Egidius de Regimi ne Principum.

[illegible] Angel [illegible]

¶ GEORGIO miseratiõe diuina Archiepiscopo Vlixponeñ. Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Tituli Sanctorum Petri & Marcellini Presbitero Cardinali Reuerendissimo ac benemerito. Oliuerius Seruius Tolentinas. S. P. D.

c

OGITANTI mihi sæpẽumero Reuerẽdissime pater & domine: cui uolumen de regimine principũ Egidii Romani ordinis fratrum heremitarũ Sancti Augustini: per summas uigilias lucubratum opus dedicare possem occurrit semper tua Reuerendissima dominatio: quæ & ordini & ipsius ordinis generali priori Ambrosio Coriolano: qui totus tibi deditissimus est: summe defert atq; fauet: amore & beniuolentia prosequitur. Non immerito occurris. Materia id instantissime exigit. Es enim a teneris annis inter principes educatus & ad hanc usq; ætatem magno cum honore diuersatus: & bonitati tuæ atq; prudentiæ Alfonsus lusitaniæ Rex armis & religione potens pollẽsq; plurimum contulit. Et tua quoq; uirtus opinionem auxit: unde p meritis Cardinalatus insigni præditus: fide & consilio clarus: magno usui nomini Christiano esse uideris. Igitur non alienum nobis uisum est: ipsum opus laboribus nostris impressum tuæ Reuerendissimæ dominatiõi dedicatũ iri. Non quod mihi exploratũ minus sit: hæc & maiora calles: cum in naturalibus tum in moralibus præstas. Ex eo quidem: ut maior auctoritas nostro operi accedet & magnis uiris maxime æstimabitur: quod cum a publicis assiduis prope negociis aliquid succissiui temporis nancisceris: Leges in quo moralis philosophiæ pars: quod minime ignoras: deprehẽditur: quodq; quidem certe & opere & titulo dominationis tuæ utilitati oblectamentoq; legẽtibus fore cõfidimus: & ad bene beateq; uiuendum non parum mortalibus prodesse. Vale & me seruulũ cum uolueris (uolueris eñi tua humanitate semper) inter tuos deditissimum annumerabis.

Incipiūt capitula scdæ partis tertii libri de regimine regū & pricipū in qua tractat quo regēda est ciuitas aut regnū tēpore pacis.

Incipiunt capitula tertiæ partis tertii libri de regimine regum & principum in qua tractatur quo regenda sit ciuitas aut regnum tempore belli.

Expliciunt capitula siue Rubricæ huius operis.

¶ Egidii Romani ordinis ſratrum Here/
mitarum ſancti Auguſtini de regimine Prin
cipum Liber Primus Fœliciter Incipit.

PROOEMIVM

EXREGIA ac ſanctiſſi/
ma ꝓſapia oriundo ſuo
domino ſpeciali. Do/
mino Philippo primo
genito & heredi præcla
riſſimi uiri domini phi/
lippi dei gratia illuſtriſ
ſimi regis Francorꝫ. Suus deuotus frater
Egidius Romanus ordinis fratrum here/
mitaruꝫ ſancti Auguſtini cum recommen
datione ſeipſum & ad omnia famulatum.
¶ Clamat polliticorum ſententia omnes
prĩcipatus nõ eſſe æqualiter diuturnos nec
æquali peryodo ſingula regimina menſura
ri. Sed aliqua ſunt annualia: aliqua ad uitã:
Aliqua nero per hereditateꝫ & ſucceſſionẽ
in filiis quæ quodãmodo perpetua iudican
tur. Cum igitur nullum uiolentum conſtet
eſſe perpetuum fere omnia naturalia pro/
teſtentur. Qui in ſe & in ſuis poſterionbus
filiis ſuum principatũ perpetuari deſiderat:
ſummo opere ſtudere debet ut ſit ſuum regi
men naturale. Nunquam autem naturalis
quis rector efficitur: ſi paſſione aut uolũtate
cupiat principari. Sed ſi cuſtos iuſti exiſtens
abſq; ratione ex lege nihil ſtatuat imperan
dum: nã ut teſtatur phyloſophus ſicut ẽ na/
turaliter ſeruns qui pollens uiribus deficit in
tellectu: ſic uigens mentis induſtria & regiti
ua prudentia naturaliter dominatur. Qua
re ſi neſtra generoſitas glorioſa ire amicabi
liter requiſiuit ut de eruditione principum
ſiue de regimine regum quendam librum
componerem. Quatenus gubernatione re
gni ſecundum rationẽ & legem diligentius
circunſpecta polleretis regimine naturali ut
apparet ad liquidum non inſtinctu huma/
no ſed potius diuino huiuſmodi petitio po
ſtulatur. Videtur enim deus omnipotẽs in
cuius femore ſcribitur dominus dominãti

um & rex regum ueſtræ domus ſanctiſſimæ
curam gerere ſpecialem. Cum ueſtram pu·
dicam ac uenarabilem infantiam inclinauit
ut ſequens ſuorum patrum ac prædeceſſo/
rum ueſtigia in quibus per amplius & per/
fectius uiger & uiguit zelus fidei & religio
criſtiana non paſſione & uoluntate ſed le/
ge & intellectu regulas regni iuſtiſſimas cu
piat præſeruare. Hac igitur requiſitiõe lau/
dabili & honeſta quaꝫ mihi reputo in præ
ceptum nec non & ſuffragãte bono gentis
quod eſt diuinius & communiuſq; bonum
aliquod ſingulare irrecuſabiliter inclinatus
auxiliante altiſſimo irrecuſabiliter delectabi
liter opus aggrediar: ut ueſtra reuerenda no
bilitas requiſiuit.

¶ Quis modus ꝓcedendi ſit in regimine
principum Capitulum primum.

OPORTET latitudo ſermonis in
una quaq; re ſit ſecũdũ exigẽtiã il
lius rei: & nõ magis neq; minus ut
uult phũs. vii. methe. Si ergo de regimine
principũ ſiue regũ intẽdimus artẽ & notici
am tradere ut nõ fiant ulteriores ſermones
q̃ præſenſ opus requirat primo uidẽdum eſt
quis ſit modus ꝓcedẽdi in hac arte. Sciendũ
ergo q; in toro morali negotio modus ꝓce/
dendi ſecũdũ phũm eſt figuralis & groſſus.
Oportet. n. in talibus typo & figuraliter per
trãſire quia geſta moralia cõpletæ ſub narra
tiõe nõ cadũt. Poſſumus autẽ triplici uia ue
nari: q; modũ ꝓcedendi in hac ſciẽtia opor
tet eſſe figuralẽ & groſſum. Prima uia ſumit
ex parte materie circa q̃ uerſat hmõi ars. Se
cunda ex parte finis qui intẽdit in hac arte.
Tertia ex parte auditoris qui erudiẽdus eſt
per talem arteꝫ. ¶ Prima uia ſic patet cũ. n.
doctrina de regimine principum ſit de acti
bus hũanis & cõpræhẽdat ſub morali nego
tio: qa materia moralis (ut dictũ ẽ) nõ patit
perſcrutationem ſubtilem. Sed eſt de nego
tiis ſingularibus q̃ ut declarari habet. ii. eth.
ꝓpter ſui uariabilitatẽ magnam incertitudi
nem habẽt quia ergo ſic eſt ipſa acta ſingula

ria quæ sunt materia huius operis ostēdunt incedendū esse figuraliter & typo: hanc aūt rōnē uidetur tāgere phūs primo ethicorū. Cū ait ꝙ dicetur sufficiēter de morali negocio si manifestatio fiat secūdū subiectā materiā. Vñ subdit ꝙ disciplinatiue intātū certitudinē inquirere ē secūdū unūquodq₃ genus inquātū natura rei recipit: uidet̃ enī natura rei moralis oīno esse opposita negocio mathematico. Nam demōstratiões mathematicæ sunt certæ in primo gradu certitudinis ut ait cōmēta.ii.metha. rōnes uero morales sunt supsiciales & grossæ. Geometræ igit̃ ē nō psuadere sed demōstrare. Rethoris uero & pollitici nō est demonstrare sed psuadere, ppter qd̃.i.ethi. scribit̃ ꝙ pximū est uel par peccatū est mathematicū psuadētē acceptare & rethoricū demōstratiões expetere. ℭ Secūda uia sumit̃ ex parte finis q intendit̃ in hac arte: nā ut scribit̃.ii.ethi. opus morale suscipimus nō contēplationis grā neq₃ ut sciam⁹ sed ut boni fiamus: finis ergo intētus in hac scia nō est sui negocii cognitio sed opus nec ē ueritas sed bonū: cū ergo rōnes subtiles magis illuminēt intellectū: supsiciales uero & grossæ magis mouēant & inflāmēt affectū i sciētiis speculatiuis spāliter. Pricipaliter querit̃ illūinatio itellectus, pcedēdū est demōstratiue & subtiliter: sed in negocio morali ubi q̃ritur rectitudo uolūtatis & ut boni fiamus, pcedendū est p suasiue & figuraliter: uñ.i.ethi. scribit̃ morale negociū amabile esse si de talibus & talibus dñtes & de his que sunt ut frequēti⁹ grosse & figuraliter ueritatē oñdet̃. ℭ Tertia uia sumit̃ ex parte auditoris q erudiēd⁹ est in hac arte: nā licet intitulatus si hic liber de eruditione pricipū tot⁹ tñ popul⁹ erudiēdus est p ip̄m q̃uis enī nō qlibet possit esse rex uel priceps: qlibet tñ summo ope studere debet ut talis sit ꝙ dignus sit regere & pricipari qd̄ esse nō pōt nisi sciātur & obseruētur q̃ in hoc ope sunt dicēda: totus ergo populus auditor: quodāmō ē hui⁹ artis sed pauci sunt uigētes acumine itellect⁹ pp qd̄ dicitur.iii.reth. ꝙ q̃to maior ē populus remotior ē intellect⁹ auditor ergo moralis negocii est simplex & grossus ut oñdt̃.i.reth. Cū igit̃ totus populus subtilia comphēdere nō possit icedēdū est i morali negocio figuraliter & grosse. Immo qa secūdū phūm i pollitícis q̃ oportet dñm scire p̄cipere hæc oportet subditū scire facere: si p hūc librū istruūtur principes qūo debeāt se hr̃e & q̃liter debeāt suis subditis impare: oportet doctrinā hāc extēdere se usq₃ ad populū ut sciat qualiter debeat suis pricipib⁹ obedire & qa hoc fieri non pōt ut tactū est nisi p rōnes supficiales & sensibiles oportet modū pcedēdi in hoc opere esse grossum & figuralem.

ℭ Quis sit ordo dicendorum. Capitu.ii.

c VM oīs doctrīa & oīs disciplina ex p̄existēti fit cognitione ut di.i. posterioꝝ bene se hēt narrare ordinē dicēdoꝝ ut de ipsis q̃dā p̄cognitio habeatur. Hac aūt p̄cognitione p̄habita ītellectus dicendoꝝ facilius capiet̃. Sciēdū ergo hūc totalē librū intēdimus in tres partiales libros diuidere. In quoꝝ primo oñdet̃ qūo maiestas regia & p consequēs qūo quilibet hō seip̄m regere debeat. In secūdo uero manifestabit̃ qūo debeat suā familiā gubernare. In tertio aūt declarabit̃ qūo p̄esse debeat ciuitati & regno. Primo ergo libro deseruiet ethica siue monastica. Secūdo yconomica. Tertio pollitica. ℭ Est ergo hic ordo rationalis & naturalis. Rationabilis qdē quoniā ea quæ sunt ad alterū sumūt originē ex his q̃ sunt ad nos ipsos: unde.ix.ethi. scribit̃ ꝙ amicabilia q̃ sunt ad amicos uidentur uenisse ex his q̃ sunt ad seip̄m. Ille eni amicus esse uidet̃ qui sic se hēt ad amicū cui amicat̃ ut ad seip̄m. ꝙ ergo dictū est de amicabilitate ueritatē hēt de ip̄a industria regiatiua qui eni īdustris eē uult ut alios regat debet industris eē ut seip̄m gubernet: q̃re rōnabile ē ut prius determinet̃ de regimine sui q̃ de regimine familiæ siue regni. ℭ Est. n. hic ordo non

non solū rationalis sed etiā naturalis. Natura enim semper ex imperfecto ad perfectū procedit:ut prius est qs naturaliter imperfectus & puer q̄ pfectus & uir. In ipsis etiā speculabilibus ordine naturali semp ex itupersecto ad pfectum pcedimus ut prius qs hēat sciam & cognitionē impfectā & postea habeat eā pfectiorē & sic dando se speculationi cōtinue in sciam pficitur:donec secundū modū sibi possibilē habeat pfectā noticiā: q ergo secundū naturalē ordinē dictū est de speculabilibus ueritatē hēat de ipsis operabilibus. Nā sicut i speculabilibus cognitio impfecta naturaliter pcedit pfectam:sic in operabilibus pfectā industriā pcedit astucia imperfecta:cū ergo nō requirat tāta industria ad regēdū seipm quāta requirit in gubernatione familiæ nec requirat tanta prudentia in regimine familiæ quanta in gubernatiōe ciuitatis & regni: ordine naturali decet regiam maiestatē. Primo scire seipm regere. Secūdo scire suā familiā gubernare. Tertio scire regere regnū & ciuitatē. ℭ In primo aūt libro i quo agetur de regimine sui:sunt quattuor declarāda: uā primo ostendet in quo regia maiestas debeat suū finē & suā fœlicitatē ponere. Secundo quas uirtutes debeat habere. Tertio quas passiones debeat sequi: Quarto quos mores debeat imitari: nā cū bene uiuere & bene regere seipsum esse nō possit nisi quis se det bonis actibus & bonis operibus regulatis ordine rōnis uolēs tractare de regimine sui oportet ipm uoticiá tradere de oibus his q̄ diuersificant mores & actiones. Inde est ergo q uult phūs. 2. ethi. proficuū eē morali negocio scrutari ea quæ sunt circa operationes qūo faciendū sit eas. ℭ Operatiōes aūt nostræ ex. iiii. quātū ad psens spectat uident oriri & diuersificari uidelicet ex finibus. hītibus:passionib⁹ & moribus:nā cū finis sit operationū nostrarum principiū secundū quod quis sibi alium & aliū fiuē pstituit alia & alia operat. Ad sciēdū ergo quæ operari debemus maxime proficuū esse uidet quē finē nobis pstituere debeamus. Rursus quia ut dicitur. ii. ethi signū generari habitus est declarationē & tristiciā fieri in opere. Secundū quod alios & alios habitus habemus in aliis & aliis actibus delectamur. Tertio diuersificant actiones & opera nō solum ex finibus uel ex habitibus: sed etiam ex passionibus. Nam aliter & aliter passionati aliter & alirer operantur. Videmus q quia timor & desperatio non sunt eadem passio cum spe: timentes & desperātes de uictoria turpiter agunt: & dimittunt aciem & fugiunt de bello:sperantes autem se uincere inuadunt bellantes & aggrediuntur hostes: q ergo dictum est de spe & timore intelligendū est de aliis passionibust singulæ affectiones & passiones aliquā inclinationē in nobis efficiunt ut alia & alia opa faciamus. ℭ Quarto ēt ipsi mores opa diuersificare uidentur nā habētes mores senū aliter operant q̄ habētes mores iuuenū. Senes. n. ut suo loco ostendet sunt naturaliter icreduli & auari:iuuenes ergo sunt liberales naturaliter & credituui. Vident aūt hec. iiii. habere aliq̄ analogiā ad inuicē:nā ex aliis & aliis motib⁹ habēt esse aliæ & aliæ passiōes ex aliis & aliis passionibus cōsurgunt alii & alii habitus. Ex aliis & aliis habitibus pstituūtur alii & alii fines. Sicut:n. diuersi sunt mores iuuenū & senū sic aliæ affectiones & passiōes sunt i utrisq: & sicut bonoꝝ & maloꝝ sunt diuersæ affectiōes sic diuersi sunt hitus utrorūq. Rursus ex aliis & aliis hitibus pstitimus nobis alios & alios fines:nā ut dicitur. 3. eth. q̄lis unusquisq ē talis finis uidet sibi i intēperato uidet q tot⁹ finis & magna fœlicitas sit uti uenereis. Sicut ēt habētes alios hitus iclinant ut fiuē sibi pstituāt cōformē suo hitui. In prio ergo libro de oibus his q̄ttuor tractabim⁹ uidelicet de fine siue de fœlicitate principū:de eoꝝ uirtutibus & de ipsoꝝ passiōib⁹ & moribus. Primo iū dicēus de ipso fine siue de ipsa fœlicitate quia finis agēdoꝝ ē pricipalis pricipiū q̄ aliqd alioꝝ.

¶ Quanta sit utilitas in dicendis. Ca. iii.

q VONIAM ut dictũ ẽ opus istud suscepim⁹ gratia eruditiõis principũ: cũ nunq̃ q̃s plene erudiat᷑ nisi sit beniuolus docilis & attent⁹. Postq̃ in primo capitulo reddidim⁹ regiã maiestatẽ beniuolã oñdendo q̃ dicenda sunt nos esse faciliter tractaturos: & in secundo reddidim⁹ eã docilem narrãdo ordinem dicendoꝝ: restat ut in hoc capitulo tertio reddam⁹ eã attentã declarando quãta sit utilitas dicendorũ. Nã q̃a cõiter hoĩes odiũt sermonem perscrutatũ ut plurimũ auditores sunt beniuoli ꝓferentibus sermones faciles superficiales ꝙ si in aliis scientiis hoc est corruptio appetitus. In morali tñ negocio ubi modus rei requirit traditionem figuralẽ & grossam nõ est corruptio appetitus: sed magis est ordo rectus & debitus. In huiusmodi ergo arte ex facilitate tradendi redditur auditor beniuolus: ex ordine dicendorũ reddit᷑ docilis: nã quis maxime efficitur docilis. i. abilis ad capiendũ doctrinã si ei dicẽda quodã ordine & serio ꝓponant᷑: ex utilitate aũt dicendorũ reddit᷑ auditor attentus: nã quilibet attẽte audir si sperat se utilia audituꝝ. Ex dicendis aũt si recte cognoscant᷑ & debite obseruentur consequtur maiestas regia quãtũ ad p̄sens spectat. 4. q̃ quilibet maxime amare & desiderare debet. Primo eñi lucrabitur maxima bona. Secundo lucrabitur seip̄m. Tertio alios. Quarto cõsequit᷑ ut hẽat ip̄m dominiũ & fœlicitatẽ eternã. Distinguunt᷑ q̃dem uno mõ ipsa bona: q̃a q̃dam sunt bõa minima q̃dã media: quædã maxima. Minima sunt bona exteriora. Media sunt bõa interiora q̃ possunt esse cõia bõis & malis huiusmodi sunt industria mentis: ingeniũ naturale: potentiæ aĩæ: his eñi bonis ẽt ip̄i mali participant. Bona uero maxĩa sunt bona ĩteriora q̃ mali participare non possunt cuiusmodi sunt uirtutes q̃bus ſm sanctos & secundũ phõs nemo male utitur: dicit᷑ eñi primo reth. ꝙ solæ uirtutes sunt quibus nõ cõtingit male uti. ¶ Alio mõ distinguũtur bona ut patet p phũm tã in magnis moralib⁹ q̃ ẽt in ethi. q̃a q̃dam sunt delectabilia q̃dã utilia q̃dam honesta. Bona aũt hõesta sunt bona p excellentiã: nã in his bonis ſm ip̄m includunt᷑ bona delectabilia & utilia. Bona eñi si honesta sint hñt in se magnã delectationẽ & ĩcludunt utilitatẽ utiliũ bonoꝝ: cũ ergo in hoc libro intendat᷑ q̃uo regia maiestas fiat uirtuosa & q̃uo eos quos hẽt regere inducat ad honestatẽ & uirtutẽ: maxima est utilitas in dicendis quia eis obseruatis habebuntur bona maxima & honesta. ¶ Secundo est maxima utilitas in dicendis quia ex eis nõ solũ q̃s lucrabit᷑ maxima bõa: sed ẽt lucrabit᷑ seip̄m. Est eñi morale negociũ: ut pluries tactũ est ut boni fiamus: bonus aũt uidet᷑ seip̄m hẽt: malus aũt seipso caret: sic eñi imaginari debemus q̃a sicut in ciuitate & ĩ regno plures ordinant᷑ ad unũ ducẽ & ad unũ regẽ sic in uno & eodẽ hoĩe potentiæ q̃ sunt rõnales p participationẽ ordinãtur ad intellectũ qui est rõnalis p essentiã: sicut ergo rex nõ dicit᷑ hẽre regnũ nec dux dicit᷑ hẽre ciuitatẽ: si ĩ regno uel ciuitate sunt aliqui q nõ obediant regi uel duci: sic hõ aliquis singularis dicit᷑ nõ hẽre seip̄m si appetitus dissentiat rõni & si rõnale p participationẽ non obediat rõnali p essentiã. hõ eñi ſm phũm. 9. ethi. maxĩe est intellectus & rõ: q̃ñ ergo rõ non dominat᷑ his q̃ sunt in hõie hõ non dñatur sibi ipsi nec regit seipsũ nec ꝓprie seipsũ habet: imo unũ uult rõe & aliud agit passione tractus & ĩclinatus quare si mal⁹ homo non hẽt seip̄m sed bonus p hoc negociũ q̃d ẽ ut boni fiam⁹ homo seip̄m lucrat᷑. ¶ Tertio lucrat᷑ alios nã ex hoc ꝙ aliquis recte regit seip̄m dignus est ut efficiat᷑ rector & domin⁹ alioꝝ. Nã uigens prudentia & aliis uirtutibus moralibus de q̃bus in hoc libro tractabit᷑ dignus est prĩcipari ꝙ si in hac careat dato ꝙ p ciuilẽ potentiã principetur magis tñ est dignus subici q̃ principari: & magis ẽ naturaliter seruus q̃ dominus.

¶ Quarto

¶ Quarto obseruatis his quorũ in hoc libro tradem⁹ notitiã consequemur ut habeamus dominiũ ipm & fœlicitatẽ eternã. Est eni deus ipse eẽntia unitatis qa est maxime unus: & bonitatis qa est maxime bonus: quãto ergo qs appropinquat plus ad unitatẽ & bonitatẽ tanto est conformior primo principio & pfectius hẽt ipm deus: mali aũt hoies minime sunt uniti totũ eni regnũ eoꝝ ẽ dispersum. Regnũ.n.cuiuslibet hois ẽ ex eo ꝙ potẽtiæ aiæ regunt̃ p rationẽ & intellectũ: qñ igit̃ aliud dictat rõ: aliud sequtur appetit⁹ qd̃ contingit in hñtibus aiam puersam: tũc ergo hõ non est unitus sed in seipo non hẽt discretionẽ ꝑpter qd̃ difformis est a primo principio. Sed pollẽtes uirtutibus & habũdãtes in bonis honestis qa consequtur regulã rõnis & consequit̃ bona simpliciter nõ bona ſm seosum in seipis hñt unitatẽ & bonitatẽ ꝑpter qd̃ conformant̃ primo pricipio & in seipsis ipm deũ hrẽ dicunt̃. Tanta igitur est utilitas in dicẽdis ꝙ eis obseruatis lucrabimur maxima bona nosipsos & etiã alios habebimus ipm deũ & p consequẽs fœlicitatẽ eternã. Verũ qa ea quoꝝ tradem⁹ notitiã absq; diuina gratia obseruari non pñt: decet quẽlibet hoiem & maxie regiã maiestatẽ iplorare diuinã gratiã: nã q̃to maiestas regia i loco altiori cõsistit tãto magis idiget diuina gr̃a ut possit uirtutũ opa exercere: & sibi subditos ualere inducere ad uirtutẽ.

¶ Quot sunt modi uiuendi & quomodo in eis fœlicitas habet esse. Capitu.iiii.

P REMISSIS quibusdã p̃ambulis necessariis ad ꝑpositũ qa respectu sequẽtis opis ex facilitate modi tradẽdi reddim⁹ regiã maiestatẽ beniuolã ex ordine dicẽdoꝝ reddim⁹ eã docilẽ ex utilitate repta in eis reddim⁹ ipsam attẽtã. Restat dicere seriatim q̃ in hoc ope sunt dicẽda: uerũ qa finis est principiũ agibiliũ pricipalius q̃ aliqd̃ alioꝝ ut dicebat̃ supra iõ a fine & fœlicitate inchoãdũ est. ¶ Cũ ergo ſm diuersos modos uiuẽdi diuersi diuersimode sibi fioẽ ꝯstituant narrãdi sunt modi uiuẽdi: & oñdendũ est quõ in eis fœlicitas ẽ potiẽda. Distinxerũt ãt phylosophi ut patet ex.i.ethi. triplicẽ uitã uidelicet uoluptuosam pollitică contẽplatiuã. uidebãt.n. hoiem eẽ mediũ inter supiora & inferiora: est aũt hõ naturaliter medi⁹ iter bruta qb⁹ ẽ supior & substãtias sepatas q̃s cõi noie uocam⁹ angelos qb⁹ ẽ inferior. Tripliciter igit̃ poterit cõsiderari hõ: primo ut cõicat cũ brutis. secũdo ut ẽ aliqd i se. tertio ut pticipat cũ angelis siue cũ substãtiis sepatis. Secũdũ has tres considerationes sumptæ sunt a phis p̃dictæ tres uitæ: uoluerũt.n.ꝙ hoi ut cõicat cũ brutis competit uita uoluptuosa: ut est aliqd i seipso uita pollitica: sed ut pticipat cũ substãtiis sepatis competit ei uita contẽplatiua: Quilibet ergo uel uiuit ut bestia: uel uiuit ut hõ: uel uiuit ut angel⁹: nã ſm uitã uoluptuosam uiuit ut bestia: ſm ciuilẽ uiuit ut hõ: ſm contẽplatiuã uiuit ut angel⁹. Distixerũt ergo has tres uitas siue hos tres modos uiuẽdi non tñ posuerũt nisi duplicẽ fœlicitatẽ: nã in uita uoluptuosa negauerũt eẽ fœlicitatẽ qd̃ & theologi negãt: posuerũt eni fœlicitatẽ pollitică & contẽplatiuã: ut dicat̃ qs fœlix pollitice qñ ẽ fœlix ut hõ hñdo in se prudẽtiã q̃ ẽ recta rõ agibiliũ: dicat̃ fœlix cõtẽplatiue qñ ẽ supra hoiem & qñ ẽ fœlix nõ solũ ut hõ sed ut ẽ i eo ad aliqd diuinũ & aliqd me'i⁹ hoie pfectũ igit̃ i agibilib⁹ uocabãt fœlicẽ pollitice: sed pfectũ in speculabilib⁹ uocabãt fœlicẽ contẽplatiue & appellabant ipm non hoiem sed hoie meliorẽ: nã agere & cõicare in actionib⁹ cũ aliis competit hoi ut hõ est: sed speculari & cognoscere ueritatẽ cõpetit ei ut ẽ in eo itellect⁹ speculatio⁹ q est aliqd diuinũ & secũdũ quẽ cõicamus cũ deo & cũ substãtiis sepatis. uñ ex.i.polli. patet ꝙ quilibet uel ẽ bõ uel ẽ hoie peior & tũc ẽ bestia: uel ẽ hoie melior & tũc ẽ qd diuinũ & semideus. si ãt ẽ hõ qa hõ ut ibi ꝑbat̃ ẽ naturaliter alias sociale ciuile & polliticũ seqt̃ ꝙ regat̃ secũdũ prudẽtiã & uiuat uita pollitica

si aũt est bestia & hoie peior tunc non regit̃ rõe & prudentia: sed regit̃ passione & uiuit uita uoluptuosa: sed si sit diuinꝰ & hoie melior tunc speculat̃ ꝑ sapiẽtiã & uiuit uita cõtẽplatiua: tãta est ergo differẽtia iter prudẽtẽ i agibilibus & pfectũ in speculabilibꝰ quãta est inter uiuentẽ uita humana & pollitica & uiuẽtẽ uita cõtẽplatiua & angelica. Dediti.n. opabilibus pp diuersitatẽ negociorum emergẽtiũ turbant̃ erga plurima: & ut plurimũ isti sentiunt passiones carnis dediti uero speculabilibus quodãmõ ab his passionibus sũt abstracti & qa uiuere i carne & non ſm carnẽ est magis angelicũ ꝙ humanũ: fœlicẽ uita contẽplatiua noluerũt phi appellare fœlicẽ pollitice & ut hoiem sed ut cõicat cũ substãtiis sepatis. Sapiẽtes igit̃ & uiri speculatiui sunt maxime honorãdi qa sunt supra hoiem collocati. Sic ergo de modis uiuẽdi & de fœlicitatibus repertis in ipsis phylosophi distinxerũt nõ tñ ad plenũ & p oẽm modũ potuere attigere ueritatẽ: nã licet uere differẽt ꝙ in uita uoluptuosa non ẽ ꝙrenda fœlicitas: ut infra clarius oñdet̃. De uita uero pollitica ꝙ theologi uocant uitã actiuã & de uita contẽplatiua non usq̃ quaq̃ uera senserũt: crediderũt eni ꝙ ex puris naturalibus absq̃ alio auxilio gratiæ posset quis oĩa peccata uitare & pfecte uiuere secũdũ uitã actiuã uel contẽplatiuã qd' falsum est: nã ut supra tãgebat̃ oibus uolẽtibus uiuere recte necessaria est regibꝰ & rectoribus aliorꝫ. Posuerũt etiã uitã contẽplatiuã esse in pura speculatione qd' est falsũ: nũꝙ eni qs in tali uita pficit̃ nisi sit io eo amor dei siue dilectio caritatis. In his ergo nõ bene senserũt ꝙ aũt uitã cõtẽplatiuã dixerũt esse potiorẽ ꝙ uitã pollitică & actiuã a theologis & a ueritate catholica non discordãt. ¶ His pactis dicarnꝰ ꝙ decet regiã maiestatẽ hos mõdos uiuẽdi cognoscere & uitã uoluptuosaꝫ fugere ne sit hoie peior: nã tales ut dicit̃.i.ethi. sũt uitã pecudũ eligentes: uitã aũt actiuã & contẽplatiuã in se habere debet ut p uitã actiuã uacet aliis magnifica faciendo sibi subditos recte regendo p uitã contẽplatiuã uacet sibi p internã deuotionẽ & dei dilectionem i dei amore pficiẽdo. Non.n. uitã contẽplatiuã ponimꝰ i pura speculatiõe ut phi sentiebãt: uñ si i speculatione diuinoꝝ uita cõtẽplatiua consistit hoc est prout ex tali speculatione i tendit̃ interna deuotio & diuinꝰ amor: hãc aũt internã deuotionẽ tãto magis decet hẽre reges & principes ꝙto apud tribunal summi iudicis reddituri sunt de pluribꝰ rõnem.

¶ Quod maxime expedit regiæ majestati suũ finem & suã fœlicitatẽ agnoscere. Ca.v.

e ST ãt diligenter notãdũ ꝙ sicut materia p debitas trãsmutationes cõseq̃t̃ suã pfectionẽ & formã sic hõ p rectas & debitas opatiões cõseq̃t̃ suã pfectionẽ & fœlicitatẽ: cũ ergo nunꝙ cõtigat recte agere ut reqrit cõsecutio finis ignorato ipso fine. expedit uolẽti cõseq suũ finem uel suã fœlicitatẽ hr̃e pcognitionẽ ipsiꝰ. Possumꝰ ãt dicere qd' ad pñs spectat duplici uia uenari possumꝰ ꝙ expedit regi suũ finẽ cognoscere. Pria ẽ inquãtũ per suaopa coopatur ut sit finis cõsecutiuꝰ. Secũda uero iquãtum aliorum directiuus. Prima uia sic patet nam ad hoc ꝙ aliquis per suã operationem finem consequatur tria requiruntur. Primo ꝙ agat bene. Secundo ꝙ ex electione. Tertio ꝙ agat delectabiliter. Si enim non ageret bene sed male nõ consequeretur finem sed contrariũ finis: nã finis ut dicit̃.2.phisi. noo solũ dicit qd ultimũ sed etiã quid optimũ: ꝑpter ꝙ.2.metha. inuit phylosophꝰ ꝙ finis & bonũ idem: & qui tollit finem tollit omne bonũ: quare si male agentes digni sũt ut mala coosequãtur qa malũ contrariatur bono & p cõsequens cõtrariatur fini: male agentes secũdũ ꝙ huiusmodi digni sunt ut non consequant̃ finem sed contrariũ finis Immo non solũ male agens non consequit̃ fineꝫ: sꝫ potentes bñ agere nisi bñ agãt non debet̃ eis corona nec debet̃ eis finis uel fœlicitas. uñ.i.ethi. ait ꝙ i olimpiadibꝰ.i. i illis

bellis

bellis & agonib⁹ non coronāť fortissimi: sꝫ
agonizātes: q.n. fortissimi sunt supra potē-
tes agonizař. attñ si nō actu agonizāt nō de
beť eis corona: oꝫ igiť actu bñ agere ut per
opa nr̃a mereāur conseq̄ finē uel fœlicitatē.
Secūdo reqriť ꝙ ex electiōe agam⁹: nā q̄
casu uel fortuitu bñ agat ex hoc nō ē laudā-
dus nec debeť ei ex hoc finis uel fœlicitas:
nā q̄ ex electione nō fiūt non sūt uolūtaria.
Ex uolūtariis āt ut pꝫ p phūm. 3. ethi. nō lau
damur nec uitupamur. uñ i eodē. 3. diciť ꝙ
nul qs ē beat⁹ nisi uolēs: sꝫ q̄ nō agim⁹ ex ele
ctione nō agim⁹. uolētes ergo p se loq̄ndo
ex talib⁹ opib⁹ s̄m ꝙ hmōi sūt non conseq
mur beatitudinē & fœlicitatē. Immo cū ex
opib⁹ uirtuosis fœlicitatē consequamur: qa
uirt⁹ est habit⁹ elect⁹ imediate consistēs: ut
diciť. 2. ethi. oꝫ opationes p q̄s finē conseq
mur ex electione pcedeř. Tertio agere oꝫ
delectabiliter: nā q̄to qs i aliquo ope magis
delectať tāto magis uolūtarie ex hitu efficit
op⁹ illud. uñ phūs. 2. ethi. uult ꝙ nō sufficit
agere bona: sꝫ bñ nec sufficit opari iusta sed
iuste. contigit. n. aliquos prauos facere aliq̄
de gñe bonorū tñ qa nō faciūt ea bñ & dele
ctabiliter nō oꝫ p hmōi opa eos conseq fi-
nē uel fœlicitatē. Cū ergo ista tria contigūt
ꝙ agam⁹ bona ex electione & delectabili-
ter maxie contigit nos sic finē conseq. hæc
āt maxie contigūt cognito fine. Expedit er-
go ut finē conseq̄mur finē p̄cognosceř. Sic
.n. imaginari debem⁹ ꝙ sicut ē i causis efficiē
tib⁹: ꝙ agētia s̄a mouēt i uirtute agētis pri-
mi sic fines secūdarii mouēt i uirtute finis ul
timi: pp ꝙ sicut si non eēt agēs ptimū nullū
agēs ageret sic si nō eēt finis ultim⁹: & si nō
apphēderem⁹ aliqd ut bonū ultimatū ꝙ uo
lūtatē moueret nullū aliud bonū uolūtateꝫ
mouere posset. qcquid. n. uult uolūtas uult i
ordie ad aliqd ꝙ uult finaliter & ultimate:
nō apphēso ergo aliquo sub rōne finis non
contigit nos bñ agere: qa hoc posito cessat
ois humana actio: ut ergo agam⁹ oꝫ nobis
p̄stitueř aliquē finē: sꝫ ut bñ agam⁹ oportet
nobis p̄stituere finē bonū & debitū: qa ex
fine opera nr̃a speciem sūmunt: non. n. esse
posset ꝙ esset bonū opus si ordinaretur in
malū finem: p̄cognitio ergo finis requiriť
ut bñ agam⁹. Secūdo talis p̄cognitio re
quiriť ut ex electione agam⁹: nā sicut sagittā
tes non uidentes signū si signū pcutiāt hoc
ē casu & fortuitu: sic nō p̄cognoscētes finē
si bñ agāt & finem conseq̄tur hoc non ē ex
electiōe: sꝫ a fortūa. unde phūs. 1. ethi. uolēs
oñdere necessariā eē p̄cognitioneꝫ finis ait
ꝙ cognitio finis ad uitā nostram magnū ha
bet icrementū: consequamur ex hoc magis
ipm finem quēadmodū sagittatores signū
hñtes magis utiq; adipiscentur id ꝙ opor-
tet. Tertio p̄cognitio finis non solum fa
cit nos agere bene & ex electione: sed etiaꝫ
delectabiliter: nā grauia efficiuntur delecta-
bilia & dulcia: considerata beatitudine quā
ex ipsis consequimur: cuilibet ergo homini
ut agat bene ex electiōe & delectabiliter ex-
pedit suā fœlicitatem p̄cognoscere: sed ma-
xime hoc expedit regiæ maiestati: quia in
operibus suis debeť intendere bonum gen-
tis & cōe ꝙ est magis expediens & diuini⁹
q̄ bonū aliqď singulare. Patet ergo ꝙ maxi
me decet regiā maiestatē cognoscere suā fœ
licitatē ut opa cōia q̄ sūt quodāmodo diui-
na extiat bñ delectabiliter & electiōe. Secū
do pꝫ hoc idē ex eo ꝙ rex ē aliorꝫ directiu⁹:
nā signata signum non percipit: non tñ pp
hoc ipediť qn signū percutiat: qa a sagittāte
i signū dirigiť: sicut igiť magis expedit sa-
gittatorem signum percipere q̄ sagitta eo ꝙ
sit sagittæ director sic magis expedit regiam
maiestatem fœlicitatem & finem cognosce
re q̄ populum eo ꝙ sit populi directiua.

Quō deceat regiā maiestatem suā fœlici
tatem ponere in uoluptatibus. Ca. vi.

u VLGVS communiter non per-
cipit nisi delectationes sēsibiles &
inde est quod communi nomine
ut communiter poniť solas delectationes:
tactus & gustus absolute appellamus uolup

tates & delectationes cũ tñ simpliciter loquendo delectationes itelligibiles & spũales sine cõparatione sint potiores & excellẽtiores q̃ uoluptates sensibiles. In hmõi aũt uoluptatibus sensibilibus nõ esse fœlicitatẽ ponendã triplici uia uenari possumus: quantũ.n. ad pñs spectat fœlicitas tria iportare uidet. Fœlicitas.n. dicit perfectũ & per se sufficiens bonũ: nã tunc dicimus aliquẽ esse fœlicẽ qñ assecutus est id in quo cõsistit suũ perfectũ bonũ. Vñ phũs.i.ethi. describens fœlicitatẽ ait, ꝙ fœlicitas est finis operatorũ ꝑfectũ & per se sufficiens bonũ. Ex hoc ãt sequit̃ secundũ uidelicet ꝙ fœlicitas sit aliqd secundũ rõnẽ: & ut rõ dictat & secundũ itellectũ cũ bona secundũ rõnẽ sint bona perfecte & simpliciter: bona uero secundũ sensuȝ sint bona secundũ quid & ut nunc: si fœlicitas ponit̃ eẽ perfectũ bonũ oportet ꝙ sit bonũ secundũ ĩtellectũ & rõnẽ: uel ꝙidẽ est oportet ꝙ sit tale bonũ quale recta rõ prosequendi iudicet. Ex his aũt sequit̃ tertiũ uidelicet ꝙ fœlicitas consistat in bonis aĩæ nõ in bonis corporis: cũ.n. corpus ordinet̃ ad aĩaȝ sicut materia ad formã & sicut iperfectũ ad suã perfectionẽ: bona corporis sunt ĩperfecta respectu bonoꝝ aĩæ: ꝓp hmõi bõa nõ dictat rõ sic ꝓseq̃nda eẽ ut bõa aĩæ: Fœlicitas igit̃ ex quo dicit bonũ ꝑfectũ dicit bonum ẽm aĩam & ẽm rõnẽ: nã ĩ oꝑatiõe aĩæ ẽm rõnẽ cõsistit ꝑfectũ bonũ humanũ ut declarari hȝ.i.eth. cũ igit̃ uoluptates & delectatiões sẽsibiles nõ sint bonũ ꝑfectũ: nec bonũ ẽm aĩam & ẽm rõnẽ cõstat ĩ talibꝰ nõ eẽ fœlicitatẽ ponẽdã: ꝙ ãt hmõi uoluptates nõ sint bonũ ꝑfectũ & sufficiẽs de leui pȝ: nã ꝙ sic bonũ ẽ satiat appetitũ: hmõi ãt uoluptates appetitũ saciare ñ pñt ut in se ipo qlibȝ experiri põt. uñ phũs.3.eth. loquẽs de talibꝰ delectatiõibꝰ ait: ꝙ ĩsatiabilis ẽ appetitꝰ delectabilis Secũdo ĩ talibꝰ nõ ẽ ponẽda fœlicitas q̃a nõ sũt bõa ẽm rõnẽ sȝ magis sũt bõa ẽm sensum: bõa .n. ẽm rõnẽ q̃to maiora sũt tãto magis reddũt rõnẽ liberã & expeditã: oã ꝙ ẽm rõnẽ existit ĩcõueniẽs ẽ ꝙ rõnẽ ĩpediat, sȝ hmõi delectatiões sẽsibiles si uæhemẽtes sint rõnẽ obnubilãt iuxta id.3.ethi. Si tales delectatiões magnæ & uæhemẽtes sint cognitionẽ.i. rõnẽ ꝑcutiũt. ❡ Tertio uero nõ est ponẽda fœlicitas ĩ uoluptatibꝰ sẽsibilibꝰ q̃a talia magis sũt bõa corpis q̃ aĩæ. cũ.n. corpus ordiet̃ ad aĩam: & nõ ecõuerso: si fœlicitas ẽ finale bonũ ad qđ bõa ordinãt̃ hmõi bonũ non ẽ ponẽdũ ĩ uoluptatibꝰ sensibilibus q̃ sũt bona corpis: sȝ magis ĩ opibꝰ uirtutũ q̃ sũt bona aĩæ. Possumꝰ.n. dicere ꝙ lȝ sint delectationes aliq̃ licitæ & ĩhonestæ eo ꝙ ipa opa uirtutũ hoĩ bono & uirtuoso magnã delectationẽ faciãt: nulla tñ delectatio ẽ eẽntialiter ipa fœlicitas lȝ possit eẽ aliqd fœlicitatẽ conseq̃ns: sȝ hoc declarare nõ ẽ pñtis negotii: forte tñ de hoc aliqd ĩfra dicet̃. Ad pñs ãt scire sufficiat ꝙ non decet aliquẽ hõminẽ suã fœlicitatẽ ponere ĩ delectatiõibꝰ sẽsibilibꝰ. Est ergo detestabile cuilibet hoĩ ponere suã fœlicitatẽ ĩ uoluptatibꝰ: sȝ maxĩe hoc ẽ detestabile regiæ maiestati qđ ẽt triplici uia uẽari possumꝰ. Prĩo.n. talia sũt detestabilia regi q̃a ipm maxĩe deprimũt. Secũdo q̃a eũ contẽptibilẽ reddũt. Tertio q̃a eẽ ipm ĩdignũ pricipati faciũt. Dicebat̃.n. supra ꝙ ĩ uita uoluptuosa conuẽimꝰ cũ brutis & desiderãtes sic uiuere sũt uitã pecudũ eligẽtes. q̃to ergo qs ĩ altriori gradu existit tanto ꝑ hãc uitã magis deprimit̃. dictũ ẽ.n. ꝙ decet pricipẽ eẽ supra hoĩem & totaliter diuinũ: nã ut dicit̃.5.polli. pricipatꝰ dȝ rñdere magnitudini & dignitati; ut q̃to qs maior priceps existit tãto alios magis excellere dȝ ĩ dignitate uitæ & magnitudĩe bonitatis. In tãto ergo gradu exñs ĩdignũ ẽ ut uitã pecudũ eligat q̃a ꝑ eã ualde deprimit̃. ❡ Secundo hoc ẽ detestabile regi q̃a se ipȝ contẽptibilẽ reddit. uñ phũs.5.polli. ait ꝙ maxĩe expedit pricipibus esse moderatos in delectationibus corporalibus. Innuit enim ipse ibidẽ ꝙ dantes delectationibꝰ talibꝰ sunt similes dormiẽtibꝰ & ebriis: nã dediti hmõi uo

luptatibus

luptatibus usu; rõis amittunt sicut dormientes & ebrii: pũt rõne non pñt: cũ ergo secundũ eundẽ phũm non facile sit contẽptibilis q sobrius sed q ebrius: nec q uigil sed qui dormiens decet regiã maiestatẽ: tales delectationes immoderatas fugere ne contemptibilis uideat. ¶ Tertio decet pricipem talia detestari ne pricipari efficiat idignus: nã nullus eligit iuuenes in duces eo q nõ constet eos esse prudentes. Indignũ est. n. puerũ pricipari. S; ut dicit. i. ethi. dr̃ aũt nihil iuuenis secũdũ ætatẽ aut secũdũ morem. Sequens. n. delectationes sensibiles dato q sit senex tpe qa est puer mõribus indignus est pricipari. Est ergo diligenter notandum q sicut non differt esse puer ætate & moribus sic non refert esse senex moribus & ætate pp qd' sicut si sit senex tpe & puer moribus indigne pricipatur sic si sit puer ætate & senex moribus dignus est pricipari. nõ. n. ait phũs q nẽo eligat iuuenes i duces eo q cõstet ipos nõ eẽ prudẽtes. Sed eo q constet eos eẽ prudentes qa si constat eos hr̃e mores seniles & uigere prudentia digni sunt pricipari. Sic ergo cõclusio capituli q ne priceps deprimatur & ne contemptnat & ne idignus sit pricipari debet imoderatas uoluptates despicer. ¶ Q d' non decet regiã maiestatem suam fœlicitatem ponere in diuitiis. Ca. vii.

PHYLOSOPHVS. i. polli. distinguit duo gña diuitiarũ nã secũdũ ipm q̃dam sunt diuitiæ naturales q̃dam sunt artificiales. Diuitiæ naturales dicunt eẽ quæ naturaliter ex rebus naturalib9 pducunt cuiusmõi sunt quæ accipiuntur ex agris uel ex arboribus ut frumenta & uina uel etiam in aĩalibus & uniuersaliter q̃cũq imediate ad uictũ & uestitum deseruiunt in ter naturales diuitias cõputant. Artificiales autem diuitiæ sunt quæ per artẽ & industriam hominum inuentæ in has naturales diuitias commutant cuiusmodi sunt aurũ & argentum & uniuersaliter omne nummisma quæ immediate indigentias corporales non supplent: sed per cõmutationem deseruiunt indigentiæ corporali. Au; . n. & argentũ licet sint naturalia metalla sunt tñ artificiales diuitiæ: in nullis autem diuitiis est ponenda fœlicitas. Tangit. n. i. polli. tria propter q̃ uenari possumus in artificialibus diuitiis fœlicitatẽ nõ esse ponedã. Primo quia artificiales diuitiæ ad naturales ordinãt. Secũdo qa talia habẽt q sint diuitiæ ex ordinatiõe hoium. Tertio quia secundũ seipsas idigẽtiæ nõ satisfaciunt. Dicebat. n. supra fœlicitatem eẽ illud bonũ ad quod alia bõa ordinant pter quod diuitiæ artificiales eo ipso q ordinant ad diuitias naturales rõne fœlicitatis hr̃e nõ pñt. ¶ Secũdo i talib9 nõ ẽ ponẽda fœlicitas qa nõ hñt q sint diuitiæ nisi ex ordinatiõe hoiu; tñ. nũmismata antẽ nõ hñt q sint diuitiæ nisi ex ordinatiõe hoiu. ut. i. polli. dicit trãsmutatis utẽtibus. i. trãsmutata dispositiõe utentiu siue transmutato ordine & dispositiõe hoium: hmõi diuitiæ nullam hñt dignitatẽ neq utilitatẽ. qd'. n. tñ auri uel tot nũmismata tñ ualẽat tritici: hoc ẽ qa nũmismata reputãt magna i opiniõe hoium & qa sicuult ordo & dispositio utentiũ eis. ¶ Tertio i talib9 nõ ẽ ponẽda fœlicitas qa au; & argẽtũ & oĩa nũmismata nõ solũ aĩam nõ faciãt nec sunt pfectũ bonũ s; ẽt p seipsa nõ satisfaciũt idigẽtiæ corporali: põt. n. cõtigere ut dicit. i. polli. q qs diues pecunia famæ moriat. Recitat. n. ibi de quodã cuius nomẽ erat Mida q cum nimis eẽt audi9 auri ut fabulose dicit ipetrauit a deo ut qcquid tangeret fieret au;. Cu; ergo tac9 referuet i singulis ptibus corporis etiã ore nihil tãgere poterat q̃n cõuetteret in au;. Erat ergo ei magna copia auri cũ tamẽ famæ periret q eẽ nõ posset si au; uel cætera nũmismata uera eẽnt diuitiæ & ueræ satisfacerẽt idigẽtiæ corpali. tũ ergo qa diuitiæ i ordie ad aliqd tũ uero qa sũt diuitiæ ex istitutiõe hoiu; tũ qa cũ sint corpalia ipi idigẽtie corpali p se nõ sufficiũt i eis nõ ẽ ponẽda fœliciras. Q d' ãt in naturalibus diuiti

is cuiusmõi sunt cibus & potus & ea q̃ p se indigẽtie corporali satisfaciũt non sit ponẽda fœlicitas de leui patet: nã cũ fœlicitas sit bonũ optimũ in optio nr̃o quæri debet: cu; ergo aĩa sit potior corpore fœlicitas non est ponenda in talibus diuitiis q̃ sunt bona corporis. Sed ut supius dicebat̃ ponẽda est in actibꝰ uirtutũ quæ sunt bona aĩæ. cuilibet ergo hoĩ detestabile est ponere suã fœlicitatẽ ĩ diuitiis sed maxĩe detestabile ẽ regiæ maiestati. Nã si rex aut prĩceps ponat suã fœlicitatẽ in diuitiis tria maxĩa mala inde consequũt̃. Prĩo qa admittit maxia bõa ſo qa efficit̃ tirãnus. Tertio qa efficit̃ populi depdator. Diligẽs.n. pecuniã ut finẽ & timẽs pecuniã elargiri nũquã põt eẽ magnificꝰ cuius est facere magnos sumptus: nec etiã põt eẽ magnanimꝰ: qa etiã metuẽs pecuniã perdere nihil magnũ attẽtabit. immo cũ ille sit magnanimꝰ cui nihil corpale est magnũ ut uult phũs. 4. eth. ca. de magnanimitate qa in opinione auari q̧ in opinione ponentis suã fœlicitatem in diuitiis: diuitiæ sunt quid magnũ: ĩpossibile est talẽ eẽ magnanimũ & magnanimitas sunt maxĩa bona & maxĩe regiã maiestatẽ eẽ ornatã talibus uirtutibꝰ detestabile est ei suã fœlicitatẽ in talibus ponere. ℂ Secũdo detestabile est regi uel prĩcipi suã fœlicitatẽ ponere in diuitiis qa hoc facto tirãnus efficit̃. est.n. drã inter regẽ & tirannũ ut patebit in. 3. libro: cũ determĩabit̃ de regimine regni: nã rex ꝓprie est q intendit bonũ regni & bonũ cõe. Si aũt intẽdit bonũ ꝓpriũ hoc est ex consequenti: tirãnus uero ecõuerso prĩcipaliter intendit bonum priuatum. Si aũt intẽdit bonũ publicũ hoc est ex cõsequẽti ut in quãtũ ex bono cõi euenit ei aliqd̃ bonũ ꝓpriũ. Cũ ergo finis maxime diligat̃ ponẽs suã fœlicitatẽ in nummismate prĩcipaliter intẽdit reseruar̃ sibi & cõgregare pecuniã nõ ergo est rex sed tirannus cũ nõ intẽdat prĩcipaliter bonũ publicũ: sed priuatũ. ℂ Tertio hoc posito sequtur q̧ rex sit populi depdator nam finis si adeo intense diligit q̧ q̀libet studet oĩ uia oĩ mõ quo põt cõseq finẽ suũ ponẽs igit̃ suã fœlicitatẽ in diuitiis nõ erit sibi curæ si opprĩat uiduas & pupillos si depdet̃ populũ & rẽpublicá dũ tñ possit pecuniã cõgregar̃: q.n. bñ intelligit qd importat̃ noĩe finis nõ põt eu; latere quẽlibet oĩ uia q̃ põt uelle cõseq suũ finẽ est igit̃ rex tirãnus si sic uult eẽ dñs: q̧ tñ bonũ reipublicæ nõ ꝓcuret: sed tũc est depdator qñ nõ solũ nõ ꝓcurat bonũ sed etiam infert malũ. Quar̃ si detestabile est regẽ admittere maxĩa bona eẽ tirãnũ & depdatorẽ detestabile ẽ suã fœlicitatẽ ĩ diuitiis põere.

ℂ Q d̃ non decet̃ regiam maiestatem suã fœlicitatẽ ponere in honoribus. Ca. viii.

f ORTE multi uiuẽtes uita polliti tica credũt fœlicitatẽ põendã esse ĩ honoribꝰ eo q̧ ut plurimũ ciues maxĩe honorari desiderãt. Sũt aũt ĩ honoribꝰ tria attẽdẽda p q̃ triplici uia uẽari possumꝰ fœlicitatẽ ĩ eis põendã nõ eẽ. Prĩo.n. honor ẽ bonũ ad aliud ordĩatũ. Secũdo qa ẽ bonũ extrĩsecũ. Tertio qa ẽ magis ĩ honorãte q̃ ĩ honorato. Fœlicitas aũt ecõtrario nõ ẽ bonũ ad aliud ordinatũ sed ẽ bonũ ad q̧ ad alia ordinãt̃: nõ ẽ bonũ extrĩsecũ sed intrĩsecũ: hẽt eẽ maxĩe ĩ ipa fœlicitate sed nõ ĩ eo cuiꝰ ẽ ipa fœlicitas. Q d̃.n. sit bonũ ad aliud ordinatũ: patet p phũm. 1. ethi. q uult honorẽ eẽ exhibitionẽ reuerẽtiæ ĩ testimoniũ uirtutis cã ergo q̃re maxĩe hoĩes uolũt honorari: ẽ ut appareãt sapiẽtes & uirtuosi qbꝰ maxĩe dẽt honor. Iõ secũdũ phũm nullus curat honorari a pueris qa reuerẽtia taliũ nõ ẽ debitũ testioniũ sapiæ & uirtutis: q̃re si honor ẽ bonũ ordinatũ ad uirtutẽ: in honore nõ ẽ põenda fœlicitas sed potiꝰ in ipis uirtutibꝰ uel ĩ actibꝰ earũ. ℂ Secũdo nõ debite põit̃ fœlicitas ĩ honoribꝰ qa honor nõ ẽ bonũ intrĩsecũ sed extrĩsecũ: dictũ ẽ.n. q̧ honor ẽ reuerẽtia exhibita ĩ signũ uirtutis: signũ aũt uel testioniũ si plene mãifestar̃ uult ip; signatũ o; q̧ sit qd notũ & mãifestũ ĩtrĩseca ãt ñ sũt nob̃ nota & mãifesta s; extrĩseca nõ enim

nõ enim cognoſcimus quæ quis in corde cogitat. ſed q̄ exterius repñtat: reuerẽtia ergo q̄ ẽ honor ſi debet mãifeſtare uirtutem eius cui exhibet̃ nõ ſufficit ꝙ ſit cogitata in corde: ſed reqrit̃ ut exterius ꝓferat̃: honor ergo habet rationẽ bõi extrinſeci cũ ſit reuerẽtia exhibita p q̄dã exteriora ſigna: quaꝛ̃ ſi fœlicitas nõ ẽ ponẽda in bonis extrinſecis q̄ ſunt bona mĩora. Sed in itrinſecis q̄ ſunt maiora in honoribus fœlicitas poni nõ debet. ℭ Tertio hoc idẽ patet ex eo ꝙ honor magis ẽ in honorãte q̄ in honorato ut plãe uult phũs. i. eth. q̄re ſi i honorib⁹ põat̃ fœlicitas contĩget illa deteſtãda puerſitas ꝙ fœlicitas magis ſit in alio q̄ in eo cuius ẽ: ſicut enim ꝓuerbialiter dicit̃ curialitas ẽ eius q facit ipſam ſic honor magis in eo ẽ q facit ipſum q̄ in eo q p hmõi reuerẽtiã honorat̃. Apparet aũt hoc eſſe ſenſibiliter uerũ: nã ſi aliqs iclinat ſe reuerẽter ad aliũ uel honorat ipm cõſtat inclinationẽ illã ꝓprie eẽ i inclinãte nõ in eo cui iclinatio exhibet̃. Accidẽs enim ꝓprie ẽ in ſuo ſubiecto nõ aũt in obiecto. uel ſi aliquo mõ ẽ in obiecto magis tñ in ſubiecto. Inclinatio ergo illa & reuerẽtia ſiue honor magis ẽ in honorãte q̄ in honorato: Sed cũ fœlicitas ſit maxie i ipo fœlicitato uel in ipo beatificato in honoribus nõ ẽ ponẽda fœlititas. Indecẽs eſt ergo cuilibet hoĩ põere ſuã fœlicitatẽ i honoribus ut credat ſe eẽ fœlicẽ ſi ab hoĩbus honorat̃. Maxie tñ hoc ẽ idecẽs regiæ maieſtati ꝙ etiã triplici uia uẽari põt. Si. n. rex ſuã fœlicitatẽ in honorib⁹ põat ſeq̄nt̃ ipm tria mala. Erit. n. ſupficialiter bõus: erit p̄ſumptuoſus: & erit iniuſt⁹ & iæq̄lis. nã ſi prĩceps ſuã fœlicitatẽ i honoribus põat cũ ſufficiat ad hoc ꝙ qs honoret̃ ꝙ uideat̃ eẽ bõus: nõ curabit eẽ bõus exiſtẽter ſed apparẽter & ſupficialiter unde & phũs i pollitícis curãtes de honore tñ dicit eẽ fictos & ſupficiales. Si ergo maxie decet regẽ eẽ bonũ exñte ꝫ maxie idecẽs ẽ ipꝫ põere fœlicitatẽ i honoribus ne ſit fictus & ſupficialis. ℭ Secũdo idecẽs eſt regi põere ſuã fœlicitatẽ i honorib⁹ q̄a ex hoc efficiet̃ periclitator populi & p̄ſumptuoſus: nã cũ finis maxie diligat̃ ſi prĩceps ſuã fœlicitatẽ i honoribus põat ut poſſit honorẽ cõſeq: p̄ſumet ſuã gẽtẽ expõere oĩ piculo. Exẽpluꝫ hmõi hẽm⁹ de filio cuiuſdã Rõani prĩcipis noĩe torq̄ti q nimii honoris auid⁹ circa iperiũ patris ut honorẽ ſeq̄ret̃ ſe expoſuit piculis bellicis. unñ Torq̄tus Rõanus prĩceps ne alii ex hoc exẽplũ aſſũerẽt & ne eẽnt nimis honoris auidi filiũ ſic p̄ſũptuoſũ occidit nõ obſtãte ꝙ dictus filius uictoriã obtinuit ab hoſte: ne ergo princeps ſe p̄cipitet & ne nimis p̄ſũat nõ expedit ei ſuã fœlicitatẽ in honoribus põere. ℭ Tertio hoc ẽ idecẽs ei ne ſit iniuſt⁹ & iæq̄lis decet. n. prĩcipẽ ſua bõa diſtribuere ſecũdũ dignitatẽ pſonaꝶ ut plura bõa debet dignis & ſapiẽnbus q̄ idignis & hiſtriõib⁹. Sed ſi prĩceps ſuã fœlicitatẽ in honorib⁹ põat q̄a finẽ ſũmo ardor̃ diligit nõ curabit remunerare pſonas ſecũdũ ꝓpriã dignitatẽ ſed ſolũ eo mõ bñficia diuidet quo plus honoris cõſeq poſſit. Si ergo rex ſuaꝫ fœlicitatẽ i honorib⁹ põat erit malus i ſe q̄a nõ curabit eẽ niſi ſupficialiter bon⁹ erit malus i populo ſibi cõmiſſo q̄a nõ curabit eũ piculis p̄ſũptuoſe & p̄cipitãter expõer̃ erit malus i ſuis rebus: q̄a eas non diſtribuet æq̄liter ſecundum perſonarum dignitatem.

ℭ Q̄d nõ decet regiã maieſtatẽ ſuã ponere fœlicitatẽ in gloria uel in fama. Ca. ix.

d IFFERVNT aũt glĩa & fama ab honore & laude: q̄a honor & laus ſũt cã famæ & gloriæ: ex hoc. n. ẽ aliqs in fama & glĩa q̄a laudat̃ & honorat̃. Honor aũt differt a laude q̄a ẽ uniuerſalior ea: nã la⁹ ꝓprie non ẽ niſi p ſigna uocalia. ſed honor eẽ hẽt p q̄cũqꝫ ſigna exterior. unñ dicit̃. i. retho. ꝙ ptes honoris ſũt ſacrificia recordationes i metis antiqua primorditas ſedis ad orõnes & cætera talia exteriora ſigna ptinẽtia ad reuerentiã. Gloria quidẽ & fama ꝓ eodẽ accipi conſueuit: nã gloria eſt quædã clara notitia de aliquo: eſt enim glo

ria claritas quędā hæc etiam est fama: quia fama est quędam clara cum laude noticia. Si tamen uellemus aliquo modo distingue te inter gloriā & famam: diceremus ꝙ fama orit' ex gloria: erit ergo hic ordo quia gloria oritur ex honore: naȝ ex hoc ꝙ aliquis est in magno honore & i magno apparatu ex hoc apparet clarus & gloriosus: fama autē orit' ex honore & gloria quia ex hoc ꝙ aliquis est in honore & gloria habetur in fama & pre/cio. Accipiendo sic gloriam & famam large & proeodeȝ posset forte alicui uideri fœlicitatem esse in fama & gloria eo ꝙ ipse possit esse magne latitudinis cū ad diuersas partes diffulgare possit & magne diuturnitatis cum per multa tempora cōtingat ipsam indebi/lem esse. Videtur quod maxime princeps in hoc suam fœlicitatem ponere debeat dicente phō. v. ethic. ꝙ merces quædam dāda est principibus: hæc autem est honor & gloria quibus si contenti nō sint tiranni fiunt. Sed hoc stare non potest quod triplici uia uenari possumus quantum enim ad præsens spectat (ut satis potest patere per habita). Fœlicitas non est tantū signū boni sed est etiā perfectum & per se sufficiens bonū. Secūdo fœlicitas inest tm̄ bōis & beatis nō autē infœlicibus & prauis. Tertio est in interioribus bonis nō in his quæ exterius existunt fama e cōtrario est magis signum bonitatis ꝙ sit ipsa bonitas nō solum cōpetit bonis sed etiam ut plurimum competit ipsis prauis. Rursus magis innititur exterioribus signis ꝙ interiori bonitati: si enim fama alicuius ideo existit quia apud homies de ipo habet' quædā laudabilis & clara noticia: cū scia nostra nō sit ipa res nec sit causa rerū: sed magis sit signū earū & quid causatū ab eis. Fama nec est bonitas nostra nec ab ea dependet bonitas nostra sed solū est quodā apparēs signū nr̄æ bōitatis in ea igit' fœlicitas nr̄a esse nō pōt. Secūdo hoc stare nō pōt quia fama & gloria apud hoies nō solū de bōis sed etiā de hoibus prauis: quia. n. multotiēs i iudicādo decipimur cōtingit ut plurimū illa detestanda peruersitas ꝙ boni & digni nō habētur in precio: & praui & infœlices sūt i gloria & in fama. Tertio in fama nō est ponenda fœlicitas: quia magis innititur exterioribus signis ꝙ interiori bonitati: nā hō nō intuetur nisi ea quæ foris parēt: nō eni uidemus ipas cogitationes mētis nō ipsas uirtutes & malicias in aio existētes: sed si indicamus aliquē bonū & uirtuosum hoc est ex his quibus exterius innotescit: sicut enī ad hoc ꝙ aliquis honoret' sufficit ꝙ exterius bōus appareat: sic ad hoc ꝙ aliquis sit apud hoies in fama & gloria sufficere uidetur ꝙ exterius bona p cedāt: quare cū regē deceat esse totū diuinū & quasi semideū incōueniēs ē fœlicitatē ponere in eo qd' est signū bonitatis ꝙ sit bonitas & ꝙ ipsi praui participare pūt & magis innitit' exterioribus signis ꝙ interiori bonitati: incōueniēs est ꝙ rex se credat esse fœlicē si sit famosus apud hoies: uel si sit i populis gloriosus. Non igit' debet rex se credere esse beatū si sit in gloria apud hoies: attamē beatus ē si sit i gloria apud deū: dictū ē ꝙ gloria & fama ē qdā clara cū laude noticia. Dei aūt noticia ut ad p̄sens spectat in tribus differt a noticia nr̄a: nā noticia dei causat res noticia nostra causatur a rebus ut uult cōmē. xii. metha. Rursus noticia dei ē infallibilis: noticia nostra pluries fallit'. Amplius noticia dei ē de ipsis intimis nr̄is: noticia uero nr̄a p se & directe solū exteriora cōprehēdit: h[illegible] ergo nr̄a p se depēdet a noticia dei taq̄ effe/ctus a sua cā. Rursus circa bōitatē nr̄ā noticia dei nō fallit cū scia sua falli non possit. Amplius bonitatē & maliciā nostrā intimā deus clare uidet & pcipit nō igit' esse pōt ꝙ aliqs apud deū sit in gloria & in fama uel sit apud ipm i clara noticia cū laude nisi sit bo/nus & btūs ut exigit status suus licet ergo sic sit de noticia dei & de fama & de glia apud ipm nequaqȝ in fama & i gloria hoium fœlicitas ē ponēda: ꝙ uero dicebat' qd' ē diuturna & lata dici pōt ꝙ ecōuerso qa est modica & arta

trãsiuit caucasum montem: quõ ergo fama unius hõis per uniuersam terram se extēdet sed cū tota terra sit quasi pūctus respectu cæli & fm astronomos qlibet stella fixa uisu notabilis sit maior tota terra arta & exigua sit fama cuiuslibet hõis. Rursus hmõi fama est breuis & diuturna cum totū tēpus uitæ p̄sentis sit quasi pūctale respectu dei æternitatis: cū enim hõ fm intellectū sit imortalis in eo debet fœlicitatē põere q̄ imortaliter & ppetue durare possit: q̄ uero dicebat̃ merce dē tribuēdā eē regibus & hāc eē honorē & gloriā: nõ ē itelligēdus text⁹ philosophi q̄ reges principaliter pro suo merito q̄rere debeant gloriā & famā hoium quia modicus esset eorū fructus. Sed hoc p tanto dictū est q̄ decet reges & pricipes esse magnificos & magnanimos: magoanimi aūt licet nõ intēdāt principaliter honorē sed bonū. Honor tñ eos cōsequitur & decet eos acceptare honorē sibi exhibitū nõ’habētibus hoibus aliquid maius q̄ eis tribuāt ut dicit̃. 4. ethi. nõ q̄ honor sit cōdigna retributio eis ut ibidē dicit̃. Acceptare ergo honorē tanq̄ retributionē cōdignā põt intelligi dupliciter uel rõne ipsius honoris i se uel ut procedit ex affectione dātiū. Honor aūt in se cū nõ sit nisi quoddā signū, & quoddā testimoniū boni tatis: ut patet nõ est condigna retributio. Ar tamē ut hmõi honor ut p̄cedit ex affectiōe dantiū hēt sibi esse quædā cōgrua remuneratio: nã eo ipso q̄ dantes nõ habēt aliqd maius q̄ retribuāt congruit principi hoc mõ honorē exhibitū acceptare pp qd plane patet q̄ i hmõi acceptatiōe acceptat̃ affectio dantiū & nõ ppriē honor dat⁹ q̄ si tñ pricipes nõ acceptarēt hāc affectiōnē dātiū sed requirerēt agētē si cōmissa alia exteriora bõa ut puta aurū uel argētū uel diuitias: alias tirāni essent nã ex hoc efficerētur populi pdatores.

¶ Quod nõ decet regiā maiestatem suā fœlicitatē ponere in ciuili potentia. Ca. x.

EGETIVS in libro de re milita ri sup oia cōmendat re uidet̃ bello rū idustriā hoc. n. sedm ipm ē q̄ Romā maxie exaltauit qa maxie dederūt operā rebus bellicis & sūmo ope studuerūt quõ possent sibi subicere natiões pp qd̃ sedm eudē Vegetiū hoc eē debet pricipalissimū in itētiõe pricipis q̄ habūdet i ciuili potētia & q̄ p eā subiciat natiões & gētes q̄ si in hoc eēt fœlicitas regia uiderẽt eē ponēda in ciuili potētia qd̃ est falsum pbat eni phūs in. 7. pol liti. 3. rõnibus fœlicitatē nõ eē ponēdā in ciuili potentia. Prima uia sumit̃ ex eo q̄ talis principatus nõ multū durat. Secūda ex eo q̄ esse nõ põt sine bonitate uitæ. Tertia uero ex eo q̄ ē indignus. Quatta aūt ex eo q̄ p hmõi pricipatū ciues ordinant̃ ad minora bõa. Quinta uero ex eo q̄ tale dominiū ut plurimū infert nocumētū. ¶ Prima uia sic patet nã p ciuilē potētiā uelle sibi subicere natiões hoc ē uelle dominari p uiolētiā. Violētia aūt ppetuitatē nescit: eūigit̃ uiolēta non diu durēt talis pricipatus diu durare non põt. Immo sicut qui ē naturæ calidæ naturaliter agit eū calefacit sic qui est naturaliter liber arbitrio tūc hõ naturaliter dominatur qñ eis libere & uoluntarie principatur qd̃ contingit si populus libere & uoluntarie pcepta principis exequat̃: non ergo rex debet se credere eē fœliceē si p uiolētiā & p ciuilē potentiā dominet̃: qa tale dominiū cū sit uiolētū & cōtra naturā diu durare nõ põt. fœlicitas. n. ñ ē ponēda i aliquo trāsitorio: sz magis i aliquo sēpiterno. ¶ Scdo in ciuili potētia nõ ē ponēda fœlicitas qa hoc põt inee alicui absq̄ bõitate uitæ: fœlicitas. n. ut supra dicebat̃ ē pfectū & p se sufficiēs bonū ipossibile ē aūt i aliquo eē maximū bonū nisi ille bene uiuat & sit maxime bonus sicut ipossibile ē i aliquo eē itēsā albedinē nisi ille sit itēse albus. Quod aūt ciuilis potētia possit inesse alicui absq̄ bõitate uitæ: Patet ex his q̄ tēporibus retroactis facta cōspeximus. Videm⁹ multos tyrãnos pessimos maxie habūdasse i ciuili potētia. Nã Dionisius siracusanus siue sicilianus ut reci

at philoſophus in polliticis maxime abun
dauit in ciuili potentia: et tamen peſſimus ti
tannus erat. Nero autē & cæſar qui fuerunt
Romani principes: & eni abundauerunt in
ciuili potentia; peſſime tamē uiuebant. Nā
tantæ fuerunt luxuriæ ut omnino uiderent̃
muliebres: tantæ fuerunt crudelitatis ut nō
uideretur in eis eſſe aliqd molle: nec clemen
tia aliqua. Vnde philoſophus. 7. polliticorū
ait ꝙ ridiculum eſt aliquē putare eſſe fœlicē
ſi abiiciat bene uiuere nō ergo in ciuili potē
tia eſt ponenda fœlicitas quæ ſine bonitate
uitæ ineſſe nō pōt. ℭ Tertio in huiuſmodi
potētia nō eſt ponēda fœlicitas quia huiuſ-
modi principatus nō eſt optimus nec eſt di
gnus. Si enim fœlicitas in aliquo prīcipatu
optimo & digno principari poni debet: po
nēda eſt in principatu optio et digno prin-
cipari aūt p ciuilē potentiā eſt principari ſer
uis non liberis: nā talis principatus eſt p coa
ctionē & uiolentiā. Cū ergo principatus ſe
extendant ad inuicē ſcdm eos quibus aliqs
principatur: ut uult philoſophus in polliticis
quanto liberi ſunt meliores ſeruis: tāto prin
cipari liberis eſt melius & dignus q̃ princi-
pari ſeruis. Principatus ergo p coactionē &
ciuilē potentiā cū non ſit liberoꝝ: ſed ſeruo
rū non eſt optimus neq̧ dign⁹. Ideo. 7. pol
liticoꝝ dicit̃ ꝙ principatus liberorū qui eſt
cū uirtute eſt melior q̃ prīcipati deſpotice. i.
ſeruiliter. ℭ Quarto nō eſt ponēda fœlici-
tas in ciuili potētia quia ſi princeps ſe crede
ret eſſe fœlicē ſi habundet in ciuili potentia
non ordinauit ciues niſi ad exercitū armoꝝ
& ad ea p quæ ſibi poſſit ſubicere natiōes: in
ducet ergo ciues nō ad uirtutē iuſtitiæ: ſ; ad
uirtutē fortitudinis. Iuſtitia aūt ut dicit phi-
loſophus. 7. polliticoꝝ eſt maius bonū quā
ſit fortitudo: nō ergo ordinabit ciues ad bo
na maiora ut ad iuſtitiā: ſed ſolū ad minora
ut ad fortitudinē: ne ergo periclitetur bonū
gentis quod eſt diuinus q̃ aliquod bonū ſin
gulare: nō decet principē ſuā fœlicitatē po-
nere in ciuili potentia. ℭ Quinto hoc non
decet ipm qa huiuſmodi principatus infert
ut plurimū nocumentū: nā cū fœlicitas ſit fi
nis oium operatoꝝ quilibet totā uitā ſuā &
oīa opera ſua ut plurimū ordinat ad illud in
quo ſuā fœlicitatē ponit: ponēs ergo ſuā fœ
licitatē in ciuili potentia & in ſubiiciēdo ſi-
bi natiōes forte bene ſe habebit tēpore bel-
li. Tempore tn̄ pacis neſciet bene uiuere nā
ut plurimū non ſtuduit niſi in exercitiis bel
licis & totā uitā ſuā ordinauit ad fortitudi-
nē non ad iuſtitiā & temperantiā tēpore pa
cis in quo opus eſt iuſtitia & temperātia ne
ſciet uiuere. Sed fiet uicioſus & incurret no
cumentum ſcdm aīam: ꝓpter qd̓ phūs. 7.
polliticoꝝ uituperās lacædemōes ponētes
fœlicitatē in ciuili potentia: ut ait turpe eſſe
cū bellamus participare bonis: cū uero uaca
mus & ſumus in pace fieri uicioſos quare ſi
incōueniens eſt ponere fœlicitatē in aliquo
nō diuturno & in eo ꝙ pōt eſſe ſine bonita-
te uitæ: & eſt qd indignū & p qd̓ ordinant̃
ciues ad minora bona: & ut plurimū infert
nocumētū: incōueniēs ē pricipē ponere ſuā
fœlicitatē in ciuili potētia & ꝙ credat ſe eē
fœlicē ſi poſſit ſibi ſubicere natiōes multas.
ℭ Qd̓ nō deceat r[e]giā maieſtatē ſuā fœli
citatē ponere in ro bo[illegible] corporali uel in pul
critudine uel in aliis bonis corporis. Ca. xi.

ſ ATIS per habita manifeſtū eſt ꝙ
in bonis corporalibus non eſt po
nēda fœlicitas. Sunt tn̄ tria bona
corporis quæ hoies maxie deſiderare uiden
tur uidelicet ſanitatē: pulchritudinem: & ro
bur. Immo nōnulli in talibus ſuā fœlicitatē
ponūt. Videt̃ enī omnino eſſe cōtrariū de
bonis corporis & aiæ. Bona enī corporalia
quāto minus habent̃ magis deſiderantur.
prius enī q̃ talia bona prægustent̃ credūtur
eſſe maiora q̃ ſint: eis aūt adeptis apparent
nō eſſe tāta quāta credebant̃. Virtutes autē
& bona intellectualia modū conuerſum te
nent: nā eis adeptis inueniunt̃ maiora q̃ cre
derētur. Ideo ignorātes dulcedinē ſapiētiæ
aliquādo repræhēdūt uacātē philoſophiæ
& negocio

& negotio sciẽifico: qa ignorãt bonitatẽ & dulcedinẽ uirtutũ & sciarũ: qđ si bene eã cognoscerent: nõ solũ non increparent dãtes se scienniis & uirtutibus: sed etiã deriderent quicũq; talibus nõ uacarent. Bona ergo corporalia quia nõ habita reputãtur maiora q̃ sint multi carẽtes corporalibus bonis adeo affectãt ea: & credũt ipsa esse tãtæ excellẽtiæ nt si haberẽt illa reputarẽt se esse fœlices. Iõ dicit̃ .1. ethi. q; infirmi egẽtes ut sint sani: fœlicitatẽ ponũt in sanitate: & mẽdici in diuitiis: turpes uero in pulchritudine: debiles in robore. ℭ Sed q; nõ sit fœlicitas nec in robore nec in sanitate: nec in pulchritudie: triplici uia uenari possumus: Primo quia talia bona sunt corporalia. Secũdo quia quodãmodo exteriora. Tenio qa sunt de facili mutabilia. Corporalia eni sunt quia habẽt esse in corporalibus ut in subiecto: nã sanitas est in humoribus: pulchritudo in membris: robur in ossibus & neruis. Nã ut uult philosophus .3. de eligendis. Sanitas est debita adequatio humoꝝ. Pulchritudo est debita commensuratio membroꝝ. Robur debita proportio ossium & neruorũ. quare cũ humores mẽbrũ nerui & ossa huiusmodi sunt corporalia. Sanitas pulchritudo & robur corporalia esse dicũtur nõ ergo in eis est ponẽda fœlicitas. ℭ Secũdo in talibns fœlicitas poni nõ debet: quia sunt quodãmmdo exteriora bona: nã hõ s̃m pbilosophũ est magis intellectus q̃ sensus & aĩa plns est de ratione hoĩs q̃ corpus & semper forma magis dicit natnrã rei q̃ materia. Illa ergo sunt bona maxima interiora nostra quæ se tenẽt ex parte aiæ: ponẽda est ergo fœlicitas nõ in sanitate nec in pulchritudine corporis sed aiæ. Non igitur qs credat se esse fœlicẽ si habeat æquaros humores & sit sanus corpore: uel q; habeat cõformia mẽbra & sit pulcer: uel hẽat proportionẽ ossium & neruoꝝ & sit robustus corporaliter. Sed si habeat æquatas potentias ut q; inferiores potẽtiæ subsint rõni & sit sanus & fortis mente: & si huiusmodi potẽtias habeat ornatas uirtutubus & bonis opibus: & sit pulcher i aĩa: tũc ut exigit suus status credat se esse fœlicẽ. Dicimus autẽ ut exigit suus status quia plena fœlicitas i hac uita haberi nõ põt. In sanitate ergo & fortitudine & pulchritudine corporali quia sunt quodãmodo bona exteriora: fœlicitas poni nõ debet. ℭ Quod aũt in bonis interioribus sit ꝓprie fœlicitas patet p pbilosophũ .7. pollitícoꝝ dicẽtẽ q; testis est nobis deus q; fœlicitas in bonis interioribus est ponenda: testificatur eni hoc deus p seip̃m ut idẽ ibidẽ innuit: nã deus nõ est beatus p aliqua exteriora bona: sed per ea quæ sunt in seipso si ergo aĩa beata assimulatur deo nõ erit beata nisi per bona quæ sunt in scip̃a. ℭ Tertio in talibus bonis nõ est ponẽda fœlicitas: qa sunt ualde mutabilia. Aequatio etiã humoꝝ cũ subsit motui supercælestiũ corporũ uariatione aeris mutatiõe ciborum de facili uariationẽ recipit. Si amissa sanitate amittitur robur corporis quia laxãtur mẽbra: debilitantur nerui ꝓpter quod tollitur proportio illa neruoꝝ & ossium in quibus habet esse fortitudo corporalis. Sic etiã tollit̃ pulchritudo qa amissa sanitate mẽbra fiunt macilẽta nõ remacẽt in cis color debitus: amittũt cõformitatẽ illã in qua reseruat̃ decor & pulchritudo: nõ decet ergo regẽ nec aliquẽ hoiẽm in talibus suã fœlicitatẽ põere quæ sunt corporalia: sunt quodãmdo exteriora & de facili murabilia. ℭ Dicamus ergo ad itelligẽtiã oium dictoꝝ q; nõ decet principẽ fœlicitatẽ põere in uoluptatibus corporalibus nec in diuitiis nec in hononbus nec in fama nec in ciuili potẽtia nec in sanitate nec in robore corporali nec in pulchritudine: oibus tñ istis debet uti: ut sunt organa ad fœlicitatẽ. Debet eni uti cibis in qbus est delectatio corporalis ꝓpter conseruationẽ indiuidui siue ꝓpter cõseruationẽ ꝓpriæ psonæ: nã cũ ipse sit caput regni ex deffectu eius posset consurgere malũ gẽtis. Debet uti actu matrimõiali ꝓpter cõseruationẽ speciei siue ꝓpter pro

ereationē prolis: nā ex defectu filioꝝ multa
regna paſſa ſunt diuiſionē & ſcandala: dece
dētibus enī pricipibus abſq; liberis plures in
ſurgūt ut dominētur & faciūt diſcēſionē in
populo: debet priceps poſſidere ſuffici ētes
diuitias ut poſſit regnū defendere & exerce
re operatiōes uirtutū: decet enī regē eſſe ma
gnificū beneficiare perſonas dignas: qd' ſi
ne diuitiis fieri nō pōt. Sic etiā ne uilipēdat'
maieſtas regia ē rex dignus honore & expe
dit ei hēre ciuilē potētiā: nā ꝓpter paruipē/
ſionē pricipis ut plurimū aliqui operāt' ma
la & offēdūt alios: quod regno nō expedit.
Sic etiā debet eſſe curæ ipi pricipi de debita
fama: quia ꝓpter hoc inducūtur ſubditi ad
uirtutē. Nā ut probatū eſt qualis eſt priceps
talis eſt populus: cū ergo priceps bonus p̄di
catur ſubditi ſuſcipiūt materiā benefaciēdi
ſic ēt ſanitas pulchritudo & fortitudo cōpe
tūt pricipi nō q; in eis ſit ꝓprie fœlicitas ſed
quia poſſunt eē organa ad fœlicitatē: talia er
go diligenda ſunt ut ſunt organa ad fœlici/
tatem & ut faciunt ad quandam claritatem
fœlicitatis ꝓptee quod de his quomodo di
ligenda ſunt hic breuiter pertranſiuimus: qa
de eis inferius ſumus aliqua tractaturi.

¶ Quomodo in amore dei & in actu pru
dentiæ eſt ponenda fœlicitas. Capitulū. xii.

d VAS autem fœlicitates philoſo/
phus poſuit unā pollliticā aliā con
tēplatiuā: uoluit aūt fœlicitatē nō
eſſe ponēdam in uiribus ſiue in potētiis aīæ
quia his nō ſolū boni ſed etiam mali partici
pāt: nec etiā uoluit eſſe ponēdā eā in habiti
bus: quia habēs babitū & nō operans quaſi
aſſimulatur dormiēti: quādiu aūt hoīes dor
miūt nō uidētur diſceeni fœlices a miſeris:
ut innuit philoſophus. i. ethi. In actu ergo ſi
ue in operatione aīæ eſt ponenda fœlicitas
nō in operatione uicii. Sed in operatiōe uie
tu: is nō uirtutis cuiuſlibet ſed uirtutis perfe
ctæ. Fœlicitas ergo ut dicitur. i. ethi: eſt ope/
ratio animæ ſm nirtutē perfectā: cū igitur p
fecta uirtus ſm philoſophū in uita pollitica
ſit prudentia: & in uita cōtēplatiua ſit perfe
cta uirtus ſapiētia ſiue methaphiſica ſm ip/
ſum quicūq; ſcit alios bene reguiare ſm pru
dentiā eſt fœ'ix pollitice: qui uero ſcit bene
ſpeculari ſecūdū methaphiſicā eſt fœlix con
tēplatiue. ¶ De his ergo duabus fœlicitati/
bus mētionē fecit: de quarū una determina
tur. i. ethi. ut de fœlicitate pollitica. De alia
uero. ſ. contemp'atiua determinat' in nono
utrū autē 'ſit uera illa poſitio philoſophi uel
nō: nō eſt præſentis ſpeculatiōis: tn̄ ut appa
eeat qūo decet regiā maieſtatē ponere ſuā
fœlicitatē in actu prudētiæ. Sciēdū q; decet
eegē maxime ſuā fœlicitatē ponere in ipſo
deo q; triplici uia uenari poſſumus. Rex eoī
eſt hō eſt dei miniſter & ē rector mulritudi/
nis. Inquātū aūt eſt hō participat intellectū
& rōnē: cū ergo bonū rōnis nō ſit bonū ali/
quod particulare q; hoc ē bonū ſecūdū ſen/
ſum ſed bonū rōnis ſit bonū uniuerſale & i
telligētiæ decet regiā maieſtatē eo · p̄o q; hō
eſt & eōnē participat ponere ſuā fœlicitatē
in bono maxime uniuerſali & maxime itel
ligibili: hoc aūt eſt ipſe deus qui eſt maxime
bonū uniuerſale: quia eſt bonū oīs boni: in
eo enī oīs bonitas reperit': eſt etiā bonū ma
xime intelligibile quia eſt maxime ſimplex
& maxime a materia ſeparatus. ¶ Secūdo
decet principē ſuā fœlicitatē ponere in ipſo
deo nō ſolū quia hō eſt: ſed etiā ſpeciali mō
eſt dei miniſtee: nā illud quod habet aliqd
per participationē & imperfecte eſt inſtru/
mētū & organū eius q; habet illud eſſentiali
ter & perfecte: quia ergo uim regitiuam &
potentiā regendi habet principaliter & per
fecte ſolus deus: oportet q; quicunq; princi
patur ſiue regnat ſit diuinum organū ſiue ſit
miuiſter dei: quare ſi miniſter ſuā mercedē
& ſuū præmiū debet poneee in ſuo domino
& debet eā expectare ab ipſo: decet regē qui
eſt dei miniſter ſuā ſœlicitatē ponere io ip/
ſo deo & ſuum præmium expectare ab ipo.
¶ Tertio hoc decet regē ex eo q; eſt multi/
tudinis rector: nā eegens multitudinē debet
inteodere

intendere cõmune bonũ. In eo ergo debet suã fœlicitatẽ ponere quod est maxime universale & cõe bonũ: hmõi aũt est ut dicebat deus ipse: rex ergo quãtũ est dei minister tũ etiã quia habet intellectũ & tũ quia intẽdit bonũ cõmune debet suã fœlicitatẽ ponere in deo cui seruit qui est bonũ maxime intelligibile & maxime uniuersale & cõmune. Si ergo rex debet in deo ponere suã fœlicitatẽ oportet ipm hmõi fœlicitatẽ ponere in actu illius uirtutis p quẽ maxime deo cõiungimur. Hmõi est actus dilectiõis siue caritatis. Amor & dilectio maxime uim unitiuam & cõiunctiuã hñt. Vnde dionysius. 4. de diuinis noibus ait q amorẽ siue diuinũ siue angelicũ siue humanũ siue naturalẽ siue aialez unitiuã quãdã dicemus esse uirtutẽ. In amore ergo diuino est ponẽda fœlicitas: sed cũ ꝓbatio dilectio sit exhibitio opis & ex hoc aliquis ꝓbet esse dilectiuus alterius. Si agat quæ ipe uult: si princeps est fœlix diligendo deũ debet credere se esse fœlicẽ operando q̃ deus uult: maxime aũt deus reqrit a regibus & principibus ut p prudẽtiã & legẽ populũ sibi cõmissum iuste & sancte regãt: regibus ergo & principibus ponẽda est fœlicitas in actu prudẽtiæ nõ simpliciter sed ut est imperatus a caritate ꝓpter qđ in ipso actu caritatis per quã imediatius cõiungimur ipsi deo magis est ponenda fœlicitas q̃ in actu prudẽtiæ: licet in huiusmodi actu modo quo dictũ est aliqualiter fœlicitas sit ponenda.

¶ Quantum sit præmium regis bene regẽtis populum sibi cõmissum. Capitulũ. xiii.

m AGNVM aũt p̃miũ regis & magnã eius esse fœlicitatẽ si p prudẽtiã & legẽ recte regat populũ sibi cõmissum ex. 5. uenari possum⁹. Nã merces regis ut ad p̃sens spectat ad. 5. cõparari uidetur. Videlicet ad dictũ a quo redditur: ad regẽ cui attribuit: ad actũ ex quo consurgit: ad uirtutẽ p quã efficitur: & ad materiã circa q̃ uersatur. Deus eni est remunerator oĩum bonoꝝ & quia nõ remunerat nisi ex amore cũ semp amor sit ad similes & cõformes oportet esse similẽ & conformẽ deo: qui ab eo remunerari desiderat: quanto ergo quis magis gerit imaginem eius & plus sr cõformat ei maius meritũ ab ipso suscipiet: principis aũt stat⁹ requirit ut sit deo cõformior q̃ eius subditi. Immo eo ipso q rex studet p legẽ & ꝓuidẽtiã suũ regnũ regere q̃uo deus totũ uniuersum regit & gubernat rex maxime cõformat ei: ergo respectu dei a quo p̃miũ expectatur ẽ magna merces regis si regnũ suũ recte regat: q̃a ex hoc ipsi deo maxime cõformatur. ¶ Secũdo magnũ est præmiũ regis si referatur ad ipm regẽ cui hmõi p̃miũ est reddẽdũ: nã oĩs actus ex ipa difficultate operis quãdã bonitatẽ assumit: potẽtes eni trãsgredi si nõ trãsgrediãtur laudabiliores fiũt: multi eni non existẽtes in statu quo possint mala facere p̃seruãt se a malo: quod si rñ ad statũ dignitatis assumerẽtur multas trãsgressiones efficerẽt ꝓpter quod. 5. ethic. scribit q principatus uirũ ostẽdit: tunc eni apparet qualis hõ sit cũ in principatu existẽs in quo põt bene & male facere cogitat q̃liter se habeat. Si ergo merces regia cõparet ad ipm regẽ cui reddẽda est quãdã magnitudinẽ habere uidetur reges uacãtes cõmuni bono si non transgrediãtur cum possint transgredi maioris meriti esse uidẽtur: dicemus autẽ uacantes cõmuni bono: quia si bono cõmuni non uacarent non oportet eos esse maioris meriti ex hoc transgredi possent quia si non considerato cõmuni bono quis periculo se exponat dato q non transgrediatur quia indiscrete agit suũ meritũ non augmentatur. ¶ Tertio magnũ est meritũ principis considerato actu per quẽ tale meritũ habet esse. Nã ex hoc actus est uiciosus in quãtũ est cõtra naturã & cõtra rõnis ordinẽ. Ex hoc aũt est bonus & uirtuosus in quãtũ est secundũ naturã & ordinẽ rationis: quãto ergo actus magis est secũdũ naturã & ordinẽ rõnis tanto ẽ magis bonus & magis meritorius. Valde autẽ secũdum naturã esse uidetur q pars

exponat se pro toto: uidemus enī q̄ periclitato capite periclitatur & totum corpus: brachiū quod est pars corporis statim exponit se totaliter pro capite ne totū corpus pereat: reges ergo si bene regāt gētē sibi cōmissam ex operibus eorū cōsequentur mercedē magnā: quia pro bono gētis & pro bono totali totaliter se exponūt. ¶ Quarto magna est merces regū rōne uirtutis p quā quis meretur hmōi meritū: nā minor uirtus requiritur ad regendū seipm q̄ ad regendū familiā & q̄ ad regendū ciuitatē: magna ergo debet esse uirtus regis ad quē spectat regere nō solū se & suā familiā sed etiā totū regnū. Cum ergo magnæ uirtuti debeat magna merces magnū erit meritū bene regēnū regnū suū. ¶ Quinto magnū erit præmiū ipsorū regū si consideretur materia circa quā operat: laudat enī aliquis si dirigat personā aliquā singularē cū ergo bonū gentis sit diuinus q̄ bonum aliquod singulare ipsa materia circa quam operat rex quæ est gens & multitudo indicat eius præmium esse magnum.

¶ Explicit prima pars primi libri de regimine regum & principum.

¶ Incipit secunda pars primi libri de regimine principum in qua tractat quas uirtutes debeāt habere reges & principes.

¶ Quomodo diuiduntur potētiæ animæ & in quibus potentiis habent esse uirtutes. Capitulum primum.

P OSTQVAM auxiliante deo cōpleuimus primā partē huius primi libri ī quo agit de regimīe sui: ostendentes in quo reges & pncipes suam fœlicitatē debeant ponere: quia non decere eos suum finem ponere in diuitiis: nec in ciuili potētia: nec in aliquibus: sed omnibus his ut supra plenius probabatur: debent uti tanquam organis ad fœlicitatem. Suam autem fœlicitatē ponere debent in actu prudentiæ prout: talis actus est imparatus a caritate: nam tunc reges habent fœlicitatem suo statui debitam & condignam: quando instigante dei dilectione secundum prudentiā regitiuam gentem sibi commissam secundum legem & rationem sancte & iuste regant. Principaliter ergo regū fœlicitas ponenda est in ipso deo & ex cognitione & dilectione eius studium suum & uitam suam ad hoc ordinare debet ut cognoscentes & diligentes deum tanquā ueri ministri eius secundum ordinem rationis dirigant populum sibi commissum.

¶ His ergo itaq; peractis & ostēso in quo reges ponere debeant suum finem secundum ordinem superius prætaxatum: restat ostēdere quibus uirtutibus reges pollere debeant. Virtutes autem quædam sunt quidā ornatus: & quædam perfectiones animæ: oportet ergo prius ostendere quot sunt potentiæ animæ: & in quibus potentiis habēt esse uirtutes. Consequenter autem manifestabitur quomodo uirtutes sunt distinguendæ. Postea uero ostendemus quot sunt numero huiusmodi uirtutes: & quæ illarū sunt principales: & secundariæ. Deinde autem declarabitur singulariter quæ sit unaquæq; illarum uirtutum & quomodo decet reges & principes tales uirtutes habere. ¶ Potentiæ autem animæ sic distingui possunt: quia potentiæ animæ quædam sunt naturales: quædam cognitiuæ sensitiuæ: quædam appetitiuæ: & quædam intellectiuæ. Naturales potentiæ sunt illæ in quibus communicamus cum uegetabilibus & plantis: ut potentia nutritiua: augmentatiua: generatiua: & talia quæ etiam ipsis arboribus competunt. Potentiæ uero cognitiuæ sensitiuæ sunt uisus gustus auditus & talia in quibus communicamus cum brutis. Appetitiuæ uero distiguuntur: nam quidam appetitus est in homine in quo non communicat cum brutis ut est appetitus sequens intellectum: quidam uero in quo communicat cum eis ut appetitus

nt appetitus sequens sensum. Appetitus autem sequens sensum potest nōinari sensualitem: sequens intellectum nominatur uoluntas: secundum quem modum loquendi bruti habent sensualitatem & appetitum sensitiuum: sed non habent uoluntatem & intellectum. Virtutes ergo de quibus loqui intendimus: quæ sunt quidam habitus laudabiles: uel erit in potentiis naturalibus: uel in ipsis sensibus: uel in appetitu sensitiuo: uel in appetitu intellectiuo: uel in ipso intellectu: uel in omnibus: uel his: uel in aliquibus borum. In potentis autem naturalibus esse nō possunt quod tripliciter patet; Primo quia ex naturalibus nec laudamur nec uituperamur; nullus enim dicitur bonus homo ex eo q̄ habeat digestiuam bonam: uel bonam augmentatiuam. Secundo in talibus non habent esse uirtutes: quia uirtus est aliquid secundum rationem ut probari habet secundo ethicorum. Potentiæ autem naturales secundum quod huiusmodi sunt rationi non obediunt; nam siue ratiocinetur siue uelit non propter hoc per se loquendo potentiæ naturales uariantur in actibus suis; sed semper secundum modum sibi possibilem suas actiones efficiunt. Tertio in talibus potentiis non sunt habitus & uirtutes: qui habitus sunt ad determinandum potentias ut bene uel male agūt: ut per habitꝰ uirtuosos determinatur potentia ad agendum male per uirtuosos ad agendum bene: cum ergo natura sit determinata ad unum: & potentiæ naturales sufficienter determinentur ad agendum ex natura sua secundu; eas nec sumus uitiosi nec uirtuosi: ut hic de uitio & uirtute loquimur: quare in eis huiusmodi uirtutes esse non possunt. ¶ His ergo tribus rationibus per quas probatum est uirtutes nō esse in potentiis naturalibus probari potest eas non esse in cognitione sensitiua siue in potentiis sensitiuis; nam sicut non laudamur nec uituperamur ex potentiis naturalibus: sic non laudamur nec uituperamur ex sensibus: na; sicut nullus laudatur tanquam bonus homo ex eo q̄ bene digerit uel bene crescit. Sic non laudatur ex eo q̄ acute uidet uel subtiliter audit nisi forte hoc esset per accidens ut si quis ex superflua commestione uel ex nimia potatione incurrisset obtalmiam oculorum ne bene uideret. uel debilitatem stomachi ne bene digereret: increparetur ille non quia male digerit: uel quia non clare uidet quia clare uidere & bene digerere per se loquendo non est in potestate hominis. Sed increparetur ex nimio potu uel ex superfluo cibo; nam erat in potestate sua ut posset uti potu & cibo moderate. ¶ Secūdo in sensibus non est ponenda uirtus moralis: quia sicut potentiæ naturales non obediunt rationi quia secundum regulam rationis nullus magis uel minus augetur: uel magis & minus digerit: sic nec sensus obediunt rationi: non enim est in potestate hominis uidere clarius uel minus clare; quar̄ si uirtus moralis est aliquid secundum rationem huiusmodi uirtus in sensibus poni non debet. ¶ Tertio in talibus non est moralis uirtus quia sicut potētiæ naturales sufficienter determinātur ad actiones suas per suam naturam: sic & sēsus: Nam sicut ignis tātum calefacit quātum potest calefacere ꝑpter qđ quia determinatus est. In actiōe sua nec laudatur nec uituperatur nec est i eo uirtus moralis. Sic quia potentia digestiua tātum digerit quātum potest digerere & oculus tātū uidet quātum potest uidere in eis uirtus moralis esse nō potest: nam per uirtutem moralem determinatur potētia ad agēdum: hæc autem sufficiētet determinantur ad actiōes proprias per naturam nō ergo indigēt uirtute morali. Si ergo nec i potētiis naturalibus nec i sēsibus est uirtus moralis: cum præter potētias naturales; & sensus nō sit nisi intellectus & appetitus itellectiuꝰ & sensitiuus oportet esse i talibus uirtutes morales.

¶ Quomodo distinguūtur uirtutes: & quomō esse habēt i intellectu & appetitu. Ca. ii.

o STENSO q̄ nec in potētiis na turalibus nec in sensibus hūt esse uirtutes. Restat ōndere quomodo distinguunt᷑ uirtutes: & quomodo in appetitu& i intellectu existūt. Distinguendū est igit᷑ de uirtutibus & de hmōi potētiis: nā uirtutū quædam sunt intellectuales: quædā morales: quædā mediæ inter intellectuales & morales. Virtutes itellectuales dicunt᷑ illæ quæ sunt in intellectu speculatiuo cuiusmōi sunt sciētiæ speculatiuæ: ut naturalis philosophia geometria: methaphisica & cætera talia. Virtutes uero simpliciter morales sūt illæ q̄ sūt in appetitu siue appetitus ille sit sensitiuus: siue intellectiuus: cuiusmōi autē sunt iustitia temperantia: fortitudo: mālsuetudo: & cætera talia de quib⁹ sum⁹ singulariter tractaturi. Virtutes autē mediæ inter intellectuales & morales sunt uirtutes existentes in intellectu practico ut prudētia & aliæ uirtutes sibi annexæ. Prudentia autem ɛm cōmentatorem super libris ethicorum media est iter uirtutes morales & intellectuales: cōputari tamē potest cum uirtutibus moralibus: nā prudentia nō est nisi in honoribus bonis: si enī nec uirtutes morales: praui.n.homines & si pūt esse sciētes astuti & uersipelles, Prudentes tamen esse non possunt ut suo loco patebit. Inde est ergo quod dicitur.7. ethicorum q̄ impossibile est prudentem esse nō existem bonū. ¶ Dimissis ergo uirtutibus huiusmōi intellectualibus: ut dimissis sentētiis speculatiuis: de prudētia & de uirtutib⁹ moralibus est tractandum. Suscepimus.n. ut pluries diximus præsens opus nō ut sciamus: sed ut boni fiāus quæ bonitas sine prudētia & uirtutib⁹ moralib⁹ nobis inesse nō potest. ¶ Has autē uirtutes in intellectu & appetitu sic esse contingit. Dictum est.n. uirtutem esse aliquid ɛm rationem: oportet ergo esse rōnalem potentiam in qua potest esse uirtus. Rōnale autē duplex est secundū philosophum per eēntiā & per participationē. Intellectus autē est rōnalis per eēntiam. Appetitus uero per participatiōem: nam appetitus licet nō sit ipse intellectus uel ipsa ratio eēntialiter, dicitur tamen participare rationē: quia est aptus natus rationi obedire. Potētiæ autem naturales & sensus: nec sunt rōnales per essentiam quia non sunt ipsa ratio: nec ratiōe participāt: quia per se & secū dū quod hmōi non obediunt rationi. Igit᷑ in sensibus & in potentiis naturalibus ut supra dicebat᷑ non habent esse uirtutes: sed solum esse habent in intellectu & appetitu. In nobis autē duplex est appetitus. intellectiuus & sensitiuus. Nā sicut appetitus naturalis sequitur formam naturaliter adeptam: sic appetitus cognitiuus sequitur formā per cognitionē appræhensam. Sicut.n. grauia ex eo q̄ hūt formam grauis: sequit᷑ ea quædam naturalis inclinatio & quidā appetitus naturalis ut naturaliter desideret eē deorsū sic habentia cognitionem prout habent i se ipsis formam appræhēsam sequitur quædā inclinatio & quidā appetitus ɛm formam illam: propter quod sicut in nobis duplex est cognitio sensitiua & intellectiua: sicut ēt est in nobis duplex appetit⁹ uidelicet sensitiu⁹ qui sequit᷑ formā appræhēsam per sensum & intellectus qui sequit᷑ formā appræhēsā per intellectum. Appetitus autem sensitiuus duplex est. Nam cum animalia sint supra inanimata si natura elemētis & reb⁹ inanimatis dedit duplicem potētiam unam per quā tēdūt in propriam quietem & aliā per quā resistūt & agūt in prohibentia & in cōtraria multo magis hanc duplicē potentiam natura dedit ipis animalibus quæ sunt perfectiora illis. Videmus.n. q̄ ignis naturaliter est calidus & leuis: per leuitatem autē tendit in locum proprium & in quietē sibi conuenientem: per caliditatē uero agit in contraria: ne ergo ignis per quæcūq̄ contraria agētia impediret᷑ ne per leuitatem in proprio loco quiesceret dedit ei natura potentiam calefactiuā ut per eam resisteret & ageret in cōtraria corruptiua. Si ergo igni & rebus in animatis natura dedit

tura dedit duplicem potentiam unam pe̅r
quam adipiſcũtur propriam quietem: & ali
am per quam agunt in prohibentia & con-
traria: multomagis hoc dedit animalibus: tri
buit ergo eis duplicem appetitum ſenſitiuũ
unum per quem cõſequitur propriam quie
tem & propriam delectationem: ut concupi
ſcibilem & alium per quem reſiſtant & ag-
grediuntur prohibitiua & contraria ut iraſci
bilem. Ita ꝙ concupiſcibilis ſe habet ſicut le-
uitas uel grauitas in leuibus & grauibus. Ira-
ſcibilis uero ſe habet quaſi caliditas uel frigi
ditas in eis: nam ſicut grauia per grauitatem
recedunt a loco ſurſum tanquam a non con
ueniente: & tendunt in locum deorſum tan
quam ad locum conuenientem & confor-
mem: per frigiditatem uero reſiſtunt contra
riis ne corrumpantur a propria natura & de
ſeruit propria loca & propriam quietẽ. Sic
animalia per concupiſcibilem fugiunt ma-
la triſtitia & proſequuntur bona delectabi-
lia. Per iraſcibilẽ uero agrediũt cõtraria quæ
poſſent ea ab eiuſmõ delectationibus prohi
bere: ut leo per concupiſcibilem pergit ut ꝓ
ſequat cibũ tanquam quid delectabile. Per
iraſcibilem uero aggreditur animalia illa uo
lentia ipſum prohibere in cibo adepto pro
pter ꝙ bene dictum eſt ꝙ concupiſcibilis re
ſpicit bonum & malum ſecundum ſe. Iraſci
bilis uero reſpicit bonum & malum inquan
tum habent rationem difficilis & ardui: naꝫ
cum bonum ſecundum ſe dicat proſequen-
dum: malum uero quid fugiendum. Concu
piſcibilis quæ ſecundum ſe tendit in quietẽ
& in bona delectabilia: & fugit mala triſti-
tia pro obiecto habet mala & bona ſenſibi-
lia ſecundum ſe conſiderata. Iraſcibilis uero
ſecundũ quã aggredimur & reſiſtimus ꝓhi-
bẽtibus & nociuis: tendit in bona & mala
ſenſibilia nõ ſm ſe conſiderata: ſed ut habẽt
rõnem ardui & difficilis: nã arduitas & diffi
cultas potiſſime ſunt repugnantia & ꝓhibẽ
tia ne poſſimus conſequi bonũ & uitare ma
lum. Imperfecte ergo egiſſet natura ſi dediſ
ſet animalibus concupiſcibilem per quã ui
taret mala & proſequerent bona: niſi dediſ
ſet eis iraſcibilẽ per quam aggrederentur im
pedientia delectationem illam: ut igitur ani
malia ſm modum ſibi conuenientẽ prout
bñ poſſint delectari per cõcupiſcibilem: da
ta ẽ eis iraſcibilis per quã reſiſtant & aggre-
diantur impedientia delectationem illam.
Duplex eſt ergo appetitus ſentiuus iraſcibi-
lis & cõcupiſcibilis. Appetitus autem intel-
lectiuus qui dicit uoluntas remanet indiui
ſus: nam cum intellectus uniuerſaliori mo-
do reſpiciat ſuũ obiectũ ꝙ̃ ſenſus appetitus:
intellectiuus qui ſequitur itellectum uniuer-
ſaliori modo fertur i bonum ꝙ̃ appetitus ſe
cundum ſenſum & quia quanto aliquid ſub
uniuerſaliori mõ accipitur tãto unum & idẽ
exiſtẽs ad plura ſe extẽdit: licet appetitus ſẽ-
ſitiuus ſit alius & alius ſm quem proſequi-
mur delectabilia & ſm quẽ aggredimur ter
ribilia. Appetitus tamẽ intellectiuus unus &
idem exiſtens fertur in omne bonum itelli
gibile: nõ ergo eſt alius appetitus itellectiuꝰ
ſm quem ꝓſequimur bona delectabilia per
itellectum & aggredimur bona ardua: ſicut
eſt alius appetitus ſenſitiuus ſm quẽ ꝓſequi-
mur bõa ſẽſibilia delectabilia: & aggrediũr
terribilia. Quare ſi oẽs uirtus moralis uel ẽ
in intellectu uel in appetitu: & appetitꝰ ali-
us intellectiuus ut uoluntas: alius eſt ſenſiti
uus & hoc duplex iraſcibilis. ſ. & cõcupiſcibi
lis: oportet oẽm uirtutem moralem uel eſſe
in itellectu uel in uolontate uel in iraſcibili
uel in cõcupiſcibili: accipiendo ergo uirtutẽ
moralẽ large prout ipſa prudentia dicitur ꝙ̃
dã uirtus moralis: dicere poſſumus ſm has
quattuor potentias aĩæ in quibus habet eſſe
uirtus ſũptæ ſunt quattuor uirtutes cardina
les uidelicet prudẽtia iuſtitia fortitudo & tẽ
perãtia: nam prudentia eſt in itellectu: iuſti
tia in uoluntate: fortitudo in iraſcibili: tẽpe
rantia in concupiſcibili.

¶ Quot ſunt uirtutes morales & quõ earũ
numerus eſt ſumendus. Ca. iii.

P HYLOSOPHVS circa finem .2.ethi.praeter prudentiam & iustitiam enumerat.10.uirtutes morales: uidelicet fortitudinem temperantiam honoris amatiuam magnanimitatem largitatem magnificentiam mansuetudinem ueritatem affabilitatem & etrapeliam quam bene uertibilitatem uel societatem appellare possumus. Igitur computata iustitia & prudentia .12. sunt uirtutes morales de quibus omnibus quid sunt & quomodo decet eas reges habere & quas partes habent uel uirtutes annexas singulariter est dicendum. Numerus autem earum sic potest accipi: nam cum subiectum uirtutis sit uel intellectus uel uoluntas uel appetitus sensitiuus. Omnis uirtus moralis uel est in intellectu ut prudentia uel uoluntate ut iustitia: uel in appetitu sensitiuo: ut ille decem uirtutes morales quas enumerauimus: quas tangit philosophus circa.2.eth. ¶ Possunt aliomo sic accipi hae uirtutes: nam uirtutes sunt medietates quaedam: & non habent fieri nisi circa ea quae sunt in potestate nostra in quib⁹ decet nos ponere medietatem uel aequalitatem siue rectitudinem: huiusmodi autem tria sunt scilicet rationes passiones & operationes exteriores: per uirtutes enim debemus habere rationes rectas: passiones moderatas: & operationes exteriores aequatas & mensuratas: Secundo ergo q̄ habemus rationes rectas habet esse prudentia: prout uero habemus exteriores operationes mensuratas & aequatas habet esse iustitia: Sed prout sunt in nobis passiones moderatae accipiuntur illae.10. uirtutes morales de quibus in principio huius capituli fecimus mentionem. Iustitia ergo quae est in uoluntate sic differt ab illis decem uirtutibus quae sunt in appetitu sensitiuo: utraeq̄ enim moderāt & aequant operationes exteriores & passiones existentes in appetitu aliter tamen & aliter: nam ille decē uirtutes per se & primo moderant & rectificant passiones: si autem retificant operationes exteriores hoc est ex cōsequenti: inquantum moderatis passionibus moderate ferimur in operationes exteriores. Iustitia autē econuerso per prius aequat & moderat ipsas res uel ipsas operationes exteriores: facit.n. q̄ cuilibet tribuatur q̄ decet: uel q̄ ei detur q̄ suum est. Si autem moderat & retificat passiones & motus existens in appetitu hoc est ex cōsequenti inquantum moderatis & aequatis rebus & operibus exterioribus passiones in nobis rectificantur & moderant̄. ¶ Tertio autem hic eadem diuisio sumi potest: nam ois uirtus moralis tendit in bonū rōnis. Tendere autem in bonum rōnis pōt esse tripliciter: uel quia hmōi bonum perficit: uel quia ipsum efficit: uel quia ipsum custodit & seruat. Prudentia autem tendit in bonum rōnis: quia ipsam rōnē perficit. Est .n. prudentia in ipō intellectu tanquam perfectio in ipō perfectibili: iustitia uero tendit in bonū rōnis quia hmōi bonū efficit: nam iustitia in operibus & in ipsis rebus efficit illud bonū & illam aequalitatem q̄ rō dictat. Aliae autem uirtutes morales ut cōmuniter ponitur tendunt in bonum rōnis quia illud custodiūt & conseruāt. Nam huiusmodi uirtutes moderātes passiones agunt ne per eas homo abducat̄ & recedat a bono rōnis propter quod huiusmodi bona dicuntur custodire & conseruare. Dicāus ergo q̄ uirtus moralis uel retificat rōnes & est in ratiōe & est rationis perfectiua: & sic est prudentia. Vel ē in uoluntate & adequat operationes exteriores & est boni rōnis effectiua & sic est iustitia. Vel ē in appetitu sensitiuo & moderat passiōes & est boni ſm rōnē custoditiua & conseruatiua & sic sumuntur decē uirtutes morales supius numeratae. Quorum numerus & sufficientia sic potest accipi. Dictū est.n. uirtutes illas eē circa passiones: quas per se hōr moderare & aequare prout ergo ex aliis & aliis obiectis surgunt aliae & aliae passiones: accipi poterāt aliae & aliae uirtutes put & illis passionibus ſm ordinē rationis aliud

aliud & aliud mediũ reperit̃. ¶ Vt ergo liceat typo & supsicialiter ptransire dicamus ꝙ passiões uel surgunt ex bono uel ex malo si ex malo uel ex futuro uel ex p̃senti. Si ex futuro sic fiunt in nobis passiones: timor & audatia: timor cũ ab eo refugimus: audatia cũ illud aggredimur: inter has autẽ duas passiones sumit̃: una uirtus media. s. fortitudo. Erit ergo fortitudo quæ est medietas timoris & audatiæ in irascibili: quia timor & audatia: in irascibili habent eẽ. Si uero hmõi passiones oriunt̃ ex malo præsenti ꝙ ẽ nõbis iã illatũ uel insurgimus ad puniẽdum & tunc est ira quæ est per paruipensionem: uel propter malũ illatũ appetit pœnã in uindictã. Si autẽ ab hac punitione uel ab hac uincta refugimus sic est mitiditas: medium autẽ horũ est uirtus quæ dr̃ mansuetudo. Mansuetudo tñ nõ proprie nominat uirtutẽ mediã eẽ inter mitiditatẽ & irã. Immo magis nominat ipsã passionẽ quæ est mitiditas: attñ ut dr̃ quarto ethicorum quia nõ habem⁹ ꝓpriũ nomẽ respectu hmõi uirtutis nominat̃ nomine passionis deficientis: & dr̃ mãsuetudo. Erit autẽ mansuetudo in irascibili quia in ea sunt mitiditas & ira contra quas hmõi uirtus uidet̃ consistere: duæ igit̃ uirtutes existentes in irascibili sumũt̃ circa passiones quæ oriunt̃ ex malo: ut fortitudo est circa passiones ortas ex malo futuro. Mansuetudo circa passiones ortas ex malo præsenti. Si autẽ sumant̃ uirtutes circa passiones quæ oriunt̃ ex bono: tunc distinguendum est de bono: quia quoddam est bonũ hoĩs in se. quoddã uero est bonũ eius ut habet ordinẽ ad alios: bonũ hoĩs in se duplex est: quia quoddã est delectabile ut cibi & potus & talia: quoddam uero utile ut pecunia: quoddã uero honestũ ut honor. Honestũ .n. ab ipso honore sumit originẽ: est. n. bonũ quasi honoris status. Circa passiones ortas ex bono delectabili nõ sumit̃ nisi una uirtus ut tẽperantia quæ est in concupiscibili. Circa passiones uero ortas ex utili sumunt̃ duæ uirtutes. Nã hmõi bonũ uel est mediocre & cõe & sic sumit̃ liberalitas quæ est circa mediocres sũptus. Vel est illud bonũ arduũ & sic magnificentia: quæ est circa magnos sũptus: idẽ est. n. magnificentia sicut magnificus. erit igit̃ liberalitas in concupiscibili: magnificentia uero rõne arduitatis erit in irascibili. Si uero illud bonũ sit honestũ siue honor: tunc honor ille uel est mediocris tunc est quædã uirtus quæ cõi nomine dici põt honoris amatiua siue honoris amor. Si autẽ honor ille sit magnus & tunc sic dr̃ magnanimitas quæ est circa honores. Erit autẽ honoris amatiua in cõcupiscibili. Magnanimitas uero in irascibili ex quo patet ꝙ quia bona delectabilia nõ sic pñt hr̃e rõnẽ ardui sicut utilia & honesta: licet tã ex bonis utilibus q̃ ex honestis sumantur duæ uirtutes quarũ una est in concupiscibili: alia in irascibili. Ex bonis tñ delectabilibus non sumit̃ nisi una uirtus quæ est in concupiscibili: ut tẽperantia. Si uero hmõi uirtutes sumant̃ circa passiones quæ oriunt̃ ex bonis. ut cõicamus cũ aliis deseruiunt nobis ad ueritatẽ uitæ. Sic ut dr̃. 2. ethicorũ sumũt̃ tres uirtutes: nã cũ aliis cõicamus i uerbis et operibus. opera autẽ & uerba ut cõicamus cũ aliis deseruiunt nobis ad ueritatẽ uitã & ludũ. Erit ergo triplex uirtus uidelicet ueritas affabilitas & eutrapelia. quæ põt dici bona uersio. ¶ Est ãt ueritas ut hic de ea loquimur & ut est uirtus nõ speculatiua: sed sumit̃ hic ueritas prout aliquis nõ est ypocrita nec iactator: sed est aptus uerbis & factis oñdit se talẽ qualis est. ¶ Affabilitas uero est qñ quis bene se habet cira cõuersationẽ uitæ ut qñ nõ est adulator nõ est discolus. sed est affabilis & curialis. ¶ Eutrapelia uero siue bona uersio est qñ aliquis sic se habet in ludis. ut nõ sit histrio ꝙ de oĩb⁹ uelit ludere. nec sit agrestis ꝙ de nullo uelit ludere. sꝫ sit eutrapeli⁹ et bñ se uertẽs ut se habeat circa ludos ꝓut expedit. Oẽs ãt hæc tres uirtutes, qa nõ sũt circa aliqd arduũ sunt in cõcupiscibili. Patet er

go q cum quattuor potētiæ aīæ sint suscep/tibiles uirtutum de quibus loqmur duode/cim sunt huiusmōi uirtutes: quia una est in ītellectu & una ī uoluntate: quattuor in irascibili & sex i concupiscibili. In ītellectu est prudentia: in uolūtate iustitia: ī irascibili est fortitudo mansuetudo: magnanimitas: & ma/gnificentia q̄ sic accipiunt: quia fortitudo & mansuetudo sunt circa passiones ortas ex malis: ut fortitudo est circa passiones ortas ex malis futuris: mansuetudo circa passiōes ortas ex malis p̄sentibus. Magnificentia uero & magnāimitas sunt circa bona ardua aliter et aliter qa magnificētia circa magna bona utilia: ut circa magnos sūptus. Magnani/mitas uero circa magna bōa hōesta: ut circa magnos honores. In cōcupiscibili autē sunt sex uirtutes uidelicet temporalia liberalitas honoris amatiua: ueritas affabilitas: & eu/trapelia: q̄ sic accipiunt: qa tres harū ut tēperātia liberalitas & honoris amatiua: sumuntur fm bonū hominis in se. Aliæ uero tres fm bona hominis in ordine ad aliū: scdm ergo utraq bona sunt tres uirtutes. Nam bona hominis in se tria sunt: nam quædā sunt delectabilia: circa q̄ est temperantia: quædā utilia circa quæ est liberalitas: quædam hōesta circa quæ est honoris amatiua. Sic etiam bōa in ordine ad alium tripliciter pñt con/siderari: uel ut deseruiūt nobis ad māifesta/tionem & sic est ueritas, uel ad uitā & sic est affabilitas: uel ad ludum & sic est eutrapelia ostensum est ergo quot sunt huiusmodi uirtutes & quomodo distinguuntur.

¶ Q d' bonarum dispositionum quædam sunt uirtutes: quædā supra uirtutes: quædā sunt ancillantes uirtutibus: & quædam præparationes ad uirtutem. Capitulū. iiii.

DISTINXIMUS in p̄cedēti capitulo q duodecim sūt uirtutes: quarum una est in intellectu ut prudētia: una in uolūtate ut iustitia: quattuor ī irascibili ut fortitudo māsuetudo magnificētia & magnanimitas. Et sex ī cōcupiscibili ut tēperantia: liberalitas honoris amatiua ueritas: affabilitas: & eutrapelia quas etiā in præcedēti capitulo enumerauimus. Ne ergo aliqs crederet nō eē aliquas alias bōas disposi/tiōes p̄ter uirtutes enumeratas: decreuimus ostēdere q loquendo de bonis dispositionibus de qbus locuti sunt philosophi. quia de aliis ad præsens nō intendimus tractatum constituere: q̄dam sunt uirtutes. Quædam sunt etiam ancillantes uirtuti. Etiam sunt q̄dā præparationes ad uirtutem: quædam supra uirtutem. Large. n. accipiendo uirtutem omnes huiusmōi bōæ dispositiōes uirtutes appellari possunt. Nihilominus tñ quædā bōæ dispositiones ancillantur uirtuti ut bñ consiliari & bene iudicare de cōsiliatis: ancillant prudentiæ. qui ergo bene dispositus est ad hoc aptus est ut sit prudēs. ¶ Quædā uero bonæ dispositiōes nō sunt cōpleta uirtus: sed sunt dispositiones ad uirtutē: ut perseuerātia & continentia q̄ ut de eis philosophus loquit non sunt completa uirtus: sed dispositio ad uirtutē. Nam ille perseuerare dicit qui non cadit & si non temptetur: hoc autem etiam & nō uirtuosi aliqñdo habēt q non passionati non ruunt. Continens autem dicitur q passionatur & habet passiones fortes tamē continet se & nō credit passioni sed resistit. non ergo continēs est plene uirtuosus qa propter passiones fortes licet bene agat nō tamē est ei delectabile bene agere: cōtinentia ergo & perseuerantia sic accepta quāuis sit quædā bona dispositio non tamen est uirtus: sed dispositio ad uirtutem.

¶ Sunt etiam quædā bōæ dispositiones q̄ sunt supra uirtutem: cuiusmodi est uirtus diuina: siue uirtus heroica & super iusta de qua determinat septimo ethicorum. nam sicut aliq homines sunt sicut bestiæ & sunt mali ultra modū hominū. Sicut aliq sūt quasi diuini & sunt boni supra modū. & propter q tales superuirtuosi dici possunt. Huiusmodi autem uirtutem diuinam quæ est quodāmō super uirtus. maxime habere debēt reges &

principes

principes qui ut dictũ est semidii esse debẽt. ℭ Quarto quædã bonæ dispositiones sunt ipsæ uirtutes cuiusmodi sunt prudẽtia: iustitia & alia de qbus in pcedenti capitulo fecimus mẽtionẽ. De oibus ergo his quattuor suo loco dicemus. Determinabim⁹ ergo de uirtutibus ostẽdẽtes quo reges & principes debẽt habere uirtutes. Determinabimus ẽt de aminiculantibus uirtuti: & de dispositionibus ad uirtutẽ: & de his quæ sunt supra uirturem ostendentes quomodo reges & principes oportet talibus esse ornatos. Sed primo de ipsis uirtutibus est dicendum.

ℭ Quod uirtutum sunt quædam principales: quædam cardinales: quædam uero annexæ. Capitulum. v.

a NVMERAVIMVS supra duodecim uirtutes: sed nõ oẽs illæ. xii. sunt æqualis perfectionis: nõ sunt æquæ pricipales. Cõsueuit enĩ apud sanctos & etiã apud philosophos distingui inter uirtutes: qa q̃dã sunt cardinales & principales: q̃dã uero annexæ. Cardinales aũt sunt quattuor uidelicet prudẽtia: iustitia: fortitudo & tẽperãtia. Annexæ aũt & nõ pricipales sunt aliæ octo de qbus supra fecimus mẽtionẽ. Has autẽ quattuor uirtutes eẽ cardinales & pricipales triplici uia inuestigare possum⁹. Prima uia sumit' ex parte materiæ circa quã uersat'. Secũda ex parte subiecti in quo existũt. Tertia ex parte conditionũ q̃ ad uirtutes requirũtur. Prima uia sic patet: nã ois uirtus uel est circa rõnes: uel circa passiones: uel circa opationes. Cũ. n. cõtingat rõcinari recte: & nõ recte oportet dare uirtutẽ aliquã q̃ sit recta rõ p quã de ipsis agibilibus rectas rõnes faciamus. ℭ Rursus cũ contingat opari recte & nõ recte sic est dare uirtutẽ p quã dirigimur in rõcioãdo de agibilibus & ẽ dare uirtutẽ p quã dirigimur io operãdo ipsa agibilia. ℭ Amplius qa cõtingit nos passionari recte & nõ recte: oportet dare uirtutes aliquas p quas modificemur in ipsis passionibus. Cũ ergo passiones q̃dam impellũt nos semper ad malũ: ut passiones cõcupiscibiles qa proni sumus ad agendũ semp illa. Quædã uero retrahunt nos a bono: ut passiones irascibiles. Circa passiones oportet dare uirtutẽ aliquã ne passiones nos impellãt ad id quod rõ uetat: & oportet dare uirtutẽ aliam ne passiones retrahãt nos ab eo q̃ rõ dicat. Omnis ergo uirtus uel rectificat ratiões uel æquat operationes: uel modificat passiones ne nos impellant ad id quod ratio uetat: uel modificat eas ne nos retrahãt ab eo q̃ rõ dictat & qa prudẽtia pricipaliter rectificat rõnes. Iustitia principaliter æquat operationes tẽperãtia principaliter modificat passiones ne nos impellãt ad id quod rõ uetat. Fortitudo principaliter modificat eas ne nos retrahant ab eo quod rõ dictat. Ideo rõne materiæ circa quã uersatur hmõi uirtutes dicũtur heæ. 4. cardinales & priõpales: quia sunt circa materiã illã circa quã principaliter uersat' humana uita. ℭ Secũda uia ad inuestigãdũ has esse uirtutes cardinales & principales sumi põt ex parte subiecti in quo existunt. Dictũ est enĩ supra uirtutes de qbus loquimur eẽ in quattuor potẽtiis animæ: uidelicet in intellectu: in uolũtate in irascibili: in cõcupiscibili. Cum ergo in intellectu pratico pricipalior uirtus sit prudẽtia: in uolũtate loquẽdo de uirtutibus acquisitis principalior sit iusticia. In irascibili uero principalior sit fortitudo. Et in cõcupiscibili tẽperantia. Ideo heæ. 4. uirtutes scilicet prudentia: iustitia: fortitudo: & tẽperantia: principales & cardinales esse dicuntur. ℭ Tertia uia sumitur ex parte cõditionũ quæ ad quãlibet uirtutẽ requiruntur: nã oĩs actus si uirtuosus esse debet oportet q̃ fiat prudẽter: iuste: fortiter: & tẽperate. Ideo heæ quattuor uirtutes pricipales & cardinales esse dicũtur. In aliis ergo uirtutibus põt esse aliqua pricipalitas sicut magnanimitas quãdã principalitatẽ habet sup uirtutes alias quia secundũ philosophũ. 4. ethicorũ. Magnanimitas uidet' esse ornatus quidã oium aliarũ uirturũ. Sic etiã magnificen

tia quandã principalitatẽ habet propter magnitudinẽ ſumptuũ circa quam uerſatur: habẽt ergo aliæ uirtutes quãdã principalitatẽ: ſed heæ q̃tuor ſimpliciter pricipales & cardinales eẽ dicunt᷑: ꝙ quõ ſit ĩ ꝓſequẽdo de eis ſingulariter plenius oñdet᷑. Si ergo heæ q̃ttuor ſũt pricipales & cardinales reſpectu aliarũ: primo de his quartuor eſt dicendum.

¶ Rurſus quia prudẽtia eſt principaliter oĩbus aliis cũ ſit directiua oĩum aliarũ: & iuſticia ſit principalior q̃ fortitudo & tẽperantia cũ iuſtitia ſit circa cõmutatiooes rerũ & circa diſtributiones bonoꝝ & erga quæ pricipaliter uerſatur uita noſtra & q̃a fortitudo eſt principalior q̃ tẽperãtia cũ fortitudo magis ordinetur ad bonũ gentis & ad bonum cõmuoe q̃ ipſa tẽperantia. Ideo hic ordo eſt tenẽdus quia primo dicemus q̃d eſt prudentia & ꝙ decet reges & principes eſſe prudentes. Secũdo determinauimus de ipa iuſtitia oſtendẽtes ꝙ decet reges & poĩcipes eſſe iuſtos. Deinde determinabimus de ſoritudine & tẽperãtia: declarãtes ꝙ cõtigit reges & pricipes eſſe fortes & tẽperatos. Cõſequẽter uero tractabimꝰ de magnitudie & magnificẽtia & aliis uirtutibꝰ mãifeſtãtes quõ decet reges & pricipes talibꝰ uirtutibꝰ eẽ pfectos.

¶ Quomodo diuerſimode notificari poteſt quid eſt prudeotia. Capitulum. v.

PRVDENTIA aũt de qua primo tractare intendimus ad diuerſa cõparari hẽt & prout ad diuerſa cõparat᷑ aliã & aliã ootificationẽ ſuſcipit: quarũ eni ad pſens ſpectat prudentiã ad. 5. cõparari poſſumus uidelicet ad uirtutes morales quarũ eſt directiua: ad uirtutes intellectuales reſpectu quarũ eſt pceptiua: ad materiã circa quã uerſat᷑: ad ſciam & ad artẽ a q̃bus diſtiguit᷑. Eſt eni prudẽtia uirtutũ moraliũ directiua: nã uirtutes morales de ſe inclinant in finẽ ſibi cõueoiẽtẽ ut tẽperãtia inclinat ĩ ſobrietatẽ & in deteſtationẽ uenereoꝝ ſed nõ ſufficit inclinari in finẽ debitũ temperãtiæ: uel in fioẽ aliarũ uirtutum moraliũ niſi ſciamus quõ poſſumus cõſequi talẽ finẽ ꝙ fit p prudẽtiã: p uirtutes ergo morales pſtituimꝰ nobis debitos fines. Sed p prudentiã cũ habemus dirigimur in fioes illos. Accipit autẽ prudẽtia fines a uirturibus moralibus & p ea quæ ſunt ad finẽ recte dirigit io fines illos. Quare prudẽtia ut cõparat᷑ ad uirtutes morales ſic diffiniri põt quod eſt perfectio intellectus ſiue quod eſt bona qualiras mentis directiua in finẽ uirtutũ moraliũ.

¶ Secũdo põt cõparari prudẽtia ad uirtutes intellectuales reſpectu quorũ eſt pceptiua: prout eni ad pſens ſpectat ſi circa agibilia bene negociari uolumus tria hẽre debemus. Primo debemus iudicare. Tertio debemus pcipere ut fiant opere ſm inuẽta & iudicata: ut ſi uellemꝰ ſm opa bellica caſtrũ aliquod capere. Primo inueniẽdæ eſſent uiæ & cogitãdi eſſent modi per quos caſtrũ iſtud capi poſſet. Secũdo iudicãdũ eſſet de uiis inuentis utrũ bonæ eſſent ad propoſitũ proſequẽdũ. Tertio præcipiẽdũ eſſet ut fierẽt opa ſm inuẽta & indicata. In intellectu ergo ooſtro eſſe debẽt tres uirtutes una p quã bene inueniamꝰ & bñ cõſiliemur q̃ philoſophus. vũ. ethi. appellat embuliã. i. bene cõſiliatiua. Alia uero p quã bene iudicemus de inuẽtis quã philoſophus appellat ſineſim. i. bene iudicatiuã. Tertia p quã pcipiamus ut fiant opa ſm iouẽta & iudicata: & hanc dicimus eſſe prudẽtiã. Prudẽtia ergo reſpectu uirtutis inuẽtiuæ & iodicatiuæ dicit᷑ eſſe pceptiua: quia ꝙ illæ ĩuueniũt & iudicãt iſta pcipit ut fiat. Prudentia ergo ĩmediatius dirigit in opa fienda eo ꝙ pcipiat illa fieri quã faciat uirtus inuẽtiua & iudicatiua: cũ ergo in moralibus actus & opa dicãtur eſſe potiora. Prudẽtia quæ imediatius ſe hẽt ad ea eſt potior uirtute inuẽtiua & iudicatina. Prudẽtia ergo reſpectu uirtutis iuẽtiuæ & iudicatiuæ quæ ſunt uirtutes iotellectuales ſic diffiniri põt quod eſt pceptiua inuẽtorũ & iudicatorũ: Vnde. 6. ethieorũ dicit᷑ ꝙ ſicut embuliæ eſt iouenire & ſinenſis eſt iudieare ſic prudẽtiæ eſt pcipere.

¶ Tertio

¶ Tertio prudētia comparari pōt ad materiā circa quā uersatur: cū eni prudentia sit circa agibilia & agibilia sint singularia oportet prudētiam esse circa particularia applicādo uniuersales regulas ad singularia negocia ut sexto ethicorū declarari hēt. Cōparata ergo prudētia ad materiā circa quā uersatur sic describi pōt ꝙ prudētia est uirtus ſm uniuersales maximas particularia facta concernens hmōi uniuersales regulæ sane bōæ leges cōsuetudines & alia p quæ regulari possumus in agēdis. ¶ Quarto cōpari hēt prudentia ad ipsam sciam a qua distinguit᷑: nā scientia ꝓprie est de rebus necessariis iuxta Boetiū prio Arismetricæ. Sciētia est eorū quæ imutabilē substātiā sortiūtur. Prudentia aūt est actuū humanorū & rerū cōtingētiū q̄ sunt in potestate nostra. ¶ Quinto comparari pōt prudētia ad artē a qua etiā distingui habet: nā ars est respectu factibiliū & nō præsupponit rectitudinē uolūtatis. Prudētia uero est respectu agibiliū & p̄supponit rectitudinem appetitus: ꝓpter quod scribit᷑ sexto ethicorū ꝙ artifex uolūtarie peccans est melior q̄ peccās inuolūtarie. Prudēs uolūtarie peccans est peior. In opibus ergo deseruiētibus arti melius est peccare uolūtarie q̄ inuolūtarie sed in opibus deseruiētibus ad uitā circa q̄ uersatur prudentia peius est peccare uolūtarie q̄ inuolūtarie: prudētia ergo quia nullus pōt esse prudēs nisi sit bonus & hēat uolūtatē rectā nō est ars sed uirtus prout ergo prudentia cōparatur ad artē a qua distinguitur sic diffiniri pōt ꝙ est recta rō agibiliū p̄supponēs rectitudinē uoluntatis. ¶ Ex oībus ergo his de ipsa prudentia unā cōmunē descriptionē formare possumus dicēdo ꝙ prudētia est uirtus intellectualis directiua uirtutū moraliū p̄ceptiua ſm inuēta & iudicata secūdū uniuersales maximas. Particularia cōtingētia & agibilia cōcernens: p̄supponēs rectitudinem uoluntatis.

¶ Quod decet reges & principes esse prudentes. Capitulum. vii.

ISO quid est prudētia: & ostenso ꝙ p prudētiā recte dirigimur i bonū finē in quem inclināt uirtutes morales: restat ostēdere ꝙ decet reges & pricipes eē prudētes. ¶ Sunt aūt quātū ad pñs spectat tria q̄ maxime rex attendere debet. Primo eni spectat ad ipm summe intēdere ut sit rex secūdū rei ueritatē: & nō noīe tātū. Secūdo studere debet ne suus pricipatus in tyrānidē cōuertat᷑. Tertio studere debet ut naturaliter dñetur. ¶ Triplici ergo uia inuestigare possumus ꝙ decet regē esse prudentē. Primo: qa sine prudētia nō est rex secundū rei ueritatē: sed noīe tātū. Secūdo: qa sine ea de facili uertit᷑ in tyrānū. Tertio: qa sine ipsa nō pōt naturaliter dñari. Prima uia sic patet. Nā rex est nomē officii & dignitatis. Est. n. regis officiū ut suā gentē regat & dirigat in debitū finē qd᷑ ipm nomē regis ostēdit. Nomē eni regū a regēdo sumptū ē. Regere aūt alios & dirigere ipsos in finē debitū fit p prudētiā. Vnde dicit᷑. 6. ethi. ꝙ illos extimamus esse prudētes: qui sibi & aliis possunt bona speculari & prouidere. Prudētia ergo est qdā oculus quo bonus & debit⁹ finis cōspicit᷑. Qui ergo hoc oculo caret nō sufficiēter uidere pōt ipm bonū: nec ipm debitū finē: in quē est populus dirigendus. Sicut ergo sagittator nō posset sufficiēter sagittare siue sagittā in signū dirigere: nisi ipm signū uideret. Sic nec rex pōt populū dirigere siue regere: & ipm in debitū finē dirigere nisi ipm finē p prudētiā speculet᷑. Si ergo sine prudētia nullus pōt sufficiēter gentē uel populū regere: & ipsam dirigere in finē bonū & debitū: sine ea nullus erit rex: secūdū rei ueritatē & ut decet. Licet forte sit rex appellatione & noīe. Videt᷑ eni ꝙ uir sine prudētia positus in dignitate regia sit denarius æneus uel plumbeus positus in cōputo mercatorū. Mercatores eni cū rōcinādo computant aliquando unū denariū æneū uel plumbeum ponūt loco mille librarū: quod ergo nō ualet unū ouū: repræsentat ualorē magis

precii. Denarius ergo ille magis est signum ualoris q̃ ualeat. Sic si uir prudẽtia careat: & regia dignitate fungatur: cũ ipse parui ualoris sit est loco magni precii. Magis ergo ẽ signũ regis: q̃ sit rex. Vt igitur sit rex nõ solũ noie: sed re decet ipm hẽre prudẽtiã. ℂ Secũdo hoc decet eũ: ne de facili i tyrannũ cõuertatur. Dictũ eni ẽ ꝙ p prudẽtiam dirigimur in bonũ finẽ: in quẽ inclinant uirtutes morales. Est eni prudẽtis prouidere bona sibi & aliis: & dirigere se & alios in optimũ finẽ. Si ergo aliquis prudẽtia careat p quã dirigimur in optima bona: secũdũ ueritatẽ de facili efficiet᷑ tyrãnus: quia diuitias & bona exteriora: q̃ sunt bona optima secũdũ apparẽtiã: credet esse optima simpliciter. Immo quia imprudẽtes nõ cognoscunt nisi sensibilia bona cuiusmodi sunt diuitiæ & bona exteriora. Rex prudẽtia carẽs: quia nõ cognoscet: nõ reputabit nisi sensibilia bona: & dimissis uirtutibus totũ studium suũ ponet ut affluat diuitiis & sensibilibus bonis. Efficietur ergo deprædator populi: dñabitur tyrãnice: nõ curabit qualitercũq; possit pecuniã extorquere. ℂ Tertio decet reges & principes hẽre prudentiã: qa sine ea nõ possunt naturaliter dñari. Nã ut declarari habet primo politicorũ. Ex hoc est aliqs naturaliter seruus: qa deficit intellectu & nescit seipsum regere. Ex hoc autẽ naturaliter est dominus qa uiget intellectu & prudẽtia: & nouit se & alios in debitũ finẽ dirigere. Hanc eni ueritatẽ nõ solũ approbant philosophica dicta: sed etiã cõfirmant singula regimina naturalia. Videmus eni naturaliter hoies dñari bestiis. Viros fœminis. Senes pueris. Hoies naturaliter dominãtur bestiis: qa hoium genus uiget prudẽtia. Bestiæ.n. prudẽtia & arte parũ participãt. Sic etiã uiri dominãt᷑ fœminis: quia ut declarari hẽt primo pollitico rũ. Fœmina hẽt cõsiliũ inualidũ. Cõmuniter eni fœminæ deficiũt a uirorũ prudẽtia: ꝙ si repetiant᷑ mulieres aliquæ prudẽtiores uiris: hoc ẽ ut raro: & in paucioribus ut plurimũ. Ergo fœmina uiro naturaliter debet esse subiecta: eo ꝙ naturaliter deficiat a uiri prudentia. Hoc etiã mõ iuuenes: naturaliter decet antiquioribus esse subiectos qa in experti agibiliũ nõ sic habũdãt prudẽtia sicut illi. Vbicũq; igit᷑ hoc naturaliter seruit: & illud naturaliter dñatur: semp pricipãs pollet prudẽtia: a qua deficit qui naturaliter seruus existit. Vt igitur rex naturaliter dominetur: oportet ꝙ polleat prudẽtia & intellectu.

ℂ Quot & quæ oporteat habere regem si debeat esse prudens. Capitulum. viii.

QVONIAM nũq̃ perfecte hẽtur aliqd᷑ totũ nisi hẽant᷑ partes ei⁹. Si debeat aliqs esse perfecte prudẽs oportet ipm hẽre oia q̃ cõcurrũt ad prudẽtiã: & oẽs partes eius. Cõsueuerũt aũt assignari octo partes prudentiæ. Videlicet: memoria: puidẽtia: intellectus: rõ: solercia: docilitas: expientia: & cautio. Quare si rex aut princeps debeat eẽ prudẽs: oportet ipm esse memorẽ: prouidũ, intelligentẽ rõnabilẽ: solertẽ: docilẽ: expertũ: & cautũ. Hæc ãt octo q̃ dicunt᷑ esse partes prudẽtiæ sic accipi pñt. Nã ut patet ex habitis: ex hoc aliqs dicit᷑ eẽ prudẽs: qa est sufficiẽs dirigere se & alios in aliq̃ bona: siue i aliquos bonos fines. Quattuor ergo est ibi cõsiderare. Videlicet bona ad q̃ dirigit. Modũ p quẽ dirigit: psonã dirigentẽ & gentẽ quã dirigit. Ratione bonoꝝ ad q̃ dirigit oportet regẽ esse memorẽ & puidũ. Propter modũ ₰m quẽ dirigit: oportet ipm esse intelligẽtẽ & rõnabilẽ. Rañõe ppriæ psonæ q̃ alios est dirigẽs oportet ꝙ sit solers & docilis. Ratione uero gẽtis quã dirigit cõgruit ꝙ sit expertus & cautus. Si.n. rex debet gentem aliquã ad bonũ dirigere: oportet ꝙ hẽat memoriã pteritoꝝ & prouidẽtiã futurorũ. Debet eni habere pteritorũ memoriã: nõ ꝙ possit pterita imutare: quia nulli agẽti hoc est possibile: sed decet regem hẽre pteritoꝝ memoriã: ut possit ex pteritis cognoscere qd euenire debeat in futurũ. Nã ut scribit᷑ secũdo rethoricoꝝ in cõtingẽtib⁹

agibilibus

agibilibus ut plurimũ futura sunt p̃teritis similia. ❡ Secũdo decet ip̃m hẽre ꝓuidentiã futuroꝝ: q̃a hoies ꝓuidẽtes futura bona cogitãt uias p quas faciliter illa adipisci ualeãt. Ergo rõ bonorũ ad q̃ rex gentẽ suã dirigere debet expedit ut habeat ꝓuidẽtiã futuroꝝ: ut facilius illa futura bona adipisci ualeat: & ut hẽat memoriã p̃teritoꝝ. Vt ex actis p̃teritis sciat qd agere debeat in futuꝝ. ❡ Ratio uero modi p quẽ dirigit oportet qđ habeat intellectũ & rõnẽ: siue oportet ꝙ sit intelligẽs & rõnalis. Modus.n. quo rex suũ populũ dirigit: oportet ꝙ sit human⁹: q̃a rex ipse hõ est. Homo.n. itelligit rõcinãdo & discurrendo. Accipit.n. aliqua pricipia & aliq̃s p̃missas: ex q̃bus elicit intẽtas cõclusiones: & hoc tã in speculabilibus: q̃ in agibilibus. Nã sicut fiunt rõoes ut demõstret̃ quid sit uerũ cognoscẽdũ: sic fiunt rõnes ut psuadeatur qd sit bonũ ꝓsequẽdũ. Ratione igit̃ huiusmodi cognoscẽdi qui est inditus hoibus uolẽs alios dirigere oportet ꝙ sit intelligẽs cognoscẽdo pricipia & p̃missas. Et rõnalis rõcinãdo & eliciẽdo ex illis p̃missis conclusiones intẽtas. Vel oportet ꝙ sit intelligẽs: sciẽdo leges consuetudines bonas: & alia q̃ possunt esse principia & regulæ agẽdorum. Oportet aũt ꝙ sit rõnalis speculãdo ex illis regulis qd agere cõgruit. Sicut ergo rõe bonoꝝ ad q̃ dirigit oportet regẽ esse memorẽ & ꝓuidũ: sic rõne modi p quẽ dirigit oportet ip̃m eẽ itelligẽtẽ & rõnalẽ. ❡ Sed rõne ꝓpriæ psonæ q̃ est alios dirigens oportet ꝙ sit solers & docilis. Nã qui in tãto culmine est positus: ut tãtã gẽtẽ regere hẽat: oportet ꝙ sit industris & solers ut sciat ex se inuenire bona gẽtis sibi cõmissæ. Verũ q̃a nullus hõ sufficit ad excogitãdũ oĩa q̃ possunt esse utilia toti regno. Cũ hoc ꝙ regẽ expedit eẽ solertẽ ex se q̃ bona sunt regno utilia excogitãdo: oportet ip̃m esse docilẽ alioꝝ cõsiliis acquiescendo. Possumus.n. dicere de rege qđ dicit̃ de magnanimo.4. ethi. Quod nõ decet ip̃m fugere cõmouentẽ. Nõ.n. decet regẽ in oibus sequi caput suũ: nec inniti semp solertiæ ꝓpriæ. Sed oportet ip̃m eẽ docilẽ: ut sit abilis ad capescẽdã doctrinã alioꝝ acquiescẽdo doctrinis & cõsiliis baronũ: seruorũ: sapiẽtũ: & diligẽtiũ regnũ: patet ergo ꝙ rõne ꝓpriæ psonæ q̃ est alios dirigens oportet regẽ eẽ solertẽ & docilẽ. Sed rõne gẽtis quã dirigit oportet ip̃m eẽ expertũ & cautũ. Experiẽtia enĩ ẽ rerũ particulariũ. Prout igitur sunt alia & alia particularia. Et ꝓut aliq̃s negociat̃ circa aliã & aliã gentẽ: sunt alia & alia exquirẽda. Oportet igitur pricipẽ respectu gẽtis cui p̃est eẽ expertũ cognoscẽdo particulares cõditiões gẽtis sibi cõmissæ: ut possit eã melius in debitũ finẽ dirigere. ❡ Vltimo oportet ip̃m eẽ cautũ. Nã sicut in speculabilibus falsa aliquãdo adminiscent̃ ueris ꝓpter qđ credũtur uera q̃ nõ sunt uera: sed apparẽt uera. Sic in agibilibus mala multotiẽs admiscent̃ bonis ꝓpter quod credunt̃ bona: sed nõ sunt bona: sed apparent bona. Oportet igit̃ regẽ esse cautũ respuẽdo apparẽter bona & eligendo bona simplieiter: ad quæ debet dirigere gentẽ sibi commissam.

❡ Quomodo reges & principes possunt se ipsos prudentes facere. Capitulum.x.

a NIMA in sedẽdo & quiescẽdo fit prudẽs: ut uult phũs.7. phisicorũ. Reges ergo & principes si desiderãt esse prudẽtes nõ debẽt uanitatibus itendere: sed maiorẽ partẽ uitæ suæ debẽt expẽdere in cogitando q̃ põt esse regno ꝓficua: qđ nõ sic intelligẽdũ est ut nullas recreationes corporales hẽre debeãt. Sed debent eis adeo moderatæ uti: ut non ĩpediant̃ in regimine regni sui. Seipsos ergo poterũt prudẽtes facere ut naturaliter regnũ regãt. Cogitãdo primo tempa retroacta: sub q̃bus tẽporib⁹ regnũ melius regebat̃: ꝓp qđ hẽant memoriã p̃teritoꝝ: ex q̃bus scire poterũt qđ agendũ sit in futurũ. Nã semp debet suũ regimen cõformare regimini retroacto. Sub quo regnũ tutius & melius regebat̃. Nã sic ĩ speculãdo & cogitãdo q̃ antiq philosophi

cōſcripſerūt: ſumus ſapientiores ī ſpeculabi
lib⁹. Sic reges & pricipes cogitādo acta ſuo
rū p̄deceſſorū fiunt magis prudentes in agi
bilibus. ℭ Secūdo debent diligenter intueri
futura bona q̄ pñt eſſe ꝓficua regno: & ma/
la q̄ pñt eſſe nociua. Nā ex hoc hēbunt pro
uidentiā futurorꝫ ut poſſint mala expediti⁹
uitare: & bona facilius adipiſci. ℭ Tertio
debent ſæpe recogitare bonas cōſuetudines
& bonas leges. Nā talia ſunt maxime princi
pia agibiliū: itellectus enī pricipiorꝫ eſt. Tā
to ergo rex magis itelligens eſt circa agibi/
lia: quāto plures bonas leges & bonas cōſue
tudines in mente hēt: ex qbus ſcire pōt: qd
in quolibet negotio ſit agendū. ℭ Quarto
ſæpe ſæpius excogitare debet quō p hmōi
bonas leges & cōſuetudines debite regnū
regat eligēdo ex eis debitas cōcluſiones agi
biliū. Nō enī ſufficit eſſe intelligētē habēdo
cogitationē legū & cōſuetudinū q̄ ſunt pri
cipia agibiliū: niſi qs ſit rōnalis ex illis legi/
bus & cōſuetudinibus debitas concluſiones
agibiliū: niſi qs ſit rōnalis ex illis legibus &
cōſuetudinibus debitas cōcluſiones agibiliū
eligēdo qd̕ quō fieri debeat in tertio libro.
Vbi ageť de regimine regni plenius oſten
dem⁹. ℭ Reges igiť dādo operā illis octo
q̄ ad prudētiā requiruntť de qbus in p̄cedē
ti capitulo fecimus mētionē: poterūt ſeipſos
prudētes facere. Verū qa malicia ē corrupti
ua principii. Sicut. n. qs hñs corruptū guſtū
male iudicat de ſaporibus: credit enī aliqd
eē dulce qd̕ eſt amarū & ecōuerſo. Sic hñs
infectā & deprauatā uolūtatē excecať in in
tellectu ut male iudicet de agibilib⁹. Iudicat
enī eē agēdū qd̕ eſt fugiēdū & ecōuerſo. Be
ne igiť dictū eſt qd̕ ſcribiť. 6. ethi. qd̕ ipoſ
ſibile eſt prudētē eſſe nō entē bonū. Depra
uat enī malicia iudiciū ut aliquis iprudenter
agat ꝓpter maliciā deprauātem uolūtatem.
Quare ſi reges & pricipes uolūt eē pruden
tes: cū hoc ꝗ debēt eſſe memores: puidi: ſo
lertes: & dociles: & alia quæ ſupius dixim⁹.
Oportet ipſos eē bonos: & nō hře uolūtatē
deprauatā: ne pp maliciā appetit⁹ iprudēter
agāt & iudicēt eē agēda quæ ſunt fugiēda.

ℭ Quot ſūt mōi iuſtitiæ & circa q̄ iuſtitia
hꝫ eē & quō ab aliis uirtutib⁹ ē diſticta. c. xi.

P HYLOSOPHVS in qnto eth.
diſtiguit duplicē iuſtitiā legalē &
æqualē. Legalis. n. iuſtitia ē qd ge
nerale: & quodāmō oīs uirtus. Iuſtitia uero
æq̄lis ē qd ſpāle & ē q̄dā particularis uirtus.
Nā ex hoc ē qs iuſt⁹ legalis: qa adi plet p̄ce
pta legis. Sed ut diciť prio magnorꝫ mora/
liū. Lex p̄cipit act⁹ oīum uirtutū. Præcipit
enī lex opari fortia & tēperata: & uniuerſali
ter oīa q̄ dicūť ſm uirtutes. Vñ ibidē dr ꝗ
iuſticia legalis ē pfecta uirt⁹. Sic ēt. 5. eth. ſcri
biť: ꝗ lex p̄cipit nō derelinquere aciē: neqꝫ
fugeř: neqꝫ abiicere arma: qd̕ ſpectat ad for
titudinē: & p̄cipit nō mechari: qđ ptinet ad
tēperātiā: & nō pcutere neqꝫ cōtēdere q̄ ſūt
opa māſuetudinis. Lex igiť uniuerſaliter iu/
bet oēm uirtutē iplere & maliciā fugere: q̄
re iuſtitia legalis. i. ipletio legis ē quodāmō
oīs uirt⁹. Iuſtitia āt æq̄lis ē q̄dā uirt⁹ ſpālis p
quā reddiť cuilibet ꝗ ē æquū. i. qd ſibi debe
tur. ℭ Differētia āt harū iuſtitiarū ſic pōt ac
cipi. Nā ut ſcribiť. 5. ethi. Iuſtitia ē in ordine
ad alterꝫ: ꝓut igiť ciues hñt ordinē ad ſe iui
cem: & ad rēpublicā: & ad legis latorē ſeu ad
ipm regē: hēt eē in eis iuſtitia legalis & æq̄
lis. Nā i ipſis ciuib⁹ ex eo qd̕ hñt hmōi or/
dinē uel q̄riť bonū cōe uel bonū ſpāle & p
priū. Si q̄riť cōe bonū ſic ē i eis iuſtitia lega
lis. Si āt q̄riť i ipſis aliqd̕ bonū priuatū erit
in eis iuſtitia æq̄lis. Bonū. n. cōe reſultat ex
oī bono ciuiū: res enī publica & tota ciuitas
melior ē q̄litercūqꝫ ciues boni ſint. Siue. n.
ciues ſunt boni in ſe: ſiue in ordine ad alios:
ſemp ciuitas melior ē: q̄ ex melioribus ciui/
bus cōſtat: & quāto plurib⁹ modis ſūt boni
ciues tāto magis ē bona ciuitas. ℭ Leges igi
tur qa itēdūt cōe bonū p̄cipiūt oēm modū
bonitatis. Eſſe igiť iuſtū ſm legē & imple/
re legalē iuſtitiā eſt ſequi oē bonū & fugere
oē uiciū: & hēre quodāmodo oēm uirtutē.

Propter

Propter quod legalis iustitia dicta est quodã modo omnis uirtus quia exercet opera omniũ uirtutũ. Non est autem simpliciter legalis iustitia ois uirtus: qa est uirtus distincta a qualibet uirtute. Sed dr̃ esse quodãmõ ois uirtus: qa nõ determiat sibi specialẽ iustitiã. Differt ãt hmõi iustitia qualibet uirtute in duobus: nã licet eadẽ opera agat iustus legalis quæ agit fortis & tempatus: nõ tñ aget ea ẽm eãdẽ intentionẽ uel ẽm eãdẽ rõnem formalẽ. Nã qui agit opera fortia: qa delectat̃ in talibus fortis est & agẽs tempata qa delectat̃ in ipis tempatus est. Sed agens talia nõ quia delectat̃ in eis: sed quia ea lex præcipit & uult iplere legem iustus legalis est. Iustus ergo legalis p se & ẽm q̧ hui⁹ delectat̃ in impletione legis. Si ãt delectat̃ in operib⁹ singularũ uirtutũ: hoc est ex cõsequẽti ꝓut oia talia opera sunt a lege ꝑcepta. fortis ãt & tẽpatus uel pfectus ẽm uirtutes alias per se primo delectat̃ in opib⁹ cõueniẽtib⁹ uirtutib⁹ quibus ornat̃. Si ãt delectat̃ in impletione legis. hoc est cõsequẽti ꝓut uidelicet agẽdo talia opera legẽ iplet. ℭ Ex ista ãt dr̃a sequit̃ ẽa: nã cũ fortis: & tẽperatus delectet̃ in operibus taliũ uirtutũ. ẽm se uirtutes illæ perficiunt habentẽ eas & ut est aliquis ẽm se. Sꝫ iustitia legalis: quia delectat̃ in opib⁹ illis ꝓut iplet legẽ iustitia legalis non perficit hoiem ẽm se: sed pficit ipm ut bẽt ordinẽ ad leges. Leges ãt tradunt̃ ab ipo pricipe: & sunt traditæ ipis ciuitatibus subditis iperio principis cui⁹ ẽ leges facere: Perfici ergo i ordine ad leges est perfici in ordine ad pricipẽ cuius est legẽ ferre uel in ordine ad totã ciuitatẽ cui lex iponit̃. Iustitia ergo legalis licet faciat illa eadẽ opera, quæ facit temperãtia & fortitudo, perficit tñ ipm habẽtẽ in ordie ad aliũ ut in ordine ad pricipẽ. uel in ordine ad ciuitaem nõ obstãte q̧ temperãtia & fortitudo & aliæ uirtutes hmõi perficiũt habentẽ ẽm se. Patet ergo qũo iustitia legalis est quodãmõ ois uirt⁹, & q̧ non determiat sibi specialẽ iustitiã. sed agit opera spãliũ uirtutũ. Iustitia uero æq̃lis nõ est ois uirt⁹. nec agit opera singularũ uirtutũ. Iustitia uero æqualis non est ois uirtus. nec agit opera singularũ uirtutũ; sed determinat sibi specialẽ iustitiã eo q̧ in ea intendit̃ speciale bonũ. Nã licet qualitercũq; ciuis bon⁹ sit, ex hoc resultet cõe bonũ & sit ide melior ciuitas. Et q̃litercũq; malus sit ide peior ciuitas. Nõ tñ ex q̃cũq; bõitate uni⁹ ciuis per se: & ẽm q̧ hic resultat bonitas alterius ciuis: nec quæcũq; prauitas unius ciuis per se loquẽdo ifert malũ alteri ciui. Sed si in bonis exterioribus aliquis malus sit ut q̧ uult hr̃e plus de his q̃ eũ deceat: ex hoc infert̃ nocumentũ aliis ciuibus: quia si illæ hẽt inde plus: alii hñt inde minus. Iustitia ergo spẽalis per quã uitat̃ malũ aliquod spãle. prout ex malitia unius ciuis infert̃ nocumentũ alteri: determinat sibi spãlẽ materiã & hẽt esse circa hæc bona exteriora: in quibus ciues cõicant. ℭ Dicta est igit̃ hæc iustitia æqualis: quia potissime innitit̃ æqualitati: ut q̧ unusquisq; in hmõi exterioribus bonis hẽat quod æquũ est. Inde est ergo q̧ hæc iustitia dr̃ unicuiq; ius suũ tribuere: quia ius in quadã æqualitate consistit. Hæc autẽ unicuiq; tribuit quod æquũ est. Sic etiã dr̃ unicuiq; tribuere quod suũ est; quia æquũ est quenlibet possidere sua. Si igit̃ hæc iustitia spãlis æqualis dr̃ æqualitati intendit: cũ bona exteriora dupliciter: ciues inæqualiter participare possint duæ erit hmõi particularis iustitia. Accidit autẽ aliquos participare bona inæqualiter in cõmutationibus, ut in emptionibus: uenditionibus: mutationibus: & locationibus. Contingit. n. in uendendo: locando: mutando: dare parũ & accipere multũ: uel ẽt econuerso: quod sine inæqualitate ẽẽ nõ põt. Rursus contingit inæqualitas in distributionibus: qa aliqñ aliq plus laborantes ꝓ republica minus accipiũt ymo hæc iustitia quodãmõ deprauata ẽ: ut plurimũ. n. hoĩes acceptatores sũt psõaꝝ distribuẽtes honores idignis: & repellẽtes dignos. Erit igit̃ duæ spãlis iustitia commuta-

tiua & distributiua. Ois enim iustitia siue sit legalis: seu cõmutatiua t seu distributiua sẽp pficit habẽtẽ in ordine ad aliũ. Magis tñ iustitia cõmutatiua: & distributiua pficit hñtẽ in ordine ad aliũ q̃ legalis. Sed de hoc forte alibi erit locus. ¶ Ad pñs ãt in tm̃ dictũ sit q declarata sunt illa tria: quæ in principio capituli pponebant. Oñsum est n. quot sũt modi iustitiæ: qa quædã est iustitia gñalis: q̃dã dr̃ legalis: & q̃dã spãlis: q̃dã dr̃ æq̃lis: & hoc dupliciter. Q uia q̃dã distributiua: q̃dã cõmutatiua. Rursus declaratũ est: circa q̃ habet eẽ iustitia: qa iustitia legalis habet eẽ circa totã materiã moralẽ: & circa oĩa opa uirtutẽ: nõ tñ se accepta: sed put per ea est implẽtio legis. ¶ Tertio oñsũ ẽ: q̃uo differt iustitia a uirtutib⁹ aliis. qa uirtutes aliæ magis pficiũt hoĩem in se. Iustitia uero siue sit legalis: siue distributiua: siue cõmutatiua: pficit hoĩem in ordine ad alium.

¶ Quod absq̃ iustitia nequeunt regna subsistere. Capitulum. xi.

d ICEBATUR i pcedẽti capitulo duas ẽ iustitias. Vnã gñalẽ: & aliã spãlẽ. Ad hoc autẽ ut regna subsistãt & pacifice mãeãt: utraq̃ iustitia ẽ necessaria. Q d q̃dã absq̃ iustitia gñali regna durare nõ possint: duplici uia inuestigare possumus. Pria psumit ex pte ipsi⁹ iustitiæ gñalis. Secũda ex pte regni: in quo debet talis iustitia obseruari. ¶ Pria uia sic patet: nã ut in pcedẽti capitulo dicebat. Legalis iustitia est quodãmõ oĩs uirt⁹. Habere. n. hmõi iustitiam est implere legẽ. Si ergo lex iubet oẽ bonũ & phibet omne malũ. Implere legẽ est eẽ pfecte uirtuosum. Iõ pño magnorũ moraliũ capitulo de iustitia dr̃: q legalis iustitia ẽ pfecta uirt⁹. ergo p locũ ab oppositis: legalis iniustitia: ẽ itegra & pfecta malitia. In nullo ergo obseruare leges: & ciues nõ ptcipare i aliquo legalẽ iustitiã: ẽt eos eẽ integre & perfecte malos. S; ut dr̃. 4. ethi. capitulo de mãsuetudine. Malũ se ipm̃ destruit: & si integrũ sit: iportabile sit. Importabile igiẽ esset illud regnũ & durare nõ posset alia ciuitas: cui⁹ ciues integre essent mali: & in nullo uellẽt implere legẽ nec uellẽt in aliquo ptcipare legalẽ iustitiã. Ex parte igiẽ ipsius legalis iustitiæ quæ est pfecta uirt⁹: cui⁹ oppositũ est pfecta malitia. pbari põt q absq̃ legali iustitia nõ ualet regna subsistere. ¶ Secũda uia ad inuestigandũ: hoc idẽ sumit ex pte ipsi⁹ regni. Regnũ. n. & oĩs politicia ẽ quidã ordo: & q̃dã pricipatus. Cũ igiẽ ordo & pricipatus sit ipsorũ subditorũ p respectũ ad leges: & ad pricipẽ: cui⁹ est leges ferre: ut declarari habet in politicis. Si ciues nõ ptciparẽt legalẽ iustitiã nõ reseruaret in eis ordo: nec ad leges: nec ad pricipẽ. Nõ ergo ulteri⁹ reseruaret in eis policia: nec esset ulterius regnum. Facile est ergo ostendere: q absq̃ legali iustitia regna durare nõ põt. Sed q absq̃ iustitia spãli quæ diuiditur in iustitiã commutatiuã: & distributiuam. non subsistat regnum sic declarari potest. Q uodlibet enim regnum: & quælibet congregatio assimulat cuidã corpori naturali. Sicut enim uidem⁹ corpus aialis constare ex diuersis mẽbris conexis & ordinatis ad se inuicẽ. Sic quodlibet regnũ: & quælibet cõgregatio cõstat ex diuersis psonis connexis: & ordinatis ad unũ aliqd. ut ergo liceat figuraliter loqui i mẽte: in mẽbris eiusdẽ corporis est⁹ quodãmõ duplex iustitia: cõmutatiua & distributiua. Iustitia enim pprie sumpta: nõ est nisi ad alterã: & nõ est nisi diuersarũ psonarũ. Methaphorice tñ & p quãdã similitudinẽ est iustitia eiusdẽ ad se ipsũ & in mẽbris eiusdẽ corporis possum⁹ aliquo modo contẽplari iustitiam. Vnus. n. & eiusdẽ corpis membra hñt ordinem ad se iuicẽ & ordinãt ad unũ aliqd: ut ad cor a quo recipiũt motũ & utile: influentiã: ut ergo mem bra hñt ordinem ad se iuicem: est i eis quodã mõ iustitia commutatiua. S; ut ordinãt ad cor: aliquo mõ reseruatur in ipsis iustitia distributiua. Ex hoc. n. est iter aliquos cõmutatiua iustitia: qa unus abũdat in uno: in quo alter deficit. & deficit i alio in quo ille abundat

abundat. Iō ut quilibet suæ indigentiæ pro uideret: inuenta fuit commutatiua iustitia. Contingit enim aliquem abundare in pecunia in qua alter deficit: & deficere in frumento: in quo ille abundat. Per commutatiuam ergo iustitiā hm̄oi superabundantia & defectus reducitur ad æqualitatē: quia unus dat pecuniā qua habundat, & recipit frumentū quo indiget. Aliter uero tribuit frumentū quo affluebat: & suscipit pecuniam qua carebat. Est igitur cōmutatiua iustitia: prout unus ordinat bona sua in utilitatē alterius & econuerso. Hunc autē modū reperimus in membris eiusdē corporis. Oculus.n. pollet acumine uisus: & deficit tñ a potentia gressiua: quia nō pōt pergere. Pes autem abundat ingressiua potentia, deficit tñ in uisione: quia nihil uidet. Oculus igitur ſm uisionem in qua abundat subuenit indigentiæ pedis: quia dirigit ipsū. Pes autē per potentiā gressiuā qua pollet subuenit indigētiæ oculi: quia portat eū. Nisi igitur membra sic suæ indigentiæ subuenirent, ut nisi manus purgaret oculū: & oculus dirigeret manū: & nisi pedes portarent caput. & caput dirigeret pedes: corpus naturale nō posset subsistere. Sic quia nullus homo sufficit sibi ad uiuendū nisi cives per commutatiuā iustitiā sibi iuicē subuenirēt, ut q̄ unus cōicaret alteri illud in quo super abundat: & acciperet illud in quo deficit: ciuitas durare nō posset. Si ergo in membris eiusdē corporis prout habent ordinē ad se inuicē: & sibi inuicē suæ indigentiæ subueniunt: est in eis quædā cōmutatiua iustitia sine qua corpus naturale durare nō posset, sic proprie ciues eiusdē ciuitatis uel regni hñt ordinē ad se inuicē: & sibi inuicē ſm quandā cōmutationē suis indigentiis satisfaciūt, est in eis cōmutatiua iustitia: sine qua ciuitas uel regnū nō posset subsistere. ❡ Secundo in membris est quædā distributiua iustitia prout hñt ordinē ad ipsum cor. Nā cor singulis membris ſm suā proportionē & dignitatē influit eis spūm uitalē: & motū, ita q̄ principiū uitæ & principiū monēdi est in corde. Sicut forte principiū sentiendi est in cerebro. Sic & in ciuibus est distributiua iustitia: prout ordinantur ad unū aliquid: ut ad regē uel ad ducē: qui ſm eorū uirtutē & dignitatē debet eis honores: & bona tribuere. Sicut ergo corp⁹ naturale nō subsisteret, nisi in eo reseruaretur quædā distributiua iustitia: ut q̄ cor mēbris debite influeret. Sic regnū uel ciuitas nō pōt subsistere: nisi reserue tur in ea distributiua iustitia: ut q̄ rex siue princeps debite honores & bona distribuat. ❡ Est aūt diligenter notandū q̄ sicut nō quælibet inæqualitas tollit uitā corporis naturalis: tñ quælibet inæqualitas ægrotat & infirmat ipm̄. Sic nō quælibet iniustitia corrumpit totaliter regnū & pollicia. Tū per quanlibet iniustitiā regnū & pollicia infirmatur & disponitur ad corruptionē. Patet igitur q̄ qui ciues hñt ordinē ad se inuicē est in eis iustitia cōmutatiua. Prout uero hñt ordinē ad regē uel ad principē reseruatur in eis iustitia distributiua. Prout uero adimplēt leges est in illis iustitia legalis. Q uocūq; tñ mō sumatur iustitia, siue ea ciuitas uel regnū durare nō pōt. Bñ ergo dictū est q̄d dicitur.i. magnorū moraliū.ca. de iustitia. Q d iustitia est quoddā ꝓportionabile & cōtinet urbanitates. Nā sicut aīa cōtinet corpus, qa recedēte ea corpus dissoluitur & marcescit. Sic iustitia cōtinet urbāitates.i. ciuitates & regna: qa sine ea dissoluitur ciuitas: & nō pñt regna subsistere, ualde igitur iniuriatur regno & regi qui iustitiā nō obseruat. Si igitur iustitia est tm̄ bonū regis & regni: summo ope rex studere debet ut in suo regno seruetur iustitia nō solū his qui in regno nati sunt sed etiā peregrinis & aduēis. Cuicūq; .n. negetur iustitia manifeste regi & regno infertur iniuria.

❡ Q d maxie decet reges eē iustos: & ī suo regno iustitiā obseruare. Ca.xii.

S ATIS p̄cedēs capitulū psuadet principib⁹ atq; regibus ut sint iusti: & ut obseruēt iustitiam cum sine

ea ciuitates & regna durare nõ possint. Tñ qa est aĩus hoĩs generosus & sẽper auid⁹ nouas rõnes audire. Adducem⁹ nouos modos quib⁹ oñdi poterit ꝙ maxie decet reges & pricipes esse iustos. Possum⁹ aũt hanc ueritatẽ quadruplici uia uenari, ſm q̃ttuor q̃ tanguntur de iustitia in .5. ethi. Prima uia sumitur ex parte psonæ regiæ. Secũda ex pte ipi⁹ iustitiæ. Tertia ex pfectiõe bonitatis quæ ex iustitia ĩnotescit. Et quarta ex ipsa malitia q̃ ex iniustitia cõsurgit. ¶ Pria uia sic patet: nã si lex est regula agẽdorũ: ut haberi põt ex .5. ethi. ipe iudex: & multomagis ipe rex cuius est leges ferre debet eẽ quædã regula in agẽdis. Est.n. rex siue pnceps quædã lex: & lex est quidam rex siue princeps. Nã lex est quidã inaĩatus pnceps. Princeps uero est quædã aĩata lex. Quantũ ergo aĩatum inaĩatum superat: tñ rex siue pnceps debet superarẽ legẽ. Debet ẽt rex esse tantæ iustitiæ & tantæ æquitatis: ut possit ipas leges dirigere, cũ in aliquo casu leges obseruari nõ debeãt: ut infra patebit. Dubitare ergo utrũ rex debeat eẽ æq̃lis & iustus, est dubitare utrũ ipa regula debeat esse regulata. Si.n. regula ab æqualitate deficiat nihil regularũ erit, cũ oĩa per regulã regulent̃. Sic si reges sunt iniusti disponũt regnũ ut in eo nõ obseruet̃ iustitia: maxie ergo studere debẽt ne sint iniusti & iæquales, qa eoꝝ iniustitia & iæqualitas tolit ab eis regiam dignitatẽ. Nã reges iniusti & si dominent̃ per ciuilẽ potẽtiã: nõ tñ digni sunt ut sint reges. Cum.n. deceat regulam esse rectam & æqualẽ. Rex qa est quædã animata lex. est quædã aĩata regula agẽdorũ ex parte ipsi⁹ personæ regiæ maxie decet ipm seruare iustitiã. ¶ Secundo possumus inuestigare hoc idẽ ex parte ipsi⁹ iustitiæ. Nã iustitia est quoddã magnũ bonũ & præclarũ. Perficit.n. ut dictũ est hominẽ in ordine ad aliũ. Tũc aũt maxie clarescit bõitas nostra qñ usq; ad alios se extẽdit. Vnde .5. ethi. dicit̃: ꝙ pclarissima uirtutũ uidet̃ esse iustitia. & nõ uespus neq; lucifer ẽ ita admirabilis sicut ipa. Vespus.n. & lucifer est una & eadem stella q̃ ẽ ualde pulcbra & clara: & ꝓpter sui pulchritudinẽ & uenustatẽ cõi nõie appellatur Ven⁹. Hæc aũt stella aliqñ præcedit solẽ & tũc apparet in mãe & dicit̃ lucifer. Aliqñ uero sequit̃ ipsum: & tunc apparet in sero & dicit̃ uesper⁹. Est ergo intentio philosophi dicere: ꝙ cũ Ven⁹ quæ est tã pulcherima stella & quæ aliqñ dicit̃ lucifer, aliqñ uespus: nõ sit ita pulchra nec ita præclara sicut est iustitia. Pulchritudo stellarũ nõ ẽ ita admirabilis sicut pulchritudo ei⁹. Stellæ.n. pollẽt pulchritudine corpali & illũiãt nos lumĩe corporali. Sʒ iustitia pollet pulchritudine honesta & spũali: & ornat nos uirtuali pfectiõe. Quãto igit̃ pulcbritudo spũalis excellit pulchritudinẽ corpalem. tãto pulchritudo iustitiæ & claritas eius admirabilior est claritate stellarũ. Si ergo decet reges & pricipes habere clarissimas uirtutes ex parte ipsi⁹ iustitiæ: quæ est q̃dã clarissima uirt⁹. Probari põt ꝙ decet eos obseruare iustitiã. ¶ Tertio hoc ꝓbari potest ex ipsa pfectiõe bonitatis quæ ex iustitia innotescit. Iustitia.n. non solũ est pfecta uirtus ĩ se, sed si sit in regibus & principibus ostendit eos esse pfecte bonos. Sic.n. uidemus ĩ aliis rebus ꝙ unũquodq; pfectum est: cũ põt sibi simile ꝓducerẽ: & cũ actio sua ad alios se extẽdit: ut tunc aliq̃d est perfecte calidũ qñ põt alia calefacerẽ: & qñ actio sua ad alia se extendit. Et tunc est aliqs perfecte sciẽs qñ potest alios docere: & qñ scia sua ad alios se extendit. Ideo scribit̃ .1. meth. Q d signũ oĩno sciẽtis ẽ posse docerẽ: ergo a simili tũc ẽ aliqs perfecte bonus qñ bonitas sua usq; ad alios se extendit. Inde est ergo ꝙ nõ cognoscit̃ perfecta bõitas hominũ nisi constituant̃ ĩ aliquo pricipatu. Nã q̃diu aliquis nõ habet regere nisi seipsuʒ nõ plene apparet q̃lis sit: nec pfecte cognoscit̃ bõitas ei⁹. Sʒ qñ cõstituit̃ ĩ pricipatu aliquorum: oportet ꝙ bõitas sua ad alios se extẽdat: tũc melius apparet qualis sit: eo ꝙ opa sua ad exteriora se extendant. Si ergo nobis exteriora

magis

magis nota sunt quanto aliquis in maiori principatu constituit᷑: quia opera sua ad plura se extendunt magis apparet qualis sit. Idō dicit᷑. 5. ethi: principatus uirū ostendit. Propter quod & prouerbialiter dicit᷑. Si quis uult cognoscere uirū ponat ipsum in aliquo principatu. Ex iustitia ergo: quia est ad alterū innotescit perfecta bonitas. Nā excepta prudentia quæ aliis uirtutibus perfector est: quia est earū directiua. Omnes aliæ uirtutes morales quæ perficiunt hominē in se: seuidenť habeŕ ad iustitiā: quæ perficit hominē in ordine ad alterū. Sicut subditi qui quodāmō solū habent regere seipsos se habent ad principē: cuius bonitas & regimē ad alios se extendit. Sicut ergo in principe magis manifestat᷑ perfectio bonitatis q̄ in aliis. Sic ex iustitia magis manifestat᷑ perfectio bonitatis q̄ ex aliis uirtutibus moralibus. Decet ergo reges & principes esse iustos. tū quia debent esse regula agendorū: tū quia iustitia est præclara uirtus: tū etiā quia ex ea maiestatur perfectio bonitatis. ℭQ uarto hoc decet reges & principes ex magnitudine maliciæ quæ ex iniustitia consurgit: nā ut dicit᷑. 5. ethi. sicut melior est q̄ nō solū est bonus in se: sed etiā bonitas sua se extendit ad alios: Sic peior est qui nō solū malus est in se: sed etiā malitia sua se extendit ad alios: & quantū ad plures se extendit malitia eius: tanto peior existit. Tanto igit᷑ summo opere studere debent reges & principes ut seruent iustitiā: & iniustitiā uitent: quanto ex eorū iniustitia potest consequi maius malū: & potest inferri pluribus nocumētū. Esset autē ulterius declarandū quō reges & principes possint iustitiā aegrere. & quō debeāt iustitiā obseruare. Sed in tertio libro ubi ager᷑ quō regnū iuste regi debeat: plenius ondetur.

ℭQ uid est fortitudo: & circa q̄ hēt eē: & quō possum⁹ nosipos fortes facere. Ca. viii.

c IRCA quodcūq: contingit peccare: & bñ agere: oportet dare uirtutē aliquā per q̄ regulent᷑ in agendo. Cū igit᷑ circa timores & audatias contingat aliquē se hēre recte & nō recte: oportet dare uirtutē aliquā circa timores & audatias. Accidit. n. aliquos timere timenda. Sunt. n. aliqui adeo pauidi q̄ circunstantes muros timent. Aliqui uero ad eo fatue audent: ut ēt deū nō timeant. qd᷑ nō est fortitudinis sed isaniæ. Propter qd᷑. i. magnorū moralium scribit᷑: q̄ si quis ualde inpaudus existat: q̄ deū nō timeat nō est fortis: sed insanus. Spectat igit᷑ ad fortē timere timenda & audere audenda. Erit igit᷑ fortitudo uirtus quædā reprimens timores & moderans audatias. Reprimit. n. fortitudo timores ne per eos quis retrahat᷑ ab eo q̄ rō dictat. Moderat āt audatias ne quis audendo aggrediat᷑ qd᷑ rō uetat. ℭViso quid est fortitudo restat uidere circa quæ eē habeat talis uirt⁹. Sciendū igit᷑ q̄ tiere & audere ꝓprie respiciūt pericula. Nullus āt tiet nisi ymaginetur sibi periculū iminere: nec oīs dicit᷑ audax nisi aggrediat᷑ aliqd᷑ terribile & piculosū. Periculorū āt quædā sūt bellica: quædā āt ex aliis cāis. Expōimur āt periculis nō solū in bellis: sed ēt in mari: & in ægritudinib⁹: & ī aliis circa q̄ cōuenit eē pericula. Rursus in periculis bellorū hoēs diuersimode se hñt. Naq; qdā timēt, quidā audent. Audētes etiam diuersificāt᷑. Nā quidā de leui aggrediunt᷑ bellorū pericula: sed cū aggressi sūt ea si iuenerint resistētiā nō sustinēt: sed fugā arripiūt. Q uidā āt nō de leui aggrediunt᷑ bellū: sed cū aggressi fuerit sustinēt & tolerāt pericula bellorū. Cū igit᷑ uirt⁹ sit circa bonū & difficile, qa difficiliora & terribilia sūt picula bellica q̄ alia: & ēt qa in periculis bellicis difficilius est repriere tiores q̄ moderare audacias. Rursus uero qa in audēdo nō tā difficile est aggredi pugnā sicut tolerare & sustinere pugnātes. Fortitudo q̄ ē uirt⁹ circa pericula: pricipali⁹ est in reprimēdo tiores cōtingētes circa picula talia q̄ i moderādo andatias circa ipsa. Sic ēt pricipalius est hmōi uirtus in sustinendo pugnantes q̄ in aggrediendo eos.

¶ Q d' ãt picula bellica sint difficiliora ad sustinẽdũ q̃ picula alia: triplici uia ondi poteſt. ¶ Prio qa hmõi picula sũt magis præ oculis & magis sentiũt q̃ alia. nõ. n. sic apte apphẽdimus mortẽ cũ egrotamur: qa egritudines ĩttinsecus latẽt: nec sic sẽtimus picula maris sic picula bellica: nec ex tactu aq̃ sic sẽtimus & ymagiamur lesiõem sicut ex tactu gladii picula. ergo bellica. tũ qa mãifesta sũt tũ etiã qa maxie sẽtiũt: & ymaginamur ea maxie dolorẽ iferre. difficiliora sũt ad sustinendũ q̃ alia. ¶ Secũdo talia difficiliꝰ sustinemus q̃ alia nõ solũ: qa sũt magis mãifesta & doloris illatiua: sed qa ymagiamur ꝙ ꝑ fugã ea de facili uitarĩ nõ possumꝰ. Nõ. n. sic ꝑ fugã uitare possumꝰ egritudines: qa cũ egritudo sit aliqd in nobis existẽs ꝑ fugã eã uitare nõ possumus: picula ẽt maris nõ sic ꝑ fugã uitari pñt sicut picula belli. Cum ergo difficilius sit durare & sustinere picula illa q̃ ꝑ fugã uitare possumꝰ q̃ ad q̃ sustinẽda necessitãur: eo ꝙ ꝑ fugã ea uitare nõ possumus difficilius sustinentur picula bellica q̃ alia. ¶ Tertio picula talia difficilius sustinẽt: qa ꝑ ea maxie apphẽdimus mortẽ uiolentã: cũ mors ibi illata sit ꝑ mutilationẽ mẽbroꝝ & incissurã corpis: ꝑ quã maxie apphẽdimus uiolẽtã mortẽ. Mori eni ꝑ ægritudinẽ nel ꝑ aliquẽ aliũ modũ: nõ sic uideẽ repugnarĩ naturæ corpis sicut mors bellica: ꝑ quã corpꝰ mutilatĩ & inciditur. Est igitur uirtus fortitudinis pricipaliter circa picula bellica: ex cõsequẽti ãt est circa pericula alia. Propter qd' dicitur. 3. ethi. ꝙ pricipaliter diceẽ utiq3 fortis qui ipauidus est circa bonã mortẽ: & maxie circa eã quæ est ẽm bellũ. S3 & adhuc & in mari & in ægritudinibꝰ itimidus est qui est fortis. ¶ Ampliꝰ licet fortitudo sit circa pericula bellica reprimẽdo tiores & moderando audatias circa ea. principalius tñ est circa repræssiõem timorũ q̃ circa moderationẽ audaciatũ. Nã picula terribilia ut plurimũ tristia sũt. Tristia ãt naturaliter quilibet fugit sicut naturaliter seqẽ delectabilia. Cũ ergo naturalitet tristia fugiamꝰ difficile est reprimere tiores ꝑ quos tristia fugimꝰ. Nõ ãt sic difficile est moderare audacias: ꝑ q̃s tristia aggedimur. Q uare si uirtus pricipaliꝰ est circa difficile bene dictũ est fortitudinẽ principalius esse circa repræssionẽ timoꝝ q̃ circa moderãtiã audatiarũ. ¶ Q d' ãt fortitudo principaliꝰ sit in sustinendo q̃ i aggrediẽdo: ut cõiter ponitĩ triplici uia uenari põt. ¶ Prio qa aggrediendũ est fortioris: sustinere ãt debilioris ẽ. Aggrediẽs autẽ cõpatĩ ad alios sicut ad debiliores: sed sustinẽs sicut ad fortiores. Difficilius ẽ ãt initi cõtra fortiores q̃ cõtra debiliores. ꝓpter qd' difficilius ẽ sustineẽ pugnã q̃ aggredi pugnãtes. ¶ Secũdo est difficilius qa aggrediẽs ymaginatĩ malũ ut futurũ: sed sustinẽs habet malũ præ oculis & ut præsẽs. Difficilius aũt est initi & habere se fortiter cõtra mala præsentia q̃ cõtra mala futura. ¶ Tertio hoc est difficiliꝰ: qa aggredi põt fieri subito. sed sustinere reqrit diuturnitatẽ & tp̃s. difficiliꝰ ẽ ãt hñe se fortiter & cõstãter i sustinẽdo bella. qd' reqrit durabilitatẽ & tp̃s q̃ i aggrediẽdo qd' subito fieri põt. unde phũs. 3. ethi. ca. de fortitudine ait. ꝙ fortitudo ẽ circa tiores & audatias. magis tñ ẽ circa tiores reprimẽdo eos q̃ circa audatias moderãdo ipas. Et subdit fortitudinẽ cẽ in sustinẽdo tristia. ¶ Declaratũ est igitĩ circa quæ habet esse fortitudo. Restat ergo declarandũ quõ possumus facere nosipsos fortes. ¶ Notandũ ergo q licet uirtus opponatur duabus malitiis: quarũ una superabũdat: & altera deficit: ut largitas opponitur ꝓdigalitati: quæ superabũdat in expendendo: & auaritiæ q̃ deficit. & fortitudo quæ opponitĩ audatiæ: q̃ superabundat in aggrediẽdo: & timiditati quæ deficit. Sẽp tñ uirtꝰ plus opponitĩ uni malitiæ q̃ alii. Sed quia difficilius est reprimere tiores q̃ ut moderet audatias: fortitudo magis insistit ut reprimat tiores q̃ ut moderet audatias. & plus repugnat & cõtradicit timor fortitudini q̃ faciat audatia. Q uia igitur nõ possumus

possumus pūctaliter attingere mediū inter
audaciā & timorē: declinādū est ad audaciā
q̄ min⁹ repugnat fortitudini: q̄ timor: si uo
lumus nosipsos facere fortes. ℭ Declarata
ergo sunt illa tria quæ in prīcipio capituli ꝓ
ponebant̄. Ostensum est eni qd est fortitu
do: q̄ est uirtus reprimens timores: & mo
derās audacias. Rursus māifestū est circa q̄
est fortitudo: qa prīcipaliter est circa picula
bellica & in reprimendo timores: & in susti
nendo pugnā. Ex cōsequenti āt est circa pe
ricula alia & i moderādo audacias: & in ag
grediendo pugnantes. Tetrio declaratum
fuit quomō possumus facere nosipsos for
tes: quia maxime boc faciemus declinando
magis ad audaciam quæ non tantum repu
gnat fortitudini sicut timor.

ℭ Q uot sunt species fortitudinis: & secun
dum quam fortitudinem decet reges & prī
cipes esse fortes.　　Capitulum. xiiii.

d　ISTINGVIT phūs. 3. eth. ca. de
fortitudie. 7. spēs seu. 7. maneries
fortitudinis. ℭ Prima est fortitu
do ciuilis. Secūda seruilis. Tertia militaris.
Q uarta furiosa. Q uinta consuetudinalis.
Sexta bestialis. Et septia ē fortitudo uirtuo
sa. Fortitudo. n. ciuilis ē qn̄ aliqs timēs uere
cūdiā: & uolēs honorē adipisci aggredit̄ ali
quod terribile. Vn̄ ait phūs q̄ secūdū hanc
fortitudinē: fortissimi uident̄ eē apud illas
gētes: apud quas timidi inhonorati sūt: for
tes uero honorant̄ hoc mō: ut idē phūs ait.
Hector fortis erat: q timēs increpatiōes po
limadis aggrediebat̄ terribilia. Dicebat eni
q̄ si fuget et polimadas q erat ex pte aduer
sa primū sibi increpatiōes iponeret. Sic etiā
ut idē phūs recitat diomedes fortis erat hoc
mō. Dicebat. n. q̄ si uō strēnue bellaret. He
ctor laudās se in troyanis diceret diomedē
ab eo deuictū eē. Recte āt hæc fortitudo di
cit̄ ciuilis: qa iter cōciues & notos qs maxie
fugit obprobria: & q̄rit honores. Videmus
eni aliquos cū sunt ī ignotis partibus cōmit
tere aliqua turpia: q̄ iter ciues & notos nulla
tenus attēptarēt. ℭ Scda fortitudo dicit̄ ser
uilis: & hæc peior est q̄ pria: ut cū aliqs nō ut
uitet obprobria uel ut consequat̄ honores:
sed timore pene: uel aliqua necessitate duct⁹
aggredit̄ pugnā. Hoc mō multi troyanos
timētes. Hectorē statuisse: q̄ si qs troyanoꝝ
sine bello fugeret taliter aptaret̄: q̄ nō esset
sufficiens fugare canes. Ad hāc fortitudinē
īducūt populū duces exercit⁹: statuentes pe
nā fugiētib⁹: faciēdo foueas ne possit exer
citus fugere: sed q̄dā necessitate bellare co
gat̄. Hoc āt mō qdā dux ut dicit̄ exercitū su
um coegisse ad fortitudinē. Nā cū nauigiis
& cū toto suo exercitu trāsfretaret: ne aliqs
de suo exercitu hr̄et materiā fugiēdi oēs na
ues cōfregit. ℭ Tertia fortitudo dicit̄ mili
taris & hæc ē fortitudo experiētiæ. Milites
eni pp expientiā quā hn̄t de bellis multa ag
grediut̄ q̄ uident̄ eē terribilia. Nā ut dicit
Vegetius in libro de re militari. Nullus attē
ptare dubitat: qd̄ se bn̄ didicisse cōfidit. Vi
demus. n. aliquos audiētes solū strepitū ar
morū fugiūt: nesciētes discernere: q̄ sunt pi
culosa in bellis: & q̄ nō. Milites uero belloꝝ
experti: cōfidētes de sua expientia: & cogno
scentes bellorum pericula: aggrediunt̄ ali
qua terribiha ut iudicētur esse fortes. Nō tñ
pp hoc ꝓprie fortes sunt. Nā cū adeo inua
lescit bellū qd̄ excedat eorū expientiā in fu
gā cōuertūtur. ℭ Q uarta fortitudo dicit̄
furiosa: nā aliqui ꝓpter furorē & passionē i
qua existūt alii aggrediunt̄ pugnā ita ut iu
dicent̄ fortes: nō tñ ꝓprie tales fortes exi
stunt: qa fortitudo uera aggredit̄ pugnā: ut
pbūs innuit: nō ꝓpter furorē: sed pp bonū
ymo si ex furore qs pugnā aggrediat̄ inueni
ens resistēriā pugnā nō sustinet: qa qui fit̄ i
trepidus ꝓpter furorē. Trāquillato furore i
cipit timere: & nō sustinet bellū sed arripit
fugā. ℭ Q uita fortitudo ē cōsuetudinalis.
Aliqui. n. qa in pluribus bellis fuerūt in qb⁹
forte bene accidit eis. Ex hae cōsuetudine as
sumūt quādā spē uictoriæ: & accipiūt quan
dā audaciā belladi. Tales ergo fortes eē ui

dentur: qa aggrediütur pugnã: sperantes de uictoria & nõ credêtes aliqd mali pati: non tñ uere fortes sunt: qa si inueniant resistẽtiã & cõtra sperata malũ aliqd' patiantur fugiũt. ¶ Sexta fortitudo dicitur eẽ bestialis: ut cũ aliqs ignorãs fortitudinem aduersarii bellaturi: utputa cũ hitãtes in septẽtrione sint fortes & audaces'. In meridie uero sint debiles & timidi: aggrediẽtes pugnã cũ septẽtrionalibus credẽtes eos eẽ meridionales hñt fortitudinẽ bestialẽ. Sunt eni tales quasi bestiæ insensatæ aggrediẽtes bellũ nõ cognoscẽtes aduersariorũ potẽtiã. ¶ Septima fortitudo dicitur uirtuosa: ut cũ aliqs nõ coactio ne uel furore: uel ꝓpter expientiã uel ꝓpter ignorantiã aggreditur bellũ: sed ꝓpter bonũ & ex electiõne. Reges ergo & principes licet has maneries fortitudinũ scire debeãt: ut cognoscãt qualiter popul⁹ suus fortis ẽ & quõ possunt cũ aduersariis bellare. Ipi tñ debẽt eẽ fortes fortitudine uirtuosa: ut nõ exponãt suã gẽtẽ periculis bellicis: nisi hẽant iusta bella: & nisi uideãt magnũ bonum patriæ uel regni qd ex tali bello cõsequi possit. ¶ Quid sit temperãtia: & circa quæ habet esse: & quæ sunt species: & quomõ nosipsos possumus facere temperatos. Capitulũ. xv.

T EMPERANTIA inter uirtutes cardiales ulimũ gradũ tenet. Prudẽtia enim & iustitia pricipaliores sunt uirtutibus moralib⁹ & prudẽtia ẽ in intellectu. Iustitia in uolũtate. ¶ Virtutes uero morales sunt in appetitu sensitiuo ut i ira scibili & concupiscibili. Appetitus ãt sensitiuus deficita uolũtate & intellectu. Ideo prudẽtia & iustitia sunt uirtutes principaliores. Est ãt prudẽtia pricipalior iustitia: qa ipsa est directiua oĩum aliarũ uirtutũ. Fortitudo aũt & tẽporãtia licet nõ sint adeo principales sicut prudẽtia & iustitia: tñ inter uirtutes pricipales cõputãt. Nã uirtutes moderãtes passionẽ dupliciter rõni deseruiũt: ꝓut passiones dupliciter rõni obsistũt. ¶ Passiões. n. uel obsistũt rõni & alliciũt nos ad id qd' rõ uetat: uel ut supra dicebat obsistunt ei qa retrahũt nos ab eo qd' rõ dictat. Inter cætera aũt quæ possunt nos retrahere a bono rõnis sunt timores belli & picula mortis circa q̃ ẽ fortitudo. Sic etiã inter cætera allicẽtia nos ad id qd' rõ uetat sũt uenerea & delectabilia ẽm gustũ circa q̃ est tẽperãtia. Fortitudo ergo & tẽperãtia inter pricipales uirtutes cõputari debẽt. Est aũt fortitudo pricipalior tẽperantia: qa fortitudo magis ordinat' ab bonũ cõe: ut ad tuitionẽ regni & ad defensionem patriæ. Temperãtia uero magis ordinat' ad bonũ ꝓpriũ: ut ad moderationẽ sui ipsius. Bonũ autem cõe diuinius est bono ꝓprio: ¶ Postq̃ ergo diximus de prudẽtia q̃ ẽ principalior q̃ iustitia: & de iustitia q̃ est pricipalior fortitudine: & de fortitudine q̃ est pricipalior tẽperãtia. Restat dicere de ipsa tẽperãtia: q̃ inter uirtutes principales ultimũ gradũ tenet. Sciẽdũ ergo q̃ sicut fortitudo media est inter timores & audacias: qa qui oĩa timet nõ ẽ fortis: nec q̃ oia audet: sed q̃ timet timẽda & audet audẽda. Sic tẽperantia media est inter delectatiões & insensibilitates. Vocamus aũt insensibilẽ & agrestẽ qui oẽs delectatiões corporales fugit. Insensibilitas ergo est ultra q̃ rõ' dictet: fugere delectationes corporales sensibiles. Qui igit' oẽs delectatiões ẽsequit' intẽperat⁹ ẽ. Qui aũt oẽs fugit: insensibilis & agrestis ẽ. Qui uero fugit fugiẽda: & ꝓsequit' prosequẽda: uirtuosus & tẽperatus est. Cõtingit aũt pecare nõ solũ delectationes sensibiles ꝓsequendo sed etiã eas fugiẽdo. Nã qui adeo abstineret a cibo & potu & a licitis delectationibus q̃ cũ tali abstinẽtia eius natura' stare nõ posset: q̃ huius cõtrariũ recta rõ dictat: uirtuosus dici nõ posset. Patet igit' qd est tẽperantia. Nã sicut fortitudo est reprimẽs timores & moderans audacias: iter quas ipsa fortitudo hẽt eẽ. Sic tẽpẽratia ẽ reprimẽs delectatiões sensibiles & moderãs insensibilitates iter quas hẽt eẽ: Si ergo tẽperãtia reprimit delectationes sensibiles: uidẽdũ est circa q̃s delectationes

delectationes sensibiles bẽt esse. Delectatio
nũ aũt sensibiliũ. Q uædã sunt fortes: q̃dã
sunt debiles: q̃dã nos magis alliciũt: q̃dã mi
nus. Licet enĩ sint. 5. sensus & circa sensibilia
oium sensuũ contingat nos delectari: tñ for
tiores delectatiões sunt: sm gustũ & tactũ: q̃
sm uisum auditũ & odoratũ: qđ dupliciter
patet. ¶ Primo qa quãtomagis unimur de
lectationibus: tãto ardẽtius & feruẽtius de
lectamur. Magis aũt unimur delectationib9
gustus & tactus: q̃ delectatioibus aliorũ sen
suũ. Possumus. n. uidere audire & odorare
distãtia: sed nõ possumus gustare & tãgere:
nisi nobis cõiũcta hiis in hmõi sensibilibus
ardẽtius & feruẽtius delectamur. ¶ Secun
do hoc idẽ patet: quia sensibilia gustus & ta
ctus magis directe & imediate uidenť ordi
nari ad cõseruationẽ nostrã: ut delectabilia
gustus ordinanť ad cõseruationẽ ĩdiuidui.
Sed delectabilia tactus: ut matrimonia or
dinanť ad cõseruationẽ spẽi. Ideo forte na
tura tantã delectationẽ posuit in delectatiõi
bus gustus & tactus: ne periret indiuiduũ &
ut saluareť spẽs. ¶ Q uare si uirtus est circa
bonũ & delectabile: Ponẽda est principali
ter tẽperãtia circa delectatiões illas: a q̃bus ẽ
difficilius abstinere. Temperãtia igiť p se ẽ
circa delectatiões gustus & tactus. Si aũt est
circa delectatiões aliorũ sensuũ: hoc ẽ p acci
dẽs: qa alii sensus p accidẽs pcipiũt delecta
bilia gustus & tactus. Est eni hmõi uirtus: ut
uult phũs. iii. eth. Circa delectabilia illa in q
bus reliqua aialia cõicãt. Reliqua aũt aialia ĩ
gustu & tactu delectanť p se: in aliis uero sen
sibus delectanť p accidẽs. Propter qđ ĩ eo
dẽ titulo diciť: q canes nõ gaudẽt odorib9
leporũ: sed cibatione. Si aũt gaudent odore
eorũ: hoc est: quia credũt se cibari ex illis: &
leo nõ gaudet uoce bouis: nec uisione cerui
nisi inq̃tũ p uisum & auditũ cognoscit eos p
pe eẽ: & credit se saturari ex eis. Est ergo tẽ
perãtia circa delectatiões tactus & gustus: qa
in illis hoies ardẽtius delectanť: qđ ut uide
tur rõnabiliter accidit. Nã delectationes nu

trimẽtales q̃ fiũt p gustũ ordinanť ad cõser
uationẽ ppriæ psonæ. Sed delectatiões ma
trimoniales q̃ fiũt p tactũ: ordinanť ad pro
creationẽ filiorũ: & ad cõseruationẽ spẽi. Si
ergo ut pluries dictũ ẽ: bonũ cõe diuini9 est
q̃ ppriũ: rõnabiliter uideť egisse natura. Si
in opib9 matrimonialib9 uehæmẽtiores de
lectatiões posuit q̃ in opibus nutrimẽti. Vel
forte hoc ideo natura fecit: qa unusq̃sq; ma
gis solicit9 ẽ de bono pprio: q̃ de bono alte
rius. Nõ igiť oportuit tã uehæmẽtes delecte
tiones ponere in nutrimẽto qđ ordinať ad
bonũ ppriũ & ad cõseruationẽ indiuidui si
cut ĩ matrimonio: qđ ordinať ad bonũ alte
rius & ad cõseruationẽ spẽi. si ergo cõtra dif
ficilius magis bellãdũ est: pricipalius insistẽ
dũ ẽ: ut p tẽperãtiã refrenem9 delectatiões
uenereas q̃ fiũt p tactũ: q̃ nutrimẽtales quæ
fiũt p gustũ: ymo in ipĩs delectatioib9 nutri
mẽtalibus magis delectamur ĩ tactu: q̃ in gu
stu. Cõmedẽdo. n. & bibẽdo ut unusquisq;
in seipso expitur. Delectamur in lingua ubi
regnat gustus: & in guttere: ubi nõ ẽ gustus:
sed tactus: & ut mãifeste expimur magis de
lectamur cũ cibus aut potus attĩgit guttur: q̃
cũ cõiũgiť linguæ. Credẽdũ ẽ enĩ in talibus
iudicio gulosorũ. Recitat aũt ẽ phũs. 3. ethi.
de quodã noie philosenus: q cũ esset pulti
uorax orauit: ut guttur eius longius gruis fie
ret. Non. n. orauit ut lingua eius esset latiõr
lingua bouis: ut magis delectaretur p gustũ:
sed ut guttur eius eẽt lõgius gutture gruis: ut
cõmedẽdo & bibẽdo diutius declareť p ta
ctũ. Vt ergo patet ex habitis: tẽperãtia prin
cipaliter ẽ circa tactũ: & ex consequẽti circa
gustũ. p accidẽs aũt ẽ circa delectabilia aliorũ
sensuũ. Spẽs ãt tẽperãtiæ de leui sumere pos
sum9. Nã si spectat ad tẽperantiã reprimere
delectatiões nutrimẽtales & uenereas qa de
lectatiões nutrimẽtales & uenereas reprimĩ
mus si fuerim9 sobrii & abstinẽtes. Venere
as uero si fuerim9 casti & pudici q̃ttuor erũt
partes tẽperãtiæ siue q̃ttuor erũt spẽs ipius.
Videlicet: sobrietas: abstinẽtia: castitas & pu

dicitia. Nā si uolumus nutrimētales delectatiōes reprimere: oportet nos tēperari a potu & cibo. Tēperādo nos a potu sum⁹ sobrii: sicut q excedūt in potando sunt ebrii. Tēperādo uero nos a cibo sumus abstinentes. Abstinentia ergo & sobrietas deseruiūt i reprimēdo delectatiōes nutrimētales. Sed castitas & pudicitia uenereas delectationes refrenāt. Oportet.n. uere tēperatū non exercere opa uenerea: neqꝫ gestus. Prout ergo abstinet ab opibus uenereis dicit̃ eē castus. Sed prout horret etiā ipos gest⁹ incitātes ad uenereū: dicit̃ eē honestus siue pudicus. ❡ His uisis de leui patet: quō nosipsos facere possum⁹ tēperatos. Nā tēperātia & fortitudo q̄si eō trario se hñt. Fortitudo.n.ē in aggrediēdo terribilia: sed tēperātia i retrahēdo se ab his q̄ sūt delectabilia. Sicut ergo fortitudo magis cōuenit cū audacia: & si uolumus eē fortes debem⁹ magis eē audaces q̄ timidi: sicut tēperātia plus cōuenit cū insensibilitate: Si ergo uolum⁹ nosipsos facere tēperatos ad illā partē declinādū ē: ut a delectatiōib⁹ sensibilib⁹ caueam⁹. Melius ē.n. aliquas delectatiões etiā licitas uitare q̄ aliquas illicitas insequi. Declarata igit̃ sunt illa q̄ttuor q̄ in pricipio capituli ꝓponebātur. Prio.n. ondebat̄ q̄d ē tēperātia: qa ē uirt⁹ reprimens delectatiōes sensibiles: & moderās insensibilitates. Secūdo uero declarabat̄ circa q̄ hēt esse: qa pricipaliter ē circa tactū ex cōsequenti circa gustū: ꝑ accidēs uero circa alios sensus. Tertio aūt mainfestabat̄: q̄ & quot sunt spēs ei⁹: qa q̄ttuor. Duo moderātes delectatiōes nutrimētales ut sobrietas & abstinētia. Et duæ refrenātes delectatiōes uenereas: ut castitas & honestas siue pudicitia. Quarto uero declarat̄ fuit quomodo possumus nosipsos facere temperatos: quia hoc maxime faciem⁹ a delectationibus abstinendo. Debemus.n. secūdū philosophū.2.ethi. boe pati ꝗ senes troyæ patiebant̄ ad helenā dicentes: abiicia mus eam id est non respiciamus in ipsam: ❡ Quod exprobabilius est esse intempe ratum q̄ timidū: & ꝗ maxime decet reges & principes esse temperatos. Capitulū.xvi.

PROBAT phūs.3.ethi. q̄ttuor rōnib⁹ detestabilib⁹ eē intēperatū q̄ timidū. Nā quāto magis aliqs uolūtarie peccat: tāto magis ē increpād⁹. Rursus quāto aliqs facilius pōt benefacere si nō bñfaciat magis ē detestādus & rephēsibilis. Intēperat⁹ uero magis ē detestād⁹ & rephēsibilis: tū qa magis uolūtarie peccat: tū ēt qa facilius ē ei facere bonū & acquirere tēperātiā q̄ sit acqrere fortitudinē. Quod āt magis uolūtarie peccet intēperatus q̄ timidus: dupliciter oñdi pōt. Prio q̄a insequi uolūtates intempatas ē delectabile. Fugere aūt & timere est tristabile. Magis qs uolūtarie agit qđ facit cū delectatione: q̄ qđ facit cū tristitia. Peccās igit̃ p intēperātiā: magis uolūtarie male agit q̄ q peccat ex timore. ❡ Secūdo hoc idē patet: qa ut ait phūs timor obstupefacit: & reddit naturā imobilē & attonitā qđ n facit delectatio p itēpantiā. Sꝫ qñ aliqs ē i stupor ē q̄si extra se: nisi uolūtarie & deliberate agit ꝗ agit. Tolerabili⁹ ē igit̃ peccare p timorē q̄ p itēperātiā: cū hoc sit magis uoluntariū q̄ sit illud. Patet ergo intēperatū dupliciter eē magis icrepādū q̄ timidū: qa magis uolūtarie male agit. ❡ Sic ēt duplicitet pōt oñdi ipm eē magis icrepādū: qa facili⁹ pōt bñfacere. Facili⁹.n. pōt acqri tēperātia q̄ fortitudo. Nā ut in p̄cedēti capitulo dicebat̄: tēperātiā acqrim⁹ abstinēdo & retrahēdo nos a delectatiōib⁹ sensibilib⁹: fortitudinē uero acqrere possum⁹ aggrediendo terribilia & expiendo pugnā: retrahi aūt a delectatiōib⁹ pōt fieri sine oi piculo. Sed aggredi terribilia & experiri bellū sine piculo nō pōt. Valde ē ergo increpād⁹ carēs tēperantia: cū eā sine piculo possit acqrere: non aūt adeo icrepād⁹ ē carēs fortitudine: qa uirtus illa ē difficilis & cū maiori piculo acquirit̃. ❡ Rursus facili⁹ acqri pōt tēperātia q̄ fortitudo: qa multa talia experimur i uita. Multotiēs.n. occurrūt nobis delectabilia a quibus abstinendo

abstinẽdo disponimur ut sim⁹ tempati. Nõ aũt sic' est de fortitudie: nã nõ qlibet aggressio belloꝝ facit nos fortes: nisi bella ista sint iusta: Sed forte toto tpe uitæ hois nõ occurrit ei unũ iustũ bellũ. Nõ ergo sic possumus assuefieri ad opa fortitudinis sicut ad opa tẽperatiæ: q̃re exprobrabili⁹ ẽ nos eẽ itẽperatos q̃ nõ eẽ fortes. ℂ Si ergo regẽ nõ eẽ uirilẽ & nõ eẽ cõstãtẽ aĩo ẽ exprobrabile: patet qd' ẽ exprobrabili⁹ ip̃m eẽ itempatũ & insecutorẽ passionũ. Possum⁹ tñ nouas rõnes adducere oñdẽtes q̃ detestabile sit regẽ intempatũ esse. Tãgit.n. phũs.3.ethi. de ipa intẽperãtia trias: ex qb⁹ tres rõnes sumi pñt: maxie decet reges & pricipes tempatos esse. Est.n. intẽperãtia: ubi idẽ rãgit' uiciũ maxie bestiale: puerile et turpe: siue exprobrabile. Quod ãt sit uitiũ maxie bestiale patet. Nã ut supra dicebat': tẽperãtia & intẽperãtia sieri hñt circa delectabilia tact⁹ & gust⁹ fm q̃ delectãt cõe ẽ nobis & brutis. Ideo.3.ethi. dicit' q̃ tẽpetãtia & intẽperãtia ẽ circa delectatiões qbus reliqua aĩalia cõicãt: iõ intẽperati sunt seruiles & bestiales. Bestia.n. qa deficit itellectu: naturale est qd seruile. Si ergo indecẽs ẽ regẽ cuius est aliis dñari esse bestialẽ & seruilẽ: indecẽs ẽ ip̃m eẽ intẽperatũ. ℂ Secũdo itẽperãtia ẽ uitiũ maxie puerile. Pueri.n. qa usum rõnis nõ hñt nõ uiuũt rõne sed passione. Ideo maxie uidem⁹ eos sequi delectabilia & nõ insecutores passionũ. Vnde phũs.3.ethi. uim concupiscibilẽ: secũdũ q̃ hẽt'e uiciũ intẽperãtiæ assimulat puero: qa sicut puer debet regi p pedagogũ: sic uis cõcupiscibilis ẽ regẽda & regulãda p rõnẽ. Si ergo indecẽs ẽ regẽ eẽ puerũ morib⁹ & nõ sequi rõnẽ sed passionẽ: idecẽs ẽ ip̃m eẽ itẽperatũ. ℂ Tertio ẽ hoc indecẽs regi qa hmõi uiciũ maxie ẽ turpe & cõteptibile. Hoies.n. intempati qa appetũt uilia & turpia. Ideo si in pricipatu sint maxie cõtẽnũtur: qa quilibet indignat' regi ab eo q̃ ẽ intẽperat⁹: & nõ seqt' rõnẽ sed passionẽ. Qua re si decet p̃sonã regiã oñdere se reuerẽdã & honore dignã' maxie indecẽs ẽ eã eẽ intẽperatã. ℂ Exẽplũ aũt hui⁹ hẽmus i rege sardanapallo: q cũ eẽt tot⁹ muliebris & dedit⁹ intẽperãtiæ: ut recitat Iustinus hystoric⁹. li. bro.1. abreuiatiõis trogi põpei: nõ exibat extra ut hẽret colloquia cũ baronib⁹ regni sui sed oẽs collocutiões eius erãt in camerisad mulieres: & p litteras mittebat baronib⁹ & ducibus qd uellet eos facere. Accidit aũt q̃ cũ qdã dux exercit⁹ diu ei seruiuisset: & fideliter. Rex ille uolens cõplacere illi duci p̃cepit q̃ duceret' ad ip̃m. Dux aũt ille assuetus rebus bellicis uidẽs regẽ suũ esse totũ muliebrẽ & bestialẽ: statĩ ip̃m habuit i cõteptũ: & idignat⁹ de turpitudine eius uoluit eũ iuadere. Rex aũt timẽs fugit & q̃ credebat se nõ posse fugere man⁹ illius ducis clausit se in q̃dã domo & cũ toto thesauro & oĩb⁹ suppellectilib⁹ suis se cõbussit. Sensibiliter.n. uidem⁹ q̃ dediti uoluptatib⁹ sẽsibilib⁹ cõtẽnũt'. Immo qa itẽpati iniuriãt' aliis: i p̃sonis maxie cõiũctis: ut i uxoribus & i filiabus: maxie puocãt' alios cõtra se. Et qa potissime timendũ ẽ regib⁹ & p̃cipib⁹ ne furor populi icitet' cõtra eos: maxie expedit eos tẽpatos eẽ.

ℂ Quid est liberalitas & circa q̃ hẽt esse & quõ possum⁹ nos ipos liberales facere. c.xvii.

NUMERABANTUR supius.12. uirtutes iter q̃s ut dicebat' q̃ttuor erãt cardiales & pricipales: uideli cet: prudẽtia: iustitia: fortitudo & tempantia. Postq̃ ergo diximˀ de his q̃ttuor uirtutib⁹: & oñdim⁹ quõ reges & p̃cipes illis uirtutib⁹ decet eẽ ornatos: reliquũ est ptrasire ad uirtutes alias. Virtutes aũt aliæ uel respiciunt exteriora bõa uel exteriora mala. Si exteriora bõa illa: uel sũt bõa fm se: uel i ordie ad aliud. Prio ergo dicem⁹ de uirtutib⁹ respiciẽtib⁹ exteriora bõa fm se. Postea determinabit' de uirtutib⁹ respiciẽtib⁹ exteriora mala: & de respiciẽtib⁹ exteriora bõa i ordine ad aliud. Bõa ãt exteriora uel sũt utilia ut pecũia & diuitiæ: & oĩa q̃ numismate mẽsurari pñt: uel sũt bõesta ut honores. ℂ Prio er

go dicemꝰ de uirtutibꝰ respiciētibꝰ bōa uti
lia: & postea de respiciētibus bōa hōesta. In
cipit. n. nr̄a cognitio a sensu. Cū ergo bona
utilia sensibiliora sint hōestis: prius determi
nādū ē de uirtutibꝰ respiciētibus bōa utilia.
Circa aūt bona utilia ue determiari hēt q̄rto
ethi. est duplex uirtus liberalitas & magnifi
cētia. Hæ. n. duæ uirtutes respiciūt sumptꝰ
& pecuniā: sed nō eodē mō: nā liberalitas q̄
alio mō largitas nuncupat̃ dicit̃ respicere sū
ptꝰ mediocres. Magnificētia uero dicit̃ res
picere magnos sūptꝰ: qd̄ q̄uo sit ītelligēdū
in ꝓsequēdo patebit. Si igit̃ in faciēdo sum
ptus conuenit deficere: qd̄ facit auariciaˀ &
supabūdare qd̄ facit ꝓdigalitas: qa utrūq; ē
cōtra rectā regulā rōis: oportet dare uirtutē
aliquā media īter auariciā & ꝓdigalitatem:
hmōi aūt uirtꝰ ē liberalitas. Patet ergo qd ē
liberalitas. Nā sicut fortitudo qa ē media in
ter timores & audacias: iō ē uirtꝰ reprimēs
timores: & moderās audacias. Ita liberalitas
qa ē media īter auiricias & ꝓdigalitates. Iō
ē uirtꝰ reprimēs auaricias: & moderās ꝓdi
galitates. Cōsistit āt hæc uirtꝰ ī recto usu pe
cuniæ. Ad rectū āt usū pecūiæ tria reqrunt̃.
Prīo q̄ nō accipiat eā unͦ nō debet. Secūdo
q̄ accipiat unͦ debet. Tertio q̄ expendat ꝓut
debet. Spectat āt ad liberalē nō usurpare ali
os redditus: & custodire ꝓprios. Nā licet li
beralis nō diligat pecuniā s̄m se: sed ut eā or
dinet ad debitos sūptꝰ: tn̄ ut possit debitos
sūptꝰ facere nō debet ꝓprios redditꝰ inani
ter disperger̃. Nō ergo usurpare redditꝰ alie
nos: hēre debitā curā de ꝓpriis: & ex eis de
bitos sūptꝰ facere: sunt illa tria circa q̄ uidet̃
eē liberalitas. Nō āt ē circa hæc tria æque pri
cipaliter & prio. Nā circa expēdere & circa
debitos sūptus facere: ē liberalitas pricipali
ter & prio. Circa āt ꝓprios redditꝰ custodi
re: & circa non accipere aliēos ē ex cōsequē
ti. Vsurpās. n. bona utilia & non accipiēs ea
sicut debet: nimis uidet̃ auidus pecuniæ: pp
qd̄ phūs. 4. ethi. usurarios: lenones. i. nutri
res de meretricio: expoliatores mortuoꝝ: &

aleatores: dicit eē turpia lucra: & oēs tales ap
pellat illiberales. Aleator eni & oīs lusor ta
xilloꝝ illiberalis ē. Lucrat̃. n. ab amicis qbꝰ
oportet bn̄facere. Est igit̃ liberalitas cira nō
accipere unͦ non debet: non tn̄ est circa hæc
pricipaliter. Nā accipiētes unͦ nō debēt ma
gis sūt iiusti q̄ illiberales: ut uult phūs. 3. eth.
q̄re non ē liberalitas principaliter circa non
accipe unͦ non debet: nec circa accipe unͦ de
bet: sed ē pricipaliter circa expēdere q̄uo de
bet. Nā pp qd̄ unūquodq;: & illud magis.
Si. n. liberalis conseruās ꝓprios redditus &
accipiēs unͦ debet: hoc ideo facit: ut possit ex
ꝓpriis redditibꝰ debitos sūptus facere & ex
pēdere sicut debet. Merito liberalitas princi
paliꝰ est in expēdēdo & in bn̄faciēdo aliis.
Ex consequenti āt est circa custodire ꝓprios
redditꝰ: & circa non usurpare alienos. Pro
bat. n. phūs. 4. ethi. quinq; rationibꝰ: libera
litatē magis eē circa expendere & circa bn̄fi
ciare alios q̄ circa ꝓprios redditꝰ custodire.
Liberalitas. n. ut dictū ē eē debet circa debi
tū usum pecuniæ. Vti aūt pecunia ē expēde
re eā & tribuere eā aliis. Custodire aūt ꝓpri
os redditꝰ non ē uti pecunia: sed magis ē ac
quirere & generare ipsam: pp qd̄ patet libe
ralitatē eē magis circa expendere & circa tri
buere pecuniā aliis: q̄ circa ꝓprios redditus
custodire. ¶ Secūdo hoc idem patet qa ad
uirtutē principalius spectat facere maius bo
nū. Maius autē bonū est benefacere q̄ bene
pati: & bene operari q̄ turpia non operari.
Qui aūt debite expēdit & aliis dona largit̃
bene facit: custodiēs uero ꝓprios redditus:
& accipiens pecuniā a ꝓpriis possessionibus
bn̄ patit̃ siue bn̄ recipit: eo mō quo debet.
Non usurpās āt aliena non opat̃ turpia. Si
ergo melius ē benefacere q̄ non malefacere
uel q̄ bene pati: meliꝰ est bene expēdere q̄ a
liena non surripere: uel q̄ ꝓpria custodire.
¶ Tertio hoc idē: qa circa illud magis cōsi
stit uirtꝰ circa qd̄ consurgit maior laus. Ma
ior āt laus consurgit in bn̄ expēdēdo & aliis
benefaciēdo: q̄ in custodiendo ꝓpria uel in
non usurpādo

nō usurpando aliena. Liberalitas ergo ptin
cipalius consistit in debite expendendo &
bñfaciendo aliis. ℭ Q uarto hoc idē patet
qa uirtus principalius est circa difficilius. Di
ficilius āt est aliis dona tribuerē: q̄ pprios red
ditus custodire: uel q̄ aliena nō surripe. Nā
custodire ppria sm se nō est difficile: quia
unusqsq; naturaliter inclinat ut se diligat:
& ut sua bona custodiat. Dare āt ppria bo/
na: sm se difficultatē habet: qa ppria bona
sunt aliqd ad nos ptinens: & naturaliter af/
ficimur ad illa. Immo auari adeo afficiunt
ad ista exteriora bona: ut pecuniā quā hñt
reputent aliqd incorpatū sibi. Videt. n. eis
q̄ñ accipit pecunia ab eis: q accipiat aliqd
de pprio corpe. Q uia igit bona ppria sunt
nobis q̄si coniuncta. Aliena uero sunt disi/
uncta: nō est adeo difficile nō usurpe aliena
ad quæ nō ita afficimur: qa nō sunt nobis
coniuncta. Sicut est difficile dare ppria ad
q̄ magis afficimur: qa nobis quodāmō con
iungunt. Q uare circa debite expendere: &
circa aliis bona tribuere principalius consi/
stet liberalitas: tanq̄ circa magis difficile.
ℭ Q uito hoc idē patet: qa cū liberales ma
xime ament: circa illud maxime consistit li
beralitas q qs agendo maxime amat. Nō āt
maxime amat aliqs si aliena bona nō surri
piat: uel si pprios redditus custodiat. S; ma
xime diligit si ex ppriis redditibus debitos
sūptus faciat: & bonis & dignis magis dona
tribuat. Q uare si bñ expendendo: & aliis
bona tribuendo uel retribuendo principali
ter liberalitas consistit. ℭ Viso qd est libe/
ralitas: qa est reprimens auaritias: & mode
rans pdigalitates: & oñso circa q̄ hēt eē: qa
principaliter est circa debitos sumptus & cir
ca debitas rōnes. ex consequenti āt est in cu
stodiendo redditus pprios: & nō usurpan/
do alienos. Nā sicut qa fortitudo plus oppo
nit timori q̄ audaciæ. Facimus nosipsos for
tes declinando ad auaritiā ita q potius plus
audeamus q̄ minus. Sic qa liberalitas ma/
gis opponit auaritiæ q̄ pdigalitati. declinā

dū est magis ad pdigalitatē q̄ ad auaritiā &
magis debēus supabūdare i dādo q̄ deficeē.
ℭ Q uod reges & principes quodāmodo
impossibile est esse prodigos: & q maxime
detestabile est eos esse auaros: & q potissi/
me decet liberales esse. Ca. xviii.

VLT. n. phūs. 4. ethi. liberalita/
u tē nō eē in multudine datorū: sed
in habitu. i. in facultate & uolūta/
te dātis. Nā ut ibidē scribit nihil pbibet mi
nora dātē: uel liberaliorē eē si a miorib9 ac
cipiat. Liberalitas igit mēsurā recipit ex p/
portiōe dator ad possessiōes dātis. Iō phūs
ait tyrānos nō eē pdigos: qa nō uidēt pos/
se supabūdare multitudine possessiōes: da/
tionib9 & expēsis. Q uicūq. n. tot hēt & tā
ta recipit q datiōes & expēse multitudinem
possessionū supare nō possint: quodāmō p
dig9 eē pōt. Reges igit & pricipes: qa multi/
tudie possessionū supabūdāt: nō solū q pos
sint eē pdigi: sed uix possint attigere ut sint
liberales. Sēp ergo cogitare debēt q miora
faciūt q̄ deceat. ℭ Ex hoc āt apere pōt q in
decēs sit eos eē auaros. Nā si regnū alicui9 de
bet eē naturale: p portiōari debet his quæ ui
demus in natura. In naturalibus āt nihil est
ociosū ut pbāt phica dicta. ergo nec in regi
mie uitæ humāæ aliqd ociosū eē debet. q̄re
cū natura humana modicis cōtēta sit. qa uni
psone modica sufficiūt. si una aliqua psona
multitudine diuitiarū supabūdat: ociosæ sūt
diuitiæ illæ si nō ordināt ad bonū aliorū.
Q uāto igit reges & pricipes plurib9 diui/
tiis supabūdāt: tāto detestabili9 est eos aua/
ros esse. Probat phūs. 4. ethi. tripli rōne q
auaritia peior est pdigalitate: propter q om
nino detestabile est reges & pricipes eē aua
ros: qa ipse sibi nequā est. ℭ Prio. n. qa me
li9 est infirmari morbo curabili q̄ incurabi/
li. Prodigalitas āt morbus est curabilis uel
ab ætate. nam pdigi sunt i iuuentute: quia se
nes auariores sunt iuuenibus: cū ueniunt ad
senectutē ut plurimū curat eorū prodigali/
tas & desinunt esse pdigi. Est. n. sm phūm

prodigalitas morbus curabilis uel ab ætate
uel ab ægestate. Sed auaritia est morbus in
curabilis. quia quanto quis procedit in auari
tiā; & quanto plus senescit tanto magis aua
rus efficit᷑. Si ergo caput regni a quo totū re
gnū dirigi debet indecens est ægrotare: sed
mores morbo incurabili oīno detestabile
est regē eē auarū. Patet. n. ꝙ melius est ip̄m
eē prodigū. Secundo hoc idē patet: quia
prodigalitas magis est propinqua uirtuti q̄
auaritia. nā liberalis nō libenter recipit & li
benter dat: quorū utrū facit prodigus: neu/
trū tñ facit auarus. Nō ergo differt prodiga
litas a liberalitate: nisi quia prodigus nō dat
ut debet: & quibus debet & cuius gratia de
bet. Quare cū prodigus non sit amator pe
cuniæ: sicut nec liberalis de leui quis cū sit ꝓ
digus fieri poterit liberalis. Si ergo oīno de
cens est regē eē uirtuosū tanto detestabilius
est ip̄m eē auarū q̄ prodigū: quanto auaritia
plus contrariat᷑ uirtuti q̄ ꝓdigalitas. ℭ Ter
tio hoc est detestabilius: quia rex positus est
in regno pp salutē regni: & ut prosit his qui
in regno sunt. Auarus āt nolli prodest: quia
ēt sibiip̄i neq̄ est. Prodigus āt multis ꝓdest.
Oīno ergo destabile est regē eē auarꝫ. ℭ Vi
so ꝙ quasi impossibile est reges eē prodigos
& ꝙ oīno detestabile est eos eē auaros. Re
stat ondere ꝙ deceat eos eē largos liberales
& cōicatiuos. Hæc est. n. uirtus quæ est cir/
ca sūptus per quandā similitudinē dr̄ largi/
tas: liberalitas: & cōicabilitas. Largitas. n. dr̄
ad similitudinē uasorū. Vasa. n. hn̄tia os ar
tū nō abunde emittunt ꝙ in eis est. Abun/
dans ergo in sūptibus & dationibus dr̄ lar/
gus: quia ad modū largi uasis abunde emit
tit quæ continet. Cū ergo tanto deceat fon
tē hr̄e os largius quanto ex eo plures partici
pare debent. tanto decet regē largiorē esse:
quanto influentia eius ad plures extenden/
da est q̄ influentia aliorꝫ. Secundo hmōi uir
tus dr̄ liberalitas: quia pollentes ea sunt ad si
militudinē liberorꝫ. Auari. n. nō sunt liberi.
sed sunt serui pecuniæ. Quare si indecens
est reges & principes eē seruos: conuenien[s]
est eos eē liberales. Tertio hmōi uirt⁹ dr̄ cōi
cabilitas: quia per eā hoīes cōicant sua bona
per quā cōicationē ab aliis potissime diligū
tur. Nā liberales sunt potissime amabiles.
Quare si maxime decet reges & principes
ut sint dilecti: ab his qui sunt in regno maxi
me decet eos liberales eē. Spectat āt ad libe
ralē p̄rio respicere quantitatē dati: ut nō de[t]
minus uel plus q̄ debeat. Secundo debet re
spicere quib⁹ det. ut nō det quibus nō opor
tet. Tertio uidendū est cuius gr̄a det. ut de[t]
boni gr̄a: nō pp aliquā aliā cām. Reges. n.
& principes uix pn̄t deuiare a liberalitate in
dando plus: quia magnitudo expensarū ui[x]
pōt excedere multitudinē reddituū. Imo si
contingat liberalē dare plus q̄ deceat: ut u[t]
pbūs: moderate tristabit᷑. Nā magis grau[at]
liberalis si det min⁹ q̄ debeat. uel si nō exp[en]
dat ubi oportet: q̄ si expendat ubi nō opor
tet. ℭ Deuiant āt a liberalitate reges & prin
cipes in dando quibus nō oportet. uel cuius
gr̄a nō oportet. Dant. n. ut phūs ait. histrio
nibus: adulatoribus: uel aliis quibus nō opor
tet dare: quia magis deceret eos eē pauperes
q̄ diuites. Sic ēt dant cuius gr̄a nō oportet.
Nō. n. dant boni gr̄a: sed magis dant ut la[u]
dent᷑: & pp inanē gloriā. uel pp aliquā ali[am]
cām. Decet. igit᷑ reges eē liberales: & ut libe[ra]
les sint nportet eos beneficiare bonos: & bo
ni gratia.

ℭ Quid est magnificentia: & circa quæ h[a]
bet esse: & quando possumus nos ip̄sos ma
gnificos facere. Capitulum. xix.

dICEBATVR supra circa sumpt⁹
duplicē esse uirtutē. Vnā quæ re/
spicit moderatos sumptus: quam
liberalitatem uocant. Aliā quæ respicit sum
ptus magnos: quam magnificentiam nomi
nant. Sed cum magis & minis non uidean
tur diuersificare speciem & naturam reꝝ: ut
uult philosophus. i. politicorū. Non uidet[ur]
sufficienter distingui magnificentia a libera
litate per hoc: qa hæc est circa magnos sum
ptus

ptus:illa uero circa mediocres. ¶ Sciendū ergo q̄ de rōne uirtutis est q̄ sit circa bonū & difficile. quaꝫ cū in maioribus sumptibus reperiat̄ spēalis rō bonitatis & difficultatis quæ nō reperiunt̄ in mediocribus sumptibus, dici pōt magnanimitatē quæ circa magnos sumptus eē uirtutē aliā a liberalitate: quæ est circa mediocres. Vel possumus dicere: q̄ sumptus ad duo comparari pūt uidelicet ad facultates eius qui facit sumptus: & ad opera in quæ sumptus illi expendunt̄. Erit.n.circa pecuniā duplex uirt⁹. Vna quæ æquat dationes & expensas facultatibus: & hæc est liberalitas. Iō dī eē liberalitas circa mediocres sumptus nō ſm se: sed per cōparationē ad dantē & ad facientē sumptus. sō largitor multorū posset eē auarus si illa multa nō æquarent̄ facultatib⁹ dantis. Dicebat̄ .n. supra nō eē liberalitatē in multitudine datorū. Liberalis ergo adæquat dationes & sumptus facultatibus. Sed magnificus uult proportionat̄ sumptus operibus. Vñ & nomē accepit. Ab ipa.n. factione & ab ipo opere denominat̄ magnificentia. Dī.n. magnificus quasi magna faciens. Inde est ergo q̄ quia in quācūq̄ statu hō sit: & quascūq̄ facultas hēat: siue multas siue mediocres: difficile est bene uti illis & bene æquare sumptus facultatibus. Iō liberalitas se extēdit ad mediocres sumptus. Sumptus.n. uel pōt considerari ſm se uel ut proportionat̄ facultatibus. Si āt considerant̄ sumptus ſm se: sic liberalitas ēst circa magnos sumptus: si faciens eos multas hēat facultates: & etiā circa mediocres. Si faciens sumptus alios mediocriter facultatibus abundet. Sed si sumptus nō considerent̄ ſm se: sed ut proportionantur facultatibus. Sic liberalitas semper est circa mediocres sumptus. Nā sicut parui sumptus sunt mediocres & proportionati pauperibus. Sic magni sunt mediocres & proportionati diuitibus. Cū ergo liberalitas nō respiciat sumptus ſm se: sed ut proportionātur facultatib⁹ nō dī eē circa magnos & mediocres sumptus: sed circa mediocres tantū. Liberalitas igit̄ quæ respicit sumptus proportionatos facultatibus se extendit ad quascūq̄ facultates. quia ēt in mediocribus facultatibus difficile est bñ se hre in illis. Magnificentia uero respiciens sumptus ut sunt decentes operibus nō respicit quæcūq̄ opera: quia nō est difficile facere decentes sumptus in quibuscūq̄ operibus: sed in magnis. Ideo magnificentia a magnis operibus sūpsit nomē. ¶ In magnis āt operibus contingit aliquos deficere. quia nō intendunt q̄ūo magna opera faciant: sed q̄ūo parū expendant. Et tales uocant̄ paruifici. Aliqui uero etiā in magnis operibus plus expendunt q̄ opera illa requirant. Et tales uocant̄ consumptores. Philosoph⁹ uero uocat eos uanosos.i.ignes & fornaces: quia tales sicut fornax oīa consumunt. Quidā uero in magnis operibus faciunt decentes sumpt⁹: & tales sunt uirtuosi: & uocant̄ magnifici. Erit igit̄ magnificentia media inter paruificentiā & consumptionē. Sicut liberalitas est media inter auaritiā & p̄digalitatē. Patet ergo quid est magnificētia. Nā sicut liberalitas est reprimens auaritias: & moderans prodigalitates. Sic magnificentia est reprimens paruificentias: & moderans consumptiones. Et sicut liberalitas est faciens sumptus: & dationes proportionatas facultatibus. Sic magnificentia est faciens sumptus decentes magnis operibus. ¶ Viso quid est magnificentia. Restat uidere circa quæ hēt eē. Hō.n. quantū ad præsens: ad quattuor pōt cōparari. uidelicet ad ipm deū. ad totā cōitatē. ad aliquas personas: & ad seipm. Magnific⁹.n. circa oia ista decenter se hre debet: nō tñ æquæ principaliter intendere debet circa oia ista. Nā principaliter & primo bō debet eē magnificus: circa diuina constituendo: si facultates tribuant tēpla magnifica. sacrifitia honorabilia. præparatioes dignas. Iō dī.4.ethi. q̄ honorabiles sūpt⁹ quos debet facere magnificus: sūt circa deū. Secūdo spectat ad magnificū

si assit facultas: facere decentes sumptus: circa totã cõitatẽ. Nã ipa bona cõia quodãmõ diuina sunt. Vñ philosophus ait. ꝙ dona cõia hñt aliquid similiter donis deo sacratis. Bonũ.n. diuinũ ualde debiliter repræsentat in una persona singulari. Sed in tota cõitate pulchri⁹ elucescit diuinũ bonũ. ¶ Tertio magnificus se decenter hñe debet circa aliquas personas spẽales. ut circa personas honore dignas. Nã in hoc potissime apparet magnificentia: qñ quis magna facit his qui sunt magis digni. ¶ Quarto debet se decenter hñe magnificus circa personã propriã. debet.n. quis magnifice se hñe circa magna opera respectu personæ propriæ. Magna aũt opera pñt dici illa: uel quæ durant per totã uitã cuiusmõi sunt domus & ædificia. Vel qui fuerit raro in tota uita cuiusmõi sunt nuptiæ & militiæ. Decet.n. magnificũ ut dicit. 4. ethi. habitationẽ præparare decenter: & magis debet intendere qũo facere debeat admirabiles & diuturnas domus q̃ qũo faciat eas sophisticas & apparentes. Sic ẽt decet magnificũ: nuptias & militias: & talia quæ raro occurrunt magnifice facere. ¶ Patet ergo circa quid est magnificentia: quia est circa sumptus decentes magnis operibus. Principaliter tñ est circa magnos sumptus impensos erga diuina: & erga totã cõitatẽ. Ex consequẽti uero est erga magnos sumptus impensos: circa personas dignas & circa seipsũ. ¶ Ostenso quid est magnificẽtia & circa quæ hẽt eẽ: de leui patet qũo possumus nosipsos magnificos facere. Nã sicut liberalitas plus contrariat auaritiæ q̃ prodigalitati. Sicut magnificentia plus contrariatur paruificentiæ q̃ consumptioni. Nos ergo ipsos si facultas adsit: faciemus magnificos: declinando ad consumptionẽ. ut ẽt in magnis operibus potius superabundẽt sumptus q̃ deficiant.

¶ Quod maxime detestabile est reges & principes esse paruificos; & quod decet eos magnifica facere. Capitulum. xx.

TANGIT ãt phi. 4. ethi. sex ꝓprietates ipsi⁹ puificĩ: q̃ si iceẽnt regib⁹ maxie derogarẽt regiæ maiestati. ¶ Pria ꝓprietas ẽ: qa circa oia deficit: ꝙ ex ipõ noie patet. Esse.n. paruificũ: ẽ facere pua & defectiua. ¶ Secunda ꝓprietas est: quia si contingat paruificũ & magna expendere pro prauo: perdit magnum bonum. Vnde & prouerbialiter dicitur. ꝙ uiles homines nuptias & conuiuium perdunt pro denayrata piperis: Dum enim circa magnum conuiuium non faciunt decẽtes sumptus uolentes parcere modicæ expẽsæ totum conuiuium indecẽs redditur. ¶ Tertia proprietas est. ꝙ quæcunq; facit paruificus semper facit tardans. uidetur enim ei ꝙ remouere a se pecuniam sit abscindere mẽbra a proprio corpore. Ideo sicut dato ꝙ necesse sit aliquem mutilari & inscidi mutilationẽ illam: & incisuram tardat & subterfugit quãtum potest. Sic dato ꝙ paruificum oporteat expẽsas facere. tamẽ illos sumptus tardat & subterfugit quãtum potest. ¶ Quarta est: quia paruificus non intẽdit qualiter faciat magnum opus. ut qualiter faciat debitas largitiones: uel quomodo faciat decẽtes nuptias. Sȝ tota sua intẽtio est qũo faciat paruos sumpt⁹. Est enim ꝓprietas paruifici: ut apprecietur plus pecuniã q̃ opus. ¶ Quinta proprietas eius est. ut semp expẽdat cum tristitia & dolore. Dicebatur.n. ꝙ paruificus reputat exteriora bona quæ habet quasi sibi icorporata & quasi pertinẽtia ad substantiã suam: & qa sic afficit ad ea & ita continuat se illis. Ideo sicut in incisione corporis ꝓpter diuisionem continui resultat ibi tristitia & dolor. Sic in separatione pecuniæ quæ fit per expẽsas: qa est ibi quasi quædã diuisio continui: eo ꝙ paruificus reputat suã pecuniã quasi sibi incorporatam & continuatã. non põt eam expẽdere & ipsã a se remouere sine tristitia & dolore. Participat.n. in hoc paruificus cũ auaro: qa omnis paruificus auarus est. sicut oĩs magnificus liberalis. ¶ Sexta est quia cum

paruificus

paruificus nihil faciat, uidet̃ tñ ei ꝙ semper agat maiora q̃ debeat. Dictũ est.n. ꝙ paruificus plus appreciat̃ pecuniã q̃ dationes & sumptus quæ sunt opera uirtutũ. Pecuniam .n. reputat quid carũ: opera uirtutũ estimat quid uile & nõ appreciat̃ ea. Cũ igit̃ uix possit aliquis dare ita modicũ de caro. dato etiã ꝙ multũ recipiat de uili: quin uideat̃ ei plus dare q̃ debeat: nõ põt paruificus ita modicũ sumptũ facere erga quodcũq; opus qn semper uideat̃ ei ꝙ agat maiora q̃ debeat. Quare si detestabile est regiã maiestatẽ circa oĩa deficer̃. magna bona pro modico perdere. semper tardare: & nihil prompte facere. & nunquã intenderẽ q̃uo faciat magna opera uirtutũ: sed q̃uo modicũ expendat. semper facere sumptũ cũ tristitia & dolore: & cũ nihil facit credere se magna operari. Quia oĩa hæc ualde derogant regiæ maiestati oĩno detestabile est regẽ eẽ paruificũ. ¶ Quod aũt deceat ipm̃ eẽ magnificũ: sufficienter ꝓbant superiora dicta in quibus ostẽdimus circa quæ magnificentia hẽt eẽ. Dicebat̃.n. magnificentiã principaliter eẽ circa opera diuina & circa cõia. ex consequenti uero circa personas dignas & circa seipm̃. Cũ ergo rex sit caput regni & sit persona honorabilis: reuerenda & publica: & ad ipsum pertineat distribuere bona regni, maxime decet ipm̃ eẽ magnificũ. Nã quia est caput regni & gerit in hoc dei uestigiũ: qui est caput & princeps uniuersi. Maxime spectat ad ipm̃ magnifice se hr̃e circa templa sacra: & erga præparationes diuinorũ. Quia uero in persona publica ad quã ordinat̃ tota ciuitas: cõitas: & totũ regnũ. maxime spectat ad eũ magnifice se hr̃e circa bona cõia: & circa ea quæ respiciunt regnũ totũ. Rursus qa ad ipm̃ maxime spectat distribuere bona regni oĩno decet eũ magnifice se hr̃e erga personas dignas: quibus digne competunt illa bona. ¶ Amplius quia ut dictũ est regia persona debet esse reuerenda & honore digna, spectat ad regẽ magnifice se hr̃e erga personam propriã & erga personas sibi cõiunctas. ut erga uxorẽ & filios: habendo habitationes honorabiles: faciẽdo nuptias decẽtes: exercendo militias admirabiles.

¶ Quæ sunt proprietates magnifici & ꝙ proprietates illas reges & principes habere debent. Capitulum. xxi.

PHYLOSOPHVS. 4. ethi. Capitulo de magnificentia tãgit sex proprietates magnifici quas hr̃e decet reges & principes. ¶ Prima proprietas est: quia magnificus assimilat̃ scienti. Dicebat̃ .n. spectare ad magnificũ in magnis operibus facere decentes sumptus. Cognoscer̃ aũt quibus magnis operibus qui sumptus fiunt conuenientes eẽ nõ põt: nisi quis polleat scientia & intellectu. ¶ Secunda proprietas magnifici est facere magnos sũptus: nõ ut ostẽdat seipm̃ sed boni gr̃a. Est.n. hoc cõe cuilibet uirtuti agere nõ propter fauorẽ uel propter gloriã hoĩum: sed gr̃a boni. Specialiter tñ hoc dicit̃ eẽ propriũ magnificentiæ. Nã cũ in operibus magnificis: ut cũ aliquis magnifice se hẽt erga cultũ diuinũ: & erga rẽpublicã: & circa personas dignas: maxime quis apparet gloriosus: & maxime qs ab hoĩbus laudat̃. Difficile est in talibus nõ quærere humanã laudẽ. Et quia uirtus est circa bonũ & difficile. Iõ maxime spectat ad magnificũ in suis magnificis operibus & distributionibus intendere finaliter bonũ & nõ fauorẽ & gloriã hoĩum. ¶ Tertia ꝓprietas magnifici. est facere sumptus & distributiones delectabiliter & prõpte. Nã qui prius q̃ sumptus faciat diu rõcinat̃ & oẽs minutas expensas inquirit: & nõ delectabiliter & prõpte largit̃ quæ largiri debet: nõ est magnificus: sed paruificus. Iõ dr̃. 4. ethi. ꝙ diligentia rõcinii est paruifica. ¶ Quarta est magis ĩtendere qualiter faciat opus optimũ & decentissimũ: ꝙ qualiter & quẽ sũptũ faciat ad op9 illud. ut si debet magnific9 aliqđ tẽplũ cõstruere in honorẽ diuinũ. uel aliqua dona cõferre personis dignis: magis ĩtendit

quomō templū illud sit admirabile & pulchrū: & quomō dona illa sunt magna & decentia: q̄ quot & qu nta nūmismata oportet ipm consumere: propter hmōi opera. ℭ Quinta proprietas est, q̄ magnificus est excellenter liberalis. Idem est. n. esse magnificū q̄ esse abundanter liberalem. Nā ut infra patebit magnificentia est quædam perfectio: & quidā ornatus liberalitatis sicut magnanimitas est quædam perfectio & quidā ornatus oium uirtutū. Cū. n. ille sit magnificus qui in magnis operibus facit decentes sumptus: si facere decentes sumptus est esse liberalem. facere maxios decentes sumptus quos facit magnificus: est esse maxime liberalem. ℭ Sexta proprietas magnifici est æquali sumptu facere opus magis magnificū. Paruifici. n. quia semper intendūt quomō parcant nūmo: ut supra dicebatur: pro modico multū perdunt. Magnificus ecō cui non est curæ de ratiocinio ab æquali sumptu facit opus magis magnificum: quia non parcit decentibus sumptibus. Cōtingit .n. aliqū auarū plus expendere in aliquo negocio q̄ liberalem, tñ quia semper nitit̃ auarus aliquas decētes expensas subtrahere: etiā si modicæ sint & parui ualoris. Iō opus ubi multū expēdit īdecēter facit. Quar ab æquali sumptu: uel etiā aliqñ a miori liberalis uel mãnificus facit decentius opus q̄ paruificus & auarus. ℭ Has autē proprietates debere inesse Regibus & Principibus uidere nō est difficile, ipsi. n maxime debent esse scientes & cognoscentes: qui sumptus quibus operibus deceant. Ad alios autē maxime spectat facere magnas largitiones & excellētes sumptus: boni gratia. Nā maxime debet bonū intendere: qui regnū debet in bonū dirigere. Sic ēt ad eos spectat delectabiliter & prōpte sumptus facere. Nā ut supra dicebatur: quia modicis natura cōtenta est: ociosæ sunt diuitiæ: nisi ex eis fiant debitæ largitiones & decentes sumptus. ℭ Quanto igit̃ reges & principes magis abundāt facultatibus & diuitiis: tanto magis decet eos ampliores retributiōes facere & magis delectabiliter & prōpte expendere. Decet etiam Reges & principes magis intendere quomō faciant excellēria opera uirtutū: q̄ quomō parcāt nūmis & expensis. Oportet etiā eos esse excellenter liberales: & semper facere magnifica opera. Omnes igit̃ proprietates magnifici per amplius & perfectius decet ipos reges habere. Vnde & phi. 4. ethi. uult q̄ nō quilibet pōt esse magnificus: quia non quilibet potest facere magnos sumptus. Sed ut ibidē dicit̃ tales oportet eē nobiles & gloriosos. Quare quanto est nobilior aliis. Tanto decet ipsum pollere magnificentia & habere proprietates magnifici.

ℭ Quid est magnanimitas & circa quæ habet esse: & quomodo possum⁹ nos ipsos magnanimos facere. Capitulum. 8.

b ONORVM exteriorum ut supra dicebat̃. Quædam sunt utilia ut pecuniæ: & uniuersaliter quicqd pōt mensurari nūmismate. Quædā uero sūt bona honesta: cuiusmōi honores. Sicut igit̃ circa ipa bona utiliora est duplex uirtus: Vna respiciens magnos sumptus. ut magnificentia: & aliqua quæ respicit mediocres: ut liberalitas: Sic circa ipsa bona iustitia est duplex uirtus: una quæ respicit magnos honores. ut magnanimitas. & alia quæ respicit mediocres quæ cōi nomine dici potest honoris amatiua. ℭ In magnis autē honorib⁹ tripliciter quis se habere potest. Nā quidam in talibus deficiunt. ut pusillanimes. Quidam uero superabundant. ut persumptuosi. Quidā autē se habent ut decet ut magnanimi. ℭ Vidēus. n. aliquos se aptos ad magna potētes magna & ardua exercef. Quidam tamen pusillanimitate ducti retrahūt se ab huiusmodi magnis. Tales ergo in talibus deficiunt. Sed quidam econtrario superabundant ingerētes se ad aliqua quæ digna complere non possunt. quos philosoph⁹ uocat cahymos. i. fimosos & uentosos. Nos autē eos

eos præsumptuosos uocare possumus. Magnanimus uero medius iter pusillanimū & psumptuosum: non.n.se retrahit ab arduis opibus q̄ potest digne agere ut pusillanim⁹: nec se ingerit ad ea q̄ digne complere non pōt ut psumptuosus. Quare manifeste patet qd sit magnanimitas. Nā sicut liberalitas q̄ ē media iter auaricias & pdigalitates. Ideo est uirtus q̄dā reprimēs auaricias: & moderās pdigalitates. Sic magnanimitas qa est media iter pusillanimitatē & psumptionē: est uirtus q̄dā reprimēs pusillanimitates: & moderās psumptiones. Viso qd est magnanimitas de leui patet circa q̄ hēt esse. Videt aūt Phūs. 4. ethi. uelle magnanimitatē circa honores: circa diuitias & principatus: & uniuersaliter circa oīa fortunia & ifortunia: nō tñ eq̄ sed principaliter circa ista. Nam magnanimitas principaliter est circa honores & non circa honores quoscunq: sed honores magnos. Ex cōsequēti aūt ē circa diuicias & principatus: & circa fortunia & infortunia. Nā ēm Philosophū iter bona exteriora, maximus est honor. Diuitiæ.n. & principatus & alia exteriora bona non sunt tātū bonū sicut honor: qa ut plurimū hoīes hæc ordināt ut cōsequant̄ honores. Sicut ergo dicebat̄ de fortitudine qa principaliter erat circa picula bellica: qa illa sunt difficiliora. Ex cōsequenti aūt erat circa picula alia: ut cū fortis etiā in aliis periculis decēter se hēt. Sic magnanimitas principaliter est circa honores tanq̄ circa maxima bona exteriora. Ex cōsequēti aūt est circa diuicias & principatus: & circa alia bona exteriora: ita q̄ magnanim⁹ decēter se hēt in possidēdo diuitias & principat⁹: & i tolerādo fortunia & infortunia. magnanimitas eni est sicut bonus tetragonus: qui nūq̄ deiicitur. Si.n. honorat̄ uel si magna fortunia ei occurrāt nō extollit̄. Si aūt in honorat̄ & magna infortunia ueniāt sup ipm nō deiicit̄. In qnolibet.n. statu non nit magnanimus se decēter hēre. Ad pusillanimē eni ptinet nescire fortunas ferre. Ideo Andronicus paripateticus ait. Opera pusillanimitatis eē quæ neq; honorē neq; inhonoratiōnē: neq; bonā fortunā neq; infortuniū possit ferre. Sed honoratū qdē intumescere & parū bñ fortunatū extolli. ¶ Ostenso qd est magnanimitas: & circa q̄ hēt esse. Restat ostēdere q̄uo possum⁹ nos ipsos magnanimos facere. Inter cætera aūt q̄ nos ad magnanimitatē trahūt est parua pciari exteriora bona quæcūq; sint illa: siue sint honores siue pricipatus siue diuitiæ: siue quæcūq; alia hmōi bona. Dictū est eni pusillanimē nescire fortunas ferre. Sed ex modico fortunio extolli. Ex infortunio uero deprimi: magnanim⁹ qdē nō sic. Sed ut dicebat̄ nouit fortunas ferre: & in quolibet statu scit se decēter habere. Causa aūt quare quis nescit fortunas ferre: est qa nimis appreciat̄ exteriora bona. Ideo quando aliqd de hmōi bonis acquisiuit: uidet̄ ei totū acquisisse: & intumescit. Quando uero aliqd de eis bonis perdidit uidet̄ ei totū perdidisse: & deiicit̄. Quare si appreciant̄ opa uirtutū: & nō appreciātur exteriora bona: nisi inquantū sunt organa ad uirtutes: omnino erimus magnanimi & sciemus fortunas ferre. Nā si augebimur in diuitiis & in exterioribus bonis nō extullemur: cum nō reputemus talia esse simpliciter maxima bona. Et si contingat nos infortunari circa ea quæ decēter tolerabimus: cū non multum reputemus.

¶ Quæ sunt proprietates magnanimi: & q̄ decet Reges & principes magnanimos esse. Capitulum. xxiii.

RECITAT aūt phūs. 4. eth. multas pprietates magnanimi: iter quas possum⁹ numerare sex: quas reges & pricipes hēre debent. ¶ Prima pprietas magnanimi est bene se hēre circa picula. Bene aūt se hēre circa ea est non esse amatorē piculorū: neq; se exponere pro paruis piculis: sed pro magnis: ut pro hiis ex qbus pōt cōsurgere magna utilitas. Cū aūt sicut se periculis exponit: adeo debet esse constans in

suis negociis ut etiam si uiderit expedire: ut pateat uita: ut phus ait. 4. ethic. ¶ Secūdo cōpetit magnanimo se bēre bene circa retributiōes. Magnanim⁹.n. parū appciat̄ exteriora bōa: & multū appciat̄ opa uirtutū pp qd: qa cōe plurimū retributū ē agere opera uirtutū cōueīt magnanimo plurimū retributū ut dicit̄. 4. ethi. ¶ Tertio spectat ad ipm eē paucorū operatiuū. Dictū est eni magnanimū esse circa magna: ut circa ea ex qbus cō surgere possunt magni honores. Talia aūt nō multotiens occurrūt: ideo decet magnanimū esse paucorū operatiuū. ¶ Quarto decet magnanimū esse apertū: ut sit ueridicus & manifestus odītor & amator: & magis curare de ueritate q̄ de opinione: ut uult Philosophus. 4. ethi. ¶ Quinto spectat ad magnanimū: ut nō sit ei curæ q̄ laudet̄: nec q̄ alii uituperent̄. Nā cū talia īter exteriora bona cōputent̄ ipse nō multū curat de eis: qa ut dicebat̄: modicū appreciat̄ exteriora bona. ¶ Sexto spectat ad ipm nō esse plangitiuū: neq̄ deprecatiuū: & maxime nō debet eē talis respectu exterior: bonorū. Quod enī cōquerit̄ de exteriorib⁹ bonis: uel alios deprecat̄ ut ea acquirat quodāmō pusillanimus est: qa timis appreciat̄ exteriora bona dicēte Seneca: qđ uel carius emitur q̄ quod pcibus cōparat̄. ¶ Has aūt ꝓprietates narratas a Philosopho si bene intelligantur hēre decet reges & prīcipes. Decet.n. reges se nō exponere pro q̄ busc ūq̄ periculis: nisi pro negociis arduis: ut pro defensione fidei uel pro tuitiōe regni. Si uero occurrat casus adeo arduus q̄ rex gentē suā uel etiā seipm debeat exponere periculis: ita debet esse cōstans & magnanimus: ut pro bono diuino & cōmuni paratus sit uitā exponere. ¶ Secūdo decet reges & principes esse plurimū retributiuos: qa quanto sunt in altiori gradu q̄ alii: & quāto plus affluunt diuitiis q̄ alii: tāto in opibus uirtutū & in retributiouibus debēt alios superare. ¶ Tertio decet eos eē paucorū operatiuos. Negocia.n. ardua paucorū

ca sunt respectu aliorū. Nō aūt decet reges & principes oīa negocia quātucūq̄ modica expedire p seipsos: nec decet eos oīum esse operatiuos: sed ut possit liberius intēdere expeditioni negocio: magnorū q̄ sunt pauca debet alia minora negocia aliis cōmittere: q̄ sunt multa. Quarto decet eos esse aptos ut esse ueridicos: cū sint regula aliorū q̄ obliquari & falsificari nō debet. Decet etiā nos eē manifestos oditores & amatores: ut manifeste odiant uicia: psequant̄ malos: & nō pmittāt maleficos uiuere: & aperte diligant bonos & honorēt eos: qa hoc mō maxime inducent totū populum sibi cōmissum: ut sit iustus & uirtuosus. ¶ Quinto decet Reges & principes nō curare: ut laudentur ab hominibus. Nā positi in dignitatibus multos habent adulatores & loquētes eis placentia. Si aūt talibus adulatoribus credant: cōueniet uel cōtingit eos nō agere fm legē & rōnem sed fm passionē & uoluntatē. Tāto igitur reges & principes: & uniuersaliter oēs uel existētes in dignitatibus minus debent curare de laude hoīum: quanto plures hnt adulatores: q̄ eos laudādo conātur ipos peruertere. ¶ Sexto qa reges & prīcipes debēt sibi esse sufficiētes i exteriorib⁹ bonis: ut declarabit̄ iterio libro: ubi aget̄ de regimie regni: nō decet eos eē plāgitiuos uel depcatiuos pro exterioribus bonis. Oēs ergo assignatæ proprietates competere debent regibus & principibus: quare decet eos esse magnanimos. ¶ Quō Reges & prīcipes debēt eē amatores honoris: & qualis est uirtus illa quæ dicitur honoris amatiua. Capitulum. xxiiii.

a MATORES honoꝝ aliquando uituperātur: aliqādo uero laudantur: ut uult Philosophus. 4. ethic. Increpamus.n. aliquos dicētes eos nō curare de honore suo: & rursus qa uituperamus ambiciosos: laudamus uero curātes de honore suo. Curare igitur de ꝓprio honore uno mō, ē laudabile: & alio uituperabile. Nā nō curare de honore: qa nō uult agere opa honore

nore digna. uituperabile est: nobis igitur debet esse curæ de honore; non φ simus ambiciosi; nec φ finem nostrum ponatmus in honoribus; sed φ agamus opera honore digna. ℭ Opera autem honore digna dupliciter considerari possunt. Vel ut sunt proportionata nobis. Vel ut sunt digna magno honore. Sicut. n. circa sumptus sunt duæ uirtutes: uidelicet liberalitas q̄ respicit sumptus ut sunt mediocres: & sunt proportionati nobis: & magnificentia q̄ respicit sumptus ut sunt magni: & ut ordinãtur ad magna opa. Sic circa honores ē duplex uirtus. Vna q̄ respicit honores mediocres: & ut sunt proportionati nobis. Et hæc a Philosopho dicitur honoris amatiua. Alia ē q̄ respicit magnos honores: ut magnanimitas. Eadē ergo opera possunt esse aliarū uirtutū & magnanimitatis. Nā agēs opa fortitudinis: & aggrediēs pugnã; si hoc facit: qa delectatur in talibus actibus: fortis ē. Si uero hoc agit: quia talia opera sunt magno honore digna: magnanimus ē. Sic etiã si agat opa castitatis: qa delectatur in eis: castus & tēperatus ē. Sed si hoc agat: qa sūt magno honore digna: magnanimus est. Ideo ꝑpria materia magnanimitatis nō sunt picula bellica: sed talia sunt materia fortitudinis: nec delectabilia ꝑm sensū qa circa talia uersatur tēperãtia. Sed ꝑpria materia magnanimitatis dicit̃ eē honor: qa quæcūq; agit magnanimus agit ea prout sūt magno honorī digna. ℭ Magnanimitas er go ut dicit̃. 4. ethic. est quidã ornatus oium uirtutū. Nã sicut magnificētia est qdã ornatus fortitudinis: qa magnificus opera liberalitatis facit excellētiori mō. Sic magnanimitas est qdã ornatus oium uirtutū. Nã opera oium uirtutū sunt honore digna: quare magnanimus operabitur opera singularū uirtutū. Ideo dicit̃. 4. ethi. φ nō congruit magnanimo fugere cōmouentē: φ est actus prudētiæ. nec facere iniusta φ pertinet ad iniustitiam. Operatur ergo magnanimus opera aliarū uirtutū & ea faciet excellēter. Nam cū honor inter exteriora bona sit bonū excellens faciēs opera uirtutū inquãtū sunt honore digna: excellētiori mō facit ea q̄ si ageret talia opera: qa delectaret̃ in illis. Recte ergo magnanimitas dicit̃ oēs uirtutes maiores facere: & dicitur oēs eas perficere & ornare: qa actus oium earū per magnanimitatē facim⁹ excellentius: ornatius: & magis perfecte.

ℭ Viso ergo qd est magnanimitas: & qualiter se hēt ad uirtutes alias: de leui patet: qualis sit illa uirtus de qua nunc intēdimus: q̄ dicitur honoris amatiua. Nã sicut eadē opera possunt esse aliarū uirtutū: & magnanimitatis. Sic eadē esse possunt aliaꝝ uirtutū: & honoris amatiuæ. Opera. n. aliarū uirtutum ut sunt magno honore digna: pertinēt ad magnanimitatē. Sed ut sunt proportionata nobis: & ut ordinãtur ad mediocres honores: ptinēt ad uirtutē: q̄ dicit̃ honoris amatiua. Sicut ergo decet reges & principes esse magnificos & liberales. Sic decet eos esse magnanimos & honoris amatiuos. Reges enī & principes decet honores diligere mō quo dictū ē: uidelicet ut diligãt & cupiant facere opa q̄ sint honore digna. Videt̃. n. honoris amatiua se hr̃e ad magnanimitatē: sicut formositas corporis se hēt ad pulchritudinem. Parui. n. si habēt mēbra bene ꝑportionata: & cōformia formosi sunt: non tamē pulchri qa pulchritudo nō est nisi in magno corpore. Sic faciētes opa mediocri honore digna dicūtur honoris amatiui: tamē tūc proprie sunt magnanimi: quãdo agūt opera magno honore digna. Vt igitur Reges & prĩcipes nec in negociis arduis, nec in mediocribus faciãt aliquid turpe. Sed ut semper agãt opera honore digna. bene dictū est. φ decet eos esse magnanimos: & honoris amatiuos.

ℭ Q d' humilitas dici debet honoris amatiua: & φ ois maganim⁹ ē humilis. Ca. xxv.

PHYLOSOPHVS. 4. ethi. mediocriter se ingerentē honoribus: nō se appellat magnanimū: sed tēperatū. Cū igitur habere tēperãtiã in hono

tibus sit idē: ꝙ habere humilitatē. Virtus. n. illa moderationē animi: & quādā humilitatē animi importat: de qua loquitur Philosophus: quā appellat honoris amatiuā: quia tēdit in mediocres honores q̄ dā humilitas dici pōt. Sed si sic dicimus quædā dubietates insurgunt. Nā oīs magnanimus est honoris amatiuus. Sicut oīs magnificus est liberalis. Quare si honoris amatiua esset quædā humilitas: oīs magnanimus eēt humilis: quod uidetur esse oppositū in obiecto: qa humilis alios reueret̄. Magnanimus uero ut dicitur .4. ethi. alios despicit. Sciēdū igitur ꝙ nisi oīs magnanimus esset humilis non dedissemus principibus cōgruū documentū: qa docuissemus eos eē sine uirtutibus: cū absq; humilitate uirtutes hēri non possint. Ad plenā igit̄ declarationē ueritatis ostendēdū est: ꝙ sine humilitate nullus pōt eē magnanimus. Magnanimitas āt & humilitas & hmōi uirtutes morales: esse habēt circa animi passiones. In tātū enī dictæ uirtutes sunt bonū ꝺm rōnē: qa moderant passiones nostras: ne deuiemus a bono rōnis: sed quia passiones deuiare nos faciāt a bono ꝺm rōnē ut supra dicebatur: dupliciter potest cōtingere. Primo prout passiones nos inclinant ad ea q̄ rō uetat. Secūdo prout nos retrahit ab eo qđ rō dictat: quare cum passiones nos inclināt ad aliqd contra rōnē indigemus uirtute retrahēte nos: ut patet in tēperantia: p quā retrahimur a delectatiōibus sensibilibus. Sed cū passiones nos retrahunt ab eo qđ rō dictat: non indigemus uirtute retrahēte: sed magis impellente: ut patet in fortitudine: q̄ magis nos impellit ad pericula bellica: q̄ retrahat nos ab illis. ℭ Cū ergo retrahere & impellere sint quodāmodo opposita: & formaliter differāt æque pricipaliter & p se nō est eadē uirtus retrahēs & impellens: nec est eadē uirtus principaliter moderās passiones: & impellēs nos ab eo qđ rō uetat. Inde ē ergo ꝙ si unū & idē aliter & aliter acceptū nos retrahit & impellit: oportebit ergo circa illud dare duas uirtutes unā impellentē: & aliā retrahētē. ℭ Videmus aūt ꝙ magnanimitas est circa magnos honores. Magnus aūt honor est quodāmō magnū bonū. Magnū aūt bonū rōne qua magnū est nos retrahit: ne prosequamur illud rōe difficultatis: prout uero bonū est nos allicit ut tēdamus in ipm: ergo circa magnos honores & circa magna bona dupliciter cōtingit peccare. Primo si ultra q̄ rō dictet prosequamur ea inquātū bona sūt. Secūdo si infra q̄ rō dictet retrahamus nos ab illis: eo ꝙ ardua & difficilia sint. Quare circa talia duplici uirtute indigem⁹. Vna impellēte nos ne retrahamur ꝑpter difficultatem: & hæc est magnanimitas & alia retrahēte nos: ne ultra rōnē tēdamus in illa rōne bonitatis: & hæc ē humilitas. ℭ Omnino ergo magnanimus humilis est: nā cū impossibile sit esse magnanimū nō existentē bonū ut probat Philosophus. 4. ethi. Nullus aūt bonus sit: si sit ultra q̄ rō dictet prosequamur honores de necessitate: cū magnanimitas impellit nos in aliqua magna bona: ne trahamur rōne difficultatis: oportet ꝙ ei sit annexa humilitas: ne ultra q̄ rō dictet tēdat in ea rōe bonitatis: aliter enī esset uiciosus. ℭ Tēdere igit̄ in magnos honores & ad magna bona esse pōt a magnanimitate & ab humilitate: nō tn̄ ꝺm rōnē eādē. Nā prout tēdēdo in illa bona nō retrahimur rōne difficultatis sumus magnanimi: sed prout ea nō ꝓsequimur ultra q̄ rō dictat: rōne bōitatis sumus humiles. ℭ Differt ergo magnanimitas ab humilitate in duobus. Primo qa magnanimitas pricipaliter impellit: & ex cōsequēti retrahit. Ideo magnanim⁹ dicit̄ alios despicere: nō ꝙ aliis uiciose iniuriet̄: sed quia est tāti cordis: & sic impellit̄ a uirtute: ut potius despiciat opa & uerba hoīum q̄ uel ꝓpter ea desistere ab opibus uirtuosis. Humilitas āt ecōtrario pricipaliter retrahit: ex cōsequēti īpellit: iō humilis dicit̄ alios reuereri: quia cōsiderās ꝓprios defectus in rebus licitis & honestis alios reuereret̄. ℭ Secūdo differt hæc ab illa

hæc ab illa: quia magnanimitas pricipaliter moderat desperationē: ne aliqs rōe difficultatis desperet: ne tēdat in opa magno honore digna. Humilitas uero pricipaliter mnde rat ipsā spē: ne aliquis nimis sperans de ipso bono ultra rōnē prosequat magnos honores. Erit igit ois magnanimus humilis mō quo dictū ē. Et humilitas quodāmō ē idē: q̄ mediocris bonoris amatiua: qa ille dicit humilis q̄ moderans spē ipsā ad adipiscēdū honores magnos mediocriter tēdit i honores illos. Vtrū aūt humilitas sit idē simpliciter q̄ diliget mediocres honores. Vel utrū sit idē simpliciter cū uirtute illa quā phūs distinguēs a magnanimitate appellat eam honoris amatiuā: nō est p̄sentis speculationis. Sed si in moralibus cōtingeret nos ulterius componere ostēdemus uirtutē de qua loquitur phūs: nō esse p oēm modū idē cū humilitate: quia illa de qua philosophus loquitur (quæ ut dictū est) tēdit in mediocres honores magis est in appetitu sensitiuo. Humilitas uero magis est in intellectiuo.

¶ Q nid ē hūilitas: & circa q̄ hēt esse: & q̄ decet reges & pricipes eē humiles. Ca. xxvi.

ATIS est p habita manifestū humilitatē a magnanimitate differre Nā licet una & eadē uirt⁹ reprimet supabūdātias & moderet defectus nūq̄ tñ æque principaliter. Hæc duo eidē uirtuti cōpetere pñt. Spectat igit ad magnanimitatē reprimere desperationē: ne desperemus de bōis arduis: & spectat ad ipsam moderare spē ne ultra q̄ rō dictet tēdamus i illa: nō tñ æque pricipaliter operatur utrūq;. nā cū magnanimi sit tēdere in magnū. Magnanimitas magis est uirtus ipellēs in magna: q̄ retrahēs nos ab illis. Principalius ergo magnanimitas reprimit desperationē: ne retrahamur ab arduis: & ex cōsequēti moderat spē: ne p̄ter rationē tēdamus in illa. Humilitas econtrario se hēt ut supra diffusius dicebat: quare cū distincta sit uirtus hæc ab illa: uidēdū est qd sit hmōi uirtus: quā humilitatē uocamus. ¶ Sciēdū igit q̄ sicut circa magnanimitatē conuenit habūdare & deficere: sic & circa humilitatē esse hēt. nā ut patet ex dictis: magnanimitas est uirtus nos ipellēs ne ratione difficultatis retrahamur ut non p̄sequamur opa magno honore digna. Quia igit in hoc aliqui supabūdant: ut p̄sumptuosi p̄sequētes ardua magis q̄ debeāt. Quidā uero deficiūt: ut pusillanimes. Ideo magnanimitas ē media inter p̄sumptiones & pusillanimitates. Sic etiā ex dictis patet q̄ humilitas ē uirtus nos retrahēs ne ratione bonitatis & delectabilitatis q̄ est in rebus honorificis p̄sequamur ea ultra q̄ ratio dictet. In hoc ergo aliqui supabūdant ut supbi: p̄sequētes excellētias & honores ultra q̄ debeant. Aliqui uero deficiūt: q se deiiciūt ultra q̄ debeant: ut illi qui nec q̄runt honores nec q̄runt opa honore digna: qd' non est humilitatis: sed magis ē uilitatis & miseriæ. Erit ergo humilitas media inter superbiā & deiectionē. Sicut magnaīmitas ē media īter p̄sumptionē & pusillanimitatē. ¶ Viso igit qd ē humilitas: de leui uideri pōt circa q̄ hēt esse. Intendit. n. humilis reprimere supbias & moderare deiectiones. Erit ergo humilitas circa supbias & deiectiones. Non tñ ē circa hæc æque principaliter. Nā humilitas principaliter intēdit reprimere supbias: ex consequenti uero moderare deiectiones. Est enim hoc notabiliter attēdendū: q̄ cū uirtus magis ē retrahēs q̄ impellēs: principaliter opponit supabūdantiæ p quā impellimur: & ex consequenti defectui p quē retrahimur. Sed cū uirtus magis ē impellēs q̄ retrahēs econtrario se hēt: qa tūc principalius opponit defectui p quē retrahimur. Ex consequēti uero opponit excellētiæ p quā impellimur. Magnanimitas ergo qa est uirtus impellēs in ardua bona: magis opponit pusillanimitati q̄ est defectus nos retrahens a talibus bonis q̄ opponatur p̄sumptioni: quæ est excellentia impellēs nos in illa. Sed humilitas econtrario: qa est uirtus retrahens: ne ultra rationē

prosequamur excellentias & honores: principalius opponit superbiæ: q̄ superabūdat in talibus ex consequenti uero cōtrariat deiectioni. Inquirendo enī opera honore digna nō solū contigit peccar per superbiā: sȝ etiā per deiectionē. Nā si qd ultra q̄ su⁹ stat⁹ requiret: p̄ter rōnē & notabiliter se deiiceret uel esset uilis deiectus ut bestia: qa suū statū non cognosceret: uel esset superbus & iactator. Nā aliqui ex hoc q̄runt excellentiā & iactantiā: deiiciendo se ultra q̄ deceat. Vnde Philosophus. 4. ethic. quādā gentem græcā Lathonienses. s. iactatores & superbos appellat: qa ultra q̄ eorū status requireret uili⁹ induebātur: credētes ex hoc in quēdā honorē & in quādā excellētia consurgere. Vnde ibidē scribit: q̄ superabūdantia ualde defectus ast quid iactatiuū. ¶ Viso circa q̄ est humilitas: qa principaliter ē circa repræssionē supbiæ: ex cōseq̄nti uero circa moderationē deiectionis. Restat uidere q̄ decet reges & principes eē hūiles: qd duplici uia probare possumus prima sumitur ex parte magnanimitatis. Secūda uero ex parte operū fiendorū. Dicebatur. n. supra qa nullus est uere magnanim⁹: nisi sit bonus & humilis: & q̄ sēper magnanimitati ē annexa humilitas. quare si decet reges & principes esse magnanimos decet eos esse humiles. Debent enī Reges sic q̄rere opera honore digna. non ultra q̄ rō dictet: sed ut decet eorū statū q̄ faciunt humiles. q̄ tamē suā fœlicitatē nō ponat in excellētia & honor. q̄ faciūt superbi. Debēt enī agere bona opera & honore digna bōi gratia: nō ut ostēdāt se & ut uideāt excellēt.

¶ Secūdo decet eos esse humiles rōne operū fiendorū. Nā superbus q̄rēs suā excellentiā ultra q̄ debeat. ut plurimū tendit ad ea q̄ p̄prias uires excellunt. Ideo decet hoīes esse humiles. ut cōsiderato p̄prio defectu uel p̄pria facultate nō tēdant in ardua ultra q̄ debeant. Vt plurimū enī superbi & ultra rōnē excellētiā q̄rentes se & alios exponūt periculis. nō ualētes adimplere q̄ inchoāt. Tanto ergo reges & principes debent a se superbiā remouere. quāto peius est cōia bona periculis exponere. Superbus enī dominus ut plurimū periclitator efficitur populorū.

¶ Quid ē māsuetudo. & circa q̄ hēt eē. & q̄ decet reges & prīci. eē māsuetos. ca. xxvii.

POTSQVAM determinauim⁹ de uirtutibus respiciētibus exteriora bona, & ostēdimus quō reges & prīcipes decet ornari uirtutib⁹ illis. Restat dicere de māsuetudine quæ respicit exteriora mala. Dicebat enī supra q̄ circa quacūq̄ contigit peccare uel bene agere oportet uel contingit abundare & deficere, oportet ibi dare uirtutē aliquā per quā dirigamur ad bene agēdū reprimentē defectus & moderātē superfluitates. In uīdicādo aūt exteriora mala ab aliis facta. Aliq̄ superabūdāt ut iracūdi nimis, faciētes uindictā. Nā ex hoc ira p̄unit q̄ appetim⁹ uindictā. Qui. n. p̄pter mala aliqua illata uindictā aut punitionē appetit. dum hoc uehæmēter desiderat, accēdit eius sanguis circa cor, quo accenso irascitur. Quidā ergo sūt irascibiles & supabūdāti cupiēdo uindictā. Quidā āt sunt irascibiles oēm iniuriā dissimulantes. quorū neutrū bonū est. Irasci. n. cuilibet. & semper & de quolibet uindictā exposcere q̄ faciūt iracūdi. uituperabile ē. Rursū nūquā irasci. & in nullo mō uelle aliquē puniri nō ē laudabile qa est agere p̄ter ordinē rōis. Ratio. n. dictat punitiones aliquas eē faciēdas & q̄ est irascēdū cui debet. & quādo. & quō. Irasci. n. loco & tēpore est uirtutis opus. quare si in passionibus iræ. & in appetēdo punitiones & uindictas contingit superabundare & deficere. Oportet ibi dare uirtutē aliquā reprimentē superabūdātias. & moderātē defectus. Hæc aūt est māsuetudo. qa sicut fortitudo est media inter timores & audacias. Sic mansuetudo est media inter iram: per quam cupim⁹ uindictam & irascibilitatem: per quā cōdonamus mala nobis illata. Ille uero mitis est qui nec de oibus cupit uindictā. nec in tantū

defici

deficita punitione ꝙ nullo mõ uelit alios
puniri: sed est condoatius & ponitius: s̄m
ordinẽ rõnis. Quare sicut fortitudo repri/
mit timores & moderat audatias, sic man/
suetudo reprimit iras: & moderat irascibili
rates. Viso quid est mansuetudo: de leui pa/
tet circa quæ hẽt eẽ. Est. n. ut iã dictũ est cir
ca iras & circa oppositũ iræ: ut circa irascibi
litatẽ. Principalius tñ est circa iras. Mansue/
tudo. n. principaliter & primo intendit re/
primere iras. ex consequẽti ãt intendit mo
derare passiones oppositas iræ. Nã natura/
le est nobis ut ex malis nobis illatis appeta/
mus punitionẽ & uindictã. Rursus quia ma
lũ propriũ uix põt esse ita modicũ: quin ui/
deat̃ nobis multũ non solũ naturaliter incli
namur: ut uelimus puniri infereotes nobis
aliqua mala. Sed etiã quodãmõ naturale est
nobis appetere punitionẽ ultra condignũ.
Nã quia malũ nobis illatũ uidet̃ nobis ma
ius eẽ q̃ sit iniuriatores nr̃os plus puniri uo
lumus q̃ puniendi sint. Difficile est ergo ual
de reprimere iras: & nõ appetere punitio/
nes iniuriarũ ultra q̃ dictet rõ. Plures ergo
peccant in appetendo plus: pauci uero de/
linquunt in appetendo minus. pp qd̃ si uir
tus est circa bonũ & difficile. mansuetudo
principaliter opponit̃ iræ: & intendit iras
reprimere. ex consequenti ãt opponit̃ irra
scibilitati & intendit eã moderare qd̃ ip̃m
nomẽ designat. Si. n. uim nominis conside
remus mansuetudo nominat temperamen
tũ iræ. Quod ãt deceat reges & principes esse
mansuetos: uĩdere nõ est difficile. Nã cum
ira peruertat iudiciũ rõnis: non decet reges
& principes eẽ iracundos. cũ in eis maxime
uigere debeat rõ & intellectus. Sicut. n. ui/
demus ꝙ lingua infecta per coleram uel per
alios humores nõ recte iudicamus de sapo/
ribus. Sic infecto appetitu per immodera/
tam irã: uel per alias immoderatas passiões
peruertit̃ nostrũ iudiciũ rõnis. Si igit̃ icon
ueniens est regulam peruerti & obliquari.
Rex qui debet eẽ quasi speculũ & forma ui
uendi, & qui debet eẽ regula agendorũ: in
conuenians est ꝙ sit iracundus, ne per iram
peruertat̃ & obliquat̃. Sic ẽt si nullo modo
eẽt irascibilis: & nullo mõ commoueret̃ ad
punitionẽ faciendã: indecens esset. quia si
punitiones nõ fierent in regno: hoĩes fie/
rent iniuriatores aliorũ & policia durañ nõ
posset: Nullus igit̃ debet irasci per odiũ: nec
debet pũitiones appetere pp odiũ: s; ꝓpter
amorẽ & zelũ est irascendũ: & sunt punitio
nes appetendæ, Appetenda est. n. punitio
ꝓpter amorẽ & zelũ iustitiæ: uł ꝓpter amo
rẽ rei publi, qa sine ea res publica durare nõ
posset. Quare si qs i tm̃ eẽt mitis ꝙ potius
uellet iustitiã perire q̃ iustitiã exposcere uir
tuosus non eẽt, Tanto ergo magis decet re
ges & principes moueri ad punitionẽ faci
endã: quanto magis spectat ad ipsos esse cu
stodes iustitiæ & conseruatores reipublicæ.
quare si reges non debent eẽ iracundi: & de
bent moueri s̄m ordinem rõnis: ut fiant pu
nitiones & uindictæ: cũ hoc faciat mansue
tudo decet eos mansueros esse

¶ Quid est amicabilitas. & circa quæ ha
bet esse: & quomodo reges & principes de
cet esse amicabiles. Capitulum. xxviii.

c T pustulat p̃sẽs negociũ: sufficiẽ
ter diximus de uirtutibus respiciẽti
bus bõa s̄m se: & de respiciẽtibus
exteriora mala. Restat dicere de uirtutibus re
spiciẽtibus bõa exteriora. ut cõicamus cũ aliis.
Cõicamus. n. cũ aliis uerbis & operibus uerba
ãt & opera i qbus cõicamus ad tria nobis deser
uiũt. uidelicet ad amicabilitatẽ. ad ueritatẽ.
& ad iocosas delectatiões. Nã ꝑut uerbis &
opibus debite cõuersãur cũ aliis. bonorãdo
eos & recipiẽdo ip̃os ut debemus, sumus ami
cabiles & affabiles. Nihil ẽ ergo aliud ami/
cabilitas siue affabilitas de q̃ hic determiare
itẽdimus nisi recte cõuersari cũ hoibus: & or
dinare opa & uerba nr̃a ad debitã cõuersa
tionẽ. Scdo uerba & opa nr̃a deseruiũt no
bis ad ueritatẽ: qa p ea iudicãur q̃les sumus.
Veritas. n. de q̃ hic determiare itẽdimus nõ

est aliud nisi q̄ hō nō sit iactator: q̄ de se uerbis aut factis maiora oñdat q̄ sint: nec sit irrisor & despector: ut opibus aut uerbis ultra q̄ rō dictet. se contemptibilē oñdat: sed sit aptus: & uerax & talē se oñdat q̄lis est. Tertio uerba & opa ordinari pñt ad iocosas delectationes: ut homo sit debite iocundus. Igit̄ ut supra dicebat̄: circa uerba & opa in quibus cū aliis cōicamus hēt eē triplex uirtus uidelicet amicabilitas q̄ alio noīe affabilitas dici pōt. ueritas q̄ aptio nuncupat̄: & debita iocunditas: q̄ eutrapeliā uocat. Cōicando igit̄ cū aliis si bene conuersari uolumus: debemus eē debite iocundi: ueraces: & amicabiles. de qbus oibus est dicendū. Sed primo de amicabilitate: Videmus. n. q̄ conuersando cū aliis: aliq supabundant: quia se oñdunt nimis amicabiles cuiusmōi sunt blanditores & placidi. Hii. n. adeo se oñdunt cōicabiles & sociales ut nullū cōntristari uelint: sed oīa dicta & facta aliorū laudant. Aliq uero econtrario ab hac conuersatione nimis deficiunt. Sunt. n. discoli & agrestes nō ualentes cū aliis cōuersari. Vterq̄ aūt a recta rōne deficiunt: qa nec q̄ se debet tm̄ aliis oñdere socialē. ut uideat̄ placidus & blanditor. nec se debet tm̄ a societate subtrahere. ut uideatur discolus & relitigiosus. Cū igit̄ uirtus sit q̄d mediū inter superfluū & diminutū. in conuersatione hōium circa q̄ contingit abundare & deficere. oportet dare uirtutē aliquā reprimētē supabundantias & moderantē defectus. Huiusmōi āt amicabilitas siue affabilitas est. Nihil. n. est aliud affabilitas ut est uirtus: q̄ medio mō se hēre in conuersatione hoīum. ut non supabundemus in hmōi conuersatione q̄ faciunt adulatores. nec deficiamus q̄ faciunt litigiosi & discoli. ¶ Viso q̄d est amicabilitas. ut hic de ea loq̄mur. quia est uirtus reprimens litigia: & moderans blanditias. ut pōt hri ex phō. 2. & 4: eth. de leui apper̄ pōt circa q̄ hēt eē. qa est circa opa & uerba ut ordinantur ad debitā conuersationē in uita. Si. n. hō est naturaliter aīal sociale. ut pbari hēt. i. poli. ōptet circa uerba & opa in qbus cōicat cū aliis dare uirtutē aliq̄ p q̄ debite conuerset̄. Q uar̄ cū recta rō dictet: q̄ sm diuersitatē psonarū diuersimode sit conuersandū licet oēs hoīes uolentes uiuere politice debeant eē amicabiles & affabiles. nō tn̄ oēs eodē mō amicabiles debent eē. Nā quia nimia familiaritas contēptū parit reges & pricipes: ut in reuerentia habeant̄ & ne digoitas regia uilescat maturius se hēre debent q̄ alii. Vñ phūs. 5. pol. dando cautelas regū & principū ait q̄ decet reges & pricipes apparere psonas reuerendas ne contēptibiles habeant̄. Sicut. n. in sūptione & in aliis recta rō dictat: ut sm diuersitatē psonarū diuersimode fiat qa aliq̄s cibus eēt multus infirmo q̄ eēt modic⁹ sano. sic in cōuersatione hominū. Aliq̄. n. familiaritas reputat̄ regi ad uirtutē & dr̄ ex hoc amicabilis eē. q̄ si aliq̄ uicōis psona non plus de familiaritate ptiēparet: reputaret̄ ei ad uitiū nō ad uirtutē. & non diceretur amicabilis sed siluestris.

¶ Q uid ē ueritas & circa q̄ hēt eē & q̄ decet reges & pricipes esse ueraces. Ca. xiii.

Sicut circa cōuersationē i uita cōtingit supabūdare & deficere. Sic circa ueritatē cōtigit supabūdar̄ & deficere. Veritas. n. i q̄dā adæq̄tiōe cōsistit. Q ui uero pl⁹ dicit q̄ sit a ueritate recedit rōne abūdātiæ. q uero q̄ sūt negat & miora cōfitet̄: a ueritate recedit rōne defect⁹. Q uare cū mēdatiū sit p se fugiēdū. ut dr̄. 4. ethi. q nō sūt. ueraces nec apti: nec oñdūt se tales q̄les sunt. repēhēsibiles existūt. Q uid. n. aliud ē mētiri nisi nō eē aptū & nō oñder̄ se talē q̄lis ē ab hac ergo ueritate p quā q̄s reddit se ueracē & māifestū. Aliq deuiāt p supabūdātiā oñdētes de se uerbis aut factis maiora q̄ sint & tales nocāt̄ iactatores: aliq uero ab hac ueritate declināt p defectū: fingētes de se aliq̄ uilia q̄ i ipis nō sūt. quos phūs nocat yrōes. i. irrisores & despectores. oz ergo dar̄ aliq̄ uirtutē mediā p quā moderēt̄ diminuta & reprimēt̄ supflua. Hæc āt cōi noīe ueritas nuncupet̄

tas nuncupat᷑. ℂ Patet ergo quid est uirtus: quia est uirtus moderans despectiones & reprimens iactantias. ℂ Viso quid est uirtus: Restat uidere circa quæ hēt eē. Sciendū ergo q̄ licet affirmare in se eē q̄d nō est. uel negare q̄d eēt, sit mentiri: tn̄ nō dicere totū q̄d est absq̧ mendatio fieri pōt. Volens igit᷑ eē uerax nō debet de se fingere hr̄e bonitatē q̄ nō habet: nec debet concedere in se eē malitiā quā sibi ineē nō credit. Nō tn̄ oportet q̧ de se dicat totā bonitatē quā sibi ineē cognoscit: quia licet nullus mentiri debeat: nō tn̄ semper & ubiq̧, quæ licet ueritas est dominanda. loco. n. & tpe fm dictamē rōnis possumus uirtutē tacere. Est igit᷑ ueritas circa repressionē iactantiarū: & circa moderationē despectionū: nō tn̄ est circa hæc æque principaliter. Sed principalius ueritas opponit᷑ iactantiæ: & intendit iactantias reprimere. Ex consequenti āt opponit᷑ despectioni & intendit despectiones moderar᷑. Iō pħus 14. ethi. ca. de ueritate ait. q̧ declinare ad minus & dicere de se minora q̄ sint est opus prudentis. Spectat igit᷑ ad ueracē nullo mō dicere de se maiora q̄ sint: q̄d multi faciunt: Concedunt. n. de se aliqui magnas bonitates, cū tn̄ illis careant: & promittunt amicis & notis magna bona & magna auxilia de quibus modicū aut nihil opere implent. Tales āt patet eē iactatores: & alios nō apertos & ueraces nullo mō in talibus est excedendū in plus: sed magis declinandū in minus. dū tn̄ sine mandato fiat & nō notabiliter recedat a medio: quia si notabiliter a medio recederet nō in hoc appareret uerax: sed derisor: ut si aliquis adeo eēt fortis & strenuus q̧ constaret aliis q̧ contra centū bellare posset: si ille nō plus de se concederet: nisi q̧ contra unicū & debilē bellaret: oēs intra se cognoscerent q̧ derisorie loqueret᷑. Inde igitur sumptū est nomē ironiæ & derisiōis: q̄ñ aliquis notabiliter de se minora concedit q̄ sint. Ad uirtutē ergo spectat moderar᷑ hmōi derisiones & reprimere iactantias. Principalius tn̄ spectat ad ipm̄ iactantias reprimere q̄ derisiones moderare. quia ut dictū est in talibus magis est declinandū in minus: dominando de se minora q̄ sint q̄ sit extendendū in plus asserendo de se maiora. ℂ Possumus āt duplicē cām assignare quare in talib᷒ semper est declinandū in minus. Prima sumit᷑ ex pte sui. Secūda ex pte aliorū. Quilibet. n. ita naturaliter afficit᷑ ad propriū bonū: ut ipm̄ semper plus credat eē q̄ sit. Iō cōiter hoīes decipiunt᷑ de se ipsis: plus credentes se plus ualere q̄ ualeant. In narrando ergo propria bona semper declinando est in minus: quia estimare debemus q̧ affecti ad propria bona uident᷑ nobis illa eē maiora q̄ sint. Hanc āt rōnē tangit pħus in auctoritate prætacta cū ait. q̧ prudentis est declinare in minus. Nā magnæ prudentiæ est cognoscere se ipm̄ & scire q̧ propria bona semper existimant᷑ maiora q̄ sint. ℂ Secunda rō sumit᷑ ex parte aliorū. Nā nō declinantes in minus sunt laudatores suī: iactantes se de bonis quæ hn̄t: & quia hoīes cōiter horrēt laudantes seipsos. Iō ēt ex parte aliorū decet in talibus declinare in minus: ne hoīes sint aliis honerosi. Hāc āt rōnē tangit pħus in eo dē. 4. ethi. dicēs declinandū eē in minus p̄p honerosos eē superabundātias. Onso quid est ueritas: de qua loquimur: & circa quæ habet eē: de leui patet q̧ decet reges & principes eē ueraces. Nā declinantes notabiliter in minus & dicentes de se notabiliter minora & uiliora q̄ sint uident᷑ derisores & cōtemptibiles. Excedentes uero in plus: & dicentes maiora q̄ sint: uident᷑ eē iactatores & honerosi. Quare si reges decet eē nō contēptibiles: sed reuerendos: nec honerosos: sed gratiosos & amabiles: decet eos nō eē iactatores uel derisores: sed apertos & ueraces nō ostendo uel iactando de se maiora q̄ sint uel promittēdo aliis maiora q̄ faciant. ymo eãto magis decet reges & pricipes cauere iactantiā: quanto plures hn̄t incitātes ipsos ad iactantiā: & de pluribus se iactare possent.

¶ Quid ē iocūditas & circa q̄ hēt eē & q̄uo decet reges & pricipes eē iocūdos. Ca. xx.

c REDVNT .n. aliqui oia uerba uel facta deseruientia iocis eē ociosa. Nō tñ sic se hēt. Nā ociosū est illud qd' caret debito fine. Quicquid ergo de se est ordinabile ad debitū finē nō est ociosū. Ludus āt si sit liberalis: honestus: & modest⁹. Ordinari hēt in bonū finē. Quia est quodammō necessarius in uita. Iō dr. 4. ethi. ꝙ uidet' requies & ludus eē aliquid ne cessariū in uita. Sicut ergo sensus corporales ut uisus & auditus. Quia laborant in sentiendo, natura ordinauit sumnū: pp eoꝝ requiē: & est necessarius sumnus in uita. Sic quia studendo uel negotiis regni insistendo uel alia faciendo continue laboramus: Aliquæ delectationes si sint ociosæ: si sint moderatæ: & honestæ: nō ociosæ: interponunt' curis & laboribus nr̄is. Quare cū in talibus contingat peccare & bn̄ facere: oportet circa ipsos iocos dare uirtutē aliquā: per quā debite nos habeamus ad ludos. In ipsis .n. iocis quidā superabundant desiderantes oīno risū facere. De quibus. 4. ethi. dr̄ ꝙ magis conat' risū facere q̄ decora dicere. Huiusmōi āt sunt hystriones quos phūs appellat bomolotos. Phūs. n. tales assimilat auibus rapientibus prædā sacrificatā in tēplis gentiliū. Sicut. n. aues illæ nō curabant qualitercūq; possent aliquid de illa præda capere: Sic uolentes oīno facere risū: & prouocare alios ad cachinnū: nō curant qualitercūq; possint capere dicta uel facta aliorū & conuertere ea in ludū & cachinnū. Hii ergo supabūdāt ludis. ¶ Aliqui uero ecōtrario deficiunt: & hii uocant' duri & agrestes. Huiusmōi āt sunt nō sustinentes aliquē ludū: nec dicentes aliquid ridiculū, ymo dicentibus sunt molesti. ¶ Patet ergo quid est iocunditas uel eutrapelia: prout est uirtus: & ut hic de ea loquimur. quia est reprimens superfluitates ludi: & moderans duritias. ¶ Huiusmōi āt uirtus hēt eē tā circa moderatiōnē duritiæ: q̄ circa repræssionē superfluitatū in ludo, nō est tñ circa hæc æque principaliter. quia uirtus semper est principalius circa difficilius. Reprimere āt superfluitates ludorū & difficilius q̄ moderare defectus. Hēt. n. ipse ludus quandā delectationē annexā pp quā magis inclinamur, ut sequamur delectationes iocosas q̄ ut fugiamus illas. ¶ Viso quid est eutrapelia siue iocunditas & circa quæ hēt eē: quia principalius est in reprimendo superfluitates ludi ex consequenti circa moderationē defectuū. Restat ergo uidere q̄uo reges & principes decet eē iocūdos. ut .n. ex habitis patere pōt semper extrema uituperant'. mediū āt laudat'. Huius āt mediū qd' est in uirtutibus reprimentibus passiōes & motus nō est accipiendū fm rē: sed quo ad nos. Nā ut in præcedentibus capitulis dicebat' aliquid eē superfluū uni; est modicū alteri: & econuerso. ¶ Si igit' decet oēs hoīes reprimere superfluitates ludorū, magis hoc decet reges & principes: ymo oportet adeo moderate uti iocis: & iocosis delectationibus: ꝙ si hoc facerent personæ cōes uiderent' eē duræ & agrestes. Nō ergo intelligendū est reges & principes nō debere recreare aliquibus solatiis uel aliquibus iocis. Sed quia ludi quibus uti debemus: fm phūm. 4. ethi. Debent eē liberales & honesti: illis debent reges & principes adeo moderate uti ut semper uideant' maturi & nullo mō appareant pueriles. Ab ipsa .n. infantia connaturale uidet' eē pueris delectari iocis. quare ludus si nō sit moderatus & honestus: aliquā puerilitatē uidet' hēre annexā. Tanto igit' decet reges & principes moderate uti delectationibus ludorū: quanto detestabilius est eos eē pueriles. Amplius ut patet ex habitis: ex hoc iocosa delectatio nō est ociosa: & ordinat' in bonū finē. qa iterposita nr̄is curis q̄dā recreationē accipim⁹: rōne cui⁹ ardēti⁹ īsurgim⁹: ut īsistam⁹ bōis opib⁹ quoꝝ curā hr̄e debem⁹. Quare cū ioc⁹ inmoderat⁹ ul' īhōest⁹ distrahat nos a bōis opibus

bus & a debitis curis tãto detestabili⁹ é reges
& pricipes imoderate: uel ihõeste uti dele,
ctatiõib⁹ ludorũ. q̃ro cura bõi cõis q̃ spectat
ad pricipẽ excellẽtior ẽ q̃ sit cura alicui⁹ pti,
cularis bõi. Nõ ergo oino ꝓhibẽda sũt uer,
ba uel facta iocosa si sint hõesta & modera,
ta: & hoc magis & min⁹ ꝓut reqrit diuersi,
tas psonarũ.

¶ Quod maxime decet reges & principes omnes uirtutes habere: & quod si una careant nullam habent. Capitulum. xxxi.

[I]AM sãcti q̃ phi i hãc sciam cõuene
rũt ꝙ oportet uirtutes cõnexas eẽ.
dixerũt. n. ꝙ q unã uirtutẽ hẽt oẽs
hẽt: & q una caret oib⁹ caret. Cũ ergo oino
mãifestũ sit ꝙ decet reges & principes aliq̃s
uirtutes hr̃e: quia ut plane patet. Oportet
oẽs eẽ prudentes & iustos oino manifestũ
eẽ debet: ꝙ oẽs uirtutes hr̃e debent: quia pru
dentia & iustitia sine uirtutibus aliis hr̃i nõ
pñt. ymo nunquã est aliqua una uirtus quæ
sine aliis uirtutibus oibus perfecte possit ha
beri. Sic ẽt tractatores ueritatis senserunt di
centes: uirtutes connexas eẽ. Ad sensũ tñ ui
det apparere contrariũ: Vidẽus. n. aliquos
liberales nõ existentes temperatos: sed dan
tes operã uenereis gestibus. Aliquos uero
qui econtrario sunt casti: & tamẽ auaritiæ stu
dẽt. Nõ ergo q unã uirtutẽ hẽt oẽs hẽt nec
oportet. Si aliquæ uirtutes sint necessariæ re
gibus ꝙ oẽs uirtutes sint eis necessariæ. Rur
sus uidẽus aliquos eẽ liberales qui tñ nõ pñt
eẽ magnifici quia nequæunt magna facere:
eo ꝙ nõ habeant magnos sumptus. Scien,
dũ igit phũm circa finẽ. 6. eth. mãifeste ꝓba
re uirtutes connexas eẽ. Sed ut soluat hmõi
obiectiones ait. ꝙ uirtutes dupliciter consi,
derari pñt. Vel ut sunt naturales & imperfe
ctæ: uel ut sunt principales & completæ. Vir
tutes ãt naturales & impfectæ nõ oportet eẽ
connexas: Videmus. n. aliquos naturaliter
hr̃e quandã industriã & quandã subtilitatẽ
mentis pp qđ hñt quandã prudentiã im,
perfectã. hii tñ nec sunt casti nec liberales:
nec habent uirtutes morales alias. Sic ẽt ex
ipsa pueritia uidemus aliquos mox inclinari
ad opera largitatis: qui nõ sunt casti nec libe
rales existunt. Aliqui uero econtrario hñt
quandã naturalẽ pudiciciã: nõ tñ liberales
existunt Si ergo uirtutes nõ connectunt.
Sed uirtutes quæ dicunt eẽ principales &
perfectæ uel in se uel in quadã ualde propin
qua dispositione: de necessitate hñt eẽ con,
nexũ. Dicimus ãt in propinqua dispositio,
ne: quia pauperes pp carentiã exteriorũ bo,
norũ sm phũm nõ debent dici magnifici.
At tñ si pauperes sm suã facultatẽ sunt ueræ
& perfectæ liberales. propinquissimũ est ut
sint magnifici: quia si bonis exterioribus
abundarent: statĩ magnifica facerent. ¶ De
clarandũ est ergo ad plenã intelligentiã di,
ctorũ q̃mo nulla uirtus põt hr̃i perfecte: nisi
oẽs uirtutes aliæ habeant. ¶ Notandũ er,
go ad hoc nos indigere uirtutibus: ut propo
nentes nobis bonos fines recte & debite ten
damus in fines illos. Dupliciter ergo in tali
bus peccare contingit. Primo si propona,
mus nobis malũ finẽ ut uitiosi faciunt. Aua,
ri. n. proponunt sibi ut finẽ studere auaritiæ
Intemperati uero uenerea: & sic de aliis. Se,
cundo in talibus peccare contingit: si nõ de
bite tendamus in bonũ finẽ. Volunt. n. ali,
qui eẽ distributores bonorũ & proponunt
sibi ut finẽ opera largitatis: at tñ nõ curant
undecũq; accipiant. dũ possint aliis dona
aliqua elargiri: aliqñ per furtũ: aliqñ per ma
nifestã oppræssionẽ alios deprædant ut ex
erceant opera largitatis. Hũ ergo licet pro,
ponunt sibi bonũ finẽ: nõ tñ recte tendunt
in finẽ illũ. nõ ergo peccant in termino: nec
in intentione: sed peccãt in uia & in mõ adi
piscendi finẽ intentũ. pp quod tales & si ali
quo mõ sunt liberales: nõ tñ perfecte libera
les dici debent: quia ad perfectã uirtutẽ spe
ctat nõ solũ proponere bonũ finẽ: sed ẽt de
bite tendere in illũ finẽ. Indigẽus ergo uirtu
tibus moralibus: quia per eas nobis ꝓponi,
mus bonũ finẽ. Indigẽus ẽt prudentia: quia

per ipsam recte rõcinamur de his quæ sunt
ad finẽ. Virtutes ergo morales per se & pri-
mo rectificant finẽ: quia sicut qualis est lin
gua talis est sapor nr̃. ut si lingua est multũ
infecta colera: uidet̃ amata. Si uero sit mul-
tũ infecta flegmate dulciori: uidet̃ participa
re quandã dulcedinẽ. Sic quales sumus ŝm
uoluntatem & appetitũ talẽ finẽ nobis im-
ponimus: ut intemperatus proponit sibi ut
finẽ uenerea: tẽperatus casta. liberalis expen
dere. auarus conseruare. quare uirtutes mora
les perficientes apetitũ rectificant finẽ: quia
habentes appetitũ bonũ per uirtutes illas:
proponimus nobis bonũ finẽ. Prudentia ue
ro per se & primo: rectificat ea quæ sunt ad
finẽ. Nã proponentes nobis bonũ finẽ per
uirtutes morales. Prudentiã bñ rõcinari ut
de his quæ sunt ad finẽ & eligimus nobis re
ctã uiã ut debite tendamus in finẽ illũ. Iõ dr̃
.6. ethi. q̃ uirtutes morales rectificant finẽ.
Prudentia uero facit operari recte ea quæ
sunt ad finẽ. Loquendo ergo principaliter
& primo uirtus moralis rectificat terminũ.
prudentia uero rectificat uiã. Sed cũ nõ sit
perfecta materia nisi ordinet̃ in bonũ finẽ
& terminũ: nunquã hr̃i prudentia põt. nisi
sit coniuncta uirtutibus moralibus. per quas
proponamus nobis bonũ terminũ & bonũ
finẽ. Sic ẽt quia nunquã debite & perfecte
habet̃ bonus finis: nisi intendamus in ipm
per bonã uiã: nunquã perfecte habebimus
aliquã uirtutẽ moralẽ nisi sit coniuncta pru
dentiæ. ¶ Talẽ ergo rõnẽ intendit facere
phũs circa finẽ. 6. ethi. Habens perfecte ali
quã uirtutẽ moralẽ: hẽt perfectã prudentiã.
Sʒ habens perfectã prudentiã hẽt oẽm uir-
tutẽ. ergo habens aliquã uirtutẽ hẽt oẽm uir
tutẽ. Sic ergo uirtutes & prudentia sunt con
nexæ: quia nullus est bonus per uirtutes mo
rales nisi sit prudens. Nã cũ uirtus moralis
sit habitus bonus & electiuus & perficiat ha
bentẽ & opus suũ bonũ reddat. cũ ad bñ eli
gere & ad bonũ opus sufficiat proponet̃ bo
nũ finẽ nisi per bonã uiã eat in finẽ illũ. uir

tus moralis per quã nobis proponimus bo
nũ finẽ: nõ põt eẽ sine prudentia: per quã re
cte tendimus in finẽ illũ. Sic ẽt prudentia
eẽ nõ põt sine uirtute morali. ¶ Differt. n.
prudentia & iustitia q̃ phũs appellat demo
sticã. Ille. n. dr̃ demos & industris qui pro-
posito quocũq; fine inueniat uias ut citius
consequat̃ finẽ illũ: pp quẽ temperati & ui
ciosi pñt industres & demostes dici. si sciant
excogitare uias per quas consequant̃ uene
rea & turpia. quæ sibi proponunt ut fines:
Prudens tñ nullus dr̃ nisi ad bonũ finẽ inue
niat bonas uias. nõ est ergo prudentia quæ
inuenit bonas uias ad bonũ finẽ sine uirtuti
bus moralibus: per quas nobis proponimus
bonũ finẽ. ¶ Sed dicet aliquis uirtutẽ mo-
ralẽ nõ posse eẽ sine prudentia. nec econ-
uerso. ita q̃ oĩs bonus est prudens: & econ-
uerso. nõ tñ oportet q̃ habens perfecte al
uirtutẽ moralẽ: habeat oẽs uirtutes morales.
Põt. n. quis hr̃e perfecte temperantiã & hr̃
prudentiã ut deseruit temperantiæ: nõ tamẽ
habebit uirtutes alias: nec habebit pruden-
tiã ut deseruit uirtutibus illis. Erit ergo ille
perfecte temperatus: nõ tñ erit fortis sed ti-
midus. nec erit largus: sed auarus. Sed hoc
stare nõ põt. nullus. n. põt eẽ perfecte tem
peratus: nisi sit fortis & largus: & nisi habeat
uirtutes alias: nõ põt aliquis hr̃e aliquã uirtu
tẽ: nisi habeat oẽs uirtutes. Nã ille est tem-
peratus perfecte qui nullo mõ præter rõnẽ
operaret̃ uenerea. quare si ille sit timidus
cet forte nõ placerent sibi uenerea ŝm se
ut fugeret uerberationẽ uel mutilationẽ. uel
mortẽ eligeret uenerea operari. Sic ẽt si est
auarus: quia finẽ suũ poneret in habendo
pecuniã. licet forte ŝm se ei displicerent ue
nerea: tñ si posset lucrari pecuniã quã inten
deret ut finẽ: nõ curaret mechari. Incomple
te ergo & ĩpfecte põt hr̃i una uirtus sine ali
is. Sʒ cõplete & pfecte nullatenus fieri põt.
Quare sic decet reges & pricipes eẽ q̃si semi
deos. & hr̃e uirtutes pfectas: decet eos hr̃e
oẽs uirtutes. q̃a pfecte una uirt⁹ sine aliis ha
beri non

beri nō pōt. ymo expedit Regibus & principibus: cū nō possint se excusare p defectū exterioꝝ bonoꝝ: hēre oēs uirtutes: nō solū in ppinqua dispositiōe: sed ēt simpliciter & secundū se. Potest eni pauper aliquis esse perfectus: si non operet magnifice: & magnos sumptus: quia nō habet unde faciat magnos sumptus. Rex autem nunquā perfectus esse potest: si non operetur magnifice: & nisi in omnibus uirtutibus polleat.

¶ Quod diuersi sunt gradus bonorum & malorum: & in quo gradu Reges & principes esse decet. Capitulum. xxxii.

I VERBA philosophi in. 7. ethi. diligētius cōsideremꝰ: distinguere possumus. 4. gradus maloꝝ: & q̄tuor bonorū. Mali. n. hoīes sunt in quadruplici gradu. Quidā sūt molles: & qdā incōtinentes qdā intēperati: qdā bestiales. Sic ēt & boni sunt in quadruplici gradu: quia qdā sunt pseuerātes: qdā cōtinētes: quidā tēperati: q dā uero diuini. ¶ Molles āt dicunt̄ illi q modica passione: uel parua tēptatione ruūt: q, ipm nomē designat. Nā secūdū phūm in de generatiōe: molle est illud qd' de facili cedit. Dicūtur ergo molles sm Philosophū q nolūt laborare: & sunt nimis delicati. Nā ut in. 7. ethi. scribit. Delicia qdā mollicies ē: tales ergo nihil difficile sustinere uolētes: statī cū passionant̄ uel cū tēptantur cadūt. ¶ In alio gradu dicunt̄ esse incontinētes. Hii aūt differūt a primis. Nā molles nullā pugnam: nec aliqd difficile sustinere possunt. Incōtinētes uero pugnā sustinēt: sed in sustinēdo deficiūt. Cōtinere enim ipsum nomē designat hoc est: cōtra aliud se tenere. Incōtinēte ergo est aggredi pugnā: & in pugna non posse se tenere: sed deficere. ¶ In tertio gradu sunt intēperati. Intēperatus. n. tūc dicitur aliqs: quādo non solū passionatus cadit & p tēptatiōes deiicit̄: sed delectabile est ei male facere. Incōtinētes ergo & molles non delectant̄ in malefacere. ymo aliud eligunt & aliud agūt. Existētes. n. extra passiones tam incontinētes: q molles eligūt benefacere: & proponūt optimas leges: passionati uero cadunt: & nullā de illis legibus obseruant. Tales aūt pbus assimilat paraliticis: qui eligētes ire in dextrā: pter dissolutionē corporis: & nō ualētes corpus regere: uadūt i sinistrā. Sic molles & incontinētes pponūt benefacere & eligūt ire in dextrā. Tamē qa habēt potētias aiæ dissolutas: nec habent eas bene regulatas & ordinatas: sm ordinē rōnis: nō uadūt in dextrā: sed cadūt & tendūt in sinistrā. Aliter tñ cadūt molles Aliter incōtinētes. Quia molles modica pugna ruūt. Incōtinētes uero maiori pugna succūbunt. Intēperati ergo peiores sunt q incōtinētes & molles: qa sunt adeo habituati i malo: q, delectabile est eis mala facere. ¶ In q̄rto gradu aūt sunt bestiales. Hii aūt peiores sunt q intēperati. Illi eni bestiales eē dicunt̄: qui ultra modū hoīum malefaciūt. Sunt āt bestiales operātes: ea q ipa natura horret. Sicut sunt qdā barbari cōmedētes carnes humanas: bibentes humanū sanguinē. Talia eni nō nisi a bestialitate puenire possunt. ¶ Narrat āt philosophus. 7. ethi. multas hmōi bestialitates. Dicit. n. q, cū qdā pgnās eēt: & nō potuisset parere: ex hoc tātū dolorē concepit: & sic in bestialitatē conuersa ē: ut oēs prægnātes resideret: qa ergo ipsa parere non poterat: uolebat ut nulla de cætero parturiret. Sic ēt ut āit circa quādā insulā maris ut circa pōtū existebāt tūc tēpotis qdā gētes oino bestiales cōmedētes carnes crudas: deuorātes carnes humanas: & q, peius ē: præstabāt sibi filios in conuiuiū. Cum eni quis alios cōuiuare uolebat: si filius suus domi non erat a uicino suo mutuabat filiū & ipm parabat in cōuiuiū: spondēs eni q, quādo uellet cōuiuiū facere: ei suū filiū retribueret. Sic ēt circa phalarim ut ait: quædā gētes bestiales morabant̄ sacrificantes mattes pprias: cōmedētes epata hominū. Illi ergo sunt bestiales: qui ultra modū hoium male agūt. ¶ Dicto de quattuor generibus maloꝝ. Restat dicere de quattuor

f

generibus bonoꝝ. Nam sicut qdã mali sont molles: qui modica passione ruunt. Sic qdã boni dicunt͛ eẽ pseuerãtes. Huiusmodi aũt sont: qui stant & non modica tẽptatione cadũt. Loquẽdo ergo de perseuerãtia ut phũs loquit͛: nihil ẽ aliud: q̃ quædã bona dispositio opposita molliciei: ergo in primo gradu dicunt͛ eẽ pseuerãtes. ℭ In secũdo uero sũt cõtinẽtes. Cõtinere. n. est plus q̃ pseuerare. Nã si qs etiã nõ tẽptatus: uel modicũ tẽptatus nõ ruat dicit͛ pseuerare: sed nõ dicit͛ continere: nisi fortiter passionatus passiões illas uincat. Nã nullus cõtinet: nisi cõtra passiões se teneat. Ideo. 7. ethi. dicit͛: ꝙ cõtinẽtia eligibilior est q̃ perseuerantia. ℭ In tertio autẽ gradu bonorũ sunt tẽperati. Illi eni tẽperati eẽ dicunt͛: qui nõ solũ modicũ passionati pseuerãt: ꝙ faciũt pseuerãtes: uel cõtra fortes passiones se tenẽt: ꝙ faciũt continẽtes. Sed sunt ita casti in appetitu & habẽt tã moderatas passiones: & quasi pugnã non sentiũt: & delectabile est eis benefacere. Sicut ergo pseuerãtes opponunt͛ mollibus: & continentes incontinentibus. Sic tẽperati opponontur intẽperatis. Nã sicut delectabile ẽ intemperatis mala facere: sic delectabile est tẽperatis bona opari. ℭ In quarto & in supremo gradu bonoꝝ: sunt hoies diuini. Nam sicut aliqui hoies sunt bestiales: & sunt mali ultra modũ hoium. Sic aliqui sũt quasi diuini: & sunt boni ultra modũ humanũ. Vñ & philosophus circa principiũ. 7. eth. dicit ꝙ Homerus refert de Hectore: ꝙ Rex Priamus pater suus dicebat de ipso: ꝙ erat ualde bonus: ꝓpter qd' nõ uidebatur existere puer uiri moralis: sed dei. Virtus aũt illa p quã quis debet esse bonus ultra modũ humanum: appellatur a philosopho herroyca. i. principãs & dominatiua. ℭ Ex hoc ergo mãifeste patet: ꝙ reges & principes si debẽt recte dominari: nõ sufficit eos fugere oẽs gradus malorũ: & ꝙ non sint: nec molles: nec incõtinentes: nec intẽperati: nec bestiales: sed oportet eos eẽ in summo gradu bonoꝝ: qa eni aliis

dominari principari desiderant: oportet ꝙ hẽant uirtutẽ illã: q̃ est dominãs & pricipãs respectu aliarũ q̃ habẽtes sũt boni ultra modũ aliorũ: & sunt quasi hoies diuini. In hoc gradu debent esse reges & principes: & si in tali gradu eẽ decet bonos et pfectos pricipes seculares: quales eẽ debeãt: ecclesiastice principantes prudentis iudicio relinquatur.

ℭ Quot sunt gradus uirtutis: & cuiusmodi uirtutes hr̃e debeãt reges & prĩci. Ca. xxxiii.

d ISTINGVVNT tã Macrobius q̃ Plotinus q̃ttuor gradus uirtutũ. Nã q̃dã sunt polliticæ: q̃dã purgatoriæ: q̃dã purgati aĩ: q̃dã exẽplares. Dicũt ãt qdã uirtutes exẽplares eẽ in ipso deo. Virtutes ãt polliticas eẽ uirtutes acq̃sitas: p quas hoies bene se hñt in rebus hũanis. Sed uirtutes purgatorias & purgati aĩ dicũt esse uirtutes ĩfusas: p quas qui bene se hẽt ad diuina. Circa diuina aũt aiunt: ẽ duplex gradus. Nã aliqui sunt tẽdẽtes & existẽtes ĩ diuina similitudine. Et tales dicunt͛ hr̃e uirtutes purgatorias. Aliqui uero sunt quodãmõ iã assecuti similitudinẽ illã: & tales hr̃e dicunt͛ uirtutes purgati aĩ. Sed hii licet ẽm se uera dicãt nõ tñ uident͛ accedere ad intentionẽ eoꝝ q hoc mõ de uirtutibus sunt locuti. Nã philosophi nõ loquebant͛ nisi de uirtutibus acq̃sitis. Virtutes ãt infusas nõ posuerũt: oẽm ergo uirtutẽ quã ponebãt dicebãt eẽ acq̃sitã. Sectãdo ergo philosophoꝝ uiã dicere possumus: ꝙ sicut ẽ dare diuersos gradus bonorũ: sic ẽ dare diuersa uirtutũ gñã: ita ꝙ ẽm q aliqs excellẽtius bonus & excellẽtiorẽ gradũ uirtutũ hẽt: sicut ergo phũs inuit q̃ttuor gñã bonorũ: ut patet ex capitulo p̃cedẽti: qa ait aliquos eẽ pseuerãtes: aliquos cõtinẽtes: aliquos tẽperatos: aliquos uero diuinos. Sic possumus distĩguere q̃ttuor ordines uirtutũ: ita ꝙ cuilibet generi bonorũ dem⁹ suũ ordinẽ uirtutũ. Dicemus ergo ꝙ pseuerãtes habẽt uirtutes polliticas: cõtinẽtes purgatorias: tẽperati uero hñt uirtutes purgati aĩ. Sed diuini hñt uirtutes exẽplares: ꝓpter quod sicut

diuini

diuini meliores sunt tẽperatis: tẽperati cõtinẽtibus: continẽtes pseuerãtibus: sic uirtutes exẽplares excellũt uirtutes purgati aĩ. Virtutes uero purgati aĩ excellunt purgatorias & purgatoriæ pollíticas. Quod aũt hæc genera uirtutũ adaptari debeãt p̃dictis generibus bonoꝝ: pa; et p Plotinũ dicẽtẽ: ꝙ primæ uirtutes. s. pollíticæ molliũt. i. ad medium reducũt. Secũdæ. s. purgatoriæ auferũt. Tertiæ q̃ sunt purgati aĩ obliuiscunt̃; sed q̃rtis. s. exemplatibus nefas ẽ turpe aliquod noĩari: quare bene dictũ est ꝙ pseuerãtibus cõpetũt uirtutes pollíticæ: qa pseuerãtes ut dicebat̃ opponunt̃ mollibus: & sufficit ad hoc ꝙ aliqs pseueret ꝙ teneat se ĩ medio. Virtutes ergo pollíticæ q̃ molliũt. i. disponũt aĩum ad benefaciẽdũ: & reducũt ipm ad mediũ cõpetũt pseuerãtihus. Sunt ãt hmõi uirtutes minimæ inter uirtutes alias & pseuerãtes loquẽdo de pseuerãtia ut de ea phũs loquit̃: tenẽt infimũ gradũ ĩ genere bonorũ. Cõgrue ergo hmõi uirtutes cõpetunt pseuerãtibus: sed purgatoriæ cõpetũt cõtinẽtibus. Nã ex hoc aliqs est cõtinẽs qa tenet se & abstinet se a delectationibus sensibilibus. Continẽtes. n. sunt eũtes in passionibus & pugnãt cõtra ipsas. Mod⁹ aũt uincẽdi eas ẽ auferre & remouere se de eis. Ideo cõtinẽtibus dicunt̃ cõpetere uirtutes purgatoriæ quorũ officiũ est auferre & abstinere nos a passionib⁹ ĩmoderatis. Virtutes uero purgati aĩ cõpetũt tẽpatis: nã istæ nõ auferũt sed obliuiscũt̃. Tẽperatus. n. hẽt sic appetitũ castigatũ: qa quasi pugnã nõ sentit sed obliuiscit̃ passionũ ĩmoderatarũ: & quodãmõ delectabile ẽ ei benefacere. Merito ergo talis dicit̃ hẽre uirtutes purgati aĩ faciẽtes ipm obliuisci passiones illas crebras: qa iã hẽt aĩum purgatũ & castigatũ: ut nõ sit ei curæ de talibus passionib⁹. Quartæ uero uirtutes uidelicet exẽplares adaptari possunt hoĩbus diuinis: tales qui eni pfecti adeo debẽt eẽ: ut sint aliorũ data regula & exẽplar.

¶ Declaratũ est ergo primũ ꝙ in principio capituli ꝓponebat̃: uidelicet diuersos eẽ gradus uirtutũ. Declarate uero sm̃ & ostendere cuiusmodi uirtutes regibus & pricipibus cõpetere debeãt. Si intelligant̃ p̃habita nullã difficultatẽ habẽt. Dicebat̃ supra ꝙ reges & principes: nõ sufficit eẽ pseuerãtes: cõtinẽtes & tẽperatos: sed decet eos quodãmõ esse diuinos. Virtutes uero cõpetentes eis possunt exẽplares dici: qa ipsi aliorũ debẽt eẽ regula exẽplaris. Tantæ eni bonitatis debet esse priceps: ut qlibet suus subditus accipiat inde formã uiuẽdi: & cognoscat defectũ suũ uidens uitã & pfectionẽ principãtis. Quare apud reges & principes nõ solũ detestabile esse debet eos turpia opari: sed ẽt noĩare & audire turpia nefas eẽ debet. Bene ergo eis cõpetũt exẽplares uirtutes: qbus sm̃ Plotinũ nefas ẽ turpia noĩari: sed cũ tãtæ bonitatis nullus eẽ possit absq; dei gratia & eius auxilio: quãto reges & principes alios excellere debẽt: tãto ardentius decet eos diuinã gratiã postulare. In hoc ergo elidit̃ philosophorũ elatio. uolẽtiũ ꝙ ex puris naturalibus possem⁹ oĩa mala uitare: & perfectã bonitatẽ acquirere.

¶ Quod bonarum dispositionum: quædam sunt uirtutes: q̃dam supra uirtutes: quædam annexæ uirtutibus: quædam dispositæ ad uirtutem. Capitulum. xxxiiii.

d ICEBATVR enim supra ꝙ licet largo mõ accipiendo uirtutes: oĩs bona dispositio mẽtis possit dici q̃dã uirtus: attñ bonaꝝ dispositionũ magis sunt annexæ & amminiculãtes uirtutib⁹: & disponẽtes ad uirtutẽ; q̃ sint uirtutes. Sic ẽt q̃dã dispositiones bonæ magis debẽt dici supra uirtutes q̃ uirtus. Sed qũo hoc eẽt nõ ꝓbabat̃: qa nõdũ declarata erãt ea per q̃ hæc oĩa inotescũt. Sed uisis p̃habitis oñdere quõ hæc sic se hñt: nõ ẽ difficile. Nã embulia & silẽsis sine consiliatiua & iudicatiua uirtutes sunt: accipiẽdo uirtutẽ large. Vñ & phũs. 6. ethi. eas uirtutes appellat. Accipiẽdo uirtutẽ tñ ut hic de uirtute loqmur: aliquo mõ deficiũt a rõne uirtutis. Nã ut dicit̃. 2. ethi. ꝙ ad uirtutẽ pertinet primo sciẽs: deinde eligens:

& tertio firme & imobiliter operari: q̄re cū embulia consilieť: sinensis iudicet. Prudētia ꝑcipiat firmiter & imobiliter opera fidei se cūdū consiliata & iudicata. Prudētia q̄ ime/diatius se tenet ex parte operis est potior: & magis hēt ratione uirtutis q̄ consiliatiua & iudicatiua: ille ergo magis sunt adminiculātes & deseruientes uirtuti q̄ sint uirtutes. Bene ergo dictū est ꝙ bonarū dispositionū: q̄/dā sunt adminiculātes & annexæ uirtutibus sed q̄dā sunt disponētes ad uirtutē: ut perse/uerātia & continētia. Continentia. n. nō ꝑprie est uirtus qa uirtuoso delectabile est benefacere. Continens eni licet non sequatur passionē sed rōnē: tñ qa non est continens: nisi qa cōtra passiones se tenet: rōne pugnæ q̄ sentit: non est ei delectabile benefacere: q̄diu ergo aliqs est continēs: & q̄ diu hēt pas/siones fortes: non hēt ꝑfectū usum rōnis & uirtutis. Attñ uincēdo passiones illas dispo/niť ut sit uirtuosus: quare cōtinētia licet possit dici uirtus large accepta uirtute. Magis tñ uideť esse dispositio ad uirtutē q̄ uirtꝰ. Sed cū cōtinētia potior sit q̄ ꝑseuerātia: accipiē/do ꝑseuerātiā ut de ea loquiť phūs: deficit a rōne uirtutis: pp qđ nō est uirtus. Sed uel ē dispositio ad uirtutē: uel est q̄dā conditio sequēs uirtutem. Declarare ergo qūo ꝑseuerantia est dispositio ad uirtutē: & qūo est conditio sequēs uirtutē: non ē pn̄tis speculatiōis: Sufficit aūt ad pn̄s scire ꝙ loquendo de ꝑseuerātia ut supius dicebať: & ut de ea loquiť phūs: ē q̄dā dispositio ad uirtutē. Virtus āt heroyca: quā diuinā uocare possumꝰ: magis est supra uirtutē q̄ sit uirtus. ¶ Vñ phūs. 7. ethi. loquens de hac uirtute ait: ꝙ nō est uirtus sed qd honorabiliꝰ uirtute. Cū ergo prudētia: iustitia & alia: de qbus supius tractaui/mus: sint uirtutes. Consiliatiua & iudicatiua sint annexæ uirtutibus: qa sunt adminiculātes annexæ prudentiæ. Continentia uero et ꝑseuerātia sint dispositiones ad uirtutē. Heroyca sit supra uirtutē: bene dictū ē: ꝙ bonarū dispositionū q̄dā sunt uirtutes: q̄dā annexæ uirtutibus: quædam disponentes ad uir/tutes: quædam uero sunt supra uirtutes. Vt ergo reges & principes possint bonas dispositiones mentis habere decet eos hæc genera dispositionum cognoscere.

¶ Incipit tertia pars primi libri de regimine principum.

¶ Quot sunt passiones animæ: & quomodo accipiendus est earum numerus.

XPEDITIS duabus partibus huius operis: qa ostensum est in quo reges & principes suū finē ponere debeāt: & qūo opottet eos uirtuosos esse. Restat exequi de tertia parte huius primi libri oñdēdo quas passiones & quos motus aī reges & pricipes debeāt imitari. Sed cum hoc sciri non possit nisi prius sciuerimus: quot sunt huiꝰ passiones & quæ illarū sunt magis principales: & quæ sunt laudabiles: & quæ uituperabiles. Ideo de hiis primo tractabimꝰ accipiēdo aūt numerū passionū. Sicut dicebamus esse duodecim uirtutes: sic dicere possumus ꝙ sunt duodecim passiones: uidelicet: amor: odiū: desideriū: abhoīatio: delectatio: tristitia: spes: despatio: timor: audacia: ira: & mā/suetudo. Computabať. n. supra māsuetudo inter uirtutes sed hoc est ꝑpter uocabulorū penuriā: ut ait phūs. 4. ethi. Māsuetudo enī ꝑprie noīare uideť passionē oppositā iræ. Sed cū sit quædā uirtus inter irā & māsuetudinē: qa uirtutē illā proprio noie noiare nescimus: noiamus eā noie māsuetudinis: eo ꝙ illa uirtus plus cōicat cū māsuetudine quā cū ira. Erit māsuetudo æquiuocū ad uirtutē & ad passionē oppositā iræ. Si qs aūt labo/rare uellet cuilibet posset inuenire nomē ꝑpriū. Sed cū cōstat de re: de uerbis miuime est curādū. ¶ Enumeratis ergo passionibus sic pōt accipi earū numerus: qa passiones ꝑprie esse non hn̄t nisi in appetitu sensitiuo. Appetitus. n. intellectiuus qa non est uirtus in corpe: siue non ē uirtus affixa organo: ab

huiusmodi

huiusmodi passionibus ē semotus: erit ergo
ois passio ut de passione loquimur in appe
titu sensitiuo. Sensitiuus aūt appetitus ut su
pra diffusius diximus: diuiditur in irascibilē
& cōcupiscibilē. Predictæ ergo passiones sic
distinguūt: quia primæ sex uidelicet: amor
odiū: desideriū: abhoīatio: delectatio: & tri-
stitia: ptioēt ad concupiscibilē reliquæ uero
sex ad irascibile spectāt. Numerus āt pas
sionū concupiscibilis sic accipi pōt: quia ois
passio & ois motus aīæ ptinens ad concupi-
scibilē: uel sumit respectu boni uel respectu
mali. Si respectu boni: hoc est tripliciter. Nā
erga bonū p concupiscibilē tripliciter passio
namur. Nā bonū appræhensum primo no-
bis placet: secūdo tēdim⁹ in ipm: tertio ade
pto quietamur i eo. Prout ergo nobis bonū
aliquod placet: est in nobis amor: sed prout
tēdimus in ipm hēt esse io nobis desideriū:
prout uero quietamur in eo existit in nobis
gaudiū & delectatio. Amor ergo desideriū
& delectatio sumuntur respectu boni. Odiū
uero abhoīatio & tristitia: sumunt respectu
mali. Nā prout malū oobis displicet ē odiū
prout uero ipm fugimus: est abhoīatio: sed
pront eo adepto dolemus hēt esse tristitia:
⁋ Viso qūo accipiunt passiones concupisci
biles. Restat uideræ qūo sumēde suot passio
nes irascibiles. Differūt āt heæ passiones ab
illis: qa passiones coocupiscibiles respiciunt
bonū & malū absolute sumptū. Sed passio
nes irascibiles respiciūt bonū & malū in eo
qꝫ arduū. Huiusmodi ergo passiones uel su-
mūtur respectu bōi uel respectu mali. Si res-
pectu booi: hoc est dupliciter: qa uel ut in ip
sum tēdimus: & sic est spes: nihil ē eni aliud
spes q̄ tēdere in aliquod booū arduū. Circa
eni bona absolute sumpra pōt eē amor: uel
desideriū: uel delectatio: oō tū est spes circa
aliqua bona: nisi hēaot rōnē ardui: quare si
tēdimus in bonū arduū dicit esse spes: sed si
a tali bono deficimus: habet eē desperatio.
Spes ergo & desperatio sumūt respectu bo
ni. Aliæ uero passiones irascibiles sumūtur
respectu mali. Nā malū dupliciter pōt consi
derari: uel ut futuū: uel ut p̄sens. Si conside
retur ut futurū hoc est dupliciter: uel ut ipm
aggrediour: & sic ē audacia: uel ut ab eo refu
gimus: & sic est timor. Si uero malū sit præ
sens hoc etiā est dupliciter: qa uel ex hoc cō
surgimus ad faciēdā uindictā: & sic ē ira: uel
a tali uindicta deficim⁹: & sic est māsuetudo
Cum ergo oō possint pluribus modis uaria-
ri. Nostri. o. motus & nostræ affectiones i
uoiuerso duodecim erūt passiones: sex ptinē
tes ad concupiscibilē: & sex ad irascibilē. De
qbus oibus io Rethoricis diffusius dixim⁹.
Hæc aūt sufficiāt superficialiter pertrāsire:

⁋ Quæ prædictarum passioonū sunt prio-
res: & quæ posteriores: & quem ordinem
habent adiouicem. Capitulum. ii.

q VIA oullus bene seipsum regere
pōt: nisi sciat q̄ passiones fugiēdæ:
& q̄ prosequēdæ Sed i hoc primo
libro determinare intendimus de regimine
sui. Videndū est quot sunt passiooes & quē
ordinē habēt adinuicē: & q̄ sunt magis prin
cipales: & q̄ minus: & qūo uoa passio reduci
tur ad aliā; qa ex oibus aliis magis innotescit
nobis natura ipārū passionum: qua iospecta
cognoscere possum⁹ q̄ suot laudabiles: & q̄
sunt uituperabiles: & q̄ sunt sequēdæ. & quæ
sunt fugiēdæ. ⁋ Viso ergo quot sunt passio
nes & qūo accipit earū numerus uidendū ē
quē ordinē habeāt ad se inuicē. Ordo autē
earum dupliciter pōt accipi: uel singulariter:
uel p cōbinationē. Accipiēdo ergo hmōi or
dio ē fm cōbinationē: dicere possumus pri-
mas passiones esse amor & odiū. In secūdo
uero gradu sunt desideriū & abhoīatio. In
tertio uero spes & desperatio. In quarto aūt
timor & audacia. In quinto aūt ira & man-
suetudo. Vltimæ aūt passiones sunt delecta
tio & tristitia. Delectatio eni & tristitia cōse
quuntur ad oēs alias passiones. Nā quacūqꝫ
passione quis passionetur uel delectatur: uel
tristatur. Ideo heæ duæ passiooes post om-
nes alias collocādæ sunt. Amor aūt & odiū

sunt simpliciter passiones primæ: Nā sicut delectatio tristitia ad oēs alias passiones cōsequuntur: quia oēs aliæ passiones: uel terminantur ad delectationē uel ad tristitiā. Sicut amor & odiū alias passiones p̄cedūt: quare oēs aliæ passiones sumunt originem: uel ex amore: uel ex odio. quicūq; enī passionatur aliq̄ passiōe: uel sic passionatur: quia amat. uel quia odit. Post amorē aūt & odium esse habēt desideriū & abhominato. Nā desiderium imediate innitit amori. cū enī amamus aliqd uel desideramus ipm hēre: uel si ipm hēamus desideramus coōseruari i habendo ipm: abhoiātio uero imediate ioitit odio qa statim cū odimus aliquid abhoiāmur illud: quare sicut amor & odiū sunt passiones primæ: sic desideriū & abhominatio sūt passiones secūdæ. In tertio autem loco ponendæ sūt spes & desperatio. Nā spes & desperatio eū sumant respectu boni: p̄cedūt timorē & audaciā: itā & mansuetudinē: q̄ sumuot respectu mali. Timor autē & audacia p̄cedunt irā & maosuetudinē. Nā eū aliquid prius sit futuræ q̄ præsens: timor & audacia q̄ sumuntur respectu mali futuri p̄cedunt irā & mansuetudioē: quæ sumunt respectu præsentis. ¶ Plane ergo patet: quē ordinem habēt dictæ passiones si sumant binæ & binæ. Acceptæ uero singulariter sic ordinari debent: qa amor est prior odio: desiderium abhominatione: spes desperatione: timor audacia: ira maosuetudine: delectatio tristitia. ¶ Amor eoī est prior odio: quia semp passio sumpta respectu boni sm q̄ hmōi prior est passiōe sumpta respectu mali. Nam appetitus per se & primo tendit bonū. Si aūt refugit malū: hoc est ex consequeoti: inquaotū fugere malū habet rationē booi. Amor ergo est omoino primus motus & prima passio. Nam ipsum odiū ex amore sumit origioē: nisi amaremus aliquid nihil ab hominaremur uel haberemus odio. Nā quia diligimus booū & iustitiam odimus & ab hominamur fures & iniustos. Desideriū aūt quod innititur amore p̄cedit abhomioationē quæ innitit odio spes uero p̄cedit desperationē. Nā si primū nolitū est bonū: & quid est uolitū est uolitū sub rōne boni: passio quæ magis coniungit nos bono sm quod hmōi p̄cedit alias passiones: & quia tēdere in bonū est magis cōiungi bono q̄ deficere ab ipso: spes per quā tēdimus io bonū p̄cedit desperationē p quā deficimus ab ipso: timor autē p̄cedit audaciā. Nā sicut quia appetitus per se & primo intendit cōiuogi bono. Ideo passio quæ tēdit in bonū est prior passione quæ deficit ab ipso. Sic qa refugere malū hēt rōnē boni: ideo timor p quē refugimus malū: prior ē audacia p quā aggredimur ipm. Ira āt in genere passioonū est prior māsuetudine. Nā mansuetudo ꝓprie nō est passio: sed magis est deficere a passiōe: ideo in genere passionū ira māsuetudinē p̄cedit. ¶ Utrū aūt sm aliquē alium modū māsuetudo p̄cedit irā iouestigare non est p̄sentis negocii. Delectatio aūt quæ est respectu boni prior est tristitia q̄ est respectu mali: qa ergo uisum est quot sunt passiones: & qūo ordinant ad inuicē: ex hiis q̄ dicta sunt aliquo mō figuraliter & typo inotescit in nobis natura ipsarum: qua cogoita cognoscere possumus qūo siot prosequendæ & qūo uitādæ passiones p̄dictæ. Quod facere tāto magis decet reges & priocipes quanto per passiones ipsorum maius ualet induci malum & pōt bonū excellentius impediri. De hoc tameo iofra diffusius tractabitur.

¶ Quomodo decet reges & prīcipes se habere ad odium & ad amorē. Capitulū [...]

PASSIONES tn̄ qa diuersificant regnū & uitā nostrā: ideo necessariū ē ostēdere quō nos hr̄e debemus ad illas oportebat ergo enumerare oēs passiones ut sciremus numeꝝ passioonū de quibus determinare debemus: oportebat etiam oñdere ordinē earū ut sciremus quo ordine determiāremꝰ de illis: q̄re cū amor & odiū sint passiōes primæ: prius uidēdū est quō deceat reges & principes eē amatiuos & odi-

uos: & u[...]

nos: & ut oñdamꝰ nomē amoris: ñ solū ut ē
passio ꝓprie sumpta: sed etiā ut reperitur in
appetitu sensitiuo & ītellectiuo. Dicere pos
sumꝰ ꝙ semp obiectū amoris est bonū. ubi
ergo r̄epit̄ magis rō bōitatis ibi eē debet
magis pricipa'is & magis ītensus amor. In
bonis āt diuinis & in bonis cōibus: magis
r̄epit̄ rō bouitatis q̄ in bono priuato. mo/
dus ergo quo quilibet debet eē amatiuus: ē
ut prio & pricipaliter diligat bonū diuinum
& cōe. Nam in bono diuino magis habet
esse bonitas uniuscuiusq; q̄ ēt in seipso. Bo
num. n. diuinum est conseruatiuū boni nr̄i.
ymo & si annihilatū eēt bonū nr̄m: deꝰ un
de uellet posset illud reficere. q̄re cū nullus
hō sine diuino auxilio possit seip̄m bonū
facere uel se ī bouitate cōseruare dictat natu
ralis ratio ut magis diligat deū q̄ seip̄m: qa
bonū uniuscuiusq; pricipaliter ē a deo & ex
cellentius seruatur in deo q̄ in seipso & quia
cōmune bonū est diuiniꝰ q̄ singulare. ut dr̄
.1. ethi. & quia in cōi bono īcludit̄ bonū pri
natū semp bono priuato ꝑponendū est cōe
bonū. naturaliter. n. uidemus partē se expo
nere pro toto. ut brachiū se exponit piculo
pro corpore. ex naturali. n. instinctu cū qs
uult pcuri ne uulnerent̄ mēbra a quibꝰ prin
cipaliter depēdet salꝰ corpis: & ne totū cor
pus peat brachiū piculo se exponit. Sic eti/
am antiqtus si perspeximus ciuitatē aliquā
dñari & tener̄ mōarchiā. hoc erat: qa ciues
pro republica nō dubitabāt se morti expo/
nere. Dilectio. n. quā babebāt romāi ad rē
publicā fecit romā eē pricipātē & mōarchā
hoc ergo mō quoslibet boies decet eē ama
tiuos: ut prio & pricipaliter diligant bouū
diuinū & cōe. ex cōsequēti uero bonū ꝓpri
um & priuatū. maxie tn̄ hoc decet reges &
pricipes qd' triplici uia declarare possumus.
Regia. n. dignitas q̄tū ad præsens ad tria cō
parari pōt. s. ad tyrānidē: cui contrariat̄. ad
uirtutes: qbꝰ debet ornari. & ad uitia q̄ de/
bet fugere. ¶ Pria uia sic patet. nā ut supiꝰ
dicebat̄ & ut phūs in poll̄. probat differētiā

esse iter̄ regē & tyrannū. qa rex pricipaliter
ītendit bonū cōe: & intēdēdo bonū cōmu
ne ītendit bonū ꝓpriū. qa saluato regno sal
uatur & rex. Tyrānus āt ecōtrario principa
liter intendit bonū priuatū. ex cōsequēti āt
& quasi p accidēs ītendit bonū cōe. In quā
tū ex bono cōi cōsurgit sibi aliqd' bonū pri
uatū. Si ergo modo opposito se babent re
ges & tyrānides. cū modꝰ amoris tyrānici
sit ut bonū priuatū præpōat bono cōi. mo/
dus amoris regis eē debet ut bonū cōmune
ꝑponat priuato bono. ymo qa speciali mō
rex & quilibet pricipās est minister dei & p
sōa publica & cōis. Speciali mō spectat ad
reges & pricipes bonū diuinū & cōe præpo
ner̄ cuilibet priuato bono. Secūdo hoc idē
patet si cōsiderēt̄ uirtutes qbꝰ decet reges
eē ornatos. sicut. n. detestabilius est in ma/
gistro carere scia q̄ in discipulo qa magister
est in statu in quo ip̄e decet sciam aliis tra/
dere. sic detestabiliꝰ est in rege carere uirtuti
bus q̄ in subditis. qa statꝰ regibꝰ requirit ut
inducat alios da uirtutē. Inter cætera āt quæ
inducere possent alios ad uirtutes est: ut bo
nū diuinū & cōmune principaliter diligār a
Nam si rex pricipaliter bonū cōmune intē
dat studebit ut habeat memoriā ꝑteritorū
& prouidētiā futuroꝝ: ut sit expertꝰ cautus
& ut habeat omnia quæ ad prudētiā requi
runt̄. per quā possit melius suum populū re
gere. ymo si bonū cōmune ꝑponat bono
priuato. tanto magis studebit ut prudentia
polleat: q̄to maior prudētia requirit̄ ad cu
stodiendū bonū cōe q̄ proprium. Erit ergo
prudens sic ēt erit iustus. qa bonum cōmu
ne potissime per īstitiā cōseruat̄. Erit ma/
gnanimus qa bona cōmunia maxie sunt ar
dua & magno honore digna in q̄ magnāi/
mus tēdit. Erit magnificus: quia s̄m phūm
.4. ethi. Magnificentia potissime habet eē
circa diuina & cōmunia. Erit fortis quia cū
bonum cōmune ꝓponat bono priuato nō
dubitabit ēt personā exponere si uiderit ꝙ
expediat regno. Erit tēperatꝰ. quia si inten

tio sua principaliter uerset circa bonũ regni spernet delectationes sensibiles imoderatas ne per eas ipediat debita cura regni. ut ergo sit ad unũ dicere amor diuini boni & cõis inductiuus est ad uirtutes singulas. Considerando ergo uirtutes quibus decet reges & principes eẽ ornatos principaliter debent diligere bonũ diuinũ & cõe. Tertio hoc idẽ patet si considerent uitia quæ debent fugere. Nã sicuti amor diuinus & boni cõis inducit ad oẽm uirtutẽ. sic iordinatus amor ꝓprius inducit ad oẽ uitiũ. talis. n. sunt tyranni uolentes explere uoluptatẽ propriã & querentes excellentiã singularẽ propter qđ fiunt iniuriatores aliorũ: deprædant sacra: expoliant populũ oẽm iniustitiã exercent. Vñ & ualerius maximus de Dionisio cicilliano recitat. qui cũ eẽt tyrannus erat amator proprii cũmodi depopulabat uerbes exspoliabat ciuitates: & deprædabat sacra. ¶ Viso qũo reges & principes se hr̃e debeant ad amorẽ: quia principaliter debent amare bonũ diuinũ & cõe de facili patere põt qũo se hr̃e debeant ad odiũ. Nã amor est prim⁹ motus & prima passio ex qua oĩs alia sumit originẽ. ut si hõ diligit iustitiã & ueritatẽ odit fures qui contrariant iustitiæ. & detractores qui contrariant ueritati. & qui diligit corporalẽ uitã timet gladiũ qui eã tollit timor ergo & odiũ & breuiter oĩs passio siue oĩs motus animi ex amore sumit originẽ. potissimũ ergo in intentione cuiuslibet eẽ debet quid amandũ. Oñso ergo qũo reges & principes quodã speciali mõ præ aliis diligere bonũ diuinũ debent: & cõe quodã speciali mõ præ aliis odire debent quæ cõtrariãt bono diuino & cõi. Hmõi ãt sũt opa iniusta & cõtũeliosa & uniuersaliter oĩa uitia q̃re cũ de rõne odii sit extermiare nunquã satiari nisi exterminet. ut dr̃. 2. retho. Decet reges & principes amare iustitiã & odire uicia ut nõ satient nisi ea extirpent & exterminent per se. n. hoĩes nõ sunt exterminandi & odiendi: sed quia uitia sunt exstirpanda & odienda. si nõ possint aliter uicia exstirpari. nec põt aliter durare cõe bonũ. nisi exterminando maleficos hoĩes. exstirpandi sunt tales ne peteant cõe bonũ, amare ergo cõe bonũ: & odire malefica quæ ei contrariant: tanto magis decet reges & principes quanto magis sunt persona publica & cõmunis.

¶ Qũo & quæ debeãt reges & principes desiderare & abboĩari. Ca. iiii.

d ICTO de amore & odio q̃ sunt passiões priæ. Dicere restat qũo reges & pricipes se hr̃e debeãt ad desideriũ & abboiationẽ q̃ sũt passiões secũdæ. ¶ Differt ãt desideriũ ab amore. Et abhoĩatio differt ab odio. Nã gesta moralia quodãmõ reb⁹ naturalib⁹ sũt similia. Nã sicut corpora naturalia p suas formas ut p grauitatẽ uel p leuitatẽ q̃dã tẽdũt i loca ꝓpria sic p amorẽ tẽdit qs i bonũ sibi ꝓportionatũ & cõueniẽs i grauib⁹: ergo & leuib⁹ est tria cõsiderare. Prĩo formã grauis uel leuis p quã cõformat loco sursũ uel deorsũ. Secũdo est ibi cõsiderare motũ p quẽ tẽdũt ita lẽ locũ. Tertio stationẽ & qetẽ p quã quiescũt i dicto loco. Sic & i gestis moralib⁹ uacõiter põit ẽ tria cõsiderare. Nã cũ bonũ aliqđ apphẽdim⁹ prĩo p amorẽ & p q̃dã cõplacẽtiã ei cõformãur ſo p desideriũ i ipm tẽdim⁹ tertio p delectationẽ qetãur i ipm. ergo amor nos cõformat desideriũ nos mouet: & delectatio nos qetat. Et qđ dictũ est de bono respectu amoris: desiderii: & delectationis. ut supra tãgebat. Intelligẽdũ ẽ de malo respectu odii: abhoĩatiõis: & tristitiæ. Nã sicut bonũ ut ẽ amatũ ei cõfotmãur. ut ẽ desideratũ i ipm tẽdim⁹. ut ẽ adeptũ delectamur i ipo. Sic malũ ut ẽ oditũ ẽ aliqd displicẽs & difforme uolũtati nr̃æ ut ẽ abhoiatũ ab eo refugim⁹ & si cõtigat ipm adipisci dolem⁹ & tristamur. desideriũ ergo licet nõ sit idẽ ꝙ amor. mensurã tñ & modũ debet suscipe ex amore. Sic & abhoĩatio licet nõ sit idẽ ꝙ odium: tñ ex odio debet mensurã

suscipē. Sic.n.in naturalibꝰ uidemꝰ ꝙ licet motꝰ deorsū nō sit idē ꝙ forma grauis naturaliter tñ morꝰ deorsū suit mēsurā & modū ex grauitate. ut q̄to aliq̄ sunt grauiora: tāto uelotiꝰ mouēt ad mediū. q̄re si uidere nolumꝰ qūo reges & pricipes debeāt aliqua desiderare & abhomiari, uidēdū ē qūo debeāt amare & odire. Videmꝰ āt i singulis artibꝰ ut ꝓbat prio poli. ꝙ finis appetit in ifinitū. Ea āt q̄ sunt ad finē appetūt ēm modū & mēsurā ipsiꝰ finis. ut medicꝰ itēdit inducere sanitatē, iquārū pōt maiorē & meliorē qa sanitas i arte medicinæ itēdit ut finis potionē āt & flebotomiā nō itēdit q̄to maiorē pōt. qa tūc extermiaret ifirmū: sed itēdit ēm modū & mēsurā sanitatis. cū ergo in arte regnādi & pricipādi pricipaliter & finaliter itēdat salꝰ regni & pricipatꝰ sicut in arte medicādi pricipaliter itēdit sanitas corporis. naturaliter decet reges & pricipes intēdere & amare bonū regni & cōe. q̄re si desiderū debet mēsurā suere ex amare. pricipaliter reges & pricipes debēt desiderare bonū statū regni. ut ꝙ q i regno sunt bñ se habeāt ad diuina ꝗagāt opa uirtuosa. ꝗsint i eis pax & trāqllitas: ꝙ iter eos debita seruet iustitia & cætera talia a qbꝰ p se & essētialiter depēdet bonꝰ statꝰ regni. alia āt desiderare debēt ut hñt ordinē ad ista. diuitias ergo & ciuilē potētiā & cætera talia bōa i tm̄ desiderar debēt iquātū p ea pñt cohercere malos pūire iniusta. & facere talia a q̄bus regni salꝰ facere uidet. ❡ Viso q̄re & qūo reges & pricipes cōsiderare debēt. qa sicut debēt amare prio & pricipaliter bonū diuinū & cōe: & alia āt sunt desiderāda ut ordināt ad ista: De leui ergo patere pōt q̄ & q̄lia abhoīari debēt. qa pricipaliter sūt abhoīanda q̄ expssiꝰ cōtradicūt bono diuino & cōi. alia āt abhoīanda sunt ex cōseq̄nti. Hmōi āt abhoīationē & desideriū tāto magis decet reges & pricipes: q̄to magis eos decet hr̄e curā de bono regni & cōi. q̄ sunt āt illa q̄ regnū cōseruāt i bono statu: & qūo rex se debeat hr̄e ad ipm regnū, in tertio libro diffusius ostendetur.

❡ Qūo reges & pricipes se hr̄e debeāt circa spē & desperationē. Ca. v.

VM determinamꝰ de ordie passionū aiæ: diximꝰ ꝙ amor & odium erāt passiōes priæ. desideriū uero & abhoīatio erāt passiōes secūdæ: post has āt tertio loco collocādæ erāt spes & desp̄atio. Restat uero reges & pricipes se hr̄e debeāt circa spē & desp̄ationē. Sed si cōsiderēt dicta ꝑhita nō ē difficile scire qūo reges & pricipes ad hoc se hr̄e debeāt. Dicebat.n. supra ꝙ eos eē decet humiles & magnāimos. cū ergo humilitas moderet spē. qa humiles cognoscētes defectū ꝓpriū nō sp̄erāt ultra q̄ debeāt. ❡ Magnanitas uero reprimit desp̄ationē: qa magnanimū ꝓpter difficultatē opis nō desp̄ant, si reges & pricipes fuerit humiles & magnanimi sp̄abūt sp̄anda: ꝓpter magnanimitatē: & nō sp̄abūt nō sp̄anda ꝓpter humilitatē. Possumꝰ āt q̄druplicirer ōndere ꝙ decet reges & pricipes decēter se hr̄e circa spē: & sp̄are sp̄anda & aggredi aggrediēda. Nā si reges nihil sp̄arēt: & nihil aggrederēt eēnt pusillāimes & nō debite ꝑtractarēt negocia regni. Sūt āt i spe ut cōiter pōit .4. cōsiderāda: ꝓpter q̄ arguere possumꝰ: ꝙ decet reges & pricipes eē bñ sp̄antes. spes.n. prio est de bono. nā de malo nō est spes: sed tior. Secūdo de arduo. Nā licet quod cūq; bonū possit eē amor uel desideriū. spes tñ esse nō bēt. nisi circa bonū arduū. nullꝰ.n. sp̄are dr̄ nisi sibi uideat eē bonū arduū & difficile. Tertio spes hēt eē circa bonū futurū. de p̄sentibꝰ .n. bōis nō est spes. licet possit eē gaudiū & delectatio. Quarto spes hēt eē circa bonū possibile. qa circa ipossibile: nullꝰ sp̄at: sed desp̄at. Hæc āt .4. uidelicet bonū: arduū: futurum: & possibile. potissime competere debent regibus & principibus. Nam cum reges & principes sint latores legum. quia ēm phūm ꝓprie spectat ad reges & pricipes

leges pôent. spectat ad eos sperare bonū. Rursus qa pncipale itētū a legis latore & a lege ut supra ondim⁹: debet eē bonū diuinū & cōe: cū talia sint bōa excellētia & ardua: nō solū spectat ad reges & pncipes tēdere in bonū sed et decet eos tēdere i bonū arduū.
℄ Ampli⁹ q̄to maior ē cōitas: tāto plura pnt ei cōtigere. iō maiori idiget pudētia & saniori cōsilio. cū ergo pudētia & cōsiliū nō sit nisi de reb⁹ futuris, qa null⁹ cōsiliat̄ de ipossibilib⁹. ut uult phūs. 3. ethi. pterita q̄ imutabilia sunt. ut hri pōt ex. 6. eth. nō cadūt sub cōsilio: nec ēt cadūt sub pudētia. Decet ergo reges & pncipes cōsiderare bōa nō solū ut sunt ardua: sed ut sunt futura. Cōgruit ēt eos cōsiderare talia ut possibilia. nā paupes & potētes & ignobiles si nō sūt magnanimi & subtrahūt se ab aliqb⁹ bōis arduis: uidēt̄ mereri idulgētiā. qa ciuilis potētia diuitiæ & nobilitas nō adminiculāt̄ eis: ut possint pseq talia bōa. Reges āt & pncipes qb⁹ cōseqt̄ nobilitas generis: potētia ciuilis: abūdātia diuitiarū, iexcusabiles eē uidēt̄ si sint pusillaoimes & nō credāt eis eē possibile pseq bōa ardua & magno honore digna. q̄re cū reges & pncipes tēdere debeāt i bōa ardua & debeāt pudere bōa futura possibilia ipi regno: decet eos eē bene sperātes p magnanimitatē. qa hñt oīa q̄ ad spē debitā requirūt̄. ℄ Viso q̄ō decet reges & pncipes hrī se hēre i sperando speranda. Restat uidere q̄ō se hēre debeāt nō sperando nō speranda. decet. n. eos cū magna diligētia iuestigare: qd spent & qd aggrediāt̄. Nā sicut p magnaoimitatē debet eē prōpti ut aggrediāt̄ ardua & spent speranda. Sic p humilitatē debēt eē moderati ut nō aggrediant̄ aliqd ultra uires pprias. & ut nō spent nō speranda. Possumus āt dupliciuia iuestigare q̄ nō decet reges & pncipes aliqd aggredi ultra uires & spare ultra q̄ sit sparandū. Pria uia sumit̄ ex pte officii regis. Secūda ex pte gētis sibi cōmissæ. Spare. o. ultra q̄ sit sparandū & aggredi op⁹ ultra uires suas uidet̄ ex ipudētia pcedere uel ex aliq̄ passiōe imoderata uō. 2. ethi. scribit̄ q̄ iuuenes sēp sunt bonæ spei. de quolibet. n. negotio ēt si sit ultra uires iuuenes bñ sperant qd̄ cōtigit ex ignorātia. inexpti. n. nō pnt cognoscere arduitatē operis. cōtigit ēt hoc ex imoderatiōe passiōis. nā qa nimis abūdat in eis calor. pruptū ut attēptēt aliq̄ q̄ cōsumare nō pnt. Sic ēt dicere possem⁹ q̄ ebriosi pl⁹ sperāt q̄ debēt. qa calefacti ex uino & ebrietate amittētes rōnis usū attēptāt aliq̄ q̄ nō ualēt pficere. Cū ergo regiū officiū requrat hominē prudētē & nō passionatū imoderata passiōe decet reges & pncipes nō aggredi aliqd ultra uires & nō sperare aliq̄ nō speranda. Secūdo hoc decet ex parte pprii sibi cōmissi, ut plurimū. n. expōit se periculo q aggredit̄ aliqd ultra uires. Si ergo incōueniens est totā gētē & totū regnū piculis exponere. diuturoo cōsilio magna diligētia cogitare debēt reges & pncipes qd aggrediāt̄ ne assumāt arduū aliqd̄ ultra uires: & ne sperent aliquid non sperandum.

℄ Q̄uo decet reges & principes se hēre circa audaciam & timorem. Ca. vi.

SECVNDVM phūm in. 4. ethi circa mores singulares cōsiderationes magis pficiūt, nerū qa sunt nobis nota cōfusa magis ut dr̄. 1. physi. Iōi hoc prio de morib⁹ regū oportet pertrāsire uniuersaliter & prio typo. qa i fo: & maxie i tertio plus descēdemus ad particulares circūstātias. Expedit tñ hæc uniuersalia prius sire qa harū cognitio facit ad cognitionē antiquū. In tertio ergo libro magis particulariter tractabim⁹ facta regni, nō tñ ēt i illo libro expediet penit⁹ usq̄ ad particularia descēdere: q̄ exptii curiis: & maxie reges & pncipes pp eo⁊ negociorū freqōtiā satis particularia gesta nouerūt q̄re si aliq̄ uniuersalia i morali negocio eis tradāt̄ suffragāte expiētia quā hñt de moralib⁹ gestis sufficienter istrui poterunt in cognitione moraliū.
℄ His ergo plibatis dicam⁹ q̄ sicut uniuersaliter &

saliter & typo instruximus reges & principes quō se hr̄e debeant circa spē & desperatione q̄ respiciunt futurū bonū. Sic fm eandē methadē eos instruere possumus: quō se hr̄e debeant contra timorē & audatiā q̄ respiciunt futurū malū. Videt̄ āt fore aliqbus reges & principes in nullo debere eē timidos. qa talia regiæ maiestati derogare dicunt̄. multos āt sic incitantes reges hr̄e cōsueuerunt psuadētes eis ut oīa audeant: nihil caueant: sed tales sunt adulatores nō ueridici. docent. n. reges nō eē fortes: nā q oīa audent & nihil timent, ut dr̄ primo magnorū moraliū, nō est fortis sed fatuus. Oportet ergo uidere quō eos eē deceat timidos: & audaces. Timor āt si moderatus sit expediens est regibus & principibus. Moderato. n. timore oēs principantes timere debent: ne aliqd insurgat in regno qd̄ eius bonū statū deprauare possit. ¶ Possumus āt q̄tū ad p̄sens duplici uia inuestigare q̄ moderatus timor necessarius sit regib⁹. Prīa uia sumit̄ ex parte consilii habendi. Secunda ex parte opis fiendi. ¶ Prima uia sic patet, nā ut dr̄. 2. retho. ca. de timore. timor consiliatiuos facit. ex eo q̄ aliqs ei timet consiliat̄. quō possit effugere malū qd̄ dubitat. Cū ergo unū totū regnū absq̄ magno consilio debite gubernari nō possit. expedit principibus & regibus ut consiliatiui reddant̄. hr̄e aliquē moderatū timorē. ¶ Secundo hoc idē inuestigare possumus ex parte opis fiendi. Nā nō sufficit sollicitari circa consilia & iudicare de consiliatis. nisi consiliata & iudicata p opa debite & diligenter exeq̄mur. Moderatus āt timor nō solū consiliatiuos facit: sed ēt agit ut opa diligentius opemur. Nā si moderatus assit timor diligentius agimus opa p q̄ fugere credimus timorē illū. Oñsū est ergo q̄ decet reges & principes moderatū hr̄e timorē attñ immoderate timere nullo mō decet eos. Immoderatus. n. timor. 4. hr̄e uidet̄ q̄ oīno derogant regno. Nā timor immoderatus primo reddit hoīem immobilē & contractū. Secundo facit ip̄m inconsiliatiuū. Tertio facit eū tremulentū. Quarto facit eū inoperatiuū. Cū. n. qs timet: calor ad interiora p̄gredit̄. modū. n. quē uidemus in hominibus aspicere possumus in calore corporis naturalis. cū. n. hoīes existentes in campis timent statim confugiunt ad castrū uel ad arcē. Sic cū qs timet: calor existens in exterioribus membris statim confugit ad interiora. pp qd̄ nō in seipso contrahit̄ & reddit̄ immobilis. quare si indecens est caput regni siue regē eē immobilē & contractū. Indecens est ip̄m timere timore immoderato. Secundo hoc est indecens: quia immoderatus timor facit hoīem inconciliatiuū. cū. n. quis immoderate timet totus obstupescit: & est in agonia dictus & ignorat qd̄ faciat. pp qd̄ nō recordat̄ consiliari: & si consiliū ei det̄ pp obstupefactionē nō ap̄hendit illud q̄re si indecens est ut facta regni sine consilio gerant̄. & ut rex sit inconsiliatiuus. indecens est ip̄m timere immoderato timore. ¶ Tertio immoderatus timor reddit hoiem tremulentū. Nā pp timorē calore p̄grediente ad interiora; exteriora membra frigida manent. nerui ergo fiunt frigefacti: nō ualentes sustinere membra. q̄re accidit eis tremor. ergo si inconueniens est regē eē tremulentū: q debet eē uirilis & constans. inconueniens est ip̄m timere immoderato timore. ¶ Quarto immoderatus timor reddit hoīem inopatiuū. Nā hō pp timorē immoderatū tremens & obstupefactus immobilitat̄: & nescit qd faciat. cū ergo totū regnū sit in rege tanq̄ in mouente & q̄ portet impiū eius si rex sit inopatiuus & imparenō ualeat: pp immoderatū timorē toti regno p̄iudiciū gignit̄. q̄re si hnc est indecens: nō decet regē immoderato timore timere. ¶ Viso quō reges se hr̄e debeāt ad timorē: qa difficilius est reprimere timorē q̄ moderare audatiā ut dictum fuit supra ca. de fortitudie. de facili uideri pōt quō se

habere debeãt ad audatiã imoderatam: sed moderatã. Nã si audatia sit imoderata homo plus præsumit q̃ debeat: q̃ regib⁹ nõ expedit: qa tũc periculo expõerẽt totũ regnũ. Si uero quis nullã audatiã habeat omnino est indecens. qa tunc nihil aggredit̃. Moderate ergo se habere ad timorẽ & ad audatiã regibus & principibus omnino congruit.

¶ Quomodo differt ira ab odio: & quomodo reges & principes se habere debeant ad iram & eius oppositum. Ca. vii.

q VIA ira maximã affinitatẽ uidetur hr̃e cum odio. Prius q̃ oñdamus q̃uo reges & pricipes se hẽre debeãt circa irã & mansuetudinẽ. Videndũ est quo ira differat ab odio: & qd' est detestabilius an odiũ an ira iordiata. Est ãt una pricipalis dr̃ia inter irã & odiũ. qa odiũ est appetitus mali simpliciter & absolute. Nam odiũ opponit̃ amori. Amare ãtut dr̃. 2. retho. est idẽ q̃ uelle alicui bonũ ᵱm se. sic odire aliquẽ uelle malũ ei simpliciter & absolute. ira ãt nõ sic. nã ira nõ est appetitus mali ᵱm se: sed in ordine ad uindictã. Põt. n. diffiniri ira. q̃ est appetitus pœnæ in uidictã. Ex hac ãt differẽtia pricipali inter irã & odiũ sumũt̃ octo differẽtiæ q̃s assignat phũs. 2. retho. ¶ Pr̃ia differẽtia ẽ: qa ẽ ira ex his q̃ sũt ad seipm̃ uel ex pertinẽtib⁹ ad ipm̃ odium. Odiũ ãt eẽ põt de pertinẽtib⁹ ad ipm̃ & ad aliã. Nã null⁹ irascit̃ alicui nisi credat ipm̃ fore fecisse uel in se uel in filios: uel in amicos: uel in alios ad se ptinẽtes. Dictũ ẽ. n. irã eẽ appetitũ pœnæ: nõ simpliciter: s; in ordine ad uindictã. Nullus ãt ulcisci desiderat nisi de fore faciẽtib⁹: uel in ipm̃ uel in ptinẽtibus ad ipm̃. Sed odire qd' est uelle malũ ᵱm se eẽ põt. uel de ptinẽtib⁹ ad se uel ad alium. statim. n. cum scimus aliquem eẽ malum. ut cum scimus aliquẽ esse furẽ: possumus ipm̃ odire: siue fore fecerit in nos: siue in alios. ¶ Secunda differẽtia est: qa ira semper est in singulari. Odire potest esse in cõmuni. Odire ãt potest aliquis cõmuniter omnẽ furẽ & detractorẽ. Sed irasci nõ potest: nisi alicui spãli. nã cũ homo in cõi nõ iniuriet̃ nobis: sed sẽp cõmittat̃ iniuria per aliquẽ hoĩem spãlem: sed odire possum⁹ fures uniuersaliter. nõ tñ irrascimur nisi alicui singulari. ¶ Tertia dr̃a ẽ. q̃a odiũ est qd insatiabile. sed ira saciat̃ nã si odiũ est appetitus mali simpliciter ille quẽ odim⁹ nõ posset tm̃ hẽre de malo quin uelem⁹ q̃ hr̃et plus Sed ira q̃ est appetit⁹ pœnæ nõ simpliciter sed ut ordinat̃ ad uindictã est quid saciabile. quia cũ aliquis tantũ passus est q̃ uideatur irato ultionem decẽtẽ factam esse: satiatur ira. & quiescit iratus. ¶ Quarta differẽtia est: quia iratus appetit contristare. Sed odiens appetit nocere. uult enim iratus inferre dolorem & tristitiam. Sed odiẽs uult inferre damnum & nocumentũ. ¶ Quinta differentia est. quia sentiri quidẽ uult iratus. odienti ãt nihil differt: nõ enim sufficit irato q̃ alter patiatur: nisi sentiatur & ut manifeste appareat: q̃ ipse ei inferat illud malum: quia aliter non esset uindicta: sed odienti qdẽ nihil differt. nã cũ odiũ sit mali ᵱm se & absolute: sufficit odienti q̃ alter patiat̃ malum qualitercũq; ei accidat malũ illud. ¶ Sexta differentia est qa ira semper est cũ tristitia. tanta enim est axietas irati ut uindicta fiat: q̃ donec sit facta ultio quasi cõtinue est in tristitia. Sed odiũ sine tristitia eẽ potest. nam odiũ esse ualet ad aliud in communi. odire. n. possumus uniuersaliter omnes fures. nõ. n. oportet q̃ tristitia comitet̃ hmõi odiũ. ¶ Septima differẽtia est: quia iræ uidet̃ eẽ annexa misericordia: non aũt odio. Nã cũ ira satietur: si multa mala inferant̃ alteri iratus miseret̃ ei: sed odiũ p̃ nullo miserebit̃: cũ sit qd insatiabile. ¶ Octaua differentia est. quia ira uult contra patiẽ sufficit. n: irato q̃ alter contra patiat̃: donec fiat condigna ultio: sed odiũ exterminat & uult nõ esse. nõ. n. sufficit odiẽti q̃ alter contra patiat̃: sed uult eum interemi & nõ esse. cũ ergo cõditiones odii sint multo

peiores

peiores q̄ conditiones iræ. magis cauendū ē odiū q̄ ira. ymo iram transire i odiū ſm Auguſtinū. hoc eſt trabē facere de feſtuca. Eſt ergo hmōi odium cauendū a quolibet. Magiſtū cauendum eſt regibus & principibus. quia inferre poſſunt pluribuſ nocumentum. Sic igitᷣ ſentiendū de odio & ira eſt. qa odium deteſtabilius eſt q̄ ira. nihilominꝰ tn̄ ira ſi inordinata ſit deteſtabilis eſt. ut ergo appareat quomodo reges & principes ſe habere debeant circa iram & manſuetudinem Sciēdū q̄ ira aliqn̄ rationē præcedit: & tūc ē i ordinata & cauēda. aliqn̄ ſequitur ordinē rōis & tūc pōt eſſe ordinata & imitāda. Si eni ira ratiōem p̄cedat dupliciter eſt cauēda. Primo qa nō perfecte rōem audit. Secūdo qa eam obnubilat. Ira eni rationē p̄cedēs ſm phūm vii. ethi. aſſimilatᷣ cāibꝰ: uel aſſimilatᷣ ſeruis uelocibꝰ: Serui eni ueloces ſtati cū audiūt uerbū dn̄i; āte q̄ plene pcipiāt pceptū eiꝰ currūt ut exequātᷣ mādatū ipſius. q̄re cōtigit eos deficere: qa nō pfecte pceperūt qūo exequēdū ſit mādatū illud. ſic etiā & cāes ſtati cū audiunt ſonitū ueniētis latrāt nō diſtīguētes: an ueniens ſit amicꝰ uel inimicus. Sic & ira facit ſtati eni cū ratio dicit uidictā eſſe fiēdā: ſtati uult currere: ut uidictā exequatᷣ. nō expectās ſup hoc iudicium rōis: q̄liter uidicta illa fieri deat. Eſt igitᷣ cauēda ira iordiata: qa nō pfecte rōem audit. Secundo cauēda ē. qa rōem obnubilat. nā corpe n̄ exn̄te i debito tēpamēto ipedimur ab uſu rōis q̄re cū p irā accēdatᷣ ſaguis circa cor: corpꝰ redditᷣ itēpatū ut nō poſſumꝰ debite rōe uti. Ratio eni uel itellectꝰ licet nō ſit uirtꝰ corpalis. utitᷣ tn̄ i ſuo actu corpalibꝰ orgāis: pp qd corpe exn̄te idiſpoſito nō pōt liberē uti actu ſuo q̄re ſi i quolibet hoīe cauēdū ē haberē rationē obnubilatā: & nō plene ratiōi obedirē. cauēda a quolibet ē ira iordinata: magis tn̄ cauēda ē a regibꝰ & pricipibꝰ qa eos maxime decet ſeq imperiū ratiōis. Cauēda ē ergo ira iordiata & rationē p̄cedēs. Sed ſi etiā ſequatᷣ iperiū ratiōis pōt eſſe ordinata & imitanda. Nam cū ira eſt rationis organū & agit ſcdm imperiū ratiōis uirilꝰ exeqmur opa uirtuoſa. Vnde. iii. ethi. approbatᷣ dictū hominis dicētis uirtutē immitterē furori. tūc eni uirtꝰ furori uel iræ imititᷣ mō debito & ut decet: quādo ira ē organum uirtutis & ratiōis: Patet ergo qūo nos habere debemus circa irā & manſuetudinē. qa p māſuetudinē reprimēda eſt ira, ne p̄cedat iudiciū rationis. & per irā reprimēda eſt māſuetudo: ne ipediat uirtutū opa & rationis actū. ante ergo q̄ per ratiōem iudicemus plene qd agēdū debemꝰ eē māſueti. Sꝫ poſt q̄ plene uiſū ē qd facturi ſumus: poſſumꝰ aſſumere irā tanq̄ ſeruā & ancillā rationis: ut p eam exequamur uirilꝰ: quæ ratio iudicabit. Sic ergo ſe habere circa irā & manſuetudinē. tāto magis decet reges & principes: quāto. magis decet eos non impediri in uſu rationis & uiriliter exequi quæ ratio iudicabit.

¶ Quomodo Reges & pricipes ſe habeᷣ debeāt circa delectatiōes & triſtitias. Ca. viii.

IDEBATVR eni ſupra delectationes & triſtitias: tenere ultimū gradum in ordie paſſionum; quia ad eas tanquam ad paſſiones ultimas omēs aliæ terminātur. nulla enim paſſio ē quæ nō terminetᷣ uel ad triſtitiam uel ad delectationē. ¶ Dicto ergo de omnibꝰ aliis paſſionibus. Reſtat dicere quomodo reges & pricipes ſe habere debeāt circa delectationes & triſtitias. De delectationibꝰ autem fuit duplex opinio antiquorum: ut patet per Philoſophum decimo ethicorū. Endoſus autē poſuit omnem delectationē eſſe bonam. quia quod ab omnibꝰ appetitur maxime uidetur eſſe bonum & eligibile. omnia autē appetunt delectari: q nō eſſet niſi delectatio ſimpliciter eſſet de genere bonorū. Adducebat autē Endoſus ad hoc rationē aliam ex ipſa triſtitia quæ eſt delectationi contraria. Nam ſi triſtitia quælibet ē fugienda; & habet rationem mali quælibet delectatio ē proſeqnēda & habet rationē boni. Alii autem e contrario dicebant omnē delectationem eſſe fugiendā

Sed hii omnē delectationē cōdēnantes sta
ti suā positionē ostendebāt repræhēsibilem
qa scdm Phūm absq; delectatiōe aliqua nul
lus uiuere potest. Si ergo negās loquelā cō
cedit loquelā. ut patet per philosophū.iiii.
metha. Sic ponens omnē delectationē esse
fugiendā ponit aliquā delectationē esse pro
sequendā. Nam cū loquela non possit nega
ri nisi per loquelam negans loq̄lam loqui
tur. loquendo aūt cōcedit loq̄lam. quare ne
gando loq̄lam cōcedit loq̄lam. Sic qa nul
lus omnē delectationē fugit: nisi delectabi
le sit ei omnē delectationē fugire. Sequitur
q fugiens omnē delectationē sequatr aliquā
delectationē. Inter has aūt duas uias omnino
contrarias: ē uia Philosophi media: q; non
omnis delectatio ē simpliciter bona: nec om
nis simpliciter mala. Sed aliq̄ delectatio est
bona existēter: aliq̄ apparēter. aliq̄ simplici
ter. aliqua scdm qd. aliqua ē bōa uni aliqua
ē bona alteri. Sicut eni uidemꝰ in gustu: sic
& in appetitu iudicare possumus. Aliqui eni
habent gustū infectū ut infirmi. Aliq habēt
ipsū bene dispositū: ut sani. Sic aliq habent
appetitum infectū ut uiciosi. Aliqui habent
ipsū bene dispositū: ut homines boni & uir
tuosi. Sicut ergo non sūt dicēda uere dulcia:
quæ uidētur dulcia infirmis: & habentibus
gustū infectū. Sed q̄ uidentr dulcia sanis: &
habētibꝰ linguā bene dispositā. Sic non sūt
dicenda uere delectabilia quæ sūt delectabi
lia uiciosis & habentibꝰ appetitū ifectū. Sed
quæ sūt delectabilia bonis: & habentibꝰ uo
lūtatē rectā. Erūt ergo aliq̄ delectabilia uere
& simpliciter aliqua apparēter & scdm qd.
Sic erūt delectationes bonæ existēter & sim
pliciter. aliquæ uero apparenter & fm quid.
Rursus qa delectatio contigit ex coniūctio
ne cōuenietis cū conuenienti. Cū ergo alia
cōueniāt bestiis. alia hoibus. Aliquæ delecta
tiones sūt cōuenietes bestiis. aliquæ uero ho
minibꝰ. Delectatiōes aūt itelligiles & uirtuo
sæ sūt cōuenietes hōibꝰ. Sz delectationes ue
nereæ & sēsibiles sūt cōuenietes bestiis. Si au

tē hoies talibꝰ delectatōibꝰ uti debēt: hoc nō
ē fm se & simpliciter. sed put hēnt ordinē &
put deseruiūt actōibus uirtuosis. Patet ergo
qūo nos hre debemꝰ ad ipas delectationes.
Nā cū detestabile sit cuilibet q sit uiciosus
& q mores habeat bestiales spectat ad quēli
bet seq nō q̄ sūt delectabilia bestiis. Sz q̄ sūt
rōabilibꝰ & hōibꝰ uirtuosis delectabilia. Oīs
igr delectatio bōa ē: ut arguebāt rōnes pmis
sæ: sz n oīs delectatio ē bōa cuilibet: sz aliq̄
bōa bestiis: aliq̄ uero hōibꝰ. quāto ergo de
testabilꝰ ē reges & pricipes eligere uitā pecu
dū. tāto detestabilꝰ ē eos seq bestiales dele
ctatōes. Patet igr qūo reges & pricipes sead
delectatōes hre debēt qa pricipaliter & p se
delectari debēt i opibꝰ uirtuosis. Nā delecta
tio sēp pficit & expeditiorē reddit opatio
nē cōuenietē. Si igr reges & pricipes delecta
būtr i actibꝰ prudētiæ & i opibꝰ uirtuosis ex
peditiori mō & magis pfecte efficere pote
rūt hmōi opa. Nā q̄to qs uehæmētiori mo
do delectatr i actibus uirtuosis tāto excellen
tius efficit illos actus. In delectationibꝰ autē
sensibilibꝰ delectari nō debēt pricipaliter &
p se. sed uti debēt eis moderate: & put habēt
ordinē ad opa uirtuosa. Nā si tales delecta
tiōes uehæmētes sint rōnē obnubilāt & op
erationes ipediunt uirtuosas. ❡ Viso qūo re
ges & principes se habere debeāt ad delecta
tiones. Videre restat qūo se habere debent
ad tristitias. Tristitia aūt nūq; ē assumenda:
nec ē laudabilis nisi supposito aliquo turpi.
Si qs eni uidet se i aliquo turpia egisse debet
dolere & tristari. De turpibꝰ igitr ē tristādū.
sed oīs alia tristitia ē moderāda & uitāda. ut
ergo huiusmodi tristitia moderetr: dāda sūt
remedia p quæ hmōi tristitia uitari possit.
Videtr aūt Phūs tria remedia tangere p quæ
tristitia uitatur, uidelicet uirtutes: amicos: &
cōsiderationem ueritatis. Per uirtutes enim
uitatur tristitia. quia ut uult Phūs.ix. ethico.
Mali & uiciosi seipsis non gaudent, non eni
inueniunt unde delectari possint in seipsis.
Nā mali sibi ipsis inimicantr: & in seipsis dis
sentiunt

ratione iudicant: & aliud passione agūr. q̄re cum in seipsis pacem non habeāt de seipsis non gaudent. Magnū ergo remediū & ut in nobis ipsis delectationē inueniamus: est fugere uicia & habere uirtutes. ¶ Secundū remedium est cōsolatio amicorū: ut i eodē. 9. ethi. traditur. Videtur eni tristitia esse quod dā pōdus aggrauans aīam. Sicut ergo in pōdere corporali: cū multi iuuant nos ad portādū illud minus grauamur sic: cum uidemus multitudinē amicorū condolere nobis alleuiamur a dolore illo & min⁹ tristamur. Hæc eni rō licet tangatur. 9. ethic. dicitur tñ fuisse Platonis nec uidetur usquaq; uera. Nam cū de dolore amicorū sit dolēdū: cū nos dolemus & uidemus amicos dolere ut uidetur nō debet dolor minui sed augeri. Possumus ergo dicere q cū uidemus eos dolere de dolore nostro nō quia ipsi dolēt de dolore nostro minuit dolor noster. Sed qa uidemus eos dolere adgeneratur nobis q̄dam firma fantasia q sint amici: & qa delectabile ē habere amicos: delectamur: & delectādo minuit dolor noster: quia oīs delectatio uel totaliter tristitiā aufert uel saltē eā minuit. ¶ Tertiū remediū est consideratio ueritatis. Nā licet de turpibus sit dolēdū de bonis tñ fortunæ uel de alhis q̄ in nobis cōtingere possunt absq; eo q operemur turpia: dolere non debemus. Ad hoc aūt maximū remediū est cōsideratio ueritatis. Nā p hmōi consideratiōnē cognoscimus talia eē modica bona: ideo eis amissis nō dolebimus nisi forte per accidens inquātū p admissionem eorū impedimur ab opibus uirtuosis. Patet ergo nō esse dolēdū nisi de turpibus & nō de opibus uirtuosis. Si aūt pꝑter alia dolor uel tristitia contingat fuganda est uel p uirtutes: uel p amicos: uel per cognitionē ueritatis. Consueuit etiā ad hoc dari quartū subsidiū: uidelicet remedia corporalia: ut somnus: balneū: & talia quæ tristitiam fugare solēt. Cum ergo tales tristitiæ impediant operationes uirtuosas: tanto magis decet reges & principes tales tristitias moderare: quanto decentius est eos excellere in operibus uirtuosis.

¶ Quod harū passionū q̄dam sunt magis pricipales: & quædā minus. Capitulū. ix.

SICVT enumerabātur supius duodecim uirtutes: quaꝝ q̄ttuor erant principales: & octauū quasi annexæ: sic inter has duodecim passiones enumeratas: sequendo prædecessoꝝ doctrinā: dicere possumus q sunt quattuor principales: ut spes: timor: gaudiū: & tristitia. Has aūt esse magis principales: triplici uia uenari possumus. Primo ut cōparanť ad passiones alias. Secundo ut cōparanť ad sua obiecta uel ad materiā circa quā uersantur. Tertio ut cōparātur ad potentias animæ & ut ad irascibilē & cōcupiscibilē in quibus existūt. ¶ Prima uia sic patet. Nā oēs aliæ passiones uidentur ordinari ad istas: ut passiones sumptæ respectu boni ordinari uidēť ad spem & gaudiū: sumptæ aūt respectu mali ordinari uidentur ad timorē & tristitiā. Nā passio sumpta respectu boni primo incipit ab amore: postea uadit in desideriū & terminať in spem: dū bonū illud est futurū. Vltimo autē terminatur in gaudiū & delectationē quando bonū illud est pñs & adeptū. Respectu uero mali incipit ab odio & pcedit in fugā: uel abhominatione & terminať in timorē: si malū illud sit futurū. Vltimo aūt terminatur in tristitiā: si malū illud sit pñs & iā adeptū. Timor autē & tristitia sunt passiones principales: qa ad eas ordinantur passiones sumptæ respectu mali: sicut ad spē & gaudiū ordinātur passiones sumptæ respectu boni. ¶ Secūda uia ad inuestigandū has passiones esse principales sumi pōt ex parte materiæ circa quā tales passiones uersantur. Nā oīs passio uel sumitur respectu boni: uel respectu mali: Rursus bonū uel malū considerari pōt: uel ut est futurū: uel ut est iā præsens. Secundum hoc, ergo sumi habent hæ quattuor passiones quia de bono futuro est spes: de præsenti est gaudium: de malo futuro est timor: de

ꝑsenti uero ē tristitia. ¶ Tertio modo heæ
passiones sumi possunt respectu potentiarū
animæ: ut respectu irascibilis & cōcupiscibi/
lis in qbus existūt. Dictū est aūt cōcupiscibi/
lē tēdere in bonū & malū ſm se: irascibilē ue
ro ut hēt rōnē ardui. Cū ergo aliquid maxie
sit bonū cū iā iam sit adeptū: circa qđ est do
lor & tristitia: oportet delectationē & tristi/
tiā esse principales passiones respectu concu
piscibilis. Spes aūt & timor sunt principales
passiones respectu irascibilis. Nā cū irascibi/
lis tendit in bonū & malū in eo ꝙ est arduū
qa tunc reputatur maxime bonū arduū: cū
est futurū & timetur. Spes & timor sunt pri
cipales passiones respectu irascibilis. Sed cū
ex passionibus diuersificari habeāt opa no/
stra: decet nos diligēter intēdere: in qbus de
lectemūr & tristemur: & q̄ speremus & q̄ ti/
meamus. Sed hoc tāto magis decet reges &
principes: quāto eorū opera sunt digniora:
eo ꝙ respiciāt bonū gentis. Q nomodo aūt
Reges & principes debite se hēant circa de
lectationē & tristitiā: & circa spē & timorē:
patefactū est per capitula supra dicta.

¶ Q uomodo passioues aliæ: ad passiones
præhabitas reducuntur. Capitulum. xi.

NVMERABANTVR supra:
a duodecī passiones uidelicet amor
odiū: desideriū: abhoīatio: delecta
tio: tristitia: spes: desperatio: timor: audacia:
ira: & māsuetudo. Sed ꝑter oēs has passiōes
phūs. 2. retho. 6. alias passiōes enumerare ui
detur: uidelicet zelū: gratiā: nemesin: qđ idē
est ꝙ indignatio: de prosperitatibus maloꝝ:
misericordiā: inuidiā: & erubescētiā siue ue/
recundiā. Sed oēs heæ passiones reducuntur
ad aliquas passiones ꝑdictatū: quia zelus &
gratia: reducūtur ad amorē: uerecūdia ad ti/
morē: inuidia: ad irā: nem ensis siue indigna
tio de prosperitatibus malorū: reducūtur ad
tristitiā: zelus reducitur ad amorē: quia zelus
nihil est alind q̄ quidam amor intensus. Ea
aūt quæ intense diligimus: uel sunt corpora
lia: uel spiritualia: si sūt corporalia quia talia
cū habētur ab uno nō habētur ab alio. Ideo
zelus respectu horū diffiniri cōsueuit: ꝙ est
amor intensus nō patiēs cōsortiū in amato:
Inde ergo inoleuit: ꝙ aliqui dicūtur zeloti/
pi de persona aliqua si noluerit in ea habere
aliquod consortiū. Intensus ergo amor cor
poraliū uidetur esse amor priuatus & repræ
hensibilis: & nō patiens cōsortiū in amatoꝝ
sed respectu bonoꝝ intellectualiū & respe
ctu uirtutū: si sit intēsus amor est laudabi.
& quasi cōis. Nā nunq̄ quis uirtuosus eēt
ꝓprie uirtutes diligeret: si nollet in eis habe
re cōsortiū. Huiusm odi ergo zelus respectu
bonorū honorabilium diffinitur a philoso
pho. 2. retho. ꝙ est tristitia de hmōi boniꝭ
nō qa insint alteri: sed qa nō insunt sibi: ze/
lus ergo reducit̄ ad amorē: sic etiā gratia re/
ducitur ad amorē: qa ex amore efficit̄ aliqs
alteri gratiosus. Gratia enim ut de ea tractat
phūs: & ut est passio: nō est aliud q̄ quidam
motus animi p quē inclinatur aliquis ad be
neficia cōferendū: zelus ergo & gratia redu
cunt̄ ad amorē: sed uerecūdia reducit̄ ad ti/
morē. Dupliciter aūt quis timere pōt: corru
ptiones. s. & honorationes: qui enī expaue/
scit mala corruptiua: dicitur timidus: sed q
expauescit turpia & inhonoratiua: dicit̄ ue
recūdus. Nihil est aliud uerecundia q̄ timor
inhonorationis uel inglorificationis: unde
uerecūdia erubescētia noīari cōsueuit: qa ue
recundātes cōiter erubescunt: sicut timentes
pallescunt. Nam ex eo ꝙ aliquis credit se ad
mittere uitā qđ est bonū interius timet: sed
ex eo ꝙ credit se admittere gloriā & honorē
q̄ sunt bona exteriora uerecūdatur. In timē
do ergo sanguis recurrit ad interiora: & mē
bra remanēt pallida: qa timor cōsurgit ex eo
ꝙ qs se credit admittere interiora bona. Sed
cū qs uerecūdatur sanguis fluit ad exteriora
& facies apparet rubea: currit ergo sanguis
tūc ad exteriora: qa uerecūdia cōsurgit ex eo
ꝙ qs se credit admittere exteriora bōa. Du
plex ergo est timor: unus admittendi uitā &
bona iteriora per quæ quis pallescit: & alius
admittendi

admittēdi gloriā & honorē q̄ sunt bona exteriora: p quæ qs erubescit. Timor ergo corruptiui & admittēdi bona interiora: qa non hēt speciale nomē retinet sibi nomē cōe & dicitur timor: sed timor admittēdi gloriā & honorē hēt speciale nomē: & dicit̃ uerecundia: uel erubescētia: uerecūdia aūt est qdā timor & reducit̃ ad timorē. ¶ Viso q̄uo zelus & gratia reducūtur ad amorē: & q̄uo uerecundia reducitur ad timorē. Restat uidere q̄uo inuidia: misericordia: nemesis siue indignatio reducunt̃ ad tristitiā. Sciēdū ergo hæc tria esse spēs tristitiæ. Nā aliquis tristari pōt: uel de malo alteriꝰ: uel de bono si tristatur de malo: & maxime si credit ip̄m idigne pati illud malū: sic ē misericordia: nā ut dicitur .2. retho. misericordia nihil aliud ē q̄ tristitia q̄dā sup apparēti malo corruptiuo uel cōtristatiuo eius q indigne patit̃ malū illud. Si uero sit tristitia nō de malo alteriꝰ sed de bono: hoc pōt eē tripliciter: uel de bono sm se: & sic ē iuidia: nā iuidia: ut dicit̃ .2. retho. nihil ē aliud q̄ tristitia quædā sup appetenti actione aliquorū bonorū circa similes: nō ut aliqd sibi: sed pp illos. Inuidia .n. est dolor de apparēti bono alicuius: nā qa ip̄e nō hēt illud bonū. Sed qa alter cui iuidet pollet bono illo: & potissime ē innidia circa similes: ut figuli inuidēt figulis: & fabri fabris: & sic de aliis. Si uero sit tristitia de bono alterius nō quocūq; mō: sed ut indigne hētur ab eo: sic ē nemēsis uel idignatio. Nā sm phm̄ .2. reth. nemesis uel idignatio ē tristari de eo q indigne uidet̃ bene prosperari. Si ergo oēs hæ passiones diuersificare hēnt oēs operatiōes nostras decet nos oēs eas cognoscere: & tanto magis hoc decet reges & principes: quāto hr̄e debēt opatiōes maxie excellētes.

¶ Quæ p̄dictarū passionū sunt laudabiles & q̄ uituperabiles: & q̄uo reges & principes ad illas debeāt se habere. Capitulū .xi.

P REDICTARVM passionū q̄dā uident̃ eē laudabiles: ut misericordia: uerecūdia: nā uerecundia sm phm̄ licet nō sit uirtus est tn̄ laudabilis passio. Sic etiā gratia & nemesis laudabiles passiones eē uident̃: q̄dā aūt sunt uituperabiles ut iuidia: & odiū: uitupabile ē nisi sit uicioꝝ. Aliæ aūt passiones uident̃ se hēre ad utrūq; qa possunt eē laudabiles & uitupabiles. Est eni diligēter aduertēdū q semp in moribus laudātur media & uituperant̃ extrema. Passiones ergo illæ q̄ uidētur de se esse laudabiles iportāt rōnē medii: & uerecūdus medius ē inter stupidū & iuerecūdū. Nā q de oibus uerecūdat̃ dicit̃ stupidus. Qui āt de nullo uerecūdat̃ dicit̃ inuerecūdus. Nullus aūt horū ē laudabilis. Qui uero medio mō se hēt ut q uerecundat̃ ut debet & nō uerecūdatur ut nō debet dicit̃ uerecūdus: & ē laudabilis. Sic ēt misericordia media est inter crudelitatē & mollitiē. Nā q nulli cōpatit̃ ē crudelis q oibus cōpatit̃ ē mollis & muliebris: q uero cōpatit̃ indigne patiētibus tenet mediū & laudat̃ & dicit̃ misericors. Sic & nemesis media ē inter inuidiā & placiditatē. Nā inuidus de oibus prosperitatibus dolet: Placidus aūt ut opponit̃ inuido de oibus p̄speritatibꝰ gaudet: nemesitus tenet mediū: quia gaudet de prosperitatibus bonorū: & dolet de prosperitatibus malorū. Sic etiā gratia ut est qd laudabile media ē inter supfluū & diminutū. Nā q oibus est gratiosus tā dignis q̄ indignis uitupabilis ē. Quia aūt nullis ē gratiosus etiā uitupari debet. Sed q ē gratiosus dignis & nō indignis hic tenet mediū & laudat̃. Passiones ergo laudabiles tenēt mediū: uitupabiles uero tenēt extremū. Nā inuidia extremū tenet q̄ de oī prosperitate dolet. Sic etiā odiū ut ē uitupabile extremū tenet. Passiones uero q̄ se hn̄t ad utrūq; & possunt eē laudabiles & uitupabiles: ut sunt uituperabiles tenent extremū: ut sunt laudabiles tenēt mediū. Hiis uisis uidendū ē q̄uo reges & pricipes ad has passiōes se hr̄e debeāt. Nā gratiā & misericordiā ut sunt passiōes laudabiles imitari debēt. Decet eni eos eē gratiosos & misericordes. Ipsi .n. maxie esse debēt

debiti distributores malorũ & bonorũ siuẽ benefactorũ & pœnarꝫ. Beneficia aũt tũc recte distribuunt̃ qñ reges & principes: & hii quoqꝫ talia ẽ distribuere bonis & dignis sunt debite gratiosi. Mala ãt pœnæ tũc debitæ infligunt̃ qñ semp indigne patiẽtibus ad misericordiã cõmouẽtur uerecũdia aũt & nemesis: licet uideãtur eẽ laudabiles passiões: nõ tñ simpliciter & p oẽm modum attribuẽdæ sũt regibus & pricipibus: nõ decet enĩ reges uerecũdos eẽ qa nõ decet eos talia opari uñ uerecundari possint: pp qđ dicit̃. 4. ethi. ꝙ laudamus iuuenes uerecũdos. Senẽ aũt nullus utiqꝫ laudabit si uerecũdabilis sit: qa non existimamus ipm oportere opari in qbus ẽ uerecũdia. Sic ẽt ibidẽ dicit̃ ꝙ studiosi nõ est uerecũdari: qa uerecũdia ẽ in prauis. Eius aũt nõ ẽ parua opari: quare si decet reges eẽ studiosos & eẽ senes moribus: nõ decet ipos uerecũdari: nisi ex suppositiõe: nam si cõtingeret eos opari turpia uerecũdari deberent. ℭ Nemesis etiã nõ multũ uidet̃ eẽ laudabilis: nec multũ laudat̃ qui nimis indignat̃ de ꝓsperitatibus malorũ. Nã mali nõ possunt possidere maxima bona cuiusmodi sunt uirtutes: sed forte possidere possunt bona media uel bõa minima: cuiusmodi sunt bõa exteriora. Talia aũt q̃ minima sunt in genere bonorꝫ nõ multũ curãdũ est si possidentur a malis: dũ tñ hoc accidat sine culpa ꝓpria: nã si alicuius esset hæc bona dispẽsare: nõ deberet ea retribuere indignis sed dignis. Reges ergo & pricipes in tãtũ debẽt eẽ nemesiti & indignari debẽt de ꝓsperitatibus malorꝫ ne indignis distribuãt sua bona. Sic ergo se hr̃e debẽt ad p̃dictas passiões q̃ uidẽtur eẽ laudabiles. Inuidiã aũt q̃ est uitupabilis passio: pœnitus fugere debẽt: & ẽt odiũ: nisi esset uiciorũ: nã uitia sunt odiẽda & sunt pro uirib⁹ extirpãda. In aliis aũt passiõibus q̃ possunt eẽ laudabiles & uitupabiles: debite se hẽbũt: si fuerint ornati uirtutibus de qbus supra fecimus mẽtionẽ: nã p uirtutẽ mãsuetudinis debitæ se hẽbũt circa irã & eius oppositũ. Nã ille dicit̃ mãsuetus q irascit̃: ut debet & quãdo debet: & qũo debet per fortitudinẽ uero debite se hẽbũt circa audaciã & timorẽ. Nã ille ẽ fortis: q audet audẽda: & timet timenda. Per magnanimitatẽ & humilitatẽ bene se hẽbũt circa spem & desperationẽ. Nã magnanimitas reprimit desperationẽ ne retrahant̃ a bonis arduis pp difficultatẽ. Humilitas uero moderabit spẽ: ne nimis se igerãt ad illa: ꝓpter bonitatẽ & delectationẽ q̃ est in eis. Per alias uero uirtutes existẽtes in cõcupiscibili: bene se hẽbunt circa cõcupiscibiles passiones: ut amẽt & desiderẽt amãda & desiderãda & abhoient̃ abhoianda: delectẽtur & tristẽtur: ut est delectãdũ & tristãdũ & ad hæc oĩa se hẽant ut reqrit ordo & regula rõnis. Hæc ergo ad p̃sens de passiõibus sufficiant: qa si qđ est hic dimissum: infra diffusius tractabit̃. Aget̃ eni in tertio de timore amore: misericordia: & de aliis: ut rei cognoscẽtia postulabit. Ibi ostẽdem⁹ qũo reges & pricipes se hr̃e debeãt: ut a populis timeãtur & ament̃: & qũo debent esse misericordes: & qũo zelatiui. Nã multa q̃ hic uniuersaliter sũt tradita: hic particulariter ostẽdẽt̃ &c.

ℭ Incipit quarta pars Primi libri: de regimine principum.

ℭ Quot sunt mores iuuenũ laudabiles: & qũo reges & principes ad mores illos debeant se habere. Capitulum primũ.

XPEDITIS tribus partibus: huius primi libri: qa ostẽsum est ĩ quo reges & pricipes suũ finẽ põere debeant: & quibus uirtutibus debeãt esse ornati: & quas passiones debẽt sequi. Restat exequi de parte quarta: uidelicet quos mores debeãt imitari. Mores autẽ dupliciter diuersificari possunt ab ætate: & fortũa. Ab ætate qui dẽ: qa alios mores habẽt iuuenes: alios senes. Alios illi qui sunt in statu fortunæ. Etiã mores fortunæ diuersificari dicunt̃. Nã bona fortunæ cuiusmodi sunt bõa exteriora: ut nobilitas

litas:potentia: & diuitiæ nō modicū more diuersificāt. nā ut plurimū alios mores hñt nobiles q̄ ignobiles: & alios potentes q̄ impotentes: & alios diuites q̄ pauperes. De oibus āt his moribus dicemus. Sed primo de moribus iuuenū quorū mores. Q uidā sunt laudabiles, quidā uituperabiles. Inter alia quidē quæ tangit phūs de iuuenibus. 2. retho. tangit sex mores laudabiles: & sex uituperabiles. Primo. n. sunt iuuenes moris laudabilis: quia sunt liberales. Secūdo quia animosi & bonæ spei. Tertio quia sunt magnanimi. Q uarto quia sunt maligni moris. Q uinto quia sunt de facili miseratiui. Sexto & ultimo quia sunt uerecundi erubescitiui. Sūt. n. iuuenes liberales, quia nō sūt experti indigentiæ: & bona quæ hñt nō acquisiuerunt proprio labore. Nā quilibet cū maiori diligentia tetinet facultates suas: q̄ñ propter indigentiā passus est aliqua mala: uel q̄ñ facultates illas acquisiuit propria industria & proprio labore. Nā qd̄ cū labore acquirit: diligentius retinet. Imo adeo quilibet delectat̄ in proprio operare: q̄ quicqd sua industria acquirit: carius possidet. Secūdo iuuenes sunt bonæ spei. qd̄ triplici rōne contingit. ut probat phūs. 2. retho. Sunt. n. iuuenes animosi & bōæ spei. Prio: quia paucorū experti. nō in multis sunt passi repulsā. lō credunt oīa obtinere. Sunt et bonæ spei. quia in eis multū abūdat calor. Cor de āt & aliis membris inflammatis ex calore existēte in ipsis iuuenibus: fiunt iuuenes bonæ spei & animosi: ut oīa audeant. Rursus iuuenes parū uixerunt in præterito: & s̄m cursū naturalē debēt multū uiuere in futuro. Cū ergo memoria sit respectu præteritorū: & spes respectu futurorū, iuuenes parū uiuunt memoria: & multū uiuunt spe. Nō in. multū delectant̄ iuuenes, in his quæ fecerunt, quia memorant̄ se modica fecisse. Sed multū delectant̄ in cogitando: quæ facturi sunt. Sperant. n. se magna facere: qua re co ntingit eos animosos eē & bonæ spei.

Tertio cōtingit eos eē magnanimos: cuius cā ex præcedentibus assignat̄. Na ex hoc est quis magnāimus: quia dignificat se magnis: & ingerit se ad faciendū magna. Iuuenes ergo: cū sint liberales: & cū sint animosi & bonæ spei: nō hñt uñ retrahant̄: quin sint magnanimi. Posset et ad hoc specialis rō assignari. Nā cū iuuenes sint percalidi: & calidi sit superferri. iuuenes semper uolunt superferri. & excellere. Sic. n. uidemus in ordine uniuersi q̄ semper calida elementa ut ignis & aer superferunt̄ frigidis, uidelicet terræ & aquæ. Cū ergo inter cætera per quæ quis uidet̄ superferri & excellere sit honor & gloria, iuuenes quia sunt percalidi & cupiunt excellere maxime desiderant gloriā & honorē & per consequens aliquo mō sunt magnanimi. cuius propria materia uidet̄ eē honor. Q uarto iuuenes sunt laudabiles: quia nō sūt maligni moris: quia nō credunt alios eē malos. Sed ut plurimū credunt oēs hoīes eē bonos. Cuius rō est. quia inexperti de factis aliorū: nō iudicant de factis hoīum s̄m ea quæ uiderunt, sed s̄m q̄ uident in seipsis sic credunt eē in aliis. lō dī. 2. retho. q̄ pueri sua innocentia alios mensurant. Sicut enim ipsi sunt innocentes, sic credunt alios innocentes esse. Q uinto iuuenes sunt de facili miseratiui, quia ut supra dicebatur: ex hac misericordia maxime consurgit: si credamus alios indigne pati. Q uare si iuuenes sua innocentia alios mēsurant & credunt alios indigne pati de facili mouentur ad misericordiā. Sexto iuuenes sunt erubescitiui & uerecundi, nam quilibet timet perdere quod nimis affectat. Erubescentia autem & uerecundia ut dicebatur: est timor inglorificationis. Cum ergo iuuenes qui percalidi nimis affectent excellere: timent inglorificari. quare de facili erubescunt. Phūs tamen secundo retho aliā causam uidetur tangere quare iuuenes sūt naturaliter uerecundi, nam ut ipse ait: nihil nouerunt nisi quia sunt docti a lege. Ap

pellat .n. ibi dostrinā legū monitiones pa/
ternas uel maternas: per quas instruunt pue
ri. Cū ergo matres semper moneant suos fi
lios ad honesta, quia honestū idē est q̄ ho
noris status. Iuuenes multū affectāt ea quæ
importare uident honoris statū. & per lo/
cū ab oppositis multū timent: quæ impor/
tant ignominiā & inhonoratione: & quia
erubescentia est timor inglorificationis: iu
uenes de facili erubescunt. Viso qui mores
sunt laudabiles de iuuenibus. de leui patere
pōt q̄uo reges & principes se debeant hēre
ad illos. Nā nō quicquid est laudalile i hoc
est laudabile simpliciter. Videmus.n. q̄ eē
furibundū est laudabile in cane. Nō tñ est
laudabile in hoie. Sic licet uerecundari sit
laudabile in iuuenib9. Quia rōne ætatis se
continere nō pñt: quin committant aliqua
turpia: de quibus decet eos uerecūdari. Re
ges āt & principes quos decet eē quasi semi
deos nō solū q̄ turpia committant. sed ab/
hoiabile eis eē debet q̄ audiant turpia no/
minari. quia corrumpunt bonos mores col
loquia praua. Nō ergo sunt in statu q̄ debe
ant uerecundari. Nō ergo decet eos uerecū
dari: nisi ex suppositione. quia si continge/
ret eos operari turpia: uerecundari deberēt
ēt plus q̄ alii. eo q̄ magis indecenter se ge/
rerent. Prima ergo quinq; quæ diximus lau
dabilia in iuuenibus: adaptare possumus re
gibus & principibus. quia decet eos eē libe
rales: bonæ spei: nō maligni moris: magna
nimos: & miseratiuos. ❡ Sextū āt uideli/
cet eē uerecundos: nō decet simpliciter com
petere regibus & principibus. Decet.n. re/
ges & principes eē liberales. quia contra na
turā agerēt: si multitudinē diuitiarū qua pol
lent nisi multiplicarent in debitos & pios
usus. ut supra in tractatu de liberalitate suffi
cienter tetigimus. Decet ēt eos tanto magis
eē bonæ spei q̄ alios: quanto facta cōia cir
ca quæ insudare debēt: sunt digniora q̄ alia
Rursus decet eos eē magnanimos: quia ut
dicebat in quodā capitulo de magnanimita
te. Maxime magnanimitas competit regi/
bus & principibus, quia eos maxie magna
decet operari & in ardua tendere. Sic ēt cō
gruū est eos nō eē maligni moris: ut nō de
quibuslibet habeant opinionē malā. Nā si
acta subditorū semper iterpretarent in ma
lā partē: contingeret eos eē tyrannos & eē
uastatores gentiū. Sic ēt decet eos eē mise/
ratiuos. Nā ut ait phūs. 2. retho. hoies ut plu
rimū mala faciunt. Ipsa ergo humana fra/
gilitas ueniā postulat pro delictis. quare re
ges & principes: s̄m quorū iuditiū fit legis
latio: quia infligunt pœnæ: decet miserati/
uos eē. Esse āt uerecundos nō decet eos sim
pliciter ut superius dicebat.

❡ Quot mores iuuenū sūt uitupabiles: & q̄uo reges & prīcipes ad hmōi mores debeant se habere. Capitulū. iii.

SICUT supra enumerauimus ipso
rū iuuenū sex mores laudabiles.
Sic enumerare possumus sex uitu
perabiles. Quas ēt tangit phūs. 2. retho.
Primo.n. iuuenes sunt passionū insecutiui.
Secūdo sunt de facili uertibiles. Tertio sūt
nimis creditiui. Quarto sunt cōtumeliosi.
Quinto sunt mendaces oīa quodāmō per
tinaciter asserentes. Sexto in actionibus nō
hñt modū. sed oīa faciunt ualde. ❡ Sunt.n.
primo iuuenes insecutores passionū. & ma
xime insequunt concupiscentias circa cor/
pus. Sunt.n. incōtinentes & insecutores ue
nereorū. qd duplici de cā contingit. Nā cū
iuuenes sint percalidi & corpore calefacto
fiat uenereorū appetitus, naturalis dispo/
tio corporis incitat iuuenes ad concupiscen
tias uenereo℞. Rursus hoc idē cōuenit. quia
quasi i oībus actionibus nr̄is. Vel sequimur
passionē uel rōnē. Et quanto minus uiget rō
in nobis, tanto magis passio uigorat. Iuue/
nes ergo q͞a sunt inexpti & nō uigent intel/
lectu & prudētia: magis regūt passiōe q̄ rō
ne. q̄re ut plurimū sūt passionū isecutores.
❡ Scd̄o sūt de facili uertibiles. nā aīa seqt
cōplexiōes corporis. Sicut ergo ī corporib9
iuuenum

iuuenũ:humores sunt in magno motu. Sic
ipi hñt uoluntates & concupiscentias ualde
uertibiles. Iõ dr̃.2.retho. Q d' iuuenes acu
re concupiscunt. Sed cito saturant᷑. uehæ-
menter uo'unt: sed de facili permutant᷑.
℃ Tertio sunt nimis creditiui qđ ut ad præ
sens spectat duplici de cã contingit. Primo
quia nõ sunt maligni moris. nõ putant ali-
os eẽ malos: sed sua innocentia alios men-
surant. Cũ ergo naturale sit ꝙ quis de faci-
li credat ei quẽ credit eẽ bonũ: & quẽ nõ
cogitat ex malitia loqui iuuenes credendo
oẽs eẽ innocentes: oĩbus de facili credunt.
Rursus hoc idẽ contingit ex in experien-
tia. Nã ex multis sermonibus indocti exi-
stentiũ: existentes ad pauca respicientes iu-
dicant facile. Vñ & prouerbialiter dicit᷑: qui
modica nouit cito iudicat. Iuuenes ergo
quia non sunt multorum experti: statim
cum eis aliquod proponitur negocium nõ
ualentes ad multa respicere. eo quod sint
multorũ ignari statim de illo negocio iudi
cant & credunt sic esse ut eis proponit᷑. Si
.n. multa cognoscerent conditiones hoĩuꝫ
considerare scirent: nõ statim assentirent
corde oĩbus his quæ eis dicunt᷑. sed diligen
ter. inspicerent utrũ illa essent credenda.
℃ Quarto sunt contumeliosi. Nã ut su-
pra dicebat᷑: iuuenes maxime appetunt ex-
cellere. Quia ergo uidet᷑ eis: ꝙ excellant
contumelias inferunt de facili sunt contu-
meliosi. ℃ Quinto sunt mendaces & quo
dãmõ oĩa pertinaciter asserunt. Nã quia
sunt inexperti: ignorant seipsos. & oĩa scire
putant. Iõ de oĩbus rñdent & uolunt uideri
oĩa scire: & oĩa affirmant ut oĩa scire uide-
ant᷑. Et quia affirmant quæ ignorant de fa
cili mentiunt᷑. Postquã ãt mentiti fuerunt
appetentes gloriã sunt pertinaces in men-
datio. Contigant .n. se eẽ ingloriosos si
appareat nõ sic eẽ ut dicunt. ℃ Sexto in su
is actionibus nõ hñt modũ. sed oĩa faciunt
ualde. Vñ dr̃.2.retho. ꝙ amant ualde. odi-
unt ualde: & oĩa faciunt ualde. Hoc ãt iõ

contingit. quia sunt acute iræ. hñt uehæmẽ
tes concupiscentias. Nã iræ & concupiscen
tiæ: semper uehæmentes. nisi per rõnẽ mo
derent᷑. Iuuenes mendaces sunt: nisi per rõ
nẽ moderent᷑. Iuuenes igit᷑: quia magis ui-
uunt passione q̃ rõne: nõ hñt concupiscen
tias moderatas sed oĩa faciunt ualde. ℃ Vi
so qui sunt mores iuuenũ uituperabiles. de
facili uideri põt qũo reges & principes ad
hmõi mores debeant se hr̃e. Nã si talia sunt
uituperabilia in iuuenibus: multo magis sũt
uituperabilia in adultis. & adhuc multo ma
xime uituperabilia sunt in regibus & princĩ
pibus: qui debent eẽ caput & regula aliorũ.
Indecens .n. est reges & principes eẽ passio
nũ insecutores: & uenereorũ hr̃e concupi-
scentias uehæmentes. quia in eis maxime
dominari hẽt rõ & intellectus. Qui ãt sic
se hñt nõ uiuunt rõne sed passione. Rursus
detestabile est eos eẽ permutabiles & uerti-
biles. Nã cũ inconueniens sit regulã eẽ obli
quã reges & principes qui debent eẽ forma
uiuendi & regula aliorũ: inconueniens est
ꝙ de facili peruertant᷑: ymmo decet eos eẽ
firmos & stabiles. ℃ Tertio indecẽs est eos
eẽ nimis creditiuos. Nã cũ multos habeant
adulatores & plurimi sint in eorũ auribus
susurrantes: cũ maxima diligentia. cogitare
debent qui sunt qui loquunt᷑: utrũ sint sapi
entes uel ignorantes. utrũ uirtuosi uel uicio
si. quia credẽdũ est magis sapientibus & bo
nis q̃ insipientibꝰ & malis. ℃ Quarto in
decẽs est eos eẽ iniuriatores & contumelio
sos. Nã pœnas inferre debent nõ iniuriã uel
contumeliã uel nequitiã: sed pp iustitiã &
pp cõe bonũ. ℃ Quinto maxie a regibus
& principibus: & uniuersaliter ab oĩbus do
minantibus: est mendaciũ fugiendũ. ne se
ipsos contẽptibiles reddant. si .n. mendatiũ
reddit hoĩes contẽptibiles quanto magis in
decens est regiã maiestatẽ contẽptibilẽ eẽ.
tanto maiori cautela studere debẽt ut inhe
reãt ueritati. ℃ Sexto idecẽs est eos nõ hr̃e
modũ i actiõibus suis. qa cũ alia sint mode

randa per mensurã. maxime decet mensu-
tã & regulã moderatã eẽ reges & principes
ergo quia aliorũ debent eẽ regula & men-
sura potissime eos decet moderatos esse.

¶ Quot mores senũ sunt uituperabiles.
& quomodo reges & principes uitare debe
ant hos mores. Capitulum. iii.

NVMERATIS moribus iuue-
a nũ: & oñso qũo ad mores illos re
ges & principes se debeant hẽre.
Restat uidere qui sunt mores senũ & qũo
reges & principes se debeant hẽre ad mo-
res illos. Senũ ãt: quidã mores sunt lauda-
biles quidã uituperabiles. Phũs ãt. 2. retho.
Inter alios mores quos tangit de senibus:
enumerat sex uituperabiles mores. Primo
.n. senes sunt nimis increduli. Secundo
sunt ualde suspitiosi. Tertio sunt timidi &
pusillanimes. Quarto sũt illiberales. Qui
to sunt difficilis spei: uel sunt malæ spei. Sex
to nõ uerecundant̃ sed sunt inerubescitiui
¶ Sunt .n. primo senes increduli qd' expe
rientia contingit. Nã quia in multis exper-
ti sunt cognoscunt hoies in multis mentiri
nõ de facili fit eis fides: sed credunt oẽs ali
os eẽ deceptores. Iõ dr̃. 2. retho. Qd' senes
multis anois uixerunt: & in pluribus decep
ti sunt. ergo propter hanc experientiã con-
tingit ipsos incredulos. eẽ. ¶ Secundo se-
nes sunt suspitiosi. Quæcũq .n. uident ut
plurimũ suspicant̃ malũ & referunt ea in
deteriorẽ partẽ. Vident̃ .n. senes econtra-
rario disponi in iuuenibus. Pueri .n. quia
nõ multa mala fecerunt & innocentes sunt
sua innocentia alios mensurant: & oĩa refe
runt in meliorẽ partẽ. Credunt .n. oẽs bo-
nos eẽ. Senes uero econtrario: quia multis
annis uixerunt: & in multis peccauerunt:
mensurant facta aliorũ: sm ea quæ gesse-
runt in seipsis: propter qd' ut plurimũ cre-
dunt alios eẽ. & in peiorẽ partẽ referunt eo
rũ opera. Vñ dr̃. 2. retho. Qd' quia senes ui
xerunt multis annis eẽ oõ põt: quin in mul
tis peccauerunt. Iõ sunt male suspitiosi: &

oia in deterius existimant. ¶ Tertio senes
sunt pusillanimes & timidi. Pusillanimes
.n. sunt quia sunt humiliati a uita. Propter
.n. multũ uiuere sunt humiliati & defece-
runt. Sicut ergo deficiunt in eis humores
& uita. sic deficit in eis cor: & sunt pusillani
mes. Sunt ẽt timidi. quia ut dr̃. 2. retho. In-
frigidatio præparat uiã formidini. Nã sm
phũm. Quicũq naturaliter sic disponit̃
prout disponit̃ existens in aliqua passione
naturaliter passionat̃ passione illa. Cũ ergo
timidi efficiant̃ frigidi. Quicũq est natu-
raliter frigidus sequit̃ q sit naturaliter ali-
ter formidolosus. Sequit̃ ergo senes eẽ na-
turaliter timidos: quia deficit in eis natura-
lis calor & hñt membra naturaliter frigida.
¶ Quarto sunt illiberales: qd' tripliciter
contingit. Primo ex defectu uitæ. Secundo
ex experientia temporis. Tertio eo q nõ ui
uunt spe: sed memoria. Aĩa .n. ut plurimũ
sequit̃ complexiones corporis. Sicut ergo
senes in propriis corporibus deficiunt: in
humoribus & in uita. Sic uidet̃ ipsis q oĩa
eis deficiant. Timentes ergo defectũ pati
sunt illiberales: & nõ audent expendere im
mo uidentes sic se deficer̃: nõ confidunt de
propriis uiribus. sed solũ confidunt de his
quæ hñt. Ponentes ergo in eis suã spẽ & cõ
fidentiã: nõ audẽt expensas facere. ¶ Rur
sus illiberales sũt ex experientia temporis:
Quia .n. multis annis uixerunt: credibile
est eos fuisse passos indigentias multas. Ti-
mentes ergo indigentiã pati: illiberales fi-
unt. Cõtingit ẽt eos illiberales eẽ: quia ma
gis uiuunt memoria q̃ spe. Cogitant .n. se
multũ uixisse in præterito & parũ uicturos
in futuro. Iõ quia memoria est præteritorũ
& spes est futurorũ: oõ uiuunt spe: nec con
fidunt de his quæ debent acquirere in futu-
ro, sed uiuũt mẽoria: & cõfidũt de his quæ
acqsiuerũt in pterito quare nõ cõfidẽtes de
acqrẽdis fiũt illiberales: & aqsita ñ de facili
tribuũt. ¶ Quinto sũt malæ spei. Nihil. n.
bõ sperẽt: s; circa oia deficere credũt. Causa

ãt hmõi assignata est in præcedentibus. Nã si spes est futurorũ: & memoria præteritorũ: & senes multũ uixerunt in præterito & parũ credunt se uiuere in futuro: senes in sperando deficiunt: & modica se cogitantes facturos. Nõ.n.uiuunt nec delectãt in sperando: sed in memorando. Hmõi ãt signũ est: quia quilibet libenter tractat ea in quibus delectat. Videmus ãt q cũ senes adinuicẽ congregant semper recitant res gestas: quas fecerunt. Nõ ãt delectant in recitando res fiendas: quas sunt facturi. eo q uideant se multa fecisse: & cogitẽt se pauca facturos. Sunt ergo difficilis spei. quia in sperando deficiunt: & pauca se facere sperant. ¶ Sexto senes sunt inuerecundi & inerubescitiui. Nã senes quia illiberales sunt magis curant de utili q̃ de honesto. Magis .n. studẽt ad utilitatẽ q̃ ad ea quæ requirit honoris status. ut uult phũs.2.retho. Verecundia ergo cũ sit timor inhonorationis: nõ competit senibus. quia magis curant de utili q̃ de honore. Tota.n.cã quare quis est uerecundus. ut uult phũs est. quia uult hři in honore & uult reputari. Senes ãt sicut deficiunt in uita & in humoribus & in calore naturali. sic deficiunt in aĩo & nõ curant reputari. quod contingit eos eẽ inuerecundos Posset ãt una cã assignari quæ quasi cõis est ad oia tacta. Dictũ est.n. senes eẽ frigidos. Frigidus.n.oia constipat & constringit: & constringendo ea reddit ipsa grauiora & facit ea appetere inferiorẽ locũ. Videmus.n. q elementa frigida & grauia: in inferiori loco collocant. Calida uero & leuia in superiori. Senes ergo quia frigidi sunt ex frigiditate cõstipant & retrahunt in seipsis: & reddunt imobiles ut nihil audeãt uel credãt: nihil sperent: & ut nõ curẽt excellere: ne curẽt reputari. qa frigidi nõ appetere locũ superiorẽ sed inferiorẽ. ¶ Viso q sũt mores senũ uituperabiles. de leui patet põtq̃uo reges & principes. ad hmõi se debeant hře. Nã constat q licet reges & principes nõ debe-ant eẽ in oibus de facili creditiui ut pueri. Nõ tñ decet eos eẽ incredulos: sed consideratis conditionibus personarũ debent adhibere fidẽ his quæ eis dicunt ẽm dictamen & ordinẽ rõnis. ¶ Secũdo nõ decet eos eẽ suspiciosos: ut oĩa referant in deteriorẽ partẽ. quia ex hoc contingeret eos eẽ seueros & immiseratiuos & incurrerent maliuolentiã subditorũ. ¶ Tertio nõ decet eos eẽ timidos & pusillanimes, immo fortes & magnanimos. quia cũ negocia respicientia totũ regnũ circa quæ reges & principes insudare debent sint magna & ardua oportet eos eẽ fortes & magnanimos. ¶ Quarto detestabile est ipsos eẽ illiberales. nã supra cũ de uirtutibus tractabat sufficienter oñsũ fuit q nõ solũ decet reges & principes eẽ liberales faciendo mediocres sumptus. Sed ẽt congruit eos eẽ magnificos magnifica faciendo. ¶ Quinto oportet eos eẽ bonæ spei quia si in oibus se crederent deficere nihil attẽptarent & periclitaret regnũ. ¶ Sexto nõ decet eos eẽ inuerecũdos eo mõ quo senes existunt: ut q nõ curẽt de bonoris statu. & q magis studeant circa utilia q̃ opera honore digna. nõ decet tñ eos uerecundari. quia indecens est ipsos operari turpia: ex quibus uerecundia consurgit.

¶ Quod mores senum sint laudabiles: & qui sunt mores eorũ qui sunt in statu: & quãliter reges & principes ad hmõi mores debeant se habere. Ca.iiii.

POSITIS moribus senũ uituperabilibus. Restat enumerare mores ipsorũ laudabiles. Videt ãt phũs 2.retho. Circa senes tangere quattuor mores: qui pñt eẽ laudabiles. Primo .n. senes hñt cõcupiscẽtias remissas tẽpatas. Secũdo sũt miseratiui. Tertio dubia ñ ptinaciter asserunt. Quarto nihil agũt ualde. Cõcupiscẽtiæ.n.senũ: & maxie circa uenerea sũt moderatæ & tẽpatæ: qa ut supra dicebat. Corpore existẽte calefacto fiticitatio uenereorũ & cõcupiscẽtiæ: ergo p locum ab oppositis

corpore existente infrigidato fit remissio ueneteorũ & concupiscentiarũ. Constat. n. ꝙ concupiscens uenerea per appetitũ; in alia se extendunt. Hoc ãt rst contra rõnem frigidi. Nã frigidi ſm ꝙ hmõi nõ proprie se extendit in alia: sed magis constringit̃ in sripso. Senes ergo rõne frigiditatis constringunt̃ in seipsis ut habeant concupiscentias remissas & moderatas. ℭ Ex hoc ãt apparere põt qũo senes sunt illiberales. Nã cũ per illiberalitatẽ contingit peccare dupliciter. Primo si ultra q̃ rõ dictet teneat qđ hẽt. Secundo si præter rõnẽ concupiscat hr̃e qđ nõ hẽt. Senes magis peccant per illiberalitatẽ in retinendo quæ hñt q̃ in concupiscendo indebite quæ nõ hñt. Quia per frigiditatẽ magis constringunt̃ in seipsis q̃ se extendant ad aliã. Cũ. n. nulla sit actio aĩæ in qua nõ utat̃ aliquo mõ organo corporeo. Sicut in opere artificiali uatiato organo fit uariatio operis. Sic & in actionibus aĩæ corporæ transmutatio aĩa sequit̃ complexiones corporis & fit uariatio actionũ eius. Corpore igit̃ infrigidato aĩa per appetitũ inclinat̃ ut sequat̃ modũ frigidi. Et quia frigidũ restrigit̃ & condensat̃; & remittit̃ in seipso, Iõ senes rõne frigiditatis concupisentias hñt remissas. Vt uult phũs. 2. ethi. ℭ Secundo senes sunt miseratiui. Sed ut phũs ait. Non propter eandẽ cãm miseratiui sunt senes & iuuenes. Iuuenes. n. miseratiui sunt propter amicitiã. Senes ãt propter imbecillitatẽ. Quilibet. n. miseret̃ super amico & super eo quẽ credit indigne pati, Iuuenes ergo quia sunt amatores amicitiarũ; & quia sua innocentia alios mensurant existimant oẽs bonos eẽ. Quare si patiant̃; putant eos indigne pati. Propter qđ de facili miserent̃; Senes uero sunt miseratiui. Quia credant alios bonos eẽ. Vel quia sint amatiui amicitiarũ. Sed quia quilibet cũ ẽ i imbecillitate uel in defectu desiderat ut alii compatiant̃ ei; & miserent̃ eius: propter qđ & ipsi de facili inclinant̃; ut miserant̃ & compatiant̃ aliis. Senes ergo ꝑpter imbecillitatẽ: quia uellent sibi alios compati & misereri: de facili compatiunt̃ & miserent̃ aliis. ℭ Tertio nihil dubiũ pertinaciter affirmant, Nã ut ait phũs. 2. eth. Quia senes uixerunt multis annis; & uiderunt ꝙ sæpe sunt decepti; nõ audent pertinaciter aliquid asserere. Timentes ne ita res se habeat & decipiant̃. Iõ phũs ait: ꝙ senes oĩa dubie sententiant & semper apponunt ibi: quasi uel forte. Et nihil fixe pronunciant. Cũ. n. ab eis quæritur de aliquo negocio dicunt forte sic est. Vel qudammõ ita erat. Timentes. n. decipi nihil firme sentẽtiãt. ℭ Quarto nihil agunt ualde: sed in oĩbus opibꝰ suis uident̃ eẽ temperati. Nã sicut iuuenes quia in eis abundant concupiscentiæ & passiones in oĩbus tenent extremũ: & oĩa agunt ualde. Sic senes quia hñt passiones & concupiscentias remissas ut plurimũ agunt oĩa moderate. ℭ Viso qui sunt mores iuuenũ & senũ. de leui apparere põt: qui sunt mores eorũ: qui sunt in statu. Nã illi qui sunt in statu & sunt medii iter senes & iuuenes; ut uult phũs. 2. retho. Hñt quicquid laudabilitatis est in senibus uel in iuuenibus. Nã ipsi qui nec sunt nimis percalidi: ut iuuenes, nec infrigidati: ut senes, nec sunt sic animosi & præuolantes. Nõ sunt sic timidi & pusillanimes: ut senes. Sed timentes mediũ inter utrosq; sunt timidi. Vbi est timendũ. & audaces: ubi est audendũ. Sic ẽt quia nec sunt oĩo inexperti ut iuuenes. Nec sunt in tot decepti: ut senes. Nec oĩbus credunt qđ faciunt iuuenes propter inexperientiã. Nec oĩo discredunt qđ faciunt senes: eo ꝙ sint in multis decepti: sed hñt se medio mõ. Iõ dr̃. 2. retho. ꝙ qui sunt in statu: nec sunt oĩbus credentes; nec oĩbus discredentes, Sed iudicantes magis ſm uirtutẽ. Amplius quia sunt medii inter senes & iuuenes. Nec sunt intemperati: ut iuuenes; nec sunt formidolosi & inuiriles: ut senes: sed ut dr̃. 2. retho. Sunt uiriles cũ tẽpantia & tẽpati cũ uirilitate. Vt ergo sit ad nuum

mũ dicere quicquid laudabilitatis: & in ſeni/
bus uel ĩ iuuenibus: totũ repetitur in hiis qui
ſũt in ſtatu. Et quicquid uituperabilitatiſẽ in
eis totũ remouetᷣ ab illis. Nã ut ſupra pluri
es dicebatur: ſemp extrema ſũt uituperabilia
& mediũ eſt laudabile. Si ergo in ſẽibus uel
in iuuenibus eſt aliquid laudabile: hoc ẽ: qa
non omnino recedũt a medio. Si aũt eſt in
eis aliquid uituperabile. hoc ẽ: prout eſſe ha
bent in extremo. Q uare ſi quicquid medii
ẽ in ſenibus uel ĩ iuuenib⁹ totũ perampli⁹ &
perfectius reperitur in hiis q ſũt ĩ ſtatu: quic
quid laudabilitatis eſt in eis: totũ repiri de-
bet in hiis q ſũt in ſtatu. Rurſus qa quicquid
extremitatis eſt in eis: remouetur ab eis q ſũt
ĩ ſtatu. Et quicquid uitupabilitatis ẽ ĩ illis: re/
mouetᷣ ab hiiſ qui ſũt ĩ ſtatu. Sic ergo loquẽ
dũ eſt de moribus hominũ. nõ tamẽ intelli
gẽda ſũt talia omnino neceſſitatẽ habentia:
ut ꝙ ſenes nõ poſſũt eſſe liberales & magna
nimi. & ꝙ iuuenes non poſſint eſſe tẽperati
& ſtabiles. Sed intelligenda ſũt ſecũdũ quã
dam pronitatẽ & inclinationẽ qa ſecũdum
curſũ naturalẽ & ſecũdum ordinẽ quẽ uide
mus iuuenes & ſenes: & illi qui ſunt in ſtatu
quãdã pronitatẽ & inclinationem habẽt ad
mores eis cõuenientes: ut eſt p habita mani
feſtũ. ℭ Hiis uiſis: de leui patetᷣ poteſt: quo
mõ reges & principes ad huiuſmodi mores
debeãt ſe habetᷣ. Nã mores laudabiles ſenũ:
ſecundum ꝙ huiuſmodi ſunt eos habere de
cet. Nam cum reges & prĩcipes magis debe
ant uiuere ratõe q̃ paſſiõe. decet eos habere
concupiſcentias temperatas. quia ut ſupra di
cebatur: concupiſcentiæ ſi uehæmẽtes ſint ra
tionem percutiũt. Decet etiam eos eſſe miſe
ratiuos non propter defectũ. uel propter im
becillitatẽ. ſed propter bõum regni: & ut ma
gis amentur ab hiis qui in regno ſunt. Nam
totum regnũ ad dilectionem regis prouoca
tur ſi uiderit ipſum eſſe clemẽtem & miſeri/
cordem. ℭ Tertio nõ decet reges & prin:
dubia pertinaciter in alteram partem aſſere
re: ne per hoc iudicentur leues & indiſcreti.

ℭ Q uarto ĩ ſuis actiõibus debet habetᷣ mo
deratiõnẽ & tẽperamentũ. quia ut dcm̃ ẽ. ip
ſi eſſe debẽt forma uiuendi & regula aliorũ.
Senũ ergo & iuuenũ aliq mores ſũt imitan
di. aliqui fugiẽdi. Sed eorũ q ſũt ĩ ſtatu quo
dãmodo oẽs mores ſũt imitãdi. Dicim⁹ au
tẽ quodãmodo. qa ſicut ſenes & iuuenes ha
bent quãdã pronitatẽ naturalẽ & ĩclinatio/
nẽ ad mores uituperabiles. poſſunt tamẽ cõ
tra illã ꝓnitatẽ facere cõſeq laudabiles mo/
res. Sic & illi q ſũt ĩ ſtatu. & ſi de ſe ꝓnitatẽ
habẽt ad mores laudabiles: poſſũt tñ contra
iſtã ꝓnitatẽ facere. ut per corruptionẽ appe
titus ſequãtur uituperabiles mores. quare ſi
dignũ eſt dominari rationi & ĩtellectui. decet
reges & prĩcipes q aliis dominantᷣ. ſeq mo
res laudabiles: ſm dictamẽ & ordinẽ ratiõis.

ℭ Q ui ſunt mores nobiliũ: & quomodo
reges & principes ſe habere debeant ad il/
los mores. Capitulum. v.

p ROVT ad præſẽs ſpectat dicere
poſſum⁹ ipſorũ nobiliũ eſſe qua/
tuor mores laudabiles. Primo eni
ſũt magnanimi. Secũdo magnifici. Tertio
dociles & ĩduſtres. Q uarto ſũt pollitici &
affabiles. Sũt eni nobiles magnanimi. Nã
nobilitas ut dicitᷣ ſecundo rethori. idem eſt
ꝙ uirtus generis. Ex hoc enim aliqui dicun/
tur eſſe nobiles. quia proceſſerunt ex genere
nobili. Genus autem honorabile dicitur: ut
uult philoſophus ſecundo rethori. Si ab an
tiqua ex illo genetᷣ proceſſerunt multi præſi
des: & multi inſignes. Virtus autem generis
quam dicit philoſophus nobilitatem eſſe. ni
hil eſt aliud q̃ eſſe ex aliquo genere: uel ex ali
qua proſapia: in qua etiam ab antiquo fuere
multi principantes & multi inſignes. Sic er/
go ſentiendum eſt de nobilitate. uerũ quia
ſm cõmunẽ opinionẽ hominũ omnia mẽ/
ſurantᷣ nũmiſmate. & diuiciæ uidentur eſſe
preciũ rei cuiuſlibet. ex hoc ꝙ aliqui ſũt diui
tes reputantur digni prĩcipari: & eo ipſo cre
dũtur eſſe inſignes & honore digni. quia er
go ſic ẽ nobilitas ſm cõem acceptionẽ homi

nũ nihil est aliud q̃ antiquatæ diuitiæ: quia ergo nobiles ex antiquo fuerũt ꝑsides: & in suo gñe fuerũt multi insignes & diuites: eleuat̃ cor nobiliũ ex exẽplo parẽtũ ut tẽdãt in magna: & sint magnanimi. Naturale est enĩ ꝙ semp effectus uult assimilari causæ: cũ filii sint qdã effectus parẽtũ. Naturale ẽ filios imitari parẽtes. Nobiles ergo aduertẽtes ꝙ in eorũ genere fuerũt multi insignes & tendẽtes in ardua: ut imitent̃ parẽtes affectant magna & contingit eos esse magnanimos. ℂ Scdo nobiles nõ solũ sũt magnanimi & magni cordis: sed etiam si adsit facultas sunt magnifici & faciẽtes magna. Nã cæteris paribus semp filii sunt nobiliores parentibus. Nã ut dictũ est nobilitas idẽ est secundũ cõmunẽ acceptionẽ ꝙ antiquatæ diuitiæ uel ꝙ uirtus & honorabilitas generis. Genus autẽ alicuius maxime reputatur honorabile: si ab antiquo affluebat diuitiis: cũ ergo semp sit dare initiũ: in quo genitores alicuios ditari incœperũt: quãtomagis ꝓceditur p creatione filioꝝ: tãto minus ẽ memoria genitores suos fuisse pauperes: ideo semp augmẽtatur nobilitas: & semp sũt magis antiquatæ diuitiæ in filiis q̃ in parẽtibus: quare cum nobilitas semp inclinet aĩum nobiliũ ut faciãt magna sequit̃ nobiles esse magnificos: etiã magis q̃ parẽtes: qa quodãmõ sunt nobiliores illis. Ideo nobiles non solũ sunt magnifici: sed etiã nitunt̃ maiora facere q̃ parẽtes. Vnde Philosophus quarto Rethoricorum ait. Quod magnanimos & magnificos decet eẽ nobiles & gloriosos. Vult eni ibidẽ ꝙ nobiles ex sua nobilitate incitantur ut sint magnanimi & magnifici. ℂ Tertio nobiles sunt dociles & industres: quia duplici de cã cõtingit. Vna sumit̃ ex nutrimẽto & ex custodia corporis. Alia uero ex cõuersatiõe & societate quadã alioꝝ. Cum eni nobiles cũ magna diligẽtia nutriãtur: & cõ magna cura ꝓpriũ corpus custodiãt. Rationabile ẽ eos hr̃e corpus bene dispositũ & bene cõplexionatũ. Cũ ergo molles carne: aptos mẽte dicamus: ut uult Philosophus secundo de aĩa: cõtingit nobiles hẽre mẽtẽ aptã: & esse dociles & industres: qa in eis uiget carnis mollicies: & bonitas cõplexiõis. Rursus hoc idẽ cõtingit ex cõuersatione & societate alioꝝ. Nobiles eni: qa multos hñt respicientes ad eos: & sic cõsiderãtes eorũ facta incitãtur ut sint uiri meditatiui subtiliter inuestigantes qd decet eos facere: ne opa eoꝝ q̃ multi desiderãt repræhẽsibilia uideãtur: quare cõtingit eos ex diligẽti cõsideratione suorũ agibiliũ esse dociles & industres. Ex hoc ãt apparere põt: quãto odiẽdi sunt adulatores: cõ alioꝝ facta cõmẽdãtes. Cũ eni nobiles non rep̃bendũtur: sed ab adulatoribus etiã eorũ mala facta cõmẽdãtur: disponũt̃: ut seipsos ignorẽt: & sequãtur uoluptatẽ: nõ rõnẽ. Maxime ergo nobiles fiũt dociles & industres si timẽtes rep̃hensibilia facere: diligẽter cõsiderẽt quid agẽdũ. ℂ Quarto nobiles cõtingit eẽ polliticos: & affabiles. Nã quia ut plurimũ in curiis nobiliũ cõsueuit eẽ magna societas: qa ut plurimũ in societate uixerũt. Sicut eni rustici qa quasi solitarii uiuũt: fiunt rudes & siluestres. Sic nobiles ecõtrario: uita sociali uiuẽtes fiunt sociales & affabiles. Hos aũt mores qui possunt esse boni & laudabiles: qũo hẽre oporteat reges & prĩcipes in ante habitis sufficiẽter est dictũ. ℂ Diximus eni supra cũ de uirtute tractauimꝰ: qũo decet reges & principes esse magnanimos: qũo magnificos: qũo prudentes & dociles: & qũo affabiles & sociales. ℂ Viso qui mores nobiliũ sunt laudabiles. Videre restat q mores sunt uituperabiles. Narrat autẽ phũs secũdo rethoricoꝝ. Duos mores uituperabiles: quos dicit cõpetere ipsis nobilibus. Nobiles enim sunt nimis honoris appetitiui. ℂ Secundo sunt progenitoꝝ despectores. Naturale est eni ꝙ quilibet uult accumulare ad id quod hẽt. Ideo qui incipiũt ditari uolunt fieri ditiores. Et qui sunt honorabiles: uolunt esse honorabiliores. Nobiles ergo: qa ex suo genere uidẽtur esse honorabiles:

ideo

ideo uolūt accumulare ad id quod habēt & uolunt fieri honorabiliores: ideo sunt nimis honoris appetitiui. ℭ Secundo sunt elati & despectores progenitorꝝ: ut plurimū enī nobiles maiores se reputāt q̄ patres suos: quod ideo contingit: qa semp nobilitas longe facta est maior q̄ propinqua: qa semp est magis antiqua. Esse aūt elatos & despicere suos progenitores: & nimis esse honoris cupidis uidet̄ esse mali moris. non enim debemus appetere ipsos honores in se: qa hoc faciūt elati & superbi: sed debem⁹ appetere opera honore digna: quod faciunt uirtuosi & magnanimi. Reges ergo & principes cum non possint naturaliter dominari: nisi sint boni & uirtuosi: decet eos sequi bonos mores nobiliū: ut sint magnanimi & magnifici. Prudētes & affabiles: & fugere malos mores ut non sint elati alios despicientes.

ℭ Quot sunt mores diuitūꝫ: & quomodo Reges & principes debeāt se habere ad mores illos: Capitulum. vi.

n ARRAT aūt Philosophus secundo rethoricorū: quinqꝫ malos mores ipsorū diuitū. Diuites eni primo sunt elati. Secūdo cōtumeliosi. Tertio sunt molles & intemperati. Quarto sunt iactatores alios despicientes. Quinto aūt reputāt se dignos principari. ℭ Sunt enī diuites elati. Nā ut phūs ait. Ideo sic disponūtur: quia habēdo diuitias aliquas credūt se acquisiuisse oīa bona. Vnde & secundo Rethoricoꝝ dicit̄ ꝙ diuitiæ sunt quasi quoddā preciū & quædā dignitas aliorū. Videtur enim eē in communi oppinione uulgariū oīa mensurari nūmismate. & oīa esse ap̄p̄ciabilia p̄cio denariorum. Habentes ergo nūmismata: estimant se habere oia bona: eo ꝙ reputēt pecuniā esse dignitatē & preciū oium aliorū: quare in cordibus suis efficiūtur superbi & elati: credentes oībus excellentiores esse. Secūdo diuites sunt contumeliosi. Nā si sunt elati & uolunt uideri esse excellentes cū ex hoc quis excellere uideat̄: si potest aliis contumelias inferre. Diuites ut uideant̄ aliis præferri: & ut appareat eos esse excellentiores illis: mouentur ut aliis contumelias inferant. ℭ Tertio diuites sunt molles & ītemperati: quod eis contingit ex deliciis uiuēdi. Assueti enim sunt uiuere adeo delicate: ꝙ nō possunt aliquas molestias sufferre. Ideo statim compassionantur: & fiunt insecutores passionū: non ualentes passionibus resistere: quia assueti sunt uiuere delicate: & sine molestia: quare non sunt uiriles & tēperati: sed magis sunt muliebres: siue molles: & īsecutores passionū. ℭ Quarto diuites sunt iactatores & despectatores aliorū. Nā ut innuit Philosophus secundo rethori. Maximū incitamentū habent: ut sint tales. Nā quia etiā sapientes contingit indigere bonis diuitū. Contingit ut diuites in suis cordibus eleuentur: despicientes alios: & credentes se esse sup eos: eo ꝙ uideant illos indigere bonis eorū. Recitat enī philosophus secūdo rethori. ꝙ cū quesitū fuisset a muliere quadā. utrū eēt melius fieri diuitē q̄ sapientem. Respondit: ꝙ magis uidebat sapienres frequentare ianuas diuitū: q̄ diuites ianuas sapienrū. Diuitiæ ergo eo ꝙ sint magis sensibile bonū: a uulgaribus qui non cognoscūt: nisi bona sensibilia: reputatur bonū excellēs & maximum ita ut diuitias bonis aliis præferāt. ℭ Quinto diuites reputant se dignos principari. Nam ut philosophus ait. Habere enī putant id ꝙ qs efficitur dignus principari. Credūt enim ꝙ dignitas principatus sint diuitiæ. Videt̄ enī eis diuitias esse tantū bonū: ꝙ quicunqꝫ hoc bono affluit dignus sit prīcipari. Omnes ergo hii mali mores diuitibus competunt: eo ꝙ decipiātur circa diuitias: credentes eas eē maius bonū quā sint. ℭ Decet ergo reges & principes hos malos mores fugere. Nam si diuitiis affluunt: non debent propter hoc extolli. Nec propter boc credere debent se esse dignos principari. Nam dignitas principatus principaliter initītur uirtutibus & prudentiæ: quæ sunt bona interiora. Non autē

principaliter innititur diuitiis: quæ sunt bo-
na exteriora. Diuitiæ ergo si ordinentur ad
opera uirtuosa: deseruiunt fœlicitati nostræ
& sunt organa ad ipsam: & faciunt ad quan-
dã eius claritatẽ. Sed si ordinẽtur ad iactan
tiã: uel ad contumeliã uel ad intemperantiã:
uel ad alia opera uiciosa tunc magis reddunt
hoiem infœlicem q̃ fœlicẽ. Reputatur ergo
qs dignus principari: si sit bonus & prudens
non si diuitiis affluat: quare Reges & prin-
cipes non sunt digni principari: nisi fugiant
malos mores ipsorũ diuitũ: & nisi suas diui
tias ordinent ad bonũ: & ad opera uirtuosa.
¶ Viso qui sunt mali mores diuitũ & ꝙ de
cet reges & principes fugere tales mores: ui-
dere restat: qui sunt boni mores eoꝝ. Philo
sophus aũt secundo rethoricorũ: solũ unum
bonũ morẽ uidetur diuitibus attribuere: ui-
delicet ꝙ bene se habent circa diuina. Diui-
tiæ eni quia uidentur esse bona fortunæ: nõ
uidet̃ sufficere industria humana: ad hoc ꝙ
aliquis fiat̃ diues. Videmus autem aliquãdo
hoies magis industres minus ditari: quia er
go sic est acquisitio diuitiarũ: ut dicitur secũ
do rethoricoꝝ. Attribuenda est fato & ordi
nationi diuinæ: magis q̃ sagacitati humanæ:
Digne ergo diuites circa diuina bene se ha
bere debent. Hoc est ergo quod dicit̃ secun
do rethoricorũ. Quod unus optimus mos
assequitur diuites: quando bene se habẽt cir
ca diuina: credẽtes aliqualiter per fata: idest
per ordinationẽ diuinã habere huiusmodi
bona. Hoc aũt dictũ philosophicũ diligẽter
est considerãdũ. Nã diuitias & quæcũqꝫ bo
na habemus magis habemus referre in diui
nũ ordinẽ & in diuinã prouidẽtiã q̃ in pro-
priã industriã ꝙ si hoc bene attenderent di
uites faciẽdo magnifica circa diuina: nõ cre-
derent se deo dona largiri: sed magis cogita
rent ꝙ ei reddũt quod ab ipso accipiũt: hũc
autem bonum morem: uidelicet bene se ha
bere circa diuina: rãto magis decet reges &
principes quanto summo deo iudici de plu
ribus debent reddere rationem.

¶ Qui sunt mores potentum: & quomo
do ad mores illos reges & principes debeãt
se habere. Capitulum. vii.

n OBILITAS diuitiæ: & ciuilis po
tentia inter bona exteriora cõpu-
tantur: nõ dicũt unũ & idẽ bonũ:
cõtingit eni aliquos eẽ nobiles: qa processe
rũt ex aliquo nobili genere: qui tñ non sunt
diuites. Sic etiã contingit aliquos esse diui-
tes qui non sunt nobiles: quia nõ processe
rũt ex honorabili genere: sed sunt nuper di
tati. Differũt ergo esse nobilẽ & esse diuitẽ.
Differt etiã esse nobilẽ & esse diuitem abe
potentẽ. Nã dicitur aliquis esse potens quia
est in aliquo pricipatu: & habet multos sub
suo dominio: quare cum multos nobiles ui
deamus esse impotentes & non posse prin
cipari: non est idẽ esse nobilẽ & esse potẽtẽ.
Rursus uidemus aliquos habũdare argento
& auro: & in agris & uineis qui tñ deficiunt
in ciuili potẽtia: quia nulli reguntur sub eius
imperio: quare non est idẽ esse diuitẽ: & eẽ
potentẽ. Viso ergo qui sunt mores nobiliũ
& qui diuitũ. Restat uidere qui sunt mores
potentũ. Potentes aũt ut uult philosophus
2. retho. oĩno habent meliores mores q̃ di
uites. Narrat aũt philosophus tria in quibus
mores potentũ excedunt mores diuitũ. Pri
mo eni potentes sunt magis studiosi & ma-
gis boni potẽtes q̃ diuites: quia ẜm philoso-
phũ coacti sunt intendere in ea quæ sunt cir
ca potẽtatũ. Nã qui est in aliquo potentatu:
uel in aliquo principatu quia est persona co
munis & publica: ad quã multi respiciũt. Ve
recundantur oĩno declinare a medio: & nõ
agere opera uirtuosa. Ipse ergo principatus
quodãmodo inducit hoiem ad bonitatẽ &
ad iustitiã. Studiosiores igitur sunt potẽtes
q̃ diuites quia coacti sunt intẽdere circa ope
ra potẽtatus: quæ debẽt esse bona & studio-
sa. Secũdo potẽtes sunt magis tẽperati q̃ di
uites. Nã cũ quis dat se exercitio retrahit̃ ab
ocio: & cũ dat se uni operi retrahit̃ ab alio.
Diuites ergo si non habundent in ciuili po
tentia

tenria & non cogātur intēdere operibus iu
ſtitiæ uacant ocio: & de leui inclinātur ut dēt
operá rebus uenereis: & fiant intemperati.
¶ Potentes uero & principātes: quia opor-
tet eos intendere exterioribus curis retrahū-
tur: ut nō oīno poſſint uacare uenereis: qua
re contingit potētes magis eſſe temperatos
q̄ diuites. Tertio potētes minus contumelio
ſi ſunt q̄ diuites. Ideo ſcribitur ſecūdo retho.
Quod ſi potentes iniuriātur: non iniurian
tur in paruis: ſed in magnis potētes & exiſtē
tes in principatu: qa ſunt in loco magno ho
nore digno: non tendūt: niſi in magna & in
ardua. Ideo ſi contingat eos aliis iniuriari:
non iniuriabuntur in paruis: ſed in magnis.
Non enī curabūt facere paruá offenſam: ſed
uel in nullo alio damnificabūt alios uel infe
runt magnū damnū. Minus igitur ſunt con
tumelioſi potētes q̄ diuites: quia qnālibet cō
tumeliā inferre non curát: ſed ſolūmodo cō
tumelioſi in magnis. Mores diuitū oīno pe
iores q̄ mores potētū uel nobiliū. Ideo diui-
tiæ ſi eas non concomitent potētatus & no
bilitas ut plurimum: magis reddūt hoīem in
fœlicē q̄ fœlicē. Qui enī ſic diues eſt: ꝙ nec
eſt nobilis: nec eſt in aliquo potētatu: ut plu
rimū: eſt intemperatus: & inſenſatus fœlix:
uel eſt inſenſatus fortunatus. Diues eīn ſi nō
ſit nobilis: & nō proceſſerit ex quodá gene
re antiquo & honorabili. Sed ſi nuper dita
tus dicit eē inſenſatus fœlix: qa neſcit uti di
uitiis q̄ ſunt organa ad fœlicitatē: uel dicitur
inſenſatus fortunatus qa neſcit fortunas fer-
re: uel neſcit debite ſe hēre in diuitiis q̄ ſunt
bona fortunæ. Ideo dicit .2. retho. ꝙ nuper
ditatū eſſe eſt ineruditio diuitiaꝝ: q. n. nup
ditati ſunt non ſunt eruditi q̄ūo poſſunt uti
diuitiis: ꝓpter qd' in eodē. 2. retho. ſcribitur
ꝙ mores diuitiarū ut in ſūma ſit dicere ſunt
mores inſenſati fœlicis. ¶ Nobilitas ergo
bene aſſociat diuitiis: qa qui ſic eſt diues ꝙ
tū eſt nobilis: & ab antiquo ſui ꝓgenitores
diuites extiterunt: melius nouit diuitias ſup-
portare & ꝓpter eas nō tū extollūtur. Vidē
tur enī bona ſenſibilia oīno eſſe cōtraria ſciē
tiis & uirtutibus. Ná diuitiæ & ſenſibilia bo
na prius q̄ habeātur reputātur maiora q̄ ſint
habita uero uileſcūt. Sciētiæ uero & uirtutes
mō contrario ſe hēre uidētur. Ná ptius q̄ ha
beātur non reputātur tá magna ſicut poſtq̄
habita ſunt: qui enī guſtare incipit de ſuaui-
tate uirtutū & dulcedine ſciarū ſtatim pcipit
ea eſſe maiora bona q̄ crederent: bona ergo
ſenſibilia quáto magis habētur minus repu
tātur: q̄re cū ditati ab antiquo magis aſſueti
ſint in diuitiis & magis aſſueti eas q̄ nup di
tati: non tátū reputát diuitias: nec ſic extollū
tur ꝓpter illas: ſicut qui de nouo diuitias ſu-
ſceperūt: ne igit qs ſit inſenſatus fœlix & ne
ſciat fortunas ferre: expedit ut diuitias cōco
mitet nobilitas. Diues. n. nobilis eſt ab anti
quo in oībus ſcit melius ſe hēre q̄ ruſticus ex
nouo ditatus. Bene ergo dictū ē ꝙ ne diues
ſit inſenſatꝰ fœlix: requirit ut ſit nobilis: ſed
ne ſit intēperatus requirit ut ſit potēs qa ut
dicebat reges potētes: qa diuerſis curis intē
dūt ꝓpter principatū: nō ita poſſunt uacare
uenereis: reges ergo & principes qa ut pluri-
mū hiis tribus exterioribus affluūt: uidelicet
diuitiis: nobilitate: potētia: decet eos eē eru
ditos & tēperatos. Ná p nobilitatē eo ꝙ ab
antiquo abūdauerūt diuitiis ſicut magis for
tunas ferre et circa diuitias ſciūt magis erudi
te ſe hēre. Rurſus qa pollēt pricipatu & po
tētia: & oportet eos diuerſis curis ītēdere re
trahūtur a uenereis & inducūtur ut ſint tēpe
rati. Sic ergo ſentiēdū eſt de moribus: qa ſe
nes iuuenes & illi qui ſunt in ſtatu potētes:
nobiles & diuites: tales mores habēt quales
diximus nō ꝙ oēs uniuerſaliter tales ſint: &
ꝙ neceſſe ſit eos tales eē ſed ut plurimū diui
tū nobiliū & aliorū ſunt tales mores quales
ſupius dicebamus. Rurſus licet nō ſit neceſſa
riū eos tales mores hēre: cū multū inclināt
& magnā pronitatē hūt ut ſequātur p̄dictos
mores. Iuuenes ergo uel ſenes nō indignēt
ſi aliquos malos mores de ipſis narrauimus
qa nullā eis p hmōi mores neceſſitatē ipom

mus: quin possint oēs malos mores uitare: & sequi ordinē rōis. Sic etiā nec nobiles uel diuites indignari debēt: si ipsorū narrauim⁹ aliquos malos mores: qa nō oportet oēs eē tales: sed sufficit reperiri illud in pluribus ꝑ ẟnitatē quādā & nō necessitatē ꝑ hmōi mores quos i eis ponere intēdebamus. ¶ Narratis ergo moribus laudabilibus & uituperabilibus secundū diuersas ætates: & ſm diuersos stat⁹: decet oēs hoies sequi mores laudabiles: & fugere uitupabiles. Sed tāto magis hoc decet Reges & principes: quāto in altiori gradu existūt. Ipsi eni ut supius dicebaẗ debēt eē exēplar & regula alioꝝ & forma uiuēdi quicquid ergo laudabilitatis est in moribus singulorum: totum debet in ipsis ꝑ amplius & perfectius reperiri.

¶ Explicit prim⁹ liber de regimie pricipū.

¶ Incipit prima pars secundi libri: de regimine principum.

¶ Quod naturale est homini uiuere in societate: et ꝙ hoc decet reges & principes diligenter aduertere.

PRIMI libri est digesta materia: quia ostensum est: in quo reges & principes debeāt suā fœlicitatē ponere quas uirtutes habere: quas passiones seq: & quos mores debeāt imitari. Per hæc eni quattuor sufficienter habeẗ qualiter quilibet debeat seipsum regere & qualis debeat in seipso fore. Restat ergo dicere de regimie familiæ: siue de regimine ipsius domus. Nō eni sufficit: ꝙ Reges & principes sint boni in seipsis: nisi sint boni quo ad alios: & nisi sciant alios gubernare: nec sufficit ꝙ reges debite seipos regant: nisi regere sciāt domū: ciuitatē: & regnū. ¶ In hoc ergo secundo libro determinabitur de regimine domus: sed cū familia domus sit cōitas quædā: & sit cōitas naturalis si de domo determinare uolumus: uidendū est quōo se hēat hō ad esse cōicatiuū & sociale. ¶ Sciēdum igiẗ ꝙ hō ultra alia aīalia quattuor indigere uideẗ: ex qbus quadruplici uia uenari possum⁹ ipm eē cōicatiuū & sociale. Prima uia sumiẗ ex uictu quo hō indiget. Secunda ex uestitu quo regiẗ. Tertia ex remotione prohibētiū ꝑ quā ab hostibus libereẗ. Quarta ex disciplina & significatione ꝑ quā istruimur. Sic eni ymaginari debemus ꝙ natura nihil facit frustra: ei ergo qđ naturaliter fit: naturalia sunt: & ea sine qbus non potest bñ conseruari in eē. Frustra eni natura ageret: si res naturales nullo mō conseruarētur i eē: sed stati postq̄ eēnt factæ: eē desinerēt: q̄re cū uiuere sit hoi naturale: oia illa q̄ faciunt ad bñ uiuere: & sine qbus non potest sibi in uita sufficere: sunt hoi naturalia inter alia aūt q̄ faciūt ad sufficientiā uitæ humanæ: ē societas: naturaliter ergo homo est aīal sociabile. Quod aūt societas maxie faciat ad sufficiētiā uitæ hūanæ: patere potest ex hiis q̄ttuor supra enūeratis: qb⁹ hō amplius q̄ cætera aīalia indigere uideẗ. Prima uia sumiẗ ex ipso uictu quo idiget. Nā homo īter cætera aīalia hēt meliorē tactū et meliorē cōplexionē. Ideo īter oīa aīalia indiget cibo diligēter & artificialiter ꝑparato: natura.n. aīalibus aliis quasi sufficiēter ministrat cibū: nā aīalibus non uiuētibus ex rapina. cuiusmodi sūt oues boues & cætera talia ministrat herbas & fruct⁹: qbus absq3 alia ꝑparatione sufficiūt ad nutrimētū. Aīalibus uero uiuētib⁹ ex rapina: ut lupis leonibus & cæteris talib⁹ administraẗ nutrimētū ex cæteris aīalib⁹ q̄ naturaliter producuntur. quodāmodo ergo oibus aīalibus aliis natura sufficiēter ꝑparat nutrimētū. Nā qa non hñt complexionem ita purā & ita redactā ad medium: ut homo non indigēt cibo ita depurato: ut ipse quare cibaria aliorū aīaliū sufficiūt eis ad uitā: prout sunt ꝑparata a natura absq3 alia artificiali decoctione uel ꝑparatione: homo uero qa magis hēt complexionē purā & redactā ad mediū: indiget alimēto præparato & depurato. Frumētū ergo quod a natura producitur & si esset sufficiēs cibus animalibus aliis.

Homini

Hoi ãt nõ est sufficiens cibus nisi præpareť & depureť. Iõ mollit depuratũ fit inde panis & coquiť: ut sit hoium congruus cibus: & quia ad hæc oia una sola persona nõ bñ sufficit. Iõ ut hõ rõne uictꝰ sufficiat sibi in uita: indiget societate: ut unusquisq; suppleat alterius defectũ & qđ dictũ est de frumento. intelligendũ est de cibariis aliis nunquã .n. hõ existens solus sufficit sibi ad habendũ congrua cibaria: quæ requiruntť ad uitã. Bñ ergo dictũ est: ꝙ ex parte uictus quo indigemus hõ est naturaliter aĩal sociale. ℭ Secunda uia ad ĩuestigandũ hoc idẽ sumiť ex parte indumentorũ: quibus tegimur. Nã sicut nõ sufficienter aliis aĩalibus ꝓuidere uideť in uictu. Sic uideť ꝙ qs eis sufficiẽter ꝓuideat in uestitu. Bestiæ .n. & aues q̃si naturale indumẽtũ hr̃e uideĩť lanã uel pẽnas. Hoi ãt nõ sufficiẽter ꝓuidet natura in uestitu. Cũ .n. hõ sit nobilioris cõplexiõis q̃ aĩalia alia a frigiditate & ab intẽpie tẽporis magis hẽt offẽdi q̃ illa. q̃re cũ hẽre uictũ & uestitũ cõgruat ad uitã hũamã nullꝰ sibi sufficiat sine societate alteriꝰ, seqť ꝙ hõ naturalẽ ĩpetũ habeat ut sit aĩal sociale. necessaria fuit cõitas domꝰ: & cõitates aliæ. cuiusmõi sũt cõitas ciuitatis & regni. ad hoc ꝙ hoies perfecte sibi in uita sufficiãt. Sed si hæc sũt necessaria ad cũseruãdã hoĩs naturalẽ uitã: uiuere in cõitate & in societate: est quodãmõ hoi naturale. ℭ Tertia uia ad inuestigãdũ hoc idẽ: sumiť ex rẽotiõe ꝓhibẽtiũ. ꝓut ab inimicis & ab hostibꝰ defẽdimur. Natura .n. aliqbꝰ aĩalibꝰ ad sui tuitionẽ dedit cornua ut bubalis & bobꝰ. Aliqbꝰ uero dedit dẽtes: ut lupis & cãibꝰ. Aliqbus dedit ungues: ut ursis & leõibus. Aliqbꝰ ãt corporis agilitatẽ. ut leporibꝰ & capreis. Sicut .n. capreæ & lepores ꝙ nõ p aliã uiã pñt euadere mortis picula nisi p corporis agilitatẽ & p fugã. Iõ statĩ cũ audiũt strepitũ fugã arripiunt. Sed natura hoi tãq̃ excellẽtiori aĩaliũ: nõ dedit ad sui tuitionẽ cornua uel ungues. sed dedit ei manũ: q̃ ẽm phũm .3. de aĩa est organũ organorũ. nã p manũ oĩa organa: qcqd ad defẽsionẽ facit fabricare ualemꝰ. q̃re si naturale est hoi desiderare cõseruationẽ uitæ: cũ hõ solitariꝰ nõ sufficiat sibi ad habẽdũ cõgruũ uictũ & uestitũ: & ad fabricãdũ sibi arma & organa: p q̃ a cõtrariis defẽdať. Naturale est hoi desiderare cõseruationẽ uitæ: cũ hõ solitariꝰ nõ sufficiat sibi ad habẽdũ congruũ uictũ & uestitũ. & ad fabricãdũ sibi arma & organa: p q̃ a cõtrariis defẽdať. naturale est ei ut desideret uiuere in cõitate & ut sit aĩal sociale. ℭ Quarta uia sumiť ex parte sermonis & disciplinæ: p quã ĩstruimur. nã alia aĩalia sufficiẽter ĩclinãť ad opa sibi debita ex ĩstĩctu naturæ absq; ĩstructione aliq̃ pcedẽte: ut arãea ex ĩstĩctu naturæ debitã telã faceret: si nũq̃ uidisset arãeas alias texuisse. sic ẽt & irũdies debite facerẽt nidũ si nũq̃ uidissent alias nidificasse. & canis ex ĩstĩctu naturæ instruiť: q̃liter se debeat hr̃e in partu: si nunq̃ uidisset cães alias pepisse. Mulier ãt cũ parit. nescit q̃liter se debeat hr̃e in partu: nisi p obstetrices sit sufficiẽter edocta. Quia ergo hõ non sufficienter ex ĩstĩctu naturæ ĩcliať ad opa sibi debita. natura dedit ei loq̃lã siue sermonẽ: ut p sermonẽ hoĩes se ĩuicẽ doceãt & unꝰ ab alio suscipiat disciplinã. & qa hoc fieri non põt nisi simul cũ aliis conuiuamꝰ. nã natura hoi simul conuiuere cũ aliis & eẽ aĩal sociale. tñ & phũs .1. poli. Inter alias rationes quas tangit probantes hominem naturaliter esse sociale animal. potissime ĩnitiť huic rationi: uidelicet: ꝙ qa sermo est ad alterũ ut ad socios ex quo natura dedit hoi sermonẽ quem non dedit aĩalibꝰ aliis seqť hoiem magis naturaliter esse animal sociale q̃ aĩalia cætera: Quare si sic naturale est hoium esse aĩal sociale recusãtes societatẽ: & nolentes ciuiliter uiuere. ut supra in prio libro tetigimus: & ut infra tangenť. quare non uiuũt ut homines uel hoc contigit eis: qa deficiũt a modo humão: & tũc sunt quasi bestiæ. uel qa modũ hũanũ excedũt: cuiusmõi sunt uiri cõtẽpla/

tiui. Et tūc sūt q̄si dii. Iō dr̄. i. poli. q̄ eligēs
solitariā uitā nō est pars ciuitatis, sed aut est
bestia aut de⁹. Ad litterā. n. eligētes nō cōui
uerē aliis: uel hoc est: qa nimis scelerati & nō
pñt societatē aliorū supportare. Et tūc sūt q̄-
si bestiæ. uel qa sūt nimis bōi & uolūt uaca-
re cōtēplationi & ocio & tūc sūt q̄si diuini.
Decet ergo oēs hoīes & maxīe reges & pri
cipes diligēter aduertere: q̄tū deseruiat so-
cietas hūanæ uitæ: ut ad bñ uiuere sciāt se &
alios ordinare.

℄ Qūo se hēt cōitas domus ad cōitates ali
as: & qūo hmōi cōitas sit necessaria in hu-
mana uita. Capitulum. ii.

d VBITARET forte aliqs dicens
nos sciētiarū limites ignorare. qa
societas: siue cōitas illa per quā no
bis sufficim⁹ in uictu & uestitu: & in aliis ne
cessariis ad uitā: nō uidet̄ eē cōitas dōestica
sed ciuilis, qa s̄m phūz. i. poli. cōitas dom⁹
nō est sufficiēs in uita tota. Iō. n. iuēta fuit
ciuitas ut expediētia ad uitā: q̄ in una domo
uel in uno uico repiri nō pñt repiēt̄ in uico
alio: uel in alia parte ciuitatis. Ciuitas ergo
si sit recte ordinata cōtiere debet expediē-
tia in tota uita. ut in tertio libro pleni⁹ oñ-
det̄. Quare si determīare de cōitate ciuiū
nō spectat ad hūc librū, ubi agit̄ de regimie
dom⁹, sed ad tertiū ubi agit̄ de regimie ciui
tatis. Videm̄ur trāsgressi fuisse limites hui⁹ ar
tis. determinādo in p̄cedēti capitulo aliq̄ p̄
tinētia ad cōitatē ciuitatis. Sed si diligēter
aspicim⁹: qūo cōitas dōestica se hēt ad cōi-
tates alias. cū q̄libet cōitas icludat cōitatē
dōesticā. nec possit eē ciuitas neqz uic⁹ nisi
hēant eē dom⁹: si cōitas aliq̄ est necessaria
in hūana uita: seq̄t̄ cōitatē dom⁹ ad hmōi
uitā necessariā eē. ℄ In p̄cedēti ergo capitu
lo determīauim⁹ de societate hūana oñdē
tes eā eē necessariā ad uitā nr̄am. qa p hoc
māifeste oñdit̄ necessariā eē cōitatē dōesti
cā, cū ois alia cōitas cōitatē illā p̄supponit.
Aduertēdū ergo q̄ si dicta pollitica diligē-
ter cōsiderem⁹: apparebit q̄druplicē eē cōi-
tatē. uidelicet dom⁹: uici: ciuitatis: & regni.
Nā sicut ex plurib⁹ p̄sonis fit dom⁹: sic ex
multis dōib⁹ fit uic⁹: & ex multis uicis ciui-
tatib⁹ regnū. quare sicut singulares p̄sonæ
sūt partes dom⁹: sic & dom⁹ sūt partes uici
ciuitatis & regni. Nō tñ eodē mō. Sed uici
sunt pars imediata. qa imediate ex dōib⁹ cō
stituit̄ uic⁹. Ciuitatis uero dom⁹ partes eē
dicūt̄: qa cōstituēdo uicū ex cōsequēti cōsti
tuere pñt ciuitatē & regnū. Hoc ergo mō
cōitas dom⁹ se hēt ad cōitates alias. qa oēs
aliæ ip̄; p̄supponūt: & ip̄a ē quodāmō pars
oium aliarū. Naturalis. n. origo ciuitatis ut
patet p phūm. i. poli. hoc mō existit. qa pri
mo facta fuit una aliq̄ dom⁹: sed crescētib⁹
filiis & filiab⁹ & nō ualētib⁹ p̄ multitudine
habitare in domo illa, cōstruxerūt sibi do-
mos annexas. & sic ex multis dōib⁹ factus
fuit uic⁹. Vñ & . i. poli. dr̄: q̄ uic⁹ est uicina
domorū quos uocāt qdā collactāeos pue-
ros quia & puerorum pueros. Naturalis er
go origo uici est ex conuicinia domorum
quas construxit multitudo collactāeorum
siue filiorum, nam ut tangebatur: crescēti-
bus collactāeis. i. nepotib⁹: & filiis: & filio-
rū filiis: & non uolētib⁹ habitare in una do
mo compulsi sūt facere domos plures & cō
stituere uicū. Sic p̄cedēte generatione ipso
rū & ulterius augmētata multitudie: facta
est pluralitas uicoꝝ: & p consequēs factū est
castrū uel ciuitas. Vlteri⁹ uero multiplicatis
castris & ciuitatib⁹ fact⁹ est p̄cipat⁹ & re-
gnū. ℄ Vtrū āt alio mō sit possibilis gene
ratio uici ciuitatis uel regni, q̄ ex crescentia
collactāeoꝝ uel filiorū, pleni⁹ īfra oñdet̄:
ad p̄sens uero in tm̄ dictū sit q̄ hmōi gene
ratio est maxīe generalis: qa p̄cedit ex gene
re q̄ est op⁹ naturæ. qcqd tñ sit de huc & q̄
litercūqz constituat̄ uic⁹: ciuitas: siue regnū
semp sic se dom⁹ habet ad cōitates alias qd
est pars oium aliarū & aliquo modo eā oēs
aliæ p̄supponūt. ℄ Viso qūo cōitas dom⁹
se habeat ad cōitates alias, de leui patet qūo
hmōi cōitas sit necessaria in humana uita.

Nam

nã si oẽs cõitates aliæ domũ præsupponunt si aliqua cõitas est necessaria ad per se sufficientiã uitæ: oportet cõitaté domus necessariã eẽ. Reges ergo & principes: quorũ officiũ est dirigere alios ad bene uiuere: ignorare non debent: qũo domus & ciuitates deseruiunt ad sufficientiam humanæ uitæ.

℄ Q đ cõitas domus est aliquo mõ cõitas pria: & q est naturalis: & q reges & prĩcipes & uniuersaliter oẽs ciues hoc ignorare non debent. Capitulum. iii.

E laboremus in æquiuoco: cũ de domo loquimur. Sciendũ q domus nominari põt ædificiũ constitutũ ex pariete tecto & fundamento. uel nominare põt familiã in ea contentã. Sicut & ciuitas aliqñ muros & ambitũ ciuitatis i. Aliqñ uero genté habitanté in ipsa. Dicimus. n. aliqñ ciuitaté aliquã hoc fecisse nõ q muri uel ædificia hoc egerint. sed quia incolæ ciuitatis fecerunt illud. Sic aliqui dicere consueuerunt domos suas hoc operatas eẽ. nõ quia lapides illud egerint: sed quia sui progenitores fecerunt illud. quare sicut cõicatio ciuiũ ciuitas nominat᷑. sic societas & cõicatio personatũ habitantiũ in nna domo domus nuncupari põt. Domus ergo de qua principaliter intendit᷑ in morali negocio nõ est ipm ædificiciũ: sed est cõicario domesticarũ personarũ. Spectat. n. ad moralẽ phũm. ut ad yconomicũ determinare de ædificiis domorũ. quia spectat ad ipsum uniuersaliter & typo oñdere q decet hoies hr̃e habitationes decentes ſm suã possibilẽ facultaté. Nõ tñ spectat ad ipm principaliter determinar᷑ de domo: ut nominat ædificiũ constructũ: sed determinare debet de domo quæ est ædificiũ: prout hẽt ordiné ad domũ quæ est cõitas personarũ. sicut spectat ad pollíticũ determinare de ordine domorũ & de constructione uici: & de fabrica ciuitatis ut ordinant᷑ ad cõitaté & ad pollitiã ciuiũ. Intendimus ergo oñdere de bono quæ est cõitas personarũ domesticarũ: qũo sit cõitas prima. ℄ Notandũ ergo q primũ multipliciter distingui põt. Est. n. primũ in opere. & primũ in intentione & est primũ in uia generationis & temporis & primũ in uia perfectionis & complementi. Videmus q ea quæ sunt ad finé præcedunt finé in opere & in executione. sed finis præcedit ea ſm intentioné agentis. Agens. n. primo & principaliter intendit finé. uerũ quia nõ põt hẽre finé: nisi per ea quæ sunt ad finé modus executionis & operis est contrarius intentioni & uoluntati. Nã intendimus & uolumus ea quæ sunt ad finé intendendo & uolendo finé. ita q finis est primo uolitus & intentus. sed in operando & exequendo est econtrario. Nã per opus consequimur finé operando ea quæ sunt ad finé ita q ea quæ sunt ad finé: licet sint posteriora & in uoluntate & in intentione. Sunt tñ priora in executione & opere. nã si finis est aliquid primo operatũ: cũ adepto fine: cesset operatio nunquã operamur ea quæ sunt ad finé. Vnus ergo modus distinguendi prioritaté est: quia aliquid est primũ in uoluntate & in intentione. Aliquid uero ĩ executione & opere. Alius nero modus distinguendí prioritaté eẽ põt. quia alia est prioritas ĩ uia generationis & temporis. Aliqua uero ín uia perfectionis & complementi. ut puer est prior uiro generatione & tempore quia prius tempore aliquis generat᷑ & efficit᷑ puer q̃ efficit᷑ uir. Verũtñ uir est prius pnero pefectione & cõplemento: quia usus rõis & alia quæ requirunt᷑ ad perfectioné humanã per amplius & perfectius reseruantur in uiro. Sic ergo distinctis prioritatibus de leui patet qũo cõitas domus se hẽt ad cõitaté ciuitatis: & ad cõitates alias. nã ĩ executione & opere domus præcedit uicũ ciuitaté & regnũ. sed in uoluntate & in intentione cõitates illæ præcednnt cõitaté domesticã. Rursus uia generationis & temporis domestica cõitas præcedit cõmunitates alias. Sed in uia pefectionis & cõplementi cõ

munitates aliæ præcedunt ipm. Videt̃ cõitas domus ad cõitates alias dupliciter se hr̃e. Primo quia hmõi cõitas respectu aliarũ est imperfecta. Oẽs uero aliæ sũt perfectiores ipsa. Cũ.n. ois alia cõitas: includat cõitatẽ domus: & addat aliquid supra ipsã. oẽs aliæ cõitates sunt perfectiores ea. Habet ergo se cõitas domos ad cõitates a'ias: sicut imperfectũ ad perfectũ. ut sicut pars ad totũ. Rursus hmõi cõitas se hẽt ad alias: sicut qđ est ad finẽ se hẽt ad ipm finẽ. nã domus tanquã ad finẽ ordinat̃ ad uicũ ciuitatẽ & regnũ. Est.n. domus propter uicũ: uicus propter ciuitatẽ ciuitas propter regnũ. Cõitas ergo uici est finis cõitatis domus cõitas ciuitatis cõitatis uici. sed cõitas regni: est finis oĩum prædictorũ. quare cũ imperfectũ in uia generationis & imperfectionis præcedat perfectũ. Perfectũ uero præcedat ipm ĩ uia perfectionis & complementi. Bñ dictũ est cõitatẽ domus eẽ priorẽ aliis tempore & generatione. Esse tñ posteriorẽ illis perfectione & complemento. Vñ & phũs.i.poli. comparans ciuitatẽ ad uicũ & domũ ait. ꝙ prima cõitas est cõitas ciuitatis. qđ non est intelligendũ de prioritate generationis uel temporis: cũ ipsemet dicat ciuitatẽ procedere ex multiplicatione uici. sicut & uicus procedit ex multiplicatione domorũ. Intelligendũ est ergo hoc de prioritate perfectionis & complementi. Amplius cũ cõitas domus ad cõitates alias non solũ se habeat sicut imperfectũ ad perfectũ. Sed ẽt sicut ꝙ est ad finẽ: ad ipm finẽ. domus respectu aliarũ cõitatũ non solũ est prior tẽpore: & posterior perfectione. sicut imperfectũ se hẽt ad perfectũ. Sed ẽt est prior in opere: & posterior in intentione. quia ꝙ est ad finẽ: hoc mõ se hẽt ad ipm finẽ. Spectat.n. non solũ ad pricipẽ siue ad legis latorẽ. Sed ẽt ad quemlibet ciuẽ prius intendere bonũ ciuitatis & regni. q̃ ẽt bonũ proprie domus. ut in tertio libro plenius oñdet̃. ¶ Viso quõ cõitas domus aliquo modo est prior q̃ communitates aliæ. de leui uideri põt: quõ sit hmõi cõitas naturalis. Nã cũ natura non præsupponat artẽ: sed ars naturã: quicquid arte naturali supponit̃ non proprie quia artificiale erit: sed oportet illud ſm ꝙ hmõi est naturale esse. quare si homo est naturaliter aĩal cõitatiuũ & sociale: cũ oĩs cõitas præsupponat cõitatẽ domus. oportet cõitatẽ domesticã siue domũ quid naturale eẽ. Reges ergo & principes decet scire gubernare domesticã & regere familiã siue domũ. non solũ inquantũ esse debent uiri sociales & politici, quia sic scire gubernationẽ domus pertinet ad oẽs ciues. sed spectat specialiter ad reges & principes. quia sicut regnũ uel ciuitas: præsupponunt esse domũ: sic regimẽ regni & ciuitatis præsupponit notitiã regiminis domus: & personæ propriæ. Nunquã.n. quis debitus rector regni uel ciuitatis efficit̃, nisi se & suã familiã sciat debite gubernare. quare si specialiter spectat ad eos: ut sciant domũ propriã gubernare: & ut cognoscãt quæ & qualis est cõitas domus: quia est quodã modo naturalis. & quõ hmõi cõitas se habet ad regnũ & ciuitatẽ. ut est in præsenti capitulo declaratũ. Nã per hoc magnã uiã habebunt ad inuestigandũ regimẽ ciuitatis & regni. Est tñ diligenter notandũ ꝙ licet quodã speciali & excellenti modo ad reges & principes spectat intendere bonũ regni & pricipes. Attñ hmõi bonũ intendere spectat ad unũquẽq; ciuẽ & ad quẽlibet incolã ciuitatis. quia bonũ regni est bonũ oĩum ciuiũ & oĩum existentiũ in regno. ergo cũ quilibet studere debet: ut sit dignus regere & principari. Tñ ẽt quia spectat ad oẽs ciues intendere bonũ regni: spectat ad unũquẽq; ciuẽ scire regere domũ suã non solũ inquantũ hmõi regimẽ est bonũ propriũ. Sed etiã ut tale regimen ordinat̃ ad bonũ cõe ut ad bonum regni & ciuitatis.

¶ Qualis sit communitas domus: & ꝙ oportet domum ex pluribus constare personis. Capitulum.iii.

Est autem

ST ât ex p̄cedēti capitulo aliq̄liter declaratū: q̄lis sit cōitas domus: cū oñsū sit ꝙ hō est naturaliter aīal dōesticū: & ꝙ cōitas dom⁹ est quodāmō naturalis. Attñ qa p̱ hoc nō sufficiēter habet q̄lis sit hmōi cōitas. Iō itēdim⁹ aliqua dicere de cōitate dōestica. ¶ Sciēdū ergo phūm. i. poli. sic descridere cōitatē domus, uidelicet ꝙ dom⁹ est cōitas ꝭm naturā cōstituta q̄dē in oēm diē. In hac ât descriptiōe: aliq̄d declaratū est p̱ p̄cedēs capitulū. & aliq̄d restat ulteri⁹ declarādū. Nā ꝙ domus sit cōitas ꝭm naturā supi⁹ grosse & figuraliter p̱babat: & ifra clari⁹ oñdet, ubi distiguēt oēs partes dom⁹: & p̱babit ꝙ q̄libet talis pars est aliq̄d naturale. Restat ergo declarare in descriptiōe p̄dicta: q̄uo dom⁹ sit cōitas cōstituta in oēm diē. Ad cui⁹ euidētiā aduertēdū ꝙ hūanorū opum: & eorū q̄ reqrūt ad sufficiētiā uitæ: ad q̄ ordiat hūana cōitas. Et uidet distiguere phūs. i. poli. q̄dā sūt diurnalia: ut illa qb⁹ idigem⁹ oi die: cuiusmōi est cōmedere bibere: & cuiusmōi sūt alia sustētamēta & seruitia corporalia: qb⁹ quottidie idigem⁹. Aliq̄ uero sūt n̄ diurnalia qb⁹ nō quottidie idigem⁹ ut emptio & uēditio. Nā & si aliq existētes in aliqua domo ad sustētationē uitæ quottidie idigēt emptiōe & uēditiōe, uidet hoc eē ex defectu & ex corruptiōe dom⁹. Nō. n. uidētur se hre ut incolæ nec ut ciues: sed magis ut pegrini & ut uiatores: si ad sustētationē uitæ emptiōe uel uēditiōe cōtiue egeāt. cōitas ergo dom⁹ facta fuit p̱pter ea: qb⁹ quottidie idigemus uerū qa in una domo nō repiūt oia necessaria ad uitā: nō sufficiebat cōitas dōestica: sed oportuit dare cōitatē uici: ita ꝙ cū uic⁹ cōstet ex plurib⁹ dōib⁹: ꝙ nō repit i una domo repiat i alia. Propter qd phūs. i. poli. ait ꝙ sicut cōitas dom⁹ cōstituta est in oēm diē. i. in opa diurnalia. sic in opa nō diurnalia cōstituta est cōitas uici. Verū ꝙ ēt in uno uico nō repiūt oia necessaria ad uitā. p̄ter cōitatē uici oportuit dare cōitatē ciuitatis. Cōitas ergo ciuitatis eē uidet ad supplēdā idigētiā in tota uita. Illa eē uidet pfecta ciuitas ut supi⁹ dicebat in qua repiri pñt q̄ sūt necessaria uniuersaliter ad totā uitā. Rursus ât qa cōtīgit ciuitates hre guerras: utile est uni ciuitati ad expugnādā ciuitatē aliā cōfederare se alteri ciuitati. q̄re cū federatio ciuitatū utilis sit ad bellādū hostes. & ad remouēdū p̱hibētia corruptiua p̄ter cōitatē dom⁹ uici & ciuitatis, iuēta fuit cōitas regni & pricipat⁹ q̄ est cōfederatio plurimū castrorū & ciuitatū existētiū sub uno pricipe siue sub uno rege. Erit ergo hic ordo ꝙ dom⁹ est cōitas ꝭm naturā cōstitutā in oēm diē. Vic⁹ ât est cōitas cōstituta in opa nō diurnalia. Ciuitas uero est cōitas cōstituta ad sufficiētiā in uita tota. Sed regnū est cōitas cōstituta nō solū ad supplēdū idigētias uitæ. Sed ēt ad remouēdū p̱hibētia corruptiua, ad q̄ remouēdū una ciuitas nō pōt plene sufficere. nisi ei sint adiūctæ aliæ pluriæ ciuitates & castra. Patet ergo q̄lis sit cōitas dom⁹: qa est cōitas naturalis cōstituta p̱pter opa diurnalia & quottidiana. Q̄d ât oporteat domū ex plurib⁹ cōstare psonis uidere nō est difficile. nā cū dom⁹ ut patet ex habitis sit cōitas q̄dā & societas psonarū cū nō sit p̱prie cōitas nec societas ad seipm: si in domo cōitatē saluare uolum⁹ oportet eā ex plurib⁹ cōstare psonis. ymo ut ifra patebit: ut uult phūs. i. poli. nō solū dom⁹ est cōitas q̄dā: sed in domo oportet dare plures cōitates: ꝙ sine pluralitate psonarū eē nō pōt. Patet ergo ꝙ dom⁹ ex plurib⁹ cōstat psonis. Patet ēt q̄lis sit & q̄uo sit necessaria: nā ut est ex habitis maīfestū: in uita hūana nō solū est expediēs cōitas dom⁹. sed & uici ciuitatis & regni. Vtrū ât p̱pter alias cās: q̄ p̱pter iā dictas sit expediēs cōitas ciuitatis & regni. in tertio libro pleni⁹ oñdet. Ad p̄sens autē sufficiat in tantum tangere de regno & ciuitate. inquantū eorum notitia aliquomodo deseruit ad cognoscendū domū & ad sciendum qualiter sit regēda. nā ut su

penius tangebat᷑ in hoc ꝰo inteudit᷑ principaliter regimē dumus. Nū āt regimē ciuitatis. His sic ptractatis cū cōitas domus sit tā necessaria in uita ciuili: spectat ad quemlibet ciuē scire debite regere suā domū. Tā to tū magis boc spectat ad reges & principes. q̄to ex in curia ꝓprie domꝰ magis potest insurgere ꝑiuditiū ciuitati in regno: q̄ ex in curia aliorū.

Quod oportet in domo: saltē duas cōitates eēt & ꝙ oportet eā constare ex tribus generibus personarū. Ca. v.

PHYLOSOPHVS. i. poli. uult ꝙ ex duabus cōitatibus uidelicet ex cōitate uiri & uxoris: dñi & serui constat domus prima. Dicit āt domū primā ex his duabus cōitatibus constare: qa saltē ad constitutionē domus heæ duæ cōitates requirunt᷑. Ex illis. n. dr̄ domus constare sine qbus congrue eē nō pōt. Q d' uero sine uiro & uxure & dño & seruo domus de q̄ hic loqmur: congrue nō possit existere: sic pōt ōndi: Nā domus ut s̄upius dicebat᷑ & ut in ꝓsequendo melius declarabit᷑ est qd uaturale. Maxime āt qd naturale eē uidet᷑ rerū generatio & earū cōseruatio. Cū .n. generatio: ut dr̄. 2. phisi. sit uia in naturā & cū res naturales p generationē ꝓpriā naturā accipiant. Bn̄ dictū est ꝙ dama. ait generationē eē qd naturale & eē opꝰ naturæ Rursus rerū conseruatio: qd naturale est. nā frustra eēt aliqd naturaliter generatū si nō posset in eē conseruari. Hæc ergo duo naturæ opa: uidelicet regū generatio & earū cōseruatio nō debent abinuicē separi. Nā nō est sepanda conseruatio a generatione. qa hæc illā ꝑsuppōit. Nā cū genera nō possint conseruari in eē nisi prius p generationē acceperunt eē conuersatio rerū generatarū esse nō pōt nisi ipsā earū generatio antecedat. Sic ēt generatio conseruatione separi no debet: qa ut dicebat᷑ frustra eēt aliqd generatū si nullo mō posset in eē conseruari. Hoc ergo mō heæ duæ cōitates faciunt domū esse qd naturale. qa cōitas uiri & uxoris ordinat᷑ ad generationē. Cōitas uero dñi & serui ad conseruationē. q̄re si generatio & conseruatio: est qd naturale oportet domū qd naturale eē. Amplius qa generatio & conseruatio abinuicē separi debeant: heæ duæ cōitates uident᷑ constituere domū primā. qa sine eis domus congrue eē nō ualet. Q d' āt cōicatio uiri & uxoris sit ꝓpter generationē uidere nō hēt dubiū. Nā ꝓpter bonū [illegible]lis principaliter instituta est societas maris & fœminæ. Sed ꝙ cōitatis dñi & serui sit ꝓpter salutē & conseruationē nō uidet᷑ adeo manifestū. Sciendū ergo ꝙ si aliqs debite domiat᷑: & alius debite seruit dñs: saluat᷑ ꝓpter seruū & seruus ꝓpter dñm: ita ꝙ idē expedit dño & seruo. Expedit. n. seruo ut seruiat dño: & expedit dño ut seruiat᷑ a seruo. nā ille ꝓprie est dñs q uiget intellectu: ille uero est ꝓprie seruus ut patet p phūm. i. polli. q deficiens intellectu pollet fortitudine corporali. seruus ergo qa seipm nescit dirigere: expedit ei ut obtempet & ut seruiat ei: q uiget prudentia & intellectu ut consequat᷑ salutē p eū. & ut dirigat᷑ p ipm. Nā deficiens intellectu est q̄si cecus: & nescit q̄liter sit eūdū. q ergo est hmōi q̄to magis pollet uiribus corporalibus. tāto ꝓpter salutē ꝓpriā magis indiget dirigente. Sicut. n. cecus corporaliter nisi cū pgit dirigat᷑ ab aliquo de leui obuiat alicui offensiuo: & q̄to fortiꝰ pgit. tanto magis indiget tali dirigente: qa magis offendi pōt. Sic qa naturaliter seruus pollet uiribus & deficit scia & cognitione: si saluari debet expedit ei ut obtempet & seruiat uigēti prudētia & intellectu. Expedit ergo seruo ut seruiat dño. sic expedit dño ut ei seruiat᷑ a seruo. Nā naturaliter dñi uigent prudentia & intellectu. Cū ergo uigētes intellectu & existentes apti mente ut plurimū hn̄t molles carnes: & deficiant corporalibus uiribus iuxta illud phi in. 2. de aia. Molles carues: aptos mente esse dicimus. Expedit hominibus dispositis ut eis seruiatur ab

tur ab aliis: quia pp defectũ fortitudinis cor poralis i exequẽdo necessaria ad uitã sibi ipsis non pñt sufficere: quare si dñs saluat̃ pp seruũ: & seruus pp dñm. Bene dictũ ẽ quod supius dicebat̃: qa, sicut ad constitutionẽ domus requirit̃ cõitas uiri & uxoris: pp generationẽ: sic requirit̃ ibi cõitas dñi & serui ꝑpter salutẽ & ꝑpter conseruationẽ. Hæ ergo duæ cõitates quarũ una deseruit generationi & alia conseruationi dicunt̃ facere primã domũ: qa sine eis domus congrue non põt existere. Vtrũ aũt cõitas dñi & serui naturaliter instituta sit ad salutẽ: & in conseruationẽ q̃ ex eo ꝙ dñs saluat̃ pp seruũ: & seruꝰ ꝑpter dñm: infra clarius ostẽdetur. ¶ Viso quõ saltẽ hæ duæ cõitates requirũt̃ ad domũ: qa ẽm phũm ex eis constare dicitur domus prima de leui uideri põt: quõ ad constitutionẽ huius domꝰ saltẽ requirunt̃ ibi tria genera pſonaꝝ. uideretur eni forte alicui: ꝙ cũ domus pria constet ex duabus cõitatibus & q̃libet cõitas requirat duas pſonas uel duo genera pſonarũ: ꝙ domꝰ prima rõne duaꝝ cõitatũ reqrit quattuor genera pſonarũ: ita ꝙ pria pſona erit uir secũda uxor: tertia dñs quarta seruus. Sed uir & dñs non dicũt aliã & aliã pſonã. Ille eni idẽ qui est uir uxoris: ẽ dñs serui uel suorũ: si i domo illa plures existant serui. Tria ergo genera personarũ uel aliqd loco eoꝝ constituũt domũ primã. Dicimus ãt aliqd loco eorũ: qa non semper seruus concurrit ad constitutionẽ domus: sed semper concurrit ibi aliqd loco serui: ut uult phũs. i. politico. Nã ut ait pauperes hoĩes q non possunt hẽre seruũ & ministrũ rationalẽ: ẽ eis bos uel aliquod aliud aĩal pro seruo: & habent ministrũ irrationalẽ. ymo aliqui sunt ita pauperes: qui non solũ non possunt hẽre ministrũ rõnalẽ: sed etiã hẽre non possunt ministrũ aĩatũ: sed loco eius hñt aliqd inaiatũ: ut qui sunt adeo pauperes qui neq boues neq equos habere possunt tã q̃ ministros arãtes & scindẽtes terrã loco bouis uel æqui hñt ligonẽ quãdã uel aliquod aliud instrumẽtũ: ita ꝙ nimis pauperibus ad scindẽdã terrã ẽ pro instrumẽto uel ministro ligo ꝙ aliis nõ sic pauperibus ad hmõi officiũ faciẽdũ obsequit̃ bos uel equus. Domus ergo prima dicit̃ constare ex tribꝰ: uidelicet ex uiro uxore seruo: uel aliquo loco serui. Vnde phũs. i. politi. commẽdat Esyodũ dicẽtẽ domũ constare ex tribꝰ: uidelicet ex uiro & muliere & boue aratore. Posuit eni ibi bouẽ loco serui: qa pauperes hoĩes ut idẽ phũs innuit loco serui hñt bouẽ uel hñt aliqd aliud loco bouis. Decet ãt oẽs ciues cognoscere partes ex qbus componit̃ domus: qa eis ignoratis ignorabit̃ regimẽ ipsius domus: multo magis hoc decet reges & prĩcipes: quia ergo cognitio partiũ domus: & scire quot gña personaꝝ: & quot cõitates requirunt̃ ad domũ ẽm phũm. i. poli. nõ solũ deseruit regimini domestico: sed ẽt regimini regni et ciuitatis qa partes domꝰ sũt partes ciuitatis & regni. ¶ Quod in domo perfecta oportet eẽ tres cõitates: q̃ttuor genera personarũ tria regimina: & ꝙ oportet hunc secundũ librũ diuidere in tres partes. Capitulum. vii.

d ICEBATVR eni in ꝑcedẽti capitulo duas cõitates uidelicet: uiri et uxoris domini & serui facere domũ primã. Sed tñ si domus debet esse perfecta: oportet ibi dare cõitatẽ tertiã. s. pr̃is & filii. Videmus eni in naturalibus rebus ꝙ statim cũ generatæ sint: natura ẽ sollicita de eorũ salute: ita ꝙ generatio & saluatio sunt prima opera naturæ: merito ergo cõitas uiri & uxoris: q̃ ẽ ꝑpter generationẽ: & domini & serui q̃ est ꝑpter saluationẽ faciũt domũ primã. Sic ergo saluatio comparat̃ ad rẽ generatã: qa statim cũ res ẽ genita: solicitat̃ natura circa salutẽ eiꝰ. ꝑducere tñ sibi simile nõ sic cõparatur ad res naturales. qa nõ statĩ cũ ẽ res naturalis põt sibi sĩle ꝑducere. sꝫ oportet priꝰ ipam esse pfectã. statim eni cuꝫ natꝰ est homo: solicitat̃ natura circa conseruationẽ ipius. non tñ statĩ põt generare: nec statĩ põt sibi simile ꝑducere: sed oportet prius ip

ſum eſſe ꝑfectū: ꝓducere ergo ſibi ſimilē nō
ē de rōne rei naturalis quocūq; mō ſumptæ:
ſed eſt de rōne eius ut hēt eē ꝑfectū. Si ergo
domus eſt qd naturale: & ea q̄ uidemus i do
mo reducere uolumus in naturales cās dice
m⁹ duas cōitates uidelicet: uiri & uxoris: &
dñi & ſerui eſſe de rōne domus primæ: qa ſi
ne eis domus congrue eē non pōt ſed tertiā
etiā cōitatē: q̄ eſt pr̄is & filii: non dicem⁹ eē
de rōne dom⁹ quocūq; mō ſumptæ: ſed erit
de rōne eius ut hēt eē pfectū. Sicut enī uide
mus in una pſona ſingulari: ſic & in domo
tota debem⁹ aduertere. Nā ſemp multitudo
ab unitate ꝓcedit pp qđ ordine naturali q̄
uidemus in multitudine domeſtica: quodā
mō in una pſona ſingulari reſeruāt᷑. Sic. n.
uidem⁹ in uno ſingulari hoie ꝙ generari &
ſaluari ſunt de rōne hoīs primi. Sed ꝓduce
re ſibi ſimile eſt de rōne hoīs iā pfecti: cū. n.
primo hō ē oportet ꝙ ſit genitus: & natura
ſtatim ē ſollicita de ſalute eius: non pōt tñ ſi
bi ſimile producere: niſi ſit iā pfectus: quare
cū cōitas patris ad filiū originē ex eo ꝙ parē
tes ſibi ſimile ꝓduxerūt: hmōi cōitas non di
cit᷑ eē de rōne domus primæ: ſed ē de rōne
domus pfectæ: unñ & phūs. 1. poli. cū prius di
xiſſet cōitatē uiri & uxoris dñi & ſerui: face
re cōitatē primā: poſtea i ſequēti capitulo p̄
dicti libri ait: ꝙ ad domū pfectā requirit᷑ cōi
tas tertia: uidelicet pr̄is & filii. ℂ Quod āt
ad pfectionē domus requirat᷑ hæc tertia cōi
tas triplici uia uenari poſſum⁹. Videm⁹. n. ꝙ
prīo fructificare & agere ſunt pfectiora non
potētibus. Rurſus ſunt pfectiora ppetna nō
ppetuis: ſic etiā fœliciora ſunt pfectiora ifœ
licibus: ergo ꝙ ad pfectionē domus requira
t᷑ tertia cōitas: q̄ eſt pr̄is & filii. Prīo poſſu
m⁹ ꝓbare ex parte gñationis & fructificatio
nis naturalis. Secūdo ex parte ppetuitatis: &
tertio ex ipſa fœlicitate. ℂ Prīa uia ſic patet:
Nā ſm phūm. Tūc unūquodq; perfectū eſt
cū poteſt ſibi ſimile ꝓducere. Ad hoc enī ꝙ
aliqd ſit pfectū: non oportet ꝙ ſibi ſimile ꝓ
ducat: ſed ꝙ poſſit ſibi ſimile ꝓducere: perfe
ctio enī conſiderāda eſt ex natura & ex for
ma rei: per quā aliqd eſt i actu & poteſt age
re: quare ſi ē ipotēs ad agēdū: ſequit᷑ ꝙ ei de
ficiat aliqua forma uel aliqua perfectio q̄ ſit
pricipiū actionis. Impotēs āt ad agēdū dici
tur aliqd cū p̄ſente ꝓprio paſſiuo: non ꝓdu
cat ſibi ſimile: quare cū ꝓpriū actiuū gñatio
nis ſit maſculus: & propriū ſuſceptiuū ſit fœ
mina: ſi in domo aliqua eſt coniūctio maris
& fœminæ: & tñ non ē ꝓcreatio prolis: uel
mas eſt iperfectū actiuū: uel fœmina eſt ipe
fectū ſuſceptiuū. Sterilitas ergo filiorꝫ i uita
politica: uel eſt ex iperfectione maris: uel fœ
minæ, uel utriuſq;. Sed cū mas & fœmīa uir
& uxor ſit prīa pars domus & prīa cōitas: q̄
reqrit᷑ in uita domeſtica: qa ex iperfectione
partiū: et maxīe pricipaliū reſultat iperfectio
totius: tota illa dom⁹ dicit᷑ iperfecta: ubi nō
ē pullulatio filiorꝫ. ℂ Secūda uia ad iueſtiga
de hoc idē ſumit᷑ ex parte naturalis perpetui
tatis. Nā cū hoies nō poſſint per ſeipſos per
petuari in uita ſed quodāmodo perpetuatur
hūana uita per ſucceſſionē filiorꝫ domus ubi
eſt carētia prolis cito efficit᷑ deſerta ſecundū
ordinē naturalē: continua enī hitatio dom⁹
uno mō ē naturalis: ut ſi per creationē filiorꝫ
domus iſta continue hitet᷑. Alio mō ē quā
cālis ut ſi priorib⁹ hitatorib⁹ defunctis uel re
cedētib⁹ noua familia inhabitet domū illā.
Naturalis ergo hitatio domeſtica naturaliter
perpetuari non pōt: niſi per gñationē q̄ eſt
opus naturæ: ſit ibi execeſcētia filiorꝫ. Sed ſi
perpetuū ē perfecti⁹ non perpetuo: iperfecta
ē dom⁹ ubi deſunt filii, per quos hitationē
domeſticā naturaliter quodāmō contingit
perpetuari. ℂ Tertio āt declarari pōt ex par
te ipſius fœlicitatis. Nā filii & ciuilis potētia
& cætera talia, licet nō ſint eſſentialia fœlici
tati: faciunt tñ ad quādā claritatē fœlicitatis
politicæ: unñ phūs. 1. poli. ait ꝙ aliq denudati
qbuſdā coinqnāt beatitudinē. Nā ſpē turpis
ignobilis & ſolitari⁹ & ſine filiis oīno fœlix
eē nō pōt: dicit᷑ enī talis non eē oīno fœlix.
qa nō hēt fœlicitatē politicā cū ni ſua clari
tate: patet

tate patet ergo q ad hoc q domus hēat esse
pfectū oportet ibi esse tres cōitates: unā uiri
& uxoris aliā dñi & serui: tertiā pr̄is & filii.
¶ Ex his āt patere pōt: q oportet i domo p
fecta eē tria regimia. Nā nūq̄ ē dare cōitatē
aliquā bñ ordinatā: nisi aliqd sit ibi dirigēs
& aliqd directū: uel nisi aliqd sit ibi princi/
pās: & aliqd obsequēs: quare cū i cōitate ma
ris & fœminæ mas debet eē pricipās: & fœ
mina obsequēs. In cōitate uero pr̄is & filii:
pr̄ debet eē iperās: & filius obtēperās. In cōi
tate qdē dñi & serui dñs debet eē p̄cipiēs: &
seruus ministrās & seruiēs i domo pfecta: ut
uult phūs. i. poli. sunt tria regimia: unū cōiu
gale: fm quod uir p̄est uxori: aliud paternale
fm q pr̄ p̄est filio: tertiū dñatiuū & despoti/
cū. secūdū q dñs p̄est seruis. ¶ Viso i domo
pfecta eē cōitates tres: & tria regimina: de le
ui patere pōt q ibi oportet eē q̄ttuor gñā p/
sonaꝝ. Videret tñ forte alicui ibi debere eē
sex gñā psonatū: ita q pria psona sit ibi uir:
secūda uxor: tertia pr̄: q̄rta fili⁹ qnta dñs: sex
ta seru⁹. Sed uir pater & dñs unā tātū psonā
noiant. Nā ille idē q̄ ē uir uxoris ē pr̄ filioꝝ
& dñs seruorū: patet ergo quot cōitates sūt
i domo pfecta: & quot regimia: & quot gñā
personaꝝ. De leui ergo patere pōt quot par
tes hr̄e debeat hic secūdus liber: i quo tracta
tur de regimie dom⁹. Nā cū i domo pfecta
sunt tria regimina oportet hunc librum tres
hēre partes in pr̄ia quaꝝ tractet prīo de regi
mīe cōiugali: i secūda de paternali: i tertia de
dominatiua: Hæc āt tria regimia bñ cogno
scere maxīe decet reges & pricipes: qa eis di
ligēter inspectis magnū adminiculū hēbunt
ut bene sciāt regere regnū & ciuitatē.

¶ Quod hō ē naturaliter aial cōiugale: &
q nolētes nubere nō uiuūt ut hoīes: sꝫ uel ui
uūt ut bestiæ: uel uiuūt ut dii. Capi. vii.

d ICEBATVR in p̄cedēti capitu/
lo tria esse determināda in hoc se/
cūdo libro in quo agit̄ de regimie
domus secūdū q i ipsa domo tria cōtigit es
se regimina. uidelicet cōiugale: paternale: &
dominatiuū. Inter hæc aūt regimina primo
agendū ē de regimie coniugali. quia secūdū
phūm. i. poli. in cōmunitate domestica pri/
mū oportet cōgregare marē & fœminā. Est
aūt hic ordo ratiōabilis. Nā primo aliqd ge
nerat̄: secūdo conseruat̄ i esse. tertio perfici
tur. & potest sibi simile pducere. Cōitas er/
go maris & fœminæ. quæ est propter gene/
rationē ē prima pars dom⁹ & præcedit cōi/
tatem dñi & serui quæ est ꝑpter salutem &
conseruationē. & etiā præcedit cōitatem pa
tris & filii. quæ non respicit domū primā uel
domū quocunq̄ mō sumptā. sed domū ha/
bentē esse perfectū. Primo ergo dicendū est
de regimine cōiugali: qd respicit cōitatē ui/
ri & uxoris q̄ de regimie dominatiuo. qd res
picit cōitatē dñi & serui: uel q̄ de regimine
paternali. qd respicit cōitatē patris & filii.
In determinando aūt de regimie coniugali
hunc tenebimus ordinē: quia prio dicemus
quale sit ipm coniugiū & quales uxores: &
q̄les ciues. etiā maxie Reges & prin. deceat
sumere. Deide ostendem⁹ q̄liter uiri suas uxo
ees regere dēant. & ad quas uirtutes & ad q̄
opa eas debeant ordinare. In ostendendo
qdē quale sit ipm coniugiū primo declaran
dū occurrit coniugiū esse aliqd secundū na/
turā & q hō nataraliter ē animal coniugale.
¶ Sciendum ergo q phūs. viii. ethi. uolens
ońdere q̄lis amicicia sit uiri ad uxorē: pbat
amiciciā illā esse secundū naturā. adducēs tri
plicē rationē q hō sit naturaliter animal cō
iugale. Prima ratio sumit̄ ex parte societatis
hūanæ. Secunda ex parte procreationis plis
Tertia ex parte opeꝝ. Probat̄ enim i primo
capitulo secundi libri hominē esse naturali/
ter animal sociale & cōicatiū. Cōitas autem
in uita humana: ut supra tangebatur ad qua
druplex genus reducit̄. qa quædā est cōmu/
nitas dom⁹ quædā uici: quædam ciuitatis: q̄
dā regni. Omnes aūt hæ conitates præsup/
ponunt cōitatē domesticam. cum ergo do/
mus sit prior uico: ciuitate: & regno. homo
naturaliter magis ē animal domesticū q̄ ci/

uile. Et cõitas domus magis uidet̃ naturalis
ipsi homini q̃ cõitas uici: ciuitatis: & regni.
Nã si cõsiderent̃ ea ad q̃ ordinat̃ cõitas do-
mestica, nõ uidet̃ habere dubiũ quin cõitas
dom⁹ magis sit naturalis homini q̃ uici: ciui
tatis: & regni. ordinat̃. n. dom⁹ ad nutritio
nẽ: q̃ maxime ẽ necessaria idiuiduo: & q̃ ma
xie expedit bono ꝓprio: ordinat̃ etiã ad ge
nerationẽ q̃ maxie expedit cõseruatiõi spe-
ciei & bono cõmuni. Vicus aũt ciuitas & re
gnũ nõ sic imediate ordinant̃ ad nutritionẽ
ꝓpter bonũ ꝑsonæ ꝓpriæ: & ad gñatiõem
ꝓpter cõseruationẽ spẽi sicut cõitas dom⁹.
nã si ꝑdictæ cõitates ordiant̃ ad nutritiõem
& ad gñonem: hoc ẽ ꝓut ex bõitate eaꝝ cõ
surgit bõitas ipi⁹ dom⁹. ipa eni domus ẽ in-
de melior: si est in bono uico uel i bona ciui
tate: aut in bono Regno. Si ergo magis ho
mo ẽ naturaliter animal domesticũ q̃ politi
cũ. cũ pria cõitas ipsius dom⁹ sit cõiunctio ui
ri & uxoris. seqtur ex pte ipsius cõitatis hũa-
næ: q̃ hõ magis sit animal cõiugale q̃ politi
cũ: & q̃ magis sit cõicatiuũ cõitate cõiugali:
q̃ cõitate uici ciuitatis & regni. qa dom⁹ cu-
ius regimen primũ ẽ coniugale: est prior ui-
co regno & ciuitate. Hanc aũt rõnem tãgit
phũs. 8. ethi. dicens. homo enim natura ma
gis est cõiugale animal q̃ policitũ, quãto do
mus ẽ prior & magis necesse ciuitati. ¶ Se-
cundo hõ est naturaliter aĩal cõiugale ex pte
ꝓcreatõis prolis. Nã illud maxie uidet̃ natu
rale. ad qd hõ habet naturalẽ impetũ: q̃re cũ
hõ & oĩa aĩalia naturaliter iclinent̃ ut uelint
ꝓducere sibi simile. qa in hõibus hoc debitẽ
fit per coniugiũ hõ naturaliter ẽ animal cõ
iugale. Hãc aũt rationẽ tangit phũs. i. poli.
& . 8. ethi. ubi probat coniugium competere
hõi ẽm naturã, qa naturale ẽ hoĩ: & oib⁹ aĩa
libus, hr̃e naturalẽ impetũ ad producẽdũ si-
bi simille. ¶ Tertia rõ sumit̃ ex parte opeꝝ
qa ut dicit̃. 8. ethic. confestim eni diuisa sunt
opa uiri & uxoris. opa eni uiri uident̃ esse i
agẽdo q̃ sũt fiẽda extra domũ: opa uero uxo
ris i cõseruãdo supellectilia uel i opãdo aliq̃
itra domũ. ponẽtes ergo ꝓpria ad cõe ut cũ
uxor ꝓpria sua opa i bonũ uiri: uel i bonũ to
ti⁹ dom⁹. & uir ꝓpria sua ordinat i bonũ do
m⁹ & i bonũ uxoris, sufficiũt sibi i uita. ut dr̃
. 8. ethi. Nã sic ꝓpria ordinare ad bonũ cõe
facit ad quãdã sufficientiã uitæ: quare si natu
rale ẽ homini hr̃e impetũ ad sufficiẽtiã uitæ
naturale ẽ ei q̃ uelit esse aĩal coniugale. sed
si coniugiũ ẽ qd naturale: sequit̃ q̃ fornica-
tio q̃ contrariatur coniugio sit uniuersalit̃
a ciuibus uitãda tanq̃ aliqd contrariũ rei na
turali. quã uidelicet fornicationẽ & uniuersa
liter oẽm uenereoꝝ usũ illicitũ. tanto magis
decet eos meliores & uirtuosiores eẽ. ¶ Hin
uisis q̃dã dubitatio uidet̃ ex dictis oriri. Nã
si coniugiũ ẽ hõi naturale: reꝑhensibilis est
igit̃ quicũq; non dat opam: ut coniugio co-
puleť. Sed hec dubitatio: si considerent̃ iã
dicta: de leui refelliť. Nã si naturale ẽ hõi eẽ
animal coniugale: q̃cũq; renuit coniugẽ du
cere non uiuit ut homo. sed non uiuer̃ ut ho
mo potest eẽ dupliciter: Vel qa eligit uitã su
pra hoĩem & uult continere: ut uacet contẽ
plationi ueritatis. & opibus diuinis. uel non
uiuit ut homo: quia eligit uitã ĩfra hoĩem &
uiuit ut bestia quare sicut dicebam⁹ de sõci
tate politica. uidelicet q̃ eligens solitudinẽ
& nolens ciuiliter uiuere: uel est bestia: uel
deus. Sic & de coniugio dicere possum⁹. Nã
nolẽs coniugaliter uiuere. uel hoc ẽ: qa uult
liberi⁹ fornicari. q̃re eligit sibi uitã ĩfra ho-
minẽ. & ẽ quasi bestia: uel hoc ẽ: qa uult se
dare speculationi ueritatis: & diuinis opib⁹
quare eligit sibi uitã supra hominẽ & ẽ quasi
de⁹. non nubẽtes ergo si dent se potioribus
bonis q̃ sint bona coniugii: licet non uiuant
ut hoĩes: non tñ ꝓpter hoc male agunt: qa
sunt quasi dii: & sunt hominibus meliores.
¶ Q d̃ oẽs ciues & maxie reges & pricipes
debẽt suis cõiugib⁹ idiuisibilr̃ adherer̃. ca. viii.

PROBAT aũt phũs: q̃ decet con-
iugia idiuisibilia esse. Ad qd̃ ostẽ
dẽdũ adducere possum⁹ duas uias
quas philosophi tetigerũt. Pria uia sumit̃ ex
parte

parte fidei: uel ex parte amicitiæ naturalis q̄ debet eē inter uirū & uxorē. Secūda uero ex parte,plis. ℂ Pria uia sic patet: nā cū nūq̄ ali q̄s fidelitē amicet' alicui: si ab amicitia eius discedat si iter uirū & uxorē debitā fidē: uel fidelē amicitiā saluare uolum⁹: ne sit ibi uio latio fidei: oportet uirū indiuisibiliter suæ ad herere uxori & ecōuerso: cū eni iter uirū & uxorē sit amicitia naturalis: ut ,pbat̃ .8.ethi. cū nō sit naturalis amicitia inter aliquos: nisi obseruet sibi debitā fidē: ad hoc q̄ coniugiū sit fm naturā: & ad hoc q̄ iter uxorē & uirū sit amicitia naturalis: oportet q̄ sibi iuicē ser uēt fidē: ita q̄ ab inuicē nō discedāt. ℂ Hāc āt uidet' tāgere Valeri⁹ maxim⁹ i libro de fa ctis mēorabilib⁹ capitulo de istitutis antiqs ubi ait. Q d' repudiū iter uxorē ipam & uirū a tpe quo urbs Rōana fuit cōdita: usq; ad cē tesimū: & qnquagesimū quoq; annū nullū itercessit. Primus āt q̄ dimisit uxorē sterilita tis cā: fuit Spuri⁹ Carbili⁹: q quāq̄ tolerabili rōne mot⁹ uideret': rephēsioneī n nō caruit q̄a cūcti arbitrabāt' cupiditatē liberoꝝ cōiu gali fidei non debere pponi. Fides ergo fm Valeriū maximū quā obseruari debet uir uxo ri & ecōuerso: ut eē una cā pp quā coniugiū mārere debet idiuisibile: & itepudiatū. De cet ergo oēs ciues cōiūgi suis uxorib⁹ idiuisi biliter absq; repudiatiōe: tāto magis hoc de cet reges & pricipes quāto magis i eis reluce re debet fidelitas: & cæteræ bonitates. ℂ Se cūa uia ad iuestigādū hoc idē sumit' ex parte ,plis. Nā licet cōiugiū et si sit sterile idissolu bile manere debeat: q̄a cupiditas filioꝝ ppo ni nō debet fidei cōiugali. attñ si assit ibi bo nū ,plis: q̄a proles ē quoddā cōe bonū: quo cōiūgit' uir & uxor rōe ipsius ,plis decet uxo rē uiꝝ & econuerso: idiuisibiliter adherere. Videm⁹ eni q̄ semp cōe bonū eo q̄ cōe est: cōiūgit participātes bono illo. Sicut ergo ci uitas cōiūgit & cōtinet ciues ipos ne a cuili tate recedāt: eo q̄ sit quoddā cōe bonū ipso rū: sic filii coniūgūt & cōtinēt ipos parētes: ne ab inuicē recedant: eo q̄ sint quoddā cōe bonū ipsoꝝ: ūt semp eni de rōne cōis ē q̄ con tineat: uniat & coniūgat sicut de rōne ,ppri i ē q̄ diuidat & distinguat. Hāc āt rōnē tāgit phūs .8. ethi. dicēs q̄ q̄ cōe continet & con iūgit: filii eo q̄ sint cōe bonū utroꝝq; cōiu giū uidet' eē cā quare sit ipsoꝝ coniūctio. Vñ subdit q̄ steriles citius dissoluuntur dicit aūt sterile, citi⁹ dissolui: non q̄a licita sit dis solutio coniugii etiā si non adsit illi fœcūdi tas filioꝝ: ut supior rō pleni⁹ ostēdebat. attñ si in coniugio assit ibi bonū prolis non solū ex fide q̄ in coniugio est seruāda: inclināt' coniuges: ut sibi iuicē insepabiliter adhereāt inclināt' ex ipsa prole: q̄ ē ipsoꝝ cōe bonū ymo eo ipso q̄ aliqui sunt amici uni⁹ habēt quādā inclinatiōnē ut sint amici inter se pa rētes q̄ naturaliter diligūt suā prolē ex dile ctione naturali quā hñt ad ipam: augmētat' eoꝝ amicitia naturalis. S; cū oēs amor uim quādā unitiuā dicat augmentato amore pp prolē genitā: augmētat' eoꝝ ppositū ut ue lint insepabiliter pmanere. Patet ergo q̄ de cet oēs ciues non solū pp bonū fidei conin galis sed etiā pp ipsam ,plē: ad quā ordinat' coniugiū insepabiliter conuiuere suis uxori bus. Tāto hoc magis decet reges & pricipes quāto de ,ple suscepta p̄ oibus aliis debēt di ligentiorē hēre curā. In cura.n. regiæ prolis plus potest inferre nocumēti ipi regno: q̄ in cura cuiuscūq; alterius: quare si amor & dili gētia circa ,plem facit maiorē unionē coniu gū: quāto maior cura & diligētia adhibēda est circa prolem regiā q̄ circa alias: tanto ma gis decet reges & pricipes q̄ diu suæ uxores uixerunt: eis insepatabiliter adherere.

ℂ Q uod oēs ciues & maxie reges & prici pes una sola uxore debēt eē contēti. Ca. ix.

PVD aliquas sectas non reputat' contradictū a mē rōis q̄ unius & eius dē simul plures existāt uxores: sed q̄ recta ratio dictet quoslibet ciues, & maxie Reges & principes unica coniuge debere eē contētos: triplici uia uenari possum⁹. Pria sū mit' ex parte ipsi⁹ uiri. Secūda ex parte ipsi⁹

uxoris. Tertia ē ex parte ꝓlis. ℭ Priā uia sic patet. Nā sicut pluralitas ciboꝝ prouocat ad nimiā repletionē. Sic pluralitas mulieꝝ prouocat ad nimiā cōcupiscētiā uenereorū: qre cū hmōi cōcupiscētiæ: si fortes sint obnubilāt mētē & rōnē pcutiūt. Si idecēs ē oībus ciuibꝰ nimis uacare uenereis & retrahere se ab actibꝰ prudētiæ & ab opibus ciuilibꝰ. Indecēs ē eos plures hr̄e cōiuges: tn̄ tāto hoc idecēs ē magis regibꝰ & pricipibꝰ quāto plus in eis uigere debet prudētia & ītellectus: & quāto plus uacare debēt & magis eē solliciti circa opa ciuilia & circa salutē regni: quā aliqui alioꝝ: ne ergo p nimiā opā uenereoꝝ nimis retrahant̄ ab hmōi cura: idecēs ē eos plures hr̄e uxores. ℭ Scđa uia sūit̄ ex pte ipiꝰ uxoris. Nā sicut ex pte uiri idecēs ē uxoꝝ pluralitas: ne pp nimiā opā uenereoꝝ uir a cura debita retrahat̄. Sic hoc idecēs ē ex pte uxoris: ne uxor a suo cōiuge nō debite diligat̄. Nā inter uxorē & uirū debet eē amor magnꝰ qa inter eos: ut ꝓbat̄. 8. ethi. ē amicitia excellēs & naturalis: sȝ cū excellēs amor nō possit eē ad plures: ut uult phūs. 9. eth. idecēs ē eos quos cūqȝ uiros uel ciues plures hr̄e uxores: quia ut eas non tāta amicitia diligerēt: qꝫ īter tātas cōiuges eē debet maxie tn̄ hoc idecēs ē regibus & pricipibꝰ: qa ne idebite utāt̄ uenereis eos & suas cōiuges maxime reseruari debet amor debitꝰ cōiugalis. ℭ Quarta uia ad inuestigādū hoc idē sūit̄ ex nutritiōe filiorū. Nā cū cōiugiū sit quid naturale: qūo debito mō fieri debeat maxie īuestigari pōt p ea q̄ ī aliis aīalibꝰ cōspicimꝰ. Videmꝰ āt ut cōiter alii doctores tradūt: ꝙ ī aliqbꝰ aīalibꝰ sola femella sufficit ad nutritionē filiorū: ut patet ī canibꝰ: ī gallinis & ī pluribꝰ aliis aīalibꝰ: q̄re cū cōiūctio maris & fœīæ ī oībꝰ aīalibꝰ ordinet̄ ad bonū ꝓlis: ī illis aīalibus: in qbꝰ sola fœīa sufficit ad nutritionē filioꝝ: non refert utrū unꝰ masculus pluribꝰ cōiūgat̄ fœmellis nec ēt refert: utrū durāte partu masculꝰ cōuiuat fœīæ: sed sola fœia nō sufficit ad p̄stādū filiis debitū nutrimētū: unꝰ masculꝰ nō adheret nisi uni fœīæ: & q̄ diu durat tp̄s partꝰ pp nutritionē filiorū: ut pȝ ī colūbis & ī aliis pluribꝰ gn̄ibꝰ auiū: q̄ alternatī oua fouēt: & onerū filioꝝ ptē portat fœmella: & ptē masculꝰ. Cū igit̄ ad supportādū onera coniugii hoibꝰ nō sufficiat sola fœīa naturale ē hoib ut unꝰ uir uni mulieri nubat. Ea. n. naturalia iudicare debemꝰ q̄ sūt ut ī pluribꝰ: ut naturale ē hoī ꝙ sit dexter, licet cōtigat aliquos eē sinistros. Sic qa ut ī pluribꝰ sola fœīa nō p portare onera matrimonii: nec sufficit ad p̄stādū filiis oīa necessaria & debitū nutrimētū. ℭ Licet ergo forte aliq̄ mulieres qa facultatibꝰ habūdāt: sufficerēt ad p̄stādū filiis debitū nutrimētū: qa tn̄ naturale non ē iudicādū illud qđ est ut in paucioribꝰ. Sed qđ ē ut in pluribus: reliquū est: ut in hoībus iudicet̄ qđ naturale: ut tā mas q̄ fœīa supportēt onera filioꝝ. Sed cū in aliis aīalibus: in qbus tā mas q̄ fœīa supportāt onera filioꝝ: q̄ diu filii indigent parentibus. Naturale sit ut unus masculus uni adhereat fœīæ: seqt̄ in hoībus esse qđ naturale ut q̄ diu filii indigent parentibus: tā diu unꝰ masculus uni fœīæ p coniugiū copulet̄. Sed filii q̄ diu uiuunt indigent ope parentū: decens est ut semp p coniugiū hūanū unꝰ masculus uni soli fœīæ copulet̄. Non. n. sic est de hoibus sicut de aīalibꝰ aliis qa eis natura sufficiēter parat uictū: ut supra in primo capitulo huius secūdi libri planiꝰ dicebat̄. Postq̄ ergo pulli auiū apposuerunt debitas pennas: & pueneṙūt ad debitū incrementū: p seipsos pn̄t sibi debitū cibū q̄rere: & non ulteriꝰ egent ope parētū: qa in talibꝰ sufficit: ꝙ durante tpe partus masculus cōuiuat fœīæ: & unus uni adhereat. Sed cū hoīes toto tempoae uitæ suæ egeāt opibus & facultatibus parentum: qa eis cibus congruꝰ: non sufficienter a natura parat̄. Sic se debent habere mas & fœmina per coniugiū in hominibus: sicut in auibus alternatim supportātibus onera filiorum se habent masculus & fœmina tempore partus. Sed cum dictum sit ꝙ toto tempore partus in huiusmodi auibus masculus

bus masculus simul coniungat fœminæ: & unus uni adhæreat. Sequit̃ q̃ in hoibus: per totã uitã coniuges simul conuiuant: & unus quidẽ uni adhæreat, quare si nolẽtes adhærere con iugio: decens est eos adhærere ẽm modũ & ordinẽ naturalẽ decet oẽs ciues una sola uxore eẽ contentos. Et tanto magis hoc decet reges & principes: quanto decet eos meliores eẽ aliis: & magis sequi ordinẽ naturalẽ. Patet ergo q̃ non solũ ex parte uiri & uxoris: sed et ex parte prolis uir non nisi uni fœminæ debet per coniugiũ copulari.

¶ Q̃ d' cõiuges oĩum ciuiũ: & maxĩe regnũ & pricipũ uno uiro debet eẽ cõtẽtæ. Ca. x.

QVAMVIS apud aliquas sectas: ut apud sarracẽos: & apud forte alias alias barbaras nationes non reputet̃ icõgruũ unũ uirũ: et simul hẽe plures uxores. apud nullas tñ gẽtes ẽm quasc ũq̃ leges uiuentes nunq̃ hoc fuisse indultum ut simul una mulier plurib⁹ uiris per coniugiũ copulet̃. Magis. n. repugnat apparentibus & his ad quæ coniugiũ ordinat̃ unã fœminã simul ploribus nubere uiris: q̃ unũ uirũ pluribus fœis, ymo & in lege diuina ut in ueteri testamẽto ex aliq̃ diuina dispẽsatione uel propter aliquã figurã & signationẽ legimus unius uiri plures fuisse uxores. tñ q̃ reperit̃ in paucis: uel q̃ repitur in aliquo casu uel ex aliqua rationabili cã permissum: con munẽ legẽ turbare non debet: ẽm. n. communẽ dictamẽ rationis detestabile est unũ uirũ simul plures hẽre uxores. detestabilius tñ eẽt si una fœia per coniugiũ simul pluribus copularet̃ uiris. Coniugiũ. n. ad quatuor comparari potest. ex quib⁹ sumi pñt quatuor rationes per quas inuestigare possum⁹ oino detestabile esse unã fœiam nuptam eẽ pluribus uiris. In coniugio. n. primo refert̃ ordo naturalis. Nam naturale est fœminã esse subiectã uiro, eo q̃ uir prudentia & intellectu sit præstatior ipsa. Secũdo ex coniugio consurgit pax & amicitia. Multas. n. guerras & multas discordias sedari uidem⁹ eõ q̃ inter partes contrahuntur coniugia. Tertio ex coniugio orĩt̃ ipsa proles: ordinatur. n. coniugiũ non solũ ad conseruationẽ ordinis naturalis & ad debitã pacẽ. Sed ẽt ordiat̃ ad pcreationẽ filiorũ. Quarto sicut ordiat̃ coniugiũ ad filiorũ pcreationẽ: sic ordiat̃ ad eorũ debitã nutritionẽ. Inconueniens est ergo unã coniugẽ eẽ plurimũ uirorũ q̃ p hoc oĩa pdicta. 4. ipedĩunt̃. Tollet̃. n. ex hoc naturalis ordo nõ resultabit idẽ pax & concordia: sed magis dessẽsio & inimicitia. nõ erit debita ibi pcreatio filiorũ. nõ tribuet̃ filiis debitũ nutrimẽtũ. ¶ Q̃ d' ãt ex hoc tollat̃ naturalis ordo uidere non ẽ difficile. nã ẽm ordinẽ naturalẽ ut p3 p phũ: ipoli. sẽp uir d3 eẽ p̃eminẽs. mulier uero d3 eẽ subiecta. Rurs⁹ ẽm ordinẽ naturalẽ i eis de opib⁹ null⁹ æq̃ p ẽe duob⁹ uel plurib⁹ põt eẽ subiect⁹. si. n. aliq̃ psona duob⁹ subiicit̃ hoc non ẽ æq̃ p se: sed hoc ẽ q̃ aun⁹ ad aliũ ordinat̃: ut si ciuis subiicit̃ ppolito & regi eõ q̃ p positũ illũ ad regẽ ordiati eẽ sub ipo: repugnat ergo ordini naturali eẽ duob⁹ esse subiectũ. q̃re similiter debet esse subiecta uiro. ex quo totã sui corpis ptãtẽ uni uiro tribuit. contra ordinẽ naturalẽ est ut uiro alteri sit subiecta. Nã & si idẽ põt dñari plurib⁹ ut plures sũt. eũdem tñ obedire plurib⁹ pricipãtib⁹: ut plures sũt ẽm naturalem ordinẽm esse nõ põt. q̃re & si detestabile est plures fœias coniuges esse uni⁹. unã tñ nubere simul uiris plurib⁹ detestabili⁹ esse debet. Decet ergo coniuges oĩum ciuiũ uno uiro esse contentas. multo magis tñ hoc decet consuges regũ & pricipũ: q̃ a i eoꝝ coniugio magis q̃ i alio decet naturalẽ ordiẽ, consuare.

¶ Scdo hoc idem iuestigari potest ex ipsa pace & concordia ad quã coniugiũ ordiat̃. Nã cũ qlibet moleste ferat si i usu suæ rei delectabilis ipedit̃ absq̃ dissensione & discordia eẽ non põt: si una fœia p coniugiũ pluribus copulet̃ uiris. cũ. n. un⁹ illorũ in usu rei delectabilis alterũ ipediret: inter eos guerra & inimicitia oriret̃. ymo q̃libet illorũ uiro

rũ contra parẽtes & consãguineos uxoris ad inimicitiã moueret: ideo q̃ suã cõiuge alteri uiro p cõiugiũ subiecerũt. Ex cõiugio igr̃ q̃ ordiat̃ ad pacẽ & ad amicitiã lis & discordia oriret̃. q̃re decet cõiuges oĩuʒ ciuiũ uno uiro eẽ cõtẽtas. Tãto tñ hoc magis decet cõiuges regũ & pricipũ q̃to lis & discordia pricipatiũ est piculosior & magis cauẽda q̃ aliorũ. ¶ Tertio hoc idẽ patet ex generatiõe plis: ad quã cõiugiũ ordiat̃. Impedit̃ .n. ipa fæcũditas filiorũ: si una fœmia pluribꝰ cõiugat̃ uiris. Vñ & meretrices cõspicimꝰ eẽ magis steriles q̃ alias mulieres. igr̃ ex parte pcreatiõis filiorũ oĩno idecẽs est unã fœminã plures hr̃e uiros. nã si unꝰ masculꝰ põt plures fæcũdare fœias. Vna tñ fœia nõ sic fæcũdari põt a pluribꝰ uiris: ymo ipedit̃ fæcũditas eiꝰ ex pluralitate uirorũ. q̃re si cõiugiũ pricipaliter ordiat̃ ad boniũ plis. Decet cõiuges oĩum ciuiũ: ne ipediat̃ eaꝶ fæcũditas uno uiro eẽ cõtẽtas. tãto tñ hoc magis decet regũ & pricipũ cõiuges. q̃to in tali cõiugio pculsior est sterilitas filiorũ. Diligẽter ergo aduertere debent singulæ mulieres: q̃ suis uiris p cõiugiũ copulet̃. q̃ta diligẽtia debeãt suã pudicitiã obseruare. & q̃to cõatu fidẽ suis uiris obseruẽt. qa si eẽ nõ põt & detestabile est. ẽt p cõiugiũ fœiam uiuẽte uiro suo: uiro alio copulari, magis detestabile ẽ alicui uiro fornicarie cõmiscere. ¶ Quarto hoc iuestigare possumꝰ ex filiorũ debito nutrimẽto. nã ex hoc parẽtes sollicitãt̃ circa pueros. qa firmiter credũt eos eẽ eorũ filios qcq̃d ergo ipedit certitudinẽ filiorũ: ipedit ne patres diligẽter eis puideãt in hereditate & in debito nutrimẽto. Sed si una fœia pluribꝰ nubat uiris: patres de suis filiis certi eẽ nõ poterũt q̃re nõ adhibebũt illã diligẽtiã quã debẽt ut suis filiis debite in nutrimẽto & in hereditate puideãt. detestabile eẽ ergo unũ uiꝶ pꝰures hr̃e uxores. sed detestabiꝰ est unã uxorẽ plures hr̃e uiros. qa p hoc magis ipedit̃ certitudo filiorũ. q̃re si decet oẽs ciues certos eẽ de suis filiis. ut eis diligẽter puideãt i hereditate & i nutrimẽto. decet cõiuges oĩum ciuiũ uno uiro eẽ contẽtas. tãto tñ hoc magis decet coniuges regũ & pricipum q̃tũ in cura circa eorũ filios periculosior est q̃ in cura aliorũ.

¶ Q̃d decet oẽs ciues: & maxie oẽs reges & pricipes non ducere coniuges sibi nimia consanguineitate coniunctas. Ca. xi.

REDERET forte aliqs: Dũ tñ una fœia p cõiugiũ uni copulet̃ ro. licitũ eẽt illud cõiugiũ cuiuscũq̃ gñris: uel cuiuscũq̃ cõsãguinitatis eẽ habeãt uir & uxor. Sʒ q̃ sit cõtra rõnis dictamẽ q̃ cũ parẽtibꝰ & cõsãguĩeis nimia cõsãguĩtate cõiũctis nõ sit ieũdũ cõiugiũ: triplici uia nẽari possumꝰ. Pria sũit ex debita reuerẽtia q̃ ẽ parẽtibꝰ & cõsãguĩeis exibẽda. Scda ex bono q̃d ex cõiugio cõsurgit. Tertio ex malo q̃d ide uitat̃. ¶ Pria uia sic pʒ. nã cũ ex naturali ordie debeamꝰ pẽtibꝰ debitã subiectionẽ. & cõsãguĩeis debitã reuerẽtiã. Cũ hmõi reuerẽtia debita nõ resuet̃ iter uiꝶ & uxorẽ pp ea q̃ iter eos mutuo sũt agẽda: dictãte naturali rõ q̃ nimis ppiq̃ ex suo gñre nõ ẽ p cõiugiũ sociãda. ymo adeo uidet̃ hoc naturali rõni cõsẽtaeũ q̃uix sint aliq̃ gẽtes nõ exceptãtes psonas aliq̃s a coniugio cõtrahẽdo. Vñ & phũs. 2. poli. sola rõne naturali ductꝰ exceptat psonas aliq̃s a contractiõe connubii. nũq̃. n. fuit licitũ alicui & apd̃ nullas gẽtes pmissũ iuẽimꝰ: ut qs cũ matre contraheret. nã uxor debet eẽ subiecta uiro. icõueniẽs ãt eẽt sic matrẽ filio eẽ subiectã. Nõ licet ergo filiis cõtrahere eũ pẽtibꝰ, pp mutuã reuerẽtiã quã sibi iuicẽ debẽt. Sic ẽt ñ licet eis cõtrahere cũ cõsãguĩeitate coniũcti. nisi i dispẽsatione & i casu: nã ppter aliq̃d magnũ bonũ i de posset consurgere: concedit̃ aliq̃ alicui i aliq̃o casu. q̃ cõiter aliis denegat̃. ratiõe ergo reuerẽtiæ debitæ cõsãguĩeis q̃ i agẽdis iter cõiuges cõgrue refuari ñ pñt, nisi ex dispẽsatiõe & i casu iter psonas nimia cõsãguieitate cõiũctas ñ sũt cõnubia cotrahẽda. Decet ergo oẽs ciues non contrahere coniugia

iugia cum quibusdam personis. Tanto tñ hoc magis decet reges & principes: quanto magis eos obseruare decet ordinē naturalē. ¶ Secunda uia ad inuestigandum hoc idē sumit̄ ex quodam bono quod in matrimonio consurgit. Dicebat̄ enim in præcedenti capitulo q ex contractione coniugii iter ipsos contrahētes orit̄ pax & concordia. Sed cū iter consāguineos ex ipa ꝓximitate carnis sufficiens quidem amicitia esse uideatur dictat naturalis ratio coniugia contrahēda eē iter illos: q non sūt nimia consanguinitate coniūcti: ut quos carnis coniūctio p dilectionē & amicitiā non coniūgit coniūgat contractio copulæ coniugalis. Decet ergo oēs ciues non contrahere cū psonis nimia consāguineitate coniūctis. Magis tñ hoc decet reges & pricipes. qa q̄to sunt in maiori statu & in altiori gradu, tāgo magis egēt affinitate & amicitia aliorū. Nā fm phūm in eth. q̄to arbor est altior, tāto magis idiget sustētamētis: ne quatiat̄ a uēto. Reges ergo & principes q̄to in altiori gradu existunt: tanto indigēt bñe maiores & plures: tā affines q̄ consāguineos & amicos. ¶ Tertia uia ad inuestigādū hoc idē sumit̄ ex malo qđ p cōiugiū uitat̄. Per coniugiū. n. non solū ꝓducit̄ bonū prolis: sed etiā uitat̄ itēperātiæ malū. Q uia. n. castitatē seruare non possunt: ne sint nimis intēpati qbuslibet fœminis se miscēdo expedit eis inire cōnubia. ut una uxore contēti ab itēpātia retrahāt̄. Cū. n. concupiscētia carnis si nimia sint: tōnē pcutiāt ut supra pluries diximꝰ. Expedit qbuslibet uolētibꝰ uigere ratione & intellectu non nimiā opā dare uenereis. Cū ergo ad psonas nimia affinitate coniūctas habeat̄ naturalis amor: si supra amorē illum superaddat̄ amicitia coniugalis, iter coniugales sic se hñtes tāta multiplicaret̄ dilectio q oporteret eos nimiū uacare uenereis. Decet ergo oēs ciues nō inire cōnubia cū psonis nimia consāguineitate coniūctis: ne dādo nimis opā uenereis pcutiat̄ eorū ratio: & retrahāt̄ a curis debitis & a ciuilibus opibꝰ. Tāto hoc ergo magis decet reges & pricipes. q̄to ipsi plus uigere debent prudentia & intellectu. & q̄to maiꝰ periculū potest regno consurgere: si reges & pricipes circa salutē regni & circa ciuilia opa non diligētes itendant. In nimis ergo ꝓpinquo gradu consāguinitatis non est matrimoniū contrahendū. Tertiꝰ tñ & quartus gradus quia a ꝓpinquitate deuiare incipiunt: si dispensatiu assit propter bonū alquod prosequendū. uel magnum malū uitandū contrahi poterit copula coniugalis. ¶ Quomodo reges & principes: & uniuersaliter omnes ciues: decet uxores accipere ornatas exterioribus. Capitulum. xii.

b ONORVM aūt q̄dā sunt bona aīæ, ut uirtutes & boni mores: q̄dā uero sūt bona corporis. ut pulchritudo: māsuetudo: & agilitas & cætera talia. Q uædā āt dicūt̄ exteriora bona. quæ q̄tū ad psens spectat in triplici genere hñt eē, nā hunorabilitas generis, pluralitas amicorū: multitudo diuitiarū. iter bona exteriora cōputāt̄. ut pater p phūm. i. retho. Cū ergo reges & pricipes uolunt alicui per coniugiū copulari: attēdere debēt ut psona illa quā sibi in coniugem optat sit oibꝰ his bonis ornata. Non tñ æque pricipaliter itēdere debēt ad tria prædicta bona. Sed ad nobilitatē generis: & ad multitudinē amicorū inter exteriora bona debēt intēdere quasi pño & per se. Sed pluralitas diuitiarū est intendenda quasi ex cōsequēti. Decet. n. eos talē uxorem acceptare: quæ sit nobilis genere: & per quā acquirāt multos amicos nobiles & potentes. sed q per uxorem illā acquirat̄ diuitiarum copia: intendendum est quasi ex cōsequēti. Magis autem artendendū est in cuniuge: ut in prosequēdo patebit: honorabilitas generis: & pluralitas amicorū: q̄ multitudo diuitiarum. Omnia tamē hæc tria aliquo modo sunt attendēda. Ordinat̄. n. cōiugium ut patet ex dictis: ad debitam societatem ad pacificum esse: & ad sufficientiam

uitæ. Prout ergo coniugiū ordinaꝛ ad debi
tā societatem apud reges & principes: in su
is cōiugibꝰ ꝗrēda est nobilitas generis. Sed
ꝓut ordinaꝛ ad eē pacificū: ꝗrēda est multi
tudo amicoꝝ. Prout uero ordiaꝛ ad sufficiē
tiā uitæ: ꝗrēda est pluralitas diuitiarū. Proba
tur .n. supra cōiugiū eē ſm naturā: eo ꝙ hō
naturaliter ē aīal sociale. Pria āt naturalis so
cietas ut patet ꝑ phō,.i. poli. est maris & fœ
miæ: uiri & uxoris: Hoc uatē nō eēt nisi cō
iugiū ordiareꝛ in ꝗdā societatē debitā & na
turalē. Cū ergo debite & cōgrue nobilis no
bili socieꝛ reges & pricipes quos cōstat esse
nobiles genere: ꝓut cōiugiū ordieꝛ in socie
tatē dignā & cōgruā debēt sibi uxores ꝗre
re ꝗ sint ex nobili genere. ¶ Secūdo ꝑpter
eē pacificū ꝗrēda est amicorū multitudo.
Nā pax iter hoies se hēt ꝗsi sāitas respectu
hūorū, Sicut .n. uidemꝰ io uno & eodē cor
pore ꝙ ꝑpter iæꝗlitatē hūorū cōsurgit ifir
mitas & pugna. Sic & iter hoies ꝑpter iiu
rias & iæꝗlitates: ꝗs iter se exercēt cōsurgūt
dissēsiōes & bella. ꝗre sicut ad eē sanū reg
riꝛ ꝙ qs habeat naturā fortē ut possit noci
ua expellere. Sic ad eē pacificū regriꝛ abū
dātia ciuilis potētiæ: & pluralitas amicorū.
Nā ſm phūm in retho. Hoies libēter iniu
stificāt cū pnt. Q ui ergo caret ciuili potē
tia & nō est mūitꝰ amicis de leui iniuriā pa
tiꝛ. & nō siniꝛ uiuere in eē pacifico. Cōiu
giū igiꝛ ꝓut ordiaꝛ ad eē pacificū ꝗrēda est
ex eo amicorū pluralitas. Hoc āt ut patet ex
habitis tāto magis egēt reges & pricipes: ꝗ
to corū statꝰ: qa altior magis idiget sustēta
mētis & pluribꝰ pōt cōcuti ifortūiis. Patet
ergo qūo in cōiuge regū & nobiliū ꝗrēda
est nobilitas generis. & qūo ex tali cōiugio
ꝗrēda est pluralitas amicorū. ¶ Restat oñ
dere qūo ex eo ꝗri debeat diuitiarū multitu
do ꝗrūꝛ .n. ex cōiuge dotes & diuitiæ ad
supportādū onera matrimōii siue cōiugii.
& ꝑpter sufficiētiā uitæ. Veꝝ qa reges & pri
cipes sēp itēdūt diuitiis & possessiōibꝰ abū
dare. ꝗ deseruiūt ad sufficiētiā uitæ. Decet
eos in suis cōiugibꝰ pricipaliꝰ ꝗrere: ꝙ sint
nobiles genere: & ꝙ ꝑ eas abūdēt in ciuili
potētia & ꝙ acꝗrāt multitudinē amicorū:
ꝗ ex tali cōiugio acꝗraꝛ multitudo nūmi
smatis. ¶ Viso qūo reges & pricipes in suis
cōiugibꝰ debēt ꝗrere exteriora bōa. de leui
patet ꝗles cōiuges singuli ciues accipe debe
ant. Nā si reges & pricipes decet accipe no
biles cōiuges: ut iter eos sit pax & digna so
cietas. In oī cōiugio nimia iparitas uideꝛ
uitāda. Nā ipitas i excessu: siue sit ſm nobil
tatē siue ſm ætatē: ut plurimū ē cā litigii. ut
ē cā ut sibi cōiuges fidē ñ ſuēt: ut si nobilis
nubat ignobili: ñ erit iter eos digna societas.
S; onꝰ alteri ultra ꝗ leges cōiugii reqrāt dōi
nari cōabiꝛ. sic ēt si nimis senes iuuēculæ nu
bāt. qa iuuenes societate senū nō gaudēt. tā
ta iparitas ætatis erit quoddā icitamētū: ut si
bi cōiuges fidē nō seruēt. Q uærēda sūt er
go in cōiuge tria ꝑpicta bōa exteriora. uide
licet honorabilitas generis: multitudo ami
coꝝ. & pluralitas diuitiaꝝ. Sed hoc ſm mo
dū & ꝑportiōalitatē nubētis. ita ꝙ iter cōiu
ges aliꝗ ꝑportio reseruetꝛ tā aiæ ꝗ corporis.
¶ Q đ decet oēs ciues & maxie reges &
pricipes ꝗrere i suis cōiugibꝰ: nō solū ꝙ sit
ornatæ exterioribus bōis: sed ēt in interiori
bus. Capitulum. xiiii.

O STENDEBATVR supra quale
debet eē coniugiū: qa est qđ natu
rale: & est qđ idiuisibile: & ē uniꝰ
ad unā. Oñdemꝰ āt iter ꝗs ꝑsonas debet eē
coniugiū: qa iter nimia ꝑpiꝗtate coniūctos
Vlteriꝰ āt declaramꝰ: ꝗlia bona exteriora
sūt ꝗrēda in coniuge. Reliquū est ut dicamꝰ
qūo cōniuges ipsorū uirorū bonis tā corpo
ris ꝗ aiæ: debēt eē ornatæ. ¶ Sciēdū igiꝛ ꝙ
phūs .i. retho. enūerādo bona fœmiarū ait.
ꝙ bona corporis fœmiarū sūt pulchritudo
& magnitudo. Bona uero aiæ. tēperātia: &
amor operositatis sine seruilitatis. Q uātū
ergo ad bona corporis ꝗrēda ē i uxore pul
chritudo & magnitudo. Sed ꝗtū ad bona
aiæ maxie uideꝛ eē ꝗrēdū in fœmina ꝙ sit
temperata

temperata: & q̄ nō amet eē̄ ociosa sed dili gat facere opera nō seruilia: Quę aūt sunt opera nō seruilia quę quęrenda sunt in cō iugibus mūlta in prosequendo patebit. ℭ Q̄d' āt hęc bona corporis magnitudo uidelicet & pulchritudo quęrenda sint in uxore:sic pōt ondi. Nā licet coniugiū ut in pręcedenti capitulo dicebat':ordinet' ad so cietatē debitā:& ad eē pacificū: & ad suffi cientiā uitę. Ordinat' ēt nihilominus ad debitā prolis productionē: & ad fornica tionē uitandā. ymo principalius uidet' or dinari coniugiū ad hęc duobona q̄ ad tria pręadicta. Nā bonū fidei: ut q̄ coniuges si bi fidē seruent: q̄ seruando fornicationē ui tant & bonū prolis magis directe pertine re uidet' ad coniugiū q̄ ea quę in pręceden ti capitulo diximus. Oīa ergo illa quę ui dent' facere ad fornicationē uitandā: ad fi dē coniugū conseruandā: & ad prolē debi te producendā: in coniuge quęri debent. Videmus āt q̄ magnitudo corporis facit ad bonū prolis. Nā filii in quantitate cor poris ut plurimū matrizant: quia totā cor pulentā sub̄ tantiā quodāmō hn̄t a matre. Sicut ergo in aliis aialibus ut plurimū ex ma gno genere magna procedunt, sic & in hoi bus: si parentes magni existant filii ul pluri mū magni nascunt'. Decet oēs ciues pp bo nū prolis ut filii polleant magnitudine cor porali: quęrere in suis uxoribus magnitudi nē corporis. Tanto tn̄ magis hoc decet re ges & principes: quanto ipsi circa proprios filios eo q̄ ex eis dependeat bonum cōe & sal⁹ regni. plus solicitari debēt: q̄ alii. ℭ Se cundo inter bona corporis quęrenda est in uxore formositas & pulchritudo. nā & hoc facit ad bonū prolis. Nā sicut ut plurimū ex magnis nascunt' magni. Sic & ex pulchris nascunt' pulchri. quare si decet oēs ciues & maxime reges & principes solicitari: ut pol leant filiis pulchris & magnis. Decet eos in suis uxoribus quęrere magnitudinē & pul chritudinē corporalē. Videt' ēt pulchritudo coniugis nō solū facere ad bonitatē prolis, Sed ēt ad fornicationē uitandā: ad quā ui tandā est ipm coniugiū ordinatū. ℭ Viso quō quantū ad bona corporis quęrenda sit in coniuge magnitudo & pulchritudo. Re stat uidere quō quantū ad bona aiē quęren da sunt in ea temperantia & amor opositat tis. Illud.n. bonū maxime uidet' eē quęren do in fœmina ad cuius opositū maxime in citat'. Dicebat' āt supra q̄ agre sm rōnē & in sequi passiões mō opposito se hn̄t. ita q̄ quā to magis insequit' passiones minus agit sm rōnē: & econuerso. Illi ergo in quibus min⁹ uiget rō sm q̄ hmōi sunt. magis iclināt': ut sint passionū insecutores pueri & mulieres quantū est de se: magis uident' eē insecuto res passionū q̄ uiri. quia nir est pręstantior rōne sed cū temperantia ut supra in primo libro diffusius diximus. ipsas passiones mo deret. ad quas mulieres maxime incitant'. li cet singulis uirtutibus sm modū eis cōgruū fœminas pollere deceat. tn̄ cū tradenda est aliqua nuptui: potissime inquirēdū est: utrū polleat temperantia: eo q̄ ad intemperan tiā fœminę maxie incitent'. Decet ergo oēs ciues hoc in suis coniugibus quęrere. Tan to tn̄ hoc decet reges & principes: quanto intemperantia coniugū ipsorū plus nocu menti inferre pōt. q̄ intemperantia coniu gū aliorū. Decet ergo coniuges temperatas eē. Decet eas ēt amare operositatē. quia cū aliqua persona ocia existat: leuius inclinat' ad ea quę rō uetat. Nā mens humana ut in nuit phūs. 7. poli. nescit ociosa eē statim er go cū aliquis nō dat se bonis & licitis exerci tiis: eius mens uagat' circa alia: & occupat' cogitationibus turpibus. Patet ergo ex iā di ctis quale debet eē coniugiū: & qualiter oēs ciues: & maxime reges & principes se hēre debent in ducendis uxoribus. Nā postq̄ eas inducunt: diligenter debent primo inquire re: qualiter sint ornate exterioribus bonis: ut quomodo sunt nobiles genere & quo modo per tale cōiugium consequi possint ci

uilē potentiā & multitudinem amicorum. ℂ Secundo inuestigare debent q̄uo polleant corporalibus bonis: ut q̄uo sint magnæ staturæ: & ꝙ hēant formositatē & pulchritudinē corporalē. ℂ Tertio quia nō sufficit affluere bōis exterioribus: & pollere corporalibus: nisi assint ibi bōa mentis & aīæ debent inquirere q̄uo uxores ducendæ sint temperatæ: & q̄uo sint operosæ circa exercitia licita & honesta.

ℂ Quod oēs ciues: & maxime reges & principes nō decet suas uxores regere eodē regimine quo regendi sunt filii. Ca. xiiii.

Quia nō sufficit scire quale coniugiū: & qualiter quis se hr̄e debeat in uxore ducenda. nisi circa eā iā ductā sciat debite se hr̄e. Iō præmissis capitulis: rōnabiliter hoc annectit̄. ut sciamus q̄uo regimē nuptiale: quo regendæ sunt cōiuges ab aliis regiminibus est distinctū. Possumus āt duplici uia inuestigare: ꝙ alio regimine sunt coniuges: & alio filii. Prima uia sumit̄ ex parte modi regendi. Secunda uero ex parte operū fiendorū. ℂ Pria uia sic patet. Nā s̄m phōs. modus regiminis uniuersi reseruat̄ in uno hoīe. unū & ab eis hō appellat̄ minor mundus. Nā sicut totū uniuersū dirigit̄ uno principe. ut uno deo. qui est intellectus seperatus & purus. sic oīa quæ sunt in hoīe si debite regi debent: regenda sunt itellectu & rōne. ymo adeo modus uniuersi reseruat̄ in quolibet hoīe: ꝙ populo totū ordinē cælorū saluauit in qualibet aīa rōnali. Si ergo regimē totius uniuersi assimilat̄ regimini qđ debet eē in uno hoīe. cū ciuitas sit pars uniuersi: regimē totius ciuitatis multo magis reseruabit̄ in una domo. Nā si dom⁹ est plus q̄ unus hō singularis: & ciuitas est minus q̄ uniuersū: si totū uniuersū per quandā similitudinē reseruat̄ in uno hoīe. multo magis regimina q̄ sunt in ciuitate per quandā similitudinē reseruant̄ in domo. Vñ & phūs. i. poli. regimina unius dom⁹ assimilat regiminib⁹ ciuitatis. Ciuitas āt q̄tū ad pn̄s spectat duplici regimine regi pōt. politico. s. & Regali. Dr̄ āt quis præesse regali dn̄io: cū præest s̄m arbitriū & s̄m leges: quas ipse instituit. Sed tunc præest regimine poli. qñ nō pōt s̄; arbitriū: nec s̄m leges quas ipse istituit sed s̄m eas quas ciues instituerunt. Cū. n. principans in ciuitate ipse s̄m seipm̄ priocipat̄ & ipse leges instituit regimē illud ab eo regnante nomē sumit & dr̄ regale. sed cū leges nō instituunt̄ a pricipante: sed a ciuibus. illud regimē nō est denōinādū ab ipso regnāte & pricipāte sed magis ab ipsa policia & ab ipsis ciuibus. Dicit̄ ergo tale regimē politicū uel ciuile. ℂ His aūt duobus regiminibus in ciuitate s̄m phūm in poli. assimilant̄ duo regimina domus: paternale & coniugale. Nā regimē paternale assimilat̄ regali. Coniugale uero politico. Debet. n. uir præesse uxori regimine politico quia debet ei præesse s̄m certas leges: & s̄m leges matrimonii: & s̄m cōuentiones & pacta. Sed pater debet præesse filiis s̄m arbitriū: & secundū regimen regale. inter patrē. n. & filiū nō interueniūt cōitates & pacta: q̄uo eū regere debeat. Sed pater secundū suū arbitriū prout melius uiderit filio expedire: ipm̄ gubernat & regit: sicut & rex gentē sibi subiectā regere debet secundū suū arbitriū: prout melius uiderit illi genti expedire. Quare tale regimē recte dr̄ regale. Sed inter uirū & uxorē semper interueniūt quædā cōuētiōes & pacta & sermones quidā q̄uo uir hr̄e se debeat circa ipsam. Dr̄ ergo tale regimē politicū: quia assimilatur illi regimini quo ciues uocantes dn̄m cōcedunt ei pacta & conuentiones quasdā in suo regimine obseruare. ℂ Ex ipso ergo mō regendi. quia unū est politicū: aliud regale. Differt regimē coniugale a regimine paternali. Videmus. n. ꝙ regimē regale est magis totale & naturale. Regimē uero politicū est magis paternale & ex electione: Nā præesse ragaliter est præesse totaliter & secundū arbitrium. Præesse uero politice est præesse non totaliter

nō totaliter nec ſimpliciter: ſed ſm̄ quaſdā
cōuētiones & pacta. Rurſus licet oē regimē
ſi ſit rectū ſit naturale. attñ regimē politicū
quātūcunq; ſit rectū: non ē adeo naturale: ſi
cut regale. ymo illud regimē ē quodāmō ex
electiōe. cū i tali regie ciues ſibi dn̄m eligāt.
Ex hoc aūt maxie patet differētia inter regi
mē nuptiale & paternale. qa pater magis p̄
eſt filiis ſimpliciter & totaliter q̄ uxori: Rur
ſus dominiū paternale magis ē ſm̄ naturā q̄
cōiugale. aliquo eni mō uxor iudicat̄ ad pa
ria. cū uiro: & eligit ſibi uirū. Filii aūt nō ſic
iudicant̄ ad paria cum patre. nec eligant ſi
bi patrē: ſed naturaliter producūtur ab ipſo.
Dicit̄ dn̄iū paternale eſſe plus ſm̄ naturam
q̄ coniugale. quia licet ſit naturaliter animal
coniugale. tñ q̄ habeat hāc coniugē ue illā
ē ſcdm placitū & ex electione. ſicut homo na
turaliter eſt aptus ad loquendū: tñ q̄ loq̄tur
hoc ydeomate uel illo. hoc ē ſcdm placitū &
ex electiōe. cōiugale ergo regim̄ nō ē ſic na
turale ut paternū. qa filii nullo modo eligūt
ſibi patrē. ℂ Viſo qūo differt regimē cōiu
gale a paternali ex modo regēdi. qa unū eſt
magis ſimpliciter & naturale. aliud uero ē q̄
ſi particulariter & ex electiōe. de leui uideri
poteſt. qūo differt hoc regimen ab illo. ex
parte operū ſiēdoꝝ. Nā pater ſic debet p̄eſſe
filiis: ut ordinet eos ad alia opera q̄ uxorem.
Nam filii inſtruēdi ſunt ad opera militaria.
uel ciuilia. quibus uacare debeāt cum ſint ad
utilitad quæ nō ſūt inſtrendæ uxores: qa tali
bꝰ uacare nō debēt. Patet ergo qūo decet om
nes ciues alio regimine præeſſe uxoribus: &
alio filiis. tanto tñ hoc magis decet reges &
principes: quāto ipſi plus obſeruare debent:
quæ dictat ordo & ratio naturalis.

ℂ Quod oēs ciues & maxīe reges & prin
cipes: nō decet ſuas cōiuges regere eodē regi
mine: quo regendi ſūt ſerui. Capitulū. xv.

d ICEBATVR ſupius in domo eſ
ſe tria diſtincta regimia. nuptiale
quo uir p̄eſt uxori. paternale quo
pater p̄eeſt filiis & dn̄atiuū quo præeſt ſeruis
poſtq̄ ergo diſtinximus regimē coniugale a
paternali qa paternale eſt magis totaliter &
ſimpliciter. illud uero magis particulariter:
& qa paternale ē magis ſm̄ naturā. illud ue
ro ē quodāmodo ex electiōe. Rurſus qa ad
alia opera ē hoc q̄ illud. Reſtat oſtēdere qūo
cōiugale regimē differt a ſeruili. Quod aūt uir
nō debeat uti ſua cōiuge tāquā ſerua: triplici
nia uenari poſſumꝰ. Prima ſumit̄ ex ipſo or
die naturali. Secūda ex p̄fectiōe domꝰ. Ter
tia ex parilitate cōiugū. ℂ Pria uia ſic patet:
Nam tota natura mouet̄ & regit̄ a deo & a
ſubſtātiis ſepatis. unde & phūs i libro de bo
na fortūa ait. impetus naturales quos habe
mus i anima eſſe in nobis a deo tanq̄ a mo
uente naturā totam: Sic ergo in artificio fa
cto a ſapiēti artifice nō iueniret̄ aliquid ſup
fluum nec deficit in neceſſariis. quicquid er
go natura agit: & quicquid ergo natura præ
paratur oportet ordinariſſimū eſſe. quia ille
naturam dirigit: a quo eſt oīs ordo. Cū ergo
matrimoniū ſit bene ordinatū: maxime qñ
unū ordinat̄ ad unū officiū: cum uxor na
turaliter ſit ordinata ad generādū: non erit
ordinata ad ſeruiēdū. Ideo dicitur. i. politi.
q̄ naturaliter diſtinguntur fœmia & ſeruus.
Nam ut ipſe ait ibidē. nihil tale natura facit
ſicut faciebant fabri formātes delphycū gla
diū. Apud delphos enim ſic fiebāt gladii p̄
pter pauperes: ita q̄ unus gladiꝰ deſeruiebat
pluribus officiis. utputa pauperes non ualen
tes plura habere inſtrumēta faciebant aliqd
inſtrumentum fabricari: quo poſſunt ad plu
ra uti officia. natura aūt nō ſic agit: ſed ut me
lius fiant res naturales: ſemp ad unū offici
um principaliter ordiat unū aliquid. unde
& idē phūs ait: q̄ unūquodq; orgāoꝝ opti
me p̄ficiet ſuum opus ſine multis operibus
ſit ſeruiens ſm̄ naturā. quare cum natura or
dinauerit coniugē ad generationem. idecēs
eſt q̄ ordinetur ad ſeruiendū. nō ē ergo na
turalis ordo uirū præeſſe uxori eo regimie
quo p̄eſt dn̄s ſeruis. licet ergo ſic ſit ſm̄ ordi
nē naturalē: cum apud aliquas gentes ſicut

apud barbaros: idē sunt fœmina & seruꝰ; ut recitat phūs. 1. poli. dicens ꝗ inter barbaros: fœmina & seruus eundē habent ordinē: ute bātur enim illi coniugibus tanq̄ seruis. Sed hoc ideo contingebat: ut recitatur ibidē: q̄a inter barbaros nullus est naturaliter princi- pās sed idē est esse naturaliter barbarū & ser uū. Esse enī barbarū ab aliquo hoc est esse ex traneū ab eo: & non intelligi ab illo. Potest ergo quis esse barbarus huic uel illi: q̄a nō in telligit ab hoc uel ab illo. Sicut theutonici sūt barbari Italicis: & italici Anglicis. Ille tū est barbarus simpliciter: qui seipso est extra neus & seipsum non intelligit: ꝗ esse nō po test: nisi careat usu ratiōis & intellectus. Sed cum carēs rationis usu sit naturaliter seruus: quia nescit seipsum dirigere: & expedit ei ꝗ ab aliquo alio dirigatur. Idem ē esse natura barbarum & seruum. Quare si apud barba ros eundem habēt ordinem uxor & seruus hoc est, ꝑpter rationis defectū: quia nesciunt distinguere inter regimen coniugale: & ser uile: quare si decet ciues esse industres: & co- gnoscere modū & ordinem naturalē. Inde cens est ergo eos uti uxoribus tanquā seruis. Tanto tamen hoc magis indecens est apud reges & principes: quanto detestabilius est eos eē barbaros: & carere ratione & intelle- ctu. Ex parte igitur ordinis naturalis: patet aliud esse regimen coniugale q̄ seruile: & nō esse utendum uxoribus tanquā seruis. ¶ Se cunda uia ad inuestigādum hoc idem: sumi tur ex parte perfectionis domus. Videtur. n. domus esse imperfecta & habere penuriam rerum & non sufficere sibi in uita: si uxo & seruus habeant eundem ordinem: Vnde di citur sexto politicorum: ꝗ pauperes quia nō habent copiam seruitorū non habūdant in hiis quæ requiruntur ad perfectionē domus utuntur uxoribus & filiis tanquam seruis. ¶ Tertia uia sumitur ex parilitate q̄ esse de- bet inter uirum & uxorem. Nā licet uir debe at præesse uxori: eo ꝗ rōne præstantior: nō tamē debet esse tanta imparitas inter uirum & uxorē ꝗ ea uti debeat tāquam serua: sed magis tanquam socia. Non enī est tanta im paritas inter uxorem & uirum: quanta inter dominum & seruum. ymo uir & uxor quan tum ad aliquid ad paria iudicantur.

¶ Q d' detestabile ē in oībus ciuibꝰ: & ma xīe in regibus & prīcipibꝰ in ætate nimis iu uenili uti copula coniūgali. Capitulū. xvi.

SERMONES uniuersales ut in primo libro diximus: circa morale negocium minus proficiūt: dete minare ergo de coniugio: q̄a regimen cōiu gale est aliud a paternali & seruili: & ostēde re ꝗ aliter debet se habere uir tā erga uxorē q̄ erga filios & seruos est ualde in uniuersali notitiā tradere: quale sit ipsum cōiugium & quō utendum sit eo. Oportet ergo magis in particulari descendere: qualiter oēs ciues & maxime reges & principes debēt uti copula cōiugali. Sermones. n. uniuersales circa mo res despiciendi nō sunt: q̄a ignorātia uniuer saliū sæpe facit particularia ignorare: ipis tū uniuersalibus sermonibus sunt particularia ad declarādū: quia cū negociū morale circa particularia cōsistat ꝭm doctrinam philoso phi. 2. ethi. In talibus particulares sermones plus proficiūt: determinādū ē ergo partic lariter in qua ætate sit utēdū cōiugio. ¶ Tā git enī phūs. 7. poli. quattuor rōnes proban tes ꝗ in ætate nimis iuuenili non est utēdū coniugio. Prima ratio sic sumit ex electione filioꝝ. Secūda ex intēperantia mulieꝝ. Ter tia ex periculo eaꝝ. Quarto ex malo uiroꝝ. ¶ Prima uia sic patet. Nā si in ætate nimis iuuenili cōiungātur uir & uxor: ut ꝓbat phi losophus in pol. lædūtur inde filii quātū ad corpꝰ: q̄a ut plurimū sunt nimis debiles cor pore & imperfecti: & etiā lædūtur quātū ad aīam: quia sic nascentes ut plurimū deficiūt rōne & intellectu. Sic enī uidemus in aliis re bus naturalibus: ꝗ quātū ad productionem alicuius effectus requiritur aliquid si illud sit imperfectū oportet effectū imperfectū esse ut si ad calefactionē requirit calidū: si illud sit imperfecte

sit impfecte calidũ: seqͬ ꝙ impfecte calesa-
ciat. sed etiam ad hoc ꝙ aliquid calefaciat re
quiriť ꝙ sit dispositum ad susceptionem ca
loris. Si aliquid sit impfecte dispositum ad
hmõi susceptioné. sequitur ꝙ impfecte calorẽ
suscipiat. q̃re si cõiũctio uxoris uiri requiriť
ad ꝓductionem prolis. Si uir uel uxor sit in
ætate nimis iuuenili qa corpora eoꝝ impfe
cta sunt: & nõ peruenerunt ad debitũ cõple
mẽtũ: si ex tali coniunctione nascãtur pueri
sequitur ꝙ producãtur imperfecti & debiles
corpore: quare quãtũ ad corpora ex coniun
ctione nimis iuuenili: cõsurgit læsio filiorũ.
Sic ex tali coniunctione læduntur filii nõ so
lũ quãtũ ad corpus: sed etiã quãtũ ad animã
qa cũ anima sequať cõplexiones corporis:
cũ aliquis nõ est bene ꝓportionatus in cor-
pore nõ est bonæ cõplexionis: impediť aĩa
ne possit bene speculari & ne possit libere
exequi actiones suas: nascentes ergo ex tali
cõiugio nõ solum sunt imperfecti corpore:
sed etiã mẽte. Decet ergo oẽs ciues nõ uti cõ
iugio in ætate nimis iuuenili: hoc tñ tãto ma
gis decet reges & principes: quãto ipsi plus
debent esse soliciti: ut eorũ filii sint formosi
& elegãtes corpore & industres mẽte. Dato
ergo ꝙ contingat eos uxorẽ ducere in ætate
nimis iuuenili: nõ tamẽ debẽt uti coniugio
nisi in ætate debita. ❡ Secunda uia ad inue
stigandũ hoc idẽ sumiť ex intẽperantia mu
lierũ. Nã si in ætate ualde iuuenili uxores su
is uiris copulẽtur: nõ solũ filii inde læduntur
sed etiã ipsæ uxores efficiũtur intẽperatæ &
lasciuæ: quia q̃libet ꝑsona: nimis desiderat
aliquid & nimio ardore cõcupiscit ipsũm: si
ex nimia iuuẽtute sit assueta: ad illud. Vnde
& .7. polit. diciť ꝙ intẽperatiores uidenť eẽ
mulieres illæ: q̃ nimis iuuenculæ fuerunt usæ
cõiugio. ❡ Tertia uia sumiť ex periculo mu
lieꝝ. Nã ut diciť in poli. in partu iuuenculæ
magis dolent & periclitãtur plures. Vnde &
antiquitus ut phũs recitat: fuit consuetudo
apud gẽtiles speciale oraculũ facere pro par
tu iuuencularũ in signũ ꝙ iuuenculæ plus pe
riclitantur in partu q̃ aliæ. ❡ Quarta uia su
mitur ex malo ipsorum uirorũ: quia ipsi ui-
ri læduntur si in nimia iuuentute utãtur cõiu
gio. Vnde in poli. dicitur ꝙ masculorũ cor
pora læduntur si tẽpore augmenti: & crescen
te corpore utãť uenereis. Quare si hæc ma-
la quæ ex nimia iuuentute coniugũ accidere
possunt: tã cõiugibus q̃ eorũ filiis magis ui-
tãda sunt in principibus & regibus q̃ in aliis
potissime nõ decet eos uti cõiugio: in nimia
iuuẽtute. Sed si quæratur quantũ tempus re
quirať in ipsis cõiugibus. Videtur uelle phi
losophus hmõi tempus in coniuge debere
esse esse. xviii. an. In uiro uiro plus tẽporis re
quiritur. Nã si p totũ tẽpus augmẽti nociuũ
estꝰ masculis uti cõiugio: cũ ad tẽpus augmẽti
cõiter in hoĩbꝰ requirãtur tria septẽnia. post
tertiũ in uiris uidetur esse debitũ tempus da
re operã copulæ coniugali: uerũ quia eis ge
neratiua ẽ nimis corrupta: huiusmodi tẽpus
anticipari poterit: si uidebitur expedire.

❡ Quod tẽpore frigido quo flãt uẽti Borea
les magis est dãda opa ꝓcreationi filiorũ: q̃
tẽpore calido: quo flant australes. Ca. xvii.

P HYLOSOPHVS. 7. politico. postq̃ ꝓbauit p rões plurimas: nõ esse dãdã operã cõiugio i ætate ni
mis iuuenili ingrit q̃uo tẽpore magis insistẽ
dũ est ꝓcreationi filioꝝ & ait: ꝙ tã a natura
libus q̃ a medicis cõcediť: ꝙ tẽpore frigido:
quo flant uẽti boreales melius est dare ope-
rã cõiugio: q̃ calido tẽpore quo flant austra-
les. Possumus aũt triplici uiã uenari. Prima
sumiť ex parte mulieꝝ. Secunda ex læsione
uirorũ. Tertia ex dispositione aeris. ❡ Pri-
ma uia sic assignatur a quibusdã. Nã tempo
re calido aperiũtur pori corporis exalat inde
humidũ: quare remanẽt corpora sicca. Rur-
sus apertis poris exalat naturalis calor: quo
exalante corpora intrinsecus remanẽt frigi-
da. Vnde quilibet in seipso experitur ꝙ tem
pore frigido flante borea melius digerit:
quia calor eius interius ꝓpter frigus circun
stans nõ exalat: sed magis roborať & uigo-

ratur: quare uentres mulierũ: tẽpote hyema
li sunt calidiores: quia nõ exalat inde calor:
& humidiores: quia nõ euaporat inde humi
dũ: magis sunt apti ad generationẽ: & forte
tali tẽpore magis procreãtur masculi. Vnde
& philosophus uidetur uelle ꝙ oues flanti-
bus borealibus uẽtis: magis concipiunt ma-
sculos. Flantibus uero australibus magis fœ
minas. Omnino enim flantibus borealibꝰ
uẽtis propter roborationẽ caloris materni
uteri magis possunt cõseruare suos fœtus &
eos pfectiores faciũt. ¶ Secũda uia ad inue
stigandũ hoc idẽ sumitur ex læsione filiorũ.
Nã uiri magis lædũtur si utant̃ cõiugali co-
pula tempore calido flante austro q̃ frigido
flante borea: tẽpore enim boreali & frigido
q̃a calor naturalis magis reseruatur interius:
plus possumus cõuertere de alimẽto: quare
usus cõiugalis copulæ in tali tẽpore non sic
lædit corpora uirorũ: nec sic attenuat ea: eo
ꝙ maior sit ibi conuersio alimẽti. ¶ Tertia
uia ad inuestigandũ hoc idẽ sumitur ex aeris
dispositione. Nã boreas reddit aerẽ purum.
Auster uero reddit ipsum turbulẽtũ. Nã fm
phm̃ in methauris. Auster pluuiarũ multi-
tudinis adductiuus. Aere aũt existente puro
melioratur cõplexio existentiũ in eo: & fiũt
meliores generatiões. Quare tali tempore
magis est danda opera cõiugali copulæ. De
cet ergo oẽs ciues uti magis coniugio: tẽpo-
re quo fit melior procreatio filioꝝ: tanto ta
mẽ hoc magis decet reges & principes quã
to decet eos elegantiores habere filios.

¶ Quod in mulieribus q̃dã sunt laudabi-
lia: quædã uero uitupabilia. Capitulũ. xviii.

m

VLIERVM aũt mores ut pluri-
mũ quasi mores iuuenũ sũt & pue
rorũ: quo dãmodo eni sic se uidẽ-
tur habere fœminæ ad mares sicut se habẽ
pueri existentes in ætate imperfecta ad ho-
mines existentes in ætate perfecta. Nam fm
eundẽ phm̃ in politi. Mares plus uigent rõ
ne q̃ fœminæ. Est eni fœmina quasi mascu-
lus occasionatus: & quasi uir incõpletus. Sic
etiã & pueri nõ sic ratione uigent ut adulti:
Nã puer est quasi homo incompletus: quia
ergo respectu perfectionis & quãtum ad ra-
tiõis usum: fœmina & puer quodãmodo ra
tionẽ eandem habẽt: sequitur mores fœmi
neos eẽ quodãmodo pueriles. In primo er-
go libro ubi uniuersaliter tractabamꝰ de mo
ribus: non curauimus speciale capitulũ face
re de moribus mulierum. Sed supposuimus
coniecturãdũ est de huiusmodi moribus ex
moribus puerorũ. Verũtamen quia in hoc
secundo libro de regimine coniugũ specia
lem requirit tractatũ: ut sciamus quo regimi
ne regendæ sunt coniuges. Narrandum est
sub compendio & succincte: quæ sunt lauda
bilia & quæ uituperabilia in ipsis. ¶ Est eni
primo laudabile in eis: quia ut plurimũ con
tingit fœminas uerecũdas esse: ꝙ duplici de
causa cõtingit. Primo ex appetitu laudis. Se
cundo ex timiditate cordis. Mulieres enim
ualde sunt appetitiuæ laudis. Nam in omni
bus qui sunt imperfecte tales plus appetunt
laudari q̃ perfecte possidentes illud. Clerici
enim imperfecti & habentes imperfectam
scientiam plus desiderant ut uocentur scien
tes: & ut habeant nomen ꝙ sint excellentes
clerici ꝙ uere sciẽtes. Nam qui uere sciunt in
seipsis inueniunt unde gaudeant. Ideo non
tantum curant de apparẽtia. Sed qui imper
fecte cognoscunt: quia non uidẽt in seipsis
scientiam unde gaudere possint: ꝙ non ha-
bent in rei ueritate: uolunt habere in homi-
num opinione. Quod ergo dictũ est de sci
entia perfecta & imperfecta: intelligẽdũ est
de bonitate completa & incompleta: q̃ qui
sunt perfecte boni non sic appetunt laudari
& reputari boni sicut alii. Habentes eni per
fectionem bonitatis in seipsis inueniunt un
de gaudere possint: propter quod non mul
tum curant gaudere de hominum opinione
quare cum mulieres communiter non tanta
bonitate polleãt sicut uiri. Si aliqualem bo
nitatem habeant: utputa si polleant aliquo
bono corporali. Nam si sint pulchræ & ele-
gantes

gantes : uel si aliqua bona alia bonitate par
ticipent : ualde cupiunt laudari & cōmēdari
in ea: ꝙ totum cootingit eis ex imperfectio
ne bonitatis. Nam bona corporis ut elegan
tia: pulchritudo : & cætera ralia imperfecta
bona sunt . Mulieres ergo ut plurimum uel
participant bona imperfecta: ut aliqua bo/
na corporis: uel si participant bona perfecta
ut bona mentis: participant ea imperfecto
modo: propter quod cōiter omnes deficiūt
a perfectione uiroꝝ: quare cum ad augmen
tum perfectionis bonitatis innuatur cupidi
tas laudis: & desiderium reputationis: tanto
plus appetunt laudari cōiter loquēdo mulie
res q̄ uiri: quanto in bonitate cōiter sunt im/
perfectiores illis: ꝓpter quod cū uerecundia
sit timor de inglorificatiōe & de amissione
laudis: mulieres cōiter sunt uerecūdæ: quia ti
ment ioglorificari & amittere laudē quā oi/
nia affectione desiderāt: ex ipsa igitur cupi/
ditate laudis ꝓbatur mulieres uerecūdas rē.
Rursus hoc idē ꝓbari pōt ex timiditate cor
dis. Nam cū mulierrs sint naturaliter adeo ti
mide ꝙ quasi oīa expauescunt: sequit᷑ eas ue
recuodas esse: qa uerecūdia est quidā timor:
ut superius dicebat᷑ . Ex diuersis ergo causis
probare possumus mulieres uerecūdas essr:
quicquid tamē sit de eius causis: laudabile au
tem est in ipis essr uerecundas: quia propter
uerecundiam multa turpia dimittuot q̄ non
dimitterent nisi eas uerecundiæ cathena cō
stingeret. Secundo est laudabile in mulieri/
bus: quia communiter sunt piæ & misericor
des . Pueri enim & senes & fœminæ: ut plu
rimum sunt misericordes: non tamen ex ea/
dem causa hoc uidetur contingere: quia pue
ri ut superius dicebatur sunt miseratiui quia
sua innocentia alios mensurant credunt om
nes innocentes esse & putāt eos indigne pa/
ti: quare super eis de facile miserētor. Senes
uero miseratiui existunt cum quia ipi io cor
pore & in uita deficiant uolunt aliis misere
ri & compati ipsis : quare cum de facili quis
inclinetur ad faciendū aliis quod ab eis uult
fieri sibi: senes de facili super aliis miserent᷑.
Mulieres ꝙ miseratiuæ sunt ex mollicie cor
dis . Nam habentes cor molle non possunt
aliquid sustinere: ideo statim miserentur cū
uident aliquos dura pati. Tertio considerā/
dum est in mulieribus quia communiter ni
mis excedunt: unde cum sunt piæ: snot ualde
piæ: & cum sunt crudeles sunt ualde crudeles
& cū sunt inuerecundæ sunt nimis inuerecū
dæ: postq̄ enī mulieres audaciam capiunt tā
ta turpia perpetrant ꝙ uix inuenirentur uiri
adeo inuerecūdi ut possint tanta turpia ope
rari . Hoc autem tertium & si in bōis potest
esse laudabile: in malis uero est uitupabile.

¶ Viso quæ sunt laudabilia in fœminis. Re
stat quæ sunt uituperabilia in eis . Possumus
autem narrare tria in mulieribus uituperabi
lia. Primo quia ut plurimū sunt intempera/
tæ & passionum insecutrices. Secundo quia
sunt garrulæ & litigiosæ. Tertio qa sunt mo
biles & instabiles . ¶ Primo autē fœminæ
cum possunt ut plurimum sunt ītemprratæ
& passionū insecutrices. Nam quia in eis ra/
tio deficit non sic habēt ut retrahantur a cō
cupiscentiis: sicut uir qui est ratione præstan
tior. ¶ Secūdo sunt garrulæ & litigiosæ qđ
ex eadem causa contingit. Nam frenum mu
lierum ut plurimum non est ratio: quia com
muniter a ratione deficiūt . Sed magis ē pas
sio ut uerecundia: si enī se continent ut non
garriant & non litigent: magis hoc faciunt
ex uerecūdia q̄ ex ratione : quare cum motæ
sunt nesciūt se moderare : sed sine freno gar
riunt & litigant . Videmus autem fœminas
plus perseuerare in litigando & garriendo
quam uiri: eo ꝙ magis deficiant a rōne ipis.
¶ Tertio cōtigit mulieres mobiles & insta
biles: qđ & forte accidit ex debilitate cōple
xionis. Nā cū aīa ut superius dicebat᷑: ut plu
rimū sequat᷑ cōplexiōes corporis. Sicut mu
lieres hn̄t corpus molle & instabile: sic uolū
tate & desiderio sunt instabiles & mobiles.

¶ Quo regimine oēs ciues: & maxīe reges
& prīci. debeāt suas cōiuges regere. Ca. xix.

d ICEBATVR in pcedétibus non codé regimine regendas esse côiuges quo regendi sunt serui. Aliud enî est regimê côiugale: a paternali: & etiã a seruili. Sed qa nõ sufficit sic tractare de regimine côiugali dicêdo ipsum esse differens a paternali & seruili nisi i speciali tractet quo regimine regêde sunt coniuges. Ideo oportet in speciali dicere aliqua de regimine côiugû. ℭ Sciêdû ergo unã esse cõem regulã ad oẽ regimẽ. Nã quicûq; uult aliqd bene regere: oportet ipm speciales hẽre cautelas ad ea: circa q̃ uidet ipsum magis deficere. Nã sicut est in locutionibus sic suo mõ est in ipsis operibus. Videm⁹ enim aliquos habere linguas disertas aliquos uero balbutiẽtes eẽ: & qui balbutiût nõ eodé mõ balbutiût: sed aliqui difficilius proferût unû uerbû: aliqui uero difficilius aliud. Qui ergo balbutientes uellet in loq̃la dirigere oporteret eos istruere ut specialẽ pugnã & specialẽ conatû acciperent circa ea uerba quæ deterius proferre possent. Vnde & aliquos philosophos legimus sic fecisse: qui cû eẽnt impeditæ linguæ: accipiẽtes specialẽ conatû circa illas litteras quas deterius proferebãt: facti sunt eloquẽtes. Hoc ergo mõ & circa opera se hẽt: cum enî quis se uel aliû uidet circa aliqua deficere si se uel aliû uult recte regere specialẽ conatû assumere debet circa ea in qbus esse contingit facilior casus. Quare cû mulieres ut in pcedẽti capitulo dicebatur: cõiter sint intẽperatæ garrulæ & istabiles: regẽde sunt tali regimine ut inducãtur ad tẽperãtiã & ad taciturnitatẽ & ad stabilitatẽ. Partes aût tẽperãtiæ ut dicebat in primo libro sunt quattuor uidelicet: castitas: pudicitia: siue hõestas: abstinẽtia & sobrietas. Tûc ergo mulieres sût tẽperatæ qñ sunt castæ: hõestæ abstinẽtes & sobriæ. Decet enî cõiuges eẽ castas nõ solû pp finẽ seruãdã suis uiris: sed etiã ppter procreãdã prolẽ. Nã si cõiûx castitatẽ nõ seruet de facili filius nõ pprius ipsi uiro succedit in hereditatẽ patris. Decet ergo cõiuges oium ciuiû esse castas. Et tanto magis hoc decet cõiuges regû & principû quãto ex earû illegitima prole põt maior lis & discordia uel dissensio oriri. ℭ Secûdo decet eas eẽ pudicas & honestas. Nã nõ sufficit cõiuges eẽ castas & cauere sibi ab opibus illicitis: sed oportet eas eẽ pudicas & honestas ut sibi caueant a signis & a uerbis q̃ uidẽtur in honestẽ protendere: non enî sufficit ut alius filius nõ succedat in hereditatẽ: sed requirit ut pater sit certus de sua prole. Cû ergo signa inhonesta & impudica quãdã suspitionẽ adgenerẽt de incõtinẽtia cõiugis ut pater sit certus de sua ple: expedit coniuges pudicas esse. ℭ Tertio oportet eas eẽ abstinẽtes: ut caueãt sibi a superfluitate cibi. Nã cibi superfluitas ad incõtinẽtiã inclinat. ℭ Quarto decet eas sobrias ut caueãt sibi a superfluitate potus. Nã tã imoderãtia cibi q̃ potus uenerea prouocat. Vñ & antiquitus apud Romanas mulieres ut recitat Valerius maxim⁹. 2. libro capitulo de institutis. Antiquis quodãmõ nefas erat bibere uinû: nñ ait q uini usus olim Romanis fœminis ignotus erat: ne in aliquod dedecus plabẽtur: qa usus uini cõsueuit eẽ pximus ad uenerẽ incõcessam. Sic igit regẽde sunt fœiæ ut sint castæ hõestæ abstinẽtes & sobriæ. Modus ãt quo iducẽde sunt ad hæc oia diuersificat ẽm diuersitatẽ nobilitatis & diuitiarû ipsorû uirorû. Nã ciues in nobilitate & diuitiis deficiẽtes debẽt p seipsos suas instruere cõiuges & debitas cautelas adhibere: ut polleant bonitatibus supradictis. Habundãtes uero nobilitate & diuitiis & ciuili potẽtia decet ingrere matronas bõi testimonii aliquas p diuturna tẽpora prudẽtia & bonis moribus approbatas instruẽtes cõiugem & inducentes eã p monitionẽ debitã ad bonitates p̃habitas. ℭ Viso coniugẽ sic regendã esse ut sit debitæ tpata. Restat ostẽdere: quõ regenda sit ut debitæ sit taciturna. Nã ut scribitur. 1. poli. ornamẽtû mulieris ẽ taciturnitas. Si enî mulieres debitæ se habeãt & cõgrue silẽtiû fuẽt: ex hoc magis ornatæ apparent & ad

rent & ad maiorẽ amorẽ uiros inducũt. De
cet ergo eas eẽ taciturnas. Sic ẽt decet eẽ sta
biles. quia quanto uxor est magis constans
& firma. tanto maior credulitas adgeneraẽ
uiro ut ei debitã fidẽ seruet. Tali ergo regi-
mine regende sunt coniuges: ut polleant
prædictis sex bõitatibus. uidelicet ut sint ca
stæ: honestæ: abstinentes: sobriæ: taciturnæ
& stabiles. Ad hæc ãt uiri eas inducere po-
terunt uel per seipsos: uel per matronas bo
ni testimonii. uel per cautelas alias adhibẽ-
do. quare decet oẽs ciues sic suas coniuges
regere. & tãto magis hoc decet reges & prĩ-
cipes. quanto ex eoꝝ indebito regimĩe põt
circa regnũ maius periculũ imminere.

Qualiter omnes ciues: & maxime reges & principes ad suas coniuges debeant debitæ se habere. Ca. xx.

n
ON sufficit scire qũo reges & prĩ
cipes & uniuersaliter oẽs ciues de
beãt suas cõiuges regere: & ad q̃s
bõitates debeãt eas inducere: nisi sciaẽ qũo
circa eas debeãt se hr̃e. Sunt aũt tria quã
tũ ad præsens spectat diligenter consideran
da: in quibus uiros circa proprias coniuges:
decet debitæ se habere. Nã primo debẽt eis
moderate & discrete uti. Secũdo debẽt eas
honorifice tractare. Tertio debẽt cũ eis de
bitæ cõuersari. Decet. n. eos suis cõiugibꝰ
moderate & discrete uti. Nã ĩmoderatꝰ usus
ueneriorũ. Prio cõitet destruit. Secũdo mẽ
tẽ deprimit. Tertio ĩmoderat appetitũ &
reddit cõiuges ĩtẽperatas. Destruiẽ. n. &
debilitaẽ corpus ipsius uiri si nimis det ope
rã copulæ cõiugali. qa uis generatiua est ni-
mis corrupta. & ut uult phũs. 3. ethi: Insacia
bilis est concupiscentiæ appetitus. quare ut
plurimũ hõ plus appetit q̃ natura requirat.
Si ergo sine freno quis sequiẽ appetitum:
& nõ moderet desideriũ copulæ cõiugalis:
ageret ultra q̃ natura reqrat & ultra q̃ suffi-
ciat ad restaurãdũ ꝙ sine debilitatiõe ꝓprii
corporis eẽ nõ poterit. Vñ cerebꝝ & uisus
& alia mẽbra nobilia debilitanẽ ex supflua
copula. Scdo supfluꝰ usus: nõ solum corpꝰ
debilitat. Sed ẽt mentẽ reprimit. Nã corpꝰ:
est q̃si ĩstrumẽtũ aĩæ. sicut ergo qa martel
lus ẽ ĩstrumẽtũ fabri. debilitato martello de
bilitãẽ actõẽs fabriles. sic debilitato cerebro
& aliis mẽbris nobilibꝰ ĩpediẽ a rõnis usu:
ut nõ possit sufficiẽter cõsiderare. Vñ & su-
pra p auctoritatẽ phi ꝓbabaẽ ꝙ talia si uehæ
mẽtia sint rõnẽ ꝑcutiũt. Tertio hmõi usꝰ
nimis maculat appetitũ & reddit cõiuges in
tẽpatas. nã q̃to plus daẽ opa ueneris actibꝰ
tãto plus ĩcitaẽ appetitus ut sit intẽpatus &
ut uenerea opetur. ut uult phũs. 7. ethi. pro
pter qđ elidiẽ quorũdã brutalis cogitatio di
cẽtiũ. Satisfaciã nũc cõcupiscẽtiæ & postea
de cetero abstinebo. Nã quilibet usus carna
lis copulæ incitat ad ulteriorẽ usum: & q̃to
quis plus ea utiẽ: tãto magis incitaẽ ad utẽ-
dũ & sẽp ĩtẽpatior reddiẽ. Decet ergo oẽs
ciues uti moderate cõiugali copula. & tanto
magis hoc decet reges & pricipes: q̃to ĩcedẽ
tius est eos ꝓpter hmõi actus hr̃e corpus de
bilitatũ: mentẽ deptæssam & intemperatũ
appetitum. nec sufficit eos tali copula uti tẽ
peratæ: nisi utanẽ ea discrete. Nam in omni
bus opibus discetio est adhibenda ut fiant
tempore debito. loco cõuenieti: & mõ con
gruo. Sunt. n. aliqua tẽpora incongrua præ
dictis opibus. Nam tẽporibꝰ quibus est ora
tionibus uacandũ: decet a talibus abstinere
Sic ẽt temporibus quibus posset insurgere
nocumẽtũ proli. decet abstiere a tali copula
est ergo obseruandum tẽpus debitũ. Sic ẽt
obseruãdus est locus congruus: & modꝰ cõ
ueniẽs: ut sit ĩter coniuges non solum amici
tia delectabilis sed hõesta. Viso qũo de-
cet uiros suis uxoribꝰ moderate uti & discre
te. Restat uidere qũo eas debeãt honorifice
ptractare. Quẽlibet. n. uirũ scdm possibilẽ fa
cultatẽ decet suã uxorẽ honorifice retĩere in
debito apparatu ei necessaria debita tribuẽ-
do. Nã cũ uxor sit psona ualde cõiũcta: ho-
nor q̃ uxori exhibeẽ redũdat in psona ipsi-
us uiri. ymo cũ oñsum sit supra uxorẽ nõ se

hēre a d uirū q̄si seruā; sed q̄si sociā decet q̄ē libet fm̄ suū statū uxorē, ꝑpriā honorifice ptractare. ¶ Osso q̄ño decet uiros suis uxorib⁹ moderate & discrete uti. & q̄ño debēt eas honorifice retiere. Restat oñdere q̄liter cū eis debeāt cōuersari. Tūc āt uiri ad uxorē est cōuersatio cōgrua; si ei oñdit debita amicitiæ & si eas p debitas mōitiōes istruat. ¶ Declarare āt q̄ sūt signa amicitiæ debita & quæ sūt mōitiōes cōgruæ fieri nō pōt nisi ĩspecta diuersitate statuū: & cōsideratis cōditiōib⁹ ꝑsonarū. Debēt.n. uiri diligēter aduertere utꝝ uxores sint supbæ uel hūiles. utꝝ sint prudētes aut fatuæ: nā sic cōuersādo ē cū uxorib⁹ q̄ plura signa amicitiæ oñdēda sunt eis. si sint hūiles q̄ si sint supbæ. Supbæ .n. adeo fiūt elatæ; si eis multa amicitia oñdaē ut uelint ēt uiris ꝑpriis dñari. Rursus sic conuersādū est cū eis: q̄ aliter instruēdæ sūt prudētes aliter fatuæ. Nā prudētib⁹ ad correptionē leuia uerba & blāda sufficiūt. Fatuis uero est asperior increpatio adhibenda. Decet ergo quoslibet uiros cōsiderato proprio statu: & inspectis cōditionib⁹ personarū suis uxorib⁹ oñdeē debita amicitiæ signa & eas ut expedit p debitas mōitiōes istrueē.

¶ Quomodo fœminæ coniugatæ circa ornamētū corporis deāt se hēre. Ca. xxi.

DECET reges & principes & uniuersaliter oēs ciues scire q̄ño circa ornatum corporis deceat suas cōiuges debite se habere. nam cum uir suā uxorem regere debeat eam dirigendo ad actiones honestas & ad opera uirtuosa: expedit quoslibet uiros in his in q̄b⁹ ut plurimū delinq̄ūt fœīæ diligenter aduertere, quæ sunt ibi licita & quæ illicita. Cū ergo mulieres ut plurimū appetunt uideri pulchræ; potissime delinq̄ūt circa ornatū corporis. quare decet uiros cognoscere quis mulierū ornatus sit licit⁹ & quis illicitus. Nam nunq̄ uxores uirtuosæ existūt nisi appetāt illicita fugere. ¶ Quantū autem malum incurrant ciuitates & regna ex fœīs non uirtuosis non appetentib⁹ licita sed illicita: ostendit phūs primo rethoricoꝝ. qui loquens lacedæmoniis ait eos esse infælices fm̄ dimidium: eo q̄ uxoribus suis illicita pmittebāt. Ne ergo domus principis uel cuiuscūq; ciuis fm̄ medium sit infælix quantū ad ornatum & ista quantū ad omnia alia circa quæ fœminæ cōsueuerūt delinquere. debēt eas debite admonere. ¶ Sciēdum ergo ornatum fœminei in duobus cōsistere. quorum unus potest dici fictitius, alius non fictitius. Fictitius aūt ornatus dicitur fucatio. ut apposito coloris albi uel rubei. quib⁹ per quædam figmenta oñdunt se fœminæ rubicūdiores uel albiores; uel alio modo pulchriores q̄ sint. Talis autē quæ sunt fictitia & sophistica sunt illicita & prohibenda. Alius autē est ornatus nō fictitius qui consistit in debitis indumētis. & in aliis ornamentis: quæ si consideratō pprio statu & conditionibus personarum debite & ordinate fiant: sunt licita & honesta. Decet enim uiros fm̄ suum statum suis uxoribus in debitis ornamētis & aliis ornamentis quæ si considerato proprio statu & cōditionibus debite prouidere. Vnde & ualerius maxius cites romanos cōmendat: qui sui uxoribus in pulchris indumentis & in alia ornamentis debite, ꝑuidebant. Sic ergo censendum est de ornatu. ¶ Sed ut uxores ipsas magis specialiter instruamus: qualiter circa indumēta & circa alia corporis ornamenta debeant se habere. Aduertēdum q̄ circa ornamentum uestimentoꝝ contingit dupliciter peccare. Primo ex superabundantia. Secundo ex defectu. ¶ Superabundātia uero ut uidet oportet ibi triplicem uirtutem cōuertere; quam tangit ardromicus peripateticus in libello quem fecit de uirtute huius triplex uirtus est humilitas; moderatia: & simplicitas. Tunc enim mulieres circa ornatum corporis sunt humiles quando non propter uanam gloriam se ornant; sed agunt: ut suis uiris placentes: eos a fornicatione retrahant. Tunc uero sunt moderatæ quādo cū siderato

ſideratõ ſuõ ſtatu non ſuperflua ueſtiméta quærunt. ¶ Decet.n.uxorem militis: magis eſſe ornatam ueſtibus: q̄ uxorem ciuis ſimplicis. Adhuc autẽ uxorem principis uel etiam regis decet magis ornatam eẽ. Dato igit̃ ꝙ uxor alicuius uiri eſſet humilis: non ornãs ſe propter uanam gloriam: poſſet delinquere in ornatum ſi non eẽt moderata ultra q̄ ſuus ſtatus requireret appeteret ornamenta. ¶ Tertio decet fœias circa ornatũ corporis eẽ ſimplices: ut non nimia ſolicitudine ornamenta requirant. Nam & ſi fœia nõ propter uanã gloriã ſe ornaret: nec ultra ſuũ ſtatũ ornaméta appeteret: poſſet delinq̄re ſi nimis eſſet ſolicita circa ipſa. ¶ His ergo.3.modis cõtigit delinq̄re circa ſupfluitatẽ ornamẽtorũ. Sed duobꝰ modis ut cõiter põit̃ cõtigit delinq̄re circa defectũ. Primo ſi hoc fiat ex pigritia. Nã aliq̄ adeo ſũt pigræ ꝙ ex ſola negligẽtia obmittunt ſolicitari circa debita indumenta. ¶ Secundo in talibus delinquitur: ſi ex ipſo defectu quæratur laus & gloria. Contingit enim aliquando aliquem efferri & ſuperbiri ex ipſa miſeria qoam ſuſtinet. Nam ſicut in ipſis claudis & in ipſis infirmis exiſtentibus apud ianuas eccleſiarum ut plurimũ accidit: ꝙ infirmior magis gloriat̃: qa credit ꝙ in eum plures aſpiciãt & expectat ſe plures elẽoſinas accepturũ. Sic aliq̄ñ q uilior eſt in hitu magis ſuperbꝰ efficit̃: ſi credat ex hoc ab hoibꝰ commẽdari. Deliquũt igit̃ mulieres ſi ex uilitate habitꝰ & ex defectu ueſtiũ gloriã q̄rãt. unde & phũs.4.ethi. uituperet latonios qui infra ſuum ſtatũ ueſtimẽta quærẽtes ex hoc in elationem & iactãtiã mouebãt̃. Hoc ergo mõ regẽdæ ſunt coniuges quãtũ ad ornatũ corporis, ut circa illa ſex quæ tetigimꝰ diligẽter inſtruant̃ & moueantur. Primo ergo mouẽdæ ſunt ne ſint ſophiſticæ: quærẽtes fucũ & figmẽtũ. Secundo ut ſunt humiles: ne propter uanã gloriã nimiũ ſe ornent. Tertio ut ſint moderatæ ne ultra eoꝝ ſtatũ ueſtimenta requirãt. Quarto ut ſint ſimplices ne circa ornamẽta nimia ſolicitudie uexẽt̃. Quito ne ſint negligẽtes ne totaliter ifra eoꝝ ſtatũ pp pigritiã deficiãt erga ornamẽtũ corporis. Sexto ne uilitate hitus ſint ſup ſticioſe ut ex ipo defectu ueſtiũ laudẽ & gloriã cupiant.

¶ Quod non decet reges & principes & uniuerſaliter omnes ciues erga ſuas coniuges nimis eſſe zelotipes. Ca.xxii.

(m) VLTI uirorũ in hoc uidẽt̃ delinquere: qa circa uxores ꝓprias ſũt nimis zelotipi, ſed qd̃ nimis zelꝰ non ſit laudabilis: triplici uia oſtẽdere poſſumus. Nã cum quis erga ſuam coniugem eſt nimis zelotipꝰ ex nimio zelo quẽ erga illã gerit omnia ſuſpicant̃ in peius. Multotiens uxores bene uiuẽtes & debite ſe gerẽtes increpantur a uiris: ſi contingat eos nimis eſſe zelotipos, eo ꝙ ipſi zelotipi bene apta ſuſpicari in peiꝰ. Ex ſuſpitione autem ipſiꝰ zelotipi: ſi nimis ſit eiꝰ zelus tria mala cõſurgũt ex quibus tres rationes ſumi poſſunt oſtendentes nimis zelotipos non eẽ laudandos: Primũ eſt quia uiri in ſeipis nimia turbatione uexant̃: Secundum quia ex hoc ipæ uxores incitant̃ ad malum. Tertium uero quia ut plurimũ ex tali zelo conſurgit in domo litigiũ & perturbatio. ¶ Prima uia ſic patet. Nam ſi uiri in nimo zelo mouent̃ circa uxores proprias quaſi ſemper ſunt in ſuſpitiõe & per cõſequẽs ſemper ſũt in anxietate cordis, quare cum una cura ĩpediat aliam, oportet ſic zelãtes retrahi a debitis curis & a ciuilibus operibus. Decet ergo omnes ciues non eẽ nimis zelotipos de ſuis coniugibus. & tãto magis hoc decet reges & pĩcipes quãtõ maius præiudiciũ poteſt inſurgere regno ſi reges ſint in anxietate cordis & retrahant̃ a debita cura regni. ¶ Secũda uia ad inueſtigandum hoc idem ſumit̃ ex eo ꝙ uxores incitant̃ ad malum, ſi contingat ſuos uiros eẽ nimis zelotipos. Cõmune eſt enĩ ꝙ ſemper prohibitio auget cõcupiſcẽtiam. Nã ut dicitur.2.retho. Concupiſcẽtia eſt eius q ab eſt. Ideo probatur ibi ꝙ ſenes magis deſide

rant uiuere ultima die q̃ præcedentibus diebus: eo ꝙ tunc magis deficit eis uita. Semp ergo magis cõcupiſcit quod abest: & quod uidemus nobis deficere. Sed ſi res est nobis prohibita eo ipo ꝙ prohibetur uidetur abeſſe & deficere. ex hoc ipo magis deſideratur. & concupiſcitur. Sequit ergo uxores zelotipum magis incitari ad malũ. Quia agetur in eis concupiſcẽtia ex inordinato zelo uirorum: & ex ipſorum inordinata probibitõe.

¶ Tertia uia ad inueſtigandum hoc idẽ ſumitur ex lite & iurgio: quod in domo cõſurgit. Nam cum uidet uxoribus ꝙ ſine cauſa calomnientur: & ꝙ earum uiri ſine culpa ſuſpicentur de ipſs mala: quæ faciunt uiri zelotipi: non poſſunt patiẽter ſufferre. Propter quod in domo illa ut plurimũ oriunt lites & iurgia. Nõ ergo decet uiros de ſuis coniugibus eẽ nimis zelotipos. Nec etiam decet eos circa ſuas coniuges nullam habet cuſtodiam & nullũ hẽre zelum. ſed conſideratis cõditionib⁹ pſonarũ: & inſpectis cõſuetudinib⁹ patriæ qlibet circa ppriã cõiugẽ debet debitã curã & debitã diligentiã adhibere. Sic ẽt decet uirũ quẽlibet erga ſuã cõiugẽ ornatũ hẽre zelum, ut ſit inter eos amicitia naturalis: delectabilis: & honeſta.

¶ Quale ſit cõſiliũ mulierũ: & ꝙ earũ cõſilio nõ ẽ utẽdũ ſimplr: ſed i caſu. Ca. xxiii.

c ONSILIVM mulierꝝ. ut dr. i. poli. eſt in ualidũ. nã ſicut puer habet cõſiliũ impfectũ: qa deficita pfectiõe uiri. Sic. n. fœia hẽt inualidũ conſiliũ. qa hẽt cõplexiorẽ iualidã: & deficit a ualitudine uiri. Qd' ãt fœiæ nõ ſũt robuſtæ corpore: nõ eſt ex bõitate cõplexiõis: ſed ex malitia. Mollicies. n. carnis in ipis magis arguit abũdãtiã flegmatis q̃ bõitatẽ cõplexiõis. qa ergo ſic eſt: oportet fœias deficere a rõne & hre cõſiliũ iualidũ. Nã q̃tũ corp⁹ eſt melius cõplexiõatũ: tãto eſt magis pportiõatũ aĩæ: propter qd' magis obſeqt ei: & aĩa exiſtẽs in tali corpore liberius unit opibus ppriis: & expeditius hẽt rõnis uſum. Primũ igitur qd' eſt attẽdẽdũ in conſilio mulierꝝ eſt. q̃a iualidũ. Scdm uero qd' eſt attẽdẽdũ: eſt qa ẽ uelox & citũ. Nã ut uult phũs in de aialibus oĩa minora & debiliora citi⁹ ueniunt ad ſuũ cõplemẽtũ. Conſiliũ ergo mulieris qa ẽ debilius & iualidius q̃ conſiliũ uirile. citius uenit ad ſuũ cõplemẽtũ. Cæteris ergo paribus ſi quis ſtatim opari deberet nec poſſet ad illud negocium ſufficiẽtẽ deliberationem habere: elegibilius eẽt conſiliũ muliebre q̃ uirile. Natura enim cum moneatur ab intelligẽtiis & a deo: i quo eſt ſupma prudẽtia. oportet ꝙ agat ordinate & prudẽter. Prudentis eſt enim cito ſe expedire: & modicũ temp⁹ apponere in rebus uilioribus: de quibus eſt minus curandum. Vñ & puerbialiter dicit ꝙ mala herba cito creſcit. quia natura de ea modicũ curãs cito perducit ipſam ad ſuũ augmẽtum. Sic & mulier quantum ad corpus citius habet eſſe perfectum q̃ uir. quare cum anima ſequat complexionem corporis. ſicut ipm corpus muliebre eo ꝙ ſit uilius & natura minus de ipo curet: citius uenit ad ſuum complemẽtum q̃ uirile. Sic conſilium muliebre citius eſt in perfectione & cõplemẽto q̃ uirile. Simpliciter ergo meli⁹ eſt conſiliũ uirorũ q̃ mulierum. eo ꝙ uir ſit ratione præſtãtior & mulier habeat conſilium iualidũ. In caſu tamen põt eſſe muliebre conſiliũ meli⁹ q̃ uirile: ut quia illud eſt citius in ſuo cõplemento: ſi oporteret repentino opari forte elegibilius eſſet huiuſmodi conſilium.

¶ Quomodo decet reges & principes & uniuerſaliter omnes ciues ſuis coniugibus propriis ſua aperir conſilia. Ca. xxiiii.

t RIPLICI uia iueſtigare poſſum⁹ ꝙ mulieres cõiter & ut plurimũ ſecreta retinere non pñt. Pría uia ſumit ex defectu rõnis. Scda ex mollicie cordis. Tertia ex appetitu laudis. ¶ Pría uia ſic patet: ut in pcedẽtib⁹ dicebat: eo ipo ꝙ aliqd ẽ phibitũ auget cõcupiſcẽtia nr̃a ut opemur illud. q̃re cũ põere aliqd i pcepto ſit phibere ne dicat illud. ex ipa phibitiõe icitat concupiſcentia

cōcupiſcētia magis ad dominādū ſecreta q̄ alia. Nō ergo a tōne hmōi cōcupiſcētia refrenet̃ nō cōgrue pñt retiere ſecreta. Mulieres igit̃ eo ꝙ ab uſu rōnis deficiūt: nō pñt ſic refrenare cōcupiſcētias: ſūt magis ꝓpalatiuæ ſecretoꝝ: q̄ ſint uiri. Nā ſi ꝓhibitio auget cōcupiſcētiā: tāto ſūt ꝓniores mulieres ad faciēdū ꝓhibita q̄ maſculi. q̄to ab uſu rōnis deficiētes min⁹ pñt refrenare icitamēta cōcupiſcentiarum q̄ uiri. ℭ Secunda uia ad inueſtigādū hoc idē ſumit̃ ex mollicie cordis. Nā quia mulieres ut plurimum ſunt molles & ductibiles: ſtatim cū aliqua pſona eis applaudet: & ridet i facie earū credūt ipſam eē amicā & reuelāt ei oīa ſecreta cordis. ℭ Tertia ad hoc ꝓbādo ſumit̃ ex appetitu laudis. Dicebat̃.n.in p̄cedentibus: ꝙ mulieres nimis appetūt laudē & gloriā. Hī ē igit̃ ꝙ cōiter ut plurimū mulieres aliis mulieribus: q̄s credūt amicas eē reuelāt ſecreta uirorū. Credunt.n.ex hoc eſſe in quadā excellentia: & laudari apud eas: ſi ſciant referre uirorum ſecreta. Nā q̄a uident̃ a ſuis uiris diligi: ſi ſciant ſecreta ipſorum congloriant̃. ſi poſſint ſe laudari ꝙ a ſuis maritis diligantur: appetentes quandam inanem gloriam & quādā laudem: de facili reuelant ſecreta uirorum. ℭ Ex hoc autē de facili apparet qualiter uiri ſuis coniugibus debeant reuelare ſecreta: Nam cum dicimus hos eſſe mores iuuenū, hos mulierū: hos ſenum. Nō eſt intelligendum talia neceſſitatē imponere: ſed ſolummodo ut in pluribus: & ſecundum quandā pronitatem & inclinatiōem. Poſſunt tamē tā fœminæ q̄ uiri per ratiōis uſum ſi uelint eē conſtantes & uincere huiuſmodi impet⁹ & inclinatiōes. Nam licet ſit difficile ſupetare incitamēta cōcupiſcentiarū & ſit hoc magis difficile in fœminis q̄ in uiris: eo ꝙ magis deficiant a rōnis uſu. Non tamen eſt impoſſibile. Poſſunt.n. tam uiri q̄ mulieres: huiuſmodi impetus uincere. Quare licet cōiter mulieres ſint propalatiuæ ſecretorū: nō eſt tamen inconueniēs aliquas mulieres eē debita ſecreta tenentes. Viri igit̃ nō debent ſuis coniugibus ſecreta aperire: niſi per diuturna tempora ſint experti eas eē diſcretas prudentes & ſtabiles: & non eē ſecretorum propalatiuas. ℭ His uiſis cum oſtenſum ſit quomodo cōmunitas uiri & uxoris ſit naturalis. & quomodo ſe habeant ad alias cōmunitates domus. Cū etiam declaratū ſit quomodo reges & pricipes: & uniuerſaliter omnes ciues ſe habere debeāt ad ſuas coniuges & quomodo cum eis debeāt conuerſari. Imponatur finis primæ parti huius ſecundi libri: in qua agitur de regimine coniugali.

ℭ Videt̃ tamē forte alicui non ſufficiēter eſſe traditam notitiam regiminis nuptialis: eo ꝙ non oſtenſum ſit ad quæ opera ſint cōiuges ordinandæ. Si enim indecēs eſt eas eē ocioſas ut ſuperius dicebatur. deſcribenda ſunt opa: quæ decet ipſas coniuges exercer̃. ſed quia de eis infra dicetur uolumus ea hic ſilentio prætetire.

ℭ Incipit ſecunda pars ſecundi libri de regimine principū. In qua tractat̃ q̄uo parentes circa ꝓprios filios curā de eis hēant.

ℭ Q̄d decet oēs parētes circa ꝓprios filios eē ſolicitos. Capitulū primum.

[e]XPEDITA pria parte huius libri ſecundi. In qua determinatū eſt de regimie nuptiali. Reſtat exequi de ſecūda in qua aget̃ de regimine paternali. Non.n. ſufficit patrēfamilias ſcire coniugē regere: niſi nouerit filios debite gubernare. ℭ Secundum igitur ꝙ cum cōitas uiri & uxoris: & domini & ſerui pertineāt ad domum primam. Cōitas uero patris & filii pertiēat ad domum iam ineſſe perfectam: quia domus prima præcedit domum iam ineſſe perfectam. Ideo forte uidet̃ alicui ſtatim poſt determinationē de regimine nuptiali: determinandū eſſe de regimine ſeruorum. Verū quia dicit̃ p̄io politicoꝝ. Iconomiæ amplior eſt ſolicitudo circa homies: q̄ circa paſ

sionẽ inanimatorũ & circa liberos. q̃ circa
seruos. Iõ decreuimus prius determinare de
regimine filiali q̃ de regimine seruili. tan/
quã de eo circa qđ eẽ debet amplior cura. In
determinando quidẽ de regimine filiorũ:
primo oñdere uolumus ꝙ decet oẽs patres
circa proprios filios eẽ solicitos. Nã cogni-
ta solicitudo quæ est circa filios hñda magis
incitabunt parentes ut suos filios bñ regãt.
Possum⁹ ãt triplici uia uenari ꝙ decet hmõi
solicitudinẽ hẽre parentes. Prima uia sumit
ex eo ꝙ pñes sunt cã filiorũ: & filii hñt ab eis
eẽ. Scda ex eo: ꝙ sunt superiores: & præstã
tiores illis. Tertia uero ex eo ꝙ inter eos de
bet eẽ amicitia naturalis. ¶ Pria uia sic pa/
ret. Nã sicut in naturalibus rebus aspicimus
ꝙ nunq̃ natura dat esse alicui nisi sit solicita
circa ea per quæ illud ualet conseruari in eẽ
ut si natura dat eẽ igni: statĩ est solicita dare
ei leuitatẽ quandã: per quã ferat sursũ eo ꝙ
in loco superiori magis hẽt in eẽ conseruari
q̃ in inferiori. Sic ẽt si natura dat aĩalibus eẽ
quia aĩal sine cibo conseruari nõ põt: natura
est solicita dare aĩalibus ora & alia organa:
per quæ pñt sumere cibũ & nutrimẽtũ. qua
re si patres sunt cã filiorũ: & filii naturaliter
a patribus eẽ hñt. decet patres hẽre curã fi/
liorũ & solicitari erga eos ut inueniant eis il
la per quæ pñt bñ uiuere: & per quæ ualeãt
conseruari in eẽ. ¶ Scda uia ad inuestigan/
dũ hoc idẽ sumit ex eo ꝙ patres sunt præ/
stantiores filiis & debent præesse eis. natura
licet. n. semper superiora inferiora instruunt
& ea regulant & conseruant. Videm⁹ super
cælestia corpora influere in hæc inferiora &
ea regere & conseruare. quare si naturale est
ut superiora & præeminentia in inferiora in
fluant: & ea regulent & conseruent. Decet
quẽlibet dominantẽ & præeminentẽ soli/
citari quõ per debita consilia influat & sub/
ueniat suis subiectis: & quõ eos regulet & cõ
seruet. Vñ & ipse deus qui singulis reb⁹ præ
est: hẽt solicitudinẽ & prouidentiã toti⁹ uni
uersi. Patres ergo eo ipso ꝙ naturaliter præ
sunt filiis: debent circa eorũ regimẽ eẽ soli/
citi. ¶ Tertia uia sumit ex parte amicitiæ na
turalis quæ est inter parentes & filios. De ra
tione. n. amoris est: ut sollicitet amantẽ cir/
ca rẽ amatã: quilibet sollicitat circa dilectũ.
quare cũ inter patrẽ & filiũ sit amor natura
lis. ut probatur. 8. ethi. decet patres ex ipso
amore naturali quem habent ad filios: solli
citari circa eos.

¶ Q đ maxime decet reges & principes
sollicitari circa regimen filiorum. Ca. iii.

LICET oẽs patres deceat solicita-
ri circa proprios filios: ut patet per
rõnes supius assignatas: Maxĩe tñ
decet reges & prin. ralẽ solicitudinẽ gerere.
Quod triplici uia uenari possumus. Prima
uia sumit ex eorũ intelligentia. Scda ex bo/
nitade filiorũ. Tertia uero ex utilitate regni.
¶ Prima uia sic patet. Nã ẽm phũm *in de*
aĩalibus ꝙ est aĩalibus intelligentius magis
hẽt solicitudinẽ circa filios. naturale est. n.
quẽlibet diligere sua opera. ut uult phũs in
ethi. Vñ & pñes naturaliter diligunt filios:
& poetæ sua poemata tanquã propriũ op⁹
qñ ergo aliquis est intellectior & magis co
gnoscit propriũ opus: tanto maiori solicitu
dine & dilectione mouet circa illud. Patres
ergo tanto magis debent solicitari circa fi/
lios: quanto prudentiores sunt: & quanto
maiori intelligentia uigent. Sed cũ habitũ
sit ꝙ reges & principes: & uniuersaliter oẽs
dominantes: si debeant naturaliter domina
ri: oportet ꝙ polleãt prudentia & intellectu
tanto decet reges & principes magis solicita
ri circa ꝓprios filios q̃ cæteri. quanto in eis
magis uigere debet mentis industria & pru
dentia regitiua. ¶ Scda uia ad inuestigan/
dũ hoc idẽ sumit ex bonitate filiorũ. De/
cet. n. filios regũ & principũ maiori bonita
te pollere q̃ alios: quia ẽm phũm in poli. se/
cundũ ꝙ aliqui sunt in maiori statu & in al
tiori dignitate. sic debent meliores eẽ: & eẽ
magis perfecti scientia & uirtutib⁹. Cõgruũ
enim est qui alios regere cupit: ut sit adeo
prudẽs

prudēs & bonus:ut cæterí ex ipso possint su
mere uiuēdi exemplū. ¶ Filii ergo regū li/
cet nō sint reges:tamē quia singuli constituū
tur in aliquo principatu & in aliquo domi/
nio:in quo oportet eos alios gubernare:ma
xime decet eos esse prudētes & bonos & cū
filii perueniāt ad maiorē bonitatē & prudē
tiā:si patres circa eos sint soliciti:q̄ si circa ip
sos se habeāt negligēter tāto decet reges &
pricipes magis solicitari circa ꝓprios filios:
quāto filii eorū pollere debēt maiori prudē
tia & ampliori bōitate. ¶ Tertia uia ad hoc
ostēdendū sumit̃ ex utilitate regni. Bonitas
eni regni depēdet ex bonitate eorū qui sunt
in regno:& maxime dependet ex bonitate
principantiū in ipso. Nā sicut sanitas corpo
ris naturalis:dependet ex sanitate oīum mē/
brorū:& maxime ex sanitate cordis & mē/
brorū principalium:eo q̄ cor & principalia
membra,habēt influere in alia & rectificare
ipsa. Sic bonitas regni dependet ex bonita/
te oīum ciuiū:maxime tamē depēdet ex hiis
qui principātur:& dominātur in regno:uti/
le est ergo toti regno hēre bonos ciues: sed
utilius est hēre bonos principātes: eo q̄ pri
cipātis sit alios regere & gubernare:tanto er
go magis decet Reges & principes solicitari
circa ꝓprios filios: ut polleant prudentia &
bonitate:quanto maior utilitas consurgit p
si regno ex bonitate filiorum regum:qui de
bent habere principatū & dominium in re/
gno q̄ ex bonitate & prudentia aliorum.

¶ Q d' regimē paternale sumit originē ex
amore:& q̄ non eodē regimine regēdi sunt
filii quo regēdi sunt serui. Capitulū.iii.

q VIA post tractatum de regimine
cōiugis:determinādū ē de regimi
ne paternali. Videndū est unde su
mit originē regimē paternū & quo regimi/
ne regēdi sunt filii. ¶ Sciendū ergo triplex
esse regimē. Nā oīs regēs alios uel regit eos:
sm̄ certas leges:& sm̄ certa pacta: & tale re/
gimē ut supius dicebat̃ noiatur politicū uel
ciuile. Vel regit eos sm̄ arbitriū: & hoc pōt
esse dupliciter: qa sic uel regēs intēdit bonū
ꝓpriū: & sic dicit̃ regimē despoticū uel ser/
uile:uel intēdit bonū subditorū: & tale regi
mē dicit̃ regale. ¶ Hiis aūt tribus regimini
bus sm̄ qd' uidemus aliquos regnare in ciui
tatibus & castris:assimilant̃ tria regimia re/
perta in una domo. Nā regimē cōiugale assi
milat̃ regimini poli. qa uxori ut in p̄habitis
tāgebat̃:nō qs debet p̄esse simpliciter ex ar/
bitrio:sed ei p̄esse debet ut requirūt leges ma
trimonii:& ut potius p pacta debita & hone
sta q̄ interueniunt inter uirū & uxorē: Regi
mē uero paternale assimilat̃ regimini rega/
li. Nā filiis p̄est pater ex arbitrio:non sm̄ cō
uētiōes & pacta,nā pacta & cōuētiones: nō
interueniunt inter subditū & p̄eminentē ni
si in potestate subiecti eligere sibi rectorem
nō ē aūt i potestate filiorū eligere sibi patrē
si ex naturali origine filii procederēt a parē/
tibus,non enim sic filii eligunt sibi patres ut
uxores uiros:quare cū regimen filiorū sit ex
arbitrio:& sit propter bonum ip̄orū filiorū
huiusmodi regimē nō assimilatur regimini
politi:sed regali. Vnde & philosophus pri/
mo politi. ait uirū p̄esse mulieri:& tanquam
natis liberis:non tamen eodē modo princi
pandi: sed mulieri quidem politice: natis au
tem regaliter. Tertiū aūt regimen quod est
in domo ut regimē quo regitur familia cæte
ra:assimilat̃ regimini dominatiuo. ¶ Hiis
aūt sic ostensis manifesta apparēt uere esse
quæ in principio capituli proponebātur. nā
si pater debet p̄esse filiis regaliter & ꝓpter
bonum ipsorum: cum amare aliquod idem
sit q̄ uelle ei bonum: pater debet p̄esse filiis
ꝓpter profectus ipsorum: & quia uult eorū
bonum:cum ergo q̄ regimen sumit originē
ex amore. ¶ Ex hoc ergo maxime ostendi
tur q̄ non eodem regimine debēt regi filii
quo regendi sunt serui. nam dominus p̄est
seruis propter bonum propriū: nō propter
bonum seruorꝫ: hoc est secūdū philosophū
p̄esse aliquibus seruiliter:non intendere bo/
num ipsorum:sed proprium:Pater tamē de

het pesse filiis propter bonū ipsorū filiorū. Ex ipsa enī distinctione regiminis: patet paternale regimē nō esse idem ꝙ seruile: sed sumit originē ex amore: tamē ut manifestius appareat quod dicitur: possumus duplici uia uenare paternale regimē trahere originē ex amore. Prima uia sumitur ex ordine naturali. Secūda ex ipsa perfectione patris. ¶ Prima uia sic patet. Nā fm philosophū. Adeo natura dedit uim generatiuā rebus: ut q̄ nō possunt perpetuari in seipsis: perpetuant in suo simili: quare si regimē paternū ex hoc sumit originē: quia filius naturaliter est q̄dam similitudo procedens a patre: cum secundū naturā ad huiusmodi similia sit dilectio: ex ipō ordine naturali arguere possumus paternum regimē in amore fundari: & ex amore. oriri. Sicut enī est in hoībus: naturalis enim impetus ad producēdū sibi simile: & ad filios quosdā procreandū. Sic est in eis naturalis impetus ad eos diligendum: & per consequens ad eos gubernandū & regendū: & ad habēdū solicitudinē circa ipsos. Est ergo hic naturalis ordo ꝙ regnū & solicitudo paterna sumit originē ex amore. ¶ Secunda uia ad inuestigandū hoc idē sumitur ex ipsa perfectione patris. Nā unūquodq; perfectū est secūdū phūm: qn̄ pōt sibi simile generare: quare cū quilibet suā perfectionē diligat naturaliter pater diligit filiū: cū proprie filius sit quidā restis perfectionis eius. Quia ergo pater naturalē amorē hēt ad filiū ex hmōi amore sollicitat ut ipsum regat & gubernet ꝙ nō eēt: nisi paternū regimē ex amore nasceretur. ¶ Viso ꝙ paternū regimē ex amore nascit: patet ꝙ filiis debet pesse pater: ppter bonū filiorū: non ergo regēdi sunt filii eodē regimine quo serui. quia seruis secūdū ꝙ hmōi quis pest ppter bonū ppriū. Si ergo cōtingat aliquē uti filiis tanq̄ seruis: hoc est ex imperfectione dom9: ut quia forte sic pauper est ꝙ seruoꝶ copiā habere non pōt. Vnde & phūs. 6. poli. ait ꝙ egenis necesse ē uti mulieribus & filiis tanq̄ seruis.

¶ Q d amor qui debet eē inter patrē & filiū sufficiēter inducat patres debere filios regere & filios debere patrib9 obedire. ca. iiii.

d ICEBATVR in pcedenti capitulo paternale regimē sumere originē ex amore. Vidēdū est igit quātus sit amor patrū ad filios: & filioꝶ ad patres: ut nobis innotescat qūo patres debeant regere filios: & filii patrib9 obedire. ¶ Sciēdū ergo p phūm. 8. ethi. triplici rōne pbare parētes plus diligere filios q̄ ecōtra. Prima uia sumit ex diuturnitate tēporis. Secūda ex certitudine prolis. Tertia ex unione parētū ad filios. ¶ Prima uia sic patet. Nā quanto amor magis durat tāto uehæmētior efficit: amor aūt parētū ad filios diuturnior est q̄ filioꝶ ad parētes. Nā statim cū filii nascuntur parētes diligūt eos: nō tn̄ filii statim incipiunt amare parentes. quia statim nō sunt tātæ cognitiōis ut possiut discernere quod sit diligēdū. ymo qa pueri inornati nesciunt discernere parētes ab aliis: nō statim p amorē efficiunt ad illos: sed p pcessum tēporis: qn̄ possunt discernere parētes ab aliis: incipiūt eos diligere. Diuturnior est ergo amor parētū ad filios: q̄ econuerso: quare fortior & uehæmētior. ¶ Secūda uia ad iuestigādū hoc idē sumit ex certitudine prolis. Nā parētes magis sunt certi de sua ple: q̄ ples de suis parētibus. Proles enī certificari nō pōt qui fuerint parētes eius: nisi ex qbusdā signis uel auditu: ut qa puer uidet psonas aliq̄s magis affici ad eū q̄ alias arguit illas parētes ei9: uel qa hoc audit ab aliis: ideo sic eē putat. In principio tn̄ natiuitatis eius nō est illius cognitiōis ut possit cognoscere a qua matre pcedit: uel a quo patre: parētes tn̄ statim cognitionē habēt de ipsa ple. Ideo magis possiut certificari de ea: q̄ ecōuerso: ppter qd & uehæmētius diligūt ipam q̄ ecōuerso. Nā si iter parētes & filios est amor naturalis: tanto hmōi amor ē ualidior: quāto apud parētes est maior certitudo de ple. Ex hac aūt rōne ostendi pōt: ꝙ & matres plus diligunt filios q̄ patres: quia

tres: quia de illis certiores existũt. ¶ Tertia
uia probãs hoc idẽ sumit̃ ex unione parẽtũ
ad filios. Nam filii sunt magis propinqui &
magis uniti parẽtibus q̃ econuerso: quare cũ
amor quãdã unionẽ importet: filii tanq̃ ma
gis uniti & magis ꝓpinqui parẽtibus magis
diligũtur ab ipsis q̃ ecõuerso: Sic eni ymagi
nat̃ phũs: ꝙ filii sunt quasi quædã pars parẽ
tũ. Nã filii est quædã pars a parẽtibus absci-
sa. Pars aũt magis unit̃ toti: qa apprehẽdit̃
ab ipso: q̃ totũ uniat̃ parti ꝙ ab ea cõpræhẽ
di nõ põt: in toto eni est assignare aliqd: qd̃
multũ distat a parte: sed nihil ẽ in parte: qd̃
multũ distet a toto: quare si pars mouet̃ ad
amorẽ totius: non adeo feruenter diligeret
ipsũ qa uideret in ipso toto aliqua: q̃ multũ
distarent ab ipsa: si totũ moueret̃ ad amorẽ
partis uehæmentius amaret eã: qa nihil aspi
ceret in parte qd̃ nõ eẽt in toto. Filius ergo
qui est q̃dã gleba a parẽtibus descẽdens: &
qa est q̃dã pars ipsorũ nihil est in filio: qd̃
nõ sit aliquo mõ ꝓpinquũ parẽtibus: & qd̃
sm aliquẽ modũ nõ ptineat ad illos. Filii tñ
nõ sic uehæmẽter mouẽtur ad dilectionẽ pa
rentũ: qa ꝙ est parẽtũ nõ sic ptinet ad filios:
& ꝑ cõsequẽs nõ est sic unitũ eis: sed qd̃ est
filioꝝ ptinet ad parẽtes. Ex hiis aũt uiis phi
losophi: ut uidet̃ sufficiẽter arguere possu-
mus: ꝙ ad parentes spectat solicitari circa re
gimẽ filioꝝ: quia quilibet solicitus eẽ debet
circa ea q̃ uehæmẽti amore diligit. Ad filios
ptinet obedire parẽtib⁹: qa quilibet illis obe
dire debet quos scit eũ uehæmenter diligere
& nõ intẽdere nisi ipsius bonũ. Sic ergo ex
uiis philosophi ꝓbare possumus q̃ in princi
pio capituli dicebãtur tñ ut magis specialiter
appareat intẽtũ. ¶ Sciendũ ꝙ licet parẽtes
magis afficiãt̃ circa filios q̃ ecõuerso: nõ tñ
est tã incõueniẽs quãtũ ad aliquod bonũ fi-
lios magis diligere quã ecõuerso. Nã ut dici
tur. 7. ethi. Parẽtes diligũt filios ut existentes
aliqd ipsoꝝ. Filii aũt diligũt parẽtes qa sunt
ab illis: amor ergo parẽtũ circa filios ꝓcedit
a cã ad effectũ: & a supiori ad inferius: Sed
amor filioꝝ ad eos ꝓcedit ab effectu ad cau
sam: & ab inferiori ad supius. Naturale ẽ aũt
ꝙ supiora influũt in inferiora: & cõseruant
ea. nõ aũt ecõuerso. Ideo parẽtes naturaliter
afficiunt̃ ad filios ut influãt in eos: & ut cõ-
gregẽt eis bona: ut possessiones & nũmisma
ta: ꝑ quæ sufficiãt sibi ad uitã & cõseruẽtur
inesse. Parẽtes ergo cõgregãt pro filiis non
aũt ecõuerso. ymo filii cũ possunt fruunt̃ &
rapiũt bona parẽtũ. Inferiora uero reuerent̃
& sũt subiecta supioribus nõ ecõuerso. Ideo
filii naturaliter magis honorãt & reuerẽtur
parẽtes q̃ ecõuerso. Sic ergo q̃rat̃ utrũ parẽ
tes magis diligãt quã ecõuerso: cum diligere
aliquẽ idẽ sit ꝙ uelle ei bonũ. Distinguẽdũ
est de ipso bono. Nã si loqueris de bono uti
li ut de nũmismate & de aliis q̃ ordinant̃ ad
sufficiẽtiã uitæ. Sic parẽtes magis diligũt fi
lios q̃ ecõuerso: qa cõgregãt pro eis nõ ipsi
pro illis. Sed si loquaris de bono qd̃ est bo
nor & reuerẽtia: sic filii magis diligũt paren
tes q̃ ecõuerso. Nã potius parẽtes sustinẽt ui
tuperia & cõtumelias filioꝝ q̃ ecõuerso. Na
turale est eni ꝙ etiã usq; ad auditũ contume
lias parẽtũ sustinere non possunt. Nã min⁹
indignantur parẽtes de contumelia filioꝝ q̃
econuerso. ¶ Viso qualis est amor inter pa
trẽ & filiũ qa parẽtes afficiunt̃ ad filios ut
congregẽt eis bona: & cõgregare aliis bona
& solicitari circa eoꝝ uitã sit eos regere & gu
bernare: ex amore quẽ hñt patres ad filios:
debent eos regere & gubernare. Sed cum fi
lii afficiãtur ad parentes tãq̃ ad eos quos uo
lunt esse in honore & reuerentia: cũ honor
& reuerentia: ad aliũ sit quodãmodo subiict
illi: sicut ex amore quẽ hñt p̃res ad filios de
bẽt eos regere & gubernare. Sic ex dilectio
ne quã filii hñt ad patres: debent eis obedire
& esse subiecti. Patet igit̃ ꝙ quãtũ ad bonũ
qd̃ est utile: patres magis diligunt filios q̃ fi
lii seipsos. Sed quantũ ad bonũ ꝙ est honor
& reuerentia filii plus diligũt patres q̃ econ
uerso. Simpliciter tñ parẽtes plus dicuntur
diligere filios q̃ filii ipos: qa plus solicitãtur

& magis assidue cogitat de utilitate filiorū: q̄ filii de honore & reuerentia ipsorum.

℄ Quod decet oēs ciues: & maxie reges & pricipes sic solicitari circa regimē filioꝝ: ut ab ipsa infantia instruatur in fide. Ca. v.

IDENTUR aūt tria ipsi fidei cōuenire p q̄ tripliciuia uenari possumus q̄ oēs cities & maxie reges & principes circa regimē filioꝝ sic solicitari debent ut ab ipsa infantia instruantur in fide. Fides eni primo supra rōnē est: & ea q̄ sunt fidei: rōne cōprehendi non possunt. Secūdo ea quæ sunt fidei simpliciter sunt credenda. Tertio eis est firmiter adherēdū. ℄ Prima aūt uia sic patet. Nā si fides supra rōnem est & ea quæ sunt fidei ratione comprehendi non possunt: utile est ut in illa ætate ppo natur ea quæ sunt fidei: in qua ratio nō qo ritur dictoꝝ sed simpliciter acquiescitur dictis. Huiusmodi aūt est ætas infantiæ. Infantes eni cū eis a matre uel a patre pponuntur aliqua credenda non quærunt rōnē dictoꝝ: quia usum rōnis non hūt: sed simpliciter acquiescāt dictis. ℄ Secūda uia ad inuestigādū hoc idē sic ostēdi pōt. Nā ea q̄ sunt fidei qa supra rōnē sunt ideo eis simpliciter ē credendū. Acquiescendū est autē hiis q̄ sunt fidei ex auctoritate diuiā: & ex simplici credulitate: non ex perspicatia rōnis: non tñ hoc inconuenienter fit: qa nulli dubiū esse debet diuinā prudētiā & eios auctoritatē oēm perspicatiā hūani generis superare quare utilius auctoritate diuina simpliciter creditur q̄ acquiescat rōnibus & demonstrationibus hominū. Si ergo ea q̄ sunt fidei simpliciter sūt credēda cōueniēter talia in illa ætate pponūtur quæ est simpliciter creditiua. Talis aūt ē ætas infantiæ. Nā ut i primo libro diximus contractuimus de moribꝰ iuuenū. Iuuenes sunt simpliciter creditiui: ut & io. 2. reth. dicitur q̄ iuuenes eruditi sunt solū a lege. Appellat aūt ibi phūs eruditionē a lege mooitiones maternas & documēta illꝰ q̄ parētes tenēt. Si eni parētes in aliis legibꝰ parētes sta tim sunt soliciti erudire pprios filios in hiis q̄ sunt fidei suæ: & in hiis q̄ ptinēt ad eoꝝ legē: eo q̄ illa ætas sit simpliciter creditiua: tāto magis hoc debēt efficere pfrētes christiañi fidē: quāto lex nr̄a superat cæteras leges. Sola eni christiana lex ē imunis ab oi erroꝝ cōtagio. In cæteris aūt legibus falsitates aliq̄ sunt admixtæ. ℄ Tertia uia ad hoc idē pbādū sumit ex eo q̄ hiis q̄ sunt fidei est firmiter adherēdū. Videmꝰ aūt q̄ consuetudo ē q̄si altera natura ut dicit i libro de memoria & reminiscētia. Ratio aūt assigoat i rethoubi dicit q̄ natura ē cōsuetudo sæpe. Sæpe āt ppīoquū ē ei q̄ ē semp: q̄re cōsuetudo est ppinqua naturæ quāto ergo aliq̄d ē assuetū tāto magis utit̄ in naturā: & tāto seruētiꝰ ad heremus illi: cū ergo magis sumꝰ assuefacti ad ea circa q̄ in ipsa infantia insudamꝰ q̄ ad alia: & p cōsequēs magis adhereamꝰ illis ut firmiter & absq̄ hesitatiōe adherere possumus hiis q̄ sunt fidei: talia pponēda sūt nobis etiā ab ipsa infantia: uñ & phūs. 2. meth. nolēs pbare cōsuetudinē esse magnæ efficatiæ aitatu potes scire q̄d facit cōsuetudo in legibus i qbꝰ iuuenes fabolas & apologos magis applicabiles q̄ sint ueritates. i. ergo leges gentiliū continētes multas fabulas & apologos. i. multa fabulatoria & derisoria: sunt sic applicabiles aio: si pueri ab ifantia assuescāt illis ut firmiter adhereāt illis fidei xp̄ianæ q̄ sola est catholica & orthodoxa ab ipa ifātia ea q̄ sunt fidei suot iuueoibus pponēda. Verūq̄ distinctæ articulos fidei cognoscere & subtiliter ea q̄ sunt fidei ptractare spectat ad clericos doctores instruētes alios i ipa fide q̄ subtilē pscrutationē layci & maxime pueri scire nō pñt: sufficit q̄ talia ppoaāt grosse & io quadā sūpma: ut q̄ eis dicat̄ q̄ unus ē deus oñs creator oium: q̄ ē pater & filius & spūs sanctus: q̄ Adā prio parēte nr̄o peccāte & hūano gñe p peccatū eiꝰ in facto dei filiꝰ ut nos redimeret assūpsit carnē i brā uirginε: & ē natus ex ipsa q̄ ipse dei filius pp peccata nostra fuit passus mortuꝰ & sepultus: q̄ de ceo dit

descendit ad inferos & eduxit inde captiuas aïas ibi existẽtes q tertia die resurrexit a mortuis: ꝗ ascẽdit in cœlũ: sedẽs ad dextrã pris: ꝗ iterũ uẽturus est ad iudiciũ: & oẽs resurgemus astabimus ante tribunal eius: reddituri de factis ꝓptiis rõnẽ: ita ꝗ qui bona egerũt ibũt in uitã eternã: q uero mala in ignẽ eternũ. Debẽt ergo oẽs ciues solicitari circa proprios filios: ut ab infantia instruãtur ĩ hac fide: tãto tñ hoc magis decet reges & principes: quãto ex feruore fidei ipsorũ põt maiꝰ bonũ cõsequi religio xpiana & ex eorũ tepiditate põt ei maius periculũ iminere.

¶ Q d decet oẽs ciues & maxime reges & prĩcipes sic solicitari erga filios: ut ab ipsa infantia bonis moribus imbuãtur. Capi. vi.

Q VANTO aïa ẽ nobilior corpore tãto oẽs ciues & maxĩe Reges & prĩcipes magis solicitari debẽt ut ꝓprii filii sint pfecti in aïa q̃ in corpore. Si ergo solicitãtur circa hereditatẽ & circa nũmismata ut possint subuenire filiis quãtũ ad indigẽtiã corporalẽ: multo magis solicitari debẽt: ut hẽant pfectã aïam: & ut uirtutibus & bonis moribꝰ imbuãtur: & qa hoc tñ existit bonũ nõ debet p negligẽtiã pteriti. Sed ab ipsa infantia instruẽdi sunt pueri ut relinquẽtes lasciuiã sequãt bonos mores. ¶ Possumus autẽ quadruplici uia uenari ꝗ ab ipsa puerilitate istruẽdi sunt pueri ad bonos mores. Pria uia sumit ex naturalitate delectationis. Secũda ex rõnis defectu. Tertia ex ꝓnitate quã habemus ad malũ. Quarta ex uitatiõe oppositi habitꝰ. ¶ Prima uia sic patet: Nã ẽm phũm in ethi. adeo quale ẽ nobis delectari ꝗ ab ĩpa ĩnfantia delectari incipimꝰ. Nã & pueri statim delectãtur eũ incipiunt suggere mãmas. Si ergo sic ab ipsa infantia nobiscũ crescit cõcupiscẽtia delectabiliũ: ab ipsa iusantia ẽ tali cõcupiscẽtiæ resistẽdũ ex ipsa ergo cõnatnralitate delectatiõis statim cũ pueri sunt sermonũ capaces sunt instruẽdi ad bonos mores: & debent eis fieri monitiões debitæ. ¶ Secũda uia ad inuestigãdũ hoc idẽ sumit ex rõnis defectu. Nam tũc aliqui sunt magis mouendi ad bonos mores: quando magis incitant ad lasciuiã & magis sunt passionũ insecutores. Sed ut patet per phũm in. 2. retho. In iuuenili ætate maxime sunt hoïes lasciui & passionũ insecutores: ergo tũc maxĩe est subueniendũ: ut p monitiones debitas & p correctiones cõuenietes retrahãtur a lasciuiis: quare cũ rõnis sit cõcupiscẽtias refrenare & lasciuias quãto aliqs magis a rõne deficit: tãto magis inclinat ut sequat passiones. In iuuenili ergo ætate sunt pueri instruẽdi ad bonos mores. qa tũc magis ab usu rõnis deficiũt & sũt magis passionũ insecutores. ¶ Tertia uia sumit ex ꝓnitate quã habemꝰ ad malũ. Nã cũ aliquis est pronus ad aliqd: oportet ipsum multũ assuescere in cõtrariũ: ne inclinet ad illud: ut plurimũ eni hoïes ẽm mores sunt quasi quædã uirga inclinata ad malũ: unde & phũs circa finem. 2. ethi. hoc modo decet nos dirigere ad bonos mores quo dirigit uirga tortuosa: Volẽs eni uirgã tortuosam rectificare inclinat eã ad partẽ contrariã ualde: qua sic inclinata redit ad mediũ & ad rectitudinẽ. Sic nos qa obliquitatẽ & pronitatẽ habemꝰ ad malũ: & ad delectationes illicitas debemus p multũ tẽpus ab illicitis delectationibꝰ abstinere: ut possumus hãc pronitatem uitare: ymo sicut uirga rectificãda: ad partẽ contrariã ultra mediũ inclinat ut possit ad mediũ redire. Sic & nos in sugiẽdo delectabilia: debemus ultra mediũ nos facere ut debemus etiã licitas cauere: ut faciliter ab illicitis abstinere possimus. Si ergo tãtã pronitatẽ habemus ad malũ: & oportet nos p diturna tẽpora assuescere ad cõtrariũ ut ad bonũ: ut facilius hãc pronitatẽ uitare possimus: ẽ ab ipsa infantia inchoandũ: ut relinquẽtes lasciuias sequamur bonos mores nec est differendũ. ¶ Quarta uia sumit ex uitatiõe habitus cõtrarii. Nã qa iuuenes molles sunt & ductiles si sine freno sequãtur lasciuias: statim imprimunt in eis habitus uiciosi: sicut ĩ cera molli

& ductili statim imprimitur forma sigilli: ne ergo iuuenes ic formentur habitibus uicio-sis: statim ab ipsa infantia sunt monendi re-gendi ut per monitiones & correptiones debitas a lasciuiis retrahantur. Decet ergo omnes ciues solicitari erga filios: ut ab ipsa infaotia instruentur ad bonos mores. Tanto tamen hoc magis decet reges & principes quanto bonitas filiorum est utilior ipsi re-gno: & quāto ex eorum malitia potest in re-gno maius periculum imminere.

¶ Quod filii nobilium: & maxime regū & principum ab ipsa infantia sunt tradendi litteralibus disciplinis. Capitulum. vii.

LICET deceret oēs hoies cognosce re litteras ut p eas prudētiores esse ēēt: magis possent illicita pcauere. Videtur tñ aliqui licitā excusatione habere si nō infudant studio litterarū. Huiusmodi aūt sunt pauperes nō habētes necessaria uitæ qui si retrahuntur a liberalibus disciplinis: ut quærāt sibi necessaria uitæ uident excusabi-les esse. Nobiles aūt & maxime reges & pri-cipes in diuitiis & in possessionibus habūdā tes oīoo rephensibiles existūtsi nō sic solici tātur erga regimen filioꝵ: ut etiā ab ipsa in-fantia tradant liberalib⁹ disciplinis. Quod autē in studio litteraꝵ sit ab ipsa infantia in choādū: possum⁹ tripliciuia uenari. Prima sumit ex parte eloquētiæ. Secūda ex parte attētionis. Tertia ex parte pfectiōis q̄ est ex parte sciētiæ acquirēda. Decet. n. uolētes lit teras discere litterales sermoes scire distin cte proferre. Decet etiā eos esse attentos: & studiosos circa ea q̄ in litteris traduntur: ter tio decet ipsos fm modū sibi possibilē ad p fectionē sciæ puenire. ¶ Prima uia sic patet Nā uidem⁹ in ydeomatibus uulgaribus: q raro pōt q̄s debite & distincte proferre ali-quod ydeoma nisi sit in eo in ipsa infaotia assuefactus. Q ui eni in ætate pfecta trāsfe-rūt se ad partes lōginquas ubi ydeomata dif ferūt a mattono: etiā si p multa tēpora in il lis existāt: uix aut nūq̄ pōt recte loqui linguā illā: & ab incolis illius terræ semp cognosci tur ipsum fuisse aduenā: & non fuisse in illis partibus oriūdus. Si ergo sic est in ydeoma tib⁹ laycorū: multo magis hoc erit in ydeo-mate litterali: qd' ē philosophicū ydeoma: Videm⁹ eni philosophicū nullū ydeoma eē cōpletū & pfectū per qd' pfecte exprimere possent naturas rerum: & mores hoium: & cursus astroꝵ: & alia de qbus disputare no-lebāt: iouenerunt sibi quasi ꝓpriū ydeoma: qd' dicit' latinū: uel ydeoma litterale: qd cō stituerūt adeo latū & copiosū: ut p ipsum possent oēs suos conceptus sufficiēter expri mere: quare si hoc ydeoma est cōpletum: & alia ydeomata nō possumus recte & distin cte loqui: nisi ab ipsa infantia assuescamus ad illa ex parte eloquētiæ: uidelicet ut recte & distincte loquamur ydeoma latinū: si no lumus litteras discere debem⁹ ab ipsa infan tia litteris iofudare. ¶ Secūda uia ad inuesti gādū hoc idē sumit' ex parte attentionis & feruoris qui est io studio adhibendus nunq̄ aūt qs bene studet nisi sit fernēs & attētus cir ca studiū. Cū ergo cōsuetudo sit altera natu-ra: cū fm phūm in poli. nobis magis placeāt illa opa ad q̄ sumus ab ipsa infantia assu eti: q̄a quilibet est magis intētus & feruēs circa ea q̄ sibi magis sunt placita: ut possumus esse attēti & feruētes: circa studiū litterale: ab in-fantia insudandū est litteralibus disciplinis. ¶ Tertia uia sumitur ex parte perfectionis: quæ est ad sciētiā acquirendam. Nam rato aut numq̄ quis peruenit ad perfectionē sciē-tiæ nisi quasi ab ipsis cunabulis uacare inci-piat ad ipsam. Nam licet intelligētiæ etiam ab ipsa creatione creatæ sint bene dispositæ ad iotellegendū & ad cognoscendū naturas rerū. Homo tamē a sui natiuitate est male dispositus ad capiendam disciplinam. Licet eni unus hō sit melioris ingenii q̄ alius uni-uersaliter tamē hoies male nati sunt ad sciē dum: quia nostra cognitio incipit a sensu & posterioribus. Vñ & philosophus io primo de anima uult: q̄ aīs plus temporis apponit in ignorantia

in ignorantia q̃ in scientia. Per multum.n. teporis quis insudat studio antequã perue/ nire possit ad perfectionẽ scientiæ. quare si uita nr̃a est breuis: & artes scientiæ sunt diffi ciles & longæ: & homines cõmuniter male nati sunt ad capascendam scientiã. Si uolu/ mus ad aliquam perfectionẽ scientiæ perue nire: debẽus ab ip̃a infantia & qua si ab ip/ sis cunabulis incoare. ℭ Decet ergo omnes nobiles & maxime reges & principes: si uo lunt suos filios distincte & recte loqui litte/ rales sermones eẽ feruentes & atrẽtos circa ipsos & peruenire ad aliquam perfectionẽ scientiæ: ab ipsa infantia eos tradere littera/ libus disciplinis. Nã ut superius dicebatur. Nullus est naturaliter dominus: nisi uigeat prudẽtia & intellectu. Quare si per cogni tionẽ litterarum efficitur quis intelligẽtior & magis uiget prudentia & intellectu. Tan to magis decet filios regũ & principum eti am ab ip̃a infantia insudare litteralibus di/ sciplinis. quãto decet eos intelligẽtiores & prudentiores eẽ. ut possint naturaliter domi nari. Posset autẽ ad hoc idem alia ratio ad/ duci. Nã nisi princeps uigeat prudentia & intellectu de facili conuertitur in tyrannum quia non curabit de operibus uirtutum: sed appreciabitur nũmismata & exteriora bõa. ultra q̃ debeat. Erit ergo tyrannus & populi deprædator. Ne ergo filii regũ & principũ cũ ponunt in aliquo dominio tyrannizẽt decet ip̃os ẽt ab ip̃a infantia insudare litte/ ris: ut uigere possint prudẽtia & intellectu.

ℭ Quas scientias debent addiscere filii nobilium: & maxime filii regum & prin/ cipum Capitulum. viii.

SEPTEM scientias esse famosas apud antiquos: antiqua auctoritas protestat. Huiõi autẽ sunt. Grã maticaꝫ Dyaletica: Rethorica: Musica: Aril/ metrica: Geometria: & Astronomia: Has autẽ oẽs liberales uocant: eo q filii liberoꝝ & nobilium ponebãt ad illas. Addiscebant enim primo filii nobilium grãmaticaꝫ. Nã grammatica secũdũ Alpharabiũ inuẽta est ne erretur in lingua: & ne peccet in sermo ne. Addiscim⁹ enim per grãmaticam ydeo ma latinum: quod est ydeoma philosopho rum. Sub tali enim sermone philosophi su am sciẽtiam tradiderunt. quare si per nosip sos non sufficimus ad inueniẽda omnia sci entifica. sed indigẽus ad hoc auxilio philo/ sophorũ & doctoꝝ: expedit nos scire ydeo ma illud in quo doctores & philosophi sũt locuti. & quia hoc scitur per grammaticam. Ideo grãmatica inter liberales scientias est computanda, qui filii liberorum & nobiliũ instruebantur in illa. ℭ Secunda liberalis sciẽtia dicitur esse dyaletica, quæ docet mo/ dum arguendi & opponendi. Nam modus sciendi noster est: ut per debita argumẽta & per debitas rationes manifestemus propo/ sitionem. Oportuit ergo inuenire aliquam scientiam docentem modum: quo forman da sunt argumẽta & rationes. Nam nisi mo dum arguendi sciremus: possemus in arguẽ do peccare: & per consequens decipi. Cre/ deremus aliquando bene concludere & cõ cluderẽus falsũ: eo q ignorarẽus arguendi modum. Sicut igit necessaria est gramma tica quæ est directio linguæ: ne errẽus in lo/ quẽdo: sic secundum Alpharabium necessa ria est dyaletica quæ est directio intellectus ne erretur in arguendo. ℭ Tertia scientia liberalis dicitur esse rethorica. Est autem re thorica ut innuit philosophus in retho. suis quasi quædam grossa dyaletica. Nam sicut fiendæ sunt ratiões subtiles i scientiis natura ralibus & in aliis scientiis speculabilibus sic fiendæ sunt ratiões grossæ in scientiis mo ralibus: quæ tractant de agibilibus. quare si cut necessaria fuit dyaletica q̃ docet modũ arguendi subtilem & uiolentiorẽ. Sic neces saria fuit rethorica quæ ẽ quædã grossa dya letica: docẽs modum arguẽdi grossum & fi guralem. Hæc autẽ necessaria est filiis libe/ torũ & nobilium: & maxime regum & prin cipum: quia horum est cõuersari inter gẽtes

& dominari populo: qui nõ potest percipere nisi rõnes grossas & figurales. ¶ Quarta scientia liberalis dicitur esse musica: hæc secundũ phũm. 8. poli. conuenit ipsis iuuenibus: & maxime filiis liberorũ & nobiliũ propter rationes multas. Quarũ una est: quia pueri nihil tristabile sustinere possunt quare si debẽt eis aliqua delectabilia cõcedi dignum ist ꝙ ordinẽtur ad delectationes innocuas. quare secundum eundẽ phũm: musica est consentanea naturæ iuuenũ: quia habet innocuas delectationes. Secunda ratio ad hoc idẽ esse potest. quia ut phũs innuit: in eodem. 8. poli. Mẽs humana nescit ociosa esse. Ideo ut uidetur ocium bonum est aliquando interponere inter delectatiões musicales: quæ sunt licitæ & innocuæ. Maxie ãt hoc decens est filiis liberoꝝ & nobiliũ: qui non uacantes mechanicis artibus remanẽt ociosi. nisi studerent litteralibus disciplinis: & nisi suis exercitiis interponerẽt delectationes musicales quæ sont licitæ & hõestæ. Tangit. n. phũs multas rõnes impossibiles per quas oñdi posset: ꝙ filios nobiliũ decet addiscere musicã: sed de his forte infra tangetur. ¶ Quinta scientia liberalis dicit esse arismetrica. docẽs proportiones numerorum ad quam forte filii liberorum. Iõ tradebantur: quia sine ea musica sciri non potest: ¶ Sexta scía liberalis est geometrica: quæ docet cognoscere mensuras & ꝗtitates reꝝ ad hanc autẽ filii nobilium. Ideo forte tradebant: quia sine ea astronomia quæ est de quantitate astrorum & de substantia sideꝝ & de cursibus eorum perfecte sciri nõ põt. ¶ Septima scientia liberalis dicit esse astronomia. circa quã forte antiquitus filii nobilium. Iõ insudabant: quia gentiles circa iuditia astrorum nimis erant curiosi. Nunquã. n. uolebant bella incboare: nec aliqua opera incipere nisi considerato grado ascẽdẽte. & inspecta conditione coeli: & quia hoc per astronomiã cognoscit. Iõ filii liberorum & nobiliũ uolebant io astronimicis eẽ instructi. ¶ Sic ergo antiqui de liberalibus senserunt & has septẽ artes nimiũ extollebant. Verũ tñ plures sunt aliæ scientiæ longe nobiliores istis. Nã naturalis philosophia docens cognoscere naturas reꝝ longe melior est ꝙ̃ aliqua prædictaꝝ. Sed hoc declarare nõ patit perseruatio præsens: quæ debet eẽ grossa & figuralis. Rursus & methaphisica quæ mõ humano & per rõnes humanitus inuentas tractat de deo & de substantiis separatis longe nobilior est: ꝙ̃ naturalis philosophia. Et ẽt ꝙ̃ aliqua p̃dictaꝝ: de qua phũs ait pño metha. quia nulla est digoior ipsa. qd intelligendũ est de scientiis humanitus inuentis. inter quas methaphisica primatũ tenet. ¶ Amplius theologia quũ est de deo & de angelis nõ mõ humano sed diuino: & nõ per humanã inuentionẽ: sed magis per inspirationẽ diuinã: longe incomparabiliter nobilior & dignior est oib⁹ aliis. Ad huc quædam morales scientiæ ut ethica: quæ est de regimine sui: & yconomica. quæ est de regimine familiæ. & politica: ꝙ̃ est de regimine ciuitatis & regni; ualde sunt utiles & necessarie filiis liberoꝝ & nobiliũ. ymo ut in prosequeodo patebit: filii nobiliũ & maxime filii regũ & principũ: si uelint politice uiuere. & uelint alios regere & gubernare: maxime circa has debent insistere. Sunt aũt & aliæ sciẽtiæ subalternatæ & supositæ istis. ut perspectiua: quæ est de uisu: est sub geometria. Medicina uero est sub naturali philosophia. Leges & iura quæ sunt de actibus hominũ sub politica: quæ est de regimine ciuitatũ. oã ut alibi nos dixisse meminim⁹. Oẽs legistæ sunt quasi quidã ydeotæ politici. nã sicut layci & uulgares qa arguũt & formãt rationes soas quẽ modum arguendi: docet dyaletica. Ideo ipi quia arguunt artificialiter & dyaletici: appellãt a philosopho ydeotæ dyaletici. Sic legistæ: quia ea de quibũs est politica dicunt narratiuæ & sine rõne: appellari possunt ydeotæ politici. Ex hoc aũt patere põt quanto magis honorandi sunt scientes

entes politicam & morales scientias q̄ scientes leges & iura. Nã quanto scientes & dantes causã honorabiliores sunt loquentibus & nõ reddentibus causã dicti: tãto tales honorabiliores sunt illis. Ex hoc autem apparere põt qui scientes magis sunt honorãdi: nã primo honorãdi sunt diuini & scientes theologiã. Quia deus ipse est deus omniũ entiũ. Sic theologia principaliter est de deo & est dea omniũ & domina humanarũ scientiarũ. Post theologos uero magis honorandi methaphisici, qa ut superius dicebat. Inter scientias humanitus inuentas methaphisica priuatũ tenet. Post hos quidem honorari debent naturales philosophici. quia naturalis phia, licet sit infra methaphisicã: tenet tñ principatum inter omnes alias scientias inuentas hoie. Sic ergo scientes gradatim sunt honorandi. ¶ His ergo scientiis sic diuisis: de leui patet potest circa quas scientias filii nobiliũ. & maxime regum & principum debeant insudare. Nã cum oporteat eos eẽ quasi semideos: & debite & absq; negligentia negociũ regni intendere, nõ uacat eis subtiliter pscrutari scientias. maxime igit decet ipsos bene se habere circa diuina. & eẽ instructos & firmos in fide. Et illas scientias p quas quis se & alios nouit regere & gubernare. Huiusmodi autẽ sunt scientiæ morales. Alias ergo scientias in tãtũ decet eos scire inquantũ deseruiunt morali negocio. Decet igit eos scire grammaticam ut intelligant ydeoma litterale, secundũ q̄ ydeoma tã morales scientiæ q̄ aliæ facilius tradunt. Imo si nunquã grãmatica deseruiret negocio morali. Decet reges & pricipes scire ydeõa littetale: ut possint secreta sua aliis scribere & legere absq; aliorũ scitu. ¶ Filii ergo nobiliũ quantũcũq; intendant esse milites & uacare negocio politico debent insudare. ut sciant ydeoma litterale. Debent et aliquid addiscere de grãmatica & rethorica: ut ex hoc subtiliores fiant ad intelligẽdũ quæcũq; proposita, quo facto totũ suũ ingeniũ: debent exponere: ut bñ intelligant moralia: ut sciant & alios regere. Nã & de musica sm phũm in politicis eos scire decet inquantũ deseruit ad bonos mores. Sic ergo morale negociũ scire expedit ab his qui cupiunt principari: ut si oẽs alias scientias ignorarent; adhuc studere debent ut eis moralia uulgariter & grosse proportionent qa per ea princeps sufficienter instruit qualiter debeat principari: & quo se & ciues inducere debeat ad uirtutes.

¶ Qualis debeat esse magister: qui filiis nobilium & maxime regum & principum est proponendus. Capitulum. ix.

PHYLOSOPHUS circa finẽ tertii ethi. Concupiscibilẽ siue sensualitatẽ assimilat pueroꝛ & rõnẽ assimilat pædagogo. Sicut ergo cõcupiscibilis indiget rõne dirigente & regulante. Sic puer indiget magistro & pædagogo. Quare sicut rõ semper deprecat ad optima. ut in eodẽ tertio dicit ethi. Sic & magister puerorũ semper debet eos ad optima instigare. Si igit in doctrina puerorũ finis intẽperatus est instigatio ad optima: qa ex fine accipiẽda est rõ omnium aliorũ: talis quærendus est magister q̄ possit iuuenes sibi cõmissos ad optima inducere. ¶ Optimum ãt & bonum ad quod inducẽdi sunt iuuenes est duplex: scientia scilicet & mores. Ad bonus ãt mores inducit dupliciter quis. exemplo per bonitatẽ uitæ & uerbo per monitiões debitas: quantũ. s. ad præsens spectat. Magister puerũ nobilium: & maxime regum & principũ tria in se habere debet. Debet esse sciens in speculabilibus. Prudens in agibilibus & bonus in uita. ¶ Ad hoc autem q̄ sit sciens in speculabilibus requirũt tria. Quod sit inuentiuus per se. Quod intelligat aliorũ dicta. Et tertio q̄ sit indicatiuus tam de inuentis: q̄ de his quæ ab aliis intellexit. Inuentiuus. n. esse debet: quia qui nullo modo scit aliqua inuenire: sed solum nouit aliorũ dicta: referre, magis est recitator q̄ doctor. De

cet igitur ip̄m esse inuentiuū. ¶ Secundo
decet ip̄m esse intelligentem & perspicacē.
Nam sicut nullꝰ bn̄ & perfecte sibi sufficit
in uita: sed ad hoc ꝙ habeamus sufficientiā
in uita oportet nos in societate uiuere: ita ut
per auxilia aliorum subueniat̄ nobis ad in-
digentiā uitæ. Sic & forte multo magis. Vt
patet per philosophū secundo metha. Nul
lus sibi sufficit in speculādo: sed semper po
steriores philosophi ex dictis aliorū priorū
habuerunt iuuamenta auxilia. Nō ergo suf-
ficit ad perfectionē scientiæ ꝙ aliquis sit in
uentius ex se: sed ꝙ sit perspicax & itelligens
aliorum dicta. ¶ Tertio oportet ip̄m esse
iudicatiuū. Nā perfectio scientiæ potissime
in iuditio consistit. Nō enim satis est alioꝝ
dicta intelligere: & de se multa inuenire, ni
si tā de intellectis q̄ de inuentis nouerit iu-
dicare: quæ sūt tenenda: & quæ respuenda.
Quantum ergo ad scientiā talis debet quæ
ri doctor: q sit inuentiuus ex se: intelligens
alios: & bene iudicatiuus: tam de inuentis q̄
de intellectis. Nā & dato ꝙ filii nobilium &
maxime regum & pn̄cipū nolint omnio:
ad profunditatē scientiæ ingredi: sed suffici
at eis aliqua de his cognoscere, nihilominꝰ
tamen doctorē bene scientem debēt inqui
rere: eo ꝙ doctrina prudentū facilis: & qui
clare intelligit: clare loquitur. Illa ergo mo-
dica q̄ scire cupiūt: facilius clarius & rectiꝰ
itelligēt a sciēte q̄ inscio. ¶ Viso q̄lis debet
eē doctor: & quomodo debet esse sciens: ut
doceat in scientia. Restat uidere qualiter de
bet eē prudens in agibilibus: ut instruat in
bonis moribus. Ad huiusmodi autē prudē
tiam describendā: licet enumerare possemꝰ
oīa illa octo q̄ in prio libro de prudētia teti
gimꝰ. sufficiat tn̄ ad pn̄s de illis enumerare.
Doctor ergo pueroꝝ nobiliū dʒ eē sic pru-
dēs i agibilibꝰ ut sit memor: cautꝰ ꝓuidꝰ: &
circūspectus. Debet. n. esse mēor recolēdo
p̄terita: nā sicut ualēs rectificare uirgā nūq̄
eā rectificar̄ posset nisi cognosceret ex q̄ par
te eēt obliq̄ta. Sic uolēs alios rectificare nū

q̄ eos cōgtue rectificare posset nisi hr̄et p̄te
ritoꝝ noticiā: p q̄ cognosceret qūo obliq̄ta
eēnt. decet igr̄ alioꝝ directorē mēorē eē p̄
teritoꝝ. Scdo decet ip̄m eē ꝓuidū futuro
rū. nā sicut alioꝝ director dʒ cogitare p̄teri-
ta ut sciat qūo p tpa p̄terita obliq̄ti fuerīt q
ab eo sūt dirigēdi. Sic dʒ ꝓuidere futura ut
adhibeat medicamēta ad ea p q̄ posteꝝ faci
liꝰ obliq̄ri possint. Tertio decet ipʒ eē cau
tū, qa ut i prio libro tetigimꝰ: sicut i cogno-
scēdo & speculādo ē adhibēda cautela: ne
falsa āmisceāt̄ ueris. Sic i agēdis cōuēit hōi
nē eē cautū: ne mala admisceāt̄ bonis: quæ
dā. n. ſm se mala supficieteꝝ cōsiderata ap
parēt bōa, sicut q̄dā falsa appent uera. q̄re si
cut doctorē in speculabilibꝰ, sic decet eē dili
gentē & cautū: ut ꝓponat suis auditoribꝰ ue
ra sine admixtiōe falsoꝝ. sic qa uult iuuenes
dirigere dʒ cautus eē ꝓpōens eis bona sine
admixtōe maloꝝ. Quarto hmōi doctor dʒ
eē circūspectus uel exptus. Nā expti est parti
cularia cognoscer̄. sic & hmōi doctor dʒ co
gnoscere pticulares cōditiōes illoꝝ iuuenū
quos decet regere. Nā ſm iuuenes hn̄t alias
& alias cōditiōes & sūt ꝓni ad alia & ad alia
sic sūt aliter & aliter istruēdi. talis ergo dʒ eē
doctor iuuenū ut eos p debitos ſmones &
p debitas mōitiōes iducat ad bonū. Verūqꝫ
ad bonū qs iducit̄ nō solū monitionibꝰ uel
correptionibꝰ. Sʒ ēt opibꝰ & exemplis. req
rit̄ ꝙ hmōi doctor sit i uita bonꝰ & honestꝰ
nā qa ætas iuuēilis ualde est ꝓna ad itēpātiā
& lasciuiā: q̄tūcūqꝫ pueroꝝ doctor eis uer-
ba bōa ꝓportiōaret, si tn̄ opera cōtraria fa
ceret: iuuenes illi excēplo iducti de facili ad il
licita decliarent. Patet igr̄ q̄lē q̄rendū eē do
ctorē q q̄tū ad sciam speculabiliū sit iuenti-
uus ex se, itellectiuꝰ alioꝝ, & iudicatiuꝰ tā in
uentoꝝ q̄ itellectoꝝ. Quātū uero ad pru-
dentiā agibiliū decet ip̄m esse memorē, ꝓui
dū & cautū, & circūspectū. Quātū āt ad ui-
tā decet ip̄m esse honestū & bonū. Si ergo
reges & prin. & uīr oēs ciues ualde solicitāt̄
qualibet ꝓponāt suis nummismatibus pos-
sessionibus

fessionibus & rebus inaīatis. qa fm phūm. 1. poli. sēp de aīatis amplior cura habēda q̄ de inaīatis: & de filiis q̄ de aliis. ualde deberēt eē soliciti & cū magna diligētia attēdere: q̄lē magistrū pponerēt in regimine filiorꝝ.

ℭ Qualiter circa loquelam & circa uisum & auditum instruendi sunt iuuenes. Ca. x.

CIRCA finē. 7. poli. docet phūs iuuenes cohibēdos eē circa locutionē uisionē & auditū: nō. n. decet pueros q̄litercūq; loq. nec decet eos q̄liacūq; uidere. uel q̄liacūq; audire. sed est ibi modus aliqs adhibēd9. Circa locutionē q̄dē iuuenes tripliciter peccare uidēt. Prīo qa de facili loquūt lasciua. Scdo qa de leui loquūtur falsa. Tertio qa ut plurimū loquūt fatua & impmeditata. Loquūt. n. de leui lasciua qa ut supius in prio libro dicebat. Iuuenes sūt insecutores passionū & ad lasciuiā proni quar cū semp sit adhibēda cautela: ubi piculū iminet: cohibēdi sunt iuuenes a locutiōe lasciua. & a sermonib9 turpibus: & sūt increpandi. & ēt corrigēdi si eos talis loqui cōtingat. Rō āt quare sunt a sermōibus turpibus phibēdi est fm phūm. qa ex talib9 locutōibus de facili ad opa turpia iclināt. ipsa. n. locutio turpē facit in nobis mēoriā delectabiliū illicitorū. qua facta auget cōcupiscētia circa illa. cōcupiscētia uero augmētata facilius iclinaur ad ipa. ppter qd' bn̄ dictū est qd' corrūpūt bonos mores colloqa praua. Cohibēdi ergo & corrigēdi sūt iuuenes ne loq̄tur lasciua. ℭ Secundo sūt cohibēdi & corrigēdi ne loquāt falsa. Nam ut supius diximus iuuenes sunt de facili mētitiui. cum ergo cōsuetudo sit quasi altera natura: ex quo iuuenilis ætas iclinat eos ad dicēdū falsū & mendatiū q̄ scd̄m phūm. 4. metha. est p se prauū & fugiēdū p debitas mōitiōes & correptiones iducēdi sunt ut relinq̄ntes mendatiū adhereāt ueritati. q̄ scd̄m phūm i eo dē. 4. ethi. est p se bona & laudabilis. ℭ Tertio cohibēdi sunt ne absq; p̄meditatōe loquāt: nā iuuenes sūt iexpti & pauca cognouerūt. qa ergo pauca cognoscūt ad pauca respiciētes enunciāt cito & debiliter: q̄re monēdi sūt ne ... ati ad iterrogata respondeāt. licet enim nullus repēte sit sūpm9 & iuuenes nō stati possint esse pfecti & prudētes. tn̄ si assuefiāt ut p̄meditati respondeāt: & ut p̄cogitēt i sermonibus pferēdis p successionē tpis disponent ut pferāt sermones irepræhēsibiles. ℭ Viso q̄liter pedagogi & doctores iuuenū debēt eos instruere q̄uo se habeant ad loq̄lā. Restat uidere q̄uo sūt istruēdi ut se habeāt circa uisū. In uisione aūt iuuenū duplex cautela est adhibēda. Primo quantū ad uisibilia. Scdo quantū ad modū uidēdi. ℭ Quārū ad uisibilia quidē qa sicut nō decet eos turpia loqui. Rō āt eius assignat a phō. 8. ethi. ubi ait q̄ oīa pria amamus magis. ppter qd' ab ipis iuuenib9 extranea facere q̄cūq; sunt turpia & quæcūq; infectionē habēt. qa quæ primo aspiciunt cum maiori aspiratōe uidēt. quare magis sumus attenti circa illa: & per cōsequēs ea magis mēoriter retinem9. Iuuenes igit qa eis quasi oia sunt noua: maiori ardore ferūt in illa quæ uidēt quare si cōtigat eos uidere turpia magis recordāt de illis & per cōsequēs inclināt ad cōcupiscēdū ea. Vn̄ & phūs phibet ut non solū pbibeāt iuuenes ad uidendū turpia in re: sed ēt i picturis & in ymaginib9. ut si mulieres uñ essent depictæ uel sculptæ: nō eēnt iuuenibus ostēdēdæ. Nam satis illa ætas de se puocat ad lasciuiā & ad passiōes insequēdas: nō opurtet ipam per uisionē turpiū ad ulteriorē puocare. ℭ Secundo adhibēda ē cautela in iuuēib9 ut instruant q̄ palpebras oculoꝝ cū maturitate eleuēt: & nō habeant oculos uagabūdos. Incliat. n. ætas illa: eo q̄ oīa respiciat tāq̄ noua. ut oīa uidere uelit: & circa oia uisu uagatur: & i regib9 & pncipib9 ualde est indecēs si habeāt oculos uagabundos. Nā ex hoc iudicātur leues corde & paruifici & pusillāimes: eo q̄ uideāt de oib9 admirari. Eos igit q̄ debēt principari & dn̄ari ēt ab ipa ifantia mouēdi sunt de mō uidēdi

ut mature se habeant circa eleuationem oculorum & circa uidendi modum. Nam facilius quis uir factus obseruat quod ab infantia assueuit. ¶ Ostenso quomodo instruendi sunt iuuenes quantum ad loquelam & uisionem. Restat ostendere quomodo sunt instruendi ut se habeant ad auditum. Circa quem quantum ad presens spectat: etiam duplex cautela est adhibenda. Primo quantum ad res auditas. Secundo quantum ad eos quos audiunt. In rebus autem auditis obseruatur cautela quantum ad iuuenes: si prohibeantur ab auditione turpium. Nam secundum philosophum .7. poli. obi de hac materia loquitur prohibendi sunt iuuenes ne audiant quodcumque turpium. quia audire est prope ad ipsum facere. Ideo ergo secundum philosophum cohibendi sunt iuuenes ab auditione turpium. quia ex hoc de facili inclinantur ad opus. ¶ Secundo adhibenda est cautela in ipsis iuuenibus quantum ad eos quos audiunt. Sicut decens est audire eos honesta & pulcra & idecens audire turpia. sic decet eos audire uiros bonos & honestos: & cohibendi sunt ne audiant maliloquos & inhonestos.

¶ Quot modis peccatur circa cibum: & qualiter se debeant habere iuuenes circa ipsum. Ca. xi.

d IXIMUS supius iuuenes ab infantia instruendos esse in bonis moribus. uerum quia ut supra dicebatur in morali negocio sermones uniuersaliores minus proficiunt oportet specialiter tradere quomodo iuuenes sunt in bonis moribus instruendi. Quare postquam diximus quomodo se habere debent circa loquelam & circa uisum & auditum. Restat ostendere quomodo se habere debeant circa cibum & circa potum & circa uenerea siue circa matrimonium contrahendum. Sed prius dicemus quot modis peccatur circa sumptionem cibi: & qualiter se debeant habere iuuenes circa ipsum. Circa cibum autem contingit .6. modis peccare uel delinquere. Primo si sumatur ardenter. Secundo si nimis. Tertio si turpiter. Quarto si inordinate. Quinto si nimis laute uel delicate. Sexto si nimis studiose. ¶ Delinquitur enim circa cibum si sumatur ualde ardenter. Nam hoc non solum nocet animae quia nimis ardenter & auide sumentes cibum fiunt gloriosi & intemperati. Sed etiam nocet corpori. Nam cibus nimia auiditate sumptus non bene masticatur. & per consequens minus semper digeritur. Ordinauit enim natura animalibus dentes ut per eos cibus debite tritus facilius pateretur a calore naturali: & per consequens facilius conuerteretur in nutrimentum. Sicut ligna manu te trita facilius igniuntur & conuertuntur in ignem: hunc autem ordinem naturalem ut plurimum non obseruant sumentes cibum nimis auide. Nam ut innuit philosophus .3. eth. modica delectatio est cum cibus attingit linguam: sed maior est cum attingit guttur. Gulosi ergo qui nimis auide & cum magna delectatione cibum sumunt non multum delectantur quod cibus diu in ore existat: sed cupiunt quod cito perueniat ad guttur. Ideo tales ut plurimum cibum non masticant. sed eum imasticatum transglutiunt. quare sequitur cibum sic sumptum non bene digeri. & per consequens sequitur quod non solum laeditur anima sed etiam corpus. ¶ Secundo delinquitur circa cibum si sumatur nimis in quantitate. Nam & hoc nocet animae: quia reddit ipsam intemperatam: & etiam nocet corpori quia impedit digestionem debitam. Si enim cibus digeri debeat oportet ipsum esse proportionatum calori naturali. quare si in tanta quantitate sumatur quod calor naturalis ei dominari non possit non bene digeritur & per consequens non causatur debitum nutrimentum. ¶ Tertio delinquitur si sumatur turpiter: sunt enim plurimi seipsos pascere nescientes quod uix aut nunquam comedere possunt: quin sua uestimenta deturpent. turpitudo autem corporis licet secundum se non sit delictum peccatum tamen circa eam: si contingat ex inordinatione animae. quare cum turpis modus sumendi cibum signum sit cuiusdam gulositatis uel inordinationis mentis in sumptione cibi non solum cauendus est ardor & nimietas: sed etiam cauenda est turpitudo. ¶ Quarto circa cibum delinquitur ex inordinatione temporis: ut si nimis ante horam: uel nimis inordinate sumatur cibus. nam ex tali sumptione efficitur quis gulosus & intemperatus. & etiam laeditur secundum corpus. non omnes actiones naturales secundum philosophum mensurantur quadam

peryodo

peryodo. Inde est igitur q̄ quia consuetudo est quasi altera natura, Ideo cū quis assuescit sumere cibū in aliqua hora: ut plurimū appetit sumptionē eius in eadē hora. Si ergo inordinate & pter cōsuetā horā utatur quis cibū sumere: ut plurimū ante digestionē primi cibi sumitur secundus cibus lędītur ergo inde corpus. Hora ergo debita & determinata ooo solū propter boonitatē animę: sed etiā propter sanitatē corporis: obseruanda est in sumptione cibi. ¶ Quinto peccatur circa sumptionē cibi: si quærantur cibaria nimis lauta & delicata ultra q̄ eius status requirat. Delicatio eoi ciborꝫ accipiēda est fm cōditiooē persooæ: & fm statū oobilitatis ei⁹. Qui ergo ultra q̄ coodítio personæ exigat & ultra q̄ eius status requiat delicata cibaria quærat delinquit: quia ex hoc aliqua intēperātia uel aliquo mō puenit. ¶ Sexto delinquitur si quærant̄ cibaria nimis studiose parata. Nā etiā in uilibus cibariis pōt quis offēdere se nimis gulosum: si nimio studio uelit ea esse parata. Videtur enī tales uiuere ut cōmedāt: nō comedere ut uiuāt: cū nimiū studiū & nimiā curā appooant circa pparamēta ciborū. ¶ Hiis ergo uisis de leui apparet qualiter iostruendi suot pueri ut se habeant circa cibos. Nam oullus repēte fit summus. Sufficit autem eos paulatim & pedetentim iostruere: ut cum ad debitam ætatem peruenerint: sint sufficienter instructi: qualiter se habere debeaot in sumptione ciborum.

¶ Qualiter instruendi sunt pueri ut se habeant circa potum: circa uenerea: & circa cōiugia contrahenda. Capitulum. xii.

P OSTQVAM in præcedenti capitulo diximus: qualiter delinquit̄ circa cibū. Restat dicere quō delinquitur circa potū: dicebat̄ enī superius q̄ iuuenilis ætas maxime est prooa ad iotēperātiā: quare cū semper sit adhibenda cantela: ubi maius periculū iminet, so puerili ætate cauendū est oe iuuenes efficiantur intemperati. Temperantia aūt circa tria est adhibenda: circa cibū potū & uenerea. Nā nō solum cibus in debite sumptus iotēperantiā causat: sed etiā potus. Decet ergo iuuenes ooo solū esse abstineotes: ut nō efficiantur gulosi ex sumptione cibi. Sed etiā decet eos esse sobrios: ut nō efficiantur ebrii: ex sumptione potus. ¶ Viuū enī imoderate sumptū quantū ad pſens spectat tria mala causat. ¶ Primo quia uenerea prouocat. Cū enī corpore calefacto maior fiat iocitatio ad actus uenereos: unū quod maxime calorē efficit imoderate sumptū: incitat ad incōtinentiā nimiā: ergo sumptio uioi in quātū uenerea prouocat: tāto magis in ætate iuuenili q̄ senili cauēda est quāto illa ætas pronior ē: ad lasciuiā q̄ alia. ¶ Secundū malū quod inducit nimia sumptio uioi. est depressio rōois. Nā a fumositatibus uini ad capud turbatur cerebrū: quo turbato deprimitur ratio nostra quātū ad suos actus quia oon possumus libere rōoe uti. Immoderata ergo sumptio uioi in tantū impedit rōois usum in quaotū turbat cerebrū. Iode ē ergo q̄ aliqui plus offendūtur aīo q̄ alii: quia habent debilius caput: & citius turbatur eorū cerebrū: prohibendi sunt ergo iuuenes a nimia sumptione uini: quia propter debilitatē cerebri citius offendūtur aīo. ¶ Tertiū malū quod ex uino cōsurgit est lis & dissensio. Turbato enī cerebro ex nimia sumptiooe uioi: & amisso usu rōnis de facili prorūpitur in uerba inordinata: & cōsurgūt dissensiones & lites. ymo q̄a cōsurgit ex inflāmatione sanguinis. Vinum quod propter sui caliditatē inflammat sanguinē: reddit hoiem aiosum & irascibilem: quo facto facilius puocatur ad dissensiones & lites. Iuuenes ergo quia sunt amatores cōtumeliæ: ut uult phūs. 2. eth. phibēdi sunt a nimia sumptione uini: per quā quis ad lites & cōtumelias prouocatur io omoi ergo ætate cauendū est a oimietate cibi & ab imoderatione potus: uerūtamē quia facilis adherere mus hiis ad quæ ab infantia assueti sumus. Decet oēs patres & maxime reges & princi

pes solicitari circa regimē filiorū: ut ab ipsa infantia sic regantur q̄ sint abstinētes & sobrii. ¶ Viso qualiter iuuenes debeant se habere circa cibū & potū. Restat uidere quō se debeant habere circa uenerea & circa coniugia contrahēda. Oritur enim luxuria & gula quasi filia ex matre. Si ergo diximꝰ iuuenes ipsos instruēdos esse: ne sint gulosi: restat dicere quō instruēdi sunt ne sint lasciui. Cum ergo oīs actus uenereꝰ excepto matrimonio sit cōtra rōnis dictamen, quia decet patrē sic solicitari erga filios: ut sint uirtuosi. Iuuenes cōtinere uolētes inducēdi sunt: ut sint cōtēti. In qua aūt ætate debeāt uti coniugio ostēdit phūs. 7. politi. dicēs q̄ in muliere requiritur ætas. xviii. annorū. In masculo. xxvii. in tali aūt ætate sm ipsum procreatur filii magis p̄fecti: sed quia uis generatiua ut superius diximus ē nimis corrupta sufficeret toto tēpore augmēti q̄ durat cōiter usq; ad uigesimū primū annū abstinere iuuenes a carnali copula. q̄ si infra tale tēpus utātur cōiugio prouocātur ad lasciuiā: & impedit̄ eoꝝ augmētum: ut uult phūs in eisdē poli. Sic ergo utēdū ē coniugio si nostra uis cōcupiscibilis nō esset nimis corrupta: quia tamē timēdū ē de corruptione cōcupiscibilis: doctores puerorū percipiāt iuuenes tātum tēpus expectare nō posse: poterit illud tēpus anticipari prout eis uidebit̄ expedire. ¶ Qualiter āt se debeāt habere iuuenes cū uxore iā ducta: & q̄ sūt cōsideranda in uxore ducēda: supra cū egimus de regimine cōiugali diffusius diximus.

¶ Qualiter iuuenes se habere debeant in ludis & in uestibus & uestitu. Capitulū. xiii.

OSTENSO quō iuuenes debent eē abstinētes in cibo: sobrii in potu: tēperati in uenereis: cōtrahēdo cōiugiū in ætate debita: & modeste se habere cū uxore iā ducta. Restat ostēdere quō circa ludos circa gestus & circa uestitū debeant se habere. Ludus aūt ut p̄bat phūs. 8. polit. est necessarius in uita: quod quārū ad p̄sens spectat: duplici uia declarari pōt. Primo ex uitatiōe illicitæ solicitudinis. Secūdo ex adeptiōe finis intēti. ¶ Prima uia sic patet. Nāmēs humana nescit ociosa esse: cū ergo quis uacat' ocio & nō intēdit aliquibꝰ delectationibus licitis statim incipit uagari cogitando de illicitis: unde phūs. 8. poli. ait q̄ ludus est quædā deductio & uiratio solicitudinis quare ne solicitemur circa aliqua illicita: & uitemus delectatiōes illicitas: expedit aliquādo habere aliquos ludos & hēre aliquas deductiones licitas & hōestas: qui sunt tāilli ludi & q̄ sunt illæ deductiones circa quas debent uacari pueri: infra dicetur. ¶ Secūda uia ad ostēdēdū hoc idē sumit̄ ex adeptiōe finis intēti. Nā nō semp statim quis habere pōt finē intētū. ne ergo ꝑpter continuos labores deficiat a cōsecutiōe finis: expedit aliquos ludos & aliquas deductiōes iterponere solicitis curis: ut ex hoc aliquam requiē recipiētes magis possint laborare in cōsecutione finis. Vnde & phūs. 8. polit. ait q̄ ludus hō nō pōt requiescere in fine adepto: & aliquādo quis constituit sibi finē in quo diu laborat anteq̄ consequat̄ illū ideo oportet interponere aliquos ludos & aliquas delectationes ne deficiat a consecutione finis. Sic ergo instruendi sunt pueri erga ludos ut non oīno prohibeātur a ludis: sed ut moderate habeāt ludos honestos & liberales. Nā ludi turpes & eloquia turpia & deductiōes inhonestæ ꝓhibēdæ sunt a iuuenibꝰ: ut uult phūs. 7. pol. ¶ Viso qualiter iuuenes se habere debeant circa ludos. Restat uidere qualiter se habere debeāt circa gestus. Gestus aūt dicūtur quilibet morꝰ mēbroꝝ ex qbus iudicari possunt motus animæ. Videmus enī prudētes & bonos habere gestus ordinatos & honestos: cohibēt enī sua mēbra ne aliquē motū habeāt ex quo qs coniecturari possit elationē aī uel insipiētiā mētis uel intēperātiā appetitꝰ. Est enī hoī necessaria disciplina in gestibus. Nā ga ipse intētus est circa rōnē & itellectū nō sic percipit naturales impetus: nec sic agit ex naturali instinctu ut aues & bestiæ. Aues enī

& alia aialia ex naturali istinctu agētia oō sic indigēt disciplina: ut hō qui utit̄ rōne & intellectu & ad agēdū sibi opa debita nō sufficiēter inclinat̄ ex natura. Disciplina aūt q̄ ē danda in gestibus: ē ut quodlibet mēbrū ordinet̄ ad opus sibi debitū. Homo.n. nō audit p os sed p aurē. Frustra ergo cū quis uult audire aliū: retinet os aptū. Sic ēt hō nō loquit̄ pedibus nec manibus nec spatulis sed ore: sicut habēt indisciplinatos gestus qui cū uolūt audire alios tenēt ora aperta. Sic sunt indisciplinati fm gestus qui cū uolūt loqui extēdūt pedes & crura: uel mouēt nimis spissim brachia uel erigūt hūeros uel faciūt alia q̄ ad locutionē nihil deseruiūt. Sic ergo disciplinādi sunt iuuenes ut habeāt tales gestus & ut sic utātur motib⁹ mēbrorū ut deseruiūt ad opa q̄ intēdunt. Nā agere aliquos motus mēbrorū non deseruiētes operi intēto: uel pcedit ex insipiētia mētis: uel ex elatiōe ai uel ex aliquo alio uicio. ℂ Hiis uisis restat exequi de tertio qd̄ pponebat̄ in pricipio capituli: uidelicet qualiter se habere debeāt iuuenes circa uestimētū. Vestimenta qdē ad tria uidētur ordinari: uidelicet ad delectationē: utilitatē & honorē. Omne.n. bonū: uel est delectabile: uel utile: uel honestū siue honorabile. Bonū eni honestū bonū honorabile dici pōt. Nā honestū idē est q̄ honoris status. Si ergo uestimēta q̄runt̄ ppter bonū delectabile: sic q̄runt̄ delicata & mollia. Si ppter utile: sic q̄runt̄ calida ad repellēdum frigus tēpore yemali: uel non calida tēpore æstiuo. Si uero quærātur ppter bonū honorabile: sic q̄runt̄ pulchra & decora. Indecēs est aūt nimis solicitari circa mollicié uestiū & circa delectationē in ipsis. Nā ex hoc efficit̄ qs intēperatus & timidus: de leui eni q̄s ad lasciuiā & ad mollicié carnis prorūpit: si nimis delectet̄ in mollicie uestium: & circa delectationē in ipis. Vident̄ eni tales eē mulieres magis q̄ uiriles quare nō sunt cōstantes sed molles: & de facili in lasciuiā prorumpunt. ℂ Secūdo nimia mollicies uestiū reddit hoiem timidū. Nā cū arma ferrea in se quādā duricié hōt qui semp solicitātur circa mollia uestimenta: dubitāt arma arripere & efficiunt̄ timidi. Iuuēes maxime cū ad aliā ætatē uenerint ad hoc q̄ sint abiles ad uacādū circa labores bellicos: ne abhorreāt arma istruendi sunt ut nō nimis delectent̄ in mollicie uestiū. ℂ Dicto q̄ō se habere debeāt iuuenes in uestibus ut deseruiūt ad delectationē. Restat ostendere q̄ō se hēre debeāt circa ipsa ut deseruiūt ad utilitatē. Quod uidere hāt distinguendo inter cōplexiones tēpora & ætates. Nā hōtes cōplexiones magis depræssas & minus porosas nō sic lædūtur a calore & frigore: sicut hātes cōplexiones raras. Vnde & mulieres qa sunt magis flegmaticæ & hātes cōplexionē depssam & minus porosam: quod patet ex carentia pilorū: minus offendūtur a calore & frigore q̄ uiri. Sic etiā distinguendū est iter tēpora. Nā temporib⁹ frigidis & flante borea utendū est aliis indumentis q̄ temporibus calidis flante austro. Distinguendū est inter ætates: qa senilis ætas eo q̄ magis caret calore natuali intrīseco: magis indiget de calore exteriori: uestimenta igit̄ considerata pprietate tēporū cōplexionū & ætatū diuersificanda sunt ut deseruiūt ad bonū utile. Sed ut deseruiūt ad bonū honorabile: attendenda est consuetudo patriæ & cōditio psonarū. Sic igit̄ instruēdi sunt iuuenes circa uestitū ut nō nimis solliciti sint circa mollicié uestiū cōsiderata conditione tpis conditionis & ætatis prout reqrit consuetudo patriæ & conditio psonarū: utātur debitis indumentis ad utilitatē corporis.

ℂ Quod in ætate iuuenili maxime cauenda sit praua societas. Capitulum. xiiii.

NON sufficit scire qualiter iuuenes se hēre debeāt circa ludos gestus & uestitū nisi sciuerint cū qb⁹ sociis debeāt conuersari: Quātū aūt ad p̄sens spectat: quattuor uident̄ inesse ipsis iuuenibus ex qbus q̄ttuor rationes sumi possunt q̄ maxime in iuuenili ætate fugiēda sit puerorū so

cietas, Iuuenes enim primo sunt molles & ductiles. Secūdo sūt passionū insecutores & proni ad malū. Tertio sunt nimis amatores societatum. Quarto sunt nimis creditiui. ¶ Prima ergo uia ad ostendendū malū ma xie cōpetere iuuenibus fugere societatē praua: sumit ex eo q iuuenes sūt nimis molles & ductiles. Aoi ma enī ut plurimū sequtur cō plexiones corporis nā qa nr̄a cognitio inci pit a sensu & sensibilia sunt nobis magis no ta, ideo ut plurimū homines sequūt appeti tū sensitiuū. Appetitus aūt sensitiuus ē uirt⁹ organica siue corporalis. quare oportet talē appetitū sumere modū & mēsurā ex ipso cor pore. In illa ergo ætate i q̄ quis habet corp⁹ molle & magis ductile: est magis mollis & magis ductilis sm appetitum, quare cū mol lia & ductilia facilius recipiant impressionē ex hiis ex qbus cōiungunt q̄ dura. Pueri & iuuenes qa sunt magis molles & ductiles: q̄ adulti, facilius imprimunt eis mores socio in ætate iuuenili q̄ in alia. maxime ergo tūc prohibendi sunt a societate praua. ¶ Secū da uia ad inuestigandū hoc idē: sumit ex eo q iuuenilis ætas maxime est prona ad malū & insecutiua passionum, Nam de facili quis iducitur ad illud ad quod est pronus. Si er go iuuenes sūt proni ad malum: ut patuit cū determinauimus de moribus iuuenum, ma xie i iuuēili ætate cauēdū ē a societate praua. ¶ Tertia uia ad probandū hoc idem sumi tur ex eo q iuuenes sūt nimis amatores ami citiæ. Nam ut dicitur secundo rethorico. Iu uenes sunt amici & amatores sodaliū magis q̄ aliarū ætatum, quia gaudēt in cōuiuendo. Si enim illa ætas maxime delectabilia psequ tur: cū ualde delectabile sit cōuiuere amicis: Aetas illa gaudet cōuiuere i societate & ami cari sodalib⁹. In iuuenili ergo ætate maxime cohibendi sunt iuuenes a societate praua: qa tunc maxime se cōformāt moribus socio: eo q maxie diligāt in societate uiuere. Dele ctatio enim ex cōiunctione cōuenientis cū cōuenienti. Nullus ergo gaudet in societate uiuere nisi gaudeat de sociis conformare. ¶ Quarta uia sumitur ex eo q iuuenes sūt nimis creditiui: delectationes enim sensibi les illicitæ: licet simpliciter sint prauæ & fu giendæ possunt tamē esse bonæ sm appare tiā, Iuuenes ergo qa de facili credūt: & nō ha bēt perfectum rationis usum: de facili indu cuntur a sociis: & de facili persuadetur eis ut credant bona sensibilia esse sequenda.

¶ Qualis cura gerēda sit de pueris a prici pio natiuitatis usq ad septē annos. Ca. xv.

Q VIA sermones particulares ualde uidētur esse proficui morali nego cio ideo particulariter descenden do ad diuersa tempora: ostendemus qualis cura circa filios sit gerenda. Primo enim de clarabim⁹ qualis cura habenda sit de filiis us q ad septem annos. Secundo qualis a sep timo usq ad decimū quartum annum. Pos tea a decimoquarto & deinceps. ¶ Tangit autē philosophus septimo polit. sex circa ip sos pueros quæ seruāda sunt in ætate primi tiua. Primū est quia ad septimum debēt pa sci mollibus: ita tamē q a principio sunt alē di lacte. Secundo quia sunt prohibendi a ui no. Tertio sunt assuescēdi ad frigora. Quar to sunt assuescēdi ad conuenietes tempatos motus: q in omni ætate uidetur esse profi cuum. Quinto sunt recreandi per debitos ludos: & sunt eis recitandæ aliquæ hystoriæ & aliquæ fabulæ, in quibus recreētur. & hoc maxime cum incipiunt percipere significa tiones uerborū. Sexto a ploratu sunt cobi bendi, Iuuenes ergo usq ad septennium alē di sunt mollibus ita tamē quod a principio maxime alēdi sunt lacte. unde & phūs. 7. po liti, ait: q humidum lactis maxime uidetur esse familiare corporibus puerorum. In illa ergo ætate tenera usq quo sunt circa. 7. an nos alēdi sunt mollibus & humidis qa talia faciliter patiuntur & faciliter cōuertūtur in nutrimentū. Obseruandū est tamen in iuue nibus: cum alunt lacte cum si cōtingat eos sugere aliud lac q̄ maternū: quæ uerēda est fœmina

fœmina similis matri quātū ad cōplexionē eo ꝙ lac maternū maxime uidet̄ esse ꝓportionatū ꝓprio filio. ℭ Secundo pueri sunt prohibēdi a uino: & maxime illo tempore quo lac sumūt: & hoc secundū phūm ꝓpter ægritudines. De facili enī ægrotantur pueri: & efficiūtur male dispositi in corpore: si tēpore quo ut plurimum pascunt̄ lacte: assuescant bibere uinū. ymo dicūt aliqui ꝙ si eo tempore ad uinū assuescāt disponūtur ad leprā. ℭ Tertio pueri sunt assuescēdi ad frigora: unde phūs. 7. polit. ait ꝙ mox expedit cōsuescere pueris paruis ad frigora. Assuescere enī pueros ad frigora utile ē ad duo. Primo ad sanitatē: unde idē phūs ait ꝙ exercitū ad frigora facit bonā habitudinē in pueris propter caliditatē existentē in ipsis. Secūdo exercitū ad frigora paruis pueris utile ē ad bellicas actiones. Nā frigus mēbra cōsolidat & constringit: ita ꝙ cū peruenererūt ad ætatē debitam aptiores sunt ad opera bellica: si a puerina sint aliqualiter exercitati ad frigora unde idem philosophus ait ꝙ apud aliquas barbaras nationes cōsuetudo est in fluminibus frigidis: balneare filios: ut eos fortiores reddant. ℭ Attendendum est tamē: ꝙ dicimus pueros paruos assuescendos esse ad hoc uel ad illud intelligēdū est moderate & gradatim & ut requirit conditio personarum. ℭ Quarto pueri sunt assuescēdi ad conueniētes motus & temperatos. Nā secundum phūm: motus temperatꝰ in pueris quattuor bona facit. Primo quia reddit corpora magis sana. Moderatū enim exercitium in quacunqꝫ ætate uidetur ad sanitatem proficere. ℭ Secundo quia reddit corpora agilia. Si enī a principio assuescant pueri ad aliquales motus: sunt agiliores secūdum corpus & uitāt inertiā. Nā nisi ad aliquales motus assuescāt fiunt graues pigri & inertes. ℭ Tertio facit ad augmentū. Nā eo ipso: ꝙ temperatū exercitiū iuuat ad digestionē ipsam: & facit ad bonā dispositionem corporis. Sequitur ꝙ sit quoddam proficuū ad augmētum. Nam cum augmentum fiat ex ipso alimento faciente corpus bene dispositum: & ꝙ bene nutriatur & alatur sunt proficua ad augmentū. ℭ Quarto moderatus motus mēbra consolidat: quilibet enim in seipso experitur: ꝙ si se moderate exercitet ad corporales labores: membra corporis eius solidātur & fiunt fortiora. Pueri ergo quia nimis habent tenera membra ad aliquos motus modicos & temperatos sunt assuescendi ut mēbra eorū solidātur: unde philosophus. 6. & 7. poli. ait ꝙ expedit in pueris facere motus quoscūqꝫ & tantillos: ad solidandum membra & ad non defluere propter teneritudinē moderatū enim motum in pueris adeo laudat philosophus: ut ab ipso primordio natiuitatis dicat fienda esse aliqua instrumenta: in quibus pueri uertantur & moueantur.

ℭ Quinto recreādi sunt pueri per aliquos ludos & per aliquas fabulas. Ludus enī moderatus competit pueris: quia in moderato ludo est moderatus motus: & per moderatum ludum uitatur inertia: & redduntur corpora agiliora. Sunt etiam pueris recitandæ aliquæ fabulæ uel aliquæ historiæ. Postquā incipiunt percipere significationes uerborum. Vel etiam aliqui cantus honesti sunt eis cantandi. Nam ipsi nihil tristes sustinere possunt ideo bonum ē eos assuescere ad aliquos moderatos ludos: & ad honestas aliquas & innocuas delectationes. ℭ Sexto sunt cohibendi a ploratu. Nam cum pueri a ploratu cohibētur: ex ipsa prohibitione fit: ut retineant spiritum & anhelitum: nam sicut cum plorare permittuntur emittunt spiritum & anhelitum. Sic cum plorare cohibentur spiritum & anhelitum tenēt. Detinere autem spiritum & anhelitum secundum philosophum septimo politicorum facit ad robur corporis. Vt ergo pueri: robustiores fiant: sunt a ploratu illo cohibendi.

ℭ Qualis cura habenda est de filiis a septimo anno usqꝫ ad decimum quartum annum. Capitulum. xvi.

c VM distinguimus ætates filiorũ: per septennia: ut cum dicimus: usq; ad septem annos sic esse regen dos: a septimo usq; ad decimumquartum sic esse instruendos. Huiusmodi septenoia sunt abbreuianda & elonganda secundum diuersitatem personarum. Nam aliqui sunt robustiores corpore in duodecim annis q̃ alii in sedecim. Ideo quia de talibus pũctua lem regulam date non possumus: aliqua re/linquenda sunt pædagogi: qui debet pueros instruere ut possit huiusmodi tempus anti cipare & prolongate ut ei uidebitur expedi re. ¶ In hoc autem rempore q; est a septi/mo usq; ad decimum quartum annum tria sunt consideranda circa regimen filiorum. Nam homo prima diuisione diuiditur in animam & corpus. Anima uero tanquam poteotias principales habet intellectum & appetitum. Tria ergo attendenda sunt in fi liis. Primo quale habeant corpus. Secundo qualem uoluntatem. Tertio qualem intelle ctum. ¶ Vt ergo iuuenes habeant corpus bene dispositum: exercitandi sunt per debi/ta exercitia & per debitos motus. Vt habe/ant uoluntatem bene ordinatam: inducen/di sunt ad debitas uirtutes & ad uirtutũ ope ra. ¶ Sed ut babeant intellectum perfectũ instruendi sunt in debitis scientiis. Scientia ergo uirtus & exercitium attendẽda sunt in regimine filiorum. ¶ A principio quidem natiuitatis: ut uitetur inertia puetorum: as/suescendi sunt pueri ad aliquos motus. Sed cum impleuerunt septennium usq; ad an/num decimum quartum debent gradatim as suescere ad ulteriores labotes: & ad fortiora exercitia. Ludus enim pili secundum Tacui num uel luctatio: secundum philosopbum uidentur esse debita exercitia: in iuuenibus. ¶ In secundo tamen septennio sunt ulterio ra exercitia assumenda quam in primo. Ad hoc tamen in tali ætate: eo q; nimis sit tene/ra: non sunt assumenda opera militaria: nec opera ardua. Vnde philosophus octauo po liticorum ait. Quod usq; ad pubescentiam idest usq; ad decimumquartum annum le/uiora quædam exercitia sunt assumenda: ne impediatur incrementum. ¶ Viso q; utiu/uenes sint bene dispositi quantum ad cor/pus a septimo usq; ad decimumquartum an num debent fortiores labores assumere q̃ in primo septennio. Restat uidere quomodo oporteat eos ordinari ad uirtutes ut habeãt dispositam uoluntatem. ¶ Sciendum ergo q; philosophus quinto politicorum ait: q; pessimum est non instruere pueros ad uirtu tem & ad obseruantiam legum utilium. In/quirit enim philosophus octauo politicorũ utrum prius curandum sit de pueris ut habe ant debitum appetitum: uel ut habeant per fectum intellectum. Probat autem prius eẽ curandum de ordinatione uoluntatis q̃ de perfectione intellectus. In secundo autem se ptennio quia pneri iam incipiant concupi/scere: non tamẽ habent perfectum rationis usum: potissime uidetur esse curandum cir/ca ipsos ut babeant ordinatam uoluntatem. Nam sicut corpus est generatione prius ani ma quia prius corpus organizatur & forma tur & postea illi anima infunditur: sic secun dum philosophum septimo politicorũ pri/us curandum est circa pueros quomodo ha beant uoluntatem bene dispositam q̃ quo modo scientificum intellectum. Nullus au tem habet bene ordinatam uoluntatem nisi habeat moderatã concupiscentiã. Nã ex in ordinatione appetitus sensitiui redundat in ordinatio in uoluntate. Si ergo concupiscen tiæ se tenẽt ex parte corporis: intellectus ue ro ex parte aíæ: q̃a generatione corpus ẽ pri us aía: prius intẽdendũ est qũo hẽamus mo deratas cõcupiscẽtias & ordinatã uolũtatẽ: q̃ qũo habeamus illuminatũ intellectũ. Mo dus ãt quo moderãdæ sunt cõcupiscẽtiæ iu nenũ: ẽ ut specialis cautela adhibeat᷑ circa il la: circa q̃ maxie cõsueuerũt deficere. Si ergo iuuenes sunt insecutores passionũ & cõcupi scẽtiaꝝ: & de facili mẽtiunt᷑ & oia faciũt ual

deiita q;

de. ita q eũ amãt nimis amãt. cũ icipiũt lu-
dere nimis ludũt & in cæteris aliis semp ex
cesũ faciũt. adhibẽda est cautela ne isequãt
cõcupiscẽtias: sed sint abstinẽtes & sobrii.
ne sint mẽdaces: sed ueridici. nec oĩa agant
ualde: sed in suis actibꝰ moderationẽ accipi
ant. ¶ His uisis restat uidere quõ sũt bñ di
sponẽdi qtũ ad itellectũ. Nã cũ dicimꝰ q in
secũdo septẽnio pricipalꝰ curãdũ est de or
diatiõe appetitꝰ. q̃ de pfectiõe itellectꝰ. nõ
sic itelligẽdũ est q nullo mõ curãdũ sit: quõ
habeãt itellectũ pfectũ: sed qa. 7. anno qua
si usq ad. 14. annũ iuuenes abũdãt in cõcu-
piscẽtiis & deficiũt ab usu rõnis, iõ pricipa-
lꝰ est isistẽdũ circa ordinationẽ appetitꝰ q̃si
p totũ scḍm septẽniũ pueri q̃si nõ addiscũt nisi
uerba. nõdũ. n. sũt tãti itellectꝰ ut de ipsis re-
bus cõsiderarẽ possint. Iõ in scḍo septẽnio põt
istrui pueri in grãmatica: q̃ est scia sermocio
nalis: & in loyca: q̃ est magis modꝰ sciẽdi q̃
sit scia: & in practica musicali q̃ cõsistit in q̃
dã modulãtia uocũ. qa. n. illo tpe pueri de-
ficiũt a rõnis usu: pfecte scire nõ põt. nec tñ
icipiũt hẽre rõnis usũ: oĩno sũt idispositi ad
sciam: assuescẽdi sũt ad alias artes de qbus
fecimus mentionem.

¶ Qualis cura gerenda sit de filio ab an-
no. 14. & deinceps Capitulum. xvii.

DICEBATVR supra circa filios tria intendẽda eẽ. uidelicet quõ habeãt bñ dispositũ corpꝰ: bñ or
diatũ appetitũ: & bñ illũinatũ itellectũ. hæc
ãt tria triplici septẽnio possumꝰ adaptare.
nã in pmo post receptionẽ baptismatis & sa
cramẽtoꝝ ecclesiæ. pricipaliter est insistẽdũ
quõ habeant bñ dispositũ corpus. Nã qa in
primis. 7. annis pueri quasi oĩno carẽt rõnis
usu, nec cõmode assuesci poterũt ad opa uir
tutũ: nec ad sciẽtificas cõsideratiões. Si enĩ
aliquid illo tẽpore addiscere possunt: hoc ẽ
ydeomata uulgaria: sed a. 7. usq ad. 14. quia
iã incipiunt habere cõcupiscentias aliquas
illicitas: & aliquo modo licet iperfecte inci
piũt participare rationis usum. ideo in illo
tẽpore nõ solũ curandũ est quõ habeãt per
fectũ corpꝰ: sed etiã quõ hẽant ordiatũ appe
titũ: usq. n. ad. 14. anno scḍm phũm i pol. ma
gis iducẽdi sũt pueri ad bonũ ex assuefactio
ne q̃ ex rõne: sed a. 14. anno. qa tunc pfecti
us participare incipiunt rationis usum, non
solũ curandũ est quõ habeant bñ dispositũ
corpus & bñ ordiatũ appetitũ: sed ẽt q sint
prudẽtes & q hẽant bñ illũinatũ itellectũ.
ex tunc. n. addiscere põt nõ solũ grãmaticã
quæ uidef eẽ scia uerborũ. uel dyaleticã q̃ ẽ
quidã modus sciendi, uel practicã musicæ q̃
cõsistit in cõsonãtia uocũ: sed possunt istrui
in illis sciẽtiis ad q̃s sciẽdas oportet recurre
re ad itellectũ rerũ & per quarũ cognitionẽ
possumus fieri sapiẽtes & puidi. ¶ Pmo er
go septẽnio post receptionẽ baptismatis &
sacramẽtorũ ecclesiæ intẽdẽdũ est pricipali
ter quasi circa unũ: ut circa bonã dispositio
nẽ corpis. Sed in scḍo septẽnio ut a. 12. anno
usq ad. 14. est q̃si itẽdẽdũ principaliter circa
duo: ut circa dispositionẽ corpis & circa or-
diationẽ appetitꝰ. Sed in. 3. septẽnio ut a. 14.
anno & deinceps intẽdẽdũ est circa tria. ut
circa dispositionẽ corpis circa ordinationẽ
appetitus & circa illũinationẽ itellectꝰ. Bõa
ãt dispositio corpis ut uolẽtibus uiuere uita
politica a. 14. anno: & deiceps: & ut assumãt
fortiores labores q̃ actenus. nã sicut a. 7. an
no usq ad. 14. assumẽdi sunt fortiores labo
res q̃ in. 7. pcedentibus annis, sic a. 14. & de
inceps assumẽda sũt ulteriora exercitia q̃ ac
tenus. ymo oẽs labores pcedentes. 14. annũ
debent eẽ leues & quasi debiles. ex tunc aũt
assumẽdi sunt labores fortiores. nã & phũs
. 8. poli. ait. q usq ad. 14. annũ pueri assuescẽ
di sunt ad labores leues. sed deinde debẽt as
sumerẽ labores fortes. adeo. n. scḍm ipsũ a. 14.
anno assuescẽdi sũt pueri ad labores fortes
ut ad exercitationẽ luctatiuã uel ad aliq̃ aliã
exercitationẽ similẽ exercitatiõi bellicæ: ut
postea i. 14. anno istructi i luctatiua & i eqta
tiua: & i aliis q̃ ad miliciã reqrũt subire pos
sint labores militares. tũc enim est qs bene

dispositus quantũ ad corpus qñ hēt tale cõpus: quale reqrit suũ officiũ, ut tũc miles habet corpꝰ bñ dispositũ qñ hēt ipm tale; qua le reqrit officiũ militare, ꝙ sine forti exercitatiõe corpis eẽ nõ pōt. Cũ ergo oẽs uolẽtes uiuere uita politica oporteat aliqñ sustinere fortes labores ꝓ defēsiõe reipublicæ. oẽs uolẽtes uiuere tali uita a.14. aono ultra sic debẽt assuefieri ad aliq̃ officia robusta; ꝙ si aduenerit tps & cõgruitas ꝙ respublica defēsiõe indigeat habeãt corpus sic dispositũ ut possint tales subire labores. ut per eos respublica possit defēdi. Qui ãt magis & quí minus sũt assuescendi ad tales labores in ꝓsequendo patebit. Sufficiat aũt ad præsens scire ꝙ decet patres sic solicitari erga regimẽ filiorũ ut babeant sic bene dispositũ corpus ut possint debitos subire labores. qđ maxie fieri cõtigit si ad debita exercitia assuescãt. ❡ Viso quõ a .14. anno ultra solicitari debẽt patres erga filios: ut habeãt dispositum corpus. Restat uidere quõ solicitari debeãt circa eos ut habeãt ordinatũ appetitũ. Videtur autẽ iuuenes a decioquarto aono intra quãtũ ad inordinationes appetitus specialiter delinquere quãtũ ad duo. uidelicet quãtum ad elatioñẽ. quia cum ex tunc incipiant habere perfectum ratiõis usum. uidetur eis ꝙ digni sint dominari & dedignantur alijs eẽ subiecti. ❡ Scđo delinquũt in prosequẽdo uenerea qa tunc incipiunt ardeotius circa uenerea incitari. qa ergo semper cautela, est adhibenda: ubi maius periculũ iminet, a .14. anno ultra specialiter monēdi sunt iuuenes ut nõ sint elati sed sint subiecti & obedĩetes suis patribus & senioribus. Tãgit ãt phũs. 8. poli. tres breues rationes quare decet filios eẽ subiectos & obedire senioribus & patribus. ❡ Pria ratio est: quia seniores & patres imperant iuuenibus propter eoꝝ bonum. Quilibet ãt obedire debet ei quẽ scit non percipere aliqua nisi ad bonũ eius. ❡ Scđa est quia cũ filii uenerint ad ætatẽ perfectã futuri sunt domini. Debent ergo ipsi dũ sunt in ætate sic iuuenili patribus & senioribus obedire ut dent eis exemplũ: ut quando ueniunt ad ætatem perfectam: eis famulãt & obediant. ❡ Tertia rõ est quia qui uult discere principari debet prius disce re subiici. Vñ ait phũs ꝙ nẽo bõ principatꝰ nisi prius didicerit eẽ subiectus. nullus enim est bonus magister nisi prius extiterit bonꝰ discipulus. ut ergo ipsi ualeant bñ principari indignari non debent subiici senioribus & patribus. ❡ Est ergo rectificandus appetitus iuuenum existentiũ in ætate de qua loquimur: ut uelint patribus & sẽioribus obedire. ❡ Secundo rectificandus est ne uenerea illicita prosequantur iuuenes a.14. anno ultra: non solum inducendi sunt: ut sint abstinẽtes & sobrii quantum ad cibum & potum. Sed etiam ut sint continentes & pudici quantum ad actus ueuereos quia ex tunc ut dicebatur ardentius ad uenerea incitanť. inducendi ergo sunt in ætate illa ut uel omnino cõtineãt uel usu ꝓprie cõiugis sint cõtẽti. ❡ Ostẽ quõ in iuuenibus .14. anno ultra est bñ disponẽdum corpus rectificandus appetitus. reliquũ est ut oñdatur quõ recte illuminandus sit iotellectus. Hoc ãt satis esse potest per habita maifestum. Nã qa a decioquarto anno ultra icipiũt hre pfectũ rõnis usũ, ut dicebať. ex tũc põt instrui nõ solũ in grãmatica q̃ est scia uerboꝝ. uel in dyaletica q̃ est quasi quidã modus sciẽdi. uel in pratica musicæ q̃ cõsistit in cõsonãtia uocũ: sed ẽt apti nati sunt ut instruanť in ulterio tibus sciẽtiis. Quæ ãt ulteriores sciæ eis sũt ꝓponẽdæ, patet & p iã dicta. Nã si uolũt uiuere uita politica & militari potissime studere debẽt in moralibus sciẽtiis: qa p eos scire poterũt quõ se & alios debeãt gubernaŕ moraliũ ãt sciaꝝ iuuenis & insecutor passionũ nõ est sufficiẽs auditor. In ætate ergo nimis puerili quæ durat usq; ad.14. annũ tales sciæ nõ sunt ꝓponẽdæ alus. sed a.14. anno ultra si iuuenes se refreoẽt ne passiões & lasciuias insequanť: efficiũť dispositi ut sint sufficiẽtes auditores

tes auditores moraliū p q̄ se & alios guber/
nare cognoscant. Sic ergo regēdi sūt iuue/
nes a.14. anno ultra, ut a.14. anno usq3 ad.21.
uel usq3 ad.25. uel usq3 ad.27. Si uero q̄raf q̄
liter ab illo tpe ultra regēdi sūt hoies. q̄a tūc
q̄si puenerūt oi modo ad suā pfectionē de/
bēt eē tales: ut sciāt seipos reger & guberna
re. ex tūc ergo non idigēt pædagogo: sed p
ea q̄ diximus i prio libro q̄ est de regimie sui
pñt documēta accipe qualiter seipos regāt.

¶ Quod filii ciuium & maxime nobiliū & regum & principum a discursu & euaga/
tione sont cohibendi. Capitulū. xviii.

OMNES iuuenes uolētes uiuere i
oi ta politia aliq̄uo exercirandi sūt
ad corpales labores. Corpalis. n.
exercitatio si moderata sit oib9 uī eē pficua
eo q̄ faciat ad q̄dā sanitatē & ad q̄dā bonā
dispositionē corpis: clarefacto. n. corpe per
aliquos moderatos ludos mot9 expellūt ab
ipo supflua & nociua. spāliter tñ hmōi exer
citatio uī eē pficua uolētib9 ciuiliter uiuere
nā q̄a tales nō multū uacāt iq̄sitiōi uirtutis.
nec i spūalib9 delectatiōib9. expedit eis ut
uitēt iertiā & ut uitēt solicitudinē illicitā. ex
ercitari aliq̄b9 laborib9 corpalib9 licitis. Ex
pedit. n. uolētib9 politice uiuere tā ciuib9 q̄
nobilib9 tā regib9 & prin. q̄ aliis nō oīno ces
sare a corpalib9 actib9 uel laborib9: nec oi/
no iexercitatos eē circa armorū usū. Exerci
tatio. n. corpalis debita reddit corp9 robusti
us: ut facili9 duritiē armorū sustiere possint.
q̄te si usus armorū nō solū aliq̄n ē licit9: sed
ēt necessari9 p bono reipublicæ uolētib9 po
litice uiuere: nō debet oīno ignot9 eē. nō
tñ oēs iuuenes ad hmōi labores sūt eq̄liter
exercitādi. Nā filii regū & pricipū ad hmōi
labores corpales min9 sūt exercitādi q̄ alii:
adhuc prio gēiti q regere debēt decet mino
res labores assumere. Nā ḿm phm̄. 8. poli.
labor corpalis & cōsideratio p itellectū se i/
pedire uidēt. rō āt hmōi sumi pōt ex his q̄
habēt i. 2. de aīa. ubi dī: q̄ molles earne ap
tos mēte dicim9. ad habēdā igit itellectualē
idustriā idigem9 mollitie carnis. corpales
igit labores ex q̄b9 reddit caro dura ipediūt
subtilitatē mētis. Bñ ergo dictū ē qd dicit
.7. phis. q̄ aīa in sedēdo & q̄escēdo fit pru/
dens. Nā per sessionē & quietē reddit caro
mollis: p quā sum9 apti ad speculādū. p la/
borē uero & motū efficit caro dura: p quā i
pedit mētis sublimitas. eos āt q debēt rege/
re regnū: magis expedit eē prudētes q̄ belli
cosos. i rege. n. pl9 ualet prudētia quā arma
bellica. Rex. n. & princeps: & uniuersaliter
oīs dñator populi: licet in bellādo & in assu
mendo arma quasi nō plus ualeat q̄ un9 hō
uel aliq̄n min9 q̄ un9 hō. tñ p prudētiā pua/
lere pōt toti populo sibi cōmisso. Nā totus
populus tota gēs regni: si nō sit bñ unita &
ordiata modica pñt. unita uero & ordinata
per reges maxima operari ualent. licet ergo
reges & principes nō omnino ignorare de
beant armorum usum. nec sic debeant fuge
re corpales labores ut effecti q̄si mulieres:
nec p defēsiōe regni: nec pro alio casu aude
ant arma assumere. attñ q̄a decet eos eē ma
gis prudētes q̄ bellatores filii regū & princi
pū & maxie priogēiti q regnare debēt: mi/
nus sūt assuescēdi ad corpales labores q̄ alii
ne ppter hmōi labores caro eorū idurata i/
pediat subtilitatē mētis. tales ergo pl9 debēt
uacare prudētiæ q̄ fortitudini corporali. Va
cabūt aūt prudētiæ si diligēter isistāt circa
morales scias ut possit mores hoium & agi/
bilia cognoscere. decet ergo eos q debēt ali
os reger uitar iertiā & solicitudinē illicitā.
uacādo moralib9 sciis recogitādo freq̄nter
bonas cōsuetudīes regni audiēdo sæpi9 acta
pcessorū bñ regētiū regnū. Hoc ergo mō
uidelicet: uacādo actib9 prudētiæ a regib9 &
& pricipib9 & a suis heredib9 magis ē uitā
da iertia: q̄ p laborē & exercitiū corpalem.

¶ Quod nō oēs ciues eq̄liter exercitādi sūt
ad corpalia exercitia & labores. Ca. ixx.

CUM ex usu cōiugii nō solū oriāt
filii & mares: sed oriri pñt filiæ &
foemiæ. postq̄ dixim9 q̄lis cura ge

rẽda est circa filios. Restat dicere: q̃lis gerẽ
da sit circa filias: sed hoc breui tractatu indi
get. qa cũ determinauimus de regimine cõ
iugali: & oñdimꝰ qualiter regẽdæ sũt fœmi
næ quasi sufficiẽter tradidius qualis cura ge
tẽda sit circa filias. Nã sicut decet cõiuges
eẽ cõtinẽtes: pudicas: abstinẽtes & sobrias.
sic decet & filias. Hæc ergo & multa alia q̃
de cõiugibus dixius sunt ad filias adaptãda.
Aliqua supaddemus dictis ꝑpter debitũ re/
gimeo filiaꝝ. iter q̃ prio dicemus filias co/
hibendas eẽ a circuitu & discursu. Q d' tri/
plici uia uenari possumꝰ. Pria sumit᷑ ut tol/
lat᷑ filiabꝰ cõmoditas malefaciẽdi. Scda ne
fiãt ioerecũdæ. Tertia ne fiãt lasciuæ & ipu
dicæ. Cõiter. n. quasi oẽs uiri ꝑoi sũt ad ma
lũ: & multo magis fœmiæ: qa magis defici
unt a rõnis usu. dicebat᷑. n. supra nr̃am co/
gnitionẽ icipe a sẽsu. & maxie nobis nota
eẽ sẽsibilia. Inde est ergo ꝙ cõiter hoĩes oõ
tepotãt nisi sẽsibilia bõa. qa ergo tm̃ hẽmꝰ
ipetũ ad delectatiões sẽsibiles ut plurimũ de
liqmꝰ i talibꝰ si adsit nobis cõmoditas deli
q̃ndi. uñ & phũs i retho. uult ꝙ hoĩes ut plu
rimũ malefaciãt cũ possint. maxĩa ergo cau
tela ad cõseruãdã puritatẽ & iocẽtiã ẽ ui/
tare cõmoditates malefaciẽdi. pp qd' & ꝓ/
uetbialiter dr̃ ꝙ furãdi cõmoditas facit fu/
tẽ. sic ergo i oĩis i qbꝰ ẽ rõ p̃stãtior ẽ ma/
gnũ ꝑiculũ nõ uitare cõmoditates delicto
tũ: multo magis hoc ẽ i fœminis & adhuc
magis ẽ i filiabꝰ uel i puellis. ne ergo eis de
tur cõmoditas malefaciẽdi sũt debite custo
diẽdæ & ꝓhibẽdæ sũt a circũitu & discursu.
❡ Scda uia ad iuestigãdũ hoc idẽ sumit᷑ ne
fiãt iuerecũdæ. Nã oẽ isolitũ ẽ quodãmõ ue
recũdũ. q. o. nõ assueuerũt iter gẽtes uete/
cũdãt᷑ cõuersari iter eas. iter cætera ergo q̃
teddũt puellas uerecũdas i aspectu uirorũ ẽ
nõ assuescere eas inter gentes. quare cũ pu
ellæ circueũdo & uagãdo p patriã assuescãt
uirorũ aspectibus fiunt fãiliares eis & tollit᷑
ab ipsis uerecũdia ex uirorũ coosortio. tolle
re autem a puellis uerecũdiã: est tollere ab
eis frenũ quo trahunt᷑ ne male agant. Nã
in fœminis & maxie io puellis deficit ratio
ꝓpter quã quis prohibet᷑ ne ꝓsequat᷑ illici
ta. maximũ frenũ fœmiarũ & potissime pu
ellarũ ne ꝓrũpãt in turpia uidet᷑ eẽ uerecũ
dia. Decẽs ergo ẽ cohibeẽ puellas a discur/
su & euagatõe: ne fiãt iuerecũdæ: uel ne tol
lat᷑ ab eis uerecũdia p quã cohibẽt᷑ ab actio
nibꝰ turpibꝰ. ❡ Tertia sumit᷑ ne fiãt lasciuæ
& ipudicæ. puellæ. n. si debito mõ sub custo
dia teneaot᷑ & nõ permittaot᷑ discurrere &
circuire non solũ efficiunt᷑ uerecundæ: sed
ẽt contrahunt q̃dã siluestritatẽ quæ opti/
ma est ad saluandã pudicitiã puellaꝝ. Vide
mus. n. ꝙ aĩalia etiã ualde siluestria si assue/
scãt cõuersatiõibꝰ hoĩum dõesticãt᷑ & ꝑmit
tũt se tãgi & palpari. si uero cõuersationibꝰ
hominũ siot rẽotæ q̃si siluestria tactũ & ap
proxiationẽ hoĩum fugiũt. Q d' ergo i aĩa
libꝰ aliis aspicimꝰ: repimꝰ ẽt i fœminis. Si
igit᷑ fœmiæ oõ discurrãt & a cõuersatiõe ui
roꝝ sint icõsuetæ q̃si siluestres: ab ipsoꝝ so/
cietate difficilius ad lasciuiã & ad ipudicitiã
iclioãt᷑. Vniuersaliter igr̃ oẽs ciues & multo
magis nobiles & potissime reges & princi/
pes. tãto maiorẽ curã circa ꝓprias filias ad/
hibere debẽt: ne idebite circuãt & discurrãt.
q̃to ex ipudicitia & lasciuia suaꝝ filiaꝝ põt
maius malũ oel periculũ imminere.

❡ Q d' uñr oẽs ciues: & multo magis nobi
les & reges & principes debent solicitari er
ga filias ne uelint uiuere ociose. Ca. xx.

eT supius dicebat᷑ phũs. i. retho.
cõmẽdat i fœminis amorẽ opo/
sitatis. Possumꝰ aũt triplici uia ue
nari: ꝙ decet oẽs ciues & multo magis nobi
les & maxie reges & pricipes: sic solicitari er
ga regimẽ filiaꝝ ut oolĩt ociose uiuere: sed
amẽt se exercitare circa opa aliq̃ licita & hõ
nesta. Pria uia sumit᷑ ex honesto solatio qd'
ĩde hñt. Scda ex illicita solicitudie q̃ ꝓpter
hoc uitat᷑. Tertia ex fructu & utilitate q̃ ide
cõsurgit. ❡ Pria uia sic ꝑ3. nã fm phũm. 10.
ethi. absq3 oĩ delectatiõe uita nr̃a durare nõ
potest

poteſt. Ideo reprehendunt dicẽtes oẽm dele
ctationẽ fugiẽdã eẽ. quare ſi poſſumus cõ-
mode durare in uita: niſi in aliquibus dele-
ctemur: decet nos aſſumere aliq̃ opa licita
& honeſta: circa q̃ uacãtes inſũt nobis aliq̃
delectatiões licitæ. ſicut ergo uiri ne ocioſe
uiuãt & ut delectẽt in opib⁹ licitis: & ut de
lectẽt circa aliq̃ opa ciuilia: uel circa ea q̃ ſpe
ctãt ad gubernationẽ regni uel circa regimẽ
domus: uel circa aliqua alia exercitia licita.
Sic & mulieres ne ocioſe uiuãt: debẽt opo
ſitatẽ amare & decet eas exercitari circa ali
q̃ opa licita & hõeſta. qa igr oẽs delectãt in
ꝓpriis opib⁹ & oẽs diligũt ſua opa, ut uult
phũs. 4. eth. ut mulieres ipe recreari poſſint
aliqb⁹ delectatiõib⁹ licitis. decet eas intẽtas
eẽ circa aliq̃ opa licita & hõeſta. ꝙ tãto ma
gis uidet expedire mulieribus q̃ uiris: quan
to magis a rõne deficientes neſciũt uiuere.
niſi ex aliquibus exercitiis ſenſibilibus dele
ctationẽ ſumãt. Qualia ãt debent eſſe opa
circa q̃ mulieres iſudat decet i ꝓſeq̃ndo pa
tebit. ❡ Secũda ad iueſtigãdum hoc idem
ſumit ex uitatione ſollicitudinis illicitæ. Nã
qa mulieres & maxie puellæ ut plurimũ do
mi ſtãt & nõ uacãt ciuilibus opibus: nec re-
giminib⁹ reipublicæ: ſi mẽs hũana ut ſupi-
us dicebat neſcit ocioſa eẽ ſtatim cum quis
nõ dat ſe licitis exercitiis uagat eius mens:
circa illicitas occupatiões: ꝙ tãto magis ca
uendũ eſt in mulieribus q̃ in uiris, quanto
molliores ſunt illis. & q̃to cogitando illici-
ta facilius trahunt: ut ea ſi adſit cõmoditas
ope cõpleant. ❡ Tertia uia ſumit ex fructu
& utilitate quæ inde cõſurgit. Nã nũquam
mulieres pñt ſe dare licitis exercitiis: niſi in
de conſurgat aliqd bonum exterioris opis
ne aliqua bona diſpoſitio interioris mẽtis.
decet ergo diligẽtia & cura adhiberi: ut mu
lieres ſint bonæ & uirtuoſæ ꝓpter qd & a
phõ. 1. retho. uituperant lacedæmones: &
dicũt eſſe fere ſcdm dimidiũ fœlices ꝙ nõ
adhibent curã & diligentiã quo earũ fœmi
næ reddãt uirtuoſæ & bonæ. Adhibẽda eſt ſo
licitudo ne fœminæ ocioſe uiuãt: ſed exer-
citẽt ſe circa aliq̃ opa licita & hõeſta: ut ex
hoc reſultet fruct⁹ & utilitas: & efficiãt bõæ
& uirtuoſæ. Si ãt quærat circa qualia opera
ſolicitari debent: oportet in talibus differẽ
ter loqui ſcdm diuerſitatẽ perſonaꝶ. Texe
re enim & filare & operari ſiricũ ſatis uidẽ
tur opera cõpetentia fœminis. ꝙ ſi tñ fœ-
mina inſtruenda in tã alto gradu eẽt: ꝙ nõ
eſſet dignum uel non eſſet conſuetum ſecũ
dum morẽ patriæ: ut ſe circa talia exercita-
ret adhuc nõ eẽt dimittenda ut uiueret ocio
ſa: ſed trahẽda eſſet ſtudio litterarum: ut ad
amorẽ litterarũ affecta nõ uacaret ocioſe:
ſed ſæpe ſepius librũ arripiẽs ſe lectiõib⁹ oc
cuparet. Ex hoc ãt declarat qd ſuperius di-
miſſimus cũ tractauimus de regimine cõiu
gali. Dicebat enim infra declarandũ eẽ cir
ca quæ opera deceat fœminas eẽ intentas.

❡ Qd decet reges & pricipes & uniuerſali
ter oẽs cives ſolicitari erga filias ut ſint mõ
debito taciturnæ. Ca. xxi.

O STENSO ꝙ nõ decet puellas eẽ
uagabundas nec decet eas uiuere
ocioſe reſtat ut nũc tertio oñda-
mus: ꝙ decet eas taciturnas eẽ. Qd triplici
uia ueari poſſum⁹. Pria ſumit ut magis ap
pareãt ornatæ & decẽtes & ut a uiris ſuis ma
gis diligãt. Scda ne loquãt indebite & in-
caute. Tertia ne ſint ꝓnæ ad iurgia & adli
tes. ❡ Pria uia ſic patet: nã cũ deſideriũ ſit
eius: qd abeſt ut uult phũs. 2. retho. q̃to ali
qd qd eſt poſſibile hri magis uidet arduũ
& inacceſſibile: & magis abeẽ taro magis
cõcupiſcẽtia mouet. fœmia ergo eoipo ꝙ ẽ
loquax quodãmõ ſe nimis fãiliarẽ exhibet
& quodãmõ ſe cõtẽptibilẽ reddit. Vnde &
phũs. 1. poli. ait ꝙ ornamẽtũ mulieꝶ ẽ ſilẽtiũ.
ſi. n. mulieres ſint mõ debito taciturnæ. qa
ſe nõ ſic fãiliares exibẽt eoꝶ cõſortiũ uidẽt
magis abeẽ & uidẽt magis iacceſſibiles: pro
pter qd nõ ſic uilipendunt & habent in cõ
tẽptu: ſed magis appetunt & amant: qa er
go cuilibet uidet eſſe pulchrũ & decens qd

amarsi mulieres taciturnæ magis amãtur ex
hoc ipo magis appẽt decẽtes & ornatæ ab
ipa ergo puerili ætate istituẽdũ sũt puelle ad
taciturnitatẽ: qa hoc sic cõtigat eas postmo
dũ p cõnubiũ suis uiris copulari: ab eis si sũt
debitæ taciturne feruẽti9 diligẽt. Scđa uia
ad inuestigãdũ boc idem sumitur ut uitetur
locutio incauta. Dicebatur. n. supra ibi sem
per maiorẽ cautelã adbibẽdã eẽ: ubi cõsue-
nit maior defect9 cõsurger. Cũ ergo ex hoc
quis loquat imprudẽter & in caute. quia ui
get prudẽtia & acumie intellectus: q̃to quis
magis a rõne deficit: tãto magis cõtigit ip3
incaute loqui. cũ ergo mulieres magis defi-
ciãt a rõnis usu q̃ uiri: & puellæ magis q̃ fœ
minæ. iã adultæ circa fœminas: & maxime
circa puellas solicitãdũ ẽ ne incaute loquãt
Inter cæteras aũt caulelas neqs prorũpat in
locutionẽ incautam: hæc uidetur esse potissi
ma ut nullum sermonẽ proferat, nisi prius
ipm diligenter examinet. cum ergo diligẽs
examinatio cun loquacitate stare nõ possit
ut fœminæ ẽt a puellaci ætate discãt cautos
pferre sermões: decet eas non eẽ loquaces:
sed oportet ipas eẽ debite taciturnas: ut pos
sint oẽm sermonẽ platũ diligẽter excutere.
¶ Tertiã uia ad iuestigãdũ boc idem sumi
tur ne sint pnæ ad iurgia & ad lites. nã cum
fœmiæ & potissime puellæ deficiãt a rõnis
nsu nisi sint mõ debito taciturnæ: & nisi ser
mões dicẽdos diligẽter examinẽt: sicut p-
pter rõnis defectũ de facili loq pñt ptinẽtia
ad simplicitatẽ & imprudẽtiã: sic de facili lo
qui possunt ptinentes ad lites & ad iurgia.
Decet ergo ipas per debitam taciturnitatẽ
adeo existimare dicẽda ut nec dicãt aliqua p
quæ & iudicẽt imprudẽtes: nec dicãt aliqua
quæ possint turbare audientes ppter qđ iu
dicẽt litigiose & discole: quare decet ipas es
se taciturnas: ne in uerba litigiosa prumpãt
a uerbis ãt litigiosis potissime fœminæ sibi
cauere debẽt. qa postq̃ litigare icipiũt nesci
ũnt a litigio se abstinere. Deficit. n. in eis rõ
nis usus per quam cõcupiscẽtiæ refrenant.

Ideo postq̃ motæ sunt & litigare ceperunt au
getur in eis cõcupiscẽtia litiũ quã per rõnẽ
de facili refrenaŕ nõ possunt eo q ab usu ra
tionis deficientes ut plurimũ plus uiuũt pas
sione q̃ ratione.

¶ Incipit tertia pars secundi libri de regimi
ne principum: in qua tractatur quo regi-
mine a regibus & principibus regendi
sunt ministri & familia cætera.

¶ Q đ ad gubernationẽ dom9 spectat ñ so
lũ determiare de seruis sed ẽt de his quæ
supplẽt indigẽtiam corporalem.

Capitulum primum.

d IGESTIS duab9 partib9
hui9. 2. li. i quo agiŕ de re
gimie domus. quia osñsũ
est q̃liter decet uiros suos
cõiuges regeŕ: & q̃liter pa
tres suos filios gubernare
Restat exeq̃ de patre tertia i q̃ ageŕ de regi-
mine ministroꝝ uel de regimine familiæ.
¶ Huic ãr parti i q̃ ageŕ de regimine mini
stroꝝ & familiæ cæteræ: ut i psequẽdo pate
bit: cõuecti põt materia illa: i q̃ agiŕ de his
q̃ supplẽt idigẽtiã corporalẽ: & q̃ faciũt ad
cõseruationẽ & ad sufficiẽtiã uitæ cuiusmõi
sũt decẽtia ædificioꝝ: multitudo nũmisma
tũ & copia possessionũ aliaꝝ. In hac ergo
parte tertia hui9 scđi libri eo q hea uiæ sũt
cõnexæ itẽdim9 istruere uolẽtẽ suas dõus de
bite gubernare nõ solũ quãtũ ad regimẽ mi
nistroꝝ & familiæ: sed ẽt quãtũ ad alia quæ
ordinãŕ ad conseruationẽ uel ad sufficien-
tiã uitæ quæ supplere uideŕ indigẽtiam coe
poralẽ. ¶ Determinabim9 igiŕ in hac par
te tertia scđi libri quã decẽtẽ babitationẽ re
ges & pricipes & uniuersaliter oẽs ciues hře
debeãt q̃uo deceat ipos se hře circa posses-
siões & nũmismata & circa regnũ familiæ
& ministroꝝ: q ante oia hic desiderare de-
ceat prudẽtẽ prẽmfamilias uel doctũ guber
natorẽ fãiliæ: & q heæ uiæ sint connexæ ut
i pricipio capituli ppõebaŕ sufficiẽter oñdit
phũs. 1. poli. Oñdit aũt duabus rõnibus q
spectat

spectat ad iconomicum & ad gubernationē familiæ cōsiderare de possessiōib⁹ ut de domibus & nūmismatib⁹ & de suppellectilib⁹ & de aliis q̄ supplēt indigētiā corporalē. Prima rō sumit̄ ex sufficiētia uitæ. Secūda ex similitudie quā hēt ars gubernatiōis dom⁹ ad artes alias. ℂ Pria uia sic patet: nā iō de gubernatiōe dom⁹ ars tradit̄ ut pr̄samilias cuius ē domū gubernare debite solicitet̄ circa ea q̄ faciūt ad bn̄ uiuere: & q̄ reqrūtur ad sufficiētiā uitæ: q̄re si ad uiuēdū politice requirūtur dom⁹ possessiones & nūmismata spectat ad gubernatorē dom⁹ cōsiderare de talibus. ℂ Secūda uia ad inuestigandū hoc idē: ut patet p phūm ibidē sumit̄ ex similitudine huius artis: q̄ est de gubernatiōe dom⁹ ad artes alias. Nā sicut cæteræ artes ut ars fabrilis & textoria hn̄t sua organa p q̄ pficiūt actiōes suas: sic & gubernatio domus reqrit sua organa p q̄ opa sua cōplere possit. ℂ Voles ergo tradere notitiā de arte fabrili oportet ip̄m determīare de martello & incude & aliis istrumētis fabrilib⁹: & spectat ad fabrū talia istrumēta cognoscere. ℂ Sic uolēs tradere notitiā de arte textoria debet determīare de pectinib⁹ & aliis organis illi⁹ artis spectat ad textorē talia instrumēta cognoscere. Quare uolēs tradere notitiā de arte gubernatiōis domus: debet determinare de ædificiis possessionibus & nūmismatib⁹: q̄ talia sunt organa huius artis. Spectat ergo ad gubernationē domus talia cognoscere: q̄ a per hæc tatū ꝓpria organa cōsequi poterit q̄ faciūt ad sufficiētiā uitæ: hēt. n. ars gubernationis dom⁹ ꝓpria organa sicut & cæteræ artes mechanicæ hn̄t ꝓpria instrumēta. ℂ Differūt tn̄ hic ab illis sm̄ phūm. i. politi. q̄ organa gubernatiōis sunt actiua organa uero mechanicorū sunt actiua. Nā in mechanicis regulamur per artē: sed in gubernatiōe dom⁹ regula est prudentia: sicut ergo ars differt a prudentia: sic organa mechanicorū differūt ab organis gubernatiōis. ℂ Differt aūt hic ab illa: q̄ ars ē recta rō factibiliū: & prudētia ē recta rō agibiliū: & p eā nō ꝓprie resultat aliq̄d factū extra: sed magis resultat aliq̄ actio & aliqua pfectio in agēte organa ergo mechanicorū erūt factiua: q̄ sunt organa artis: q̄ ē de factibilib⁹: sed organa gubernationis erūt actiua q̄ sūt organa prudētiæ q̄ circa agibilia hēt eē: ars ergo gubernationis domus licet largo mō possit dici ars ꝓprie tn̄ prudentia dici debet. ℂ Prætermissis ergo duabus rōnibus sufficiēter ostēdit̄ q̄ spectat ad gubernationē dom⁹ cōsiderare de domibus nūmismatib⁹ & possessionibus: q̄ faciūt ad cōseruationē & ad sufficiētiā uitæ. Per illas aūt easdē rōes ꝓbari posset qd' spectat ad gubernatorē dom⁹ scire debite se hēre circa ministros & seruos: nā ministri & serui sunt etiā q̄dā organa deseruiētia gubernatiōi domus pp qd' declarata ē pria pars capituli ubi dicebat̄ q̄ spectat ad gubernationē domus considerare de ministris & seruis & de his q̄ supplēt indigētiā corporalē. Quod aūt hæ duæ materiæ sint cōnexæ et q̄ determiare de ædificiis & possessiōibus cōnectī debeat tractatui in quo determinat̄ de ministris & seruis de leui patere pōt: nā possessiōes domus & nūmismata sunt organa gubernationis domus: quilibet ergo seruus ē quoddam organū & quodlibet organū est quidā seruus. Nā secundū phūm organū est quidā inanimatus seruus & seruus est quoddā animatū organū quia ergo sic conueniunt organū & seruus congrue hæ duæ uiæ cōuertuntur.

ℂ Quō distiguēda sūt organa gubernationis dom⁹ & q̄liter ad inuicē operātur. Ca. ii.

PHYLOSOPHVS primo politi. oīa organa gubernatiōis dom⁹ ad bimembrē distictionē reducit: ait eni q̄dā esse aīata ut seruū q̄dā inaīata ut possessiōes nūmismata indumēta & cætera suplectilia deseruiētia ad idigētiā uitæ: sicut eni uidim⁹ ī aliis artib⁹: sic sm̄ phūm prīo politi. circa gubernationē dom⁹ eē hēt. In aliis aūt artib⁹ ē duplex organū aīatū & inaīatū, ut i

arte gubernatiua nauiũ: tãq̃ organũ inaíatũ
ẽ gubernaculũ siue remus: tãq̃ aíatũ ẽ ibi pro
rarius siue remigator: sic in gubernatiõe do/
mus tãq̃ organa inaíata sunt ibi idumẽta le/
cti possessiões & nũmismata: tanq̃ aíata sunt
serui & ministri: cõueniũt ergo oía hmõi or/
gana q͞a quodlibet aliquo mõ est q͞a ẽ q̃dã
res possessa. differũt tñ q͞a hæc suot aíata illa
inaíata. Viso qũo distinguũť organa guber
natiõis dom⁹: restat oñdere qũo ad iuicẽ cõ
paranť oportet eni ẽm phũm hmõi organa
ordinata eẽ ad inuicẽ: ita q͞ organũ sit ante
organũ: ut organũ aíatũ ante inaíatũ. Si enĩ
societas dom⁹ ẽ qͩ naturale: & in natura or
dinata sunr oía: ut semp iferiora administrã
tur p supiora & recipiũt modũ & mẽsurã ex
illis: oportet organa dom⁹ ordínata esse &
organa inferiora ut inaíata sunr mouẽda &
ad ministrãda p organa supiora ut per aíata
qͩ declarar phũs pri͂o poli. p simile in aliis
artib⁹ ubi inuit q͞ peltra nõ p se citharizant:
& pectines non p se ipsos pectinãt. Ideo ad
citharizãdũ peltrũ indiget ministro mouen
te & pectẽ ad pectinãdũ indiget mouẽte ip
suz. Sed ut ait si peltra p se eitharizarẽt & pe
ctines p se pectinarẽt nihil opus esset archite
ctoribus ministrorũ: nec dominis seruorũ.
Ideo enĩ architectores & domini indigẽt ser
uis & ministris: siue indigent organis aíatis:
q͞a organa inaíata p se ipsa exercere non pos
sunt illud ad qͩ sunt facta nã si tripodes &
mẽse regũ & pͥcipũ uel etiã alioꝝ tales eẽnt
quales erãt tripodes in quodã tẽplo de q͞bus
quidã poetæ fabulose dicebãt q͞ spontanee
se ingerebãt diuinis obsequiis: & si oía orga
na dom⁹ talia essent qualis erat statua dæda
li de qua phũs fabulose recitat in politicis q͞
per se implebat opus debitũ: nulla indigẽtia
esset seruoꝝ: sed mense se ipsas pararẽt: & ut
esset oportunitas ostia se ĩpa aperirẽt & clau
derẽt sed q͞a non sic est organa iníata a se ip
sis moueri nõ possunt. Ideo domini & archi
tectores indigẽt ministris & seruis ut secun
dũ coꝝ ductionẽ moueãt organa iníata uel
organa carẽtia rõne: ut opus ꝓpriũ possint
implere. Indignũ est eni ẽm ordínẽ uniuer
si: ut supͣma imediate ad ministrẽt infima:
sed lex uniuerse est ut infima administrẽtur:
a supͣmis per media. Supræma aũt in quoli/
bet negotio esse uidenť architectores & do
mini: infima uero sunt organa inaíata. me/
dia sunt ministri & serui: qui sunt quasi q̃dã
organa aíata: indignũ est aũt dominos & ar
chitectores per se ipsos esse p̃paratores mẽ
sarum uel esse hostiarios: aut aliqua talia ex
ercere sed congruentius est hæc per medios
ministros efficere: iu domo ergo completa
utraq͞ organa sunt necessaria aíata & inaía/
ta quæ qũo ad inuicẽ se habeant manifesta
tũ per iã dicta: nã aíata sunt ante inanimata
& hæc per illa sunt administrãda & mouen
da ut possint propria opera adimplere.

¶ Qualia ædificia debẽt hẽre reges & prĩ
cipes et uniuersaliter oẽs ciues quãtũ ad opis
industriã & operis temperamẽtũ. Ca. iii.

e X p̃dictis patere põt in hac tertia
parte hui⁹ secũdi libri dicẽdũ ẽ tã
de ministris q̃ de his q̃ deseruiunt
ad cõseruationẽ & ad sufficiẽtiã uitæ. Deser
uiẽtia ãt cõseruationi & sufficiẽtiæ uitæ qua
si ad tria reducũť. Huiusmodi eni sunt ædi/
ficia possessiões & nũmismata. de quattuor
ergo dicẽdũ erit. Declarabitur enĩ pri͂o qua
les domos & quales hͣbitationes reges & prĩ
cipes & uniuersaliter ciues hẽre debẽt. Secũ
do determinabitur de ipsis possessionibus.
Tertio de nũmismatibus. Quarto de mini
stris. ¶ Inter alia aũt q̃ considerãda sunt in
ædificiis ut tradit paladius in libro de agri/
cultura: est industria opis ut ædificiũ sit sub/
tiliter & debite factũ & tẽperamẽtũ aeris ut
sit in debito aere collocatũ. Qͩ autẽ reges
& prĩcipes debeãt hẽre habitatiões mirabi/
les & subtili industria cõstructas ꝓbat phũs
duplici rõe quarũ prima sumiť ex parte ma
gnificẽtiæ regiæ: secũda ex parte ꝓprii: pos
sumus aũt & nos tertiã rõnẽ addere ex parte
familiæ & ministrorũ. ¶ Prĩa uia sic patet:
nam secũdum

nā fm pbūm.4.ethi. capitulo de magnificē
tia maxíe gloriosos & nobiles decet eē ma-
gnificos:reges ergo & principes qui debent
esse nobiles & p̄clari potissime decet eē ma-
gnificos. Alii enī moderatas possessiōes ha-
bētes possunt esse liberales eo q̄ liberalitas
in paruis sumptibus esse possit. Sed reges &
principes multitudine possessionū pollētes
debent esse magnifici eo q̄ magnificentia
circa magnos sumptus eē cōtingat. Sed ma
gnifici ut dicitur in eodē.4.ethi.est p̄parare
habitationē decentē. Nō est aūt decēs habi
tatio nisi magnifico opere & mirabili indu
stria sit constructa. Ex parte ergo ipsius ma-
gnificiētiæ regiæ patet q̄ reges & principes
quātū ad industriā operis decet habere habi
tationes mirabiles. Alii uero ciues tales habi
tationes habere debent magis & minus mi-
rabiles ut cōpetit propriæ facultati. ¶ Secū
da uia ad inuestigādū hoc idē sumit̄ ex par
te ipsius proprii: & hāc tangit phūs.6.polit.
ubi ait q̄ principes decet sic magnifica face-
re & talia ædificia cōstruere q̄ populus ea ui
dens quasi sit mēte suspensus propter uehæ
mētē admirationē: nā populus minus insur
git cōtra principē uidens ipm sic magnificū
quilibet enī de populo hoc uiso oppinatur
principem esse tantū q̄ quasi impossibile sit
ipm inuadere: & quasi circa impossibilia nō
cadit electio neq̄ cōsiliū ut uult phūs.3.ethi.
qui licet ex populo retrahit̄ ne dissentionē
faciat contra principē si aspiciat ipsum tātū
& tā magnificū. Magnitudo enī ædificiorū
licet non sit fienda ad ostētationē & inanē
gloriā. Decet enī reges & principes ne in cō
temptū habeantur a populo facere ædificia
magnifica prout requirit decentia status in
quo existunt. ¶ Tertia uia sumitur ex parte
ministrorū & familiæ nā ubi multæ sunt di-
uitiæ multi sunt qui cōmedūt illas. In domi-
bus ergo regū & pricipū oportet multos ha
bundare ministros. ut ergo non solū perso-
nas regis & principis: sed etiam multitudo
ministrorū debite cōmorari possint in ædi
ficiis cōstructis oportet ipsa esse magnifica.
¶ Viso qualia debēt esse ædificia quantū ad
magnificētiā & industriā operis restat uide
re qualia esse debent quantū ad aeris tēpera
mētū. Tangit aūt palladius in libro de agri
cultura tria eo q̄bus cognoscere possum⁹ in
quo aere sit ædificiū construendū. Dicit enī
salubritatē aeris primo declarare libertatē a
uallibus infimis. Si enī in uallibus infimis
ædificia cōstruātur quia aer est ibi grossus p
pter circūstantiā mōtiū cōtingit ipsum nō
esse salubrē. Sic enī imaginari debemus q̄
sicut aqua currēs sanior est q̄ stās: eo q̄ aquæ
stātes ut plurimū ingrossantur & putrescūt
sic aer reclusus in uallibus eo q̄ nō habeat li
berū motū quasi ingrossatur & efficitur nō
salubris est ergo propter salubritatem aeris
considerandum in ædificiis cōstruendis ut
nō fiat talis constructio in uallibus infimis.
¶ Secūdo considerandū est ut locus ille in
quo est ædificiū construendū sit a nebularū
tenebris absolutus nā in aliqua parte terræ
uel quia illa est magis paludosa uel propter
aliquā aliā dispositionem terræ magis & sæ
pius obtenebrat̄ aer per nebulas & uapores
tā in parte illa q̄ in parte alia quare ibi reddi
tur aer non salubris ideo si uitari potest non
sunt ibi ædificia cōstruenda. ¶ Tertiū q̄ de
clarat salubritatē aeris est consideratio habi
tatorū existētiū in ipso. Si enī alicubi ædifi
care uolumus si cōtingat circa regionē illam
aliquos habitare: cōsideranda sunt habitato
rum corpora si eis sit calor sanus & pulcer: si
sit ipsis firma sinceritas capitis: si habeant
acutū uisum & purū auditū: uocē clarā: per
oia hæc indicatur bonitas aeris: & per cōtra
ria indicatur aer esse infirmus. Si enī habita
tores in ipso non habeant calorem sanū sed
croceum de facili in capite patiantur: habe-
ant perturbatum uisum impurum auditū uo
cem raucam per omnia hæc quasi per quæ-
dam signa aeris impuritas demonstratur.
¶ Qualia debēt eē ædificia quātū ad salu
britatē aq̄ꝝ & q̄tū ad ordinē uniuersi.c.iiii.

P RAETER prædicta duo uideli-
cet pter operis idustriā & aeris tē-
peramentū sunt duo alia in ædifi
ciis attēdēda ut aquæ salubritas & debita dis
positio uniuersi. Aqua enī ſm pbūm est ual
de cōis & in multis deseruit ad necessaria ui
tæ. Ideo ualde cōsiderādū est ut sic ædificiū
situetur ut ei sit aquæ salubris copia ne habi
tatores eius ob infectionē aquæ infirmitatē
cōtrahant. Tangit aūt palladius in libro de
agricultura sex q̄ ait esse consideranda in co
gnitione aquæ salubritatis. ¶ Primū ē quia
aqua illa deriuari nō debet a paludibus & a
lacunis. Paludes enim & lacunæ eo q̧ eis sit
aqua quodāmodo stans ut plurimū habent
aquā non salubrē. ¶ Secundo consideran-
dum ē ne aqua illa sumat originē ex metal-
lis: uel ne transeat per metallorum uenas: ha
bent enim metalla uenas suas subterraneas
& aquæ in locis subterraneis generant̄ & p
uenas subterraneas transit: quare si locus ge
nerationis aquarū uel meatus p quos aquæ
trāseunt habeant in se principia uenarū me
tallorū ex hnc aqua inficitur & non est ita sa
lubris. Est enim humidum & molle de faci
li passiuū: aqua ergo quia est hmōi de facili
inficit̄ a metallis: & maxime a metallorum
uenis ubi nō sunt metalla pura sed simul cū
metallis sunt aliquæ admixtæ putredines.
¶ Tertiū q̧ cōsiderandū est in aquis est q̧
sit coloris perspicui: nam ipsa infectio colo-
ris aquæ infectionē demōstrat. ¶ Quartū
est ne aliquo odore uel sapore uiciētur nam
prauus odor uel sapor aquarū ut plurimum
designat illas aquas generari uel trāsire per
aliqua loca infecta a qbus talē odorē uel sa-
porē contraxerunt. ¶ Quintū est ne aquis
illis aliquis insedeat lim⁹: nā terra limosa &
lutosa eo q̧ infecta sit sana esse non potest.
Hæc ergo quinq; attēdenda sunt in salubri
tate aquarū. Verūq; cōtingit aliquādo nos
in his signis decipi. Ideo adducit palladius
sextū q̧ dicit etiā cōsiderādū eē uidelicet ut
cōsideretur conditio & dispositio corporū

utentiū illis aquis est ergo aspiciēdum siden
tes & gingiuæ utentiū illis aquis sint puri si
utentes eis habeant capita sana & in pertur-
bata: si uenter aut uiscera uel latera siue renes
nullo dolore aut inflatione uexentur: nam
ex malitia aquarum uel omnia mala hæc uel
aliqua homm consueuerūt contingere: ædi
ficiū ergo cōstruendū ædificari deber in tali
situ q̧ sit ei copia aquæ salubris habētis con
ditiones illas de quibus fecimus mentionē.
Quod si tamē ædificandi necessitas urgeat
nec tamē ibi aquæ salubris sit copia est ibi se
cūdū palladiū cōstruēda cisterna i aqua plu
uiales aquæ colligēdæ sunt: nā ſm eundem
aqua cælestis & pluuialis ad bibendū. q. om
nibus antefertur: sunt autem in cisterna illa
pisces fluuiales apponendi ut eorum natatu
aqua stans agilitate currentis aquæ pure mu
tet̄. ¶ Viso qualiter est ædificiū cōstruēdū
quātum ad salubritatem aquæ: testat uidere
qualiter cōstruendum sit quātum ad ordinē
uniuersi. In ordine autem uniuersi prout re-
quirit ædificiū construendū: sunt tria consi
derāda: uidelicet cōditio cælestis: diuersitas
uentorū: & dispositio terrarū. ¶ Quantū
ad cōditionē cælestē: sed duo sunt attēden-
da. Primo ut yeme debita claritate illustre-
tur. Secundo ne in æstate imoderato calore
opprimat̄ q̧ fieri contingit si ædificiū ſm
suā ampliorē partem respiciat oriens yema
le: tūc enī eo q̧ in yeme oppositū sit soli de
bita claritate illustrabit̄. In æstate qdē eo q̧
oblique respiciat̄ a sole habebit in calore tē
peramētū: nā semp radius obliquus minorē
calorē generat q̄ directus. ¶ Secūdo in ædi
ficando ædificio attendenda est diuersitas
uentorū: & hoc quantū ad diuersitatē came
rarū: nā uentus septentrionalis eo q̧ purio-
rem aerē facit salubrior esse uidetur propter
tempus ergo æstiuū in quo hoīes facilius in
firmantur ædificandæ sunt aliquæ cameræ
oppositæ uero septentrionali ut in eis salu-
brior custodiatur uita. ¶ Tertio quantū ad
ordinem uniuersi consideranda est disposi
tio terrarum

tio terrarũ ut in tali loco ædificiũ construat
cui uiridaria & pomeria eẽ possunt cõnexa.
Aspectus eni taliũ & deambulatio per ea ad
hilaritatẽ & sanitatẽ cõfert. ℭ Essent aũt in
ædificiis cõstruẽdis q̃dã alia particularia di-
cẽda ut qualis deberet eẽ cella uinaria qa de
bet eẽ frigida obscura opposita septẽtriõi de
bet eẽ lõge ab aquis ut a cisternis & flumini
bus & longe a stabulis fimo & sterquiliniis.
Sic etiã aliæ particulares cõditiões ædificiõ
rũ distigui possent: sed qa talia nimis particu
laria sunt ædificatorꝝ industriæ relinquãtur.

ℭ Quod possessio est homini quodãmo-
do naturalis & abrenũtiãtes possessionibus
quodãmodo nõ uiuũt ut homines: sed sunt
hominibus meliores. Capitulum. v.

d ICTO de ædificiis s̃m ordinẽ su-
peri⁹ enarratũ restat dicere de pos
sessionibus. ℭ Possum⁹ aũt tripli
ci uia uenari ꝙ rerũ possessio ẽ quodãmõ na
turalis prima sumit̃ ex necessitate uitæ: secũ
da ex dignitate hoĩs: tertia ex actiõe naturæ
ℭ Si enĩ hoĩes naturaliter uiuũt & societas
politica est quodãmõ hoĩ naturalis ut in pri
ma parte huius secundi libri diffusius proba
bat̃: oportet aliquomõ naturalia esse q̃ sunt
necessaria in uita politica: sed s̃m phũm pri
mo poli. necessaria est rerum possessio in gu
bernatione domus si quis debeat politice ui
uere: eo ergo ipso ꝙ rerũ possessio deseruit
necessitati uitæ ẽ quodãmodo hoĩ naturalis.
ℭ Secũda uia ad inuestigãdũ hoc idẽ sumi
tur ex dignitate humana eo enim ipso ꝙ hõ
respectu corporaliũ & sensibiliũ ẽ creatura-
rũ dignissima hẽt naturale dominiũ sup ip-
sa: quare naturale est hoĩ ꝙ dominetur istis
sensibilibus & ꝙ possit eis uti in suum obse
quiũ & qa hoc est quodãmodo possidere ea
ideo eorũ possessio est ei naturalis. Vnde &
phũs primo politi. ubi ꝓbat possessionẽ ta-
liũ naturalẽ eẽ: ait ꝙ boĩum ad bestias natu-
raliter est iustũ bellũ: eo enĩ ꝙ bestiæ natura
liter hoĩ debẽt esse subiectæ & debẽt ordina
ri in obsequiũ eius: si ipse refugiãt obsequiũ
hoĩs: hõ cõtra ipsas bellat tanq̃ cõtra ea qui-
bus naturaliter dominabitur. Sicut ergo hõ
naturaliter dominatur bestiis: sic & naturali
ter dominat̃ aliis exterioribus rebus ꝙ non
eẽt nisi rerũ possessio quodãmodo naturalis
esset. ℭ Tertia sumit̃ ex actiõe naturæ: nã si
in prima generatione natura nõ deficit aĩali
bus: sed naturaliter p̃parat eis debitũ nutri-
mẽtũ cõgruũ est ut nõ deficiat eis iã pfectis.
Si eni digniora sunt perfecta iperfectis &
ipsis imperfectis aĩalibus p̃paratur debitum
alimẽtũ a natura multo magis hoc p̃parabi
eis iam inesse perfectis. Animaliũ autẽ q̃dã
ouificant: quædã aĩalificant. In aĩalibus autẽ
faciẽtibus oua cuiusmodi sunt aues: sic natu
ra ordinauit ponẽs in ipsis ouis album & ru
beũ ita ꝙ ex albo generat̃ auis & rubeum ce
dit in nutrimẽtũ. Aui eni existẽti infra testã
oui nõ deficit quin prouideret ei debito nu
trimẽto: sic etiã aĩalibus natis per generatio-
nẽ natura nõ deficit quãtũ ad nutrimẽtũ qa
statim solicita ẽ inducere lac in mamillis ma
tris: ut ex eo aĩalia genita nutriri possint: qua
re si aĩalibus imperfectis natura præparat nu
trimẽtũ & necessaria uitæ multo magis hoc
facit aĩalibus perfectis. Ideo ait phũs primo
politi. ꝙ hæc. i. res a quibus nutrimẽtũ acci
pimus date sunt nobis a natura naturale ẽ er
go nobis habere res exteriores: habere ergo
dominiũ rerꝝ exteriorꝝ est quodãmodo hoĩ
naturale quia natura produxit hmõi sensibi
lia propter hoĩem. Sumus enĩ quodãmodo
nos finis oĩum: ut dicitur secundo phisicorũ
qui ergo talibus abrenũciat & ꝓponit uiue
re absq; dominio exteriorꝝ rerũ non propo
nit uiuere ut hõ sed eligit sibi uitã cælestẽ: &
supra hoĩem sicut nubere & per generatio-
nẽ producere sibi simile est homini natura-
le: nihilominus tamẽ multi sunt qui uolẽtes
uacare maiori bono cõnubia rennuunt tales
enĩ ut superius dicebatur nõ uiuunt ut hoĩes
nec sunt pars ciuitatis: sed eligũt sibi uitã su-
pra hoĩem & dicendi sunt hoĩbus meliores
naturale est hoĩ ergo ut hõ est ut uult phũs

primo poli. habere possessionẽ & dominiũ aliquarũ rerũ exteriorũ ꝓpter sufficientiã uitæ natura ergo sicut dedit hoĩ uiuerẽ sic fecit aĩalia plãtas & herbas ut hõ eis dominaretur & ut possideret ea & ut susciperet inde debitũ nutrimẽtũ sine quo uita nr̃a durare nõ põt.

¶ Quod utile ẽ in uita politica quẽlibet ꝓpriis gaudere possessionibus. Capitulũ. vi.

f VIT opinio socratis & platonis ut recitat phũs. 2. poli. ꝙ esset utile & expediẽs ciuitati ꝙ ciues ꝓpriis possessionibus nõ gauderẽt sed oĩa eis eẽnt cõia ymo ꝙ peius est ipas fœminas & filios uoluit esse cõmunes. Dicebat eñi socrates & plato eius discipulus fuit secutus ipsum dicẽs ꝙ si nullus haberet uxorẽ propriã: sed quilibet ad quãlibet pro sua uoluptate accederet esset supræma unitas & supræma dilectio in ciuitate: tũc eñi oẽs uiri diligerẽt oẽs fœminas tanq̃ proprias sic etiam oẽs hoĩes diligerẽt oẽs pueros tanq̃ filios proprios eo ꝙ nesciret pater quis puer filius suus eẽt sed reputaret quemlibet ꝓpriũ filiũ & diligeret oẽs pueros tanq̃ natos proprios. Sic ergo socrates & plato senserũt. Sed in tertio libro ubi agetur de regimine ciuitatis hæc opinio diffusius tractabitur. Sufficiant aũt ad præsens scire quid sentiẽdũ sit de possessione rerũ exteriorum prout facit ad regimẽ & gubernationẽ domus si eñi hoĩes ut plurimũ nõ haberent appetitũ corruptũ: & ut in pluribus non essent proni ad malũ expediret ciuitati possessiones cõmunes esse eo ꝙ bonũ quanto cõmunius tãto diuinius. Omne enim bonũ in cõmune reductũ ſm Boetiũ pulchrius elucescit rebus stãtibus ut nũc utile est ciuitati ciues gaudere possessionibus propriis eo ꝙ uita ciuilis sit uita cõmunium hoĩum: hoĩes eñi cõmuniter nõ sunt adeo pfecti ꝙ essent cõtẽti uiuere tali uita. Possum⁹ aũt ex diuersis locis in libro politi. accipere tria per quæ triplici uia uenari possum⁹ quod expedit ciuitati ciues habere proprias possessiões. Prima uia sumitur ut remoueatur inertia & ignauia. Secũda ut prohibeatur litigium. Tertio ut tollatur inordinatio & cõfusio. ¶ Prima uia sic patet: nã homo adeo diligit seipsum ꝙ semper magis sollicitus est de bono proprio q̃ de alio uidemus autem ꝙ sic ẽ facile possessiones cõsumere & defastare: & adeo est difficile laborare & proprio lucro substãtiam & possessiones acquirere ꝙ in ciuitate cõtingit multos egere & esse pauperes: non obstãte ꝙ ciues possunt gaudere possessionibus propriis: & ꝙ sollicitãtur circa ea tãquã circa ꝓpria bona: Si ergo nullus haberet aliquid propriũ sed omnibus ciuibus eẽnt possessiones cõmunes quia ciues non sic essent solliciti ad colẽdas possessiones cõmunes sicut sunt solliciti ad proprias ut plurimũ contingeret ciuitatẽ illã sic ordinatam uenire ad inopiã ut ciues nõ possent sibi in uita sufficere: aliquid igitur non est utile simpliciter ꝙ est utile in casu rebus si sic se habentibus utile est ciuitati ciues habere possessiones proprias: ne ꝓpter ignauiam circa cõmunia domus ciuiũ patiãtur inopiã. ¶ Secũda uia ad inuestigãdũ hoc idẽ sumitur ex remotione litigii: ut plurimũ eñi cõsurgunt lites & bella inter participãtes aliquid cõmune. Videmus aũt ipsos fratres ex eodẽ patre natos inter quos ſm phũm. 8. ethi. est amicitia naturalis ut plurimũ bellare ad inuicẽ eo ꝙ sit eis cõmunis hereditas quanto ergo magis esset dissentio inter ipsos ciues inter quos non est tanta amicitia si essent eis possessiones communes. ¶ Tertia uia sumitur ex remotione inordinationis & confusionis: nã secũdum phũm. 2. polit. sic accideret tunc si ciues non haberent possessiones proprias sicut accidit cum aliqd cõmittitur pluribus ministris cũ eñi hoc fit quilibet ministrorum retrahitur ne faciat ꝙ mandatur sperans alium implere ꝙ iubetur: propter quod oportet rem illam uel non produci ad effectum uel confuse & inordinate fieri ut ergo tollatur cõfusio & inordinatio circa expediẽtia ciuitatis ut ille est ciues gaudere possessionibus propriis ut

magis

magis solicite & magis ordiate & absq; litigio cāpi & terræ & alia fructifera excolant̃.

℄ Q̃uo est ut ẽdũ exteriorib⁹ hõis: uel reb⁹ & qs mod⁹ uiuẽdi sit licitus. Ca. vii.

PHYLOSOPHVS. i. poli. oñdit ꝙ ex alio & alio usu exteriorũ rerũ consurgit alia & alia uita siue alius & alius modus uiuẽdi. sicut. n. uidẽus in aialibus & bestiis ꝙ non oẽs utunt̃ eiusdẽ reb⁹ nec oẽs habent eundem modũ uiuẽdi sic in hominibus habt eẽ. Nã aliqua animalia uiuunt ex herbis aliqua ex pesitionib⁹ uel fructib⁹. aliqua uero ex raptu. Ideo diuersi sunt modi uiuendi aialiũ. nã aliqua uiuunt ut ait phũs dispersa aliqua agregalia. i. sociata. Aliqua uero uiuunt dispersa. quilibet. n. sic uiuunt ut expedit ad sufficientiã uitæ & ut melius sibi pñt cibũ & nutrimẽtũ quærere. homines ẽt diuersimode utuntur exteriorib⁹ rebus & non eodẽ modo uiuendi uiuũt. distinguit autẽ phũs primo poli. 4. uitas simplices uel. 4. modos uiuendi ex quibus conbinaris resultant alii modi uiuendi uel aliæ uitæ. est. n. uita quadruplex uidelicet pascualis uenatiua piscatiua & furatiua. pascualẽ ãt uitam ducunt uiuentes ex agricultura uel ex animalibus domesticis. Venatiua antem uiuentes ex siluestribus. piscatiua autem ex piscibus: sed furatiuã uitã ducunt uiuentes ex rapina & furto. cõtigit autẽ hos modos uiuendi cõbinare. quia quidã uiuũt pascualiter & uenatiue. quidã pascualiter & piscatiue. quidã uero uenatiue & furtiue. quidã autem ex omnibus. nã ex pascuis & piscib⁹ uenationibus & furtis uitã quærunt. horũ autem modorũ modus uiuendi furtiuus oĩno illicit⁹ est: alii uero modi possunt esse liciti.

℄ Viuere enim ex pascuis ut uiuere ex agris & aialibus domesticis cuiusmodi sunt oues & boues &c. talia licita sunt. qa natura talia ꝓduxit ordinans ea ad usum homiois. semper. n. nuper facta ordinantur ad perfectiora ut aqua & terra q̃ sunt inanimata ordinãtur ad nutrimentũ arborũ & plantarũ tanq̃ imperfecta ad perfectiora: arbores uero & plantæ tanq̃ insensibilia ordinant̃ ad nutrimentũ animaliũ sensibiliũ. omnia autẽ hæc tam inanimata q̃ uegetabilia sensibilia ordinant̃ ad nutrimentum & substentationẽ hominũ propter quod bene dictũ est qđ scribit̃ primo poli. ꝙ natura dedit nobis talia: ordinauit. n. ea ad usum & dñiũ nostrũ. licitum est ergo sumere nutrimentũ ex agris & animalibus domesticis q̃re uita pascualis est licita.

℄ Sic etiã uenatiua & piscatiua de se non sunt illicita. qa enim homo naturaliter dñare debet nõ solũ animalibus domesticis sed ẽt bestiis siluestribus & piscibus hẽt contra talia iustũ bellũ. propter quod phũs primo poli. uult uenatiuã & piscatiuã eẽ uitas licitas. ait. n. ꝙ hominũ ad bestias & ad alia animalia est iustum bellũ per se enim loquẽdo homines iuste possunt talia facere & oedinare ea in usum ꝓpriũ.

℄ Furtiua ãt uita p se loquendo est illicita quia hominũ ad homines per se non est iustũ bellũ. Si enim homines aliq contra alios iuste bellant hoc est quasi p accidens in quantũ illi aliquo modo forefaciunt uel forefecerunt in ipsos. delinquid ergo homo offendẽdo bestias si autẽ in offẽsione bestiaꝝ est delictũ hoc ẽ quasi p accidens. inquantũ talis offensa redũdat in offensam hois ut in offensam ꝓprii possessoris. Videt̃ tamẽ uelle phũs ꝙ nõ solũ hõinis ad bestias: sed etiã hominis ad barbaros sit iustum bellum. homines. n. barbari & siluestres quia ab usu rõnis deficiunt naturaliter debent esse subiecti hominibus pollentibus subtilitate & prudẽtia. Videtur. n. uelle ꝙ qa sapiẽtes naturaliter debẽt dñari insipiẽtibus iustũ hr̃e bellũ contra ipsos. si eis nolint eẽ subiecti. ẽm quẽ modũ loquẽdi ciues qui magis uigent prudentia & intellectu iustum hñt bellum contra rusticos si recusẽt subici illis ꝓptee quod contra tales recusantes subici quos dignum est esse subiectos ẽm sententiam philosophi sic intellectã. Videt̃ enim licita prædatiua uita. ut quod licitũ eẽt

nō solū hos dep̄dari & accipe sua: sed eos ē accipe in prima ex quo recusant facere q̄ tenent. Vetū qa nulli ēt iniuria facienda p se loquendo uita furtiua uel p̄datiua debet illicita iudicari. debet.n.qs de ꝓprio uiuere nō de usurpatione alieni qa igit̄ decet ipsos ciues & multo magis reges & principes uiuere uita uirtuosa. Si uolunt ꝓprias debite gubernare. Decet eos scire quod sunt uitæ uel quot sūt modi uiuēdi & q̄ illorū sūt liciti & illiciti quoniā null⁹ pōt uirtuose uiuere si pos sessionib⁹ uel reb⁹ exteriorib⁹ utat̄ illicite.

¶ Q d̄ ciues & multo magis reges & prin. nō d̄ēnt ifinitas possessiões appetere. ca. viii.

COMMVNITER uident̄ delinquere hoīes circa appetitū possessionū & circa concupiscentiā diuitiarū nunq̄.n. cōiter hoīes faciant̄ possessionibus & diuitiis. nā nunq̄ pūt tot hr̄e quī plura uelint. ¶ Assignat āt phūs.i.poli. duplicē cām q̄re concupiscentia diuitiarū est infinita. Prima sumit̄ ex in ordinatione uoluntatis. Scda ex falsa estimatione finis. ¶ Prima uia sic patet nā ut ip̄e ait infinita est diuitiarū concupiscentia cuius causa est studere hoīes circa uiuere nō circa bñ uiuere. q̄cūq̄ āt ꝓpter ip̄m bñ uiuere diuitias uolunt fruitiones corporales nō infinitas q̄rūt. bñ.n. uiuere est uiuere uirtuose. hoīes ergo qa non curant uiuere uirtuose: sed totū studiū eorū est ut uiuant s̄m corporis uoluptatē cū diuitiæ maxime uideant̄ hoc efficere ut p eas q̄ libet conseq possit. q̄ appetit ut meli⁹ hoīes pūt explere q̄ uolunt diuitiis & possessionibus nō faciant̄. ¶ Scda uia ad inuestigādū hoc idē sumit̄ ex falsa estimatione finis: nā ut distinguit phūs.i.poli. & ut supra in primo libro diffusius diximus aliter appetit̄ finis & aliter ea q̄ sunt ad finē. Nā finis appetit̄ in infinitū ea uero q̄ sūt ad finē s̄m modū & mensurā ipius finis ut si finis medicinæ est sanare nō posset medic⁹ tantā sanitatē inducere qn si eēt possibile ualet eā maiorē efficere. Medic⁹ ergo sanitatē q̄si appetit inducere in finitam. Sed potionē appetit da re s̄m modū & mensurā sanitatis. cōiter ergo hoīes qa falsā estimationē hñt de fine & putant ip̄m finē in diuitiis eē ponendū appetunt eas in infinitū. sed q̄ ad gubernatio nē dōus ptineat nō appetere infinitas possessiones duplici uia uenari possumus. Pria sumit̄ ex similitudine quā h̄ȝ yconomica & ars gubernatiua domus ad naturā. Scda ex similitudine quā hȝ ad artes alias. ¶ Prima uia sic pȝ. uidemus.n. naturā nō solicitari circa nutrimentū infinitū. sed tm̄ apponit de nutrimēto q̄tū reqrit aial nutriendū ut si ex albo oui natura generat auē & ex rubeo nutrit ip̄am ut apponit natura in ouo infinitū rubeū. sed tm̄ apponit ibi de eo q̄tū sufficit ad nutrimētū illis auis. sic ēt si natura ex menstruo facit aial & ex lacte nutrit ip̄m nō opponit in uberibus infinitū lac: sed tm̄ apponit ibi de eo q̄tū sufficiat ad nutrimētū aial gñati. cū ergo diuitiæ & possessiões ordinētur ad nutrimētū & ad sufficiētiā uitæ sicut rubeū i ouo ad nutrimētū auis & lac i uberibus ad nutrimētū fœt⁹. si gubernator dom⁹ nō uult cōtra naturā agere: sed uult suā domū regere s̄m modū & ordiuē naturalē nō dȝ infinitas diuitias & possessiões appetere: sed cū tot hȝ q̄ s̄m exigētiā sui stat⁹ bñ sufficiāt ad gubernationē dom⁹ dȝ illis eē cōtēt⁹. ¶ Secūda uia ad iuestigādū hoc idē sumit̄ ex similitudīe quā hȝ ars gubernatiōis dom⁹ ad artes alias: nā possessiōes sūt q̄dā organa artis gubernatiōis dom⁹ sicut incus martell⁹ &c. hmōi sūt organa artis fabrilis. nulla aūt ars ut ait phūs.i.pol. hȝ organa ifinita. ergo nec gubernatiua dȝ q̄rere ifinitas possessiões. ¶ Decet igit̄ oēs ciues & multo magis reges & p̄cipes eē cōtētos tātis possessionib⁹ & diuitiis q̄tas reqrit exigētia sui status: nā nō faciari possessionibus & diuitiis ut patet p habita uel p̄cedit ex falsa estimatōe finis uel ex iordiatione uoluptatis. tāto ergo detestabilius ē hoc i regib⁹ & p̄cipib⁹ q̄ in aliis. quanto decet hr̄e ordinationē uoluptatē & meliorem

& meliorẽ existiationẽ finis. nã sicut in prio
libro dicebatᷣ. detestabil⁹ est in rege nõ hr̃e
ueri extiationẽ de fine q̃ i populo eo q̄ po
pul⁹ a rege dirigitᷣ, sicut detestabili⁹ est in sa
gittãte nõ cognoscerᷣ signũ quã in sagitta eo
q̄ sagitta a sagittante dirigatur.

¶ Quot sũt species cõmutationũ & quæ
fuit necessitas inuenire denarios. Ca. ix.

Si considerentᷣ dicta phi in pri. po
li. oẽs cõmutatiões quasi ad tria
genera reducũtᷣ. Quarũ una est
cõmutatio rerũ ad res, ut frumẽti ad uinum
uel ad ordeũ uel ad alia suplẽtia idigẽtiã cor
poralẽ. Alia est cõmutatio rerũ ad nũmisma
ta. Tertia est nũmismatũ ad nũmismata ut
cum denarii argentei cõmutantur in aureos
uel ecõuerso, uel nũmismata regionis unius
cõmutantᷣ in nũmismata regionis alterius.

¶ Vt ergo sciamus quo hm oi cõmutatões
oportuit introduci sciẽdũ q̄ si nõ esset nisi
cõitas domus quæ est cõitas prima nulla cõ
mutatio esset necessaria. nã in domo dñatᷣ
paterfamilias cuius est prouidere omnibus
existentibus in domo, quare oĩs cõmutatio
facta ad subiectionẽ domus fit a patrefami-
lias: uel per se uel per ꝓcuratores intermedi
os: nã ipsius patrisfamilias est totã indigen-
tiã subleuare domesticã. sed cũ eiusdẽ ad se
ip̃m non sit nec emptio nec uenditio nec cõ
mutatio, bene dictum est q̄ dicitᷣ prio poli.
quia in pria cõitate quæ est dõus manifestũ
est nullũ esse opus ipsius cõmutationis. igitᷣ
ꝓpter cõitates alias est cõmutatio introdu-
cta. Sunt ãt aliæ cõitates a cõitate domus ut
cõitas uici uel ciuitatis uel totius regni & ꝓ
uinciæ, uel ẽt diuersorum regnorũ aut diuer
sarũ prouinciarũ. Aliquãdo. n. indigẽtia ad
nitã nõ inueniuntᷣ in toto regno uno ꝓpter
qđ oportet discurrerᷣ aliquos p diuersas mũ
di partes & p diuersa regna & regiões q̃rẽn
do aromata & alia q̃ requiruntᷣ ad nitã ꝓpter
.n. diuersũ aspectũ siderũ & planetarũ aliq̃-
bus abũdãt partes calidæ q̃bus nõ abundãt
frigidæ & econuerso, ꝓpter q̄ nõ solũ opor
tet cõmunicare & cõuersari ad iuicem homi
nes unius uici uel unius ciuitatis aut unius ꝓ
uinciæ, sed etiam diuersarum prouinciarum
& regnorũ. ꝓpter has ergo cõmunitates in
troductæ sũt illæ tres species cõmutationũ.
Nã & si ad comunitatẽ uici uel ciuitatis ali-
quomodo sufficeret cõmutatio rerũ ad res
tamen ad communicatiõem quod habetᷣ in
toto regno oportuit itroduci cõmutationẽ
reꝝ ad denarios & e conuerso. Rursus si in
communicatione totius regni sufficeret cõ
mutatio reꝝ ad denarios & econuerso in cõ
municatione tamẽ quæ est diuersoꝝ regno
rũ & prouinciarum oportuit introduci nõ
solum commutationẽ rerum ad res uel reꝝ
ad denarios; sed etiã denariorum ad denari
os & econuerso. Antiquitus. n. homines ut
satis innuit phũs primo poli. in simplicitate
uiuentes quasi solũ commutabãt res ad res
ut si unus abũdabat in uino & ali⁹ in frumẽ
to commutabãt uinũ ad frumentum & pee
huiusmodi commutationẽ subueniebant si
bi ad sufficientiã uitæ. qui modus ut ipe ait
adbuc reseruatᷣ apud multas barbaras natio
nes quæ non habentes denarioꝝ usum solũ
res ip̃as commutant. hic autem modus foe
te in uno uico uel in una uilla obseruari p̃nt
sed in toto uno regno uel in tota una ꝓuin-
cia si prouincia illa esset magnæ latitudinis
commode obseruari non potest. nã uinum
frumentũ & talia. quibus indigemus ad ui-
tam cũ sint magni ponderis cõmode ad par
tes longinquas portari non possunt. opor-
tuit ergo inuenire aliquid qđ eẽt portabile.
& quod esset pulchrũ & utile ꝓ quo inuenᷣ
ri possent uictualia. hmõi ãt maxie est argẽ-
tũ & aurũ q̃ inter cætera metalla sũt pulcrio
ra & sunt utilia & honorabilia ex eis. n. p̃nt
fieri uasa quæ sunt hominibus utilia quibus
factis uidetᷣ utẽs illis eẽ in honore & gloria
Primitus ergo iuentæ fuerũt cõmutationes
ad metalla solum ẽm pondera ut uolentes
hr̃e tantũ uini oportebat dare tantũ ponde
ris argenti uel auri uel etiã alterius metalli.

ut placebat tunc tẽporis populis uel regibus instituere: sed qa difficilis erat in oĩ emptione uel uenditione semp ponderare metalla ut emẽtes & uẽdentes absoluerent̃ ab hmõi pondere in ipis metallis sculptũ fuit signũ aliqd' ut imago principis uel aliqd' aliud signũ publicũ per cuius inspectionẽ sciret̃ q̃ti põderis & quãti ualoris esset metallũ illud. Hoc ergo mõ iuentus fuit dẽarius & nũmismata q est quasi quidã fide iussor nr̃ p quo statim scd̃m ipius ualorẽ recipere possum⁹ supplentia indigẽtiã uitæ. In toto ergo uno regno ne nimis grauarent̃ hoĩes cõmorantes in ipo cum ex una parte regni oportebat eos accedere ad aliã portando secum uictualia honerosa inuentus fuit denari⁹ q est de facili portatilis, p cuius cõmutationẽ uictualia inueniunt̃. quare cõmutatio rerũ ad denarios & ecõuerso forte sufficeret in uno regno uel in una puincia. sed qa in diuersis regnis diuersi dñant̃. nec eisdẽ dẽariis utunt̃ cõmorãtes in diuersis puinciis ppter commutationẽ rerum ad res. & rerum ad nũmismata oportuit inuenire cõmutationẽ nũmismatũ ad nũmismata, patet ergo qd' sunt cõmutationes: & qũo sũt iuẽtæ & q̃ fuit necessitas inuenire dẽarios. Decet ergo prudẽtẽ patrẽfamilias & doctũ gubernatorẽ cognoscere qũo ortæ sunt tales cõmutatiões & ad quid deseruiunt ut hoc cognoscendo melius sciat suæ domui prouidere.

¶ Quod sunt species pecuniatiuæ & quæ illaꝝ est laudabilis & q̃ uitupabilis. Ca. x.

CONVENIENTER post tractatũ de possessiõibus: tractat̃ de nũmismatibus. nã hr̃e possessiões & abundare uino & frumẽto est abundare in diuitiis naturalib⁹. Sꝫ abũdare in dẽariis & nũmismatibus ut patet p phũm prio poli. est abundare in diuitiis artificialibus. Si ergo ars naturã præsupõit & ubi desinit opatio naturæ. ibi incipit opatio artis. congrue post tractatũ de possessionibus ex qbus oriuntur diuitiæ naturales annectitur tractatus de nũmismatibus. ¶ Postq̃ dixius quæ fuit necessitas iuenire nũmismata & pecuniã restat dicere quot sunt species speculatiuæ. Distinguit ãt phũs in poli. quattuor species pecuniatiuæ uidelicet naturalẽ campsoriã: obolostaticã & canchos siue usuram his. n. quattuor modis possideri cõsueuit multitudo pecuniæ. ¶ Pria ergo species ipius pecuniatiuæ dicit̃ esse quasi naturalis quæ fit ex eo q res naturales cõmutant̃ in pecuniam. Si quis ergo abundans in uino & frumento quæ naturaliter producuntur ex eis pecuniã susciperet talis pecuniatiua quasi naturalis diceret̃. quia a rebus naturalibus inciperet. ¶ Secunda species pecuniatiuæ dicitur esse campsoria hoc est scd̃m philosophum prio poli. forte primitus casu & simpliciter iuẽta fuit. sed deinde per experientiam iam est artificialis effecta. quodlibet. n. nũmismata p se loquendo plus ualet in ppria ratione. accidit ergo forte aliquos hr̃e aliqua nũmismata quæ non multũ appreciabantur in regiune sua eo q non esset ppria regioni illi. Illis ergo casu euntibus ad regiones illas quibus illa nũmismata erant propria & portantib⁹ nũmismata illa accidit eos plus recipere p nũmismatibus illis q̃ in partibus propriis. propter quod casu campsoria usi sunt. Sed ex hoc casu ars sũpsit originẽ. ut postea homines artificialiter considerarent q̃ nũmismata in quibus partibus expendunt̃ ut postea campsoria artificialiter effecta eẽt causa lucrãdi pecuniam. hæc enim pecuniatiua naturalis dici non debet quia nec a rebus naturalibus incipit: nec ad naturalia terminatur. Sed in ea fm phũm prio poli. dẽarius est elementum & terminus. i. principiũ & finis. Incipit enim hæc ars a denario quẽ dat & terminat̃ ad denarium quem recipit quare ibi denarius finis & principiũ dici debet. ¶ Tertia species pecuniatiuæ est obolostatica uel põderis excessiua. q̃ forte sic iuẽta fuit. Nã sicut massa metalli in dẽarios diuidit̃ & imprimit̃ ibi signũ publicũ sic aliquãdo

aliqua necessitate interueniente ut ꝑpter uasa fienda uel ꝑpter aliquid aliud denarii resoluunt͛ in massam. Accidit ergo forte ex totidē denariis numero confici massam maioris pōderis ex quo casu ars sumpsit originem ut oēs denarii ponderarēt͛ & qui eēnt maioris ponderis resoluerent͛ in massam ut ex hoc lucru; haberi posset, ars ergo ista obolostatica siue pōderis excessiua ex excessu ponderis qui inuenitur in denariis sumpsit originē. ℂ Quarta species pecuniatiuæ dicitur esse canchos ꝙ in latino idem sonat ꝙ partus. Videtur.n.hæc ars parere & generare denarios.quā nos cōmuni nomie appellamus usuram.nunquā.n.aliqua crescunt in se ipis nisi per partum uel p generationē: ut si aliquis hēt .10. oues postea in capite anni habeat.20. hoc est qa oues illæ generauerūt & pepererūt. Si qs ergo ex.10.dēariis post aliqđ tempus uult habere.12. quod facit pecuniatiua usuraria ꝙ plane patet uult ꝙ denarii illi pariāt & generēt. Recta ergo usura uocata est quasi denariorū partus. ℂ Harū autē.4.species scđm phūm in poli.sola prima quæ est quasi yconomica & naturaliter est laudabilis. Aliæ uero tres scđm ipm merito uituperant͛. Nā omnis ars q̄ a denariis incipit & ad denarios terminat͛ quasi uidet͛ in dēariis finē ponere.cāpsoria igit͛ obolostatica & usura, quia quasi totaliter in pecuniis existunt. qa a pecunia incipiūt & ad pecuniam terminat͛. uituperandæ sunt scđm phūm. nimis.n. uidet͛ esse denariorū cupidus cuius actiones a denariis incipiunt & in denarios terminantur. Quicquid tamē sit de campsoria & obolostatica usura tamē est simpliciter & in omnibus detestāda ut in sequenti capitulo apparebit. Vsuras enim nemo exercere debet campsoria autē & obolostatica & si mercatoribus uel aliqbus aliis permittunt͛. regibus tñ & principibus quos decet eē quasi semideos exercere nō congruit nisi primā speciē pecuniatiuæ quæ est yconomica & q̄si naturalis. Decet.n.ipos abūdare in possessionibus & in redditibus ex quorum fructu pro defensiōe regni & aliis necessariis possint abundare pecunia.

ℂ Quod usura ē simpliciter detestabilis: & ꝙ eā decet reges & pricipes ꝓhibere. Ca.xi.

QVARTA species pecūiatiuæ quā phūs appellat cakos sicut duplici nōine nōinat͛ sic duplici uia inuestigare possumus eā detestabilē eē. ℂ Vocatur .n. prio denariorū partus ex quo nōine arguit phūs prio poli.eam contra naturam esse.nā parere & generare & multiplicari in se ipis est ꝓprtū naturalibus & est contra naturam artificialem. Scrinia.n.& arche quia sunt artificialia quātūcunq; simul existant. nunquā se ipas multiplicant. Animalia uero quia sunt res naturales simul manēria generant & pariunt & se ipa augent. Volēs igit͛ denarios ipos in se ipis multiplicari ut ꝙ.10. post lapsum temporis fiāt.20. uult ꝙ artificialia seipa multiplicēt. & qua hoc est cōtra naturam artificialiū. cum denarius sit quid artificiale. bñ dictum est quod dicit͛ primo poli.usurā esse quid detestabile & contra naturam. ℂ Secūdo hmōi pecuniariuam possumus ostendere detestabilem eē ex alio nomine quo nominatur.ut quia dicitur usura: quod quasi idem est ꝙ rapina usus. In usura enim usus rapitur & usurpatur.uel idem uēditur bis.uel uendit͛ ibi usus qui nō est suus. ℂ Ad cuius euidentiā sciendum ꝙ licet aliud sit res aliud usus rei: ut aliud est domus & aliud inhabitare ipam: in aliquibus tamen nunquā concessio usus separari potest a concessione substantiæ.in quibuscūq; igitur potest concedi usus rei absq; eo ꝙ cōcedatur eius substantia potest inde accipi pensio dato ꝙ res illa in nullo deterioraretur. Sed si nō pōt concedi usus absq; concessione substantiæ quantū ad talem usum nō est pensio aliqua accipienda.quia si accipiatur erit ibi usura id est rapina usus. Cum ergo usus ipsius domus sit domū inhabitare nō domū alienare, possessor domorum potest concedere

usum dōus ut inhabitationē absq; eo ꝙ cō cedat substātiā eius & quia cuius est substā tia eius est usus q̄diu substātia est ipius usus pertinet ad ipm. Vendens ergo ꝙ suum est & ꝙ pertinet ad ipsum licite potest & nulli ibi iniuriat̃. nihil ergo rapit & nihil usurpar si retinens sibi dominū domus uendit inha bitationē & usum eius. In denariis autē nō sic. Nā usus propri⁹ denariorū est expende re & alienare denarios. nunq̄ potest cōcedi usus proprius denarii nisi cōcedat̃ eius sub stantia eum ad talē usum oporteat ipā sub stantiā aliēare. qa ergo accidēs a substantia dependet & usus ex ipa re sumit originē bn̄ dictū est ꝙ cuius est substantia eius est usus. Volēs ergo accipere pensionē de usu dena riorū dicit̃ cōmittere usuram. uel dicit̃ usur pare & rapere ipm usum: quia concedendo usū denarii cōcedit substantiā eius: cōceden do uero substātiā nō ulterius spectat ad ipm usus eius. q̄re si de usu pensionē accipiat uē dit ꝙ nō est suum: uel accipit pēsionē de eo ꝙ non spectat ad ipm cum non ulterius spe ctet ad eū usus denarii ex quo eius substātiā iā concessit. ℂ Aduertendum tamē ꝙut ait phūs primo poli. quasi cuiuslibet rei ē duplex usus unus ꝓprius & alius nō proprius. Vsus proprius denarii est ipm cōmutare uel expē dere & alienare. Vsus uero nō ꝓprius ē ap parere. Multi. n. ostendunt denarios suos nō ad expendendū: sed ad apparendū & ut uideant̃ diuites. sic etiam usus proprius do mus est inhabitare. Vsus nō ꝓprius ē ipam uendere uel cōmutare multi eni domos fa bricant nō ad inhabitandum: sed ad uendē dū. de oī autem usu siue sit proprius siue nō ꝓprius pōt accipi pensio si usus ille concedi posset absq; concessione substantiæ. ꝓpter ꝙ plane patet ecōtrario eē de denariis & de aliis rebus. nā de usu proprio denariorū nō pōt accipi pensio absq; usura. quia talis usus cōcedi nō potest absq; cōcessione substātiæ. Sed de usu nō ꝓprio potest ut siquis uellet nūmismata nō ad expēdēdū: sed ad apparē dū. ꝙ forte multotiens mercatores faciunt. qui ut appareant diuites & ut alii citius apud eos deponant pecuniā habent corā se multi tudinē pecuniæ. cum ergo quis possit conce dere dēarios ad talem usum uidelicet ad ap parendū absq; eo ꝙ concedat substātiā eoꝝ si hoc modo de denariis pensionē accipiat. forte aliter peccaret. usurā tamē non cōmit teret. In rebus autem aliis ut plurimū cōtin git econtrario ut in usu ꝓprio non cōmittit̃ usura. nā quia inhabitatio quæ propri⁹ usus domus concedi potest absq; cōcessione sub stantiæ eius. Si de hoc pēsio accipiat̃ nulla usura cōmittit̃. Sed si quis domū uenderet uel cōmutaret qd̄ nō est proprius usus eius dato ꝙ non statim pecuniā acciperet. Si pro pter usum domus uellet ulteriorem pecuniā accipere usurā cōmitteret. quia iam usus nō spectaret ad ipm postq̄ per uenditionē con cessisset eius substantiam. omnino ergo usu ra quia ibi uendit̃ usus qui non spectat ad creditorem contra naturā est. Decet ergo re ges & principes si uolunt naturaliter domia ri prohibere usuras ne fiant eo ꝙ iuri natu rali contradicant.

ℂ Quod diuersi modi sunt lucrandi pecu niam: & ꝙ aliqui illorum modorum sunt re gibus & principibus congruentes. Ca. xii.

cIRCA finē primi poli. distinguit phūs diuersus modus qb⁹ numi smata acqrūt̃. ℂ Cōtingit. n. hoc fieri q̄si qnq; uiis. quarū una dicit̃ possesso ria. Scd̄a mercatiua. Tertia mercēnaria uel conducta. Quarta expimentalis. Quinta artifica. ℂ Via autē possessoria acquirit̃ pe cunia qn̄ quis possessionibus abundans ex fructibus earum pecuniam acquirit. decet . n. scdm phūm yconomicum & dispensa torem domus esse expertum circa possessio nes sciēdo q̄ sunt magis fructiferæ & ex qb⁹ pōt melius subueniri indigenæ corporali domesticæ siue gubernationi domus. hoc āt fieri contigit si sciat̃ quæ in quib⁹ partibus abundant ut quis illis aīalibus abundet quæ in partibus

in partibus illis in qbus existit melius cõserʼuant. Hæc aũt q̃ñ sciri possunt & qualiter circa possessiões qs se habere debeat ut qualiter aues & aialia quadrupedia conseruentur & quæ terra magis ualeat ꝑ agricultura quæ magis ad uinearũ plantatione & qualis cura circa arbores sit gerẽda disposuimus silentio pertransire eo q̃ alii de talibus sufficienter tradidisse uident. Palladius enim multa huius modi enarrauit. ❡ Secũda uia utilis ad pecuniã acquirẽdã dicitur esse mercatiua cum quis per mare aut per terrã desert mercationes aliquas uel assistit deserẽtibus mercationes ipsas. Diuiditur aũt fm phũm mercatoria in tres partes in nauclauriã quæ fit ꝑ mare: & ponderis portatiuã quæ fit per terram & assistricẽ. ❡ Tertia uia acquirẽdi pecuniã dicitur esse mercennaria uel conductaut cũ quis spe mercedis uel precio conductus aliqua operatur. ❡ Q uarta uia dicitur experimẽtalis experimentũ eni particulariũ est cũ ergo quis nouit particularia facta aliquorũ quibus pecuniã sunt lucrati dicit scire lucratiuã experimẽtalem. Recitat eni phũs duo particularia gesta quibus fuit pecunia acquisita. Primũ est q̃ fecit tales milesius un[9] de septem sapiẽtibus qui primo philosophari ceperũt & ad quid ualeret philosophia sua ipse eni cũ esset pauper: & in propaterur sibi a multis cũ philosopharet & ad quid ualeret philosophia sua cũ semper in egestate uiueret: ipse non denariorũ cupidus sed ut ostẽderet q̃ facile esset philosophis ditari si circa talia curã gereret uidit per astronomiam futurã esse magnã copiã oliuarũ ab omnibus incolis regionis illius emit tãtũ oleũ q̃ recollecturi erãt in anno futuro. Mutuata ergo pecunia & data arra bona pro futuro oleo tũ qa nullus poterat uedere oleũ: ni si ipse tũ qa etiã erat magna copia olei lucratus pecuniam multã & ostẽdit q̃ facile erat phũs ditari. Secũdũ particulare gestũ quod recitat idẽ phũs est de quodam siculo: qui emit totũ ferrũ nũdinarũ: & quia ipse solus uendebat lucrabatur pecuniã ut uolebat inter cætera eni augẽtia diuitias fm phũm est facere monopoliã. i. facere uẽditionẽ unius nã quia unus solus uẽdit taxat pciũ pro suæ uoluptatis arbitrio: uolentẽ ergo pecuniã acquirere opottet & similia particularia gesta per quæ aliqui pecuniã sunt lucrati habere i memoria: ut si occurreret oportunitas per similia gesta dũ tamẽ illa sint licita pecuniã lucraretur. ❡ Q uinta uia dicit esse artifica: quãdo quis per artẽ suã aliqua exerceret propter quæ pecunia lucrat: nã licet finis artis militaris sit uictoria: medicinalis sit sanitas singulæ tñ artes quasi ad pecuniã ordinãtur cũ ex opere uel ex arte facto pecuniã intenʼdũt. Medici eni fabri domificatores & etiã ipsi milites cũ stipẽdiarii fiant pecunia intẽdũt. Decet ergo quẽlibet fm uitã politicam uolentẽ ꝓuidere indigẽtiæ domesticæ hẽre curã de acquisitiõe pecuniæ fm q̃ exigit su[9] status. Apud reges aũt & prĩcipes inter uias tactas solæ duæ uiæ uidẽtur esse utiles uideli cet possessoria & experimentalis. Decet eni eos uel ꝑ se uel ꝑ alios esse expertos sciendo particulares cõditiones regni & gesta particularia ꝑdecessorũ suorũ fm quæ licite pecuniã acquirebãt. ❡ Debẽt eni cõseruare laudabiles cõsuetudines regni fm quas capiãt licitos redditus non usurpãdo aliorũ bona: cõsideratio ergo gestorũ particulariũ & cõʼsuetudinũ approbatarũ & uia experimentalis. Vtilis est regibus & principib[9] in acquisitione pecuniæ. Sic eni utilis est uia possessionalis: nõ solũ in possessionibus imobiliʼbus: cuiusmodi sunt agri & uineæ & cætera hmõi sed etiã in possessionibus mobilibus. Decet ipsos pollere multitudine bestiaꝝ & etiã auiũ per quæ satisfaciãt indigẽtiæ uitæ. Dicimus eni Federicũ imperatorẽ qui tãtæ sapiẽtiæ sæcularis ꝑdicabat habuisse massaritias multas. Nõ obstãte eni q̃ terræ fertilissimæ dominabatur ubi uictualia modici pcii existebãt nihilominus quasi tamen semper ex propriis alimẽta carniũ uolebat assumere

& hoc tã in bestiis q̃ etiã in uolucribꝰ. Hoc
eni decet reges & principes ut aliis existenti
bus in regno exẽpla ꝓbeant & ut nõ uidean
tur uiuere quasi aduenæ & peregrini qui enĩ
singula alimẽta pecunia emit magis uiuit ut
aduena q̃ ut ciuis. Quare decet reges & prĩ
cipes habere hoĩes industres tam sup cultura
agrorũ & uinearũ q̃ etiã sup armentis bouũ
& sup multitudinẽ ouiũ & aliorũ aĩalium de
seruiẽtiũ ad indigẽtiã uitæ: nõ solũ quadru
pediũ sed etiã uolucrũ: sicut alicubi consuetu
do est hr̃e multitudinẽ columbarũ uel aliaꝝ
auiũ ex qbus domestica alimẽta sumũt. Sic
ut phũs in polit. ait insistẽdũ ẽ circa apũ cul
turã: si partes illæ aptæ eẽnt ad talẽ cultũ ex
apibus enĩ in partibus cõueniẽtibus colligit
multus fructus cũ paruis expẽsis. Vt ergo sit
ad unũ dicere semp uita ciuilis apud nolẽtes
ciuiliter uiuere uel politice. Melior ẽ uita pe
regrina & hr̃e alimẽta ex propriis: laudabi
lius est q̃ singula pecunia emere.

¶ Quod aliqui sunt naturaliter serui & ꝙ ex
pedit aliqbus aliis esse subiectos. Capi. xiii.

d ICEBATVR supra in hac tertia
parte huius secũdi libri: de qttuor
esse dicẽdũ uidelicet de ædificiis:
possessionibꝰ: nũmismatibus & ministris si
ue seruis. Expeditis ergo tribus restat exequi
de quarto ut de seruis. ¶ Ostẽdemꝰ aũt pri
mo seruitutẽ aliquã naturalẽ eẽ & ꝙ natura
liter expedit aliqbus aliis eẽ subiectos ꝙ pro
bat phũs prio politi. quadruplici uia sumpta
ex quadruplici similitudine. Prima uia sumi
tur ex similitudine reperta in rebus inaĩatis.
Secũda ex partibꝰ eiusdẽ aĩalis. Tertia ex di
uersis spẽbus aĩalium. Quarta ex diuersitate
sexuũ i specie hũana. ¶ Prima uia sic patet.
Nã nũq̃ aliqua multa ẜm debitũ ordinẽ effi
ciũt aliqd unũ: nisi sit ibi aliqd ꝑdominans
respectu aliorũ: ut si plures uoces efficiũt ali
quã armoniã: oportet ibi dare aliquã uocẽ
ꝑdominãtẽ ẜm quã tota armõia diiudicat.
Sic etiã si plura elemẽta cõcurrũt ad cõstitu
tionẽ eiusdẽ corporis mixti: oportet aliqd
elemẽtũ ꝑdominãs ẜm qd illi mixto cõpe
tat debitus motus aut debitus situs. Inde est
ergo ꝙ ĩ oĩbus mixtis dominat terra: quia
oĩa talia sunt grauia & naturaliter deorsum
tẽdũt: quare si sic est in rebus inaĩatis ꝙ nũq̃
aliqua plura cõstituũt naturaliter aliqd unũ
nisi ibi naturaliter aliud sit ꝑdominãs: cũ so
cietas hoĩum sit naturalis: qa hõ est naturali
ter aĩal sociale: ut supius diffusius ꝓbabat nũ
q̃ ex pluribꝰ hoĩbus fieret naturalr̃ una socie
tas uel una policia nisi naturale eẽt aliquos
pricipari & aliquos seruire. Sũt ergo aliqui
naturaliter dñi & aliq naturaliter ẜui. ¶ Se
cũda uia ad iuestigãdũ hoc idẽ sumit ex his
q̃ uidemus in partibus eiusdẽ aĩalis: quodli
bet enĩ aĩal tãq̃ in partes naturales diuiditur
in corpus & aĩam: ubi aĩa est quasi dñans &
corpus ẽ quasi obsequẽs & obediẽs. Corpꝰ
enĩ nõ posset seipm dirigere ad opatiões de
bitas: sed dirigit ad hmõi opa p uirtutẽ aĩæ
eũ ergo multi hoĩum cõparẽtur ad alios q̃si
corpus ad aĩam seqtur eos eẽ naturaliter ser
uos. Sũt enĩ aliq carẽtes prudẽtia & intelle
ctu nõ ualẽtes se dirigere ad opationes debi
tas. Expedit ergo eis ut dirigãt ab aliis & ut
aliis sint subiecti: sicut ergo in hoĩe uirtuoso
& bñ disposito aĩa dominat & corpus obe
dit sic in policia bñ ordinata sapiẽtes debẽt
dñari & insipiẽtes obedire: qa hi cõparãtur
ad alios quasi corpus ad aĩam & quasi orga
nũ ad artificẽ: cõtingit tñ aliqñ magis dñari
ignorãtes q̃ sapiẽtes. Sed hoc accidit ex per
uersitate policiæ: nã sicut in hoĩe pestilẽte &
hñte aĩam puersam corpꝰ & sensualitas ma
gis q̃ aĩa uel rõ: sic in policiis pestilẽtibus &
corruptis magis dñantur ignorãtes q̃ sapien
tes. ¶ Tertia uia sumit ex diuersis speciebꝰ
aĩaliũ: ut ex hoĩe respectu alioꝝ aĩaliũ: hõ. n.
ut supra dicebat naturaliter dñatur bestiis.
Videmus enĩ multas bestias domesticas ut
canes & equos in multis consequi salutẽ pp
prudẽtiã hoĩum quã ex ꝓpria industria cõ
sequi nõ possent. Expedit ergo eis & natura
le est eis subici hoĩb: eo ꝙ p hoĩum prudentiã

dirigũtur & saluãtur. Quare cũ insipiẽtes cõparẽtur ad industres sicut bestiæ ad hoies eo q catẽtes prudẽtia nesciãt seipsos dirigere: sicut naturale ẽ bestias seruire hoibus: sic naturale ẽ ignorãtes subici prudẽtibus: expedit.n. eis sic eẽ subiectos ut p eorũ idustriã dirigãt & saluentur. ¶ Quarta uia sumit ex diuersitate sexuũ uel ex cõpassiõe uirorũ ad fœias. ¶ Videmus enĩ uirũ eo q sit rõne p̃stãtior naturaliter dñari fœiæ de qua dicit p̃rio polit. q hẽt cõsiliũ inualidũ: cũ ergo uideamus aliquos hoies respectu aliorũ plus deficere a rõnis usu q̃ fœiæ a uiris: sequit eos naturaliter eẽ subiectos: quare seruitus est aliquo mõ qd naturale: & naturaliter expedit societati humanæ aliquos seruire & aliquos principari: ut in principio capituli dicebat.

¶ Quod præter seruitutem naturalẽ quæ est quasi seruitus simpliciter est dare seruitutem legalem & positiuam. Capitulum. xiiii.

SICVT præter ius naturale pp cõe bonũ oportuit dare leges aliquas positiuas s̃m quas regentur regna & ciuitates. Sic uisum fuit cõditoribus legũ q p̃ter seruitutẽ naturalẽ s̃m quã ignorãtes debẽt seruire sapiẽtibus eẽt dare seruitutẽ legalẽ & quasi positiuã: s̃m quã debiles & uicti seruirẽt uictoribus & potẽtibus. ¶ Est.n. iustũ legale ut recitat phũs.i.poli. supatos in bello seruire supantibus. ¶ Videt aũt hmõi iustũ qd s̃m phũm ẽ s̃m qd & positiuũ triplicẽ cõgruitatẽ hẽre. Quarũ pria sumit ex conditoribus legũ. Secũda ex defensione patriæ. Tertia ex salute debellatorũ. ¶ Prima cõgruitas sic patet: oportet enĩ dñans ut dicitur in poli. hẽre aliquẽ excessum respectu serui. Huiusmodi aũt excessus dupliciter eẽ põt uel s̃m aĩam uel s̃m corpus. Nã hõ quilibet naturaliter ex his duabus partibus est cõpositus. Excessus aũt s̃m bona aĩæ ẽ quasi excessus simpliciter eo q illa bona simpliciter dici põt. Excessus uero s̃m bõa corporis respectu illius ẽ quasi secũdũ qd eo q hmõi bona non sunt tãta sicut bona aĩæ: & deficiãt a bonis illis pp qd bene dictũ ẽ: qd dicit.i. poli. q si dñs aliquos digne dñari: qa excedũt in bonis corporis: ut qa sunt pulchri & fortes multo iustius ẽ hic diffiniri ĩ aĩa ut dicamus aliquos dñari: qa excedunt in bonis aĩæ. Nã aĩa ẽ p̃stãtior corpore: sapĩa ergo & bonitas: q̃ sunt bõa aĩæ reddũt dominiũ naturale & simpliciter: ẽ eni dignũ naturaliter & simpliciter sapiẽtes & bonos dñari ignorãtibus & puersis. Sed ciuilis potẽtia & fortitudo corporis: q̃ sunt bõa corporalia & exteriora nõ faciũt dominiũ simpliciter naturale: sed magis faciũt ipm legale & positiuũ q eni supans in bonis corporis ut in fortitudine uel in ciuili potẽtia dominet his quos debellauit non ẽ iustũ naturale: sed secũdũ pmulgationẽ legis. ¶ Videt tñ hmõi iustũ aliquo mõ eẽ congruũ. Si cõsiderent legũ conditores. Nã cũ legum latores sunt hoies qbus magis sunt nota bona corporis & exteriora q̃ aiæ & interiora: ut lex daret iudiciũ de aliquo certo: uisum fuit legũ latoribus ut superãtes in bello congrue dominarẽt aliis supatis eo q talis excessus notior sit q̃ alius: Vñ & phũs ait. Iustius eẽ diffiniri dominiũ secũdũ bona aiæ q̃ secundũ bona corporis: Sed ut ait nõ similiter etiã facile uidere pulcritudinẽ aĩe & corpis: ¶ Scda cõgruitas sumit ex defẽsiõe patrie: nã ut hoies fortiter bellarẽt p defẽsione ppriæ ciuitatis & regni ĩ fauorẽ cois boni & defẽsionis patriæ: idultũ ẽ: ut supantes in bello dñentur supatis pp ter q decet uirtuosos & sapiẽtes & bonos nõ resistere ordinationi legali. qa cõe bonũ bono priuato ẽ p̃ponẽdũ. ¶ Tertia cõgruitas sumitur ex salute debellatorũ: nã pp hãc legẽ multotiẽs supati i bello saluãtur: hoies eni alios debellãtes pniores essẽt ad homicidiũ. Si scirẽt se ex eis nullã utilitatẽ consecuturos sed cũ cogitãt eos acqrere i seruos reseruãt ipsos pp ter utilitatẽ quã ide cõseq sperãt ¶ Vnde seruus scdm unã ethimologiã dicit a seruãdo. qa tales a uictoribus reseruãtur i bello & non occiduntur ut possint ipsos possi

dere quasi seruos & ancillantes.

¶ Q d pter seruitutẽ & ministrationẽ na-
turalẽ & legalẽ est dare ministratinẽ addu-
ctam & dilectiuam. Capitulum.xv.

P OSSVMVS. dicere q̃tuor esse
mãeries ministrorꝫ. Nã aliq sũt ta
les naturaliter aliq uero ex lege: ali
q ex cõducto. aliq quidem ex uirtute & dile
ctiõe. oĩs ergo minister uł ẽ barbar⁹ uel ipo-
tẽs, uel mercenari⁹ uel uirtuosus & dilectiu⁹.
Barbari enĩ dicũť illi q sũt q̃si siluestres. &
nesciũt seipsos dirigere ꝑpter ꝙ tales cõtin-
git esse naturaliter seruos ut ẽ ꝑhabita mãife
stũ. deficiũt enĩ ĩ bonis animæ. ſm quorꝫ ex
cessũ contigit aliquos naturaliter dñari. Im
potẽtes uero cõtingit esse ministros ex lege
ut si qui in potẽtia deficientes & nõ ualẽtes
debellãtibus resistere ex promulgatiõe legis
debent eis seruire & ministrare: mercẽarios
uero contigit esse ministros ex cõducto. ille
enim mercenarius diciť qui prĩcipaliter mer
cedẽ intendẽs obsequitur ei a quo mercedẽ
expectat. Sed boni & uirtuosi sũt ministri ex
uirtute & dilectiõe. licet eni dign⁹ sit opari-
ns mercede sua & non sit congruũ aliquẽ ꝑ
priis stipendiis militare prĩcipaliter tñ ĩ mi
nisterio debet quis intendere bonum. Si au
tem intendat ibi mercede aliquã tẽporalem
hoc debet esse ex consequẽti. Oportuit autẽ
dare ministrationẽ conductã & dilectiuẽ ꝑ-
ter ministrationẽ naturalẽ & secũdũ legẽ nã
qa ẽ ĩ nobis corruptũ appetitus. non sempee
reseruam⁹ ordinẽ naturalẽ. ut plurimũ prin-
sũt peruersi. nam ignorantes & priuati bõis
anime nõ acquiescũt ministrare & seruiř pol
lentibus prudentia & intellectu. Rursus qa
contigit aliqñ plures etiã ex nobili gñe toto
ortos tpe uite sue nõ agere aliqd iustũ bellũ
ut ex eo possent acquirere aliquos ancillãtes
& seruos. ne ergo tales omnib⁹ priuenť mi
nistris ad supplendũ indigentiã domesticã
oportuit eẽ aliquos ministros cõductos ser-
uiẽtes intuitu mercedis. & aliquos dilectiuos
uirtuosos ministrãtes ex amore bõi. ad hos
aũt ministros quos uirtus & amor bõi incli-
nat ad seruiẽdũ. decet principãtes se habere
quasi ad filios & decet eos regere nõ regimie
seruili: sꝫ magis quasi paternali & regali pos-
sumus aũt duplici uia ostendere tales mini-
stros si quos esse contingat. magis honorã
dos & præmiãdos q̃ ceteros. Pria uia sumiť
ex dignitate ipsorꝫ mistrãtiũ. Scđa ex unitate
& ꝑpinqtate quã habent ad principantem
¶ Prima uia sic patet nã dignioribus sẽp sũt
ãpliora beneficia tribuẽda. Cũ ergo uirtuo
sus seruiens ex amoř honesti & ex dilectiõe
boni dignior sit mercenario qui pricipaliter
seruit ex cõducto & ex mercede. & dignior
sit seruiẽte nõ amore honesti sed qa est supa
t⁹ ĩ bello & omnino sit melior barbaro qui
ministrat eo ꝙ nesciat seipsũ dirigeř & defi
ciat a rationis usu. ex ipsa dignitate ministrã
tium patet hmõi ministros a prĩcipãte esse
magis honorandos & ꝑmiãdos. ¶ Secũda
uia ad ostẽdẽdũ hoc idem sumiť ex unitate
& ꝑpinqtate quã hñt hmõi ministri ad prĩ
cipãtẽ. Dignũ est eni ut partes propinquio-
res fonti plus profũdantur aqua quare si oĩs
amor q̃ndã uirtutẽ unitiuã & cõiũctiuã hře
diciť ut uult. dioni. iiii. de diuinis no. mini-
strãtes prĩcipi nõ ex mercede prĩcipaliter sed
ex amore magis ſm uolũtatẽ coniũcti sũt ei
quã aliũq̃re dignũ ẽ ipsos plus de ĩfluẽtia re-
cipere aut ꝑ honorari & ꝑmiari a prĩcipãte.

¶ Q di domib⁹ regũ & principũ sũt ipsis
ministris officia cõmittenda. Capłm. xvi.

E VM i domib⁹ regũ & prĩcipũ mi
nistris officia dispẽsãtur ut aliqui
præsint mensis aliqui moltitudini
equorꝫ aliqui uero aliis rebus prout requirit
modus domesticus. Q uãtũ ad prælẽs spe-
ctat tria sũt attendẽda. uidelicet ordo mini
strandi. facilitas exequendi & cõditio mini
strantiũ. ¶ Primo eni attẽdẽda sunt officia
domestica sic esse cõmittẽda ministris ut re
seruetur ibi debitus ordo ministrandi quod
maxime fieri contingit si nũquã officiũ ali
quod cõmittať ministris nisi ibi plures sint

subaliquo

sub aliquo uno cuius q̄si architectoris sit principaliter intēdere circa officiū cōmissum ratio autē assignat̄ .5. poli. ubi dicit̄ q̄ aliquando deterius seruiūt multi ministrātes q̄ pauci. nā cum multis idē ministeriū cōmittitur sæpe illud negligit̄. nā sæpe qlibet ministrātiū hmōi ministeriū negligit credēs q̄ alius exequatur illud ubicūq; eni ē multitudo ibi est confusio nisi multitudo illa reducat̄ ad aliqd unū. Sicut uidemus in uniuerso q̄ ipsum ē maxime ordinatū eo q̄ multitudo entiū existentiū in ipso reducatur i unū primū ens. utin unum dominū a quo oia ordināt̄ sic quælibet multitudo si debet eē ordinata oportet reduci in unū aliquē a quo ordinet̄ quare si multis ministris cōmittitur officium aliquod ne illud negligatur & ne fiat cōfuse & inordinate præficiendus est unus architector ministris illis cuius sit sollicitare & ordinare illos eft aūt hoc documentū maxie necessariū in gubernatione domorū regalium nisi ꝑpter magnitudinē officiorū oportet idē ministeriū committi ministris multis eo q̄ unus nō sufficeret exeq opus illud. Est igitur in cōmissione officiorū attēdēdus ordo ministrādi. ¶ Secūdo debet attendi facilitas exequēdi quod maxime fieri cōtingit si eidē non cōmittātur officia plura & diuersa ratio autē huius haberi pōt ex hiis que dicūtur. iiii. poli. nō sunt congreganda officia & principatus ita q̄ eidē cōmittātur diuersa officia uel diuersi magistratus. q̄ ai ciuitate magna officia & principatus tantā curā habent annexā ut eadē p̄sona sufficere nō posset ad faciliter exequendū officia multa sed in parua ciuitate uel in parua uilla ubi ꝑpter habitātiū paucitatē nō multi possunt præfideri officiis & ubi officia cōmissa nō magnā curā hēntannexā cōgregari possunt officia & magistratus ita q̄ eidem diuersa officia cōmittāt̄. Quod ergo dictū ē de ciuitate parua & magna intelligēdum ē de parua & magna domo. In domo enim parua ubi pauci sūt ministri & ubi officia modicā curā hēnt nō est inconueniēs plura officia cōmitti eidem. Posset enim domus esse adeo modica q̄ & faciliter idē posset eē tot⁹ ministet mēsæ & custos portæ. Sed i domib⁹ regū & pricipū ubi est multitudo ministrātiū & ut officia maximā curā habēt sunt omnino officia particularida & distinguenda & nō sūt plura cōmittenda eidē ne impediatur facilitas exequēdi. ¶ Tertio in commissiōe officiorum consideranda est cōditio ministrantium communiter eni ministri in duobus consueuerunt deficere nā aliqui male exequunt̄ op⁹ iniunctum qa sunt decipientes & defraudātes iura legalia aliqui uero male cōsequūt̄ ip̄m sed nō ex malitia uoluntatis qa ipsi de se bonū uolūt sed hoc contingit ex hebetudine i tellectus sūt enim hebetes & imprudētes ꝑpter quod licet ipsi nō decipiāt nec fraudēt decipiunt̄ tamen & defraudantur. Cōditio ergo ministrantiū esse debet ut sint fideles & prudentes fideles quidem quātū ad rectitudinē uoluntatis ne fraudent prudentes uero quantum ad industriā intellectus ne per insipientiā defraudentur. ¶ Fidelitas autē cognosci habet per diuturnitatem ipsā enim eor hominis uidere nō possumus. Sed si ꝑ diuturna tempora & i diuersis officiis commissis fideliter se gessit fidelis est iudicādus prudētia uero cognosci habet per ea q̄ diximus i primo libro ut si aliqs sit memor preuidus caut⁹ & circūspectus & alia quæ ibi diximus prudens est reputandus & ſm magis & minus & minus prout magis & min⁹ participat de conditionibus illis.

¶ Quō uō a regibus & pricipibus ꝓuidenda sunt indumēta ministris. Cap. xvii.

q VIA maxime apparet regis prudētia si suam familiā debito mō gubernet & si ei debite & ordiate necessaria tribuat & qa debita ꝓuisio maxie ui detur facere ad honoris statū ut instruantur reges & principes qualiter circa hoc se habeant honorifice & prudēter uidendū est qualiter sunt exhibēda indumenta ministris.

¶ Ad cuius euidentiã sciẽdum q̃ circa hoc quantũ ad presens spectat quinq̃ sunt attẽdẽda uidelicet regis magnifi cẽtia uniformitas ministrãtiũ conditio personarũ cõsuetudo patriæ & cõgruentia tẽporum. ¶ Cũ enim deceat regẽ esse magnificũ ut supra in primo libro diffusius probat decet ipsum erga suos ministros decenter se habere i apparatu debito & in debitis indumẽtis nã li cet nõ ad inanẽ gloriã nec ad ostẽtationem talia sint fiẽda tamẽ ut reges & pricipes cõ seruẽt se i statu suo magnifico & ne a populis cõdemnant̃ decet eos magnifica facere ut pbat phũs. 6. poli. ¶ Secundo circa uestitũ cõsiderãda est uniformitas ministrantiũ: nã ut appareant ministri pertinere ad unũ principem siue ad unũ dñantem reseruata conditione personarũ maxie debet attẽdi ut uniformiter uestiatur: sunt eni in domibus regũ & principum diuersi gradus psonarũ. omnes ergo illi qui in uno gradu esse cernũtur uel si non multũ ad inuicem distant eodem modo sunt induendi ut ex conformitate idumentorũ cognoscatur eos esse unius principis ministros. ¶ Tertio circa prouisionẽ indumentorũ considerãda est conditio personarum nã nõ omnes decet habere æqualia indumẽta. In tantis enim domibus nõ solum sunt laici sed etiam clerici & iter utrosq̃ quidam superiores & quidã inferiores propter quod decet eos aliter & aliter eẽ ordinatos. Sic enim uidemus in ordine uniuersi q̃ cum totum uniuersum sit quasi una domus sũmi principis dei sed ut plane inuit phũs. xii. metha in hac domo nõ omnia gaudent æquali apparatu nec æquali pulcritudine sed cõsiderata cõditione rer̃ aliqua pollẽt maiori pulcritudie aliqua minori put requirit ordo & iustitia uniuersi in quo declaratur conditoris mirabilis sapiẽtia quare in domibus regum & principũ quar̃ quælibet propter uarietatẽ ministrãtiũ & officior̃ quasi quod dã uniuersum dici potest non oẽs ministrantes æq̃ pulcro apparatu nec æq̃ pulcris indumentis gaudere debẽt considerata cõditione personarũ sic ẽm suum statũ cuilibet sunt talia tribuenda ut in hoc appareat prouidẽtia & industria principatis. ¶ Quarto circa hoc considerãda est cõsuetudo patriæ. nam omne in cõsuetũ uidet̃ quasi turpe & inordinatum quæ enim a pueritia soliti sum⁹ uidere nimis afficimur ad illa. Ideo dicitur circa finem. 7. poli. q̃ semp prima magis amamus uidem⁹ enim cõmuniter homines adeo affici ad patrias cõsuetudines & ad cõuersationes regionis ppriæ ut ẽt si peiores & turpiores sint eas pulcriores & meliores iudicãt. In indumẽtis igitur & in omnibus cõuersationibus aliqd dandum est cõsuetudini regionum nisi consuetudines illæ sint pœnitus corruptelæ. ¶ Quinto circa hoc cõsiderãdũ occurrit cõgruẽtia temporũ nã cũ hæc inferiora corpora per sup cælestia regantur put uariantur tẽpora & prout diuersificatur cõditio cælestis potus cibos & indumenta &c. talia deseruiẽtia ad indigentiam uitæ sunt varianda.

¶ Quid ẽ curialitas & q̃ decet ministros regũ & principũ curiales esse. Ca. 18.

n IDETVR aũt curialitas se hẽre ad nobilitatẽ mor̃ sicut iustitia legalis se habet ad impletionẽ legis nã ut in prosequẽdo patebit sicut legalis iustitia est quodammõ oĩs uirtus qa omnem uirtutẽ lex implere iubet sic curialitas ẽ quodãmodo omnis uirtus qa nobilitatem morum quasi omnis uirtus concomitari debet. ¶ Possumus eni distinguere duplicem nobilitatem unã ẽm opinionem ut nobilitatẽ generis & aliã secũdũ ueritatẽ ut nobilitatẽ morũ. Nobilitas autẽ in excessu alicuius bõi fundari uidet̃. Nam nũquã diceretur unus nobilior alio nisi in aliquo excederet illum. Sicut ergo sũt duo genera bonor̃ magnorũ qa quædã sunt magna bona ẽm opinionẽ ut corporalia & extrinseca: quædã uero sunt magna ẽm ueritatẽ ut uirtutes & bona animæ sic duplex nobilitas hẽt esse. Vna q̃ fundatur in excessu magnor̃ bonorum ẽm opinionem

opinionē hominum. Alia uero quæ fundatˀ in magnis bonis scd̄m existentiā & ueritatē homines enim uulgares & cōiter populus nō percipiūt nisi sensibilia bona & exteriora. huiusmodi sunt honorabilitas generis diuitiæ & ciuilis potētia. Qui ergo pcessit ex genere honorabili ut ex diuitibus uel ex potētibus & hoc ex antiquo ita q̄ nō sit mēoria in populo pgenitores suos fuisse pauperes dicitˀ hēre nobilitates generis & p cōsequēs est nobilis scd̄m reputationē pprii & scd̄m opinionē. Vera tn̄ nobilitas est scd̄m excessū uirtutū & bonitatē morū. Tn̄ quia nunq̄ fama totaliter perditˀ & quod cōmuniter dicitˀ impossibile est esse falsum scd̄m totum ut uidetur uelle phūs. 7. ethico. hmōi uulgaris opinio alicui probabilitati innittitˀ. Vidēus. n. ut plurimū q̄ nobiles genere sūt nobiliorū morum q̄ alii. Nam ut dicitˀ primo poli. sicut ex homine nascitur hō; & ex bestiis bestia sicut plurimū ex bonis nascitˀ bonus. & ex prudētibus prudēs. Nobiles ergo homines quia cum pluribus conuersantˀ quasi experti ut plurimū sūt prudētiores aliis & quia multi oculi in ipsos respiciunt communiter plus uerecūdantˀ & dedignātˀ operari turpia q̄ alii. Quia ergo nobiles homines scd̄m genus sunt in statu in quo pbabile est eos eē prudētiores aliis & scd̄m quē decet eos eē meliores aliis; si probabile est ex bonis bonos & ex prudētibus prudētes oriri qui sunt ex nobilibus natalibus orti dicuntur eē nobiles scd̄m opinionē qa opinio pbabilitati innittitur & tales ut patet per habita probabile est esse prudentes & bonos. Huic autem probabilitati aliquando sub est falsitas quia ut dicitur in poli. natura autem uult qd̄ hoc facere multotiens tamē nō pōt sed deficit. Quidā. n. nobiles genere degenerāta natura nobilitate & sūt peruersiores aliis scd̄m mores. Si ergo nobilitas generis est nobilitas magis scd̄m opinionē morum uera nobilitas est scd̄m existentiā & ueritatē qa decens est qui credūtˀ & existimātˀ boni eē tales scd̄m ueritatē, decens est nobiles genere eē nobiles scd̄m mores. Ex hoc ergo curialitas uē: esse uidetˀ. Nā curia proprie nō dicitˀ nisi domus nobilium & magnorū: & qa decet nobiles & magnos eē nobiles s̄m mores. inde sumptū est ut dicatˀ esse curiales habentes mores nobiles. ppter quod curialitas morum quædam nobilitas dici pōt est igitˀ curialitas quodāmodo omnis uirtus per comparationem ad nobilitatem morū: sicut legalis iustitia est tota uirtus per respectū ad implectionē legis. Præcipit enim lex omnē uirtutē ut præcipit nō mechari quod est opus tēperantiæ nō dimittere aciē quod est opus fortitudinis & sic de aliis sic nobilitatē morū docet omnē uirtutē ppter quod curialitas est quodāmodo omnis uirtus. Dicuntˀ enim curiales si decenter se habeant in magnis opibus & sumptibus quod est opus magnificentiæ. Sic & curiales dicuntˀ cōmestores q̄ non nimis ardenter uel turpiter cōmedunt. qd̄ est opus temperātiæ. Curiales enim dicuntur homies se habere erga suos ciues si non eis iniuriā inferant in uxoribus uel in filiabus quod est opus castitatis. Dicitur ēt quis curialis in conuersatione si sit aliīs affabilis & hilari uultu alios recipiat qd̄ est opus affabilitatis ut ergo sit ad unū dicere quodāmodo curialitas est omnis uirtus. Idē ergo op⁹ eē pōt a uirtute speciali & a iustitia legali & a curialitate ut si quis suis conciuibus bona sua prompte largitˀ si hæc agit qa ei placent hmōi actus liberalis est: sed si ut impleat legē quia hoc lex præcipit iustus legalis est. Si uero id agat qa hoc decet mores curiæ & mores nobiliū curialis ē. Sic ēt si hilariter & affabiliter quis cū aliis conuersetˀ si hoc agit quia ei placent hmōi opera affabilis est: sed si ut legē impleat iustus legalis erit: Qui ergo ut seruet mores curiæ & nobiliū curialis esse dicetˀ. Sūt enim multi facientes opa uirtutum ut bona sua aliis largientes nō agētes hoc quia eis paceat expēdere nec q̄ delectentˀ in dando quod facit li

beralis, nec ꝙ ex hoc uelint iplere legē hoc præcipientē qđ facit iustus legalis. Sed quia uolunt retinere mores curiæ & nobiliū quos decet diuiuos esse propter quod tales curiales dici debent. ℭ Aduertendum tamen ꝙ licet curialitas sit omnis uirtus p quandam quasi antonomasiā largi & affabiles curiales dicunt̃ qa in curiis & in domibus nobilium ubi multū cōuersant̃ & ubi cōiter abundant exteriora bōa potissime largitas quantū ad sumptus & affabilitas quantū ad conuersationē requiruntur in ipsis. Viso quid est curialitas de leui patet ꝙ decet ministros regum & principum curiales esse. Nam decet reges & principes eo ꝙ sunt in maximo nobilitatis gradu hēre mores nobiles & curiales ministros quos in bōis decet suos dominos imitari oportet curiales esse.

ℭ Quomodo reges & principes erga suos ministros debeāt se habere. Ca. xviiii.

OSTENSSVM est quales debēt eē ministri regū & pricipū qa debent hr̄e nobiles & curiales. Nā sicut decet ciues ut debitā polliciā seruent esse iustos legales sic decet ministros dominoꝝ ut seruent decentiā curiæ & honoris statum curiales esse. quare si scimus quales oportet eē ministros, Restat ostēdere qualiter reges & principes & uniuersaliter dōinantes erga eos debeant se habere. ℭ Debitus autē modus se habendi circa ipsos quasi in quinq; uidet̃ cōsistere. Primo ut eis debite officia cōmittant̃. Secundo ut ad officia cōmissa debite sollicitent̃. Tertio ut sciat̃ qualiter cum eis est conuersandū. Quarto qualiter ipsis cōicanda consilia & apperiēda sunt secreta. Quinto & ultimo oportet cognoscere q̄liter sunt bn̄ficiandi & quomodo sunt eis gratiæ impendendæ. ℭ Primum autē horū aliquo modo est exhibitas manifestū. nā si minister constituendus in aliquo officio uel in aliquo magistratu debet eē fidelis ne defraudet. prudens ne defraudet̃. quanto plus constat de eius fidelitate & prudētia tanto sunt ei maiora officia cōmittenda. Nullus aūt ad plenū potest experiri de beniuolentia & fidelitate alteri⁹ nisi per diuturnitatē tēporis ut uult phūs. 8. ethi unde ut ibi dicitur in ꝓuerbio est dr̄e. ꝙ non est scire ad inuicē ante multos modios salis consumere. Sic etiā & de prudentia alicuius plene non constat nisi per diuturnū tēpus uiderimus ipm̄ prudenter egisse. Hoc ergo mō sunt ministris officia cōmittēda quia prio ꝓponendi sunt in paruis magistratibus ut de eorū fidelitate & prudentia experimentum habeat̃. ꝙ si contingat eos bene se hēre in illis poterunt eis ulteriora cōmitti. ℭ Est tamē diligenter considerandū ꝙ quia mores nuper ditatorū & de nouo ascendētiū ad altū statū, ut dicit̃ retho. scđo ut plurimū sunt peiores moribus aliorū. ut si præpositi officiorum ex uili genere sunt assūpti dato ꝙ in aliqb⁹ paruis magistratibus uideant̃ prudēter & fideliter se gessisse non stati assumendi sunt ad officia nimis alta: sed gradati & per diuturna tempora est habenda de ipis experientia prius q̄ ad aliud altū ascendāt. ℭ Viso quo modo ministris sūt officia cōmittēda restat uidere quomodo sūt in cōmissis officiis sollicitandi per se. n. ipsos habere curā & solicitudinē de ministris nō decet magnos dominos nec reges & principes nā ut dicit̃ primo pol. & hoc non hēt aliquem magnum. unde ibi concludit̃ ꝙ quibus oportet est potestas ut hoc uitent ꝓcurator accipit hūc honorē, ipsi uero ciuiliter uiuant aut philosophantur. Reges ergo & principes quos decet eē magnanimos decet operari pauca & magna ut decet ipos sollicitari circa ea quæ directe spectant ad bonū cōe & ad regnū regni. Quæ āt sunt illa in tertio libro patebit sollicitari non circa quoscūq; ministros & nelle se de quibuscūq; nunciis intromittere nullatēus decet ipos. ℭ Hoc uiso restat oñdere tertium uidelicet qualiter cum ipsis sit conuersandum. quod aliqūo tradidit philosophus, 4. ethi. ubi uult ꝙ ad humiles decet magnanimos

cet magnáimos se hr̃e moderate; sed ad eos
q̄ sunt in dignitatibus decet magnanimos
oñdere se magnos. Reges ergo & principes
quos decet eẽ magnáimos ad proprios mi
nistros qui respectu eorũ sunt inferiores &
humiles debent se oñdere moderatos quia
erga eos uelle se hr̃e in nimia excellentia ut
plane tradit philosophus nõ uirtuosum: sed
onerosum. Quid sit ãrtenere in talibus me
dium & esse moderatũ sumi potest ex his.
quæ dicunt᷑ quinto poli. ubi dicit᷑ ꝙ perso
na principis nõ debet apparere seuera. Sed
reuerenda nõ ergo decet principem tam fa/
miliarẽ se exhibere ministris ut habeat᷑ in
cõtẽptu & ut nõ appareat ꝑsona reuerẽdas
nec debet se sic excellentẽ ostẽdere ut oino
appareat austerus & honerosus. In omnibꝰ
enim ut tradit᷑ in ethi. mediũ laudatur & ex
trema uituperant᷑. ¶ Est tamẽ aduertendũ
ꝙ aliqua familiaritas esset laudabilis in ciue
uel milite quæ nõ eẽt laudabilis ĩ rege. Om
nino. n. decet reges & principes minus se ex
hibere q̃ cæteros & ostendere se eẽ ꝑsonas
magis graues & reuerendas q̃ alios non ad
ostentationẽ. Sed ne regia dignitas cõtem/
nat᷑. ¶ Oñso qualiter ministris sũt officia
cõmittenda & qũo sunt erga eos solicitan/
di & qualiter est cũ ipsis conuersandum. re/
liquũ est oñdere qualiter sunt eis cõmunicã
da cõsilia & quomodo sunt eis beneficia ex
hibenda. Dicebat᷑ enim supra diuersas esse
maneries seruientium quia quidam sunt ser
ui naturaliter qdã ex lege. Quidã uero ser
uiunt principaliter ꝓ mercede. Quoſdã ue
ro ad seruiendũ principaliter mouet amor
& dilectio principis magis q̃ merces aliqua
quã inde habituri eẽnt. Cũ seruis ergo natu/
raliter nõ sunt cõicanda secreta neq; cõsilia.
quia ut supra dicebat᷑ nunquã est quis natu
raliter seruus nisi sit inscius & ab usu ratio/
nis deficiat. De his autẽ loquens phũs circa
finem primi poli. ait ꝙ fœmina quidem ha
bet consiliũ inualidũ. puer autem habet sed
ĩperfectũ. Seruus uero omnino habet nihil
consiliatiuum. Sic ẽt nec seruis ex lege cõi/
ter sunt cõicanda cõsilia. Quia tales ut plu
rimum magis seruiunt ex timore q̃ ex amo
re. Nec ẽt mercenariis sunt cõmunicanda se
creta: quia tales non personam principis:
sed mercedẽ prĩcipaliter amãt. Sed his qui
ex amore ministrant si per diuturnitatẽ tẽ/
poris constet ipsos eẽ beniuolos. fideles &
prudẽtes poterũt eis apperire secreta magis
& minus prout de eorũ fidelitate & pruden
tia ꝑsonæ prĩcipis plus constabit. Qualiter
ãt ꝓ laboribus sunt beneficia exhibenda mi
nistris quod ultimo dicebatur esse tractan/
dũ de leui potest patere. Nã reges & princi
pes in quorum potestate est multa tribuere
mercedes ministrorũ tribuere nõ dẽnt. Sed
debẽt ipis maiora & miora bñficia tribuere
ꝓut apparebit ipos minꝰ uel ãpliꝰ meruisse.
¶ Qd᷑ in mẽsis regũ & prĩcipũ & uniuer
saliter nobiliũ tã recũbẽtes q̃ ẽt ministrãtes
nõ decet in eloquiis abundare. Ca. xxi.

d ICTO quales debẽt eẽ ministri re
gũ & prĩcipũ & qualiter reges &
principes debeãt se habere de ipis
restat ut dicãus qualiter in mensis principũ
circa eloquia habere se debeant tã ipsi reges
& principes & omnes recũbẽtes cum eis q̃
etiam ministrantes. ¶ Possumus autem du
plici uia ostendere ꝙ nõ decet in mensis re/
gũ & principum & uniuersaliter omniũ no
bilium & etiam omnium ciuium abundare
eloquiis. Prima uia sumit᷑ ex eo ꝙ hoc repu
gnat ordini naturali. Scd̃a ex eo ꝙ contra/
dicit bonitati morum. ¶ Pría uia sic patet.
Nã ut dicit᷑ primo poli. tunc scdm naturã
unumquodq; perficitur quando unum orga
num ordíatur ad unum opus. Immo qa in
operibus naturæ nõ debet eẽ confusio cum
opera eiꝰ sint ab ipo deo & intelligẽtiis or
dinata dato ꝙ natura faciat idẽ organũ ad
duo opa ne sit in operibꝰ cõfusio & ne unũ
impediat aliud cõtra naturalẽ ordinem est
cum per illud organũ intendimus circa unũ
illorum operum si per illud tẽpus non cesse

mus ab illo. Quare cũ scđm phũm in tertio de anima lingua congruat in duo opera naturæ ut in gustum & locutionem contra naturalẽ ordinẽ est, cum hmõi organum exercemus ad illud opus qđ est gustare ꝙ fit in mẽsa tẽpore commestionis. Si tunc tẽporis non cessemus ab ope alio qđ est loqui. Repugnat ergo hoc ordini naturali. ℭ Scđo repugnat bonitati morum. Nã si recumbentes in mensa erga multiloquiũ insistat. t. qa uinum uidet̃ eloquia multiplicare & homines abundantes uino quasi calefacti & audaces libenter in uerba ꝓrumpunt. Videbunt̃ magis eẽ ebrii q̃ sobrii. Reges ergo & principes quos decet maxĩe tẽperatos eẽ & obseruare ordinẽ naturalẽ omnino in suis mẽsis ordinare debent ut recũbentes in multiloquia non ꝓrũpant. Decet ẽt hoc uniuersaliter nobiles & oẽs ciues quia congruum est ẽt & ipsos participare uirtutes & bonos mores. Sed si recũbentes ne tollatur naturalis ordo & ne intẽperati appareãt decet in mẽsis uitare sermonũ multitudinẽ. Decet etiã hoc ipos ministrantes ne negligatur & ipediat̃ ordo & dispositio ministrandi. Immo si ad mensas regũ & principũ aliqua utilia legerent̃ ut simul cum fauces recumbentiũ cibum summunt earum aures doctrinã perciperent esset omnio decẽs & congruũ. Ordinare igit̃ deberẽt reges & principes ut laudabiles consuetudines regni si tales sunt in scripto redate. Vel ẽt laudabilia gesta ꝑdecessorum suorum & maxime eorũ qui sancte & religiose se habuerũt ad diuina & q iuste & debite regnũ rexerunt legerent̃ ad mẽsam uel legeret̃ ad mensã liber de regimine principũ. Vt etiã ipsi principantes iustruerẽtur qualiter principari deberent & alio docerent̃ quomodo est principibus obediẽdũ hæc ergo uel alia utilia tradita scđm uulgare ydeoma ut oẽs per ea edoceri possent ĩ mẽsis regũ & principũ legenda essent. His ergo sic pertractatis circa regnũ domus licet quædã alia perticularia tractari possent tamen quia non omnia particularia sub narratione cadunt proponimus ea silentio pertransire. Imponentes finẽ huic scđo libro in quo de regimie dõestico scđm modulũ nr̃æ sciæ artẽ tradidimꝰ innisi cuiꝰ auxilio a quo oĩs bonitas & sufficientia hẽt eẽ.

ℭ Explicit secundus liber de regimie principum in quo tractat̃ de regimie domꝰ.

ℭ Incipit pr̃ia pars tertii libri de regimine principũ in qua tractat̃ ꝓpter qđ bonũ inuẽta fuit cõitas dõus ciuitatis & regni.

ℭ Quod communitas ciuitatis est aliquo modo principalissima & est alicuius boni gratia constituta. Capitulũ primũ.

q VONIAM omĩnẽ ciuitatẽ cõtingit eẽ cõitatẽ quãdam cum omnis cõitas sit gratia alicuius boni oporret ciuitatẽ ipam constitutam esse ꝓpter aliquod bonum. Probat autem philosophus primo poli. duplici uia ciuitatem constitutam esse gratia alicuius boni. Prima uia sumitur ex parte hominum constituentium ciuitatem. Secunda ex parte ciuitatis cõstitutæ. ℭ Prima uia sic patet quia ut dicitur primo ethi. omnis actus & electio bonum quoddã appetere uidet̃ & primo poli. scribit̃ ꝙ gratia eius quod uidet̃ bonũ omnia operãt̃ omnes. Si ergo oẽs homines ordinant sua opera in id quod uidet̃ bonũ cũ ciuitas sit opus humanũ ex parte hominũ constituentiũ ciuitatẽ oportet ipsam constitutã eẽ gratia eius qđ uidetur bonum, nec sic est intelligendum ciuitatem constitutam esse gratia eius quod uidet̃ bonum ꝙ non sit constituta gratia eius quod existit bonum. Nam cum opa nostra ordiamus ad aliquod bonũ aliqñ ad bonũ illud habemus impetũ a natura. aliquãdo q̃si ex corruptione naturæ. Bonũ ãt illud ad quod oẽs homines habent impetum ex natura sic uidet̃ bonũ quod tamẽ existit bonũ huius autẽ est constitutio ciuitatis. Nam ut dicitur primo poli. natura quidẽ impetus in

ominibus

nmnib⁹ inest ad talē cōmunitatē qualis est cōmuuitas ciuitatis. igit̄ per respectum ad homines ciuitatē constituentes eo q̄ habēt naturalē impetum ad constitutionē eius ciuitas nō solū constituta est gratia eius q̄ bonum uidet̄. Sed ēt q̄ bonum existit. ¶ Secunda uia ad inuestigandū hoc idem sumit̄ ex parte ciuitatis cōstitutæ p̄ comparationē ad ciuitates alias, nam licet nmnis cōitas naturalis ordinetur ad bonum. Maxime tamē ordinat̄ ad ipsum cōmunitas principalissima. Huius āt est cōitas ciuitatis q̄ respectu cōitatis dōus & uici principalissima existit. quare si cōmunitas dōestica ordinat̄ ad bonū & etiam ad mala bona. ut supra in scd̄o libro diffusius p̄habat̄ cōitas uici q̄ est principalior cōmunitate dōestica. multomagis ordinat̄ ad bonum: & adhuc cōmunitas ciuitatis q̄ est principalissima cōmunitas respectu uici & domus maxime ordiat̄ ad bonum. Hoc est ergo quod dicit̄ primo poli. q̄ in cōmunitatē oēm gratia alicuius boni dicimus constitutā. Maxime autē principalissimā omniū & eā quæ est omniū maxime principalis & omnes alias circūpletens potissime gratia boni constitutā esse cōtingit. Hæc autē est cōmunitas pollitica quæ cōmuni nnmine uocat̄ ciuitas. Aduertendum tamen cōmunitatē ciuitatis esse principalissimā non simpliciter & per omnē modū: sed respectu cōmunitatis domus & uici. Est aūt alia cōmunitas principalior ea cuiusmōi est cōmunitas regni de qua suo loco dicet̄. Oñdem⁹. n. cōmunitatem regni utilem esse in uita hūana: & eē principaliorē cōmunitate ciuitatis. Videtur. n. suo modo cōmunitas regni se hēre ad cōitatem ciuitatis sicut hæc cōmunitas se habet ad domum & uicū. Nā ciuitas. u. complectitur domū & uicū & est principalior cōmunitatib⁹ illis & magis sufficiēs in uita q̄ cōmunitates p̄dictæ. sic cnmmunitas regni circūplectit̄ commnnitatem ciuitas. & est multo perfectior & magis sufficiens in uita q̄ cnmmunitas illa.

¶ Quot & quæ bona homines consequūtur de constitutione communitatis polliticæ quæ ciuitas nuncupat̄. Ca. ii.

n ON sufficit dicere ciuitatē constitutam esse graria alicuius boni ut in præcedenti capitulo p̄bat̄ nisi ostēdat̄ quæ & quot sunt illa bona q̄ ex constitutione ciuitatis homines consequuntur. Huiusmndi autē bona quātum ad præsens spectat tria esse contingit. Ordinat̄. n. ciuitas ad uiuere. ad sufficienter uiuere & ad uirtuose uiuere. Viuere enim scd̄m phūm uiuētihus est eē. Sicut ergo aliud est eē. aliud sufficienter eē aliud uirtuose esse. nam esse latissimū est ut dicit̄ in li. de causis est. n. pria rerū creaturatū & nia aliquo mō eē participant. Non tamē omnia participant sufficiēter eē: sed solum illa dicuntur habere sufficiens eē scd̄m naturam suam quæ scd̄m suam speciē babent eē conpletum. Si enim alicui rei desiciat aliqua p̄fectio cōpetens suæ speciei licet possit hr̄e illa res esse aliquod ut imperfectum esse tamē sufficiens esse hr̄e non dicit̄. Latius est ergo esse q̄ sufficienter esse sic etiam latius est sufficienter esse q̄ uirtuose eē: nā uirtute quæ est habims electiuus & moralis de qua hic loqui intendimus participare non pñt nisi rationalia & habētia intellectum. Irrationabilia ergo & etiā inanimata scd̄m naturā suā possunt habere eē sufficiens. Si habeant p̄fectiones cōpetentes p̄prie speciei. Esse tamen uirtuosum habere non pñt quia nequæunt participare uirtute. Illo ergo modo quo distinguim⁹ eē sufficiēter eē & uirtuose esse. distinguere possumus uiuere & uituose niuere. Qualitercūq̄ homo habeat eē uiuit. Non tamē dicit̄ sufficienter uiuere & habere uitā sufficientem. nisi babeat ea quæ congrue sufficiunt ad supplendā indigentiā corporalem. Aliud est ergo uiuere aliud sufficienter uiuere. Sic ēt est aliud uiuere sufficienter & niuere uirtuose. Multi. n. babent sufficientiā ad uitā q̄ propter corruptinnē appetit⁹ uirtuose uiuere ne

gligunt. Multorum igit̃ & maximorũ bonorum cã est constitutio ciuitatis quia per eam homines cõsequuntur oia tria prædicta bona. nam ipm̃ uiuere consequitur homines ex cõmunitate politica. quia sine ea uita hominis esse non põt. Loquimur enim hic de uiuere hominis ut hõ est. Oñdendo ergo uiuere politicũ scdm aliquas leges & scdm aliquas laudabiles ordinationes recusans sic uiuere nõ uult uiuere ut hõ: sed ut supra patuit & ifra patebit. talis uel est hoie peior uel homine melior. Homo. n. est naturaliter pollitictum animal & ciuile ut infra patebit. Ipm ergo uiuere loquendo de uiuere ut hõ consequit̃ hoies ex cõitate politica siue ex cõstitutiõe ciuitatis. ¶ Secundo ex tali cõstitutiõe hoies nõ solũ cõsequũt̃ uiuere. Sed ẽt sufficiẽter uiuere. nã in una domo uel i uno uico nõ reperiunt̃ omnia quæ ad uitã sufficiunt ideo fuit ciuitas con̄stituta habens plures uicos in quorũ uno exercet̃ ars fabrilis. In alio textoria. In alio aliquid ẽm quod uariis indigẽus ad supplendã indigentiã uitæ. Nũquã. n. est ciuitas pfecta nisi habitatores eius ibi inuenire possint oia sufficiẽtia ad uitã. Cõseqmur ergo ex ciuitate nõ solũ uiuere ut homo: sed uiuere sufficiẽter. eo q̃ si pfecta existit est cõtẽtiua omniũ eorũ quæ ad uitã sufficiũt. Bñ ergo dictũ est quod scribit̃ .i. poli. q̃ cõitas quæ est ciuitas cõstãs ex pluribus uicis est cõitas perfecta q̃ ai ut consequens est dicere hmõi cõmunitas est habẽs terminũ omnis p se sufficiẽtiæ uitæ. ¶ Tertio ex cõstitutiõe ciuitatis cõseqmur uirtuose uiuere. nã i ceptio legis latoris & cõstituẽtis ciuitatẽ nõ solũ debet eẽ ut ciues in ciuitate hẽant sufficiẽtiã ad uitã. sed ut uiuant bene scdm leges & uirtuose. Id dicit̃ .i. poli. q̃ facta qdẽ igit̃ est ciuitas uiuẽdi gratia existens ãt gratia bñ uiuendi forte primũ motiuũ hominũ cõstituentiũ ciuitatẽ fuit ipm uiuere & hẽre sufficiẽtiã in uita. Videntes autẽ q̃ solitarie nõ poterant sibi in uita sufficere constituere ciuitatẽ ut unus alterius desectũ supplens haberet sufficientiã in uita. Constituta ãt iam ciuitate & hoies perspicatius intuentes & uidentes q̃ nõ satis est habere sufficientiã in uita nisi uiuant bñ & uirtuose. cũ sine lege & iustitia cõstituta ciuitas stare nõ posset ordinauerũt cõmunitatẽ politicam quæ facta erat ad uiuere & ad habendũ sufficientiam in uita & ad bene uiuere ut ad uiuere scdm legẽ & uirtuose. Si ergo tot bona cõsequimur ex constitutione ciuitatis bene dictum est quod scribitur primo poli. Videlicet q̃ qui primus ciuitatẽ instituit ext stit causa maximorum bonorum.

¶ Quod homo naturaliter est animal ciuile non obstante q̃ contingit aliquos non ciuiliter uiuere. Capitulum. iii.

DVBITANT nõnulli an ciuitas sit aliqd scdm naturã & an hõ sit naturaliter aial pollíticũ & ciuile. nã ea q̃ sunt scdm naturã uidenẽ esse semper & ubiq̃ ut ignis si assit calesactibile semp calefacit & ubicunq̃ est hẽt exercere calefactionis actũ q̃re & ciuitas qd naturale eẽt & hõ naturaliter esset animal ciuile nullos reperiret̃ hõ non ciuilis. Videmus ãt multos societatẽ politicam retinentes eligere solitariam uitã & cãpestrẽ. sed hæ & aliæ dubitatiões similes uidẽt̃ pcedere q̃ ignorat̃ q̃uo naturale est homini eẽ aial ciuile. Nõ. n. hoc est sic hõini naturale sicut est naturale igni calefacere & lapidi deorsũ tẽdẽ. q̃ talia sic eis naturaliter cõpetũt q̃ ad cõtrariũ assuefieri nõ põt eis semp & ubiq̃. Nũq̃. n. toties posset lapis sursũ piici ut assuefceret sursũ ire. Sẽper ergo lapis q̃tũ est de se deorsũ tẽdit & sẽper ignis calefacit hõ ergo nõ sic naturaliter ẽ aial ciuile. sed dicit̃ ei hoc naturaliter cõuenire. q̃ a hz q̃ndã ipetũ & q̃dã aptitudinẽ naturalẽ ut ciuiliter uiuat. Quæ ãt sic naturalia ex casu uel ex aliquo ipedimento siue ex aliq̃ cã ipediri põt ut licet naturale sit hõini eẽ dextrũ multi tñ ex aliquo ipedimẽto uel ex aliq̃ cã repiunt̃ ambidextri sic licet naturale sit homini uiuere ciuiliter. Repiũt̃ tñ multi campestre

campestre uiuêtes:tãgit autem phũs.i.poli. tria quare cõtigit aliquos renuere ciuilem ui tam primũ ẽ fortuna secũdũ nimia prauitas & tertiũ nimia bonitas. ¶ Cõtigit eni prio aliquos eẽ nõ ciuiles ex fortũa ut quia nimi um paupes existẽtes nõ pñt ciuiliter uiuere sed cogũtur ciuitatẽ exire & agros excolere. Sed ꝙ homo reddit̃ nõ ciuilis ẽ nimia prauitas aliq eni sic habent appetitũ corruptũ & uolũtatẽ peruersam ꝙ nequæũt uiuere in societate & ẽm legẽ. Ideo ciuitatẽ aliqñ exeũnt uel si nõ exeãt aliqñ expellunt̃ hii autẽ fũt illi quos ut recitat phũs.i.poli. maledicebat homerus dicẽs maledictus insocialis illegalis scelerat⁹ affectator belli. Veluti sicut sine iugo existẽs sicuti uolatilia cœli existẽtia ¶ Tertio aliqui nõ ciuiliter uiuũt ꝓpter nimiã bonitatẽ uita enim ciuilis & coniugalis est uita bona sed ẽ uita ut homo aliqui autẽ sunt tãtæ perfectionis quibus non sufficit uiuere ut homo sed renuẽtes coniugiũ & ciuilitatẽ eligunt perfectiorẽ uitam nam licet q nubit & q ciuiliter uiuit bene faciat tamen q non nubit & q non ciuiliter uiuit ut liberius contẽplationi uacet melius facit est ergo hõ naturaliter animal ciuile non obstãte ꝙ cõtingit aliquos nõ ciuiliter uiuere nam quicũ ꝙ nõ ciuiliter uiuit nisi ex paupertate uel ex hoc accidat uel ẽ bestia & sceleratus & sine iugo non ualens legẽ & societatem supportare uel ẽ quasi deus.i.diuinus eligens altiorẽ uitam ꝓpter quod scribitur primo polli. ꝙ nõ potens aliis cõmunicare nulla est pars ciuitatis sed uel est bestia uel deus.

¶ Quibus rationib⁹ probari potest ciuitatem esse qd naturale & ꝙ homo naturaliter est animal ciuile & polliticum. Cap. 4.

r EMOVEBANTVR ĩ ꝑcedẽti capitulo obiectiões cõtrariæ p q̃s ꝓbari uidebat̃ ciuitatem nõ eẽ aliqd ẽm naturã & hominẽ nõ esse naturaliter animal ciuile cũ ergo non satis sit remouere omnes obiectiones contrarias ueritatem aliquam impugnãtes nisi adducãtur rationes ꝓpriæ per quas illa ueritas confirmetur. Intendimus in hoc capitulo adducere rationes ostendentes ciuitatem esse quid naturale & hominem eẽ naturaliter animal ciuile. Possumus autem duplici uia ostendere cõmunitatem polliticam siue ciuitatem esse aliquid ẽm naturã. ¶ Prima uia sumit̃ ex eo ꝙ hoc cõmunitas cõplectitur domũ & uicum, secũda ex eo ꝙ est illarum finis & complementum ꝓbatur enim supra ꝙ uiuere erat homini ẽ; naturã ut natura nõ deficiat in necessariis oportet quid naturale eẽ quicquid ẽ; est sed deseruit ad sufficientiã uitæ cõmunitas ergo domestica & etiã uici naturalis sunt qa deseruiũt ad sufficiẽtiã uitæ humanæ quare cũ cõitas ciuilis has cõitates compræhendat & pfectius deseruiat ad sufficientiam uitæ q̃ cõitates illæ oportet eã eẽ ẽm naturã. ¶ Secũda uia ad iuestigãdũ hoc idẽ sumit̃ ex eo ꝙ ciuitas ẽ illaꝝ cõitatum finis & cõplemẽtũ nã ut arguit phũs primo pol. ꝙ ẽ finis generationis naturaliũ ẽ quid naturale & ẽ natura ipsoꝝ generatoꝝ. ut quod est finis hoĩs generationis ẽ qd naturale & natura eius nã finis gñationis reꝝ ẽ forma q̃ p antonomasiã ẽ qd naturale & ẽ ipsa natura. Videm⁹ ãt ꝙ cõitas domus ẽ qd naturale nõ solũ qa deseruit ad sufficientiã uitæ sed ẽt qa cõitates illæ q̃ pficiũt domũ sũt qd naturale. cõstat. n. domus ex cõitate uiri & uxoris dñi & serui patris & filii quarũ quælibet ẽ ẽm naturã sic etiã cõitas uici ẽ qd naturale nõ solũ qa deseruit ad sufficientiã uitæ sed ẽt qa gñatio eius h; eẽ naturale fit. n. uic⁹ naturaliter ex crescẽtia filioꝝ collectãeoꝝ & nepotũ ut uult phũs priõ pol. ꝓpter qd tale crementũ ẽ naturale uicus ipse qd naturale erit ciuitas ergo q̃ finis generationis domus & uici tanquã ad finẽ erit aliud scd̃m naturã eo ꝙ sit finis gñrationis naturaliũ generatio eni domus & uici tãquã ad finẽ & cõplemẽtũ ordinatur ad ciuitatẽ. ¶ Viso ciuitatem eẽ aliqd secũdũ naturã reliquũ ẽ oñdere hominẽ eẽ naturaliter aĩal polliticũ & ciuile ꝙ etiã duplici uia

inuestigare possumus, Prima uia sumit̃ ex p
te sermõis. s̃a ex pte ipet⁹ naturaliter ꝓbat̃
enĩ i pricipio s̃cdi libri ex pte sermõis hoĩe;
esse naturalr̃ aĩal sociale eo ꝙ p sermonẽ ac
qrimus istructionẽ & disciplinã. hoc ãt ex p
te sermõis oñdere possumus hoĩem eẽ natu
ralr̃ aial pollıticũ & ciuile ex eo ꝙ uox hũa/
na quæ dr̃ sermo ẽ aliter significatiua q̃ uox
brutorũ. Vnde philosophus ait primo pol,
ꝙ in aliis aĩalibus ab hoĩe usq; ad hoc eoru;
natura puenit ut uox sit eis signũ delectabi/
bilis & tristabilis ut habeat sensũ delectabilẽ
& tristabilẽ hoc enĩ sibi inuicẽ p uocẽ signi/
ficãt canis enĩ eo ꝙ latrat aliter latrat cũ de/
lectat̃ & cum tristat̃ potest alteri cani p suũ
latratũ significare tristitiã uel delectatione;
quã habet. sed hominib⁹ ultra hoc datus est
sermo p quẽ distĩcte significat̃ qd conferẽs
qd nociuũ & qd iustũ & qd iniustũ Si ergo
cõmunitas domestica ordinat̃ ad prosequẽ
dum cõferens & ad fugiendũ nociuũ: cõmu
nitas uero ciuitatis ultra hoc ordinat̃ ad ꝓ/
sequẽdum iustum & ad fugiendũ iniustum,
oportet cõmunitatẽ domesticam ciuilẽ esse
quid naturale: nã si natura dedit homini ser
monẽ naturalis est illa cõmunitas quæ or di
natur ad illa quæ sunt apta nata exprimi per
sermonem iustum & iniustum nõ proprie
habet eẽ in cõmunitate domestica sed in cõ
munitate ciuili. In ciuitate enim ubi ciues ha
bẽt possessiones ꝓprias & distinctas consur
gũt lites & litigia quid iustum & quid nõ iu/
stum quod nõ proprie fit ĩ domo ubi totũ
ad patremfamilias pertinere uidet̃. Differt
ergo ciuitas a domo quia in ea non solũ q̃ri
tur qd cõferens & quid nociuum sed etiam
qd iustum & quid iniustum utraq; tamẽ cõ/
munitas erit naturalis tã domestica q̃ ciuilis
eo ꝙ per sermonẽ nobis datum a natura re/
præsentat̃ conferens & nociuum & iustum
& iniustũ. ℂ Secũda uia ad inuestigandum
hoc idem sumitur ex parte ĩpetus naturalis
nam omnia animalia habent naturalem im
petum ad cõseruandum ea que sunt eis a na
tura tributa quare si natura dedit homini ui
uere dedit ei naturalem impetũ ad faciendũ
ea per quæ possit sibi in uita sufficere hoc au
tem maxime cõtingit secũdũ philosophũ p
cõmunitatẽ ciuilem eo ꝙ ciuitas debeat esse
cõtentiua oĩum quæ ad uitam sufficiunt. In
erit ergo hominibus ĩpetus naturalis ad ui/
uẽdum pollitice & ad cõstituendum ciuita/
tẽ. Sed cũ id ad quod habemus impetũ na/
turalẽ sit secũdũ naturã oportet ciuitatẽ esse
quid naturale uel eẽ aliquid secũdũ naturã.
ℂ Quia p̃ter cõmunitatẽ ciuitatis utile fuit
ĩ uita hũana eẽ cõmunitatẽ regni. Ca. 5.

P
Ossumus aũt triplici uia ostende/
re ꝙ p̃ter cõmunitatẽ ciuitatis uti
le ẽ humanæ uitæ statuere cõitatẽ
regni. Prima uia sumit̃ ex parte sufficientiæ
uitæ. Secũda ex parte adeptionis uirtutis. Et
tertia ex parte defensiõis & remotionis ĩpe
dimentorũ hostium. ℂ Prima uia sic patet
nã cum ait phũs primo polli. ꝙ cõmunitas
ꝑfecta quæ est ciuitas cõstans ex pluribus ui
cis est habens terminum omnis per se suffi
cientiæ uitæ non sic ĩtelligendũ est ꝙ semp
oporteat ciuitatẽ ex propriis possessionibus
habere omnia quæ reqrunt̃ ad uitã sed suf/
ficit ciuitatem sic esse sitã ꝙ per mercatiões
& ponderis portatiuã & per humanã indu
striam faciliter habere possit sufficiẽtia uitæ
sicut ergo uicus ĩ quo exercet̃ ars fabrilis idi
get uico alio in quo exercet̃ ars textoria eo
ꝙ hoĩes ad sufficientiam uitæ indigeãt tam
operibus fabrorũ q̃ textorum sic quia cõtin
git ciuitates aliquas habundare ĩ uino & de
ficere in fruměto in quo contingit ciuitates
alias habundare oportet ciuitatem unam in
digere auxilio alterius quare sicut utile ẽ ui
tæ humanæ in eadem ciuitate cõgregari di
uersos uicos ut facilius habeant̃ quæ reqrun
tur ad uitã sic utile est ciuitates plures cõgre
gari sub uno principatu aut sub uno regno
ut facilius & melius sibi inuicem subueniant
quantũ ad ea quibus indigemus in uita na;
sicut diuersa membra corporis non eundẽ
actum

actum habent & unum indiget alterius ope ꝓpter quod utile est ipsis mēbris congregari in uno corpore ut sibi inuicem subueniāt. Sic quia non omnes ciuitates habundant i eisdem utile est eis congregari sub uno rege ut melius possint sibi inuicē subuenire in his quæ requirūtur ad sufficientiam uitæ. ¶ Secūda uia ad inuestigandum hoc idem sumitur ex parte adoptionis uirtutis. Intentio enim legis latoris ut supra tāgebat̄ non solū esse debet ut ciues habeāt quæ requirūtur ad supplendam indigentiam corporalē Sed etiā uiuant secundum legē & uirtuose. Immo tāto principalius debet intēdere hoc quam illud quanto anima ē potior corpore & quāto operationes uirtuose excellūt exteriora bona oportet ergo rectores ciuitatis habere ciuilē potētiam ut possint cogere & punire nolētes uirtuose uiuere & turbantes pacem & bonum statum aliorum ciuium quare cum peruersi in ciuitate aliqua nō audeāt insurgere cōtra principem si sciāt ipsum magnā habere ciuilem potētiam & dominare in ciuitatibus multis si cōstet de principe q̄ iuste regat & q̄ non conuertat̄ in tirānū expedit ciuitatibus ꝓpter uirtuose uiuere & ꝓpter corruptionem peruersorū congregari sub uno regno q̄ si tamen princeps tirannizare uellet quāto minorem haberet potētiam tanto magis esset expediens ciuitati. ¶ Tertia uia ad inuestigādum hoc idem sumitur ex parte defensionis & remotionis i̅pedimentorum hostiū. Videmus enī q̄ cū aliqua ciuitas impugnat̄ confederat se ciuitati aliiut melius possit resistere impugnationē hostiū cum ergo regnū sit quali quædam cōfederatio plurium ciuitatū eo q̄ uniantur sub uno rege cuius est quamliber partē regni defendere & ordinare ciuilē potētiam aliaꝝ ciuitatum ad defensionē cuiuslibet ciuitatis regni si cōtingat eā ab extraneis impugnari ꝓpter faciliorem defensionē & tuitionem utile fuit ex pluribus cōmunitatibus polliticis cōstituere comunitatē unā regni.

¶ Q̄d diuersi sunt modi generatiōis ciuitatis & regni & q̄ oportet hunc tertiū librū in quo determināt̄ de hmōi regimine diuidere in plures partes. Cap. 6.

GENERATIONIS ciuitatis & regni duos modos possumus assignare quoꝝ q̄libet est aliquo mō naturalis alter tū ē naturalior altero. Prim⁹ est ille de quo supra in secūdo libro fecim⁹ mētionē ubi diximus q̄ ꝓpter excrescentiā filioꝝ collectaneorum & nepotum domus pōt in uicū uicus in ciuitatē & ciuitas in regnū excrescere. ¶ Alius modus ē ex cōcordia cōstituentiū ciuitatem uel regnum. nam ut recitat philosophus 5o pol. antiquitus homines morabant̄ dispersi uelut tēpore Aristotelis cōtingebat circa quasdā gentes quæ uocabāt̄ archades. ubi quilibet per se morabatur. homines sic dispsi morantes aliquando cōcordabāt in unū constituētes sibi ciuitatē aliquam in qua simul morantes habere possent sufficientius quæ requirūtur ad indigentiā uitæ. hoc ergo modo posset fieri constitutio regni ut si multæ ciuitates & castra simul cōfederarēt̄ & cōcordarēt ut sub uno rege existerēt timētes inimicoꝝ potentiaꝫ. Vterq̄ aūt hoꝝ modoꝝ ē naturalis sed primus. n. naturalior scdo. Prima ē constitutio ciuitatis & regni est dupliciter naturalis. Primo enim naturalis est qa constituitur ex generatiōe quæ ē opus naturæ. ¶ Secūdo naturalis existit qa homines naturalem hēnt impetū ad constituendam ciuitatē & regnū Si enim p generationē ex crescentibus filiis & nepotibus in eadem domo & non ualentib⁹ simul habitare faciāt sibi plures domos & cōstituant sibi uicum & ulterius excrescentibus & non ualentibus habitare i uno uico faciant sibi uicos plures & cōstituant ciuitatem. Ante autē ipsis excrescētibus & nō ualētibus habitare in una ciuitate fabricēt sibi ciuitates plures & constituant regnum talis constitutio regni & ciuitatis est maxime naturalis nō solū quia homines habent natu

talem impetũ ad talem constitutionẽ. Sed
etiã quia hmõi cõstitutio procedit ex gene-
ratiõe filiorũ q̃ est opus naturæ. ¶ Secũdus
aũt modus cõstitutionis regni & ciuitatis ut
cũ ex cõcordia hoium talis cõstitutio habet
esse licet nõ sit adeo naturalis ut prima attñ
naturalis est qa hoĩes ꝓpter uiuere hñt natu
ralẽ impetũ ut cõcordẽt ciuitatẽ cõstituere i
qua repiunť sufficiẽtia ad uitã sic etiã hẽnt
naturalẽ impetũ ut cõstituãt pricipatũ & re-
gnũ quia ꝑ talẽ cõstitutionẽ possunt magis
pacifice uiuere & magis resistere hostibꝰ uo
lẽtibus impugnare ipsos ẽ enim huius impe
tus naturalis. nã sicut hoĩes naturalẽ hñt im
petũ ut uiuãt & ut sufficiãt sibi i uita q̃ fit ꝑ
ciuilẽ societatem. sic naturalem hẽnt ipetũ
ut pacifice uiuant & ut naturaliter resistant
hostibus quod fit ꝑ societatẽ principatus &
regni: uidemus enim ciuitates non existẽtes
sub uno rege plures generales discordias ha
bere ad inuicem. ¶ Enumeratis autẽ duobꝰ
modis generationis ciuitatis & regni quorũ
quilibet dici potest naturalis. possumꝰ adde
re modũ tertium qui quasi ẽ simpliciter uio
lentus. cum enim homines dispersi morabã
tur poterat quis isurgere per tyrannidẽ & ꝑ
uiolentiam & dominari eis & ut facilius eis
dominareť poterat eos uiolenter congrega
re in unũ & constituere iude ciuitatẽ. sic etiã
& regnum ꝑ uiolentiam & per tyrannidẽ &
ꝑ ciuilẽ potentiã opprimat ciuitates alias &
faciat se regẽ cõstitui super illas. ¶ Viso di-
uersos eẽ modos generationis ciuitatis & re
gni restat uidere in quot partes oportet hũc
tertiũ librũ diuidere in quo de hmõi regimi
ne tractaturi sumus patet enim ex dictis na-
turalem generationẽ ciuitatis & regni ordi-
nari ad bene uiuere & ad pacifice uiuere &
ad resistendũ uolentibus turbare pacẽ & ipu
gnare ciues. Ostẽdẽdũ est ergo qualiter pos
sit bene regi ciuitas siue regnum tempore pa
cis & qualiter impugnandũ sit hostes tẽpo-
re belli. Verũq̃ ut patet ꝑ phũm. ii. metha.
& circa finẽ elencorum nullus sibi sufficit in
inueniendo artẽ aliquã sed oportet ad hoc
iuuari per auxiliũ præcedentiũ tradentiũ no
titiam aliquam de arte illa. ideo oportet pro
pter sufficiẽtiã artis regiminis ciuitatis & re-
gni recitare quid senserũt philosophi de hu
iusmõi regimine & quõ antiqtus regebãtur
ciuitates: nam ex hoc aliqualiter manuduce
mur ad sciẽdum quid uitandum & quid imi
tãdum sit in regimine regni & ciuitatis. to-
tũ ergo hũc librũ tertium diuidemus in tres
partes. nã primo narrabunť opiniones phi
losophorũ circa regimẽ ciuile & reprobabũ
tur ea in qbus nisi sunt non bene sentire cir
ca hmõi regimẽ. recitabunť ergo prima re-
gimina instituta ab antiqs philosophis. ut
ꝑ eorum noticiam manuducantur reges &
principes quomodo debeant regere ciuita-
tes & regna. Secũdo ostẽdeť qualiter optia
pollicia siue optimũ regnum & quibus cau-
telis uti debeãt principãtes. & quomodo tẽ-
pore pacis ꝓpter uiuere sufficienter & uirtuo
se regenda sit ciuitas & regnũ. ¶ Tertio ma
nifestabitur quõ eligẽdi sunt pugnatores. &
qualiter ipugnãdi sunt hostes et quomodo
ordinãdæ sunt acies bellorũ et quibus caute
lis uti debeant bellantes.

¶ Quomodo socrates et plato dixerunt ci
uitatem esse ordinatam & quid senserunt
de ciuili regimine. Capitulum. vii.

SOCRATES aũt quãdiu phãtꝰ es
set circa naturas rerũ. Videns circa
naturalẽ sciẽtiã magnã difficulta-
tẽ eẽ, ut narrat phũs in metha. sua cõuertit se
ad moralia quẽ plato suus discipulus i mul-
tis secutus ẽ. propter quod phũs platonem
secũdũ socratẽ appellauit. Determinãdo ãt
socrates et plato de moralibus quicq̃ tetigis-
se uidẽtur circa ciuitatem et regnum ciuilæ.
¶ Primũ est quia dixerunt ciuitatem debe-
re esse maxime unã quia forte ideo hoc opi-
nati sunt qa semper multitudo ab unitate ꝓ
cedit: et semp unitas uidetur esse potior mul
titudine. unde prima causa deus ipse quia est
summe unus arguitur esse summe bonus.
uidetur ergo

uidetur ergo ciuitas esse potissime bōa si sit potissime una, igitur quāto plus ad unitatē procedit tāto plus appropinquat ad termi num bonitatis. ¶ Secundū autem ꝙ circa ciuitatē statuerūt dicti philosophi est quia dixerūt ciuibus omnia esse cōmunia debeꝛ ut ꝙ haberēt omues possessiōes cōmuues uxores ut ꝙ quilibet accederet ad quālibet. & ꝑ consequēs haberēt cōmunes filios. nā quia propter cōmunem usū fœmiarum pa tres non certificarētur de propriis filiis. re putarēt quemlibet puerorum esse filiū pro priū. uidebatur enim socrati & platoni totā dissenssionē ciuium consurgere ex proprie tate possessiōem & ex eo ꝙ quilibet utiꝛ di cere hoc est meū. quarꝛ ut arguebat si possesꝛ siōes essent cōmunes & ciues nihil haberēt propriū cessarent eoꝝ propriæ lites & eoꝝ iurgia. & esset ciuitas optime ordiata. Vole bāt etiā uxores esse cōmunes qa ex hoc cō/ surgeret maxia dilectio iter ciues. nā uxori/ b⁹ non existētibus propriis sed cōmunibus essēt cōmunes filii & qa patrū ad filios est maxima dilectio i ciuitate illa eēt maximus amor eo ꝙ āriqores diligerēt oēs iuniores ut filios. & iuniores eos diligerēt ut patres. Posuerūt etiā huiusmodi cōmunitatē uxo/ rū & filiorū ut esset maxima unitas & ma/ xima coniūctio i ciuitate nā cū sit maxima unitas & maxia coniunctio patrū ad filios antiqores reputarēt se habere maximā uni tatē cū iunioribus. & econuerso eo ꝙ crede rēt eos esse suos filios: illi uero opinarenꝛ eos esse suos patres. ¶ Tertiū uero qd sēse rūt dicti philosophi circa regimē ciuitatis est qa dixerūt mulieres instruendas esse ad opera bellica & debeꝛ bellare sicut & uiros. Inducebanꝛ eni ad hoc ut philosophus reci tat secūdo politi. ex his quæ uidebāt i be/ stiis & i animalib⁹ aliis in qbus nō solū bel lāt masculi sed etiā fœminæ Immo i bestiis & i auib⁹ uiuētibus ex rapina ferociores esꝛ se uidētur fœminæ q̄ mares. nā si considera m⁹ aues ipsas uiuētes ex raptu maiores coꝛ poꝛ & audatiores corde & præstātiores ui rib⁹ sūt fœminæ q̄ masculi. ut ancipitres & austures & aquilæ ut diciꝛ sūt oēs fœminæ. q̄rū masculi sūꝛ uiliores eis. q̄re si i aliis ani/ malibus hoc uidemus ꝙ nō solū bellāt ma res sed fœminæ qa maxime uideꝛ esse ꝛm ordinē naturalē in quo cōmunicamus cum animalibus aliis uidetur ciuitas maxime na turaliter ordiata si ad opera bellica ordinē/ tur non solum uiri sed etiam mulieres.

¶ Quartum ꝙ dixerunt instituēdū esse i ciuitate est qa semper uolebant eos de prin cipari & eē i magistratu. ut qui erāꝛ officia/ les semper essēt officiales & q præpositi sē/ ꝑ præpositi & sic de magistratib⁹ aliis assu/ mebāt etiam ad hoc exemplū de terra. Vi demus eni partes terræ i quibus habundat uena auri semꝑ quasi habundare ibi talem uenā & in quibus habundat uena argenti si militer se habeꝛ. si ergo natura sic agit ꝙ ue nā auri non conuertit i uenam argenti uel in uenā ferri nec ecōuerso. quia maxime be ne operāꝛ si imitamur actiones naturæ, & maxime bene regiꝛ ciuitas si imiteꝛ ordi/ nē naturalē. Vena auri ut principātes maio ri principatu uel existentibus in maioribus principatibus & uena argenti ut existētes i minoribus non debēt conuerti i uenā ferri ut ꝙ fiāt subditi & depōnātur a magistrati bus suis. ¶ Quītū autem ꝙ dicti philoso phi senserūt statuendum circa ciuitatem est quia dixerunt ciuitatem quālibet diuidēdā esse in quinqꝫ partes. uidelicet in agricolas. artifices bellatores consiliarios & prīcipē. Dixerunt eni agricolas necessarios esse ad constitutiouē ciuitatis propter ea quæ requi runtur ad uictum. Artifices uero necessarii erāt propter uestimenta & domos & alia q̄ requiruntꝛ ad uitam. Bellatores quidem ne cessarii existebant propter defēsiouem ciui tatis & reprimēdos hostes. dicebant autē ci uitatē si bene ordinata erat ad minus debe ret habere mille bellatores. & ad plus qnqꝫ milia. Prīcipes uero & consiliarii necessarii

erant in ciuitate ad dirigendum ciues ut uir
tuose uiuerēt. & ut debite obseruarēt leges
tangebant autē dicti philosophi quædã alia
circa regimen ciuitatis de quibus si locꝰ oc
currat merito fieri poterit.

¶ Q ꝺ nõ oportet ciuitatē maximã unita
tem & cõformitatem habere ut socrates &
plato statuerunt. Capitulum. viii.

m AXIMAM unitatē & æqualitatē
ñ oportet q̃rere i omnibus rebus.
nã si oĩa eēnt æqualia iã ñ essēt oĩa
ad hoc enĩ ꝙ sũt oĩa quæ requirũtur ad uni
uersum & ad hoc ꝙ uniuersũ scđm suum sta
tũ sit maxime perfectum oportet ibi dare di
uersa scđm spēm. nã qa tota bõitas uniuersi
ñ potest reseruari i una specie. oꝫ ibi dar̃ spe
cies diuersas ut in pluribus speciebus entium
reseruetur maior pefectio q̃ in una tantũ. sic
etiam in ciuitate ad hoc ꝙ habeat esse perfe
ctũ oportet dar̃ diuersitatē aliq̃ nec oportet
ibi esse omnimodã cõformitatē & æq̃litatē
ut socrates & plato credebãt. ¶ Tangit aũt
phũs ꝭo poli. quasi sex rõnes probãtes ꝙ nõ
oportet ciuitatē esse maxime unitã & maxĩe
conformem. Prima sumit̃ quantũ ad esse
ipsius ciuitatis. Secunda per cõpationē ad
exercitium. Tertia per cõpationē ad partes.
Quarta per cõpationē ad principantes sub
iectos. Quĩta ꝑ cõpationē ad finē. Sexta ꝑ
cõparationē ad ea q̃ uidemus in aliis totis.
¶ Prima uia sic patet nam maior est unitas
unius singularis hominis q̃ totius domus &
domus q̃ uici & uici q̃ ciuitatis & ciuitatis q̃
regni. Constat enim domus ex pluribus per
sonis. Vicus enim ex pluribus domibꝰ. ciui
tas ex pluribus uicis. & regnũ ex pluribꝰ ciui
tatibus. Si ergo tãtũ uniretur domus ꝙ oẽs
habitantes in ipsa fieret una persona iã non
remaneret domus sed fieret homo unꝰ ali
quis singularis. sic si tantum uniretur uicus
ꝙ fieret una domus iam non remãeret uicꝰ.
Eodem autem modo si tantum uniret̃ ciui
tas ꝙ fieret unus uicus uel una domꝰ non ul
terius remaneret ciuitas. requirit enim ciui
tas aliquã diuersitatem ultra q̃ si descendat̃
perit esse eius. Dicere ergo in ciuitate uel in
regno esse debet̃ omnē unitatē ē dicere ciui
tatem nõ esse ciuitatem & regnum nõ eē re
gnũ. ¶ Secũda uia ad inuestigãdũ hoc idē
sumitur per compationē ad exercitũ uel ad
pugnationē nam ut dicitur ꝭo poli. alterũ est
compugnatio & ciuitas. nã hoc quidē. s. cõ
pugnatio utilis est ꝭm quantitatem q̃uis sit
idē specie. Est enim cõpugnatio auxilii gr̃a
sicut enim plures homines magis trahũt na
uem quantum illi plures sint eiusdem ritꝰ &
sint similes & cõformes. sic plures homines
magis bellant. ciuitas autem nõ sic sed cõsti
tuta ē ad sufficientiã uitæ. quia ergo diuersis
indigemus ad uitã oportet in ciuitate diuer
sitatem esse. ¶ Tertia uia declarans & mãi
festãs uias prædictas sumitur per compatio
nem ad partes nam sicut qa idem corpus di
uersis indiget operibus ut ambulatiõe tactu
uisiõe & auditu. Ideo oportet ibi dare diuer
sa membra exercentia diuersos actus. sic qa
ad indigentiã uitæ indigemꝰ domibus uesti
mẽtis & uictualibus & aliis hmõi. oportet i
ciuitate dare diuersitatem aliquã ut in ea re
periat̃ sufficientia ad uitã. sicut ergo si ñ eēt
diuersitas in mẽbris corpis ut si omnia essēt
oculi corpus ĩpfectũ esset. qa licet uideret ñ
posset audire nec ambulare sic si esset maxĩa
conformitas in ciuitate ut ꝙ omnes essēt tex
tores uel coriarii. ciuitas ĩpfecta esset qa ad
sufficiẽtiã uitæ nõ solũ ĩdigemꝰ calciamẽtis
sed etiã ĩdigemus uictualibus & domibus &
aliis quæ reqrunt̃ ad uitã. ¶ Quarta uia su
mitur ꝑ compationē ad principãtes & subie
ctos. nã cũ ciuitas sit ordo ciuiũ ad aliquem
principantē uel dominantē ut cũ in ciuitate
oporteat dar̃ aliquos magistratꝰ & aliquas ꝓ
posituras ꝙ nõ esset nisi ibi aliq essēt domi
nantes & aliq subiecti. Quare cũ hoc diuer
sitatē requirat oportet i ciuitate dare diuer
sitatē aliquã. ¶ Quĩta uia sumit̃ ꝑ compa
tionem ad finē. nã finis ciuitatis est bene ui
uere & habere sufficientiã i uita. nã ciuitas ē

cōitas habens termioū oīs per se sufficiētiæ uitæ. sed ut dictū est ad sufficientiā uitæ requirūt diuersa, Ideo oportet ciuitatē hr̄e aliquā diuersitatē. in se diuersos hr̄e uicos ut expediens ad uitā φ nō reperitur io uno uico reperit̄ in alio. ℭ Sexta uia sumit̄ per cōparationē ad alia tota. ut nūq̄ melodia q̄ est multitudo uocū est bñ ꝓportionata si sit oēs uoces æquales. sed ad cā cōsonātiā oportet ibi dare diuersitatē tonorū sic pictura nūq̄ ē bñ ordinata nisi ibi sit diuersitas colorū. sic & ciuitas nūq̄ bñ ordinata erit nisi sit ibi diuersitas officiorū. Decet ergo hoc reges & prīcipes cognoscere qa nūq̄ qs bñ nouit regere ciuitatē nisi sciuerit q̄liter cōstituit̄ & nisi cognoscat φ oportet in ea diuersitatē eē.

ℭ Quod oon expedit ciuitati omnia sic esse cōia ut socrates ordinauit & φ reges & principes hoc decet cognoscere. Ca. ix.

SERMO in pricipiis debet eē longus & φ paruus error in principio maxius est io fine. Diu ergo suot prīcipia ꝑtractāda & lōgis sermonibus sunt excutiēda ne circa ipsa cōtingat error. quare cum in regimine ciuitaris primo sit pollicia ordinaoda. diu inuestigādū est qualiter ciuitatē oportet eē unam & quam diuersitatem habere debet. & quomō ciues decet se habere ad inuicē quibus cōmunicare debēt utrū omnia deberent eē cōia & quid debeāt hr̄e ꝓpriū. Hæc. n. sunt quasi principia & quasi quædā præambula ad sequeotia. Volumus āt in hoc capitulo ostendere φ nō expedit uitati hr̄e omnia cōmunia ut soccrates ordinauit, nec sequerent̄ illa booa quæ opinabatur socrates si sic ordinaretur ciuitas. Credebat. n. si eēnt cōmunes possessiones uxores & filii cessarent litigia qa crederēt ciues oēs pueros eē filios suos & sic eēt in ciuitate maximus amor. ℭ Possumus autem tripliciuia oñdere φ hoc oō expedit ciuitati. Pⁱo quia nō cessarent litigia. Scdo qa ciues non reputarēt omnes pueros ꝓprios filios. Tertio quia inter eos non esset magnus amor.

ℭ Pⁱa uia sic patet nā quātūcūq; possessiones essent cōmunes usus tamen pertioentium ad uictum eēt ꝓprius. nam sicut fieri oō potest qd̄ ex omnibus ciuibus fiat unū corpus realiter ita eē non pōt φ ille idem cibus qui nutrit corpus unius ciuis nutriat corpus alterius. Existentibos ergo possessioībus cōibus oporteret cuilibet distribui quæ reqruntur ad supplendā indigētiā corporalē & qa hō nimis decipit̄ io proprio cōmodo semper uidetur ei se plus debere recipere q̄ accipere. Immo quia impossibile est omnes ciues æq̄liter eē prudētes & bonos & eē æqualiter utiles ciuitati statim insurgeret rixa iter eiues qa quilibet crederet plus eē accepturū ut dū unus ciuis iudicaret se meliorē alio uel licet secundū digoitatē suā ei fieri retributionē. Hanc aūt æqualitatē nō de facili esset possibile reseruari inter ciues absq; dissensione & lite qa q̄libet deceptus in iudicādo de seipso appreciat̄ se plus ualere q̄ ualeat. Cōmunitas ergo possessionis q̄ ordinabat socrates ad uitandum lites potius esset causa litigii q̄ pacis. nā ut supra in secūdo libro tetigimus hæc est uita perfectorū nō here propriū. Perfecti autem sunt pauci. Lex ergo imponenda oībus ciuibus & toti populo debet eē talis scđm qoā hoīes cōmuniter possint uiuere, nnde & phūs ait in poli. eiues nō esse applicandos legibus. Sed leges ciuibus. Tales eoim debent eē leges & talis debet eē ordioatio ciuitatis quæ competat omni populo & cōi uitæ. cuius modi nō fuit ordinatio socratis qa inter gentes cōiter uiuētes absq; multis litigiis obseruari nō posset. Dato tñ cōitatē possessionū posse obseruate absq; litigiis. Cōitatem tamē fœmiarū ꝓpter quā oolebat socrates filios esse cōmunes nō est possibile obseruari absq; litigiis. ℭ Secūda uia sic patet. nā si omnia sic essent cōmunia non oporteret cines omnes pueros reputare filios ꝓprios. ymmo qa puerorꝝ aliq eēnt similes aliq̄bus ciuibus & aliq aliis q̄libet ciuis appropriaret sibi ī filium quē uideret si-

bi esse similē. Vnde & phūs narrat scdo po liti. q̄ apud quasdā gētes ut in supiori libro uxores sunt cōmunes. Filios tñ ciues diuidūt scdm̄ similitudinē. Quilibet.n. appropriabat sibi in filios quos uidebat ei eē similes. nā & in aliis aīalibus hoc contingit quia multæ fœmellæ reddūt filios similes fratribus. quēadmodū in terra fallariæ q̄dā equæ erāt ut phūs recitat semp reddebāt filiū simile patri ꝓpter q̄d uocata est iusta. Nō ergo supposita cōmunitate uxorū eēt bonū illud quod oppinabatur socrates uidelicet ciues omnes pueros crederēt eē proprios filios. ¶ Tertia uia sic patet nā supposita cōitate uxorum non esset tantus amor in ciuitate ut oppinabatur socrates. nam modica cōiunctio plus iducit de amore si sit certa & nota quā multa si sit ignota & dubia. Licet. n. maior sit cōiūctio patris ad filiū q̄ patrui ad nepotem plus tamē patruus diligeret nepotem si firmiter crederet ipm̄ eē talem q̄ pater filiū si rationabiliter dubitaret se eū genuisse. nā plus et mō de dilectione in ciuitate ut phūs i innuit. 2. poli. quia unus diligit aliū tāquam filiū. alius tāquā fratrē. alius tāquam nepotem. alius tāquam fratruelem. Appellat aūt phūs fratrueles qui sunt ex duobus fratrib⁹ nati. Alius uero diligit ipm̄ tāquam contribuelē. i. tāquā natū ex eadē tribu uel scdm̄ aliquā aliā consanguinitatē q̄ fuerit. quam ponebat socrates. Modica. n. cōsanguinetas si sit nota & certa maiorē dilectionē causat q̄ filiatio si sit dubia & ignota. Cōitas ergo illa quā ponebat socrates nō est expediens ciuitati. Decet āt hoc hoc reges & principes diligenter aduertere ut sciant sic ciuitatem ordinare ut expedit cōitati ciuium.

¶ Quæ mala consequunt̄ si in ciuitate uxores & filii ponantur esse cōmunes. Ca. x.

PHYLOSOPHVS scdo politicorum probat multa mala se q in ciuitate si uxores & filii ponant̄ eē cōmunes. Quatuor. n. ad p̄sens spectat enumerare possumus. 5. mala q̄ phūs tāgit ibidē sequētia ex tali cōitate. Primū est iniuria cōsanguineorū. Scdm̄ uilificatio nobiliū. Tertiū iniuria filiorū. Quartū in tēpantia uenereorū. Quintū abusio parētū. ¶ Primū sic patet. nā oportet in ciuitate cōsurgere lites uulnerationes. & cōtumelias q̄ tāto detestabiliores sunt quāto cōmittunt̄ in p̄sonā magis cōiūctā. Expedit ergo ciuitati ꝓpter honestatē & bonitatē morū parētes eē certos de suis filiis & quoslibet certificari eorū consanguineis. ne ꝓpter ignorātiā filii in ꝓprios parētes & cōsanguineos inter seipsos in iurias & cōtumelias inferāt. quare cū cōitas uxorū quā socrates ordinauit tollat certitudinē filiorū & notitiā cōsanguineitatis nō est cōmēdāda qa ex hoc cōseq̄t̄ aliquos de facili ꝓpter ignorātiā iniuriari cōsanguineis suis. ¶ Scdm̄ malū sic ondit̄ nā supposita cōitate uxorum & filiorū sequeret̄ uilificatio nobiliū. & exaltatio agricolarū & personarū uilium. nam esse nō potest uxores & filios cōmunes. nisi æqualis cura gerat̄ de filiis nobiliū & custodū ciuitatis quæ gerit̄ de filiis agricolarū & personarū uiliū. quare filii nobiliū deprimerent̄ & uiliū exaltabunt̄. Nō ergo erit amicitia inter ciues. qa scdm̄ phūm in eth. ꝓportionale & æquale amicitiā soluit. Cū ergo bōi & nobiles sint supra uiles & ignobiles. tūc est amicitia inter eos qn̄ q̄libet se hēt scdm̄ ꝓportionē suā. ut q̄n ignobiles seruiēt nobilibus & nobiles eis retribuunt mercedē scdm̄ proportionē seruitii. Velle ergo filios ciuiū cōmunes eē & æqualē curā geri de filiis nobiliū & ignobiliū est uilificare nobiles & exaltare ignobiles & nō saluare amicitiā iter eos. ¶ Tertiū malū sic declarat̄. nā supposita p̄dicta cōmunitate sequeret̄ incuria filiorum. nā ut dicit phūs 8. ethi. multis eē amicum scdm̄ p̄fectā amicitiā nō cōtingit nec cōtingit multas personas simul amare ualde. nā ualde amare dicit quādā superabundantiā. Superabundantia qdē magis est apta nata eē ad unū q̄ ad multos unde in eodē. 8. concludit philosophus q multis

ꝙ multis placere ualde non ē facile q̃re si q̃libet ciuis crederet quēlibet puerorū eē proprīū filium, qa partiretur eius amor in tantā multitudinē modicū diligeret unūquēq;. & modicū curaret de unoquoq;. Immo quilibet ciuis nisi eēt fatuus nullo modo suspicari posset oēs pueros esse suos filios. Si ergo oēs diligerent tāq̃ filios hoc esset ratione duorū uel triū puerorum quos crederent eē ꝓprios filios & quia illi non essent eis certitudinaliter noti opinabat̃ socrates ꝙ oēs alios intime diligerent ꝓpter illos. sed ut arguit phūs primo pol. ꝓpter duos uel tres uel ꝓpter paucos pueros uelle magnā multitudinē diligere puerorū tāquā proprios filios hoc est pōere parū de melle in multa aqua. Sicut ergo parū mellis totum unū fluuiū nō posset facere dulcē. Sic amor duorū uel triū filiorū innumerabilē multitudinē puerorū existentiū in ciuitate una non posset reddere placibilē & dilectā. Sed non existēte dilectione ciuiū ad pueros non habebit̃ eoꝝ cura debita, sequit̃ ꝙ supposita cōmunitate q̃ ordinauerat socrates non habeat̃ debita cura nec diligētia debita erga filios. ℭ Quartū malū sic ondi pōt quia uirtus generatiua est ita corupta & sic est īsatiabilis cōcupiscētiæ appetitus. ꝙ nō havēte uiro nisi unā uxorē. adhuc est ualde difficile debite & tēpate se hēre erga illā. Sicut ergo ꝓuocata gula ꝑ multitudinē ciborū difficile est eē abstinentes sic ꝓuocatis ꝑ multitudinē fœmiarū difficile est & quasi inpossibile est eē tēperatū. ℭ Quintū āt malū sic māifestari pōt. nā nō hētibus parētibus cognitionē de ꝓpriis filiis & filiabus de leui fieret abusus parentū & cōsāguineorū. ut ꝙ filii cognoscerent matres & patres filias. socrates uolēs hoc incōueniēs uitare dixit ꝙ spectabat ad pricipē ciuitatis hēre curā & diligētiā ne filii coirēt cū matribus. & patres cū filiabus. sed ait philosophus hoc nō sufficit. qa si filii & filiæ cōes erāt. & nō iudicabāt̃ eis ꝓprii parētes dato ꝙ ꝓhiberet̃ filio actus uenereus circa matrē. & patri circa filiā non ꝓhibebat̃ eis amor libidinosus & cōcupiscētia ex quo nō māifestabat̃ eis parētella illa. q̃re cū in ꝑsonis tā cōiūctis nō solū detestabilis sit actualis cōmistio. sed ēt abhoiabilis sit cōcupiscētia & amor libidinosus repħēsibilis erat opinio socratis de cōmunitate uxoꝝ & filioꝝ. ℭ Decet ergo reges & pricipes sic ordiare ciuitatē. ut ꝓhibita cōitate fœmiarū & uxorū certificēt̃ parētes de ꝓpriis filiis.

ℭ Quō expediat ciuitati possessiones esse proprias & quomō cōes. Ca. xi.

SSE res cōes ut ait phūs. 2. politripliciter pōt intelligi. nam in re-
c bus desemientibus ad uictum est
considerare duo uidelicet res fructiferas ut agros uineas arbores: & fructū qui oritur ex talibus rebus. ut uina frumenta poma. q̃re si sit cōmunitas ciuiū erga talia: uel erūt cōmunes res fructiferæ & diuident̃ fructus uel possessiones erūt ꝓpriæ & fructus redigent̃ in cōe ꝙ antiqtus ut recitat phūs apud quasdam nationes fiebat. uel utrunq; erit commune tā res fructiferæ q̃ fructus. ut soctates ordinauit. Volebat. n. ut superius tangebat̃ ꝙ simul eēt ꝓprium in ciuitate nec possessiones nec fructus nec filii nec uxores ꝙ nulla dissensio oriretur in ciuitate. Videtur autē hæc ordinatio socratis ut phūs ait supficieterus cōsidetata ualde expediēs ciuitati. Cū enim quis audit ciuitatem sic ordinatam eē ubi est tanta cōitas ciuiū reputat eam fœlicē eē & existīat ciues se maxie diligere & absq; litigio uiuere īter quos tāta cōitas obseruatur. sed ut dicit̃ scđo polli. in actibus particularibus oportet ad experiētiā recurrere. experti enim sumus ꝙ habētes aliqua cōmūia plura litigia īter se habent q̃ si quilibet propria possideret. ℭ Possum⁹ autē triplici uia inuestigare ꝙ si tes ciuiū cōmunes essēt plura litigia in ciuitate consurgerent q̃ si gauderent possessionibus ꝓpriis. Prima uia sumitur ex parte possessionū cōium. Secunda ex parte cōicantiū in rebus illis. Tertia ex par-

te imparitatis ciuiũ. ¶ Prĩa uia sic patet. Tã cum aliquid est cõmune aliquibus cũ uous ab usu & fructu illius rei cõis propter alium impedit̃ consurgit lis & discordia inter eos. Videmus .n. fratres uterinos ꝓpter hereditatem quam cõem habent multa hr̃e litigia dum uous hereditate illa non utit̃ ꝓpt alteri expedire uidet̃. Si ergo fratres uterini q pauci sunt & firmiter credunt se eẽ tãta consanguinitate coniunctos multa hñt litigia quia hereditatem hñt cõmunẽ quanto magis inter ipsos ciues. Si oĩa eis eẽnt cõia multa orirent̃ litigia: cũ ipsi multi sint & diuersarũ uoluntatũ, nec sit inter eos tanta cõiunctio consanguinitatis. sicut inter uterinos fratres oã & si fieret ut socrates dicebat ꝙ omnes ciues ꝓpter cõitatẽ mulierũ & uxorũ crederent se esse consanguinitate cõiunctos attñ inter eos scd̃m rei ueritatem non esset tanta cõsanguinitas sicut inter fratres uterinos. Immo illa consanguinitas q̃ inter illos existeret certa & nota eẽ nõ posset ut in ꝑhabitis ꝓbabat̃. Si ergo certa cõsãguinitas nõ tollit dissensionẽ paucorũ habentiũ hereditatẽ cõem multomagis ifra hmõi dissensionẽ nõ posset tollere iter multos ut inter oẽs ciues. ¶ Secuoda uia ad iouestigandũ hoc idẽ sumit̃ ex parte cõmunicãtiũ in hereditate cõmuni. nã quãto aliqui plura habent cõmunia taoto magis ad iouicẽ cõuersant̃. sed cũ eẽ non possit aliquos ualde & diu cõuersari ad inuicẽ nisi inter eos litigia oriant̃ ex parte ipsorũ cõmuoicaotiũ in hereditate cõmuni eo ꝙ oporteat eos ualde ad inuicẽ conseruari oñditur ut plurimũ homioes habere lites & iurgia ꝓpter qd̃ phũs ait. 2. poli. ꝙ ab ipis famulis qb⁹ plurimũ indigemus ꝓpter ancillares administratiões maxime offẽdimur & iodignãur erga illos qa oportet oos hr̃e ad illos multa colloqa & diu conuersari cũ illis. Quare si inter dominos & filios quos hñt ita subiectos propter diuturoã cõuersationẽ tot litigia oriũt̃ quãto magis orirẽt̃ ioter ciues quorũ unus alteri subesse nõ uellet si haberẽt hereditatẽ cõmunẽ & si oporteret eos ualde ad iouicẽ cõuersari. ¶ Tertia uia sumit̃ ex parte iparitatis ciuiũ. oã si omnibus ciuib⁹ eẽnt hereditates cões qa ualde difficile esset & ualde sumptuosum tantã multitudinem extraneorũ quærere qui possent tantã terram colere. expediret ciuitati sic diuidi ut aliqui ciuium terram colerent. Aliqui uero insisterent circa custodiã ciuitatis q̃ & socrates cõcedebat. Cũ ergo custodes ciuitatis nobiliores sint agricolis tãq̃ meliores & nobiliores estimarent se plus eẽ accepturos de fructibus possessionũ q̃ illi. Iosurgeret igitur dissensio inter eos quia agricolæ magis laborãtes circa possessiones minus de fructibus capent. Cõsiderata ergo infirmitate hoĩum & diligenter oiso. ꝙ cõiter populus a uia pfecta deuiant expedit ciuitati ne ioter cioes oriãt̃ dissensiones & iurgia nõ sic eẽ possessiões cõmunes ut socrates statuebat. Via ãt phi si cõsideret̃ modus & status hominũ est expeditior ciuitati. Ait. n. possessiones & res ciuiũ debere eẽ ꝓprias & cõmunes, ꝓprias quidẽ quantũ ad dõium: cõmunes uero ꝓpter uirtutẽ liberalitatis. ¶ Diligenter igit̃ inspecta humaoa conditione ꝓut cõiter populus obseruatiuus est legum & laudabilium ordinationũ expedit cuilibet hr̃e res possessiones ꝓprias quantum ad dñiũ. nã qlibet dñaos bonis ꝓpciis adhibebit debitam diligentiã circa illa. expedit ãt talia esse cõmunia scd̃m liberalitatẽ. quia ciues inter se debeot liberales eẽ cõicando sibi inuicem propria bona. Vnde & apud lacedæmones ut recitat̃ scd̃o poli. tanta erat liberalitas ꝙ licet quilibet haberet ꝓpria booa quantũ ad dñium tñ propter liberalitatẽ quãtum ad usum erant illis ciuib⁹ cõmuoes serui. equi. caoes. Quilibet .n. ciuiũ cũ indigebat absq; alia requisitiõe utebatur alterius equis canibus & seruis.

¶ Quod reges & principes non debent dispooere ciuitatẽ sic ꝙ mulieres ordinent̃ ad opa bellica ut socrates statuebat. Ca. xii.

ET in

T in præcedentibus dicebat᷑ socra
e tes statuit mulieres instruēdas cē
ad opa bellica & debere bellare si
cut & ueri assumēs exēplū ex bestiis ex qui/
bus tā mares q̃ fœmiæ bellāt. Sed qa reges
& pricipes & uniuersaliter illi quorū est ciui
tatē dispōere nō debeāt ordinare mulieres
ad opa bellica;sed uiros triplici uia uēari pos
sumus scd̄m tria q̃ reqrūt᷑ ad bellū. Hoies
.n. bellatores decet eē mēte cautos & ꝓui/
dos corde uiriles & animosos corpore robu
stos & fortes. Cautela.n.& ꝓuidētia est ne/
cessaria in bellis. nā aliqñ ꝓpter cautelas ad
hibitas plus supāt᷑ hostes ex sagacitate q̃ ex
fortitudine. Pauci.n. bellatores si sint saga/
ces & industres supant multos nō fortitudi
ne:sed prudētia. Mulieres ergo qa hñt con
silium inualidū & ab usu rationis deficiunt
non sunt ita industres & ꝓuidæ sicut uiri nō
sunt ordinandæ ad opa bellica. Nā in bellis
magna cautela est. Adhibenda ēt industria
qa scd̄m uegeciū in de re militari si alia ma
le acta recuperari pñt casus tñ bellaꝝ irreme
diabiles sunt ex ipsa igitur industria quæ re
qrit᷑ in bellantibus arguere possumus mu/
lieres instruendas non esse ad opera bellica.
¶ Secunda uia ad inuestigandum hoc idē
sumit᷑ ex uirilitate & animositate q̃ reqritur
in bellantibus, unā ut dicit᷑ tertio ethi. finis
& terminus ominū terribiliū est mors O pa
ergo bellica quæ reqrūt hominē impauidū
& animosū eo ꝙ bellantes opponant se pe
riculis mortis. Mulieres āt cōiter sunt paui/
dæ & inuiriles quod cōtingit eis tam ex fra/
gilitate corporis q̃ ex frigiditate complexio
nis. nam ut dicebatur supra frigiditas uiam
timori præparat. Frigidi.n. est constringere
& retrahere. Animosi uero & uirilis est ad
alia se extēdere. Calor.n. reddit habentē ani
mosū & uirilē. Frigiditas uero timidū & pu
sillanimū. Q uare mulieres q̃ sunt pauidæ &
pusillanimes ad opa bellica destinari nō de
bēt. In bellis.n. melius pauidos expellere q̃
eos in societate habere. nā cum humanū sit
timer᷑ mortē. Viriles ēt & animosi trepidāt
uidentes timidos tredidare. ne igit᷑ reddan
tur bellantes pusillanimes quos constat esse
timidos oportet ab exercitu expelli. ¶ Ter
tia uia sumit᷑ ex parte fortitudinis corpora/
lis. nā cū bellantes oporteat diu sustinere ar
morū pondera & dare magnos ictus expe/
dit eos hēre magnos humeros & renes ad
sustinendū armorū grauedinē & hēre for/
tia brachia ad faciendū pcussiōes fortes. Mu
lieres igit᷑ eo ꝙ hñt carnes molles & defici
unt a fortitudie corporali ad opa bellica or/
dinari nō debent. Rō autē quæ mouit socra
tē ad hoc ponendum sumpta a similitudine
bestiarū insufficiens est. qa fm phm.2. poli.
bestiis nihil obtinet yconomice nec partici/
pāt rōne hois. ergo scd̄m debitā yconomi
cā & scd̄m debitā dispensationē ordiare do
mū & ciuitatē quare in his in quibus bestiæ
præter rōnem agunt eas sequi nō debent.

¶ Q uod reges & principes nō sic debent
dispōere ciuitatem ut semper idem in eisdē
magistraribus præponantur. Ca.xiii.

ICEBA T socrates semper eosdē
d debere esse pricipes in ciuitate lo/
quebatur enim de principatu pro
ut sumit᷑ ꝓ quolibet dominio uel pro quo
libet magistratu siue pro qualibet præpositu
ra. Possumus autem triplici uia ostēdere ꝙ
non sit expediens ciuitati semper præpone
re eosdem in eisdem magistratus. Prima uia
sumit᷑ ex parte regiæ maiestatis ul'cuiuscūqꝫ
alterius cuius est tales dignitates tribuer᷑. Se
cunda ex parte ipsorum præpositorum. &
tertia ex parte ciuium. ¶ Prima uia sic pa/
tet. nam ut dicitur.5.ethi. principatus uirum
ostēdit. Prius enim q̃ assumant᷑ hoies ad ali/
quam dignitatem non sic manifestat᷑ eoꝝ
bonitas & malicia. nā qa ꝑsona priuata nō
sic potest iustificare ut publica. & habēs po
testatē. & qa nō tot oculi respiciūt ꝑsonam
priuatā q̃ publicam non scitur qualis sit uir
donec est persona priuata nō habens ptātē
sicut cognoscit᷑ postq̃ ad aliquā ꝓpositurā

uel ad aliquē magiſtratū aſſumit̃. quare cū deceat regiā maieſtatē & uniuerſaliter oēm ciuē cuius eſt magiſtratus & ꝑpoſituras tri/buere cognoſcere q̃les ꝑficiant ꝑpoſitos & magiſtros. Si principatus & magiſtratus & uniuaſaliter q̃libet ꝑpoſitura uirū oñdit & māifeſtat expedit tribuentē ꝑpoſituras & magiſtratus ſup ciues prius expiri q̃les ſint quos ꝑfecit in ꝑpoſitos uel magiſtros & po tea expimēto aſſūto debet eo in dictis offi/ciis affirmar̃. uel ad maiora aſſūere ꝓut ei ui debit̃ melius expedire. ℭ Scda uia ad ine/ſtigādū hoc idē ſumit̃ ex parte ipꝯorū ꝑpoſi torū nā multa mala & multas iniuſtitias cō mitterēt ꝑpoſiti ciuitatū ſi ſcirēt ſe eē perpe tue tales a qbus cauerēt ſi cōſiderarēt ſe eſſe ab hmōi officio remouēdos. ℭ Tertia uia ſumit̃ ex parte ipſorum ciuiū quibus huiuſ/modi præpoſiti præponunt̃. Nam ſicut me dici nō eſt cōſiliari de ſāitate. ſed eius eſt in/tendere ſanitatē tanquā finē. Sic eius cuius eſt ciuitatem ordinare non eſt conſiliari de pace & de concordia ciuiū. Nam ut dicit̃. 3. ethi. conſiliū nō de fine: ſed de his quæ ſūt ad finē. pacem & concordiam ciuiū debet intendere rector ciuitatis tanq̄ finē. Sic er/go diſponenda eſt ciuitas ut conſeruet̃ in pa ce. & ut ibi ſeductiones nō inſurgant. Muta re autem aliqñ magiſtratus & pricipatus & diſtribuere eos diuerſis perſonis ut innuit phūs. 2. pol. uidet̃ facere ad qetū & pacificū ſtatū ciuium. Nā ſi ſpretis aliis ſemper iidē in magiſtratibus & præpoſituris præficiāt̃. Alii uidentes ſe eſſe deſpectos ad ſeditionē confugiunt. & ciuitatem turbant. Hanc āt tertiā rationem improbantem ordinationē ſocraticam tangit phūs. 2. poli. cum ait ꝙ ſo crates ſemper facit eoſdē pricipes quod eſt ſeditionis cā apud nullam dignitatem poſ/ſidentes. Videntes. n. nullam dignitatē poſ ſidere ſi contingat eos eſſe uiriles & animo ſos ſeditiones mouent.

ℭ Quod non ſic ordinanda eſt ciuitas ſi/cut ſocrates ſtatuebat. Capitulum. xiiii.

q

VIA credimus phōs determinantes de polliciis & de ordie ciuium nō ſine rōne locutos fuiſſe. I ōbū ſe habet eorū opiniones tractare. non oſtē tationis cauſa. ſed quia hoc requirit præſens methodus quā itēdimus tradere de regimi ne ciuitatis & regni. Viſo. n. quid circa hoc ſenſerūt phi & pertractatis eoꝝ opiniōibus clarius apparebit quid circa huiuſmodi regi men ſit cenſendū. quare cum patefactum ſit in ꝑcedentibus nō expedire ciuitati poſſeſ/ſiones. uxores & filios eē cōmunes ut ſocra tes ſtatuebat. nec eē decens mulieres ordina ri ad opera belica. nec eē utile eoſdē ſemper in eiſdē magiſtratibus præfici ut ſocrates ſta tuiſſe uidebat̃. Reſtat ergo exequi de iuſſio ne & ordine ciuitatis quā ſocrates ordiauit. Dicebat enim ſocrates ut ſupra tāgebam ci uitatē. v. in ſe debere habere uidelicet princi pē. conſiliarios. bellatores. artifices. & agri colas. Volebat. n. bellantes eſſe partem ciui tatis diſtinctā ab aliis ciuibus. numerum au/tem bellantiū ſtatuebat dicens in qualibet ci uitate debere eſſe ad plus. v. milia ad minus mille. Huiuſmodi autē ſtatutum quantū ad bellatores tripliciter improbari pōt ſēm tria quæ de ipſis bellantibus ſocrates ſtatuebat. Prima. n. dicebat eos eſſe alios & diſtinctos ab aliis ciuibus. Secūdo ſtatuebat magnam multitudinem bellatorum. Tertio ponebat eos in quodā determinato numero. ℭ Pria uia ſic patet nam ſemper bonū cōe præpo/nendum eſt bono priuato. Naturale. n. eſt partē ſe exponere periculo ꝓ toto. ut bra/chiū ſtati exponit ſe periculo ꝓ defenſione corporis. Præter ergo ordinē naturalē agit qlibet ciuis ſi nō expōat ſe piculo ꝓ defēſio ne patriæ. Nō ergo ſic ſeparādi ſūt bellato res ab artiſicibꝰ & ab aliis ciuibꝰ ꝙ ciues alii ꝓ defēſiōe patriæ bellare nō oporteat meli/us. Eſt ergo dicere i ciuitate tot eē bellatores & defēſores patriæ quot ſūt ibi ciues uolen tes portare arma q̄ ſeperare bellatores ab ali is ciuibus. ℭ Scda uia ſic patet. nā cōſtitue/re tantum

re tãtam multitudinẽ bellatorum in q̃libet ciuitate ut. v. milia. uel etiã mille esset ualde difficile & onerosũ ipsis ciuib⁹. onerosũ.n. & difficile esset ciuibus unius ciuitatis sustẽtare mille uiros in stipendiis cõmunib⁹ quorum nullum esset aliud officiũ nisi bellarẽ cũ adesset oportunitas. & onerosius & q̃si omnino iportabile esset sustentare sic. v. milia. oporteret enim ciuitatẽ illã habere possessiones quasi ad uotũ ut posset ex cõmuib⁹ sumptibus tantã multitudinẽ pascere. ppter quod phũs. ii. poli. reprahẽdẽs socratẽ de huiusmodi ordie ciuitatis ait q̃ oportet ciuitatem illã sic institutam esse in regione babilonica ubi forte pp magnitudinẽ desertorũ est magnũ spacium terrarum ex quo posset magna multitudo pasci. Difficile ẽ enim ut phũs inuit præter ipsos ciues & p̃ter mulieres filios & liberos pascere tãtã multitudinẽ bellatorũ. ℭ Tertio delinquebat socrates ĩ ordinando ciuitatem in cõstituẽdo determinatũ numerum bellatorum. nam fm pbũm ii. polli. uolẽs ponerẽ leges uel facere ordinatioñe aliquã in ciuitate ad tria debet respicere scilicet ad hõines ad regionẽ & ad loca uicĩa. Si q̃s ergo uellet p̃ter ciues statuere aliquos bellatores uiuẽtes ex communib⁹ fructib⁹ ciuitatis ad tria deberet respicere uidelicet ad ciues. nã si ciues ipsi essent pusillanimes & iuriles ad bellũ idigeret maiori copia bellatorẽ sicsẽ habẽtiũ. ℭ Secũdo inspiciẽdũ esset ad regionem nã quanto ciuitas illa maiori regiõe & maiori terrarũ spacio potiretur tanto sustẽtare posset maiorem numerũ bellantium. ℭ Tertio aspiciendum esset ã dloca uicina. ut utrũ ciuitas illa haberet circa se uicinos amicos uel inimicos pusillanimes uel uiriles. nam uariatis conditionibus uicinorũ oportet aliter & aliter determinare de conditionibus bellãtium. quare cum ars & sciẽtia non possit esse circa particularia signata. Volẽs tradere artem de regimine ciuitatũ non potest statuere determinatũ numerum bellatorũ. sed talia relinquenda sũt iudicio prudentis rectoris. consideratis conditionem ciuium modum regionis & circũstantias uicinorum.

ℭ Q uo positio socratis circa regimen ciuitatis trahi possit ad bonũ itellectũ. Capi. xv.

N ARRABATVR autem supra q̃ socrates & discipulus ei⁹ plato dixerũt ciuitatem sic esse regendã & gubernãdã ut ciuib⁹ cõmũes essẽt uxores & filii & possessiones: q̃ si itelligit̃ ut uerba sonãt stari nõ potest ut ẽ p habita maĩfestũ q̃ a mod⁹ fuit platonicorũ methaphorice loq̃: quẽ modum loquẽdi forte ipse socrates habebat cũ plato eius discipulus fuisset. Si uolumus non ut uerba sonãt itelligere dicta socratica: saluare poterimus positionẽ ei⁹ oĩa enim esse ciuibus cõmunia scdm rei ueritatẽ nõ possibile neq; utilẽ: sed scdm amorem & dilectionẽ debet ibi saluari cõmũitas. sicutt n. q̃libet ciuis debet diligere ciues alios sicut seipsũ: sic debẽt diliger uxores filios & possessiões aliorũ sicut & pprias: hoc ergo modo ciuibus omnia debẽt esse cõmũia ut qui libet intendat bonũ cõmune & bonũ omnium: & sit sollicit⁹ cũ adest facultas de rebus aliorum ac si essẽt suæ. In uxoribus autem & filiis debet reseruari cõmunitas quãtum ad amorem: sed i possessionibus nõ solũ debet reseruari cõmunitas quãtũ ad amorem ut q̃ omnes ciues cõmuniter bonũ diligant uni⁹ cuiusq; ciuis: sed etiam quantũ ad cõmunitatẽ & liberalitatẽ. quia quilibet ciuis debet aliis ciuib⁹ ut dictat ratio bona sua cõmunicare. Saluauimus igitur dictũ socratici q̃ntum ad commuuitatẽ ciuiũ: sic etiam saluare possumus dictum eius quantũ ad unitatẽ ciuitatis: nam cũ dixit ciuitatẽ debere eẽ maxime unã, forte nõ intellexit de unitate habitationis ut q̃ omnes ciues habitare deberent in una domo: ita q̃ in ciuitate non essẽt plures domus uel plures uici: nec de unitate artificum ut q̃ non essẽt ĩ ciuitate diuersæ artes uel diuersi artifices: nec de unitate eorũ quæ requiruntur ad sufficientiam uitæ: ut q̃ non

essent in ciuitate plura & diuersa prout req̄
rit indigentia uitæ. Sed forte unitatē hmōi
ad amorē & dilectionē referre uolebat: ut ꝙ
tūc esset ciuitas optima: quādo ciues se amā
do & diligēdo maxime unirētur sic ergo ex
posita mēte socratis de cōmunitate rerū &
de unitate ciuium. Verū est ꝙ ipse opinaba
tut ꝙ in ciuitate esset maxima pax: & nō ori
rētur ibi litigia. nam ꝓprius amoris effectꝰ
esse uidetur pax & concordia: qđ uero socra/
tes addebat de mulieribꝰ; ꝙ ordinādæ eēnt
ad opera bellica saluari potest non intelligē
do boc simpliciter sed in casu. Posset eni ca
sus cōtigere ꝙ & mulieres bellare oporteret
multociens autē circa partes italiæ hoc cōti
git ꝙ uiris deserētibus ciuitatem & euntibus
in exercitū super ciuitatem aliquā dum uiti
etiam ī exercitu existerent inuasa est eorū ci
uitas ab hostibꝰ ꝓpter qđ oportuit & mulie
res ꝓpter penuriā ciuium defendete ciuita/
tem. ꝙ aūt ulterius addebat ꝙ sēper opottet
eosdē in magistratibꝰ perferri. ut ꝙ semper
debent esse idē ꝑpositi & balini: forte sic de
bet itelligi ut semper principentur idem. i
ornati eisdem uirtutibus. ꝙ autem ciuitatē
diuidebat ī agricolas artifices & bellatores.
uolens ciuitatē ad minus mille cōtinete bel
latores. forte ꝑ bellatores intendebat nobi/
les quorum non est manibus operari. cū eni
ī ciuitate quidam manibus operentur ut co
lētes terram & artifices quidam uero non ut
nobiles hii uidelicet nobiles potissime de/
bēt defēdere patriā. & eorū maxie est uaca/
re circa armorum idustriam uolebat ergo so
crates polliciā aliquam non debere nomiari
ciuitatē nisi saltem contineret mille nobiles
quos ꝑ quādā excellētiā uocabat bellatores.
¶ Quod philosophus felleas statuit ciuita
tem ordinatam esse. Capitulum. xvi.

P RAETER socratē & platonē q
dā aliꝰ o oīe felleas ut oarrat phūs
scdo polli itromisit se de ordie ci
uitatis statuēs quō posset optīe pollicia or/
dinari. Dicebar aūt ꝙ itet cætera quæ debet
intēdere legis lator & rector polliciæ ē. quō
ciues habeāt possessiones æquatas. Volebat
enim tūc esse ciuitatem optime ordinatā si
nullꝰ ciuiū baberet plures redditꝰ uel maio
res possessiones q̄ alter qđ ut dicebat a prin
cipio quādo ciuitas constituitur faciliter fie
ri poterat quia uiso numero ciuium & cōpu
tata multitudine camporū de facili rector ci
uitatis posset diuidere æqualiter possessiōes
illas inter ciues. Sed ciuitate iam constituta
& ciuibus iam habētibus possessiones inæq̄
les difficilius erat hoc ad æqualitatē reducerē.
Statuit eni felleas ciuitatis rectorē hoc mō
reducere hanc inæqualitatē ad æqualitatem
medātibus dotibus. statuendo ꝙ pauperes
contrahant cū diuitibus: & in contrahendo
accipiāt dotes & nō dent. pauperes ergo ac
cipiendo magnas dotes a diuitibꝰ potuerūt
æquari eis in possissionibus. Potuit autē fel
leas triplici uia moueri ad hoc statuendum.
Primo quidē moueri potuit ut cessarent liti
gia. Secūdo ut remouerētur iniuriæ & cōm
meliæ. Tertio ex his quæ uidebat ī polliciis
aliis. ¶ Prima uia sic patet nā ciues ualde li
tigāt pro possessionibus, sunt enim cōmuni
ter oimis cupidi ad babendū redditꝰ & pos
sessiōes. Vnde & propter hoc multa litigia
orirūtur. quare si ciues haberēt possessiones
æquales & scirēt se nō posse excedere suos
cōciues ī possessiōibꝰ frustra propter hoc in
surgerent lites & placita. nā dato ꝙ alter liti
gantium causam obtinet non multū ex hoc
gaudere posset. quia oporteret ipsū per dati
onem dorium æquari ī possessionibus aliis
ciuibus. Sic etiam perdēs placitum nō mul
tum admitteret quia accipiēdo dotes æqua
retur aliis ī diuitiis. Viderentur ergo omni/
no cessare placita si ciues haberēt possessio/
nes æquatas. ¶ Secūda uia sumitur ut tollā
tur de ciuitate iniuriæ & contūeliæ. nā ex eo
ꝙ ciues libeuter si possessiōes appropriāt di
cētes hoc ē meū ñ solū īsurgūt lites & placi
ta sed etiā iniuriæ & cōtumeliæ. nā pro acq
rēdis possessionibus inferūt sibi ciues iniu/

tias &

rias & contumelias in personis propriis fiũt autẽ in ciuitate furta rapinæ & homicidia ꝓpter cupiditatẽ possidendi diuitias. quare si ciues nõ possẽt se excellere in possessiõib⁹ & haberẽt æquales diuitias ut uidet̃ omnia hæc cessarẽt. ℂ Tertia uia sumitur ex his q̃ uidebat in ciuitatib⁹ aliis. nam i multis polliciis bene ordinatis magna cura fuit legislatoribus de possessionibus ciuium. Ideo felleas forte motus ex his quæuidebat i polliciis aliis statuit potissime curandam esse de possessionibus ciuium. uolens eos æquatas possessiones habere.

ℂ Q̃d nõ oportet possessiones ĩ ciuitate esse æquatas ut felleas statuebat. Capitu. xvii.

I cõsiderentur dicta phi. ii. politi. quãtũ ad præsẽs spectat possumus triplici uia uẽari q̃ nõ oportet possessiones æquatas esse ut felleas statuebat. Prima uia sumit̃ ex parte procreationis filiorum. Scda ex parte iniuriarum. Tertia ex parte uirtutum quas decẽs est habere ciues. ℂ Prima uia sic patet nãad rectũ regimen ciuitatis nõ porest imponi lex ut ciues habeant possessiones æquatas nisi statuat̃ q̃ habeãt æqua'es filios. frustra enim ponitur lex quæ conseruari nõ potest. nã sm phũm. iiii. polli. non solũ debet esse cura q̃ leges instituãtur sed etiam q̃ legibus obediatur & q̃d leges obseruẽtur. quare si singuli ciues possessiones æquatas habeãt & unus habeat plures filios q̃ alter succedentibus filiis in hereditates parentũ soluta erit lex felleæ. quare non habebãt possessiones æquales. cũ ergo quanto aliquid i plures partes diuiditur tãto min⁹ percipiat unusquisq̃ de illo. esse nõ potest quod sẽper ciues habeãt possessiones æquatas nisi totidẽ filii procedant ab uno ciuiũ quot procedunt ab alio sed quia aliqua cõnubia sũt omnĩo sterilia: aliqua uero sunt fæcũdiora q̃ alia. non est possibile statuere ĩ ciuitate omnes ciues habere æqualẽ numerũ filiorũ propter quod ex parte procreationis prolis manifeste ostenditur prædictam legẽ non esse congruentẽ eo q̃ congrue obseruari nõ possit. ℂ Secũda uia sumitur ex parte iniuriarũ quæ possunt in ciuitate cõsurgere quas legislator summo studio cauet̃ debet. spectat eni ad pricipem omnem curam hr̃e ne ciues sint insolẽtes & ne sibi inuicẽ iniurias inferãt. sed si i ciuitate statuitur paupes æquari diuitibus i possessiõibus accipiẽdo magnas dotes ab eis & non dãdo dotes illis contigit multotiẽs diuites fieri pauperes & econuerso. Nam si diuites aliqui plures habẽt filios q̃ pauperes diuiditur possessio diuitum in plures partes q̃ pauperũ: & filii diuitum pauperiores erunt q̃ filii pauperum. Ex hoc autem dupliciter cõtingẽt iniuriæ & iurgia in ciuitate. Primo quia pauperes cum ditãtur nesciũt fortunas ferre ut plane ostẽdit phũs. ii. reth. Iniuriabuntur ergo aliis. filii eni pauperum inflati eo q̃ uideant se plus aliis in diuitiis habundare iniustificabunt in eos & fiẽt iniuriæ i ciuitate. ℂ Rursus huiusmodi iniuriæ & contumeliæ orirent̃ iter ciues non solũ ex parte filiorum pauperũ sed etiam ex parte filiorũ diuitum. quia ut dicitur. ii. polli. opus est ad pacẽ ciuitatis filios diuitum non esse insolẽtes. quare cũ filii diuitũ ut plurimũ sint magnanimi & magni cordis si uideant se esse despectos & paupe res exaltatos nõ ualentes se continere fient insolẽtes & turbabũt alios. ℂ Tertia uia ad ostẽdendũ legem felleæ non esse decẽtem de æquatione possessionũ. sumitur ex parte uirtutũ quas decet habere ciues: decet enim ipsos esse liberales & temperatos: nõ ego bene dictũ est q̃ ad bonum regimen ciuitatis sufficit ciues habere possessiões æquatas nisi aliquid determinet̃ de quantitate possessionũ illarũ. possẽt enim ciues adeo modicas possessiones habere q̃ oporteret eos ita parce uiuere q̃ opera liberalitatis de facili exercer̃ non ualerent. Rursus habendo possessiones æquatas possent ita habũdare in eis & adeo deliciose uiuere quod non contingeret ipsos temperatos esse.

¶ Q d̄ pricipalis itētio legiſlatoris debet
eſſe circa repræſſionē cōcupiſcētiarū & non
circa æqualitatem poſſeſſiōum ut Felleas or
dinauit. Capitulum.xviii.

EGES & pricipes & uniuerſaliter
l cos quorū ē leges ferre. decet ali/
q̄s leges ſtatuete circa poſſeſſiones
ciuiū. nā & Solon q circa ferēdas leges dice
bat̄ perit⁹ & doct⁹ maltas ſtatuit poſſeſſio/
nes ciuiū. Sic etiā apud locros ut recitat phi
loſophus.ii.polli.lex erat ꝙ ad hoc ut autiq̄
fortes ſeruarēt̄ illeſæ: nulli licebat poſſeſſio
nes uēdere: niſi poſſet ſufficiēter ei oſtēdere
aliq̄ magnū iſortūiū accidiſſe. Sūt eni mul
ta determināda ī legibus circa poſſeſſiones:
ſed nō expedit hoc lege ſtatui circa ipſas: ut
ciues poſſeſſiones æquatas habeāt. nec intē/
tio legiſlatoris pricipalitēr eſſe debet circa
poſſeſſiones: ſed principalius debet ītēdere
repræſſionem concupiſcentiarum e qd ra/
dix malitiarum nō ſūt poſſeſſiones exterio
res: ſed cōcupiſcētia: radix enim omniū ma
lorum eſt cupiditas. Si ergo morbus magis
curari debet ī radice & ī cauſa q̄ alibi magis
debēt intendere rectores ciuium circa repri
mendas concupiſcētias q̄ circa alia ut plane
probat pħūs.ii.polli. ſed de hoc iferi⁹ diffu
ſius dicem⁹: meminimus tamē nos edidiſſe
quēdam tractatū de differentia eth. & reth.
& polli. ubi dicta ſupficialiter cōſiderata cō
tradicere uidentur his quæ nūc diximus. ſed
illa controuerſia ifra tolletur. ad præſēs au/
tē ſcire ſufficiat principalem intētionem le/
gis latoris non debere eſſe circa poſſeſſiōes
exteriores mēſurandas. quod triplici uia ue
nari poſſumus. Prima ſumit̄ ex parte hono
rum quos homines appetunt. Secūda ex p
te delectationum quas inſequūt̄. Tertia ex
pte triſticiarum quas fugiunt. ¶ Prima uia
ſic patet credebat eim felleas omnia iurgia
ciuitatis iſurgere propter poſſeſſionē & do
minium exteriorum rerum. & ſic opinādo
fallebat̄. quia & ſi pauperes homines eo ꝙ
minus egeāt exteriori ſubſtantia ut plurimū
litigāt propter exteriorum ſubſtantiam. per
ſonæ tamē nobiles & gratioſæ magis turbā
tur & indignāt̄ ſi nō poſſit conſequi hono
rem debitū & cōdignū. quare ſi ciuium qdā
pſonæ ſunt pauperes: qdam gratioſæ & ho
norabiles: ſpectat ad legiſlatorē nō ſolū ſta/
tuere ut poſſeſſiones debite ordinent̄. Sed
etiā ut honores decēter & iuſte diſtribuātur
& tanto principalius debet hoc itēdere cir/
ca honores: quanto litigia inter pſonas ho/
norabiles ſūt magis deteſtanda q̄ inter per
ſonas alias. ¶ Secunda uia ad inueſtigādū
hoc idem ſumitur ex pte delectationū quas
homines ut plurimū iſecūtur: non enim ho
mines ſolum iniuſtificant & iniurias iferūt
ī res exteriores propter auariciam: ſic etiam
iniuriātur in filias & in uxores ciuium prop
ter delectationem & ītemperātiā. ¶ Decet
ergo reges & pricipes non omnes leges fer
re circa poſſeſſiones mēſurandas ut ꝙ quili/
bet quod ſuū eſt poſſideat. ſed multa ordina
re decet circa paſſiones reprimendas. Ne ci/
ues ſint intemperati & iniurientur i uxores
& in filias aliorum: Immo tāto magis ſollici
tari debent circa hoc q̄ circa illud quāto uxo
res & filiæ ſūt quid magis coniunctum q̄ ex/
teriores ſubſtātiæ. ¶ Tertia ſumitur ex par/
te triſticiarum quas homines pro uiribus fu
giunt: uolūt homines gaudere delectationi
bus abſq̄ triſticiis. Ideo iniuriantur aliis i ſe
non ſolum propter ſupplendam indigētiā
ut propter tollēdam famen & repellēdū fri
gus. Sed qa extiant alios poſſe eorū delecta
tiōibus īpedire: uel qa exiſtimāt eis poſſe tri
ſticiā inferre nō eni ſolū propter poſſeſtiōes
ſūt īſtituēdæ leges ut ſtatuebat felleas: ſed &
pp alia ut ē p habita ſufficiēter expræſſum.
¶ Qualis fuit pollicia ypodinii & qd ypo
donius philoſophus ſtatuit circa regimen ci
uitatis. Capitulum.xix.

RAETER ſocratē & felleā fuit
p qdā alius pħūs noīe ypodoni⁹ in
tromittēs ſe de regimine ciuitatis
ſtatuēs multa pertinētia ad regimē ciuium.
Videntur

Videtur autē quasi ad. 6. reduci quæ statue bat circa regimen. Primo enim statuir quæ dam pertinentia ad multitudinē & distīcti onē ciuium. Secundo determinat de distin ctionibus ciuium. Tertio de distinctionē iu diciorum. Quarto de distīct. ōe iudicātiū. Quinto de modo iudicādi. Sexto & ultio statuit quasdā leges tāgētes diuersa gña pso narū. ypodonius autē statuēs suā policiam ¶ Primo itromisit se de multitudine & di stictione ciuiū dicens q optima q̄titas ciuiū est circa decē milia uirorū. hanc autē q̄titatē distixit in tres ptes: uidelicet in bellatores ar tifices & agricolas. Volebat autē bellatores debere babere arma & non terrā. Agricolas uero terrā sed nō arma. Artifices q̄dem nec terrā nec arma. Videt. n. hō q̄tū ad pñs spe ctat trib9 idigere uidelicet uictu potu & ci bo pter calorē naturalē cōsumētē hmōi ra dicale. Secūdo idiget domo & uestitu & ali is artificis pp intēperiē aeris. Tertio idiget defēsiōe ppter hostes extrisecos: & ppter seditiones & litigia q̄ possūt i ciuitate cōtige re ad hoc. n. deseruiūt prædicta tria gña ui rorū. Quia q̄tū ad uictū satisfaciūt agrico læ ut itelligam9 p agricolas oēs colētes ter ras & uineas & uniuersaliter oēs pastores aia liū: sed q̄tū ad domos & uestimēta & alia ar tificia satisfaciūt artifices q̄tū uero ad defē sionē deseruiūt bellatores sic ergo deteriauit dict9 phūs de multitudie & de distictōe ci uiū. ¶ Secūdo itromisit se & deteriauit de distictiōe possessionū diuidēs totā regionē .i. totū territoriū ciuitatis i tres ptes uidelicet i ptē sacrā cōmunē & ppriā ptē sacram attri buebat cultui diuino: cōmunē bellatoribus ppriā agricolis. Dicebat autē tūc territoriū ciuitatis optime diuisum esse si ps tribueretur ministris in tēplis diuinis q̄ appellabat sacrā ps uero bellatorib9 q̄ appellabat cōmunē eo q bellatores cōmuni bono ut defēsioni pa triæ uacare debeāt: ps uero esset ppria ipsis agricolis artificibus quidem nullam partem tribuebat territorii eo quod ex arte sufficien ter uiuere possent. nec etiam bellatoribus tri buebat territoriū tāquā propriū sed solū tri buebat eis arma dicebat autem debere esse a liquod territoriū cōmūe de quo bellatores uiuerēt quasi de cōmuni erario. ¶ Tertio intromisit se de distinctione iudiciorū dice bat autē omnia iudicia debere esse de tribus fm quod de tribus litigāt ciues: uidelicet de nocumēto iniuria & morte. quicunq enī in iustificat i alium uel iniustificat in res nocen do & damnificādo ipsū. uel i psonā & hoc dupliciter, uel dehonorādo eā faciēdo ei op probria & uituperia uel offēdēdo ipsam fa ciēdo ei percussiones & uulnera. Iniustifica tiones autem quātum ad res appellabat no cumētm. sed iniustificationem quantū ad honorationē psonæ uocabat iniuriam. offē sionem quidē ipsius persone quantū ad per cussiōes & ulnera noiabat mortem qa talia ad mortē ordinātur eo q omnis passio ma gis facta abiciat a substātia. ¶ Quarto itro misit se de distictiōe iudicantiū. dicebat enī debeř esse duo genera iudicātiū & duplex p̄ toriū: unum ordinarium in quo discuteren tur causæ. Et aliud principale ad quod redu cerētur appellationes. uolebat quidem prin cipale prætoriū ut narrat philosophus scdo polli. debere esse ex sēibus electis. ut si causæ male iudicatæ fuerūt in prætorio ordinatio senes illi electi & bōi testimonii rectificāt ip sas. ¶ Quito ītromisit se de modo iudican di uolebat enim i utrisq prætoriis tam i prī cipali q̄ i ordinario iudicia fieri debere sine collatione iudiciū inter se. Dicebat autem q audita causa quilibet iudex p se cogitaret. & postea i pusi laribus scriptam adduceret suā sentētiam. ut si incusatus simpliciter condē nādus esset. iudex simpliciter condemnatio nē scriberet. Si uero simpliciter absoluēdus pugillares portaret uacuos. sed si aliquomō cōdemnandus & aliquo absoluēdus p scrip turā determinaret illud. Philosophus autem scdo polli. ubi positionē dicti phi narrat as signat quare ypodoni9 sic statuit credebat q

dem q̄ si iudices iuramento essent astricti ut dicerēt q̄ sentirent forte degenerarēt timēdo corā alus dicere q̄ sentiunt. Ideo ordinauit q̄ quilibet priuatim sentētiam suam scribe- ret. ¶ Sexto statuit quasdam leges tāgētes diuersa personarum genera. statuit autē. iiii. hmōi leges. Q uarū prima tāgebat sapiētes Secūda bellatores. Tertia tātum populum Q uarta pricipē. ¶ Q uātū ad sapiētes sta tuit q̄ quicūque inueniret aliquid q̄ esset ex pediēs ciuitati q̄ retribueret̄ ei debitus ho- nor. Q uātū ad bellatores ordinauit q̄ filii eorū q morerēt̄ i bello facto p defensione patriæ & p bono ciuitatis acciperēt cibum de erario publico. ¶ Tertio q̄tum ad totū populū statuit ut totus populus uidelicet tā bellatores q̄ artifices & agricolæ cōuenirent ad electionē pricipis nolebat enim ut appa- rer ex dictis suis pricipē debere esse p here- ditatem: sed p electionē q̄ electionē toti po pulo attribuebat. ¶ Q uarto q̄tum ad pri- cipem electum statuit ut princeps prici palē curam haberet de tribus uidelicet de rebus cōmunib᷒ de peregrinis & de orphāis. appel labat enim orphanos uniuersaliter omnes personas imponētes nō ualentes per se ipsas sua iura cōquirere. Spectat enim ad regem & principē q debere esse custos iustitiæ reb᷒ co tounibus & etiam de peregrinis & personis impotentibus specialem curam gerere eo q̄ talibus alii de facili iniuriantur cum nō pos int defeodere iura sua.

¶ Q uæ & quot sūt reprehensibilia in his quæ statuit ypodoni᷒ circa gubernationem ciuium. Capitulum. xx.

m VLTA bona cōsequimur ex opi nionibus antiquorum phōrū eo q̄ ipsi in suis dictis multa bona & nera dixerunt. Dato tamē q̄ nihil ueri dixis sent recitandæ tamen sunt opiniones eorū & sm sententiam philosophi. ii. methaphi sice debemus gratias reddere eis qui a ueritæ te deuiaot & discordant ab opioionibus nostris. excitaut enim talia aliquando intel lectum. mala quidem aliorum dicta multo- ciens intellectum excitant ut recte iudicet. ypodonii ergo opinionem recitauimus. qa in sua pollicia multas bonas sententias pro mulgauit: aliqua tamē cōgrue statuit. ¶ Pos sumus autem quantum ad præsens spectat sequendo dicta philo ophi. ii. pol. increpa- re ypodonium quantum ad tria. Primo ad impossibilitatem statutorum. Secūdo quan tum ad modum quem statuit in iudicando. Tertio quantū ad legem quam statuit tāgē- tes diuersa genera personarū. ¶ Primo enī dictus philosophus defecit statuendo ipossi bilia. nā statutum de distinctione ciuium sta re non poterat cum statuto de eletione prin cipis. Si ciuitas s̄dm ipsum distingui debeat in tres partes uidelicet in bellatores artifices & agricolas & soli bellatores habebāt arma ut possint seditiones & iurgia facta i ciuitate remouere: & patriam ab hostibus defēdere. Oportebat bellatores habere maiorē poten tiā q̄ agricolæ & artifices simul sūpti: & q̄a sēper potētiores dominantur & homines li bēter iniustificant cum possunt: hoc posito artifices & agricolæ non haberent partē in pollicia. & bellatores nō pmitterēt eos par ticipare i electione pricipis: statuere ergo q̄ totus pupulus eligat principē. stare non po test cū statuto de bellatoribus. ut q̄ ipsi sint poteotiores aliis & sint soli habentes arma. ¶ Secūdo deficiebat ypodonius quātū ad modū quem statuit in iudicādo: uolebat. n. iudices non debere cōferre i prætorio de sē- tentia ferenda: tamen ut ait phūs non nega bat qui domi priuatim cōferre possint. hoc autē duplici uia improbari potest. Pr:mo. qa ex isto modo iudicandi sequt maior peruer sio & maior degeratio iudicii nam citius p uertuntur iudices si possūt sibi loqui in pri- uato q̄ si loquātur publice in prætorio. & si iurauerunt dicere q̄ sentiunt. citius degera- būt hoc modo q̄ aliter. Vnde & phūs innuit q̄ i quibusdam bonis polliciis ecōtrario sta- tuit q̄ ordinauerit ypodonius ubi ordinan- tur iudices

tur iudices pnsse Ing sibi inuicē publice nō tamē posse ad inuicem habere consilium in priuato. Rursus deficit dictus modus q3 in aliqib⁹ iuditiis o3 collationē hēre ad iuicē ut si iudices discordarēt ꝓpterea collationē hēre ad inuicem quorum sententia tenenda eēt. ¶ Tertio deficiebat dictus phūs quantū ad leges quas statuit tangentes diuersa psona rū genera & specialiter quātum ad legem q̄ statuit erga sapientes: nā si quicūq sapiens inueniens aliqd expediens ciuitati deberet ex hoc debitū hnnorem accipere: erunt enī sapientes ad inueniendū nouas leges: & ad ostendendū nouas leges inuentas esse proficuas ciuitati: quare continue mutarentur leges qd est ualde in ciuitate periculosum. qa leges assidue magnam efficatiam habent ex diuturnitate tēporis: quare si assidue innouent leges tolletur uirtus & efficatia ipsarū. statutum igitur ypodnni de en qui inuenit aliquid expediens ciuitati ut ait phūs superficialiter uisū apparet bonū: tamē periculosū. In his autem deficit ypodonius utrum autē defecerit in aliis & utrum principatus debeat ire per electionem uel per hereditatem & utrū leges sint innouandæ dato q aliquē defectum cōtineant & alia quæ circa istā materiā sunt quærenda infra diffusius tractabuntur ad præsens tñ sufficiat hoc tetigisse de opinnnibus phōrū: & in hnc termine fine pri ma pars huius tertii libri in qua agitur de regimine ciuitatis & regni.

¶ Incipit secunda pars tertii libri de regimine principum in qua tractatur quomodo regenda est ciuitas aut regnum tpe pacis.

¶ Q̄uo regēda sit ciuitas tpe pacis & q̄ & quot cōsiderāda sūt in tali regie. Ca. i.

POSTQUAM auxiliāte deo cōpleuim⁹ primā partē huius tertii libri ꝑmitrēdo q̄dā pambula ad ppositū & recitādo opinionē diuersorū phōrū istituētiū policiam & tradentium artem de regimine ciuitatis & regni. Restat āt nunc exequi de aliis duabus partibus. uidelicet de regimine regni & ciuitatis tēpore pacis & de hmōi regimine tēpore belli. Sciendum igitur q tēpore belli defendēda est ciuitas per arma sicut tempore pacis gubernanda est per leges iustas & ꝑ consuetudines approbatas, quæ uim legum obtinent. Videnē ergo sic se habere arma ad tempus belli sicut leges ad tēpus pacis. Viso igitur tempore pacis gubernandā eē ciuitatem & regnum p leges iustas & cōsuetudies approbatas de leui patere potest q̄ & quot cōsiderāda sūt in tali regimine. Videtur autem phūs. 3. tangere. 4. quæ cōsideranda sunt in regimine ciuitatis. Hæc āt sunt princeps. cnnsiliū prætoriū & popul⁹. Possumus autem ex ipsis legibus quibus regenda est ciuitas tēpore pacis duplici uia inuestigare de prædictis. 4. considerandum in regimine quo regenda est ciuitas tēpore pacis. Prima uia sumitur ex his quæ requiruntur ad legem. Secūda ex fine quem intendit in ipa lege. ¶ Prima uia sic patet nā ad hoc q per leges recta gubernatio habeatē quātū ad præsens spectat. 4. requiruntur. Primo ut leges per sapientiā sint bñ inuētæ. Scdo ut per ciuilē potētiā sint bñ custoditæ. Tertio ut p leges inuentas & custnditas acta ciuiū sint recte iudicata. Quartn & ultio ut ꝓpter pacificum statū populi quæ trahunē in legibus sint debite obseruata. Bñ aūt custodire leges p ciuilē potentiā spectat ad principes. Vñ & phūs. 5. ethi. ait q priceps eē debet custos iusti. i. iustarū legū & statutnrum. nam statura ipsa lega'ia leges quædam dici pñt bene quidem inuenire leges per sapientiam spectat ad consiliū. Decet. n. pricipes adeo sapientes consiliarios hēre ut debite inuenire pñt quæ populus obseruare debet. Bñ uero iudicare scdm leges inuentas per consiliarios & custoditas per principē spectat ad ꝑtorium siue ad iudices. Ipsi. n. sunt q scdm hmōi leges acta ciuiū iudicare debent. sed bñ nbseruare leges spectar ad omnes ciues.

siue ad totū populū quare si considerent̃ q̃ requirunt̃ ad hoc ꝙ tempore pacis ꝑ leges bñ gubernetur ciuitas oportet in hmōi regimine de prædictis .4. cōsiderationē facere.

℄ Secūda uia ad inuestigandū hoc idem sumitur ex fine qui in legibus intendit̃. Debet.n. intendere legislator ut per leges consequamur cōferens & uitem⁹ nociuū. faciamus iustū & uitem⁹ iniustū: & cōsequamur laudabile & fugiamus uituperabile. De cōferenti aūt & nociuo est cōsiliū. de iusto & iniusto est prætoriū. sed de laudabili & uituperabili est exclamatio siue cōcionatio q̃ pōt respicere totū populū. Populus.n. ad bene agendū ꝑ leges maxie inducendus est eo ꝙ ip̄is legibus ꝑcipiunt̃ laudabilia & ꝓhibentur turpia. Volētē ergo determinare qualiter regenda sit ciuitas tēpore pacis. nō solū considerare debet: qualis debeat eē priceps cuius est leges ferre & custodire. Sed ēt quales debeant eē consiliarii. quorū est cognoscere q̇d cōferens & q̇d nociuū & quales debeāt eē iudices quorū est iudicare quid iustū & quid iniustū & qualis debeat eē populus qui inducendus est ut sequat̃ pulchrū & laudabile & fugiat uitupabile & turpe. De omnibus ergo his .4. uidelicet de principatu, cōsilio prætorio & populo breuiter ut ad propositū spectat dicemus. In hac secunda parte huius tertii libri primo tamē dicemus de ipso principatu.

℄ Quot sunt species principantium & qui illorum sunt boni & qui mali. Ca. ii.

t

ERTIO poli. distinguit philosophus sex modos pricipātiū quorū tres sunt bōi & tres sunt mali. Nā regnū aristrocatia & pollicia sūt principatus boni tirānides obligātia & democratia sūt mali. Decet.u. idē ibidē discernere bonum pricipatū a malo. uā si in aliquo dōiuio aut principatu intendit̃ bonū cōe & omnium ciuiū scdm suum statū sic est æquale & rectū sed si intendit̃ ibi bonum aliquorum & aliorū oppræssio sic est corruptū & puersū hoc in.mō scdm uiā philosophi accipere possumus sufficientiam principantiū tam peruersorum q̃ rectorum. nam in ciuitate uel in aliqua gente uel dominant̃ unus uel pauci uel multi. Si unus uel intendit bonū cōe & subditorum: tūc dicitur monarchia siue regnū. Regis autē est intendere cōmune bonū. Si enim ille unus dominans nō intendit commune bonū sed per ciuilem potentiā opprimens alios omnia ordinauit in bonum propriū & priuatum non est rex: sed tirannus. Duo ergo principatus consurgunt ex dominio unius. unus rectus ut cū ꝓpter bonū cōmune dominat̃ rex: & alius peruersus ut cū propter bonum priuatum principat tirannus. Contingit tamen aliquando ciuitatem aliquam nō regi uno aliquo dominātē: sed regi aliquibus paucis tantum. Videmus.n. pluries in ciuitate romana quæ deficiēte senatu tēpore illo inter medio antequam ali⁹ senator eligeretur regebatur totus romanus populus quibusdā paucis uiris. Eligebantur enim .12. uiri approbati & boni testimonii quos uocabāt duodecim bonos hoīes & horū gubernatiōe tota ciuitas regebat̃. unī maleficia facta distinguebāt̃ ex diuersitate principatuum. Dicebat̃ autem de aliquo maleficio fuisse factū tempore senatoris de aliquo uero tēpore bonorum hominuꝫ. Si ergo regat̃ ciuitas non per unum solū: sed ꝑ quosdā paucos tunc illi pauci uel sunt uirtuosi & boni & intendunt cōmune bonū & tunc talis principatus dicit̃ aristrocatia q̇d idē est ꝙ principatus bonorū & uirtuosorum. Inde aūt ueuit ut maiores in populo & q debent populū regere uocati sunt optimates: quia optimi debent eē qui aliis præesse desiderāt. Sed si illi pauci nō sunt uirtuosi nec intendūt cōmune bonū: sed sunt diuites & opprimentes alios intendunt propriū locū huiusmodi ergo principatus obligartia dicit̃ q̇d idem est ꝙ principatus diuitum. Consurgit igitur duplex principatus ex dominio paucorū unus rectus ut cum dominaut̃ aliqui.

quia sunt uirtuosi & intendentes cōe bonū & alius peruersus ut cum dominanť aliqui non quia sunt buni: sed quia sunt diuites & alios opprimentes. ℂ Tertio pōt distingui principatus ex eo q̄ in ciuitate dominantur multi. Cōmuniter enim in ciuitatibus italiæ duminantur multi ut totus populus quæriť consensus totius populi in statutis concedēdis & in potestatibus eligendis. Et etiam in potestatibus corrigendis. Licet. n. semp ibi adnoteť potestas uel dominus aliquis qui ciuitatem regat. Magis tamen duminatur totus populus q̄ dominus adnotatus eo q̄ totius populi est eū eligere & corrigere si male agat et eius totius est statuta condere quæ nō licet dominū transgredi. In tali ergo principatu ubi dominanť multi & totus popul⁹ uel intendiť bonum commune bonorū egenorum mediarum personarū & d uitum. & oīum scdm suum statum & tunc est rectus & æqualis & quia talis principatus non habet nomē proprium uocat eū phūs nomine cōmuni & dicit ipsum esse polliciam. Pollicia .n. q̄ si idē est q̄ ordinatio ciuitatis quantū ad omnes principatus qui sunt in ea & principaliter quantum ad maximum principatū qui dominatur omnib⁹ aliis. Pullicia enim consistit in ordine maxime summi principatus qui est in ciuitate. Oīs ergo ordinatio ciuitatis pollicia dici puteft. Principatus tamen pupuli si rectus sit eo q̄ non habeat cōmune nomen pollicia dicitur. Nos autē talem principatum appellare possumus gubernationem popıli si rectus sit. Sed si popul⁹ sit dominans non intendit bonū omnium scdm suum statum. sed ualt tirannizare & opprimere diuites est principatus peruersus & in græco nomine dicit democratia. Nos autē ipm appellare pussumus peruersionem pupuli. Patet ergo quot sunt principatus & qui illorum sunt buni & qui peruersi.

ℂ Quod melius est ciuitatem & regnum regi uno q̄ pluribus: & q̄ regnum est uptimus principatus. Ca. iii.

Q VIA intendimus ūndere quæ sit optima pollicia & qs sit optimus principatus. Postquā distinximus modus principādi & declarauimus q̄ illorū sunt recti & q̄ puersi restat oñdere inter principatus rectos qs sit melior. Assignanť autē cōmuniter. 4. uiæ q̄ regnū est optimus principatus & q̄ melius est ciuitatē aliquā siue puinciā regi uno quā pluribus siue illi plures sint pauci siue multi. Prima uia sumiť ex unitate & pace quæ debet intēdi in regno & ciuitate tāquā finis. Scda ex ciuili potentia quæ reqriť ad regnū ciuitatis. Tertia ex hiis quæ uidēus in natura. Quarta ex hiis quæ uidemus & experimento didicimus in regiminibus ciuitatū. ℂ Prima uia sic patet nā pax & unitas ciuiū debēt eē finaliter intēta a legislatore sicut sanitas & inæqualitas humorū est finaliter intēta a medico. Hācaūt unitatē & concordiā magis efficere pōt qđ est p se unū. Magis autē p se unitas reperiť in uno principatu si dñeť unus princeps q̄ si dñenť plures. Immo cū plures principantur nūquā potest eē pax in hmōi principatu ubi illi plures sint uniti & concordes. ppter quod āt unūquodq̄ & illud magis. Si ergo est pax & cōcordia inter ciues si plures participātes sūt quid unū. ergo si solus unus principaret inter eos nō sic de facili turbari possset pax iporū ciuiū. ℂ Secunda uia ad inuestigandum hoc idem sumiť ex ciuili potētia quæ requiriť in regimine ciuitatis. nā quāto uirtus est magis unita fortior ē seipsa dispersa ut declarari hēt in libro de causis & i propositiōibus Proculi. Videmus aūt q̄ si multi homines trahant nauē nisi iuuanť in tractatu ut cū unus trahit alius trahat nūquam naues traherent. Immo si omnes uires quæ sunt in pluribus trahentibus congregarenť i uno quia illæ magis unitæ traheret uirtuosior eēt in trahendo. quare si tota ciuilis potentia q̄ est in pluribus principantibus con gregareť in uno principe efficatior eēt: & ille principans prupter abundantiorē puten

tiā melius posset politiā gubernar. ¶ Tertia uia sumitur ex his quæ uidemus in natura Vbicūq; est autem regnum naturale sem per totum i'lud regimen reducitur in aliqđ unum principiū, ut si in eodem corpore di uersa membra sunt ordinata ad diuersa offi cia, & diuersos motus est dare aliquod unū mēbrum ut cor ex cuius motu sumit origiñē omnis motus animalis factus in toto corpo re. Rursus si ad constitutionem eiusdem cō/ currunt diuersa elementa est dare ibi unum aliquid ut animā regentē & retinentem ele mēta in corpore animalis ne dissoluat' præ dictum corpus animalis. Vnde dicit' circa fi nem primi de anima, q; anima magis conti net corpus q̄ e conuerso. Sic etiā unum cæle ste corpus primū mobile est illud per cuius motum regunt' & causantur motus facti in ferius: & in toto uniuerso ē unus deus singu la regens & disponens. Si apes qa naturale ē eis in societate uiuere naturaliter, sunt sub uno rege. Si igit' singula naturalia conside/ rent' semper uidemus multitudinē quamli bet reduci in unū aliquod principans & gu bernans; nā sicut naturale est q; multitudo ab'uno pcedat. Sic ēt est naturale q; in unū aliquod reducat'. Bonum est igitur regimē populi siue multitudinis si sit rectū. melius est tamen regimē paucorum. eo q; magis ad unitatē cedat. Optima est autē monarchia siue gubernatio unius regis eo q; ibi perfe/ ctior unitas reseruet'. ¶ Quarta uia sumit' ex his quæ experimēto uidemus in regimi/ nibus ciuitatū. Experti enim sumus q; ciuita tes & puincias non existentes sub uno rege esse in penuria. nō gaudere in pace molesta ri dissensioib⁹ & guerris: exīstētes uero sub uno rege econtrario guerras nesciunt, pacē sectantur abundantia florent.

¶ Quibus rationibus ostendi potest quod appareat melius esse ciuitatem aut regnum regi pluribus quam uno. & quomodo sol/ ui possunt rationes illæ.

Capitulum. iiii.

Phylosophus. 3. poli. uidetur tāget tres rōnes p quas pbari uidet' q; meli⁹ sit ciuitatē aut puīciā regi pluribus quā uno. Videt'.n. in principe tria eē necessaria ut bñ regat populū sibi cō missum. Primo.n. debet habere pspicacē ra tionē. Scdo rectā intentionē. Tertio perse ctā stabilitatē. Ex his autē sumi possunt tres uiæ ex quibus uenari possumus q; bonum sit principari pluribus & nō unū tantū. ¶ Pri ma uia sic patet nā plures oculi plus uidēt q̄ unus. & plures manus plus possent q̄ una & plures intellectus supāt unū in cognoscēdo quare si dñent' plures erit ibi pspicatior rō. quia plura cognoscēt q̄ si principaret' unus tm̄. unde phūs. 3. poli. ait q; plures hoīes sic pricipantes quasi constituunt unū hominē multorū oculorū & multarū manuū quare melior erit huius principatus. qa hō sic con stitutus & multitudo sic principās efficatior erit in pricipando. ¶ Scda uia ad inuestigā dū hoc idem sumitur ex recta intentione q̄ requirit' in principante. Tūc.n. pricipās re/ ctā habet intēionē si nō intēdat bonū ppri um. sed cōe quanto igit' minus intendit' cō mūe bonū tāto peior pricipat⁹. sed si dñen tur multi dato q; intēdāt bonū ppriū qa bo nū multorū est quasi bonū cōe itēdēdo sic bonū ppriū nō oino recedūt ab intētiōe cō munis bōi. Sed si dñaret' unus solus & ille intēderet bonū ppriū qa bonū unius est q̄si. bonū oino priuatū sic intēdēs recedit quasi oino a cōi bono. pci⁹ ē igit' pricipari unū q̄ plures. ¶ Tertia uia sumit' ex stabilitate q; re grē' in pricipāte. Decet.n. pricipē eē regulā rectā & stabilē ut p irā & cōcupiscētias & p alias possessiōes nō corrūpat' nec puertat'. Sed ut ait phūs facili⁹ corrūpit' un⁹ q̄ plures meli⁹ est ergo dñari plures q̄ unū. ¶ Sciēdū igit' q; hāc dubitationē quā phūs. 3. poli. ue nat' dubitādo assignās rōnes multas q; meli us sit dñari multitudinē. postea i eodē. 3. tā git quædā p q̄ obiectiōes huius solui pñt nō enim intelligēdū est simpliciter fuisse de intentione

intentione philosophi dñium pluriũ eẽ cõmẽdabilius dñio unius dum tamẽ utrũq; sit rectum cũ ipse pluries dicat in eisdem politicis regnũ esse dignissimũ principatũ inter principatus.n. rectos principatus unius qui dicit regnum est optimus. Inter peruersos uero principatus unus qui cõmuni nomie tirannides nuncupat est pessimus. Sed de hoc infra dicet. Ostendetur enĩ q; sicut monarchia regia est optima. ita qa maiori bono maius malũ opponit monarchia tirannica est pessima. ¶ Dominari ãt plures dominio recto nõ est dignius q̃ domiari unũ q; cum nũq̃ plures recte dominari possunt nisi in quantũ tenent locum unius. & prout habent ad se inuicem concordiã & unitatẽ sed ut supra dicebat ppter qd unũquodq; & illud magis. quare si domiari plures in tãtum est rectũ & dignum inquantum tenent locũ unius. dominari unũ & facere monarchiã si debito modo fiat erit omnio rectior & dignior. cõcedendũ est igit regnum eẽ dignissimũ principatũ & scdm rectum dominium melius dominari unũ q̃ plures. Sed ut soluantur obiectiones prætactæ sciẽdum q; quia plura cognoscunt plures q̃ unus. & citius corrumpitur unus q̃ plures: & multi non sic deuiare possunt ab intentione cõmunis boni sicut forte faceret unus solus. Ideo si fiat monarchia & dominet unus prĩceps uel un9 rex in toto prĩcipatu uel in toto regno: ille princeps uel ille rex scdm philosophum quarto poli. debet sibi associare multos sapientes ut habeat multos oculos & multos bonos & uirtuosos: ut habeat multos pedes & multas manus & sic fiet unus hõ multorum oculorũ multarum manuum & multorũ pedũ. Non ergo dici poterit talem unũ monarchiam non cognoscere multa quia quantũ spectat ad regimẽ regni quicquid omnes illi sapientes cognoscũt totũ ipse rex cognoscere dr. Nec ẽt dici poterit ipm de leui posse corrũpi & peruerti. nã si rex recte dñari desiderat nõ est possibile ipm peruerti nisi totũ consiliũ & oẽs sapientes & bonos quos sibi associauit cõtingeret eẽ peruersos. Talis.n. maxime intendit cõe bonum. Ideo si sic se habeat omnio dignũ est ipm principari. Si autẽ aliter se haberet ut si spreto consilio & dimissa societate sapientũ & bonorũ uellet sequi caput propriũ & appetitũ priuatũ iam nõ esset rex: sed tirannus. Talẽ ergo dominari non esset melius q̃ plures. Immo pessimũ esset eius dominiũ eo q; ut patet ex habitis & ut infra planius ostendet. tirannides est pessimus principatus.

¶ Quod melius est regimen regni ire per hereditatem & successionem filiorũ: quam p electionem aliquam. Ca.v.

VIDETVR forte aliquibus omnino eẽ melius & digni9 dñiationẽ regiã & principatũ ire per electionẽ quã p hereditatẽ. nã superficialiter cõsiderata ueritate quæsiti dubitãs an regiã dignitatẽ ire per electionẽ an per hereditatẽ. Dubitare uidet an melius sit constituere dñium arte uel forte. Nam si per electionẽ pficiat aliquis in regẽ uidet tale regnũ nõ esse expositũ casui & fortunæ: sed factũ esse per artẽ eo q; pficiet melior & industrior. Sed si p hereditatẽ hoc fiat expositũ regnũ quasi forti casui & fortunæ. nã icertũ est qualis debeat eẽ filius ad quẽ spectabat habere regiã dignitatẽ. Absolute ergo loquẽdo melius est principẽ præstituendũ eẽ per electionẽ q̃ p hereditatẽ tũ qa ut plurimũ homies habẽt corruptũ appetitũ. consideratis gestis & cõditionibus hominũ quas expimẽtaliter uidemus. uidet esse censendũ magis expedire regno uel ciuitati ut dñs præficiat per hereditatem q̃ per electionem. ¶ Possumus ãt triplici uia oñdere q; consideratis cõditionibus hominũ melius est eẽ hmõi regimẽ p hereditatẽ ire. Prima uia sumit ex parte ipsius regis regentis populũ. Secunda ex parte filiĩ qui debet in hereditatem succedere. Tertia ex parte populi qui debet per tale regimen gubernari. ¶ Prima uia sic patet. nã

scd̄m ph̄m.2.poli. inenatrabile est q̄tā di-
lectionē habeāt & q̄tū differat putare aliq̄d
proprium. nam quod est naturale ociosū &
uanū eē nō potest. Naturaliter autē quilibet
habet amicitiā ad seip̄m. Naturale est igit̄
tāto regē magis sollicitari circa bonū regni
quanto credit ip̄m regnū magis eē bonum
suū & bonū ꝓprium. quare si rex uideat de-
bere se pricipari super regnū nō solū ad ui-
tā. Sed ēt p hereditatē in ꝓpriis filiis magis
reputabit bonū regni esse bonū suū & ardē-
tius sollicitabit̄ circa tale bonū. Immo quia
tota spes patris reqescit in filiis & ex nimio
amore mouent̄ patres erga dilectionē filio
rum. Ideo omni cura qua poterit mouebitur
ad ꝓcurandū bonū statum regni si cogitet
ip̄m ꝓuenire ad dn̄ium filiorū. ¶ Ph̄s tan
git.3.poli. ubi de hac materia determiat ait
q̄ hoc est difficile uidelicet q̄ sic patres pos
sint tradere regimē regni ꝓpriis filiis. Innu-
it.n. hoc eē quasi uirtutis diuinæ & excedere
humanū modū. sed forte iō hoc ph̄s dixit
qa antiqtus ut plurimū reges cōuertebāt̄ in
tirannos & nō diu durabat. ut filii hoc mo-
do succederēt in hereditatē paternā uel sim
pliciter dicit̄ hoc eē diuinū qa nisi reges &
principes bn̄ se habeāt erga diuina. ratio cō
tingit filios regnare post patres. & si regnāt
filii uix aut nūquam regnabūt filii filiorum.
Ex parte ergo regis ut magis sollicitet̄ circa
bonum regni arguere possum⁹ q̄ expediat
regale regimen & filios p hereditatē succe-
dere. ¶ Scd̄a uia ad inuestigandū hoc idē
sumit̄ ex parte filii ad quē spectat suscipere
curā regni. nā sicut mores nuper ditatorum
ut plurimū peiores sunt moribus eorū qui
fuerunt diuites ab antiquo sic mores nuper
potētū & de nouo eleuatorū p adeptionē ci
uilis potētiæ peiores sūt moribus aliorū. Ne
sciunt.n. tales fortunas ferre. Nuper.n. esse
exaltatū in regē est quasi quædā ineruditio
regiæ dignitatis. tales quidē ut plurimū tirā
nizant & inflacti corde & inerudite regnāt.
Sed si regale regimē p hereditatē uadat filii
ex hoc non inflant̄ nec efficiunt̄ elatis quia
nō reputant magnum si illud habeant q̄ pa
tres possiderant: quare ex parte filiorum de
bentiū succedere in hereditatem paternam:
expedit regno ne inerudite regatur. & ne re
gale regimē conuertat̄ in tirannidū. ut re-
gia dignitas p hereditatē trāsferat̄ ad poste-
ros. ¶ Tertia uia sumit̄ ex parte populi qui
debet per tale regimē gubernari. nā consue
tudo est quasi altera natura. propter qd̄ re-
gimina ex consuetudine efficiunt̄ quasi na-
turalia. Populus ergo si p diuturnā consuetu
dinem obediuit patribus: filiis & filiorū fi
liis quasi naturaliter inclinantur ut uolunta
rie obediāt: quare cum omne uoluntariū sit
minus onerosū & difficile: ut libentius & fa
cilius obediat populus mādatis regis: expe-
dit regiæ dignitati per hereditatē succedere.
Determinare igit̄ domū & prosapiā ex qua
assumendus est rex sedat litigia. tollit tirāni
dē: efficit quasi dominium naturale. Litigia
enim sedat qa multotiens inter eligētes dis
sensiones oriunt̄ propter electionē princi-
pis propter quod turbat̄ pax regni. Tiran-
nidē tollit quia dominantes per electionē
ut patet per habita nō sic diligunt bonū re
gni sicut hereditarie principātes. & qa hoc
eē tirannū nō itendere bonū regni tales fa
cilius tirannizant. Facit etiam hoc domini
um naturale qa populus q̄si naturaliter icli
natur ut obediat iussionibus talis regis. Ex
hoc autē patere potest q̄ nō solum expedit
regno determinare prosapiā ex qua perfici
endus est dn̄s. Sed etiam oportet determi
nare personā. nā sic oriunt̄ dissensiones &
lites si ignoret̄ ex qua prosapia assumendus
sit rex. Sic etiā litigia oriuntur si nō determi
net̄ quæ persona in illa prosapia debeat pri
cipari. Talē autē determinare personā diffi
cultatem non habet. nam si dignitas regia
per hereditatē transferat̄ ad posteros. opor
tet eā transferre in filios: qa scd̄m lineā con
sanguineitatis filii parentibus maxīe sūt cō
iuncti. Oportet āt talem dignitatem magis
transferre

trāsferre ad masculos q̄ ad fœminas qa masculus ē fœmina ratiōe præstātior corde animosior: passionū minus isecutor. Inter masculos autē oportet talem dignitatem tribuere magis primogēito q̄ aliis: qa ut ait phūs i politiciis decet iuniores senioribus obedire. Immo qa pater plus cōmuniter primogēitos diligit ut magis sit curæ regi de bono regni expedit statuere regnū succedeř primogenito: ut pater ampliori sollicitudie curet de bono regni sciēs ipsum peruenire ad filium plus dilectū. Et si dicatur ꝙ contingit aliqñ magis diligere minores talib⁹ obiectionib⁹ de facili respondeř qa facta humana & gesta particularia nmnin subrecta regula & sub certa narratione non cadūt: sufficit ergo i talib⁹ pertrāsire probabiliter & leges statuere quæ un i pluribus continēt ueritatē. Quia uero superius tangebatur uidelicet ꝙ ire per hereditatē dignitatē regiā ē exponere se fortūæ eo ꝙ ignoretur qualis regius fili⁹ sit futurus. Dici debet ꝙ uix sunt aliqua gesta humana quæ ex aliqua parte nō exponanť periculis. Illa tamē magis cauenda sunt quæ plurib⁹ periculis exponunť. Videmus autem p experiētiā plura mala oriri in ciuitatibus & regnis ubi nō est dnminus aliquis naturalis nam contingit alia aliquando diu carere gubernatore & cū gnbernatorem habēt ut plurimū tirannizant plura enī hmōi mala in talibus regiminibus uidim⁹ quæ enumerare p singula lōgum esset. Dicere ergo possumus quod expedit regno filium succedere i regie patris & si aliquis defectus esset i filio regin ad quem deberet regia cura peruēire suppleri poterit per sapiētes & bonos: quos tāquā manus & neulos debet sibi rex i societatē cōiungere: ualde tamē repræhensibiles sunt reges & pricipes si nnn nimia cura sollicitētur ꝙ filii ab ipsa isantia disciplina & bonis moribus sint ibuti: cum bonum cōmune & totius regni in hoc consistat: nec sufficit ꝙ quia solus primogēitus regnare debet ut de eo solo cura habeatur diligens. Ignoratur enim quid diuina prouidētia statuit & nescitur cui filiorum succedat regnum. Ideo ne periclitetur bonum commune de omnibus cura diligens est habenda.

¶ Quæ sūt i qbus rex alios debet excedere & quomodo differat rex a tirāno. Ca. vi.

PHYLOSOPHVS. 5. polli. narrat i qb⁹ rex alios debet excedere. Dicit. n. ꝙ antiquitus reges a triplici excessu cōstituebanť. Prio ab excessu beneficii nā qa populus nō percipit nisi sēsibilia bona quos uidet esse liberales & beneficos nimis ardēter modo i eorū amorē: & optat eos habere in dominos. Inde est ꝙ antiquitus plures sic præficiebātur in reges. nam si aliquis fuerat primo benefic⁹ gēs illa tracta ad amorem eius præficiebat ipsū in regem. Secūdo potest aliquis præfici in regē ab excessu uirtuosorū actionum: nam quia bonorum uirtuosoꝝ est diligere bonum cōmune potius quā priuatū ideo reputatur dignus & præficitur in regē qui a populo creditur uirtuosus.

¶ Tertio consueuit præfici aliquis in regno ab excessu potentiæ & dignitatis, nā quia ꝓbabile est nobiles & potētes magis uerecundari opari turpia q̄ alios: & quia tales ut plurimū uel sunt uel creduntur eē magis apti ad principandum: ideo pluries per hunc modū antiquitus aliqui regna nbtinuerūt. Si ergo ex talibus excessib⁹ rex generať & præficiť si recta sit generatio ei⁹ oportet huiusmodi excessū peramplius & perfectius reperiri in rege iam in dignitate regia constituto sic enī uidemus in generatinnibus naturaliū quod signatur: ignis per rarefactionē & caliditatē quia materia tūc ignis calefacit & rarefacit. oportet raritatē & calorem perfecti⁹ reperiri in igne iam generato & i esse constituto. q̄ res i excessus beneficii actiōis uirtuosæ & etiam potentiæ possūt esse causa ut rite aliquis constituatur in regem decens est tales excessus in ipsa manarchia pfectus reperiri. decet enim ipsum regem uolentem recte regere quātum ad præsēs spectat ad tria sollicitari.

¶ Primo ut ametur a populo. Secundo ut cura puigil procuret cõmune bonũ. Tertio ut castiger & puniat mouẽtes seditioẽs & turbantes populum: quare expedit regem habere prædictos tres excessus: nam si haũdet ĩ beneficiis tribuẽdis diligetur a populo. Si excellat in actionibus uirtuosis procurabit cõmune bonũ quia si uirtutis est tẽdere ĩ bonum eius: erit magis tendere in maiꝰ bonũ. Bonum ergo gentis ẽ cõmune quod ẽ diuinius ꝙ aliquod bonum singulare magis procurabit uir bonus & uirtuosus ꝙ bonum aliquod proprium & priuatũ. Tertio expedit eũ habundare ĩ ciuili potentia ut possit corrigere uolẽtes ĩsurgere & turbare pacẽ regni. ¶ Viso in qbus rex alios debet excedere restat ostedere quomodo dfferat a tirãno tamgit autem phũs. 5. polli: quattuor differẽtias inter tirannũ & regẽ. Prima est quia rex respicit bonũ cõmune tirannus uero bonũ ꝓprium: nã regnum est principatus rectus: tirãnides uero dominium peruersum: cum ergo bonum gentis sit diuinius bono unius ꝑuerse dominatur qui spreto bono cõmuni ĩtẽdit bonũ proprium. ¶ Ex hac autem differentia prima sequitur secunda uidelicet ꝙ tirannus ĩtẽdit bonum delectabile: rex uero bonum bonorificum: nam sicut inenarabile est ꝗto quis delectatur in bono proprio si quasi inenarrabile est quãtus honor seqtur & quãto honore est dignius intendens cõmune bonum. Quare si tirannus intendit bonum ꝓprium & priuatũ sequitur ꝙ eius intentio uersetur circa bonum delectabile. Sed intentio regis uersatur circa bonum honorificũ eo ꝙ ipse intendat cõmune bonũ. ¶ Ex hac autem secũda dfferentia sequitur tertia uidelicet ꝙ intentio tirannica est circa pecuniam: tirãnꝰ quia sprero cõmuni bono no curat nisi de delectationibus ꝓpriis maxime uersatur sua intentio circa pecuniã credens sep eam posse huiusmodi delectabilia obtinere. Sed regis intẽtio uersat circa uirtutem & ut cities sint uirtuosi qa ex hoc maxime resultat bonũ honorificũ & cõmune. ¶ Ex hac autẽ differentia tertia sequitur quarta uidelicet ꝙ tirãnus nõ curat custodiri a ciuibus sed ab extraneis. rex uero uult custodiri ab ipsis ciuibus & a gẽtis in proprio regno. nã tirannus eo ꝙ spreto cõmuni bono nõ curat nisi de delectatioibus propriis uidens se esse onerosũ & tædiosum ab his qui sunt ĩ regno. Ideo totam suam custodiã corporis cõmittit extrãeis: sed rex e conuerso eo ꝙ uideat se maximam habere de bono regni & communi maxime confidit de his qui sunt ĩ regno. Ideo facit se custodiri a propriis nõ ab extraneis.

¶ Quod tirannides est pessimus principatus & quod summe debent cauere reges & principes ne eorum dominium ĩ tirannidẽ conuertatur. Capitulum. vii.

QVADRVPLICI uia uẽari possumꝰ tirãnidẽ eẽ pessimũ pricipatũ. Prima sumit ex eo ꝙ tale dominium maxime recedit ab ĩtẽtione cõmunis boni. Secunda ex eo ꝙ est maxime inaturale. Tertia ex eo quod ẽ efficacissimum ad nocẽdũ. Quarta ex eo ꝙ impedire habet maxie bona ipsorum ciuium. ¶ Prima uia sic patet quia si dominatur rex non recedit ab intentione cõmunis boni eo ꝙ rex nõ ẽ nisi sit uirtuosus & nisi intẽdat cõmune bonũ. Vnde .iii. polli. ꝙ dicitur principari talem est quasi partiri principatum in multos. Vel ꝙ idem ẽ quasi principari multitudinẽ eo qd in tali pricipatu intẽdatur bonum multorum: Sic etiam si dominentur plures quia diuites uel quia credũtur uirtuosi: uel si dominetur totꝰ populus dato ꝙ sic dominãtes non intenderẽt nisi bonum proprium non omnino recederẽt ab intentione cõmunis boni eo ꝙ plures essent sic principantẽs. & omne autẽ bonũ priuilegium est quodãmodo bonum cõmune. Sed si tirãnus dominetur cum unus sit dominãs & non intendat nisi bonum ꝓprium omnio receditur ab intẽtione cõmunis boni. principatus ergo quia non ẽ rectꝰ

nisi sit

nisi sit quodãmodo quid diuinũ & quia ĩ eo principaliter debet intẽdi bonũ cõmune ꝙ est diuinius q̃ aliquod singulare tanto tirannides ẽ principatus peior quãto in eo plus receditur ab intẽtione cõmunis boni. Hanc autem rationem tãgit phũs circa principiũ. iiii. polli. ubi ait ꝙ sicut regnum ẽ optima & dignissima pollicia sic tirannides ẽ pessima cuius causa est ut ibi dicitur quia tirannides plurimũ distat a pollicia. i. a cõmuni bono.

¶ Secũda uia ad inuestigandum hoc idẽ sũmitur ex eo ꝙ tale dominiũ maxime est naturale. nã illa est naturalis operatio erga aliquid quando sic agitur ut est aptum natum agi quare tũc regnũ naturaliter agitur quando homines existẽtes in ipso sic regũtur ut sũt apti nati regi: homo autẽ quia libero arbitrio & ratione participat tũc naturaliter regitur & ut est aptus natus regi quando uolũtarie seruit & libere obedit: quare quãto dominiũ aliquorum magis est inuoluntarium magis debet dici innaturale. tirannides igĩ est pessima quia maxime est ĩuoluntaria & maxime contra naturam eo ꝙ sit maxĩe subditorum afflictiua. Hãc autem rationem tãgit phũs ĩ eodem. iiii. polli. ubi ait tirannidẽ esse pessimum prĩcipatum quia nullus liberorũ uoluntarie sustinet principatum talem:

¶ Tertia uia sumitur ex eo ꝙ talis principatus est efficacissimus ad nocendum nã sicut prĩcipatus regis eo ꝙ sit maxime unitus est efficacissimus ad proficiendum sic tirãnides efficacissima ad nocẽdũ monarchia. n. quia ibi dominatur unus & ẽ ibi uirtꝰ unita: ideo uel ẽ optima uel ẽ pessima: nam si mõarchia habet intẽtionem rectã tunc est rex optimꝰ principatus. quia propter unitatem uirtutis potest multa bõa efficere: si uero mõarchia habet intẽtionem peruersam tunc tirannus est pessimus quia propter suã unitam potẽtiam. potest multa mala efficeř. ¶ Hãc aũt rationem tãgit phũs. 5. polli. ubi ait tirannidem esse obligartiam extremã. i. pessimam quia ẽ maxime nociua subditis. ¶ Quarta uia sumiť ex eo ꝙ per tale dominium impediũtur maxima bõa ipsorum ciuium. Tirãnus enim nõ solum procurat mala eorum q sũt ĩ regno: sed etiã satagit ĩpediř eoꝝ maxĩa bona. Tãgit autem phũs. 5. polli. tria maxima bõa quæ satagit impedire tirannus uidelicet pacem uirtutes & sciẽtias. Tirãni enim nolũt ciues habere pacem & cõcordiam. ad inuicem. Rursus nolũt eos eẽ magnanimos & uirtuosos. Nec etiam uolũt ipsos esse sapientes & disciplinatos: quare autẽ tirãni prædicta bona impediũt ĩ ciuibus infra dicetur Sufficiat autem ad præsẽs scire tirãnidẽ esse pessimum principatum propter rationes tactas. Quod aũt reges summo opere cauere debeãt ne principentur principatu tirãnico uidere nõ est difficile. nam tãto peior est princeps quãto peiori dominio prĩcipatur. quare si omnẽ diligẽtiã adibere debet rex ne sit pessimus. summe curare debet ne domineť p tirannidem qui est pessimus principatus.

¶ Quod est officium regis & qualiter rex se habere debeat in regimine ciuitatis & regni. Capitulum. viii.

Si rex aut prĩcipes gẽtem sibi commissã uult debite gubernare & scire desiderat qd sit eius officiũ diligẽter cõsiderare debet in naturalibus rebus nam si natura tota administratur p ipsũ deum qui est prĩcipes sũmus & rex regũ a quo rectissime regitur uniuersa tota natura: quare a regimine quod uidemus in naturalibꝰ deriuari debet regimen quod trahẽdum est ĩ arte de regimine regum. est enim ars imitatrix naturæ. In naturalibus autẽ sic uidemus ꝙ natura Primo dat rebus ea p quæ possũt cõsequi finem suum. Secũdo dat eis ea per quæ possunt prohibentia remouere. Tertio per hmõi collata naturaliter intẽdunt in suos fines siue ĩ suos termĩos ut natura dat igni leuitatem per quam potest tẽdeř sursũ. Secũdo dat ei calorem per quẽ agit & resistit cõtrariis. Tertio ignis per ea quæ accepit a natura: naturaliter tẽdit sursũ. ergo ad

hoc q̄ regimē sit bonum & natuꝛale tria req̄
rūtur. Primo ut populus taliter disponatur
& ordinetur ut possit consequi finem itētū.
Secūdo ut remoueātur prohibentia & deui
antia ab hmōi fine. Tertio ut dirigatur & ꝑ
moueatur in finem prædictū. Sic enim ui/
demus io sagitta dirigenda in signum aliqđ
quia Primo efficitur recta ut possit melius ĩ
finem tendere. Secūdo efficitur pennata ut
melius aerem scindat; ne prohibeatur tēdeꝛ
ĩ ipsum signum. Tertio a sagittante dirigitur
& sagittatum ĩ signum intentum. Rex igiť
& q̄libet director populi est quasi sagittator
quidam; populus uero ē quasi sagitta quædā
dirigēda ig finem & in bonum. Tria igitur
spectant ad regis officiū quia primo sollici/
tari debet ut gēs sibi cōmissa habeat per quæ
possit consequi finem intētum. Secundo de
bet prohibētia remouere. Tertio gentem ip
sam debet ĩ finem dirigere. ℭ Ea uero q̄ de
seruiunt ut populus possit cōsequi finem in
tētum & bene uiuere sunt tria uidelicet uirtu
tes sciētia & bona exteriora. Debet igiť rex
sollicitari ut ĩ suo regno uigeat studium lit/
terarum & ut ibi sint multi sapiētes & indu/
stres: nam ubi uiget sapiētia & fons scriptu/
rarum oportet q̄ īde totus populus aliquā
eruditionem accipiat. ne ergo existētes in re
gno sint tenebris ignorātiæ inuoluti spectat
ad reges & pricipes ualde eē sollicitos de stu
dio litterarū, Immo ut ĩfra patebit si domi/
nator regni nō promoueat studiū & nō ue/
lit sibi subditos esse sciētes nō est rex sed ti/
rannus. ℭ Secūdo ad consequēdum finem
intētum deseruiunt boni habitus & uirtutes
nō enim sufficit finē cognoscere & habeꝛ il
luminatū intellectum nisi sit quis uirtuosus
& habeat ordinatū appetitum ut uelit conse
qui finem illum: spectat igiť ad rectorem re
gni ordinare suos subditos ad uirtutes.
ℭ Tertio ad consequēdum finem qui intē
ditur in uita pollitica organice deseruiūt res
exteriores. Decet ergo reges & pricipes sic re
gere ciuitates & regna ut sibi subiecti habū/
dēt rebꝰ exterioribꝰ ꝓut deseruiūt ad bene
uiuere & ad consequēdum finem intētum,
Io uita pollitica hoc autē quomodo fieri pos
sit & quomodo ordināda sit ciuitas ut in ea
reperiri ualeant quæ deseruiūt ad sufficien/
tiam uitæ, licet per præcedentia sit aliquali/
ter manifestum clarius tamen ĩfra dicetur.
ℭ Viso quod spectat ad regis officiū sollici
tari circa ea per quæ possit populus cōsequi
finem intētū restat ostē dere quomodo spe
ctat ad reges & pricipes hmōi prohibētia re
mouere quæ etiā tria sunt quorum unū qua
si sumit originē ex natura: aliud uero ex per
uersitate ciuium, tercium quidē ex maliuolē
tia hostiū. ℭ Primum sic patet: nam homi/
nes in seipsis sunt naturaliter corruptibiles.
Inde est ergo q̄ quia in seipsis durare nō pos
sunt: naturaliter appetunt perpetuari in filiis
siue sint naturales siue adoptiui. Videť eni
homini post mortē uiueꝛ si eo decedēte fm
suam ĩstitutiooem alius in hereditatem suc
cedat. Valde ergo turbari potest tranquillus
status & pax ciuitatis & finis intentus in ui/
ta pollitica. Si reges & pricipes nō sollicitē
tur qualiter posteriores succedant ĩ heredita
tē priorum: remouere igitur unum maxime
prohibētium bonam uitam pollitică est be
ne ordiare quomodo hereditates decedēti
um perueniāt ad posteros. ℭ Secūdo statꝰ
trāquillus ciuitatis & regni aliquando impe
ditur ex peruersitate ciuiū: sunt enim aliqui
adeo puersi ut semp uelint alios molestare
solicitari ergo debent reges & principes ne
impediatur pax regni ut exterminētur male
fici & corrigantur delinquentes. ℭ Tertiū
huius modi impeditiuū sumit originē ex ma
licia hostiū: quasi enim nihil esset uitare in
teriora discrimina: nisi prohibētur exterio/
ra pericula spectat igitur ad regis officiū sic
sollicitari circa ciuilem potentiā & circa ĩdu
striam armatorum ut possint hostium rabiē
prohibere. Quomodo autē hoc fieri habe
at in tertia parte huius tertii libri ubi ageť de
bellis pleniꝰ ostēdetur. ℭ Ostenso quomō
reges

reges & priicipes solicitari debẽt ut popul⁹
sibi cõmissus habeat p quæ possit finẽ cõse
qui & quomõ debeãt prohibẽtia remouere
restat ostẽdere quõ eos i finem dirigãt hec
etiã tria sunt. Nã primo obmissa sũt supplẽ
da ut si uiderit aliquid deesse ad bonum re
gimen ciuitatis illud est supplẽdum: hoc au-
tem fieri potest per consiliũ sapiẽtũ de quo
infra dicetur. ℭ Secundo bone ordinatio-
nes & bona statuta debent esse obseruanda
ℭ Terto bene operãtes & maxime faciẽtes
ea p q̃ resultat cõmune bonũ sũt remunerã
di & repremiãdi: nã licet obmissa supplere
& bene ordinata cõseruare multũ deseruiat
ut populus dirigat̃ in finẽ rectẽ: tñ maxime
deseruire uidetur bene apta remunerare: nã
ut dicitur .3. ethicoꝝ capitulo de fortitudie
apud illos sunt fortes apud quos maxime
honorãtur: apud illos sunt sapientes & boni
apud quos tales remunerãt̃ & honorãt̃. sol
licitari igit̃ circa predicta. ix. ad regis officiũ
pertinere uidetur.

ℭ Quot sunt illa quæ debet operari uerus
rex: & ꝙ eadem simulat se facere tirannus.

Capitulum. ix.

NARRARE aũt possum⁹: x. quæ
debet operari bonus rex & quæ ti
rannus se facere simulat. Illa. n. x.
licet aliquo mõ i uniuersali cõtineãtur i pbisi
cis tamẽ quia ut pluriẽs dictum est circa mo
rale negociũ uniuersales sermões ꝓficiũt mi
nus. Ideo bene se habet illa. x. enarrare p sin
gula. ℭ Est autẽ primum ꝙ spectat ad uerũ
regem facere ut maxime procuret bõa com-
munia & regni reddit⁹ studeat expẽdere in
bonũ cõmune: uel in bonum regni. Tiran-
ni uero hoc simulant facere non tamen faci
unt sed ut ait phũs eos tribuunt meretricib⁹
& adulatoribus & aliis personis inutilibus.
ℭ Secũdo spectat ad rectum rectorẽ regni
non solũ redditus & oblationes ordinare in
bonũ cõmune regni sed etiam bona cõmu-
nia & iura regni debet maxie custodiñ & ob
seruare. qđ tirãni licet se facere simulant nõ
tamẽ faciunt. Immo bona aliorum rapiunt
& iura regni nõ obseruant. ℭ Tertio decet
regem & pricipem nõ ostẽdere se nimis ter
ribilem & seuerũ: nec decet se nimis familia
rem exibere: sed apparere debet persõa gra-
uis & reuerẽda quod congrue sine uirtute fi
eri non potest. Ideo uerus rex uere uirtuosus
existit: tirãnus aũt non ẽ sed esse se simulat.
ℭ Quarto spectat ad regẽ nullũ subditorũ
cõtemnere nulli iniuriari nec in filiab⁹ nec
in uxoribus nec i persona nec in aliquibus a
liis & si cõtigeret aliquẽ ex regno forefacere
non propter contumeliam uel ꝓpter aliquã
libidinosam uolũtatem explendã: sed prop
ter bonũ cõmune & iusticiæ ipsum pũire de
bet. hoc autem tirãni nõ faciunt sed q̃ ipsi
intendunt bonum pecuniosũ & delectabile
iniuriantur ciuibus i uxoribus & in filiabus
& rapiunt eorũ bona: ℭ Quito decet reges
& principes nõ solũ habere familiares & di
ligere nobiles & barones & alios p quos bo
nus status regni cõseruari potest. etiam si ut
ait phũs in polli. iducere debẽt uxores pro-
prias ut sint familiares & beniuolæ uxorib⁹
prædictorum: nã mulieres ualde inclinãt ui-
ros ad uolũtates proprias eo ꝙ quilibet ual-
de iclinatur ut nolit ꝓprias delicias contri-
stare quare si uxores nobilium & aliorum p
quos bonus status regni conseruari habet: ui
derẽt se contemni ab uxore regis aut princi-
pis inducerẽt uiros ut seditiones mouerent
i regno aut principatu: sic ergo gerere se de-
bẽt bonus rector regni aut ciuitatis: tirãnus
autem non sic se habet sed corde elat⁹ alios
cõtemnit: ꝓpter ꝙ nec ipẽ nec psõæ sibi cõ
iunctæ aliis sũt beniuolæ. ea igit̃ quæ habet
uerus rex licet simulare illa uideatur tirãnus
i quãtum huiusmodi est tñ scdm ueritatem
caret illis. ℭ Sexto decet uerũ regẽ esse mo-
deratum i cibis & uenereis ne a subditis ha-
beatur i contemptu: nam ut dicitur. 5. polli.
nõ contemnitur qui est sobrius sed q ebri⁹
tirãni autem hoc non faciũt: nam cum non
intẽdant nisi cõmodum proprium ut bonũ

pecuniosum & delectabile quia maxia delectatio sẽsibilis est ĩ cibis & uenereis: tiranni absq; freno fruunt̃ uoluptatib⁹ illis. Immo quod peius ẽ ut narrat phũs primo polliti, multi tirãnorum non sulum tempetati nõ sũt sed nolũt uideri tẽperati esse. Existimant autẽ reputari ab hominibus fælices si singulis dieb⁹ aspiciant̃ esse ĩ cõmessationibus & ebrietatibus & ĩ cõnuiuis ãffluẽtibus: non tamẽ sic se habeñ deberẽt dato enim q; tempetamẽto carerent ne contemnent̃ a populis nõ deberẽt suã intẽperantiã ostendere. Laudat̃ enim sobrietas & tẽperantia: uituperatur autẽ auatitia & gulositas. ¶ Septimo decet uerum regem ornare & munire ciuitates & castra existentia in regno ut appareat magis esse procurator cõmunis boni q̃ tirannus querens utilitatem propriam. ¶ Octauo decet uerũ regem ut ait phũs sapientes & bonos etiam extraneos adeo honorare ut putetur nõ sic honoratos eẽ a ciuibus propriis si inter ipsos existerent quod tirãni non faciunt: nam sapiẽtes & bonos ut infra patebit non honotant sed perimunt. ¶ Nono decet uerum regem p usurpationẽ & iniusticiã nõ dilatare suũ dominiũ: nã ut dicitur ĩ polli. durabilius est regnare sup paucos q̃ super multos quod maxime uerũ est si hmõi multitudo ciuilis potẽtie acquisita sit per usurpationem & iniusticiam. recitat autẽ phũs. 5. polli. q; cum quidam rex partẽ sui regni dimisisset quia eam forte iniuste tenebat increpatus tamẽ fuit ab uxore dicẽte: q; uerecũdari deberet quia minus regnũ dimineret filiis: q̃ accepisset a pane. Respõdit rex ille q; si dimittebat eis min⁹ in quãtitate regnum: dimittebat tamẽ maius & diuturnius tempore: tiranni autem hoc nõ faciũt. nã licet semper se simulẽt iuste agere: tamen in multis suum dominium iniuste ampliant & aliorum hereditates sine ratione usurpant. ¶ Decio & ultio decet ueros reges bene se habere circa diuina: populus enim ut recitat phũs omnino ẽ subiectus regi quẽ credit eẽ deicolã: & habere amicum deũ: existimat. n. talẽ semper iuste agere & nihil iniquum exercere. Possumus tamẽ ad hoc aliam meliorẽ rationem adducere dicẽtes q; si rex habeat amicum deum diuina prouidẽtia cui omnia sũt nota & eius potentia cui nihil potest resisteñ contiget eũ ut expedit suæ saluti semper in suis actibus prosperari. Immo propter sanctitatem regis multociens deus multa bona confert existentibus in ipso regno. ¶ Vltimo autẽ diximus q; decet regiã maiestatem bene se habeñ circa diuina hoc debet esse finis & complemẽtũ aliorũ ad hoc aũt sũt singula ordinãda. Verus ergo rex scdm ueritatem bene se habet erga diuina. tirannus uero non talis ẽ sed simulat se talẽ esse.

¶ Quæ & quot sũt cautelæ q̃bus tirannus nititur se in suo dñio præseruare. Capi. x.

MVLTAS cautelas tangit phũs. 5. polli. ex q̃bus quãtũ ad præsẽs spectat possumus enumerare. x. p q̃s nititur tirannus se in suo dominio p̃seruare. ¶ Prima cautela tirãnica est excellentes perimere: cum enim tirãnus nõ diligat nisi bonũ proprium: excellentes & nobiles existentes in regno non ualẽtes hoc pati insurgunt contra ipsum: tirannus autẽ ex quo talem se esse cognoscit nõ cogitat nisi quomodo possit excellẽtes perimere. Immo aliqui tirannizare cupiũt non solum excellentes alios imo etiã p̃prios fratres & nimia sibi consanhuinitate coniunctos uenegant & peenmunt signum ẽ tirãnidis pessimæ. Verus autem rex econuerso itẽdens cõmune bonũ & cognoscẽs se diligi ab ipsis qui sunt in regno excellẽtes & nobiles & multo magis cognatos p̃prios per quos bon⁹ status regni conseruari potest nõ perimit sed saluat. ¶ Secunda cautela tirãnica est sapiẽtes destruere: uident enim se contra dictamẽ rectæ rationis agere & non intẽdere bonũ cõmune sed propriũ Ideo uellẽt omnes suos subditos ignorantes & iscios. ne cognoscẽtes eorum nequiciam icitent populum contra ipsos: semper enim

qui male

qui male agit odit lucē & non diligit sapientes ut arguantur opera eius: quare tirannus cuius sunt opera mala sapiētes pro posse destruit. Verus autē rex econtrario sciens se secundum rectam rationē agere: sapientes salnat ꝓmouet & honorat eo ꝙ ipi cognoscentes bona opera ipsius populū cōmouent ad amorē eius. ℭ Tertia est disciplinam & studiū non permittere. Tirannus.n. scdm qđ hmōi est nou solum sapientes destruit. Sed etiā trūcat uiā & inhibet studiū & disciplinā ne efficiant̄ aliqui sapientes. Semper.n. timet per sapientiam reptæhendi. Verus autē rex econtrario studiū promouet & cōseruat uidens ꝙ per ipm bonum cōmune & bōus status regni quē principaliter intēdit meliorari habet. ℭ Quarta est nullas sodalitates. Nec etiā aliquas congregationes permittere. Vult.n. tirannus ciues & eos qui sunt in regno nō eē sodales nec esse ad inuicem notos: nā ut ait phūs noticia fidē facit. Eo.n. ipso ꝙ quis babet noticiā alterius confidit de illo. Hoc autē tirannus non diligit: timet quidē ne ciues de se confidentes propter iniurias quas eis infert contra ipm insurgant. Verus autē rex econtrario permittit sodalitates ciuium & uult ciues sibi inuicem eē notos & de se confidere: nā cum intēdit bonū ipsorum ciuiū & subditorum: naturale est ut diligatur ab eis: quare uult eos esse confederatos & cōiunctos: qa tunc magis unanimiter diligunt bonum regis. Omnino.n. esset peruersus populus si cognosceret se hēre uerum regē & diligere cōmūe bonū si uiceuersa nō diligent ipm regem. ℭ Quita cautela tirannica est hēre multos exploratores & tēptare nō latere ipsum quicquid a ciuibus agit̄. Cum enim tiranni sciant se non diligi a populo eo ꝙ in multis offendant ipm uolunt hēre exploratores multos ut si uiderent aliquos ex populo machiari aliqd cōtra eos possint obuiare illis. Immo eo ipso ꝙ ciues credunt tirannū hēre exploratores multos: nō audent congregari ut machinēt̄ aliquid contra eū: nā & si inter eos sic congragatos nullus exploratorum existeret semper tamē timerent ibi exploratores eē. Huiusmodi autem exploratores uerus rex habere nō curat ad ciues & ad eos qui sūt in regno: sed ad hostes & ad extraneos. Vtrum autem deceat reges habere exploratores in regno ꝑpter aliā causam q̄ ne populus insurgat in ipm infra dicetur. Ad præsens autem scire sufficiat ꝙ non sic rex eget exploratoribus ut tirannus. ℭ Sexta cautela tirannica est nō solū nō permittere fieri sodalitates & amicitias: sed etiā amicitias iā factas: & sodalitates turbare & puertere. Volunt enim tirāni turbare amicos cū amicis: populū cum insignibus insignes eū seipsis. Vident autē ꝙ quādiu ciues discordant a ciuibus & diuites a diuitibus tam diu nō potest æque de facili eius potentiæ resisti: nā tunc quælibet partiū timens alterā neutra insurgit contra tirannum. Verus autem rex econtrario non procurat turbationem existentium in regno: sed pacem & cōcordiam. Aliter.n. non esset uerus rex: quia non intenderet cōmune bonū. ℭ Septima est pauperes facere subditos adeo ut ipse tirānus nullus custodia egeat. Volūt.n. tirāni subditos eē intantū pauperes ut sic occupēt̄ circa quotidiana qbus indigent ut nō uacēt eis aliqd machinari contra ipsos: nec oporteat ipsos habere aliquā custodiā propter illos. Verus autē rex quia intendit bonū subditoꝝ nō affligit & depauperat ipos: sed magis ꝑcurat eorū bona. ℭ Octaua est ꝑcurare: bella: mittere bellatores ad partes extraneas: & semp facere bellare eos q sunt in regno: quatenus semp circa bellorū onera intēti non uacet aliqd machinari contra tirannum. Verus autē rex non intendit affligere subditos suscitando & ꝑcurando bella eo ꝙ intēdat bonum regni. Nō uult ergo eos qui sunt in regno assumere arma nisi pro defensione regni: uel pro aliquo alio iusto bello. ℭ Nona est custodiā corporis exercere nō eos q sūt in eo regno: eo ꝙ diffidat de illis

sed per extraneos. Verus autem rex econuer
so se habet ut supra plenius dicebat. ¶ De
cima cautela est tirannica q᷑ postquam pro
curauit diuisiones & partes in regno: cũ una
parte affligere aliam ut clauum clauo retun
dat. Rex autem econtrario nõ procurat di
uisiones & partes in regno sed si quæ ibi exi
stunt eas amouere desiderat.

¶ Quot sunt illa ad quæ reducuntur caute
læ tirannicæ & q᷑ reges cauere debẽt ne effi
ciantur tirãni quia opera regia sunt optima
tirannica uero pessima. Ca. xi.

a MNES cautelas tirannicas quas
in pcedẽti capitulo numerauim⁹
phũs reducit ad quattuor. Tiran-
ni. n. quattuor intendunt. Primo ut subditi
sint inscii. Scdo ut sint pusillanimes. Tertio
ut de se inuicẽ nõ confidant. Quarto ut sint
adeo depauperati & afflicti ut contra eos nõ
possint insurgere. Ad hæc autẽ quattuor præ
dicta oĩa reducũt: nã quãtũ ad præsens spe
ctat ad hoc q᷑ aliquis inuadat uel machinet
aliquid contra tirannũ: ex aliquo prædicto
rũ quattuor uidet procedere ex magnanimi
tate. Primo. n. uidet hoc accidere ut quia in
surgens est tanti cordis ut nihil reputet ma-
gnũ. Secundo ex industria & a sagacitate ut
quia credit se tot adinuenire uias & uersutias
posse: ut ualeat tirãnũ perimere. Tertio põt
hoc contingere ex potentia ut si insurgens
cõfidat de aliis ciuibus & credat se iuuari ab
eis propter ciuilẽ potentiã tirannũ inuadit.
Quarto hoc poterit accider ex nimio ocio
ut si ciues nimis sint opulenti: & uacent ni-
mio ocio: quia mens humana nescit ociosa
eẽ. dũ nõ occupant ciues circa quotidianas
indigentias: excogitãt seditiones qũo pos-
sint turbare ciuitatẽ & insurgere contra re-
ctorẽ ciuiũ. Contra hæc ergo quattuor pro-
curant tirãni perimere excellẽtes ne sui sub
diti sint magnanimi: destruere sapientes im
pedire scolas & studiũ ut existẽtes in regno
sint ignorãtes & inscii nõ permittere sodali
tates turbare ciues inter se ut de se inuicẽ nõ
cõfidant depauparare eos occupare eos in bel
lis & in aliis exercitiis ut nõ uacẽt ocio. Hæc
ergo sunt cautelæ tirannicæ. uerũ quia nullus
forte est oĩno tirannus quia malũ seipm de-
struit & si integrũ sit importabile fit: ut dicit
.4. eth. & forte uix aut nũquã reperit aliquis
qui sit oĩno rex qn in aliquo tirannizet. Es-
set. n. quasi semideus si nihil de tirãnide par
ticiparet. Inde ẽ ergo q᷑ dõinãtes aliqd par
ticipant de cautelis regiis & aliquid de uersu
tiis tirannorũ & tanto est melius dominiũ
quanto plus accedit ad regnũ & est longius
a tirãno. Voluimus quidẽ utriusq; opa enar
rare & utrasq; cautelas describere: nã oppo-
sita iuxta se posita magis elucescunt. Magis
. n. apparet opera regia eẽ optima ostendendo
tirannica eẽ pessima. Ex hoc autẽ manifeste
patet tirannidẽ maxime eẽ fugiendã a regi-
bus: quia pessimum de se est fugiendũ maxi
me & optimũ maxime prosequendũ.

¶ Quod detestabile est regiam maiestatẽ
declinare in tirannidem & quicquid corrup
tionis est in aliis peruersis principatibus to-
tum in tirannidem congregatur. Ca. xii.

a DEO sensus hominum sunt ad
malum proni ut ualde utile sit in
uia morum. multis uiis ostendere
& multis rationibus probare malum & uici
um & de eẽ quid uile & fugiẽdum ut q᷑ una
uia non inclinat ut malum uitet. Alia indu-
cat ipsum ad fugiẽdum malum. Postquam
ergo ostendimus tirannidem fugiẽdam eẽ
a regibus eo q᷑ opera tiranni sunt pessima:
probare uolumus reges summa diligentia
cauere debere ne conuertantur in tirannos:
qa qcquid corruptionis & iniquitatis est in
aliis puersis pricipãtibus totũ in tirãnidẽ cõ
gregat. ¶ Sũt. n. ut patet ex habitis tres pri
cipatus bõi: & tres puersi. Dicebat ãt q᷑ si do
minatur unus propter bonum commune
est principatus rectus: & uocat regnum. Si
uero propter bonũ proprium est peruersus
& uocatur tirannides. Si uero principentur
pauci & dominant quia boni & uirtuosi est
rectus

rectus principatus & uocať aristrocatia siue principatus bonorũ. Si uero dominenť nõ qa boni: sed quia diuites est peruersus & uocatur obligartia. Sed si dominať totus populus & intendat bonũ omnium iam in signũ q̃ aliorũ est principatus rectus & uocatur regimẽ populi. Si uero populus tirannizet & intendat opprimere diuites est principatus corruptus & uocať dẽocratia qď idez est ꝗ quasi puersio & corruptio populi: tirãnides uero corruptus principatus diuitũ & iniquũ dominiũ populi sunt regimina peruersa. Tirãnides uero est peruersior principatus: quia ut probat phũs. 5. poli. quicquid peruersitatis est aliquo principatu diuitũ: & in peruerso dominio populi totũ congregatur in tirannidẽ: quod sic patet: nam diuites si iniqui dominari cupiãt quantum ad præsens spectat tria intendũt uidelicet pecuniã corporales delicias: & custodiam corporis. Intendunt. n. pecuniam quia quilibet principans intendit augmentũ illius scdm quod se pñcipari uidet. Si ergo aliquis principať: quia bonus & uirtuosus semper intendit ad opera magis bona & ad uirtutẽ ut efficiatur melior & uirtuosior: sed si principať quia diues ut magis pñcipari possit intendit augmẽtum diuitiarum & congregationem pecuniæ: quare si diuites inique dominãtes nõ principanť quia boni: sed quia diuites tota eorũ intentio erit circa pecuniam congregãdã. ℭ Rursus diuites inique principantes intendunt delitias corporales & hẽre uoluptates sensibiles: nã si quis uult aliquid: uult & ea multo magis ad quæ illud ordinať ut si quis uellet potionẽ: multo magis sanitatem uellet: ad quam potio ordinať. Cũ ergo homines cõmuniter & maxime habẽtes uolũtatẽ peruersam ordinent pecuniam & diuitias ad delectamenta corporea: & ad uoluptates sensibiles sequiť ꝗ diuites inique dominantes & intendentes non cõe bonum: sed pecuniã: intendere corporales delectatiões. ℭ Tertio diuites sic principantes maxĩe sollicitanť circa custodiam corporis: nam nullus spreto cõmuni bono intẽdit ad pecuniam & uoluntates corporis: nisi in multis offendat populũ: nã talis ut pecuniam habeat deprædať ciues: ut uero uoluptatibus fruať forefacit & infert cõtumeliã ciuibus q̃tũ ad uxores & filias. Videt ergo se eẽ odiosũ populo ideo nõ credit se multitudini: sed semp dubitans de furia populi maxĩe sollicitať circa custodiam corporis. ℭ Omnia autez huiusmõi mala reperta in peruerso principatu diuitum congreganť in tirannide mistam. Nam tirannus ut supra dicebať non intendit bonũ cõmune: sed pecuniam. Rursus ut supra dicebatur non intendit bonum honorificum: sed delectabile. ℭ Tertio tirannus maxime delectať circa custodiam corporis eo ꝗ uideat se plurimos offendisse. Legitur. n. de quodam tiranno ꝗ cum a fratre suo quotidie increpareť: quare ipe semp tristis existeret: & quare nũquã hilarẽ uultum oñderet tirannus ille uolens reddere cãm quæsiti eũ expoliari fecit & ligari: & supra caput eius acutissimum gladium pendentẽ tenuissimo filo apponi fecit: circa ipsum ꝗ hoĩes cũ balistis sagittis appositis stare faciebat: & cũ frater eius timore horribili inuadereť timens ab actu gladio uulnerari: & a balistis perfodi ait tirannus gaude frater hilarẽ oñde multum. Respondente illo ꝗ non posset ꝑpter iminentia pericula: inquit tirannus ꝗ nec ipse gaudere poterat eo ꝗ in maiori periculo existebat qa i tot forefecerat ꝗ semp sibi de morte dubitabat. Valde ergo cauere expedit regi ne conuertať in tirannũ. nã tiranni cũ hoc ꝗ perdunt æternam uitam in hac temporali uita uix unã diem bonam habent eo ꝗ semper uideãt pericula iminere. Rursus pecuniã non tantum habent tiranni quãtum ueri reges: tum quia oportet eos multa expendere superuacue: tum etiã quia ueris regibus plus donať ex amore q̃ tirannis proueniat ex prædatiõe populi. Experti. n. sumus tirannizantes plus uixisse in ege

stare q̃ alios ueros reges. Delectamenta etiã corporea nõ tot habẽt tiranni quot ueri reges, nã habere amicos & diligi a populo est maxie delectabile: nõ cõsidere de aliquo & credere se odiosum eẽ multitudini est maxi me tristabile. Priuaẽ ergo tirãnus a maxima delectatione cum uideat se eẽ populis odio sum. ℂ Viso tiranni dem cauẽdam eẽ quia mala: iniqui principatus diuitũ congregantur in ea. Restat uidere esse eam cauẽdã eo q̃ etiam in ipa congregantur mala peruersi principatus populi. Cum. n. populus principatẽ peruerse non intendit quodlibet serua re in suo statu: sed satagit opprieẽ nobiles & insignes. Hoc etiã tirannus facit quia ut pa ret ex habitis ipse p̃ uiribus nititur opprime re excellentes & piũre diuites & insignes: summe ergo est cauenda tirãnides a rege in qua tot mala congregantur.

ℂ Quod summe expedit regibus & princi pibus recte gubernaẽ populum & cauere ne tirannizet quia multis de causis contingit subditos insidiare tirannis. Ca. xiii.

QVONIAM hunc librum compo suimus propter eruditionẽ regum & principum ut recte & debite gu bernent populum sibi commissum. cum de uiare a recto regimine sit tirannizare & iniu riari subditis & non intẽdere gommune bo num: licet plutibus uiis ostenderimus per iã dicta detestabile & periculosum eẽ regiæ ma iestati tirãnizare & non recte cubernare po pulum: non piget adhuc nouas uias adduce re ad ostendendum hoc idẽ. Volumus autẽ declarare in hoc capitulo q̃ quia multis de causis subditi insidiantur tirannis & quia ual de est periculosa uia tirannica & deuiatio a r cto regimine, ideo reges cura peruigili stu dere debent ne delinquentes rectum guber naculum tirãnizent. Narrat autem phus. 5. poli. 7. causas quare subditi tirãnis insidian tur. ℂ Prima est propter timorem nã mul t pusillanimes existentes cum nimis timẽt & non credunt se posse euadere quasi despe rantes inuadunt alios: & efficiuntur probis Vnde & prouerbialiter dicit q̃ nimis fuga timidum ui compellit esse audacem. Sic eti am & alia animalia quasi cõmuniter timent hominem & nisi crederẽt se ledi ab eo ratio aut nũquam inuaderent ipsum. Bestiæ ergo ut plurimum timore compulsæ insidiantur homini & inuadunt eum. Hoc ergo modo multotiens subditi insidiantur tirãno & perimunt ipsum tirannum timentes se offendi ab eo. ℂ Secunda causa propter quã sub diti tiranno insidianẽ est iniuria quam passi sunt ab ipo: naturale est ergo desidetare uin dictã propter quod omerus dicebat irã dul ciorẽ eẽ melle quia est appetitus penæ in uin dictã. Quia ergo sic est delectabile uindictã exposcere multi insidianẽ tirannot: & pter nehæmẽtem itam aliquando inuadunt ipm uolentes latas iniurias uindicare. ℂ Tertio insidianẽ aliqui tiranno & aliquando peri munt ipm quia ut plurimũ tirãni faciunt ea per quæ se cõtemnibiles reddũt nã cũ nõ quærant bonũ cõmune: sed delectatões cor poris: ut plurimũ non sunt sobrii: sed gulosi uel nõ sunt casti: sed dant operã uenereis & qa hoc agentes se contẽnibiles reddunt de facili inuadunt. Exemplum bonum recitat phus. 5. poli. habemus in sardinia polo. & dio. sardinapolus uero spreto cõi bono to tũ se dedit uenereis. Quidã uero dux cõtẽ nẽs eũ eo q̃ uitã pecudũ elegisset inuasit & pemit ipm. Sic etiã dio. tirãnizãs & curãs magis de gula q̃ de bono cõmuni contem nebat a subditis eo q̃ quasi semper eẽt ebri us. Quidã erga nomine dion uidens ipm quasi semper eẽ ebrium pter despectiõnẽ insurrexit in ipm. ℂ Quarto hoc fieri cõ tingit pter honorẽ aut propter lucrum adi piscẽdum: nã cum honor & gloria inter bo na exteriora sit bonũ maximũ multi uiden tes tirannũ non quærere nisi honorẽ & glo riã propriã & non honorare subditos & nõ quærere cõmune bonũ uolẽtes adipisci ho norẽ & gloriam quã conspiciunt in tirãno: inuadunt

inuadunt eū & perimunt ipm: Sic etiā quia multi reputant pecuniam eē maximū bonū uidentes tirannum non intēdere nisi ad lucrum ꝓptium: & ad cōgregandam pecuniā inuadunt ipm & accipiunt thesauros eius. Vnde dicitur .5. poli. ꝙ quidam tirannos inuadunt uidētes lucra magna & honores magnos existētes in ipis. ℭ Quito fiūt isidiæ tirannis ab aliquibus nō ut possideant monarchiam: sed ut uideant̃ facere actiones aliquas singulares. Volunt .n. aliqui esse in aliquo nomine uel in aliqua fama. Ideo ut nominent̃ faciunt aliquid mirabile & aliqd singulare factū & quia insurgere contra tirannū reputant populi ualde stupendum. Ideo contra ipm insurgunt. Sed tales qui ꝓpter hanc causam facientes impetum in tirannū ut ait phūs sūt paucissimi numero: supponi enim oportet eos nihil curare ut saluentur. ℭ Sexto contingit aliquos insidiare tirānis & perimere ipsos ut liberent patriā ab oppssione eorū. His ergo de causis fiunt insidiæ contra tirannū. Ne ergo fiant insidiæ cōtra regiā maiestatē & ne rex semper dubitet ne perimat̃ a subditis: summa diligentia cauere debet ne conuertant̃ in tirannum. nam li non iniuriat̃ subditis: est continens & sobrius & non eligit uitā bestialē & contemptibilē honorat insignes & alios existentes in regno ut requirit eorū status: non depauperet nec opprimat eos: & in omnibus se bēt non ut tirannus: sed ut uerus rex: inducit oēs existentes in regno ad amorē ei⁹ & tollit ab eis oēm materiā & causam quare insid ēē ipsi. ℭ Q d̃ maxie rex cauere debet ne efficiat̃ tirannus eo ꝙ pluribus modis corrumpat̃ tirannides q̄ regius principatus. Ca. xiiii.

l ICET p multa capitula p̄cedētia iduxerim⁹ reges & pricipes ut nō tirānizēt. sed ut recte regāt populū sibi cōmissū: adhuc in hoc capitulo uolumus alias rationes adducere ostendentes ꝙ si reges cupiant suum durare dominiū summo opere studere debent ne efficiant̃ tiranni eo ꝙ tirānides & principatus puersus plu ribus modis corrūpit̃ q̄ rectus & regius principatus. ℭ Narrat autē phūs .5. pollliticorū tres modos corruptionis tirānidis dicēs tirannidem corrupti a se: a tirannide alio & a regno. Corrumpitur .n. tirannides a seipsa nā ut dicebatur supra malum seipsum corrūpit: & interdū sic importabile sit. tirannides ergo ꝓpter puersitates & nequitias quæ cōgregant̃ in ipsa corrumpitur & durare non pōt. Ideo dicitur in poli. ꝙ tirannides quanto intensior tāto minus durat. Iustitia enim urbanitates seruat quare cū a iustitia recedit̃ præparat̃ uia ut corrumpat̃ principatus ille. Pollicia ergo q̄to de se magis a iustitia recedit tanto ex se habet ut facilius corrumpat̃. Restat ergo & principes si uolunt suū durare dominiū sūme cauere debent ne a iustitia deuiantes in tirannidē conuertant̃ & si eos aliquomodo tirannizare contingat suā tirānidē pro uiribus moderare debēt quia quāto remissius tirannizabunt tanto durabilius principabuntur. ℭ Secundo tirannides corrumpitur ab alia tirannide contraria: nam licet bonum non contrariet̃ bono eo ꝙ bonū sit uno modo malum tamē potest cōtrariari malo eo ꝙ esse habet multipliciter. Cōtingit .n. uno modo percutere signum propter quod in hoc non est diuersitas nec cōtrarietas: sed cōtingit multipliciter deuiare ab ipo quare in deuiationibus contrarietas esse potest ut si multum opponit̃ pauco: proiectio ultra signum contrariatur ꝓiectioni circa: & proiectio in dextrū ꝓiectioni in sinistrū. Sicut & in ꝓposito pricipatus rectus nō cōtrariat̃ recto principatui: sed peruersus peruerso. Vna erga tirannides pōt contrariari alii & corrumpere ipsam ut tirānides populi cōtrariatur tirānidi monarchiæ. & una monarchia tirannica contrariat̃ alii. cū aliquis monarchia uel aliquis unus princeps tirānizet in populū: gens illa oppræssa non ualens sustinere tirannidē principis insurgit & tirannizat in ipsum eum perimēs uel expellēs to-

tus ergo populus efficitur quasi unus tiran-
nus cuntra principē & tirānides populi cor
rumpit tirannidē monarchiam. Sic & una
tirannides monarchia corrumpit aliā: quia
multotiens unus monarchia tirānus īsurgit
in aliū ut obtineat principatum eius. Debēt
ergo cauere reges & principes ne tirannizēt
cū tot modis dissoluatur tirannicus princi-
patus. ℭ Tertio dissoluit̄ tirannides nō so-
lum propter seipsam uel propter tirannidē
aliā. Sed etiam propter regnum nam nō so
lum malum contrariatur malo. Sed etiā bo
num malo contrariat̄. Nō solū.n.tirannus
tiranno obuiat. Sed ēt & rex si uiderit expe
dire tiranno se opponit. Tot ergo discrimi
nib⁹ opposit⁹ ē tirān⁹. & tot modis hēt dis-
solui eius principatus. Regium autem domi
nium non tot periculis exponit̄ nec tot mo
dis habet dissolui: nā licet tirannus satagat
pro uiribus uerum regem opprimere nullus
tamē uerus rex uero regi se opponit. nā nul-
lus bonus & uirtuosus iosequit̄ alios bonos
& uirtuosos: sed eos pro posse saluat & ꝓmo
uet eo.n. ipso ꝙ aliquis bonis & uirtuosis se
opponeret: deficeret eē bonus & uirtuosus.
Decet ergo regiam maiestatem summo stu
dio caoere tirannidem ne prædictis pericu-
lis exponatur.

ℭ Quæ sunt quæ soluant dominium regi
um; & quot oporteat regem facere ut se in
suo principatu conseruet. Ca. xv.

t ANGIT aūt phūs. 5. poli. 10. quæ
pollicia soluāt & q̄ oportet facere
regē ad hoc ut se ī suo pīcipatu ꝑ-
seruet. ℭ Primo est nō permittere in suo re
gno transgessiones modicas: nā multæ mo
dicæ transgressiones ut ait phūs æquāt̄ uni
magnæ. sicut multæ paruæ expēsæ æqualēt
uni magno sumprui. Paruæ.n. transgressio
nes si multæ sint disponūt ad disgressiooes
magnas. Nā qui minima negligit paulatim
decidit in maiora. Principis ergo est obstan
dū & ihibēdæ sūt obliquitates ēt modicæ.
ℭ Secundū præseruās polliciam & regnū
regiū est bene uti his qui sunt in regno. In-
troducendo eos ad aliquos principat⁹ hono
rando eos & non iniuriando eis. Nam ut in
nuit phūs in poli. beoe uti ciuibus non solū
præseruat polliciā rectam: sed etiam princi-
patus ex hoc durabilior reddit̄. Dato ergo
ꝙ in ipo sit aliquid obliquitatis admixtum.
ℭ Tertiū est incutere timorem hiis qui sūt
in pollicia. nā corruptiones longe scdm rē
prope autē scdm timorem polliciam soluat
ciues.n. magis sunt subiecti principi & plus
ei obediunt si ex timoribus corruptionē ti
meant. Guerra .n. exterius tollit seditiones
intrinsecas & reddit ciues magis unanimes
& concordes. ℭ Exemplū autē huiusmodi
habemus in romanis q postquā defecerunt
exteriora bella intra seipos bellare cœperūt.
Est āt hæc cautela utilis solum duobus prin
cipātibus ut principatui constituto ex homi
nibus assuetis ad bella: & principatui in quo
qs pīcipari cœpit. hoies.n. bellatores & as
sueti ad prœlia quibus nō fuit curæ de uirtu
tibus aliis nisi de fortitudīe scdm phūm. 7.
politicorum assimilant̄ ferro quod dū est
in cōtinuo exercitio claritatē hēt: sed si diu
remanet in offició sū rubiginem cōtrabit &
sic tales bellantes fiunt obediētes principi.
Vocantes uero nesciunt debite se hrē: quare
talibus ut debite se habeant sēper incucien-
di sunt timores bellici & correctiōes extrin
secæ. ℭ Rurs⁹ si qs sup aliquos de nouo pri
cipari cœpit quia cōtra talem principatū fa
cilius insurgit̄ ne ciues insurgant in princi-
pē: & magis unanimiter obediant incotien
di sunt illis tiores de extrinsecis ꝑiculis im-
minentibus: sed si regnum diu in statu per-
stiterit & dn̄s ille sit oaturalis ita ꝙ quasi nō
sit in memoria hominum ex quo ille & an-
tecessores sui obtinuerūt huiusmodi prioci
patum tanta cautela non magnā utilitatem
habere uidet̄. ℭ Quartum autē ꝙ pollicia
habere uidet̄: est cauere seditiones & cōtē
tiones nobilium: nam baronibus & hoc po
nēdo eis leges qa legibus nō de facili cōtra

dicitur

dicitur: sunt enim in regno tales leges istitu
endæ ut per eas sedari posint cōtētiones no
bilium: nam baronibus dissentiētibus fiunt
seditiones ī regno & p cōsequēs fit præpa-
ramētum ut dissoluatur regius principatus.
¶ Quītū est diligenter aspicere quomodo
se habeāt quos maiestas regia honorauit &
promouit ad aliquā præpositurā uel ad ali-
quē principatum aut magistratū nihil adeo
regnū conseruat & polliciam saluat sicut ꝑ-
ficere homīes bonos & uirtuosos & cōferre
eis dominia & principatus quare maxīe sal-
uatiuū polliciæ. Est etiam regiam maiestatē
considerare diligēter quos præficit in aliqui
bus magistratibus: & si bene se habuerint an
ger̄ eorū dominia. Si male minuer̄ uel adeo
male se habere possent ꝙ essēt totaliter a do
minio remouēdi uel etiam capitali sentētia
condemnādi. ¶ Sextum ē nulli magnū do
miniū conferre. nam magna dominia ex ni
mia bonitate & fortitudine ut plurimū cor-
rumpit mentes hominum ut fiant transgres
sores iusti. Est autē hæc cautela maxime uti-
lis ad homines de quibus rex certā & diutur
nam experiētiam non accepit. Ideo potissi-
me obseruādum est ne repente constituatur
aliquis ī maximo principatu. ¶ Septimum
saluās regnū & polliciam est regem sine prī
cipantē habere dilectionem & amorē ad bo
nū regni & ad polliciam in qua principat᷑.
Quicūqꝫ enim amat sollicitatur & timet ne
aliquod incōueniens accidat circa amatum.
timor autem cōsiliatiuos facit ut dicitur. ii.
rethoricorum ibi enim ē magna salus ubi &
multa consilia: quare si rex bonum regni di
ligat saluabitur regnum: quia timens ne in
regno aduersa contingant adhibebit multa
consilia qualiter possit bona regni promo-
uere: & periculis imminentibus obuiare.
¶ Octauum saluans regnū & polliciam est
habere ciuilem potētiam: nam ut dicitur in
magnis moralibus iusticia urbanitates con-
seruat.. Sed iusticia in regno conseruari nō
potest nisi per potentiam ciuilem puniātur
trāsgressores iusti. Debet enim rex aut prin-
ceps si uult seruare iusticiā & uult punire trās
gressores iusti habere multos exploratores
& multos inquisitores inuestigantes facta ciui
um & inquirētes unde ciues accipiunt quod
expēdunt & quomodo possūt reddere ratio
nem sui uictus: nam qui huiusmodi rationē
nō potest reddere signum est ꝙ ex furto uel
ex male ablato uiuat. Sic enim faciendo ista
poterit seruare iusticiam & præseruare re-
gnum a maleficiis & transgressoribus iusti.
¶ Nonum ist maxime saluans regnū esse re
gem bonū & uirtuosum: Nam ut dicitur. 5.
polliti. maior uirtus requiritur in custodia ci
uitatis & regni q̄ in duce exercitus: Nam in
duce exercitus requiritur potissime experien
tia: Sed custos ciuitatis & custos regni totius
oportet ꝙ sit uirtuosus & epyetes idest sup
iustus: decet enim talē esse quasi semideum
ut sicut alios dignitate & potētia excellit; sic
eos bonitate superēt hoc enī maxime salua-
bit regnū & polliciā si rex sit bonus & uirtuo
sus quia intendet bono regni & communi.
¶ Decimū enī ē regem nō ignorare qualis
sit illa pollicia scdm quā principatur & quæ
eam possunt saluare & corrumpere talia autē
maxime scire poterunt per experiētiā: nā cū
quis diu expert⁹ est regni negocia de leui ar
bitrari poterit qui bonum statum regni cor
rumpti & saluat. ¶ Decet ergo regē frequē
ter meditari & habere memoriā præteritoꝝ
quæ contigerunt in regno qūo iudicata fun
dauit & quomodo tēporib⁹ retroactis meli
us conseruatus fuerit bonus status regni ut
sciat cognoscere qualiter principari debeat
& quæ corrumpunt & saluāt regnum & gu-
bernationem regni quia his ignoratis recte
regnum gubernare non poterit.

¶ Quæ sunt cōsiliabilia & circa quæ opor
tet consilia adhibere. Capitulum. xvi.

d ICFBATVR supra q̄tuor cōside
rāda esse ī regimine ciuitatis uideli
cet pricipē. consilium. prætoriū. &
populū. postq̄ ergo auxiliante deo determi

nauimus de principe & distinximꝰ quot sūt
genera pricipatus & qui illorū recti & q illo
rum peruersi & declarauimus regnū esse op
timū principatum. & tirānidem pessimum
māifestauimus autē qd sit regis officium &
quæ oporteat ipsū facere ut recte regat popu
lum sibi cōmissum. probauimꝰ ꝙ decet mul
tis uiis regem uigilem curam assumere ne cō
uertatur in tirannum quantū spectat ad præ
sēs negocium sufficienter tractauimus quæ
circa principem sūt dicēda. Restat ergo d a
consilio pertrāsire quæ tractanda sunt circa
ipsum. Sed cū dicat phūs. iii. ethi. cōsiliabi/
tur uniqꝫ aliquis nō pro quibus consiliatur i
sipiens: insanus: sed pro quibus sapiēs & ītel
lectum habēs. Ideo primo uidendū est quæ
sūt consiliatius. & circa quæ dēnt fieri cōsi/
lia ne tāquā ignotātes cōsiliari uelimꝰ de q/
bꝰ nō sūt consilia adhibēda. ☙ Possumꝰ au
tē tangere sex quantum ad præsens spectat
quæ sub cōsilio non cadūt. ☙ Primo enī q̄
cūqꝫ sūt mutabilia consilium nostrū subter
fugiūt: nā iō cōsiliāur ut regulēur in actōibꝰ
nr̄is & ut uitemꝰ mala & ut consequamur
bōa q̄ ergo uitari nō pn̄t & q̄ mutatiōi nō
subiacēt sub cōsilio non cadūt. Ideo dicitur
.iii. ethi. ꝙ de eternis. i. de īmutabilibꝰ nul/
lus cōsiliatur. nullus enim quærit consiliū de
diāetro si ē cōmēsurabilis coste uel de quo/
cūqꝫ imutabili: ☙ Secūdo etiam consiliabi/
lia non sūt quæcūqꝫ mobilia si semp unifor
miter moueātur. Nam quæ semp uniformi/
ter mouētur scd̄m quod hmōi sunt quandā
necessitatem habēt consiliabilia autem non
sūt necessaria sed contingētia. Ideo dicitur
ī ethi. ꝙ de his quæ sēper sūt in motu & quæ
sēper uniformiter mouentur: puta de uersio
nibus solis & de ortibus siderū nullus consi/
liatur. sidera enim licet moueātur tamē quia
semper sūt in motu nec ꝓpter nostra opera
ī mutari possūt eorū cursus. Ideo circa talia
non est consilium ahibendum. Si autem cir
ca talia cadit consiliū hoc non est scd̄m se ꝓ
ut deseruiunt actionibus nostris ut qa aliqua
humana opera congruētiꝰ fiunt tempore ca
lido. Aliqua uero tēpore frigido cursus side
rum quæ iducere habet scd̄m diuersa tem/
pora calorem & frigiditatem: non per se: sed
per accidens potest sub consilia cadere. ut
sciamus quo tempore quæ opera sunt fiēda.
☙ Tertio non sūt cōsiliabilia & quæ fiūt fre
quenter si fiūt e natura. Ideo de imbribus q̄
semper fiūt tēpore yemali & de caumatibus
quæ sæpe contigūt tempore estiuali non ha
bet esse consiliū quia talia naturalia sunt &
non depēdent ex operibus nostris. Ideo de
eis non consiliamur nisi ut deseruiunt operi
bꝰ nostris. hoc ergo mō sicut & circa cursus
siderū & circa quæcunqꝫ alia deseruiētia hu
manis actibus: bene ergo dicit' ī ethi. quod
de siccitatibus & imbribus non est consiliū.
☙ Quarto non sūt cōsiliabilia quæ etiā fi/
unt raro si ex fortuna contingāt nam qcūqꝫ
consiliat' uult ex electione uel ex intentione
aliquid adispici. quæ ergo præter intētionē
eueniūt consiliabilia esse non possūt. Ideo
dicitur ī ethi. non esse consiliū de his q̄ sunt
a fortūa puta de thesauri inuētione. ☙ Quī
to nō sūt consiliabilia omnia humana opa:
quia nō cadūt sub consilio nostro: opera il/
lorū homninū quæ ꝓpter nostra facta muta
ri non possunt. Ideo dicit' ī ethi. ꝙ qualiter
utiqꝫ scite optime conuersent': nullus lacæde
moniorū consiliatur: nec etiam nulli gallici
consiliātur qualiter optime uiuant Indii. cō
siliabilia ergo nō sūt imutabilia. nec unifor
mia semper. nec quæ sūt a natura: nec quæ a
fortuna: nec omnia humana cadūt sub suo
consilio: sed solum consiliamur de his q̄ sūt
operabilia per nos: nam ut dicitur. 3. eth. sin
guli autē hominū consiliātur de his operabi
bilibus quæ fieri possūt per ipsos; ☙ Sexto
no sūt consiliabilia omnia q̄ p non fieri pos
sūt: nam quæcunqꝫ finaliter p opera nostra
adispisci intēdimus sub consilio non cadūt.
nam consiliū non ē de fine sed de his q̄ sūt
ad finem. oportet enī ī consilio præsuppōe
re finaliter ītētū & nō consiliari de ipso. sed
de his

debis p q̄ue consequi possumus illud. Medi
cus enim q̄a finaliter intēdit sanitatē nō cō/
siliatur utrum d. beat sanare ægrū: sed hoc ac
cipit tāq̄ certum & notum ægrū sanādum eē
& cōsiliatur de uiis p quas facilius & melius
sanetur: sic rector ciuitatis & regni nō cōsili
ātur utrū ciues inter se pacē debeant habere
& utrum regnū oporteat esse in bono statu
sed hoc accipit tanq̄ certa & nota & cōsiliatᷣ
quomodo meli⁹ fieri possint. Sūt ergo cōsi
liabilia quæ depēdēt ex operib⁹ nostris &
nō sūt finaliter itēta, nec se habent ut finis:
sed ut ea quæ sunt ad finem.

¶ Quid est consilium & qualiter consilia
sunt fienda. Capitulum. xvii.

e ST autē omne consiliū q̄dā quæ
stio q̄a ut dicitur. 6. ethi. consilians
aūt siue bene siue male consilietᷣ:
quærit aliquid & ratiociatᷣ ꝓpter quod q̄cū
q̄ꝫ consiliatᷣ quærit non tñ econuerso. nā ut
dicitᷣ. iii. ethi. licet omne consiliū sit quæstio
non tamē omnis quæstio est cōsiliū. Si enī
cōsiliabilia sūt solū quæ depēdēt ex operib⁹
nostris consiliū erit q̄stio non de q̄buscūq̄ꝫ
sed solū de agibilib⁹ humanis: possunt autē
circa speculabilia & circa naturas rerū & cir/
ca æterna fieri q̄stiōes multæ. sꝫ hmōi q̄stio
nes cōsilia dici nō d bēt. ¶ Viso q̄d ē cōsil/
liū q̄a ē q̄stio agibiliū humanoꝝ restat uide
re q̄liter ē consiliādū & quē modū i consilis
hr̄e debem⁹. Sūt aūt quātum ad præsēs spe
ctat sex obseruāda ut sciamus qualiter sit cō
siliādum. ¶ Prium ē quia quāto aliquid est
magis determinatū tāto minori eget cōsilio
Immo si omnino determiatū esset nulli ege
ret consilio. Ideo quarto ethi. q̄d circa certas
operationes disciplinarum nō ē consilium:
puta de litteris. non enim consiliatᷣ scriptor
nisi sit omnino ignorās qualiter debeat scri
bere litteras quia hoc sufficienter determina
tum est p artē scribēdiᷣ. ¶ De his ergo sunt
consilia quæ possunt fieri per nos & nō sūt
omnino certa & determiata qualiter fieri de
beāt. Ideo dubitam⁹ & consiliamur circa ipsa

Est ergo unus modus in consiliis addibēdus
q̄ꝓ quādo aliquod factum regni proponitur
quanto pluribus modis fieri potest & quāto
minus habet certas & determinatas uias tāto
p plus tp̄us est cōsiliādū ut de illis uiis facili/
or & melior eligatur. ¶ Secūdo est in cōsili
is attendendū & cōsiliemur de quibuscūque
minimis sed de magnis dicebatur enim su/
pra q̄ꝓ timor cosiliatiuos facit: q̄ ergo cōsilia/
tur uidetᷣ timere & dubitare ne aliquo infor
tunio cōtinnente deficiat a cōsecutione opta
ti boni: uel incurrat aliquod damnum. uel
aliquod aliud malum. Quæ ergo sunt ualde
modica ut quæ sunt apta nata efficere paruū
bonū uel proibere modicum malū nō sunt
consiliabilia: est ergo modus attēdēdus in cō
siliis ut de magnis cōsilietᷣ negotiis. ¶ Ter/
tio cum consiliari uolum⁹ debem⁹ alios assu
mere nobiscum inter quos conferamus de
negotiis fiendis, nam licet homo inter se/
ipsum possit inuenire uias & modos ad alq̄d
peragendū at tamē imprudēs est qui solo suo
capiti innititur. & renuit aliorum audire sen
tentias. Magnæ enim prudentiæ est in cōsili
is hunc habere modum: ut cum aliis confera
mus quid agendum quod ex duobus patet.
nā consilia ut dictum est debēt de rebus ma
gnis. In talibus autem nullus debet omnino
sibi credere & proprio sensu inniti: sed de/
bet alios ad se uocarᷣ sciens q̄ꝓ plura cognosce
re possunt multi q̄ unus. Ideo dicitur. iii. eth.
consiliatores assumimus in magna discredē
tes nobis ipsis uelut non sufficientibus dino
scere. ¶ Rursus hoc idē patet ex eo q̄ꝓ cōsili
um ē circa agibilia particularia i quibus mul/
tum ualet experiētia. nam in talibus ut dici/
tur primo metha. plus proficit expertus quā
artifex quare cum plures plura experti sint q̄
unus solus: decet ad hmōi negocia alios ad/
uocare ut per eorū cōsiliū possit eligi uia me
lior quales autē esse debeant consiliarii ad
notādi in prosequendo patebit. ¶ Quarto
ē i cōsiliis attendendum ut secreta habeantᷣ
quæ ibi dicuntur: nā multa negocia disturbā

tur ex reuelatione consiliorū. Inde forte cōsilium nomē accepit. Dicunt enim aliqui ꝙ consilium quasi idē est ꝙ desidium: dictū ē autem consiliū: quia plures simul concedere debēt: sed forte meliꝰ dicere possumus ꝙ cōsilium dictum sit a con & sileo ut illud dicatur esse consilium ꝙ simul aliqui plures silent & tacēt. Nam maxime est hoc in consiliis attēdēdum. & maxime in consiliis ubi tractātur negocia cōmunia & facta regni: ut unusquisq; consiliariꝰ adiecta dilectione priuati bōi. solum aspiciat ad cōmunē ꝓfectum: & ut regni profectus impediri nō possit: secreta tenere debet quæ ibi sūt tradita. Hoc enī fuit ꝙ apud romanā rem publicam exaltauit fidelitas consiliātiū: quibus quicquid per consilium in eorū auribus dicebatur adeo secretū erat ac si non audissēt illud. Vnde ualerius maximꝰ scdo libro de factis memorabilibꝰ capitulo de institutis antiquis cōmēdans ramāos consilia ores ait. ꝙ fidū & altū erat secretū consistoriū reipublice silētiq; salubritate munitū cuius limē intrantes abiecta priuata dilectione ita dilectionē publicā induebantur ut non dicam unum sed neminē audisse crederet ꝙ tam multorum auribus fuerat cōmissum.

¶ Quinto ē in consiliis attendēdum ut nō loquantur ibi placētia sed uera. Adulatores enim dum principi placere student uera silētes & placita promulgantes exponunt periculo totum principatum uel totum regnū. Inde est ergo ꝙ quida sapiēs Aristodes nomine dicebat cōsiliarios duo in se habere debere ꝙ nec essēt plani.i. mānifesti & propalatores consiliorum: nec essent placētes ut quod essēt adulatores plus curantes loqui placentia ꝙ uera. Sic etiam ut recitat phūs in reth. quidam poeta nomine alexāder. Vidēs priamum in consiliis esse secretarium & ueracē comēdans eum dicebat iste est qui cōsulit ac si diceret ꝙ alii respectu eius consiliatores dici non debent sed magis forte adulatores.

¶ Sexto est in consiliis attēdendū ut diu cōsiliemur & si assit oportūitas cito ī opere exequamur. nam cum adest oportūitas operādi & si recte uolumus & nō illud facimꝰ hoc ē quia ignoramus an expediat illud fieri. bene ergo se habz diligēter quodlibet negociū discutere arduū an utile sit illud facere. sz postquā per diuturnū consiliū est recte cognitū quid fiendum si assit operādi facultas prompte operari debemus. bene ergo dictū est quod scribitur. 6. ethi ꝙ consiliamur multo tempore: operamur autem prōtep & ꝙ oportet cōsiliari tarde sed facere consiliata uelociter.

¶ Quales consiliatios assumere deceat regiam maiestatem. Capitulum. xviii.

O MNIA āutē q̄ habere d bet bene persuadēs & bene creditiuus apoarēter expedit ut habeat bonos cōsiliarios ex stēter: Nam ex hoc aliquis psuadet i consiliis & creditur dictis eius: quia extimatur bōus cōsiliarius esse ad psuadendū. Sed ad hoc ꝙ aliquis sit bene creditiuus nō oportet ipsum esse existenter talem: sed sufficit ꝙ uideatur uel appareat talis esse: nam homo iudicat quæ foris patent & ex apparētibꝰ. Ideo fit sufficiēter homini fides & redditur ei aliquis creditiuus si extimet illū bonū cōsiliatorē esse: sed ad hoc ꝙ bonus cōsiliator existat: nō sufficit ꝙ sit apparēter talis reqritur existēter talē esse. bene agitur dictum est ꝙ q̄cunq; bene persuadens habet apparēter bonus consiliator existenter habere debet. Quare si scire uolumus qualꝭ consiliarios habere deceat regiā maiestatē & q̄ & quot sūt incōsiliis requirenda: scire expedit quot modis persuadetur hominibꝰ uel quot modis fit eis fides & inclinātur ad credēdū sermones auditos: hæc aūt sūt tria scdm ꝙ ī omni locutione tria sūt cōsiderāda uidelicet dicērē q loqtur: auditorem ad quem loquitur & rem de qua loqr. ¶ Primo enim eē pōt ꝙ persuadetur auditoribus & inclinātur ad credendū sermones auditos ex parte dicētis quod cōtingit si dicēs sit bonus uel credatur bonus: nam bonis hominibus etiā si nullas rationes assignare sciant: creditur & faciunt

fidem

fidẽ auditorib⁹: sed hmõi fides sumit origi nẽ ex parte dicẽtis: nam quia dicens creditur esse bonus cum tales mentiri nolit de facili creditur eoꝝ dictis. ¶ Secũdo põt fieri cre dulitas auditorib⁹ ex parte ipsoꝝ auditorũ: quod cõtingit si proferens sermones sit beni uolus & amicus: nam sicut homines cõmu niter & ut plurimũ decipiuntur circa seipsos & credant se plus ualere q̃ ualeãt & esse ma gis sapiẽtes q̃ sint: & i negotiis fiẽdis cõmu niter creduot homines plus uidere q̃ uideãt & magis loqui ad propositũ q̃ loquantur sic quia amicus reputatur alter ipse cõmuniter decipiũtur homies circa amicos. Nã ut dicit̃ i. reth. amantes & odiẽtes nõ pariter iudica mus. Cõmune est enĩ ut amicoꝝ facta ut plu rimũ deferamus in bonũ: & inimicoꝝ i ma lum. Passionamur enim circa amicos sicut circa nos ipsos ut credamus eos plus ualere q̃ ualeant & esse meliores q̃ sint. Quare si auditores credũt beniuolis & amicis uel eis quos estimãt esse. Hmõi credulitas sumit ori ginem ex parte ipsorũ auditorũ ad quos est sermo qui ex se passionãtur & inchoãtur ut fidẽ adhibeant eis quos putãt amicos esse. ¶ Tertio fit crudulitas ex parte ipsoꝝ rerũ quod cõtingit si dicẽs sit prudens uel creda tur esse prudeos: oam prudentis est scire & congnoscere ipsas res negocia agibilia: quia ut dicitur primo. ethi. unusquisq̧ bene iudi cat de his quæ nouit: ex ipsis ergo negotiis & ex ipsis rebus de quibus loquitur prudens quia ea scit cognoscere & iudicare facit fidẽ auditoribus: hæc autẽ credulitas & hæc psua sio est p se: nam reddere se credibilem & bñ psuadere p se est ex ipsis rebus & ex ipsis oe gotiis de quibus loquit̃: scire assumere rati ones & argumenta p quæ fides fiat audiẽti bus & quia prudẽtes sciunt facere & q existi mãtur prudẽtes extimãtur talia facere. Ideo ad hoc q̧ aliquis ex tebus de quibus loquit̃ fidem faciat uel oportet q̧ sit prudẽs uel q̧ credat̃ esse prudẽs. Omnis ergo bene psua dẽs uel omnis ille cuius dictis credit̃ & adhi bet̃ fides: uel oportet q̧ sit bonus: uel q̧ ami cus: uel prudẽs: & si nõ existẽter apparenter saltẽ. Itaq̧ cũ dictum sit q̧ quæ beoe persua dẽs & ille cui fides adhibet̃ debet habere ap parẽter oportet q̧ bonus cõsiliator habeat existẽter satis apparet quales cõsiliatores de ceat q̃rere regiã maiestatẽ: qa debet quærere tales qui sint boni: & amici & sapiẽtes: ut si boni sint nõ mẽtiant̃ ratione sui: qa bõis dis plicet omne malũ: & omne detestabile: mẽ datiũ autẽ ut dicitur. iiii. ethi. per se est ma lũ & detestabile. ¶ Secũdo consiliarii. dẽ ot esse non solũ boni sed amici ut nõ solũ non mẽtiãtur ratiõe sui qui loquuot̃ & q coosili um præbẽt sed etiã rõne eius ad quẽ loquũ tur & cui consiliũ præbẽt: qa amicoꝝ ẽ ami cis uera & bona cõsulere. ¶ Tertio consilia rii debẽt esse sapiẽtes qa nõ mẽtient̃ ex pte rerũ de quibus loquũtur qa cognoscent ne gocia agibilia & sciẽt qualiter sit agẽdũ: hæc ergo tria quærẽda sũt i consiliariis: uidelicet bonitas amicicia & sapiẽtia. nam ut recte cõ sulãt sicut patet ex dictis debẽt esse boni: & amici & sapientes.

¶ Quot oportet scire consiliarios & circa quot sunt consilia adibeoda. Capi. xix.

SI coosiderẽtur dicta philosophi. i. reth. 5. sũt de qbus consiliãtur ho mines: uidelicet de ꝓuẽtib⁹: de ali mẽto: de custodia ciuitatis: & de pace & bel lo: & de legislatoꝛ: circa hæc ergo. 5. oportet cõsiliatores esse ĩstructos. Primo eni cõtigit esse regis consilium circa prouentus io quo duo sũt attendẽda. ¶ Primo ne maiestas re gia aliquos proueotus ioiuste usurpet a suis cõciuibus: probatur eoim supra regẽ debere esse talem qui bonus & uirtuosus tanquã pol liciam diligeret existentes in regno promo ueret & honoraret quod esse oõ posset si bo na eorũ quæ sũt in regoo usurparet iniuste. ¶ Rursus est attẽdendũ oe in suis prouẽti bus defraudetur: expedit enĩ regium cõsiliũ ꝓ uiribus saluare iura regis. eo q̧ huiusmodi bona ordinãda sũt ad booũ cõmune: ut ad

defensionem regni & ad bonũ statum eius:
decet ergo cõsiliarios scire introitus & ꝓuẽ
tus regni:quos oportet puenire ad regẽ qui
& quanti sunt q̃tenus:si quis est superfluus
& iniuste accept⁹ auferatur si qs uero deficit
uel ẽ diminutus appõat̃ & augeat̃. ❡ Scđo
debet esse cõsilium de alimẽto ut sciatur utrũ
ciuitas uel regnum cui principatur aliquis
rector sufficiat sibi in alimento & in deser/
uientibus ad sufficientiam uitæ:considerã
dum est enim quantum alimentũ est in re/
gno uel i ciuitate qualibet ipsius regni & q̃tũ
est ibi adductibile & quoꝝ inductione addu
ci ualeat:ut circa hæc debita cõsilia & debitæ
ordinationes fieri possit:nõ eni modicũ cõ
siliandũ est circa alimẽtũ ut quælibet ciuitas
habeat sufficiẽtia ad uitã quia aliter iam nõ
esset ciuitas ut hmõi sufficientibus ad uitam
fieri debẽt debitæ cõmutationes ut debitæ
emptiones & uẽditiones. Cõsiderãdæ enim
sũt mẽsuræ & põdera uẽdẽtiũ & cũ expedit
taxãdũ est preciũ uẽditionis si ultra q̃ debẽt
uẽditores res suas uendere uellẽt. ❡ Tertio
ẽ consiliũ adibendum circa custodiam ciui/
tatis & regni quod dupliciter fieri habet:nã
primo est custodia adhibẽda ne insurgãt se
ditiones & malicia iter ciues:Ideo attenden
dum est diligẽter qui ciuiũ reputantur boni
& q ifames & circa ĩfames maior custodia
adhibeatur: & si dephẽdãtur male egisse pu
niant̃:uel etiam totaliter extirpentur:quia
reges & pricipes nõ dẽnt pati maleficos ui/
uere. Sũt etiã considerãda loca in quibus cõ
sueuerunt magis maleficia ppetrari:nã sicut
quidam hominũ magis iniustificant q̃ alii:
sic sũt quædam loca magis apta ad iniostifi/
cãdũ q̃ alia:ut in ciuitate contingit eẽ uicos
aliquos magis eẽ suspectos q̃ alios: qa iniu/
stificãtes ibidem possunt magis latere & ef/
fugere puniẽtes:sic etiã est extra ciuitatẽ lo/
ca aliq̃ sũt nemorosa & umbrosa magis ap/
ta ad iniustificãdũ q̃ alia:debet ergo adhibe
ei cõsilium ut circa talia maior custodia præ/
beat̃. ❡ Rursus circa custodiã ciuitatis & re
gni non solũ sũt adhibẽda consilia propter
ipsos ciues uel propter eos qui sũt in regno:
ne unus iniustificet i alium sed etiã ꝓpter ip
sos extraneos. Cõsiderãdũ enim est utrum
regnum ex aliqua pte possit iuadi:& utrum
aliqua ciuitas regni ab extraneis possit susci/
pere detrimẽtũ:ideo passagia portus itroit⁹
&c. talia unde possunt extrinseci ad uenire;
nõ sũt extraneis cõmittenda uel tribuenda;
sed sũt diligenter custodienda uel muniẽda.
❡ Quarto habet eẽ cõsiliũ circa pacem &
bellũ quod nõ ẽ intelligẽdũ circa pacẽ ciui/
um uel circa eorum bellũ:nam pax ciuium ẽ
aliquid finaliter intẽtum: bellum autem est
cui⁹ oppositum:de fine autem & de eius op
posito nullus sanæ mẽtis consiliatur:nã non
est consilium nisi de his de quibus est dubiũ
eo ꝙ cõsiliũ sit q̃dã quæstio: & q̃stio sit du/
bitabilis ꝓpositio: de fine aũt & de hoc ꝙ pri
cipaliter intẽditur nullus dubitat ipsum esse
ꝓsequẽdum. De eius aũt opposito quilibet
cognoscit ipsum eẽ fugiendum. ideo pax ci
uiũ ꝓ uirtutibus est ꝓsequẽda & eorũ dissen
tiones & bella pro uiribus fugiẽda: & i hoc ñ
ẽ quæstio nec cõsilium. ❡ Sed utrum cum
extrãeis debeamus hr̃e pacẽ uel bella dubita
bile esse potest & possũt ad hoc adhiberi cõ
silia circa quod sũt duo consideranda. Prío
ut nũquã cũpiatur iniustũ bella quia iniusti
ficari i alios & eos idebite opprimere per se
ẽ malũ & fugiẽdum: deinde si uisum sit bel/
lum esse iustum considerãda ẽ potẽtia regni
uel ciuitatis: quæ bellar̃ debet quãta sit & quã
ta ei potest aduẽire extrinsecus. Consideran
da ẽ etiam potẽtia aduersariorũ: nam scđm
phũm. i. reth. ad meliores pacẽ debemus ha
bere: ad deteriores autem nobis ẽ expugna
re uel non pugnare contra eos. Posito enim
ꝙ potẽtiores ad quos resistere nõ ualemus:
in nos forefaciãt prudentiæ est non insurge
re i ipsos nisi occurrat oportunitas temporis
in quo ex eis congrui possimus uindictas as/
sumere. ❡ Quintum circa quod sũt consilia
adhibẽda: ẽ lator legum: nam ut dicitur pri
mo retho

mo retho. in legibus est salus ciuitatis. Cõsetuant enim ciuitates & regna p leges iustas qa absq; iustitia nequeunt regna sustinere. Decet autẽ scire regem quot sunt genera dominorũ siue quot sunt species principantiũ & q pricipatus est durabilior; & qualiter principatus scdm quẽ dominatᷓ habet saluari & corrũpi: ut eligens optimũ modũ principãdi ferat leges iustissimas scdm qs saluari habet principatus ille. Q uis fit autẽ optimus modus principandi & quale debeat eẽ regis officiũ: & q̃uo rex se debeat in suo dominio plerũqꝫ fuit in supioribus patefactũ: quare p superius iã dicta coadiuuante experientia gestorũ particulariũ quæ continue occurrunt in curiis regũ & principum: instrui poterit rector ciuitatis aut regni: qualiter circa latiõnẽ legum sit consiliandũ & quæ leges sunt ferendæ ut saluetᷓ principatus eius intẽdimus in capitulis sequẽtibus. quod multa inquirere ut simul ex dictis & dicẽdis melius ueritas patebit.

C Q uod quantũ possibile est sunt omnia legibus determinanda & quã pauciora possunt arbitrio iudicũ cõmittẽda. Ca. xx.

VIA in pcedentibus capitulis determinauimus de principe: oñdẽdo qualis debeat eẽ priceps & determinauimus de cõsilio: declarãdo quales debẽt eẽ cõsiliarii & q̃ & quot sunt illa circa q̃ habet eẽ consilium. Restat scdm ordinẽ ptaxatũ ut exequamur de ptorio siue de iudicio inuestigãdo qualiter iudicandum sit & quot sunt genera legũ & alia q̃ circa istã occurrunt materiã. Sed cum iudiciũ fiat per leges aut per arbitrium aut per utrunq;. Prius quã ostendamus qualiter sit iudicandũ declarare uolumus q̃ quãtũ possibile est sunt oia legibus determinanda & quã pauciora possunt arbitrio iudicũ cõmittẽda. Q uod quadruplici uia inuestigare possumus quarũ tres tangunt. i. retho. quattuor uero tãgit. 7 poli. C Prima uia sic patet nã pauciores sũt legũ conditores q̃ iudices iudicantes scdm leges iam cõditas. Nam in qualibet ciuitate oportet eẽ aliquod prætorium ordinariũ ad quod causæ reducantᷓ & litigia exorta in ciuitate illa per leges tamẽ conditas in una ciuitate regulari possunt ciuitates multæ. Immo eadẽ ciuitate in qua leges conduntᷓ contingit plures eẽ iudices q̃ legum cõditores. nã leges si iuste sint debent eẽ quasi immortales & immutabiles q̃ circa eas nulla aut modica mutatio fieri debet. Iudices tñ iudicantes scdm illas moriuntᷓ & corrũpuntᷓ. Contingit ẽt absq; corruptione & morte iudices a suo officio rẽoueri & alios in suũ locũ succedere sibi saltẽ per successionẽ ipsoꝝ: oportet in eadẽ ciuitate multos eẽ iudices: eo q̃ ipsi quasi cõtinue innouantᷓ nõ tñ sic oportet multiplicare legũ conditores eo q̃ leges nõ sic continue innouari debẽt: quare si legũ conditores respectu iudicũ sunt pauci: qa facilius ẽ inuenire paucos sapiẽtes quã multos: ut omnia sapiẽter disponantur expedit quãtum possibile est per legem omnia determinari & quã paucissima arbitrio iudicũ cõmittere. C Secũda uia sic ostenditᷓ nã facilius & melius uidetᷓ quid rectũ & quid iustũ & si illud multo tempore diligenti consideratione discutiatᷓ q̃ si oporteat stati iudicatiuã sententiam proferre. Itaq; cum legũ cõditores multo tempore & multo cõsilio deliberare possint quales debeant leges ferre. Iudices ꝓpter instantiã pertinet & qa nõ debent lites ꝓlongari: sed deprimi nisi tantã habent diuturnitatẽ ad uidendũ quid iustũ in proposito: ne igitur in iudicando erretur quãtum possibile est sunt omnia legibus determinanda & pauca discretioni iudicũ cõmittẽda. C Tertia uia sic declaratᷓ nã cõditores legũ leges ferunt in uniuersali & de futuris dicentes quicũq; sic egerit sic punia tur ignoranes an amicus uel inimicus sit illa facturus: & debeat illam subire sententiã nam si scirent q̃ amicus: forte obliquaretᷓ in iudicando & pœnã palliaret. Si uero inimicus inclinaretur forte in partem opposi-

tam & punitionē augerent. Nunc autē quia solū in hoc leges ferant & nesciunt qd in particularibus sit futurū nō peruertunt in iudicando amore uel odio inclinati. iudices autem non sic nam iudicum iudicia nō sunt de futuris: sed de pteritis non uniuersaliter: sed in particulari. Incusantur enim determinatæ psonæ ad quas ē amate uel odire & sæpe talia annexū habent proprium cōmodū. Ideo iudex de facili obliquatur: nā amantes & odientes & aliquod tēporale cōmodū cōsiderantes nō æqualiter iudicāt: quare ne iudicium iudicum obliquet: bonum est quantū possibile est omnia lege determiare & q̄ paucissima arbitrio iudicum committere. ¶ Has autē tres rationes tangit phūs. i. retho. dicens qmaxie quidē cōtingit recte positas leges q̄cūq; possibile est determinare: & pterea paucissima cōmittere iudicātibus. Primum quidē quia facilius est habere unū aut paucos sapientes q̄ multos: deinde quia legislatores fiunt ex consideratis ex multo tempore iudicia autem ex subito & subito. Tertium uero quod est maximum omnium quia legislatores sunt de futuris & in uniuersali: sed præsectus aut iudex iudicat de psentibus & determiatis ad quos ē amare & odire & qbus propriū cōmodū annexū ē sæpe. ¶ Quarta uia ad ostendēdum hoc idē sic declarari potest: nā ut infra patebit oportet aliqua cōmittere arbitrio iudicū quia gesta particularia complete sub narratione nō cadunt nec lege oīa complete determiari possunt tamen quantū possibile est omnia legibus sunt determinanda: & quanto paucíora pnt sunt arbitrio iudicū cōmittenda: quia ut dicitur. 7. poli. quanto utiq; minor inimicitia fuerit exequentibus iuditia. tanto magis accipient finē excutione iudiciorum. quare cū iudex iudicando reos scdm leges nō tantam inimicitiam incurrat: quātam si iudicaret eos arbitrio pprio ne iudex timor inimicitiæ iclinatus differat debito fini iuditia mādare: quantū possibile est sunt omnia legibus determinanda: & pauca arbitrio iudicū cōmittenda: sufficiēter enim iudex excusatur cū scdm positas leges aliquid indicat: quia non uidet ipse scdm se hoc agere: sed lege cōpulsus dicit talē sententiā pmulgate.

¶ Qualiter est in iuditio procedendum: & q sermones passionales sunt coram iudice prohibendi. Capitulum. xxi.

a ATTENDERE debent iudices ut in iuditio pcedāt ut sermones passionales, puocātes ad passiones ut ad irā & odiū in iuditio phibeant. Multi enim litigantiū cognoscentes se hēre malā causam nō amant quid factum & quid non factum: sed conuertunt se ad cōmouedū iudicē ad iram & odiū circa aduersarios & ad benignitatē & misericordiā erga seipos: sed q tales sermones sunt prohibēdi triplici uia inuestigare possumus. Prima sumit ex eo q hmōi sermones obligare habēt iudicē quē eē oportet quasi regulam in iudicando. Secunda uero quia pdicti sermones tollunt ordinē iudicandi. Tertia quia quidam sunt in pertinētes ad propositum. ¶ Prima uia sic patet scire enim debemus q iudex in iudicādo de litigiis ut recte iudicet sic debet se habere inter partes litigantes sicut lingua uolens discernere de sapotib9 uel sicut qlibet alius sensus uolens discernere de pprijs sensibilibus habere se debet inter ipsos sapores uel inter propria sensibilia. est enim sensus media proportio sensibilium & quā diu nō inficitur scdm alterum contrariorum dat rectū iudicium de sensibus ut quādiu lingua nō est infecta aliquo hūore recte iudicat dicens amarum eē amarum & dulce dulce. Si uero inficiatur colera uel flemate uel aliquo alio humore tunc nō quasi existēs in medio: sed cōtracta ad alterum contrariorū peruerse iudicat dicens dulce eē amarū & econuerso ut patet in infirmantibus & habentibus infectū gustum sic iudex qñ est medius inter litigantes nō declinas ad alteram partem quasi regula recta dicer iustū eē iustū & iniustum iniustum

iustū. Si uero ad alterā partem declinet per misericordiā & amicitiam: ab altera uero recedat per irā & odium quasi regula tortuosa peruerse iudicabit: & qa hoc faciūt sermōes passionales: ꝑmittere talia in iudicio nihil ē aliud q̄ regulam obliquare: quare si inconueniens est ꝑmittere obliquari regulā inconueniens est sustinere in iudicio passionales sermones, dato tamē ꝙ contingat sustinere aliquos passionales sermones qa ut in sequentibus patebit proniores debent eē iudices ad miserendum quā ad puniendū potius sustinendi sunt sermones passionales ꝓuocātes ad misericordiā uel beniuolentiā q̄ ad odiū uel ad irā. ¶ Secunda uia omnes passionales sermones permittendos non eē sumitur ex eo ꝙ talia peruertunt ordinē iudicādi. in iudicando. n. est ordo quidā qua aliquid est ibi tāquam suppremum & aliquid tāquam medium & aliquid tāquam infimū tāquam suppremū quidem est rex ipse uel princeps: uel alius legislator; tāquam medium uero ē ipse iudex: sed tāquam infimum est ibi reus: uel incusatus uel partes litigantes est. n. iudex medius inter legislatorē & litigantes: & qa mediū aliquid debet accipere ab utroq; extremorū. Iudex tanquā medius aliqd accepit ab utrisq;: nam a legislatore accipit qd iustū & quid non iustum. Si enim per leges discernit̄ qd iuris ab alio addiscit iudex qd iustū in agibilibus humanis per cuius leges regulant̄ in iudicando a legis ergo latore discit iudex qd iustū: sed a partibus discit qd factū uel non factum. Si autem dicit ab eis quid iustum hoc est per accidens inquantū allegant leges conditas a legū latore: quare cū sermones passionabiles inclinent uoluntatē & faciant apparere aliquid iustum uel non iustū eo ꝙ passionati ut amantes & odientes & gaudentes & tristātes nō pariter iudicamus permittere passionales sermōes in iudicio, est peruertere ordinē iudicādi: quia est facere partes legislatores & tenere suppræmum gradum in iudicando quæ debēt tenere infimum: peruertit̄ ibi talis ordo qa partes passionādo iudicē ei faciūt apparere aliquid iustū uel iniustum quod non est officium partium: sed legislatoris per legis. n. latorē uel per leges ab eo conditas oportet apparere iudici quid iustū & quid iniustum nō autē hoc debet fieri per partes litigantes uel per sermōes passionales a partibus ꝓmulgatos. ¶ Terna uia sumit̄ ex eo ꝙ tales sermones sunt impertinentes ad propositū & sunt extra negociū iudicandū. nam cum lis sit de aliquo facto uel de aliq̄ re nihil oportet̄ dici in iudicio nisi pertinens ad rē uel ad negocium de quo est litigiū: passionare autē iudicē aut narrare iniurias quas pars aduersa iudici intulit uel narrare bona quæ ipsi iudici contulerunt & hoc modo ꝓuocare iudicē ad maliuolentiā partis aduersæ & ad beniuolentiā sui est oīno impertinens ad ꝓpositum: quare non sunt talia permittenda.

¶ Quæ & quot oporteat iudices habere ut contingat eos bene iudicare. Ca. xxii.

POSSVMVS aūt. 4. enumerare q̄ opotret hēre iudices ut uera iudicia ꝓferāt & ut recte iudicēt. Primū ē autoritas iudicādi. Scd̄m ē prudētia legum. Tertiū experientia agibiliū. & quartū rectitudo uoluntatis. In omni. n. litigio quātum ad præsens spectat. 4. est considerare uidelicet partes litigantes negociū de quo litigant leges scd̄m quas sunt litigia iudicanda & legislatorē: aut regem aut principē a quo dat̄ autoritas iudicandi: expedit autem iudices ut recte iudicent ad omnia hæc debite se hēre: nam iudicium non debet esse usurpatum nec temerariū nec iniquū nec præsumptuosum siue suspiciosum. Iudices. n. si non recte se habent ad legislatorē faciūt iudiciū usurpatū. Tunc quidē dicunt̄ iudices non recte se hēre ad legislatorē quando excedunt autoritatē sibi cōmissam. ¶ Scd̄o dicuntur iudices facere iudiciū temerariū si nō recte se habent ad leges: ut si careāt legū prudētia nam sine cognitione legū recte causæ iudi-

eati nõ possunt. ℭ Tertio si iudices non debite se habent ad partes litigantes: facient iudicium iniquum: nam ut patet ex habitis index debet eẽ quasi regula recta media inter uttasq; partes: q̃re si hmõi regula a medio deuiat & ad unam partẽ declinat per amorẽ ab alia uero recedit p odiũ oportet ipʒ indicare inique quia tũc iudiciũ nõ procedit ex zelo iustitiæ: sed ex amore uel odio partiũ. ℭ Q uarto si iudices non debite se hñt ad negocia agibilia ut si sint inexperti hũanoꝝ actuũ facient iudiciũ suspiciosum: quia aliqñ ex leui suspicione alios cõdemnabit nõ erit ergo rectũ iudiciũ nisi concurrant ibi autoritas iudicandi prudentia legũ: zelus iustitiæ & experientia agibiliũ. Nã sicut in curãdo morbos corporales aliqñ plus ꝓficit exptus q̃ artifex eo q̆ habeat notitiã cõditionũ particulariũ sic in iuditio agibilium & in discussione causarũ aliqñ plus ꝓficiunt experti q̃ scientes iura. Oĩa ergo prædicta requirunt ad recte & debite iudicãdũ. Patet itaq; quales iudices & quales discussores causarũ quæreẽ deceat regiã maiestatẽ: nã decet eos tales quærere qui sint hũiles nõ excedentes autoritatẽ sibi cõmissam sicut prudentes in legibus scientes eas applicare ad litigia exorta hñt zelum iustitiæ uel ut nõ ex amore uel odio partiũ: sed ex dilectione iustitiæ sentẽtias proferunt. Habeant experientiã agibilium ut cognoscẽtes particularia acta melius discutiant causas.

ℭ Q uæ & quot oporteat considerare iudices ut indulgeant humanis ut sint clæmentes potius q̃ crudeles. Ca. xxiii.

QVANTVM ad p̃sens spectat. x. enumerare possumus q̃ uidenẽ tangere phũs. i. reth. ad q̃ decet respicere iudicẽ ut hũanis indulgeat & ut sit clæmens potius q̃ seuerus. Primũ est ipsa natura hũana. Scdm legisl ator. Tertiũ pius intellectꝰ legũ. Q uartũ opantis intẽtio. Q uintũ multitudo bonorũ operũ. Sextũ diuturnitas pistetroacti. Septimũ excessus bõitatis supta maliciã. Octauũ patiẽtia accusati. Nonũ corrigibilitas peccãtis. Decimũ subiectio delinquẽtis. ℭ Prio. n. ipsa natura hũana clamat ꝓ clæmentia delinquentis: nã cũ natura hũana de se sit debilis & mutabilis & prona ad malũ si contingat aliquẽ delinquere. infirmitas naturæ supplicat ꝓ uenia: Ideo dicit̃. i. retho. q̆ epyelres est indulgere hũanis. Dicit̃. n. eẽ epyelres qui est supra iustũ siue supra iustitiã. phũs igitur parcentem humanis appellat supra iustũ quia clæmẽtia est extollẽda supra ueritatẽ & supra iustitiã. ℭ Secundũ q̆ inclinare debet iudicẽ ad clæmentiam est ipse leg slator: nã forte ipse rex uel ip̃e princeps cuius est leges ferre si consideraret cõditiones peccantis indulgeret eis quare si iudex hoc põt opinari q̆ legislator dispensaret in legibus & parceret reo magis debet agere cũ eo misericorditer q̃ crudeliter. Iõ dicit̃. i. retho. q̆ iudicãs potius debet respiceẽ ad legislatorẽ q̃ ad leges. ℭ Tertiũ inclinans ad pietatẽ est peius intellectus regũ. Leges. n. ad terrendũ delinquentes quãdam ampliorẽ seueritatẽ continent: quare si legũ uerba ut terreant peccãtes sunt amplioris seueritatis contẽtiua decet ut per piũ intellectũ moderet̃ supplicii magnitudo: hoc est ergo qđ dicit̃. i. retho. q̆ iudicans nõ debet respicere ad uerba legũ: sed ad intellectũ legis. ℭ Q uartũ est intentio opantis: nã licet de quo incusat̃ aliqs sit de genere malorũ ip̃e forte nõ habuit pranã intentionẽ uel si habuit adeo prauã ut opus itẽdit & qa dubia meditanda sunt in meliorẽ partẽ: si aliquo modo põt percipere iudex peccãtẽ nõ peccasse ex electione: sed ex ignorãtia uel ex in fortinuo debet ad clæmẽtiã declinare. Iõ dicit̃. i. reth. q̆ iudicãs debet aspicere nõ ad actionẽ: sed ad electionẽ. ℭ Q uintũ inducens ad misericordiã est multitudo bonoꝝ operum: nã forte ille qui nũc deliquid multa bona opa priꝰ fecit. Debet ergo iudex nõ ita respicere ad partẽ ut ad hoc particulare neguciũ in quo delinquunt sicut ad totũ ut

sicut ad

sicut ad multa bōa opa quæ prius fecit ideo
dicit̃.1.retho. ꝙ iudicans nō debet respicere
ad partē sed ad totū. ℭ Sextū est diuturni-
tas tp̃is retractati. Nā cōtingit etiā in pauco
tp̃e facere multa bona opa. Duo ergo debēt
inducere regē aut quēcūq; aliū dn̄m ad dile
ctionē alicuius subditi: uel qa multa seruitia
recepit ab ipso: uel quia multo seruiuit sibi.
Hæc.n. duo licet ut plurimū se cōmutient̃
qa q multo tp̃e seruiuit ut plurimū multa ser
uitia fecit & ecōuerso: contingit tñ hæc duo
ab inuicē separari: nā hō nō seruit alteri nisi
occurrat tēpus & oportunitas seruiendi. pōt
enim contingere ꝙ in multo tp̃e occurrant
oportunitates paucæ & ĩ pauco multæ. istud
itaq; sextū inclinatiuū ad pietatē respiciens
diuturnitatē temporis nō est idē cū quinto:
ꝙ respicit multitudinē operū: quare si cōtin
gat aliquē subditorū nunc in aliqua parte tē
poris delinquere; q toto tp̃e se bene habuit
p̄cedenti: est cū ipso misericorditer agendū
& magis respiciendū est ad multū & ad to-
tū tp̃s p̄cedensq̃ ad modicū ut ad hanc par
ticulā tp̃is in qua deliquit. Ideo dicit.1.retho.
ꝙ iudex non debet aspicere qualis nunc est
incusatus: sed q̃lis quidē fuit semp in multo
tp̃e p̄cedenti. ℭ Septimum inclinās ad pie
tatē est excessus bonitatis supra malitiā: nā
sicut bonū excedit malū & est eligibili⁹ ipso
sic eligibilius est rectorē bonorū dari & gra-
tiarū quas suscepimus ab aliquo q̃ iniuriarū
quas suscepimus ab illo. Vnde & iulius cæsar
in hoc nō modicū cōmendatur: quia ut dici
tur nō habebat memoriā iniuriarū. Sed ob
liuiscebat̃ illas. Dato ergo aliquē in nos de-
linquere temporib⁹ retroactis a quo multa
bona suscepimus debēus ad illū misericordi
ter nos habere & magis memorari boni su-
scepti q̃ iniuriæ illatæ. Iō phūs.1.reth. uolēs
iudicātes ad misericordiā inducere: & erga de
linquētes in ipos ait ꝙ magis debet recorda
ri bonorū quæ passi sunt a delinquente q̃ in
iuriæ quæ fecit. ℭ Octanū est paciētia incu
sati; nā si aliquis incusatur de aliquo delicto

ꝑ quo punit̃ a iudice. si punitionē patiēter
sustinet & nō murmurat in pœna sibi iposi
ta est cū illo magis misericorditer agendū.
Ideo dicit̃.1.retho. ꝙ indulgendū est huma
nis si contingat patientē patienter eē. i. si cō
tingat eū qui pœnā patit̃ eā patienter suffer
re. ℭ Nonum est corrigibilitas peccantis:
nā sunt aliqui ita corrigibiles & ita discipli-
nabiles ꝙ sola increpatōe. i. solo sermōe me
liorant̃ & desinunt praua agere. Talibus er
ergo est ualde indulgēdū: & tales sunt ualde
benigne tractandi. Iō dicit̃.1.retho. ꝙ iudex
debet indulgere hūanis si credat magis pec-
cantem iudicari uelle sermone q̃ opere.
ℭ Decimū inclinans ad clementiā est subie
ctio & hūilitas delinquentis: nā si delinquēs
omnino se subicit omnino se hūiliat & pōit
se totaliter in arbitrio iudicantis est cum eo
mitius agendū. Ideo dirit̃.1.retho. ꝙ uidēs
epyelres. i. sup iustos debet indulgere huma
nis; si uiderit delinquentē magis uelle ire ad
arbitriū q̃ ad disceptionē. Omnio enim cō-
tra rationē est humilitati nō parcere: cū be-
stiæ hoc agant: canes quidē nō offendūt hu
miliantes se & prosternētes se corā eis. Ideo
dicit̃.2.retho. ꝙ autē ad humilitantes cessēt
ira ēt canes manifestant nō mordentes eos
qui resident. ℭ Patet ergo quomō decet iu
dices eē magis clæmentes q̃ seueros & si hoc
decet iudices multomagis decet reges & pri
cipes quos cōgruit ampliori bōitate pollere
decet itaq; eos eē clæmētes & benignos: nā
ꝙ iustitiā deserant quia sine ea pax regni &
bonus status ciuiū nō potest consistere: sed
saluato cōi bono & pace regni q̃tū possibile
ē debēt ad misericordiā declinare; q̃liter āt
clæmētia possit stare cū iustitia ifra patebit.
ℭ Quod diuersa sunt genera legum & di-
uersi sunt modi iustitiæ & ꝙ in ius naturale
& positiuū cætera alia reducunt̃. Ca. xxiiii.

c VM leges sint q̃dā regulæ iuris p
quas in nr̃is agibilibus regulamur
diiudicantes p ipas qd iustū & qd
nō iustū in nostris actionibus plane patet ꝙ

eo mõ quo distinguim⁹ ius siue iustũ distin
guere possumus leges ipsas & ecõuerso. Pos-
sumus aũt tam de lege q̃ de iusto. 5. distinctio
nes facere quarũ duæ tãgũt. i. retho. 3. poni
tur. 5. ethi. 4. tradit a iuristis. 5. nos ipi supad
dere possumus. Distinguit. n. ius quia qđ
dã est scriptũ & quoddã nõ scriptũ. quoddã
est cõmune: quoddã ꝓpriũ: quoddã est na-
turale: quoddã legale siue positiuũ. Has aũt
tres distinctiones iuris phũs tradidit: sed iu-
ristæ quarto mõ ius distinxerũt dicẽtes ꝙ est
quoddã ius naturale & quoddã ius gentium
& quoddã ciuile. illo ergo mõ quo iuristæ se
parãt ius naturale a iure gentiũ possemus se
parare nos ius naturale a iure aĩaliũ: & dare
quintã distinctioẽ iuris dicẽdo ꝙ quadru-
plex est ius: uidelicet naturale: animaliũ: gẽ
tiũ & ciuile. ¶ Has ergo. 5. distintiões quas
fecimus de iure siue de iusto: facere possum⁹
de ipsa lege. Vt ergo hæc oĩa melius patefi-
ant & ut has diuersitates ad cõcordiã reduca
mus. Sciendũ ꝙ duplex est iustũ uel duplex
est lex naturalis & positiua. Dicunt. n. iusta
naturalia quæ sunt adæquata & ꝓportiona
ta ex natura sua: uel dicũt iusta naturaliter q̃
dictat eẽ talia ratio naturalis: uel ad quæ ha
bemus naturalẽ impetũ & inclinatioẽ. Iu
sta uero positiua dicunt quæ non ex natura
sua: sed ex pacto hominũ uel ex institutoẽ iu
sta iudicant: in ea cũ natura rerum sit eadẽ
ubiq: qa qđ est ignis in uno loco: ut in fran
cia est ignis in alio ut in italia. Res. n. eædẽ
sunt apud omnes licet non eodẽ uocabulo
nominent. Sic etiã statuta populi & pacta
ciuiũ & edicta principũ nõ sunt eadẽ apud
omnes. Inde est ꝙ ius naturale dicitur differ
re a positiuo: qa naturale ut traditur. 5. ethi.
ubiq: eandẽ hẽt potẽtiã: sed positiuũ ex pri
cipio anteq̃ sit statutum: nihil differt esse sic
uel aliter. Postquã ãt est edictũ incipit habe
re ligandi efficatiã. Ratio autẽ quare iuri na
turali oportuit superaddere positiuũ est: qa
multa sunt sic iusta naturaliter sicut est natu-
rale hõini loqui. Habemus. n. naturalẽ ĩpe
tũ & naturalẽ iclinationẽ ut loqoamur: & ut
p sermonẽ mãifestẽus alteri qđ mẽte cõce-
pimus: sed ꝙ loquamur hoc ydeoma uel ali
ud nõ est naturale: sed ad placitũ. Inde est ꝙ
oẽs homioes loquunt nõ tamẽ oẽs ꝓferunt
idẽ ydeoma. Iode est ẽt ꝙ phũs. 1. perierme
nias uoces & sermones dicit eẽ ad placitũ q̃
. 1. poli. ait sermonẽ oobis eẽ datũ a natura.
Sicut ergo loqui est naturale sic loqui sic ol
sic est positiuũ & ad placitũ: sic fures punire
nõ pati maleficos uiuere &c. hmõi sũt de iu
re naturali qa hæc eẽ fiẽda dictat rõ oatura-
lis: & habẽus naturalẽ ĩpetũ ut hæc fiãt. Sur
gũt. n. ista ex ipsa natura rei. Naturale est. n.
ꝙ exponat periculo bonũ partis ꝓ salute bo
ni totius. ut ꝙ abscidat membrũ putridum
ne pereat totũ corpus: sic qa fur & maleficus
& quilibet malefactorũ turbat pacẽ ciuiũ in
sidiat cõmuni bono: ideo naturale ius exi-
git ut tãquã membrũ putridũ abscidat & ex
termioet: ne expõatur periculo & ne impe-
diat cõmune bonũ: naturale est ergo talia
punire: sed ea punire sic uel sic est positiuũ &
ad placitũ. Ideo apud oẽs uolentes ciuiliter
uiuere maleficia puniunt: sed non apud oẽs
eadẽ maleficia corrigunt eisdem pœnis: ubi
ergo terminat ius naturale ibi incipit oriri
ius positiuũ: quia semper quæ sunt p artẽ ho
minũ adinuẽta fundãt in his q̃ tradita suot
a natura: ius enĩ positiuũ p artẽ & industriã
hominũ adinuentũ p̃supponit ius naturale
sicut ea quæ sunt artis p̃supponuot quæ sunt
naturæ: q̃re si ius naturale dictat fures & ma
leficos eẽ puniẽdos hoc p̃sopponẽs ius po-
sitiuũ p̃cedat ulterius determinatas qua pœ
na sin puniẽda talia: hoc uiso q̃tũ ad p̃seos
spectat duplicẽ dr̃am assignare possumus in
ter ius naturale & positiuũ. Pria est qa ius
naturale prima facie se offert intellectui. ius
positiuũ nõ statĩ se oñdit: sed p industriã ho
minũ adinuẽtũ & qa sic se offert intellectui
nr̃o naturales leges & qđ ẽ de iure oaturali
simpliciter dr̃ eẽ scriptũ ĩ cordib⁹ nr̃is: oam
gẽtes q̃ legẽ nõ habẽt naturaliter ea q̃ legis

suot faciunt

ſunt faciunt & oſtēdūt opus legis ſcrip tū in cordibus eorū. Ius uero poſitiuū quia nō ſic ē ſcriptū i corde ne a memoria recederet oꝫ ipſum ſcribi i aliq̄ exteriori ſubſtātia: poteſt itaqꝫ utrūqꝫ ius ſcribi i aliq̄ exteriori ſubſtātia tam naturale q̄ poſitiuū. naturale tñ nō ſic i diget ut ſcribat̃ ſicut poſitiuū nā nō ſic pūt a memoria recedeř ſicut illud. ℂ Scda dirã ē q̄a ius naturale ē idē apd omēs: ideo dicit̃ eē ius cōmune; ſed ius poſitiū diuerſificatur apd diuerſas ciuitates ideo uocat̃ ius ꝓpriū. Inde ē ergo ꝙ empē. ut recitat phūs. i. reth. appellat ius naturale etherē ſiue ignē q̄ cōtinuat ꝓtēdeř p iexplicabilē claritatē. Ignis: n. i ꝓpria ſphæra q̄a pl⁹ ſe diffūdit q̄ alia elemēta & diſtātior ē omib⁹ illis aſſimilat̃ iuri naturali qd ē diffuſiuū & cōius q̄ ius poſitiuū & ē noci⁹ & clarius illo. ℂ Ex hoc igit̃ patere pōt ꝙ oēs diſtictiones q̄s ponit phūs de iure ſiue de iuſto reducūt̃ ad ius poſitiuū & naturale: nā ut patet p habita ius naturale dicitur eſſe nō ſcriptū & eē cōe & ſcdm naturā. Ius uero poſitiuū dicit̃ eē ſcriptū & eē ꝓpriū & legale. qd aūt ſētiēdū ſit de iure gentiū & de iure animaliū in ſequenti capitulo patebit.

ℂ Quo ius gētiū & ius poſitiuū a iure naturali habet eſſe diſtinctum. Capitulū. xxv.

O MNES diſtictiōes de iure factas a phō quas i ꝑcedēti capitulo tetigim⁹: bimēbres erāt quarū unū mēbrū cōtiebat̃ ſub iure naturali & aliud ſub ciuili ſiue ſub poſitiuo. Iuriſte tñ ut dicebatur tertiū addiderūt mēbrū ut ius gētiū ſm quē modū loquēdi pōr ibi addi mēbrū quaetū ut ius aialiū. Ad cui⁹ euidētiā ſciēdū qd ut ē ſm ꝓpriā rōnē cōſideratus differt ab animalib⁹ aliis; ſed ut aīal ē & ſm rōnē cōmunē acceptus conuēit cū illis. Si igit̃ ea ſūt de iure naturali ad quæ habemus naturalē ipetū & iclinarōem: hmōi naturalis ipetus uel ſeqtur naturā noſtrā: ut ſum⁹ hoīes & ut differim⁹ ab aialibus aliis & tale ius appellat̃ ius gentium. Si uero inclinato illa ſequat̃ naturā noſtram ut cōuenimus cū animalib⁹ aliis ſic dicitur eſſe ius naturale. Ideo inſtituta de iure naturali ut hic ſunt tradita hoc ius dicitur ꝙ naturale ē ꝙ natura omnia animalia docuit. Omne enī ius ut ibidem ſceibitur nō eſt proprium humano generi: ſꝫ oium aialiū quæ i celo & q̄ i terra & q̄ i mari naſcūtur ſcdm hoc ergo ē de iure naturali cōiunctio maris & fœminæ ꝓcreatio prolis & educatio filiorū: nā ſi ad hoc hō naturaliter iclinat̃ & ſcdm huiuſmodi ipetū ſeqtur naturam humanā & tñ nō ſeqtur ipſam ut humana ē: ſed ut animal eſt & ut cōuenit cum animalibus aliis: nā & animalia naturaliter iclinant̃ ut maſculi coniugūtur fœminis ut filios generēt & ut ipſos nutriant & foueant. Ius uero gentiū dicit̃ ꝙ nō eſt cōmune aīalibus aliis ſcdm ꝙ cōmune eſt oī humano gñi. Ex hoc ergo iure pene omēs cōtractus ſunt itroducti. ut emptio uenditio: locatio: conductio &c. talia ſine q̄bus ſocietas humana nō bene ſufficit ſibi ad uitā. Inde eſt ergo ꝙ mutuū & depoſitio q̄ etiam deſeruiunt ad uitam humanam in quibus alia animalia nō cōmunicāt ſub hoc iure gentium continent̃. Ius ergo gentiū eſt qddam ius naturale cōtractū. Ius itaqꝫ illud qd natura omnia animalia docuit & quo ſeqtur inclinationem noſtram naturalē ut cōmunicamus cum animalibus aliis reſpectu iuris gētium dicitur eſſe naturale: nā ſi conſiderent̃ dicta i præcedenti capitulo ius naturale ē qd comune qd notū & qd imutabile: q̄nto ergo ius aliqd eſt cōius quā ius gentium tāto magis meret̃ nomē iuris naturalis: ius ergo ꝙ oia aialia docuit & i quo oia aialia cōicant ē cōius q̄ ius gentium & p cōſequēs ē noti⁹. quia ſunt nobis nota confuſa magis: quanto enim aliquid eſt uniuerſalius tanto eſt intellectui noſtro notius & prius cadit i appræhēſione noſtra. Eſt etiā hōmōi ius imutabilius q̄a regulæ iuris quāto magis applicantur ad materiā ſpecialem tanto plures defectus contrahunt & i pluribus caſibus non ſunt obſeruādæ & maiorem mutationē ſuſcipiūt merito igitur hmōi ius naturale dicit̃ reſpectu iu

ris gētiū. ¶ Viso quō ius gentiū differt a iure naturali de leui patere potest quō ius aialiū differt a iure naturali: nam sicut humana natura iquātū homo animal ē: cōuenit cum naturis aialiū aliorum: sic iquātū hō uiuit et est quoddā ens cōuenit cū plātis et cum substātiis aliis et cū entibus oibus. Poterit ergo inclinatio naturalis seq naturā hois uel ut hō ē uel ut conuenit cū aialibus aliis: uel ut cōueit cū oibus entibus: nā homo naturaliter appetit conseruari i esse qd et oia alia entia appetunt: naturaliter appetit ꝓducere filios educare prolē ꝙ et alia aiamalia cōcupiscūt: naturaliter etiam appetit uiuere i societate fm debita pacta & cōuētiones quod iter aialia est propriū soli⁹ hois. Si ergo regulæ agibiliū fundentur sup hoc ꝙ hō naturaliter appetit esse: sic hmōi regulæ esse poterunt de iure naturali prout natura humana est q̄dā entitas & conuenit cū entibus oibus. Si uero regulæ illæ sumātur ex eo ꝙ hō naturaliter appetit filios ꝓducere et edicare sic eē poterūt de iure naturali ius prout naturale dicitur eē qd natura omnia animalia docuit: sed si sumātur ꝓut homo naturaliter appetit in societate uiuere fm debitas conuētiones & pacta sic erit de iure naturali prout ius naturale contractū ē ad ius gentium: quod ē proprium soli humāo generi. Ex hoc igitur manifeste patet ꝙ ius gentium nō dicitur ita ius naturale sicut ius quod natura oia animalia docuit: sic ius huiusmodi quod natura oia animalia docuit non ē ita naturale sicut ius illud quod sequitur inclinationē naturē nostræ: prout nō solum cōicamus cū animalibus aliis sed ut cōuenimus cū entib⁹ oib⁹: nā hmōi ius ē notius & cōius illo: nā appetere bonū & eē: & fugere malū & non esse ē plus de iure naturali q̄ appetere procreare filios & nutrirē prolē. Eerit igitur hic ordo ꝙ ius consequēs naturā nostā ꝓut appetim⁹ eē & ē bonū naturale respectu iuris aialiū: siue respectu iuris ꝙ natura oia aialia docuit: sic hmōi ius ē naturale respectu iuris ciuilis qd ē simpliciter positiuū. tria ergo sūt aliquo mō de iure naturali fm qd inclinatio sequit̃ naturā nostrā: nā si inclinatio illa sequitur naturam nr̄am ut hūana ē sumitur ius gētiū: sicut cōuenit cū aīalibus aliis sit hꝫ esse ius illud ꝙ natura oīa aīalia docuit sed sicut cōuenit cū oib⁹ entibus sic hꝫ eē ius illud p antonomasiā dicitur esse naturale: appetere eni eē & bonū & fugere nō eē & malū ꝙ naliter appetim⁹ ꝓut natura nr̄a cōuēit cū oib⁹ entib⁹ sic ē de iure naturali ꝙ cæteræ aliæ regulæ & cæteræ leges siue sint naturales siue ciuiles ex hoc sumūt originē & i hoc fūdāt̃: nā i oibus attēditur uel cōsecutio boni uel fuga mali: sed hoc diffusius ptractare alteri⁹ exposcit negociū. sufficiat aūt ad præsens scire quomodo ius gentium & ius animalium & etiam ius ciuile differt a iure naturali:

¶ Qualis debet eē lex hūana & ꝙ cōderē tales leges sit utile regno & ciuitati. Ca. xxvi.

u IDETVR autē ius ciuile siue ius aialiū humanū & posituū ad tria cōparari. uidelicet ad ius siue ad legē nec a qua suscipit fūdamētum: ad bonū commune quod in ea itenditur: & ad gētem ap quā applicatur q̄ per illā ē regulanda: tria igitur lex habere debet: prout ad hæc tria cōperat̃ nā ut lex hūana cōperatur ad legē nec oportet ꝙ sit iusta: ut comparatur ad bonum cōmūe necesse ē ꝙ sit utilis: sed ut referuetur ad populum ad quem debet applicari & debet regulari p huiusmodi legem oportet ꝙ sit conpetens compossibilis consuetudini patriæ & tpi nam in agibilibus aliquid dandum ē cōsuetudini tpi & patriæ & moribus hominū: qa fm ꝙ talia diuersificātur oporter in ipsis legib⁹ aliquā diuersitatē existere. ¶ Prio igitur oportet legē hūanā siue positiuam esse iustā ut comparatur ad rationem naturalē siue ad legem naturalē. qm̄ si iusta non sit nō ē lex sed corruptio legis: nihil. nā ab homine statuitur iuste nisi aliquo mō sumat originem ex lege naturali & nisi aliquo mō ratio naturalis dictet illud statuēdū esse. ¶ Secūdo lex hūana & ciuilis debet eē utilis ut

lis ut cõparatur ad bonũ cõmune nã si i lege non intẽditur bonum cõmune tũc non ẽ recta & regalis sed peruersa & tirãica nam sicut rex differt a tiranno quia rex dicitur q recte agit & intẽdit cõmũe bonum: tirann⁹ uero q puerse principatur & intẽdit ,ppriũ & priuatum cõmodũ sic lex recta & regiai qua intẽditur bonũ cõe differt a puersa & tirãnica i q itẽditur priuatũ bonũ, oportet, n. iu legibus si recte sint intẽdi cõmune bonum nam semper finis est regula omnium nostroꝝ agibiliũ inã & uulgo dicitur si hoc intendimus & hoc seq nolumus oportet hoc ageret tales ergo debẽt esse leges quæ sũt regulæ agibilium tales requirit bonum & finis iuten tus: quare cum bonũ cõmune sit diuinius q bonũ priuatum: & bonum priuatum ordinetur ad ipsum: oporter leges rales fieri nõ quales requirit bonum priuatum sed quales req rit cõmune bõum eo q hoc habet magis rationem finis & per consequẽs fm ipsum magis sumẽdæ sunt leges et regulæ agibiliũ, Immo qa bonum priuatum non habet ratioẽ boni nisi ut ordinatur ad bonũ cõmune: qa turpis ẽ illa pars quæ discordat a toto et quæ suo non congruit uniuerso: si in legibus iren ditur aliquid bonum pprium hoc nõ dẽt esse simpliciter & secũdũ se sed prout ordinatur ad bonũ cõe. Tertio lex prout cõparaẽ ad populũ cui est imponẽda debet esse possibilis & competens regioni ut consuedini & moribus illius gẽtis. Ideo dicitur quarto polli. q nõ oportet adaptare pollicias legibus sed leges polliciæ quas leges oportet diuersas eẽ secũdũ diuersitatẽ polliciaꝝ. Voleẽs ergo leges ferre diligẽter dẽt attẽdere q lis sit populus cuius ritus & conditionis & put eis uideeit expedire: tales debet eis leges impouere, Viso quales leges reges & pricipes deceat põere qa condendæ sunt leges: quæ sũt iustæ utiles & competentes populo: cui ĩpõuntur: de leui patere potest quod expedit regno & ciuitati huiusmodi leges cõdere; nã aliqui sunt de se boni ita q amore hõnesti iclinantur q agant opera uirtuosa: & desistãt agere peruerse. Aliq uero & si nõ ex seipsis. i. ex habitibus quos habẽt in seipsis non sufficienter inclinantur ad bonum attamen sunt facile disciplinabiles per alios; Ita q soli sermones & solæ ĩe re pationes iclinãt eos ad bonum, Sed aliqui sũt adeo peruersi: q nec de se iclinantur ad bonum nec per solos sermones corriguntur: oportet igitur saltẽ propter tales statuere leges: quæ ut dicitur x. ethi coactiuam habent poteñã. Conditæ igitur sunt leges & expediebat eas statuere ut saltem metu pœnæ uolentes impedire pacem ciuium desisterent agere peruersa,

Quod non cuiuslibet ẽ ferre leges & q ut uim obligandi hẽant oportet eas promulgatas esse: Capitulum. xxvii.

LEGES ut patet p habita sũt qdã regulæ agibiliũ ordinãtes nos i cõmũe bonũ habẽtes coactiuam potentiã. Duplici uia uenari possumus: q non cuiuslibet ẽ leges condere. Prima uia sumiẽ ex eo q leges nos ordinant ad cõmune bonum, Secundo ex eo q habẽt potẽriã coactiuam. Pria uia sic patet nã hmõi cuius est ordinare & dirige aliquos i aliqd bonũ eius ẽ cõdere leges & regulas agibiliũ fm q̃s itẽdit m⁹ i bonũ illd, qre cũ bonũ cõe pricipaliter itendaẽ a tota cõitate ut a toto populo uel a pricipãte q̃ d; eẽ psona cõius. Leges quæ ordinãt nos i cõe bonũ cõdẽdæ sunt a pricipe cui⁹ ẽ ordinare & dirigere alios i tale bonũ uel cõdẽdæ sũt a toto populo si tot⁹ populus pricipeẽ & sit i potestate eius eligere pricipatẽ. Nulla est ergo lex q̃ nõ sit edita ab eo cuius ẽ dirigere in bonũ cõmune: nam si ẽ lex diuina & naturalis condita est a deo cuius ẽ omnia dirigere i seipsum; qui maxima ẽ cõmune bonum: qa ẽ bonũ ois boni: lex uero humana & positiua cõdita ẽ a principe uel a toto populo. si totus populus pricipetur, pricepsẽui aut totus populus cum principaturi habet dirigere & ordinaẽ alios i cõmune bonũ qualibet ergo persona particularis quæ ẽ

pars multitudinis alicuius: debet esse obser natiua legum: sed non cuiuslibet est leges cõdere. ℭ Secũda uia ad inuestigãdũ hoc idẽ sumit̃ ex eo ꝙ leges coactiuam habẽt potẽtiã: potest eni quilibet ex populo monere & ꝑsuader̃ alterius ut bene agat sed hm̃oi mõitiones & hm̃oi persuasiones non dicunt̃ leges q̃a nihil habent coactiuum extẽdendo autẽ nomẽ legis quælibet mandata & q̃libet monitiões leges dici possũt scd̃m quẽ modũ loq̃ndi ut recitat phũs. i. polli. dicebat Homerus ꝙ unusquisq̧ statuit leges pueris & uxoribus: uolebat eni homerus ꝙ monitiones & præcepta quæ facit paterfamilias uxori filiis & aliis existẽtib⁹ i domo leges nomĩari possẽt: sed hoc non ẽ scd̃m propriam acceptionẽ legũ: nã sicut una ꝑsona singularis ordinatur ad bonũ domesticum: quod est bonum totalius & cõmuni⁹: sic bonum domesticum ordinatur ad bonũ ciuile & ad bonũ regni qd̃ est etiam totalius & perfectius: quare si a bono perfectiori quod magis habet rationẽ finis sũmendæ sunt leges & regulæ agibiliũ sequitur ꝙ nõ a bono priuato & domestico sed a bono quod itẽditur i regno & ciuitate sumẽdæ sũt leges & regulæ agibilium. Immo q̃a ui cogendi & potentiã exterminãdi maleficos nõ habet proprie paterfamilias nec ꝑsona priuata: sed pricipes & persõa publica q̃ ꝑest regno aut ciuitati aut alii multitudini. Ideo leges habentes coactiuã potentiã non sunt cõdẽdæ nisi ab eo qui præest ipsi multitudini uel a multitudĩe si tota hm̃oi multitudo pricipetur. ℭ Viso ꝙ non ã cuiuslibet leges cõdere de leui potest patere legẽ nõ habere uim oligandi nisi sit promulgata nã cum lex sit quoddam mandatum superioris p quod ligamur & regulamur in agibilib⁹ nostris: quia superioris mandatum non ligat nisi ꝑuenerit uel ꝑuenir̃ potuerit ad noticiã subditorum ad hoc ꝙ lex habeat uim obligãdi oportet eã ꝑmulgatam esse. Sed cum alia sit lex naturalis alia positiua: aliter propalatur hæc: aliter illa. Nam lex naturalis est a deo indita i cordibus nostris. Ideo in q̃olibet homine hoc ꝑmulgat̃ & propalat̃ quãdo icipit habere rationis usũ: per quã cognoscit quid sequendum & quid fugiendũ s̃m quod hæc pertinet ad ius naturale. Sed lex humana tũc ꝑmulgatur quando exterius profertur & prolata i scripto redigit̃. Quare cũ i legibus si sint recte & iuste & a legibus naturalibus determinatæ cõsistat salus regni & ciuitatis. Decet reges & principes nõ modicũ sollicitari quas leges impõant populo cui dominãtur: & postquã cogitauerũt leges imponẽdas ut huiusmodi leges uim obligãdi habeãt debẽt eas promulgare & promulgatas custodire & obseruare. qd̃ scd̃m phũm. iiii. polli. circa leges duplex cura esse debet: prio ut leges bene instituantur. Secundo ut bene custodiantur: uel quod idem est ut legibus sic institutis bene obediatur.

ℭ Quot & q̃ opa debẽt cõtiere leges q̃ a regib⁹ & pricipibus sunt condẽdæ. Ca. xxviiii.

O STENDIMVS i ꝑcedẽtib⁹ capitul̃: q̃les debẽt eẽ leges condẽdæ a regib⁹ & pricipibus: q̃a debẽt eẽ iustæ utiles & cõuẽiẽtes populo cui imponũtur leges. Volum⁹ autẽ i hoc capitulo declarare q̃ sunt effectus legũ & quæ & quot opa debẽt cõtiner̃: hm̃oi leges dicunt̃ aũt. v. eẽ effectus legũ: uel. 5. eẽ opa legalia uidel3 ꝑcipere: ꝑmittere: ꝓhibere: ꝑmiar̃: & punir̃. sũt eni leges ut supra dicebat̃ q̃dã regulæ actionũ nostraꝝ: sicut eni medicia p dietã & otionẽ & p alia quæ in ea traduntur uult regulare & equare hũanos humores: sic scientia pollitica quæ ẽ de rigimine regni et ciuitatis p leges et per alia quæ ibi docent̃ uult quærere et regulare actiões humanas ut ciues iuste uiuãt et debite se habeant. ℭ Circa actiones autem humanas duplex cura eẽ potest: una cũ opera sunt futura priusquam sint effectui mancipata: Alia uero opera cũ iam sunt in esse producta utroq̧ modo debet eẽ cura cõditoribus legum de humanis actibus. Inde ẽ ergo ꝙ aliqui effectus legum sumũtur respectu operum

ctu nperum fiẽdorũ. Aliq uero quodã respe
ctu operum iam factorũ. Respectu fiẽdorũ
quidem tria possumus attribuere legibus ui/
delicȝ præcipere pmittere & ꝓhibere. Res/
pectu factorũ uero duo legibus attribuimꝰ:
punire præmiare: nã actiones humanæ ut cõ
muniter ponitur i triplici differentia existunt
nã quædam sũt bonæ & uirtuosæ: & quædã
malæ & uiciosæ quædã uero mediæ ut illæ q̃
de se sũt quasi in differentia licet forte ex in
tẽtione operantium possint enim esse bõa
& laudabilia uel mala ut uituperabilia. ut si
eleuare festucã de terra de se sit opꝰ idifferẽs
si quis tamen mala intẽtione eleuaret illam
ut quia uellet ponere in oculũ socii esset opꝰ
prauum & uituperabile: si uero eleuando eã
uellet purgare domũ uel facerẽ aliquod aliud
opus pium ꝓpter bonam intentionẽ nperã
tis quod de se est quasi indifferẽs esse potest
uirtuosũ & laudabile. Scd̃m igitur hæc tria
genera fiẽdorum tria legibus attribuimus.
uidelicet præcipere quãtũ ad opera bona: ꝓ
hibere quãtum ad mala: parmittere quantũ
ad indifferẽtia. ¶ Aduertendũ tamẽ ꝙ lex
impositũ quasi cõmuniter nmnibꝰ & omẽs
cõmuniter punctaliter non attigunt mediæ
bonitatis: qa non omnes possunt esse omni
nn perfecti spectat ad legis latorem nõ solũ
permittere in differẽtia nnn prohibẽdo ea
nec puniẽdo: sed etiam spectat ad ipsum per
mittere nõ snlũ quæ nõ notabiliter recedũt
a medio: nã si uellet legislator omnia mala
quantumcũqȝ modica prohibere & punire:
uix aut nunquã posset aliquẽ populum rege
re. Ideo non solum permittenda sunt in dif
ferẽtia sȝ etiam quæ modicam maliciam ha
bent annexã permitti possunt a legislatore.
¶ Viso quæ attribuẽda sũt legibꝰ respectu
nperũ fiendorum: de leui apparere potest q̃
attribuẽda sunt eis respectu nperum iam fa/
torũ hæc autẽ sunt duo punire & præmiare
ut opera notabiliter mala antequam fiãt sũt
probibẽda: sed postquã iam facta sunt: sunt
puniẽda. Opera uero notabiliter bona ante
quã fiant per leges sunt præcipenda & cõsu
lẽda: facta uero sunt præmianda: sed opera i
differẽtia uel notabiliter bona aut nntabili/
ter mala: dicuntur legibus humanis esse per
missa: facta uero nec puniuntur nec præmiã
tur. Quinqȝ igitur attribuimus legibus duo
respectu operũ bonnrũ ut præcipere fienda
& p̄miare facta: & duo respectu malorũ ut
ꝓhibere fiẽda & punire facta: sed unũ attri/
buimus legibus respectu operum indiffiren
tium uel quasi indifferentium permittere.
¶ His itaqȝ sic pertractatis dicamꝰ ꝙ decet
reges principes quorum interest sollicitari
circa bõum cõmune: ut circa regimẽ regni
& ciuitatis cura peruigili insudare quas leges
& quæ istituta imponãt ciuibus: ut diligẽter
per se & suos consiliarios discutiãt quæ bõa
sũt præcipiẽda & præmiãda & quæ mala sũt
probibẽda & quæ dissimulãda & pmittẽda.

¶ Qualiter melius regitur ciuitas aut re/
gnum: utrum melius regatur optimo rege q̃
optima lege. Capitulum. xxix.

P HILOSOPHVS. iii. polliꝛ. inqui/
rit utrũ regnũ aut ciuitatẽ sit meliꝰ
regi optĩo rege aut nptĩa lege: ad/
ducit autem rationes duas ꝙ melius sit polli
ciam regni regi nptima lege q̃ optimo rege.
Prima sumit̃ ex eo ꝙ rex debet esse quasi or
ganum & istrumentum legis. Secũda ex eo
ꝙ facilius est corrumpi regem q̃ legem. Pri
ma uia sic patet. Nam ut dicitur. 5. ethicnrum
princeps debet eẽ custos iusti. i. iustæ legis. ẽ
ergo prĩcipes si debite prĩcipetur quasi quod
dã nrganum iuste legis ut ꝙ iustæ lex fieri p̃
cipit rex per ciuilẽ potentiam nbseruari fa/
cit: quare si quod est principalius eligibilius
est in regimine: q̃ organum & instrumẽtum
regi optima lege eligibilius est quam regi op
tio rege: hoc est ergo ꝙ ait philosnphus. iii.
polliticorũ ꝙ eligibilius est principari legẽ:
quia hos. s. reges aut principes instituendum
est esse seruatnres legis & ministros legum.
¶ Secũda uia ad inuestigandum hoc idem
sumitur ex eo ꝙ faciliꝰ est peruerti regem q̃

legem:nam rex cum sit homo nō dicit ītelle ctū bonum tantū: sed dicit intellectū cū cō/ cupiscētia. dato ergo ꝙ rex ñ peruertatur ex eo ꝙ ē intellectus:puerti tamen potest ex eo ꝙ habet concupiscētiā annexam. Ideo dicit̄ iii. ethi ꝙ aliquando optimos uiros furor & cōcupiscētia tādē iterimit & peruertit. Interi mitur optimus hō per cōcupiscētiā: & si nō quātū ad eē naturæ tñ quātū ad esse optimū qa cum optimus hō incipit furire & cōcupis cere peruersa: & si nō īterimit̄ quantū eē na turæ nec iterimit̄ quātū ad eē optimū: qa ñ est ulteri⁹ optimus:rex itaqꝫ dicit intellectū cū cōcupiscētia: sed lex qa ē aliqd ptinēs ad rationē uidetur dicere intellectum solū. ideo dicit̄. iii. polli. ꝙ q iubet pricipari intellectū iubet pricipari deū & legē sed qui iubet pri/ cipari homiē ꝑpter cōcupiscētiā annexā ap ponit ut pricipetur & bestia: His ergo rōni bus uidetur ostēdi melius eē regnum & ciui/ tatē regi lege quā rege: Sꝫ ꝙ hoc nō sit sim/ pliciter fatēdū ośdit ibi phūs in eodem. iii. nā ut ait lex uniuersaliter dicit ꝙ nō ē uniuer saliter: eni hūanas leges quātūcūqꝫ sint ex qsite i aliquo casu deficeī: meli⁹ ē igit̄ regnū regi a lege quā a rege ut p regē corrigi possiūt legales defectus: Itaqꝫ ut appareat quid circa hāc materiā sit dicendū. Sciendum est regē & quēlibet pricipantem esse mediū iter legē naturalē & positiuā: nam nullus recte princi patur nisi agat ut recta ratio dictat. Nam ra/ tio debet esse regula humāoꝝ operū: quare si nomē regis a regēdo sumptū ē & decet re gē regere alios & esse regulā aliorū oportet regē in regendo alios sequi rectam rationē: & ꝑ cōsequēs sequi naturalē legē quia in tā tū recte regit inquātum a lege naturali non deuiat: ē tñ supra legem positiuam qa illā sua auctoritate constituit. Itaqꝫ sicut rex oun quā recte regit nisi innitatur lege naturali & agat ut recta ratio dictat sic lex positiua oūq̄ recte ligat nisi inuitatur autoritati legis aut alterius principantis. nam iustum positiuum & legale ut supra dicebatur ex pricipio nihil differt sic uel aliter: quādo autem ponitur ꝑ pter autoritatem ponentis differre differt: q̄ re positiua lex est infra principantē sicut lex naturalis est supra & si dicitur legem aliquā positiuam esse supra pricipantem hoc nō ē ut positiua est sed ut ī ea reseruatur uirtus iu/ ris naturalis. Cum ergo quæritur utrum me/ li⁹ sit regnum aut ciuitatem regi optimo re ge aut optīa lege. Si loquamur de lege natu/ rali patet hāc principaliorem esse ī regēdo quā sit ipse rex eo ꝙ nullus sit rectus rex nisi īquantū innititur illi legi propterea bene di ctum est quod inuit philosophus. iii polli. ꝙ i recto regimine principari non debet be sti: sed deus & itellectus: nam tūc principa/ tur bestia cum quis non nititur regere alios ratione sed passione & concupiscētia in qui bus cōmunicamus cum bestiis: tunc uero pri cipatur deus: quando quis in regendo alios nō deuiat a ratione recta & a lege naturali q̄ deus ididit ītellectui cuiuscūqꝫ. Sed si loqua mur de lege positiua meli⁹ ē regi op/imo re ge quam maxime ī casibus illis in quibus ta lis lex deficit & dicit uniuersaliter quod nō ē uniuersaliter obseruādū: scdm hoc ergo con cludebat ratio i oppositum facta ꝙ melius ē regi rege q̄ lege eo ꝙ lex particularia deter/ minare non potest. Ideo expedit regē aut a liū principantem per rationem rectam aut ꝑ legem naturalem: quā deus impressit in/ mēte cuiuslibet hominis dirigere legem po sitiuam & esse supra iustitiam legalē & non obseruare legem ubi non est obseruanda.

¶ Ex hoc aūt patere potest quomodo seue ritas & clæmētia possunt simul stare cum iu sticia nā humaoi actus propter particulares circumstātias & propter eorum mutabilita/ tes ut uult philosophus. 5. ethi. non possunt mēsurari regula īflexibili: utputa ferrea sed oportet ꝙ mensuretur regula plumbea quæ sit applicabilis hūanis actibus: Oportet igit̄ aliquādo legem plicare ad partem unā & a gere mitius cū delinquēte quā lex dictat. ali qñ eni oportet eā plicaī ad ptē oppositā & rigidius

rigidius punire peccantem q̃ lex determiet: nã particulares circunstãtiæ quæ lege determinari non possunt aliqñ alleuiant delictũ & tunc iuste & scd̃m rõnẽ clementer agit̃ cum delinquẽte. Aliquãdo uero tales circũstantiæ aggrauãt & tunc est rigidius incedẽdum rigor igitur & clæmentia licet uideant̃ eẽ præter iustitiam legalẽ & positiuam: non tamẽ sunt præter iustitiã simpliciter: sed rõnabiliter fiant exigẽtibus particularibus circunstantiis. Inde est ergo ꝙ in iudicãdo aliqua dicũtur eẽ de æqualitate: aliqua de rigore. Aliqua uero ex clæmẽtia. Quãdiu regula regis mãet recta & æqualis nõ plicata ad aliquã partẽ iuditia mẽsurata scd̃m talem regulam dicunt̃ ex æqualitate ꝓcedere. Si uero exigẽtibus condionibus delinquẽtis legalibus regula plicet̃ ad partẽ minime iudiciũ tunc factũ dicet̃ procedere ex gratia uel ex clæmẽtia: sed si dicta regula plicet̃ ad partẽ oppositã: fiet iudiciũ ex rigore siue seueritate: & q̃a hæc omnia iuste & rationabiliter fieri possunt clæmentia & seueritas simul cũ iustitia possunt existere.

¶ Qd̉ p̃ter legẽ hũanã & naturalẽ oportuit dare legẽ euãgelicã & diuinã. Ca. xxx.

QVAERVNT. n. aliq de suo ingenio p̃sumẽtes dicẽtes theologiam superfluere ex quo habemus phisicas disciplinas in q̃bus determinat̃ de omni ente & supfluere legẽ euangelicã & diuinã ex quo habemus legẽ humanã & naturalẽ q̃ uidet̃ omnia uicia prohibere & omnes uirtutes p̃cipere: sed ꝙ præter legẽ naturalẽ & humanã expediens fuerit dare legẽ euangelicam & diuinã triplici uia uenari possumus quæ cõmuniter a doctoribus tradunt̃. Prima uia sumitur ex parte punitionis peccatorũ. Secunda ex parte cognitionis nostræ. Tertia ex parte finis siue ex parte finalis boni q̉d intẽdimus adipisci. ¶ Prĩa uia sic patet nã ut supra dicebat̃ lex hũana nõ omnia peccata punit: q̉d duplici de causa cõtingit Prima est: quia cõmuniter populus nõ põt attingere pũctalẽ formã uiuẽdi. Iõ oportet aliqua peccata dissimulare & nõ pũire lege humana ad hoc ut possit durare prĩcipatus in populo. Nõ. n. esset possibile aliquẽ diuturne principari si uellet omnia peccata pũire & omnes trãsgressores corrigere. ¶ Rursus & si oẽs transgressores noti possent puniri a principante. Nõ tamẽ est possibile simpliciter omnia delicta puniri: q̃a nõ omnia perueniunt ad notiam principis. Immo aliqua sũt adeo occulta ut interiores concupiscẽtiæ quæ lege humana puniri nõ possunt. Oportuit igit̃ præter legem humanam dari aliquã legẽ ut nullum malum remãeret impunitũ & nullum bonum irremuneratũ: ad hoc autẽ faciendum non sufficit lex naturalis ut in ꝓsequendo patebit: oportuit dare legẽ euãgelicam & diuinam scd̃m quam prohibent̃ tã delicta interiora q̃ exteriora cuius trãsgressores uel in hoc sæculo uel in alio puniuntur. ¶ Ex hoc autem apparere potest: quando lex humana prohibet concupiscentias & q̃uo non prohibet: sed prohibet manum & nõ animũ. Dicebat̃ enim supra hoc declarandum esse. Sciẽdum ergo ꝙ si considerect̃ intẽtio legislatoris lege humana omnia peccata prohibet̃: uel prohiberi debẽt: non enim habet rectam intẽtionẽ rex uel q̃libet alius legislator: nisi intẽdat suos ciues facere q̃ uirtuosiores potest: sed cum ad pefectam uirtutem nullus inducatur nisi intẽdat omnia peccata uitare, sed si consideretur lex quantum ad intentionẽ legislatoris prohibet animum & concupiscẽtiã. Immo ut patet per phũm. 2. polliticorum cũ disputat cõtra socratẽ: sed scd̃m hunc modũ magis ꝓhibet̃ cõcupiscẽtia q̃ actus exterior eo ꝙ actus exteriores tũc maxie iducũt nos ad uirtutẽ si sint boni & ad uiciũ si sint mali. cũ procedunt ex interiori appetitu. Sed si cõsideret̃ lex humana non quantum ad intẽtionẽ legislatoris: sed quãtũ ad pũitionẽ sic dr̃ nõ ꝓhibere mẽtẽ et aĩum eo ꝙ talia delicta nõ pũiat. Immo scd̃m hũc modũ ñ solũ hu

mana nō ꝓhibet intentiores cōcupiscētias: sed etiā nō ꝓhibet omnia exteriora dilecta nā legibus humanis aliq̄ñ dissimulant᷑ minora mala ut uitent᷑ maiora: ut permittunt᷑ formicationes simplices & nō pūiunt᷑ legibus humanis ut uitent᷑ adulteria. ℭ Scda uia ostendens necessariā eē legē euangelicā & diuinā sumit᷑ ex parte cognitionis nostræ & ex incertitudīe iuditii nostri: nā de cōtingēribus particularibus & de agibilibus hūanis adeo sūt iudícia diuersa hoium ut de eisdē apud diuersas gentes diuersæ sunt leges scdm iudiciū enim quorūdam aliquid est iustū qd᷑ scdm aliorū iudiciū est iniustū: quare cum in humanis iudiciis cadere possit dubietas & error: expediēs fuit lex euangelica & diuina circa quā error eē nō ualet. ℭ Tertia uia sumit᷑ ex parte finalis boni qd᷑ intendimus adipisci: nam cum hmōi bonū sit supra facultates nostræ naturæ: lex naturalis & hūana iuuātes nos ad consecutionē illius bōi & possumus naturaliter adipisci nō sufficiunt ad cōsequēdū illud bonū supnaturale: ergo necessaria fuit lex euāgelica & diuina p quā ordiamur ad illud bonū. Decet ergo reges & pricipes quos cōpetit eē quasi semideos & eē intellectū sine cōcupiscētia & eē formā uiuendi & regulā agibiliū sic se habere ad legē diuinā naturalē & hūanā ut sicut excedunt alios potentia & dignitate sic eos superent bonitate & uirtute.

ℭ Quod quantum possibile est sunt leges patriæ obseruandæ & ꝙ cauendum assuescere innouare leges Capitulum. xxxi.

q VAERIT phūs. 2. poli. cū disputat cōtra ypodoniū: utrū sit expediēs ciuitatibus inouare patrias leges & īducere nouas cōsuetudíes. Ordiauerat. n. ypodonius ut supra tetigimus q̄ inueniēs aliquā legē ciuitati ꝓuicuā honorē accipet in ciuitate illa: & q̄a hoies sūt cōiter honoris cupidi īducebāt᷑ multi ut īuenietes cōsuetudíes nouas dicētes eas eē utiles & ꝓficuas ciuitati soluerēt leges patrias & antiquas.

Merito ergo dubitat᷑ an positio ypodonii eēt bōa & an expediat sæpesæpius imutare leges. Dato ēt ꝙ occurrūt leges aliquæ q̄ uideāt᷑ eē magis ꝓficuæ & meliores. Adducit āt phūs in poli. 4. uias p q̄s uidet᷑ oñdi ꝙ expediat inouare leges. Prima sumit᷑ ex parte sciētiaꝝ & artiuū. Scda ex parte puritatis q̄rūdā legū. Tertia ex simplicitate cōdentiū leges. & quarta ex indetermiatione particulariū circunstantiaꝝ. ℭ Prima uia sic patet nam in aliis scientiis sic uidemus ꝙ si occurrat posterioribus aliqd melius reprobanda sunt dicta prioꝝ puta in medicinali amota sūt multa paterna eloq᷑. & in scia gramatista siue in arte luctatiua q̄ docet luctari: ut innuit phūs in poli. multa q̄ priores tradiderūt. p posteriores sūt imutata & inouata: q̄re sic erit in legibus ꝙ si occurrāt meliores leges q̄ sint traditæ a prioribus patribus nō sunt ulterius leges patriæ obseruādæ. ℭ Secūda uia ad oñdēdū hoc idē sumit᷑ ex parte puritatis quarūdā legum: nā quasdam leges patrias ut phūs innuit contigit eē malas & barbaricas: sicut erat lex olim apud græcos quod portātes ferrū & alia metalla emebāt uxores adinuicē. Oīno. n. erat barbaricum statuere leges ut ciues possent uxores suas uēdere. Sic etiā contingit leges aliquas eē stultas utpote legem illam quā ut recitat phūs quædā gens statuit uidelicet ꝙ si aliquis ciuis eēt occisus & aliquis consāguineus mortui inuaderet aliquē ciuē & ille præsentibus aliquibus fugeret ab eo: reputabat᷑ fugiens reus homicidii. Dicebat eni legislator ꝙ nō fugeret nisi sentiret se culpabilē: sed hoc fuit stultum statuere quia siue aliquis sit culpabilis siue nō si timeat uulnerari naturale est ut fugiat persequētē ergo quia aliquæ leges paternæ sunt prauæ innouādæ sunt. ℭ Tertia uia sumitur ex simplicitate condentiū leges nam si aliquando condentes leges contigit esse simplices. irratiōale esset: si posteriores sapientiores nō possent imutare leges paternas p simpliciores cōditas: ergo in tali casu

mutādæ essent prioꝝ leges. ¶ Quarta uia sumitur ex indeterminatione particularium actuū. Nam agibilia particularia indetermi nata sunt: & perfecte cōpræhendi nō pñt. quare quantūcūq; conditores legum fuerit sapientes potuerunt eos latere aliquæ parti culares circunstātiæ circa agibilia hominū. Si igit̃ posterioribus propter experientiam agibiliū particularium occurrit aliquid me lius. inconueniens est nō remouere leges pa ternas & antiquas ꝑpter meliores leges no uiter inuentas. Videtur itaq; hæ rationes probare ꝙ quotiēscūq; occurrit aliquid me lius: sūt leges paternæ immutādæ. Sed hoc simpliciter afferre est ualde piculosum ciui tati & regno. Nā assuescere inducere nouas leges ut innuit philosophus secūdo poli. est assuescere nō obedire legibus. Nā leges ma gnam efficatiam habēt ex consuetudine: de difficili enim qs facit contra aliqd qd' est ꝑ diuturna tēpora obseruatum. Assuescere an tē nō obedire legibus: est assuescere nō obe dire regibus & principibus. & ꝑ consequēs est tollere principatum & regnum. Quātū autem malum sequit̃ nō obedire regibus & legibus. oñdit philosophus primo retho. q ait. magis nocere cōsuescere nō obedire pri cipibus q̃ nō obedire medicis. Nam medici intēdunt bonum corporis: uolūt enim cor pora inducere ad sanitatem. Sed ueri legisla tores & ueri reges pricipaliter intēdunt bo num aīæ. quia intendunt ciues inducere ad uirtutē. ¶ Vt ergo appareat quid tendendū sit de quæsito. sciendum ꝙ lex positiua si re cta sit: oportet ꝙ innitat̃ legi naturali: & ꝙ determinet gesta particularia hominū. Du pliciter ergo potest huiusmodi lex haber̃ de fectū. Primum si sit contraria legi naturali. Secundo si nō sufficienter determiaret par ticularia gesta. Si prio mō deficiāt leges pa ternæ & positiuæ: ñ sūt leges sed corruptio nes legum. propter hoc obseruari nō debēt. Nā leges positiuæ licet sint additæ naturali bus legibus: nō tñ sunt cōtrariæ illis. nec uel

lemus appellare cōtrariū iuri naturali quod non est a natura inductum: sed ei est additū & appositū: & per artem omniū adinnētū. secundum quē modū loquēdi homo est nu dus naturaliter: & uestimētū est cōtra natu ram. Nam eē uestitum uidet̃ cōtrariari ei ꝙ est eē nudum. Scdm hunc modum loquēdi loquūt̃ iuristæ. ut patet ex īstituta de iure na turali. Vbi dicit̃ ꝙ leges humanæ contrariæ sunt iuri naturali. qa iure naturali ab initio hoīes liberi nascebantur. Seruitus ergo est contra naturā: inquantū natura nō induxit seruitutē: sed est ad utilitatē hoīum ꝑ leges posita. Sed sic appellare aliqd cōtra naturā eē est ruditer loqui. Nā illud proprie est cō tra naturā cuius contrariū dictat ratio natu ralis: & qa ꝑpter utilitatē & propter cōe bo nū hoīum est seruus introducta. ut supra in libro secundo ostēdimus aliquos seruire ali is & obedire: licet sit iuri naturali additū & appositū. sicut uestimentū est additū & ad ductum corpori nudo quod est natura ꝑdu ctum: non tñ est contra ius naturale: qa huic naturalis rō non contradicit. Leges ergo de ficientes: qa sunt prauæ & contra ius natura le. cuiusmōi erat lex illa: ꝙ ciues possēt suas uxores uēdere: uel q̃cūq; aliæ leges sunt pra uæ & iniustæ. nō sūt obseruādæ sed extirpā dæ. Si uero leges sint defectiuæ. qa ñ cōple te determināt picularia agibilia: dato ꝙ oc currāt leges meliores & magis sufficientes. nō est assuescendū innouare leges. Prio qa aliqñ contigit circa talia decipi: qa credunt̃ meliores quæ sunt peiores: & credūt̃ magis sufficiētes quæ sunt minus. dato tñ ꝙ in ali quo sufficiētiores essent leges nouiter adin uētæ. Sūt tñ leges ātiquæ & paternæ obser uandæ. qa quāto ex una parte quis perficit: dando sufficientiorē legem. tāto ex alia par te nocet: tollendo consuetudinē et diuturni tatē temporis: per quam lex habet efficatiā magnā. Nō est ergo simile de artibus & de legibus: qa artes & scientiæ totam efficati am habēt ex ratione: sed leges non sic. Imo

magnam efficatiam habent ex diuturnitate & assuefactione. Decet ergo reges & principes obseruare bonas consuetudines principatus & regni: & non innouare patrias leges nisi fuerint recte rationi contrariæ.

℃ Quid est ciuitas: & quid est regnum & qualem oportet esse ipsum existentem in regno & ciuitate. Capitulum. xxxii.

c IRCA regimen regni & ciuitatis ut superius dicebatur erant quattuor pertractanda, uidelicet qualis debet esse rex siue princeps, quales consiliarii, quales iudices & qualis populus. Expeditis ergo tribus restat dicere de quarto, scilicet de populo. Sed cum ad sciendum qualis debet esse populus & quomodo debeat se habere ad principantem non modicum amminiculetur scire quid sit ciuitas: & quid regnum. Intendimus in hoc capitulo declarare & diffinire quid sit ciuitas aut quid regnū. ℃ Sciendum igitur ꝙ ciuitas sit aliquo modo quid naturale: eo ꝙ naturalem habemus impetum ad ciuitatem constituendam. Nō tamen efficitur: nec perficitur ciuitas nisi ex opere & industria hominum. Quæ autem ex arte humana efficiuntur: diffiniuntur & cognoscuntur potissime ex fine & bono: ad quod ordinantur, ut potissime scimus quid sit domus: & qualis debeat esse domus: si sciuerimus ipsam esse factam propter hoc bonū ut nos defendat a pluuiis & caumatibus quare si scire uolumus q est ciuitas, enumeranda sunt bōa illa ad quæ deseruit constitutio ciuitatis: & aduertendū est qđ bonorū illorum sit potius. ℃ Narrat quidē philosophus tertio poli. uolēs diffinire quid sit ciuitas: sex bona ad quæ ciuitas ordinatur. ℃ Est enim ciuitas constituta, Primo propter cōmunicationem loci ut homines simul cohabitent. Consurgit enim ex hoc quædā iocūditas & delectatio. Nam nullus sine socio iocūda est possessio. Si quis enim magna multitudine argenti & auri polleret: & omnibꝰ uictualibus abundaret: & tamen non uiueret in societate: ut alii suam magnificentiam perciperent & ut eis sua bona cōmunicare posset: non multū reputaret illa. Facta est ergo ciuitas: ut homines simul in uno loco uiuentes iocunde & delectabiliter conuersetur.

℃ Secundo ciuitas est constituta nō solum propter iocūde & delectabiliter conuersari: sed propter ip̄m uiuere. Nam homīes in eadē ciuitate existentes deseruiunt sibi ad uitam: & unus alteri subuēit in hiis quæ sunt necessaria uitæ. ꝙ sic eē nō posset si homīes solicitari morarentur. ℃ Tertio facta fuit ciuitas cōpugnationis gratia: & propter non iniustum pati. Nā quia homo unus solitariam uitam ducens: non est sufficiēs resistere impugnantibus & uitare iniurias & iniustitias sibi factas: constituta fuit ciuitas ut homo q solitarius est se nō pōt tueri ab hostibus: existens pars multitudinis: tute & absq; formidine uiueret. ℃ Quarto fuit ciuitas ordinata propter cōmutationes & contractus. Dicebatur enim supra cum de legibus tractabamus ꝙ facere commutationes & contractus erant secundum ius gentium: et erat proprium humano generi. Quia enim nullus homo: habet omnia sufficientia ad uitam: nisi cōmutet ea quibus abundet in illa a quibus deficit. Ideo necessariæ fuerunt emptiones uenditiones commutationes, constituta fuit ciuitas ut homines simul conuiuerent.

℃ Quintum bonum ad quod ciuitas ordinatur est communicatio connubiorum. Nā hoīes simul conuiuentes adinuicem amicitiam contrahūt: et ut firmius se diligant. uel propter aliquod aliud bonum qđ uident inde consurgere iungunt connubia et fiunt adinuicem affines. ℃ Sextum bonum ꝑpter quod est ciuitas constituta est uiuere elegibiliter et uirtuose. Nam magis possunt puniri delinquentes et malefici: si hoīes simul cōuiuant in ciuitate: q̄ si morarentur dispersim et uitam solitariam ducerent. Inde est igitur ꝙ timore pœnæ multi desinunt malefacere et assuescūt ad operationes bonas ꝙ faciēdo disponuntur

sponunt et fiunt boni et uirtuosi. Quoniam igitur uirtutes & opera uirtuosa sunt maxima bonorum: licet propter omnia prædicta bona sit aliquo modo ciuitas constituta. Potissime tamen constituta est propter uiuere eligibiliter & uirtuose. quare si maiori fine & maiori bono qd' intendit in re accipienda eius notitia. Bn dictū est quod dicit .4. politicorū q unitas loci communicatio connubiorū compugnationis gratia: commutatio rerum: & cætera talia sunt ea sine quibus non habet esse ciuitas. Principaliter tamen: est ciuitas cōstituta: propter bene & uirtuose & fœliciter uiuere. Si igit' queratur quid est ciuitas. Dici debet q est cōmunicatio ciuiū propter bene & uirtuose uiuere: & propter perfectam & per se sustinentem uitam. ℂ Viso quid est ciuitas: de leui uideri pōt: quid est regnum. Nam regnum supra ciuitatem uidet' addere multitudinem nobilium & ingenuorum. Est enim ciuitas pars regni. & in regno est maior multitudo: & sunt plures nobiles & ingēui quam in ciuitate una. ℂ Potest ergo sic diffiniri regnū. q est multitudo magna: in qua sunt multi nobiles & ingenui: uiuentes secundum uirtutem ordinati sub uno uiro optimo: ut sub rege. Viuere enim secundum uirtutem est finis pricipaliter intentus in quolibet ciue: in qualibet ciuitate: & in toto regno. Nam secundum philosophum in politicis. Idem finis est unius ciuis & totius ciuitatis. Sic etiam dicere possumus: q idē est unius ciuitatis: & totius regni. ℂ Debet.n.rex si sit uerus & rectus idē intendere in uno ciue: & in tota ciuitate & in regno toto. Nam cura peruigili studere debet: ut quilibet ciuis uirtuose habeat: ut tota ciuitas uirtuosa existat: & ut totum regnū bene & uirtuose uiuat. Sed si q̄libet ciuis debet uirtuose se habere. quia secundum philosophum in politicis. secundum q aliqs excedit alios in potentia & dignitate: sic debet eos excedere in bōitate & uirtute. decet nobiles & ingenuos eē magis bonos & uirtuosos quā ciues alios: propter qd' regem ipm tāquam omnibus excellentiorem decet esse optimum et quasi semideum. Inde est igit' q regnum dicit' esse multitudo: in qua sunt multi nobiles et ingenui: non quocūq; modo se habētes: sed uiuentes secundum uirtutem: et ordinati sub uno uiro optimo ut sub rege. ℂ Ostenso qd est ciuitas: et qd regnū de leui patere potest: qualis debeat eē populus existens in ciuitate et regno. Nā si ciuitas et regnum: principaliter ordinatur ad uitam bonā et uirtuosam. habitatores regni: et populum existentem in ciuitate et regno: oportet esse talem q uiuat bene et uirtuose. In est ergo qd' ait philosophus tertio politicorum. q magis est ciuis abundans in bonis operibus uirtuosis. quam sibi abundaret in diuitiis: uel in nobilitate generis: uel aliis exterioribus bonis. Credunt ergo multi esse ciues: et esse de regno si in regno habeant domos multas: possessiōes magnas. sed magis sunt de regno abundantes in operibus uirtuosis et obseruantes leges rectas et statuta regni: q̄ habentes nobilitatem generis: ciuilem potentiam et multitudinem ipsorum bonorum exteriorum.

ℂ Quod tunc est optima ciuitas et optimum regnum et optimus populus qn̄ est in multis psonis mediis cōstitutus. Ca.xxxiii.

q VARTO politicorum ait philosophus q tres oportet esse partes ciuitatis. Nam hii quidem sunt opulenti ualde. Hii autem egeni. Hii uero tertii sunt horum medii. Hoc ergo modo quo diuisa est ciuitas: in tres diuidi potest quilibet populus. et quodlibet regnum. Intētio autē huius capituli est ostendere optimam esse ciuitatem et regnum: si ibi sit populus ex multis personis mediis cōstitutus. ℂ Tangit autem phūs.4.poli. quattuor ex quibus sumi possunt quattuor rōnes: ostendētes meliorem esse policiam uel melius esse regnum et ciuitatem: si ibi sit populus abundans in multitudine mediarum personarū.

Prima uia sumitur ex eo q talis populus ma
gis rationabiliter uiuit; Secunda ex eo q in
ter ipsos habet esse maior dilectio. Tertia:
quia ibi maior æqualitas. Q uarta quia est
ibi minor inuidia & minor contenptus.
¶ Prima uia sic patet. Naʒ si in populo sint
multi ualde diuites: & multi ualde pauperes
& paucæ personæ mediæ: uix aut nūquā ra
tiooabiliter uiuet. Nam multum diuites: ad
multū pauperes nesciunt rōnabiliter se ha
bere: sed modica occasione sūpta eis māife
ste nocent. Sic etiā multum pauperes ad ni
mium diuites nesciunt se ratiōabiliter gere
re. Insidiant enī eis quomodo possint astu
te & latenter eorū deprædari bōa. Sed si in
populo sint multæ psonæ mediæ: cessabunt
hmōi nocumenta: & de facili rationi obedi
unt. Hoc est quod dicit poli. quarto q quo
niam mediocre est optimum: optima est
possessio media. quia facilius rōni obediet.
Nam si una pars ciuitatis sit superingenua:
superpotentes & superdiuites: Alia uero hu
ic cōtraria sit superegena superdebilis & ual
de uilis. difficile est rationem sequi. Nā hii
quidē uidelicet superpotentes fient ininrio
si. Hii autem superpauperes fient nequā ual
de astute & latenter insidiautur diuitibus.
¶ Secunda uia sumitur ex mutuo amore.
qui debet esse inter existentes in eodem re
gno inter commorantes in eadem ciuitate.
Nam ut dicitur quarto ethicorum. isti uide
licet pauperes nimie amant principes. idest
potentes & diuites. Hæc autem ut ibi subdi
tur: sunt ualde nociua ciuitati. Vt ergo sit
mutuus amor inter ciues: bonum est pro
pter hoc abundare. in personis mediis.
¶ Tertia uia sumit ex æqualitate & iustitia
quæ est seruanda in ciuitate. Nam ut ait phi
losophus: excedentes in eufortuniis potēti
is diuitiis & amicis: & in aliis huiusmōi bo
nis nesciunt subiici. Q ui autē secundum ex
cessum sunt indigētes & pauperes: nesciunt
principari. quare si populus sit solū ex dua
bus partibus cōstitutus: ex nimis diuitibus
& nimis pauperibus & paucæ aut nullæ sint
ibi personæ mediæ: de difficili seruabit ibi
æqualitas & iustitia: sed diuites penitus uo
lentes pricipari & suppeditare alios. Alii ue
ro cōtra nitentes dissensionē faciūt & si cō
tingat pauperes optinere: quia pricipari nō
nouerunt male tractabūt diuites & potētes.
¶ Q uarta uia sumitur: ut uitetur inuidia &
contemptus. Nam pauperes ut dicitur quar
to politicoꝝ. maxime inuident diuitibus &
maxime diuites contēnunt eos nulla socie
tas est bene durabilis ubi est multa iuidia &
cōtēptus. quare optimꝰ est populus ex mul
tis persoois mediis cōstitutus. quia tunc de
facili rationabiliter uiuunt adinuicē se dili
gene: reseruabitur inter ipsos æqualitas & iu
stitia. Nō erit inter illos cōtemptus & inui
dia. Nō enim habebit unus unde alium cō
tēnat: nec unde ei inuideat: uidens se ei qua
si æqualem existere & nō esse magnum exces
sum inter ipsos: huic auctoritati attestat: q
sobon: idest karendas & Lyurgus tradide
runt de polliciis. Dixerunt. n. eas coostitu
endas esse ex personis mediis. Decet ergo re
ges & pricipes adhibere cautelas ut in regno
suo abundent multæ personæ mediæ: ut ne
aliis ad nimiam paupertatē deuenientibus
efficiantur reliqui nimis diuites: quod fieri
poterit si non pro quacūq; causa liceat ciui
bus paternas possessiones uendere: nō qui
buslibet indifferenter liceat quascūq; posses
siones emere. adhibenda est debita diligen
tia circa emptionem et uenditionem agro
rum et terrarum poterit aliqualis æqualitas
reseruari inter ciues.

¶ Q uod expedit populo, cum magna re
uerentia obedire regibus: et cum summa di
ligentia leges regias obseruare. Ca. xxxiiii.

c ONSEQVITVR āt popolꝰ q̄tū
ad p̄sēs spectat tria. si cū magna di
ligētia obediat regibꝰ et pricipibꝰ
et obsuet leges regias. ex qbꝰ triplici uia uēa
ri possumꝰ q̄tū sit utile et expediēs populo:
obedire regibꝰ et pricipibꝰ et obsuare leges.
¶ Primo

¶ Primo eni ex hoc consequitur populus: uirtutes & maxima bona. ¶ Secūdo ex hoc consurgit salus regni & ciuitatis. ¶ Tertio ex hoc oritur pax & tranquillitas ciuiū: & habūdantia exteriorum rerū. ¶ Prima uia sic patet. Nā ut dicebatur in praecedentibus: in tētio legislatoris est inducere ciues ad uirtutem. In recta eni pollicia ut uult phūs circa pricipium quarti polli. Eadem est uirtus boni ciuis & boni uiri & per idē siue per eosdē mores ē aliquis bonus ciuis & bon⁹ homo. Est quidem aliquis bonus ciuis si bene obediat pricipanti: & ei cui⁹ est leges ferre. quare si principans recte regat populum sibi cōmissum: Et quia intentio eius est inducere alios ad uirtutem: cum uirtus faciat habentē bonum: & opus bonum oportet ī recto regimine: q; bonus ciuis sit bonus homo: & q bene subiicitur regi sit bon⁹ uir. Si enim Rex non itēderet q; sibi subiecti essent bōi & uirtuosi: iā non esset rex sed tyrannus. Si ergo quilibet ciuis debet itendere ut sit bonus & uirtuosus: eo q; uirtutes sunt maxima bona: cum summa diligētia studere debet ut Regi obediat: & ne praeuaricētur leges & praecepta eius. omnibus eni tam nobilibus q ignobilibus necessaria ē obedientia regia & obseruātia legum. Imo tanto magis est hoc expediens nobilibus quam ignobilibus quanto decentius est eos esse bonos & uirtuosos. ¶ Secūda uia ad inuestigandum hoc idem sumit ex eo q; ex obediētia regis & ex obseruatiōe legum oritur salus regni & ciuitatis. Credunt eni aliqui q; obseruare leges & obedire regi sit quaedam seruitus. Sed secūdum Phūm quinto politicorū hoc non est seruitus. sed libertas. Ignorāt enim quid est liber tas: dicētes obseruare leges & obedire regi, b⁹ esse seruitutem. Cum enim bestiae sint natura seruilis: quāto quis magis accedit ad naturam bestialem: tā°o est magis naturaliter seru⁹. est quidem sceleratum & affectatorē belli & turbatore pacis: uelle uiuere sine freno & sine lege: secundū sententiam philosophi & secūdū dictum Homeri. Est esse magis bestiam quā hominē. quare non obseruantes leges nolentes obedire regibus & superioribus sunt magis bestiae quā homies & per consequens sunt magis serui quā liberi. Saluatur ita q; salus regni & ciuitatis: habitatores regni efficiūtur liberi si obediant regibus & obseruēt leges. Quanta autem salus surgat i regno ex obedientia regis: sufficiēter ostenditur si considerentur uerba philosophi quarto polli. q comparat Regē ad regnū sicut animam ad corpus. Nam sicut anima corpus regit & conseruat: sic rex regit & conseruat regnum. & sicut anima ē salus & uita corporis. sic Rex sic rex principet ē salus & uita regni. Quare sicut pessimum ē corpori de liquere animam & nō regi per eā Sic pessimum ē regno deserere leges regias & praecepta legalia & non regi per regem. ¶ Tertia uia ad ostēdendū hoc idem: sumitur ex eo q; ex obediētia regia: & ex obseruatiōe legum oritur pax & trāquillitas ciuium & habundantia exteriorum rerum. Nam ut supra dicebatur. leges etiam & legislatores: ut reges & pricipes coactiuam habent potentiam: ut qui amore honesti per icrepatiōes paternas & amicorum nō retrahitur ab operibus sceleratis: saltē timore poenae retrahatur ab illis. Expediēs enim fuit regno & ciuitati habere aliquem regem uel aliquem principātem: ne malefici turbarent pacem ciuiū. Intēdere enim debet quilibet legislator: ut corda ciuium sint tranquilla: & ut ciues uiuant pacifice & unanimes. Unde & philosophus primo rethori. uidetur uelle q; sic se habeāt legislatores ad animas: sicut medicina ad corpora. Nam sicut medicus intēdit sedate humores ne insurgat morbus & bellum in corpore. Sic legislator intēdit placare corda sedare animas: ne insurgat rixa & dissensio in regno aut ī ciuitate. Inde est ergo quod dicitur primo rethori. q; non tantū nocet peccare contra praecepta medici quātum cōsuescere non obedire pricipi. Est enim anima ma-

ĩus bonum quã corpus. et pax ciuiũ & eorũ
qui non sunt ĩ regno potior est q̃ æqualitas
humorum uel q̃ sanitas corporum. Summo
ergo opere studere debet populus & oẽs ha
bitatores regni circa obedientiam regiam: &
obseruationem legum: cum ex hoc cõsurgat
tantum bonum: quantum bona ẽ pax & trã
quillitas existẽtium ĩregno. Consurgit etiã
ex hoc habundantia exteriorum rerum. Nã
existẽte guerra in regno terræ manent incul
tæ: fiunt deprædationes: oriũtur sterilitates:
deducuntur habitatores regni ad inopiam.
Si ergo consideretur quãtum bonum adue
nit ex rege non solum regibus recte regenti
bus: sed etiã dato ꝙ in aliquo tyrannizarent
studeret populꝰ obedire illis. Nam magis ẽ
tolerabilis aliqualis tyrannides pricipantis:
quã sit malum. ꝙ cõsurgit ex iobediẽtia pri-
cipis: & ex peruericatione mandatoꝝ eius.

¶ Qualiter se debẽt habere ciues & uniuer
saliter habitatores regni: ne Reges prouocẽ
tur ad iracundiam contra ipsos. Capi. xxxv.

POSTQVAM docuimꝰ populũ
& oẽs habitatores regni: ut obedi
ant regibꝰ & obseruẽt eorũ leges
nolumꝰ ĩ hoc capitl'o declarare qualiter se ha
bere debeant existẽtes ĩ regno: ne reges pro
uocentur ad iracundiam contra ipsos. ¶ Ira
autem ſm phũm in principio secũdi retho.
Est tristitia proueniens ex appetitu apparen
tis punitionis: propter apparẽtem paruipen
sionẽ eorum quæ ĩ ipsum: aut ĩ aliqua ĩpius
aut ĩ aliqua quæ ordinant' ad ipſũ. Nunquã
enim ira sine tristitia ẽ. Apperit autem iratꝰ
apparẽter. i. manifeste punire eos qui parui-
pẽdũt ipsum: uel aliqua quæ sunt ipsius: uel
ea quæ aliquo modo ordinãtur ad ipſũ. Cũ
ergo qs aliquo dictoꝝ modoꝝ mãifeste fo
re facit in alium: ille tristatus ex appetitu pu-
nitionis dicitur irasci. Ciues itaqꝫ ut non ꝓ-
uocẽt reges ad iram non debẽt fore facere.
nec regem nec in ea quæ sunt ipsius. nec in
illa quæ aliquo modo ordinãtur ad ĩpsum.
Primo quidem expedit eis qui sunt ĩ regno
ut nõ ĩcurrant regiam iram nõ fore facere ĩ
ipsum regẽ. ¶ Regi aũt duo debent': honor
& obedientia. Est enĩ rex caput regni. caput
aũt ad alia mẽbra dupliciter compatur. Pri-
mo quidẽ qa ẽ altius & excellentius illis. Se
cundo uero qa ea dirigit in actiones suas. In
capite enĩ uiget sẽsus & ymaginatio per quã
dirigimur ĩ opationes nostras. Sic rex exce-
lẽtior est oibus illis qui sunt in regno. Rur-
sus quia eius ẽ leges ferre. & qa in rege ma-
xime uigere debet sẽsus & prudẽtia. ad ipm
spectat per se & per alios dirigere eos qui sũt
in regno: Ratione ergo qa rex ẽ excellentior
aliis: ei debetur honor & reuerẽtia. Ratione
uero qa ipsius ẽ dirigere alios debetur ei sub
iectio & obediẽtia. Quare dupliciter potest
forefieri ad regem ab hiis qui sũt ĩ Regno.
Primo si nõ ei exhibeãt honorem debitũ &
reuerẽtiam dignã. Secũdo si non sint ei sub
iecti & obediẽtes: obseruando eiꝰ leges &
mãdata. Cũ enĩ hæc duo: honor uidelicet: &
obediẽtia subtrahũtur a rege merito ꝓuoca-
tur ad irã. Ideo dicit' ii. rethori. ꝙ irascimur
hiis q tenẽtur uel cõsueuerũt nos honorare.
si nõ sic se habeat. Et est ratio: qua sic se ha-
bẽtes uidẽtur nos despicere. Nã si nos non
despicerẽt impenderent nobis honorem di
gnũ. Sic etiã ibidẽ dicitur ꝙ & ad minores
irascimur: si nõ sic se habeãt ut debent. uel si
faciãt contraria eoꝝ quæ debent. qd maxĩe
contingit: si trãsgrediuntur mandata supio
rum & non obediũt regi: quasi præexcellẽti.
¶ Viso quõ habitatores regni nõ debẽt ꝓ-
uocare regẽ ad iram: forefaciendo in ipsum:
nõ exibẽt ei debitũ honorẽ & obediẽtiã cõ
dignã. Restat uidere: quõ non debẽt ipsum
prouocare forefaciẽdo in eos qui sunt eiꝰ &
qui pertinẽt ad ipsum. Ad regẽ autẽ pertine
re uidẽtur quatuor genera personaꝝ. uidelꝫ
parẽtes & uniuersaliter omẽs cognati uxor
filii & subditi. Spectat itaqꝫ ad habitatores
regni si uolũt regem ad irã prouocare nõ so
lũ nõ forefacere in ipsum regem: sed etiam
nõ forefacere ĩ cognatos: uxorẽ filios. & uni
uersaliter

uersaliter i omnes subiectos regi. & quia om
nes q sunt in regno ipsi regi sunt subditi fo/
refacit in regem quotiescunq; alicui existen
ti i regno efficitur iniuria aliqua. Hoc est er
go quod dicitur secũdo reth. capitulo de ira:
ꝙ irascimur forefaciẽtibus in parẽtes: filios
uxores. & subiectos: eo ꝙ turpe sit ipsis non
auxiliari. ¶ Tertio spectat ad habitarores re
gni nõ forefacere i ea quæ aliquo modo or/
dinãtur ad regem. Hmõi autem sunt posses
siones proprie & debita iura regni. qa i hoc
uidẽtur ipsum contennere & paruipendere
si iniuste & absq; iussione regia manũ appo
nãt i ea quæ ad regẽ spectãt. Decet ergo oẽs
ciues & uniuersaliter omnes habitatores Re
gni ab ipsa ĩfantia prouocare filios ad dile/
ctionẽ regis. Instruere eos quomodo debe/
ant honorare regẽ obedire ei: nõ forefacerẽ
i cognatos eius: nec in filios: nec in aliquas
persõas ei subiectas. nec i aliqua iura regni.
Pessimum ẽ enim ut dicitur quĩto polli. nõ
ĩstruere pueros ad uirtutem & ad obseruan/
riã legum utilium: & ad obseruandũ ea quæ
requirit pollicia uel regimẽ regni i quo sem/
per enim amamus prima magis: & illud ad
quod primo instruuntur iuuenes sunt ma/
gis proni ad obseruandum.

¶ Quomodo reges & principes debeant
se habere ut amentur a populo. & qũo ut ti/
meãtur: & ꝙ licet utrũq; sit necessariũ: amari
tñ plus debẽt appetere q̃ timeri. Ca. xxxvi.

QVONIAM i pñio libro promisi
mꝰ nos dicturos: qũo reges & pri/
cipes debeãt se habere ut amẽtur i
populo: & quomõ ut timeãtur. uolumꝰ hic
exequi qualiter fieri hoc cõtingat. ¶ Scien
dum itaq; ꝙ ut reges & pricipes cõmuniter
amẽtur in populo: tria potissime in se habe/
re debẽt. Primo quidem esse debẽt benefici
& liberales. Secũdo fortes & magnanimi.
Tertio æquales & iusti. ¶ Primũ autem sic
patet. Nã uulgꝰ nõ percipit nisi sẽsibilia bo/
na, ideo beneficos & liberales i nũmismata:
& i ea quæ possunt nummismate mẽsurari:
amat & reueretur. Ideo dicit̃ rethori. secũdo
capitulo de amore. ꝙ populꝰ amat & hono
rat beneficos i pecunia & liberales. ¶ Secũ
do ut reges amẽtur i populo: debent esse for
tes & magnanimi; ponẽtes si oporteat seip/
sos pro bono cõmuni & desẽsiõe regni. Nã
populus ualde diligit fortes & magnãimos
exponentes se pro bonis cõmunibus. credit
eni per tales salutem consequi. Ideo dicit̃ se
cũdo rethori. ꝙ qa diligimus beneficos i sa
lutẽ: i. eos qui possunt nobis benefacere nos
saluãdo & liberando. Ideo diligimus fortes
& cordatos. ¶ Tertio ut reges diligantur a
populo: decet eos esse iustos & æquales. Nã
maxie prouocatur populus ad odium regis
si uiderit ipsũ nõ obseruare iustitiam. Ideo
dicitur secũdo rethori. ꝙ iustos maxime dili
gimꝰ. ¶ Viso qũo reges & pricipes debeãt
se habere ut amẽtur a populo. Videre restat
qũo se habere debent ut timeãtur ab eis. Po
tissime autem timentur potentes ut patet in
secũdo rethoricorum propter punitiões q̃s
exercẽt in subditos. In punitione autem tria
sunt consideranda. uidelicet punitionẽ ipsã
personam punitam: & modum puniendi.
¶ Quãtum ergo ad punitionem: timẽtur
reges & principes: si in eos qui ultra modũ
regnum & polliciam perturbant: inexquisi/
tas crudelitates exerceant. Ideo dicitur secũ/
do retho; quod homines timent eos de qui
bus sunt conscii fecisse aliquid dirum: ¶ Se
cundo timentur reges & potentes non solũ
ratione punitionis diræ: sed etiam ratinne ꝑ
sonarum punitarum. Nam iustus pro iusti/
tia nulli parcere debet. Ideo dicitur septimo
polliticorum ꝙ bene operãs nulli parcit, qa
nec ꝓ parte nec pro filio nec pro amico nec
pro aliquo alio dimittendũ est operari iuste
& bene. tũc itaq; ratione personarum puita
rum timẽtur reges & principes quando nec
amicis nec aliis parcunt. si uiderint eos fore
facere. Timet igitur tũc quilibet ex populo:
forefacere. cogitans se nõ posse punitiõem
effugere. Imo ut uult philosophꝰ septĩo pol

liticoꝝ. Decet reges & potentes ut magis timeantur: & ut uirilius obseruent iustitiã magis punire & seuerius se gerere cõtra amicos si contingat eos ualde forefacere q̃ cõtra alios: ℭ Tertio timent̃ reges & pricipes ratione modi puniẽdi: quod fieri contingit: cum ad eoꝝ iudices & præpositos latenter & caute se gerunt in punitionibus exequendis: & i iustitia faciẽda: ꝙ mali effugere nõ possunt. quin puniantur. Ideo dicitur secundo rethoricoꝝ. ꝙ latitiui magis timentur q̃ mãifesti. ℭ Viso quomõ reges & pricipes se habere debeãt ut amẽtur: et quomodo ut timeãtur: de leui patere potest ꝙ licet utrunq; sit necessarium. amari tñ magis appetere q̃ timeri. Dicebatur enim supra ꝙ pricipalis intentio regis & cuiuscũq; principantis esse debet inducere alios ad uirtutem. Omne ergo bonũ p quod ciues sũt magis boni & uirtuosi debet esse magis intentũ a legislatore. Cum ergo ciues & existẽtes i regno si bene agant: & obseruẽt leges & mãdata regis ex amore honesti & ex dilectione quã habẽt ad bonũ cõmune & ad regẽ: sint magis bõi & uirtuosi: q̃ si hoc facerẽt timor̃ pœnæ & ne punirẽtur: magis debẽt appetere reges & pricipes amari a populis. & ꝙ amore bõi populi bene agãt q̃ timeri ab eis & ꝙ tiore pœnæ cauere sibi ab actibus malis utrunq; eñi est necessarium timeri & amari. Nam nõ omnes sũt adeo bõi & pfecti: ꝙ solo amore honesti & boni communis & ex dilectione legislatoris: cuius est intendere cõmune bonũ: quiescant male agere, oportuit ergo aliquos iducere ab bonum & retrahere a malo timore pœnæ. Eligibilius tamen est amari q̃ timeri ut est per habita manifestum.

ℭ Incipit tertia pars tertii libri: de regimine principũ. In qua tractatur quomodo regẽda sit ciuitas aut regnũ tẽpore belli:

ℭ Quid est milicia & ad quæ est instituta: & quod omnis bellica operatio: sub milicia continetur:

Capitulum primum:

P ERACTIS partib⁹ duab⁹: hui⁹ tertii libri q̃a ostẽsum est quid senserũt antiq philosophi de regimie ciuitatis & regni. & determinatum est: qualiter sit ciuitas atq; regnum tempore pacis. Reliquũ est tractare de tempore bellico: ut sciãt reges & principes qualiter committenda sint bella. Nam ut plurimum bellorum industria: ut patet per Vegecium in de re militari. plus confert ad optinendam uictoriam: q̃ faciat multitudo uel fortitudo bellãtium. opus autem bellicum ut patebit in sequendo. continet̃ sub militari. quare si de ope bellico tractare uolumus. Vidẽdum est quid sit milicia & ad quid sit istituta. ℭ Sciẽdum igitur militarẽ esse quandam prudentiam siue quandã speciem prudentiæ. Possumus autẽ quantũ ad præsẽs spectat distinguere: quinq; species prudentiæ. uidelicet prudẽtiam singularẽ. yeonomicam: regnatiuã: polliticam siue ciuilẽ: & militarem. ℭ Dicitur enim aliquis habere singularem uel particularem prudẽtiã: quãdo seipsum scit regere & gubernare & hæc ẽ maior prundẽtia: q̃ yconomica & regnatiua. Nã minus ẽ scire regere seipsum: quã scire regere familiam & ciuitatẽ aut regnũ. ℭ Secunda species prudentiæ dicitur esse yconomica. Nã prudens ex hoc aliquis dicitur, ut patet ex septio ethicoꝝ: quia bene consiliari & bene dirigere ad bonũ finẽ. ubi ergo reperitur alia et alia ratio boni: ibi reperitur alia et alia species prudentiæ quare cum bonũ domesticum et bonum totius familiæ sit aliud bonũ a bono alicuius singularis personæ. Sicut bonũ cõmune ẽ aliud a bono aliquo singulari. Iconomicã siue prudentiam per quã quis scit regere domum et familiã: oporret esse aliã a prudẽtia: quia quis nouit seipsũ regere. ℭ Tertia species prudentiæ dicitur esse regnatiua: uel legũ positiua. Nã sicut persona aliqua singularis ẽ pars domus ita domus est pars ciuitatis et regni. et sicut

bonum

bonum cōmune eſt aliud a bono alicuius ſin
gularis perſonæ, ſic bonum ciuitatis et Regni
ē aliud a bono domeſtico. Prudētia uero re/
gnatiua et legū poſitiua. i. prudentia quæ re
quiritur in rege & principante: cuius ē leges
ferre & regere regnum & ciuitatem: ē alia a
prudētia yconomica quæ requiritur ī patre
familias: cuius ē gubernare domū. ymo quā
to bonum ciuitatis & regni excedit bonū do
meſticū: & bonū alicuius particularis perſo/
næ tāto prudētia quæ requirit̃ in rege opor
tet excedere prudētiā patriſfamilias, uel pru
dentiam alicuius particularis hominis, Pro/
pter quod bene dictum eſt ꝙ ait Vegecius ī
prio libro de re militari. ꝙ neq; quēquā ma
gis decet uel meliora ſcire uel plura quā prin
cipem: cuius doctrina omnibꝰ ſubiectis pro
deſſe poteſt. Inde eſt igitur ꝙ ī erudiēdo re/
ges & pricipes: hunc totalem librum diuiſi/
mus ī tres libros. quia in primo libro docui/
mus regem eſſe prudētem prout rex aut pri
cipes ē quædam perſona ī ſe & prout habet
ſeipſum regere. In ſecūdo uero docuimꝰ ip
ſum ut ē paterfamilias: & ut habet diſpenſa
re bōa domeſtica: In tertio uero erudit̃ Rēx
aut pricipes ut eſt caput regni aut principa/
tus. & ut habet ferr̃ leges & gubernare ciues
Omēs autē tres prudentias decet habere re
gē. uidelicet particularem; yconomicā & re/
gnatiuā. ¶ Quarta ſpecies prudentiæ dicit̃
eſſe pollitica ſiue ciuilis. Nā ſicut in princi/
pāte requiritur excellens prudentia qua ſci/
at alios, reger̃. Sic in quolibet ciue requiritur
prudentia aliqualis qua noſcat adimplere le
ges & mādata principantis. Non eni ſic ob/
ſequitur ciuis principanti aut regi ſicut mar
tellus fabro. quia in martello nulla eſt cogni
tio; ſed ſolum agitatur a fabro. Sed ī ciue re
quiritur prudētia aliqua per quā habeat bo
nam opinionem de hiis quæ iperantur a Re
ge. ¶ Differt autem hæc prudentia a prudē
tia particulari: quam collocauimus in prima
ſpecie. Nam aliud eſt ꝙ ſciat ſe regere ut eſt
aliquid ī ſe, & aliud ut ſubiectus principanti.
Nam & ſi quis ſolitariam uitam duceret; ad/
huc oporteret ipſū habere aliqualē prudētiā
qua ſciret ſe regere & gubernare: nō tñ eſſet
ī ipſo prudētia ciuilis nec yconomica nec re
gnatiua. qa nō eſſet ciuitas nec pars ciuitatiſ.
¶ Quita ſpecies prudētiæ dicitur eſſe mili
taris. Nā regimen regni & ciuitatis: ſi ſit re
ctum & ordinatū: aſſimilatur hiis quæ uide/
mus ī uno & eodem homine. Sicut ergo q
libet homo habet duas uirtutes animæ. Vnā
per quam ſequitur bonum & fugit malum.
Et aliam per quam aggreditur: & reſiſtit pro
hibētibus. Sicut quilibet ciuitas & regnum
indiget duplici uirtute & duplici prudentia.
uidelicet legum poſitiua & militari. ut per le
gum poſitiuam tota ciuitas & totum regnū
proſequatur proficua & fugiat nociua. Per
militarem uero & per operationem bellicā
aggrediatur & ſuperet impedientia: & pro/
hibentia: Militaris ergo eſt quædam ſpeci/
es prudentiæ per quam ſuperantur hoſtes:
& prohibentes bonum ciuile & commune.
¶ Ex hoc autem apparet ad quid ſit milicia
īſtituta. Nam ſicut leges ut ſupra oſtendeba/
tur principaliter reſpiciunt commune bonū
Sic & milicia pricipaliter inſtituta eſt ad de
fēſionem communis boni: ut ciuitatis aut re
gni. Quare cum commune bonū directe ui
deatur impediri ꝑ et impugnationem hoſtiū
ex conſequenti uero ex ſeditione ipſorum ci
uium: & ex oppræſſione debilium perſona
rum. Dicere poſſumus ꝙ ſicut ad fortem pri
cipaliter ſpectat bene ſe habere in opere bel
lico: Ex conſequenti uero ſpectat ad ipſum
bene ſe habere in aliis terribilibꝰ. Sic etiam
ad milites principaliter ſpectat bene ſe habe
re in opere bellico & per actiones bellicas
oprimere inpedimenta hoſtium: Ex conſe
quenti uero ſpectat ad ipſos ſecundum iuſ
ſionem regiam: & ſecundum mandata prin
cipantis impedire omnes ſeditiones: ciui
um: & omnes oppræſſiones eorum: qui
ſunt in regno: per quas turbari poteſt tran
quillitas ciuium & commune bonum.

¶ Hãc autem rationem prudentiam uidelicet militarem: maxime decet habere Regē: Nā licet executio bellorū: & remouere impedimēta ipsius communis bōi: spectet ad ipsos milites: & etiā ad eos quibus ipse Rex Aut pricipes uoluerit cōmittere talia. Scire tamē qoomodo cōmittēda sint bella: & qualiter caute remoueri possit impedimētia cōmune bonum: maxime spectat ad principantē. ¶ Ex boc ergo patere potest q̄les sūt ad miliciam admittēdi. Nam milicia uidetur esse: quædam prudētia operis bellici: ordinata ad cōmune bonū. uidētur se habere milites in opere bellico sicut magistri & doctores i scientiis aliis. Quare sicut nullus efficiendus est magister in aliis scieotiis: nisi constet ipsum esse doctum in arte illa. Sic nullus assumendus est ad dignitatem militarem: nisi cōstet ipsum diligere bonū regni & cōmone & nisi spes habeatur ꝙ sit bonns i opere bellico. & ꝙ uelit scḋm iussionē principantis impedire seditiōes ciuium: pugoarē pro iustitia & ꝓ iurib⁹ remouere quæcūq; impedire possunt cōmune bonū. ¶ Ex boc etiam patere potest oēm bellicā operatiōnē cōtineri sub militari. Nam licet bellare contingat homines pedites uel etiā equestres non existentes milites. debent tamen milites esse magistri bellorum & ordinatores alioꝝ i bello. ideo sub militati dicitur opera belica contineri.

¶ Quæ sunt regiones illæ i quibus sūt meliores bellatores: & ex quibus artibus eligēdi sunt homines bellicosi. Capitulom. ii.

u IDETVR quātū ad præsēs spectat i ope bellico duo necessaria eē strēnuitas bellādi. & prudentia erga bella q̄re si scire uolumus i quibus regiōibus meliores sūt bellatores oportet attendere circa prædicta duo. ¶ In partib⁹ igitur nimis propioquis soli noo sōt eligendi bellātes. qa i cis deficit strenouitas & animositas circa bellū. or ait phūs. 7. polliti. Ratio aotē huius assignatur a uegecio primo libro de re militari caplo secūdo. nbi dicitur ꝙ natiōes quæ uicie sūt soli nimio calore siccare. āplius quidē sapiunt: sed modicum habundant in sāguine. & propterea non habent constantiam pognādi neq; fiduciā. qa naturaliter metuūnt oulnera. Nā cū naturaliter habeāt modicū sanguinis naturaliter timēt sanguinis amissionē. nō ergo suot ꝓmpti ad bella nec ad percussiones. ¶ Rursus in partibus septētrionalibos & nimis a sole temotis nō sunt eligēdi bellātes. & quia si illis est sāguinis copia: ut uulnera non metuāt. tō propter sanguinis habūdantiā & impetum sūt quasi furibundi & īprudentes. Ideo nō omnino sūt utiles opib⁹ bellicis. quia cōsiliū & prudētia ī dimicado nō est modicū utilis. Expimēto eni oidem⁹ & plane hoc uult phūs septimo polliti. ꝙ gētes nimis propinquæ soli habūdāt sagacitate & īdustria: sed deficiunt impetu & animositate. Gētes uero a sole remotæ econttario prudētia deficiunt & animositate superant. quare si tā animolitas quam industria necessaria est in bellis: ex neutris partibus eligēdi sunt bellatores. sed ex regiōe media: nec omnino a sole rēota; nec omnino soli propinqua eligendi sunt bellantes: ut tam prudentia quā animositate participēt. ¶ Aduertendū tñ cætera talia documēta accipienda esse ut in pluribos. Nam in oibus ꝑtibus sunt aliqui industres: & aliqui animosi ut plurimū soli propiqui aīositate deficiūt: remoti uero prudentia. ¶ Aduettendū etiā ꝙ licet io bellis tam animositas q̄ etiam prudentia sit necessaria. magis tō aīositas est utilis. Ideo & si gentes oino propinquæ soli: & oīno remotæ nō sūt penitus utiles actib⁹ bellicis: magis tamē īter medias regiooes eligēdæ sūt ad opera bellica remotiōes a sole: quā ꝓpinqores: ut mag⁹ animositate participēt. ¶ Viso ex quibus partibus meliores sūt bellatores. Videre restat: ex quibus artib⁹ eligēdi sunt bellantes. Enumeranda sūt igitur ea quæ requiruntur in bominibus bellicosis: ut sciamos quales homioes sūt eligēdi ad bellō & ex quibus artibus sunt assumendi bellātes.

¶ Sciendum

℄ Sciendũ ergo ꝙ cum bellantes debẽt ha
bere mẽbra acta & assueta ad percutiendum
non debeant horrere sanguinis effusionem
debeant eẽ animosi ad inuadendum & etiã
potẽtes ad tolerandum labores. Dicere pos/
sumus ꝙ Fabriferrarii & Carpentarii utiles
sunt ad opa bellica. quia ex arte sua habent
brachia acta & assueta ad percutiendũ. Sic
etiam utiles sunt macellarii. quia nõ horrẽt
sanguinis effusiõem, cum assueti sint ad oc
cisionem animalium: & ad fundendum san
guinẽ. Venatores etiam aprorum admitten
di sunt ad huiusmodi opa, quia nõ sine ma
gna audacia cõtingit aliquos ĩuadere apros.
Sunt ergo tales animosi & strẽnui ad bellã
dum. Imo forte nõ minus periculosum est:
bellare cum apro: quam pugnare cum hoste.
Nam non timentes aprorum pericula si/
gnum est: eos non timere hostium bella.
℄ Rursus uenatores ceruoꝝ non sunt repu
diandi ab actibus bellicis: eo ꝙ tales assueti
sũt ad labores nimios. Ex hiis ergo artibus
propterea quæ diximus eligẽdi sunt bellato
res. ℄ Barbitonsores autem & sutores si cõ
sideretur ars propria: ad pugnam sunt inuti
les. Nam nũquam bene uibrant clauam aut
ensem: qui debet haberẽ manum leuẽ: & nõ
est assuetus retinere in manibus nisi rasori-
um aut acum. Quæ.n. ꝓportio est acus ad
lanceam: & rasorii ad clauam. Sic ẽt apo/
thecarii ancupes & piscatores non sunt eligẽ
di ad huiusmodi opera: eo ꝙ non habeant
artem conformem operibus bellicosis. Po/
test ergo contingere ꝙ in qualibet arte sint
aliqui bellicosi & audaces. Aliqui uero timi
di & pusillanimes. Sed quantũ est ex gene/
re artis: & ꝓut ars ipsa reddit hominẽ aptũ
uel inherentẽ ad opus bellicum. Aliqua ge/
nera artium diximus utilia ad actiones belli
cas: & aliqua inutilia.

℄ In qua etate assuescendi sunt iuuenes ad
opera bellica: & ex quibus signis cognosce/
re possumus homines bellicosos.

Capitulum. iii.

IXIMVS supra phũm uelle in. 7.
d pol. Iuuenes a .14. anno ultra assue
fiendos esse ad labores fortes: ut
ad labores militares & bellicosos. Qđ con
cordat cũ Vegecio de re militari dicente: ꝙ
a tempore pubertatis assuescendi sunt homi
tes iuuenes ad militares labores. Imo quia
quæ a iuuẽtute inchoamus nimis diligimus
& delectãur in illis. Si uult legislator ciues
bellatores facere & reddere ipsos aptos ad
pugnãdũ potius debet præuenire tẽpus q̃
præmittere. Nã ut ait Vegecius melius est:
ut iuuenis exercitatus causetur ætatem non/
dũ aduenisse pugnandi gratia q̃ doleat præ
terisse. ℄ Est etiã specialis ratio quare opor
teat iuuenes ab ipsa iuuentute assuescere: ad
artem bellandi. quia non parua nec leuis ars
esse uidetur armorum industria. Nam siue
equitem siue peditem oportet esse bellantẽ.
quasi fortuitu uidetᷣ peruenire ad palmam:
si caret industria bellandi. Tam enim pede
stri q̃ etiam in equestri pugna sunt multæ ad
hibẽdæ cautelæ. Factum est quidem nõ pri
us: sed tunc uelle addiscere bellare: qñ im/
minet necessitas pugnandi, ubi uita pericu/
lis mortis exponitᷣ. Vt ergo bellatores habe
ant spaciũ addiscẽdi singula: quæ requiruntᷣ
ad bellum: ab ipsa pubertate assuescendi sũt
ad opera bellica. Quare si legislator ut rex
aut princeps debeat committere bellum ui/
ros exercitatos & bellatores strẽnuos debet
assumere. ℄ Viso in qua ætate assuescendi
sunt q debẽt effici bellatores ad actiões bel
licas. uidere restat ex qb⁹ signis cognosci ha
beãt hoies bellicosi. ℄ Sciẽdũ igitᷣ uiros au/
daces & cordatos utiliores eẽ ad bellũ quã
timidos. Rursus hoĩes fortes & duros cor
pore: qa potẽtiores sunt uiribus: sunt magis
eligendi ad opus bellicum. Amplius cum ui/
deamus aliqua animalia bellicosa. Aliqua
uero timida. Homines similiores anima/
libus bellicosis utiliores: uidentur esse ad
bellum. ℄ Tribus igitur generibus signo/
rum cognoscere possumus bellicosos uiros.

¶ Primo quidem per signa: secũdum quod
arguitur animositas & audatia. ¶ Secũdo
uero per signa secundum quæ ostenditur ui
rilitas & fortitudo corporis. ¶ Tertio aũt
per signa secundum quæ ostenditur animo
sitas & strennnitas cordis uigilantia oculorum
& erectio ceruicis. Ideo dicit Vegeci⁹: quado
lescens martio operi depudandus debet eẽ
uigilantibus oculis & erecta ceruice. Signa
uero per quæ ostenditur fortitudo corpo/
ris & uires membrurum sunt durities carnis
& cõpactio neruorũ musculorũ & lacertorum.
Nam secundũ phũm octauo polli. opus bel
licosum & industria mentis oino requirunt
mndum contrariũ. Nam ut scribitur in secũ
do de aia molles carne aptos mẽte dicim⁹.
Sed ecnntrarin dicimus: duri carne haben/
tes compactos neruos & lacertos sunt uiro/
si & fortiores corpore: sunt apriores ad pu/
gnã. Signa uero conformantia nos anima/
libus bellicosis sunt magnitudo extremita/
tũ & latitudo pectoris. Videmus. n. leones
& aialium fortissimos hẽre magna brachia
& lactum pectus. Quando igit in homie ui
demus q sit uigilans oculis: erectus ceruice:
durus in carne: compactus in neruis & mu/
sculis habens longa brachia & latũ pectus
debemus arguere ipm eẽ bellicosum & aptũ
ad pugnã. Tales ergo quærẽdi sunt bellatn
res. quia ut plurimum contingit eos esse ap
tos ad actiones bellicas.

¶ Quæ & quot habere debent homines
hellicosi ut bene pugnẽt. & ut eos strennue
bellare contingat. Capitulũ. iiii.

QVANTVM ad præsens spectat:
enumerare possumus octo: quæ
habere debent homines bellato/
res: secundum quæ quãtum ad præsens spe
ctat inuestigare poterimus quos aut quales
bellatores debet rex aut princeps eligere.
¶ Primo enim oportet ut pugnatiuos ho/
mines posse sustinere magnitudinem pon/
deris. ¶ Secundo posse sufferre quasi assi/
duos membrorum motus & labores magnos.
¶ Tertio posse tolerare parcitatem uictus.
¶ Quarto non curare de incommoditate
iacendi & standi. ¶ Quinto quasi non ap
preciari corporalem uitam. ¶ Sextn non
horrere sanguinis effusionem. ¶ Septimo
habere aptitudinem & industriam ad prote
gendum se & feriendum alios. ¶ Octauo
uerecundari & erubescere eligere turpem fu
gam. ¶ Est enim primo necessarium bellan
tibus posse sustinere põderis magnitudinẽ.
Nam inermes a quacũq parte feriantur suc
cumbunt. quare nisi qui posset sustinere ar/
morum pondera inutilis est ad bellũ. ¶ Se
cundo bellãtibus expedit posse sufferre qua
si assiduos mẽbrorum motus. Nam si quis
in bello non continue se ducat: aduersarius
non fallitur in percutiendo. quare semper
exponit ad percutiendum fortiores ictus ex
pertum. est enim q homine cõtiue se ducẽ/
te & mouẽre: uix & nũquã ad plenũ aliqua
percussio potest ipm attingere: sed semp uul
nera subterfugit. Nã sicut si signum se mo/
neret & nõ staret fixũ: nõ sic de facili percu
teretur ab arcu. Sic bomo se circumnoluens.
non sic de facili uulneratur ab hoste. Conti
nuus ergo mẽbrorum motus est necessarius
ad uitandum plagas. Sic etiam est necessari
us ad incutiendum eas. propter quod tales
debent esse homines pugnatiui: ut diu tole/
rare possint assiduum membrorum motuz.

Tertio homines pugnatiuos decet non
curare de parcitate uictus. Non graue est ul/
tra armorum pondera & eorum quæ requi/
runtur ad defensionem exercitus deferre in
abundandantia uictualium copiam. ymo
quia et si absq grauamine adesset pugnanti
bus ciborum ubertas: adhuc esset eis necessa
ria abstinentia: et non grauare ex nimio ci/
bo: ut laborem pugnandi melius tolerare
possent. Quarto decet eos non curare
de incommoditate iacendi et standi. Nam
expedit aliquando pugnãtibus die noctuq
esse in armis. propter quod nec in stãdo nec
in iacendo est eis commodum aut requies.

¶ Quinto

¶ Quito decet ipos ꝓpter iustitiã & cõe
bonũ q̃si nõ appciari corporalẽ uitã. Nã cũ
tota opatio bellica exposita sit piculis mor/
tis: nunq̃ qs ẽ fortis aio & bõus bellator: ni
si aliquo mõ sit ipauidꝰ circa picula mortis.
Spectat enim ad fortem & ad bonum bella
torem: ut innuit philosophus tertio ethico/
rum non curare in bello bene mori. Tunc
enim quis dicitur bene mori in bello, quan
do iuste bellans: ut pro defensione patriæ:
uel aliquo alio magno bono iuste & auda/
cter exponit se mortis periculis. Cum au/
tem quis ultra quam debeat diligit corpora
lem uitam: de facili eligit turpem fugam.
¶ Sexto pugnantes nõ debent horrere san
guinis effusionẽ. Nam si quis cor molle ha
bẽs muliebris existẽs horreat effundere san
guinẽ: non audebit hostibus plagas inflige
re. & per consequens bene bellare non põt.
¶ Septimo decet eos habere aptitudinẽ &
industriam ad protegendum se: & ad fien/
dum alios. Nam ut dicit᷑ primo ethicoꝝ. Fi
nis militaris est uictoria. Sed cũ omnis bel
lica operatio continetur sub militari: ut su/
pra ostendet᷑: & ut habetur a philosopho:
circa principium ethico. Omnis actiõis bel/
licæ dicet᷑ uictoria esse finis. Quare cũ ma
xime cõtingat bellantes uincere si bñ sciãt
se protegere & alios ferire. Industria prote/
gendi & feriendi ualde est expediens bella/
toribus. Qualiter autem talis industria ha/
beatur: & qualiter sit feriendum hostem: &
quæ ad miuieulantur ad ista infra patebit.
¶ Octauo decet bellatores uerecundari &
erubescere turpẽ fugã. Nam ut dicitur tertio
ethicorum. Apud illos sunt uiri fortissimi:
apud quos honorãtur fortes. Inter cætera au
tẽ quæ reddunt hominẽ bellicosum: est dili
gere honorari ex pugna: & erubescere turpẽ
fugam. ¶ Aduertendum autẽ ꝙ cum dici/
mus bellatores non horrere effusionem san
guinis nõ debere multũ appreciari corpora
em uitam: & cætera quæ diffusius cõnume/
rauimus. intelligẽdum est si habeat iustum
bellum. Nã pro defensione iustitiæ & ꝓ cõ
muni bono exponẽda est periculo corpora
lis uita. non est cauẽda effusio sanguinis: &
cætera alia sunt fiẽda: per quæ iustitia & cõ
mune bonum defendi potest. Ex hiis autẽ
plane patet quales bellatores & quos uiros
pugnatiuos rex aut princeps eligere debeãt.
Nam illi sunt eligendi in quibus plura repe
riunt᷑ de hiis quæ requirunt᷑ ad pugnã.

¶ Qui sũt meliores bellatores: an urbãi &
nobiles uel agricolæ & rurales. Ca. v.

n

VMERATIS hiis q̃ hẽre debẽt
bellatores uiri. Restat inqrere qui
sunt meliores bellãtes: an urbanis
an nobiles: an rurales. Videt᷑ autẽ si consi
derent᷑ p̄dicta: rurales meliores eẽ. Huius
modi aũt opinionis uisus est eẽ Vegecius di
cens: nũquam credo potuisse dubitari aptio
rem armis esse rusticam plebem. Ad hoc
etiam uigẽtur facere quæ superius diximus.
¶ Dicebat᷑ enim uiros pugnatiuos tales es
se debere: q possent sustinere magnitudinẽ
ponderis: continuum laborẽ membrorum:
parcitatẽ uictus: & incommoditatem iacen/
di & standi: non timere mortẽ: non horrere
sanguinis effusionem: & cætera alia quæ teti
gimus in capitulo præcedenti. Constat aũt
muralẽ populum habere maxime prædicta.
Sunt enim rustici assueti ad magnitudinem
ponderum. Nõ enim in bellis grauabit eos
armorum sarcina: q assidue tempore pacis a
assueti sunt ad maiora pondera. Nec ẽt eos
fatigabit cursus uel ductio brachiorum: uel
alioꝝ mẽbrorũ motus: qui ad hos & ad ma
iores labores sũt cõtinue assueti. Rursus eos
nõ affliget parcitas uictꝰ. qbꝰ potꝰ aquæ sa/
tisfaciebat in siti. & grossus pãis sufficiebat
ad esũ. amplꝰ rurales nõ affligũt᷑ ex icõmo
ditate iacẽdi uel stãdi: q solis ardorẽ ñ timẽt
umbras nõ curãt. balneoꝝ solacia nesciũt in
solida terra iacẽtes suauiꝰ dormiũt q̃ urbãi et
nobiles reqescãt in fulcis. Hos ẽt ꝓbabile ẽ
nõ multũ timere mortẽ. Nã tãto qs magis
mortẽ tiere uidet᷑: quãto magis delicate ui/

xit: & quanto plurimum solaciorum est expertus in uita. Hii etiam non uidentur horrere effusionem sanguinis. Nam inter cæteras gentes ruralium gens uidetur esse crudelius. Ad hæc igitur intendentibus uidetur cēsendum esse meliores bellatores esse rurales. ¶ Sunt autem alia per quæ uidetur oñdi urbanos & nobiles meliores esse pugnantes. Nam inter cætera per quæ quis redditur bonus pugnatiuus est: ut dicebatur uelle honorari: ex pugna & erubescere turpem fugam. Hoc est enim ut ait philosophus tertio ethicorum: q Hectorem fecit audacem: Dicebat enim Hector. Si ex pugna fugiam Polamidas mihi redargutiones ponet. Sic etiam & dyomedes hoc modo effectus fuit strennuus quia dicebat. Si in bello terga uertam Hector econtionabitur in Troyanis. Dicet a me deuictus est dyomedes. Quare cum uelle honorari & erubescere de aliquo turpi facto magis conueniat nobilibus quam rusticis. Hii meliores esse uidentur ad pugnam: eo q ne recen dentur fugere. ¶ Rursus in bello multum ualet industria & prudentia. Nam sagacitas & uersutia aliquando plus faciunt ad optinendam uictoriam q corporis fortitudo. Quare cum communiter nobiles homines industriores sunt rusticis. sequitur hos meliores esse pugnantes. Videnť enim hæc duo maxima esse ad optinendam uictoriam, uidelicet erubescentia fugiendi & sagacitas bellandi. ¶ Vt ergo sciatur quid sit de quæsito tenendum oportet aduertere. q secundum diuersitatem pugnarum diuersi eligendi sunt bellatores. potest enim esse pugna pedestris & equestris. In pedestri itaq certamine magis eligendi sunt rurales quam nobiles: eo q illis maxime ualet assuefactio ad portationem ponderum & tolerantiam laborum. In equestri uero magis eligendi sunt ipsi nobiles: eo q equorum ipsorum fortitudo supplet defectum quem patiuntur nobiles in non posse tantos sustinere labores: quantos consueuerunt sustinere rurales. In huiusmodi enim pugna nimium ualet bellandi sagacitas sociata erubescentiæ fugiendi. ¶ Sciendum tamen q ut nobiles ex omni parte efficiantur strennui bellatores: assuefaciendi sunt ad portandum armorum pondera: & ad sustinendum laborem & motum brachiorum & aliorum membrorum corporis: ut requirit operatio bellica. Quæ autem & quot sunt illa ad quæ debeant exercitari bellantes in sequenti capitulo ostendetur.

¶ Quod in opere bellico nimiũ ualet exercitatio armorum: & q ad uincendum gradatim & passim & ad cursum & saltũ exercitandi sunt bellatores. Capitulũ. vi.

Ecstat Vegecius in libro de re militari: exercitationē armorũ & industriā bellandi fuisse ea quæ terrarũ orbē Romano populo subiecerũt. Nam quid potuisset paucitas Romanorum aduersus multitudinem Hispanorũ contra dolos Affrorum & pēdentias græcorũ: nisi paruuli fuissent exercitati in armis: & magis habuissent bellandi industriam. Non est enim inconueniens uirum prudentem & sagacē in uno propter particularium inexperientiam esse imprudentem in aliquo. Vnde multotiens contingit q prudentes in rebus aliis propter inexercitium armorũ non sunt industres in bellis. Exercitium enim in quolibet negocio præbet audaciam: ut non metuat illud facere. Nã quia secundum Vegecium. Nemo facere metuit quod se bene didicisse confidit. Inde est q tãtum ualet armorum exercitium: quod in bellorũ certamine paucitas exercitata sit prompta ad uictoriã. Et multitudo rudis & indocta semper sit exposita ad fugam & ad cædem. ¶ Viso armorum exercitium eē perutile: ad opera bellica Restat ostēdere quomodo exercitandi sunt bellantes ad incedendum gradatim & passim: & ad cursum & ad saltum. Nã ista ut in ꝓsequēdo patebit: necessaria sũt in bellis & in exercitatio circa ipa: bellãtibus ē nociua.

¶ Primo

¶ Prio enim milites & ipsi pedites: & uniuersaliter bellantes assuescendi sunt ad gradum & passum bellicum: ut gradatim pergant ita ut quilibet se in suo ordine teneat. Nam si acies siue peditum siue militum nõ ordinate incedat duo mala inde consequuntur. Nam nõ seruato debito ordine: in una parte erit acies quasi sparsa & peruia ultra quam debeat. In alia uero arta & stricta plus q̃ oportcat. ¶ Primo ergo ex eo q̃ in aliqua parte per uia est citius ab hoste perforabitur: & per consequens debellabitur. ¶ Secundo in parte illa in qua nimis arta est; impedietur ad percutiẽdum. Nã cũ bellatur a suo cõsocio nimis comprimitur: sua impediuntur brachia: ne possit hostibus; plagas infligere. Hæc. n. duo in acie sunt necessaria: ut scilicet nõ potest de facili perforari ab hostibus: & non impediatur ad percutiendũ: q̃ nisi seruato debito gradu & debito ordine in incessu fieri nõ potest. Tam ergo pedites q̃ eqtes bellatores ante quã bella exerceant: sunt multotiẽs simul congregandi: & exercitandi: ut onerati armis ordinate incedant: ac si deberent pugnam cõmittere. Et cum uiderit magister bellorum: aliquẽ non tenere ordinẽ debitum in acie ipsum increpet & corrigat, uel si nimis delinquat ipsum omnino repellat ab acie tãquam inutilẽ bellatorẽ. ¶ Secundo exercitandi sunt bellatores tam pedites q̃ equites ad cursum: ut sint abiles in præcurrendo. Videtur enim hoc ualere ad tria. ¶ Primo ad explorandũ inimicorum facta. Non bonum est in exercitu aliquos exiliores præcurrere; qui de facili non possint ab ipsos hostibus compræhendi: explorantes conditiones & facta hostium. ¶ Secundo hoc est utile ad optinendũ meliorẽ locũ. Nã & locus multum facit ad pugnã. Ideo si bellatores exercitati sunt ad cursum: facilius optinebunt aptiorẽ locum ad pugnandum. Est etiam hoc utile ad persequendum hostes fugientes. Nã nõ de facili quis potest euadere manus agiliũ & præcurrẽtium. ¶ Tertio exercitandi sunt bellatores ad saltum ut sciant saltim uel per saltum: incedere. Quod ẽt ad tria est utile. Primo ad remouẽdum impedimẽta. Secundo ad terrendum aduersarios. Tertio ad infligendum maiores plagas. Contingit. n. aliquando inuenire fossas & alia ĩpedimenta in uia quæ sine saltu in uia transire nõ possunt quare utile est ad remouenda impedimenta: & equites ut sic sint docti: ut sciant equum sic pungere: ut per saltum foueas & alia impedimenta pertranseant; & pedites & etiam milites: si contingat eos pedes esse: si uolũt boni bellatores existere, sic ad ipsa iuuentute exercitandi sunt ad saliendum; ut possint per saltum foueas & alia impedimenta transire. Terrentur etiam ex hoc aduersarii: quãdo sic uident hostes per saltum incedere. ¶ Rursus ipse saltus ratione motus facit: ut plaga amplior infligatur.

¶ Quod non sufficit ad incedendum serio & gradatim; & ad cursum & saltũ exercitare bellantes: sed sunt plura alia ad q̃ exercitandi sunt homines bellicosi. Ca. vii.

POSSVMVS autem præter tria prædicta: ad quæ exercitandos diximus bellantes enumerare octo alia: ad quæ exercitari debẽt hoĩes bellicosi. ¶ Primo enim exercitandi sunt ad portandum pondera. ¶ Secundo ad inuadẽdum & percutiẽdũ cum claua. ¶ Tertio ad emittendum tela siue iacula: & percutiendum cũ lancea. ¶ Quarto ad iacendum sagittas. ¶ Quinto ad proiiciẽdũ lapides cum fundis. ¶ Sexto ad percuciẽdum cum plumbatis. ¶ Septimo ad ascendendum equos. ¶ Octauo ad sciendum artem natandi: eẽt etiam ulterius dicẽdum: quando exercitandi sunt bellatores ad percuciẽdum cum gladiis & ensibus. Sz de hoc speciale capitulũ faciemus. ¶ Primo. n. sunt bellatores exercitandi ad portandum pondera: ut plus põderis portare assuescunt: ẽt q̃ sit armorum sarcina. Nã cõsuetudo est quasi natura quæ

dam. Cum ergo quis assuetus est ad portandum maius pondus: uidetur sibi quasi qđ leuiꝰ icedat: si oneret̃ quodã miori põdere. Rursus non solũ una: sed etiã plura alia sũt ferenda in bello. Ideo etiã ad maiora põdera nõ est iutile assuescere bellatores. ℭ Secũdo exercitãdi sunt bellantes ad inuadendum & percutiendum cuꝫ claua. Recitat. n. Vegecius: ꝙ antiquitus apud romãos in cãpo aliquo multi pali infigebantur: & iuuenes quos uolebãt facere optimos bellatores exercitabãt ad palos illos. ita ut quilibet haberet scutũ dupli ponderis: q̃ sit scutum qđ portatur in bello. & clauam ligneam etiã duplici põderis: & quilibet illorum iuuenum. sic oneratus contra aliquem illorum palorũ quasi contra aduersarium incedebãt: & tũc percutiebat palũ in summitate tũc in ymo: nũc in medio. & contra palum illum sic impetuose se gerebat percutiẽdo ipm & cooperando se ad alia faciendo quæ requirunt̃ ad bellũ: ac si contra hostem dimicaret: & cum diu mane & sero iuuenes sic exercitati eẽnt. cum postea ueniebant ad bellum: nõ grauabant̃ in percutiendo cum claua, uel in sustinendo quoscũqꝫ labores bellicos. ℭ Tertio exercitandi sunt bellatores ad mittẽdum tela & iacula: & ad percutiendũ cum lancea. quod etiam ad defixũ paluꝫ fieri babet. Fiebat enim antiquitus nt cum iuuenes exercitati erant ad percutiendum palos infixos cũ claua: ꝙ exercitabant̃ ad percutiendum cũ telo uel cũ iaculo siue cum lancea. Stabant enim remotis & assuefaciebant brachia: ut possent palũ percutere uel saltẽ prope ipm proiicere. Est autem attendẽdum ꝙ in proiiciẽdo telum aut lanceam primo uibrãdum est telum ipm: & postea fortiter impellendum. uibrando enim telũ propter maiorem motum quem efficit in aere: lõgius pergit & amplius nullns infligit. ℭ Quarto exercitandi sunt bellantes ad iaciendũ sagittas uel cum arcubus uel cum balistis. Nã qa cõtingit ꝙ ipsos hostes nõ possumus immediate attingere, utile ẽ eos sagittis impugnare, ymo dato ꝙ pugnãtes se cũ hostibus possint cõiungere antequã coniungant̃: proficuũ est eos arcubus & balistis terrere. Legit̃ enim de affricão Scipione: ꝙ cũ pro populo Romano certare deberet: nõ aliter cõtra hostes se obtinere credebat: nisi in omnibus aciebus electos sagittarios miscuisset.

ℭ Quinto sunt bellatores exercitãdi ad iaciendum lapides cum fundis. Hic enim modus bellandi in quibusdã marinis insulis fuit inuentus: in quibus pueri: ut Vegecius recitat: adeo industres erant ut matres nullum cibum eis exhiberent: cũ nõ primo cum funda percuterent. Est enim hoc exercitiũ utile quia fundam portare nullus est labor. Interdum tñ euenit in lapidosis locis habeat̃ cõflictus: & ut mons sit aliquis defendẽdus. In impugnatione etiã castrorum & ciuitatum non inutile est lapides cum fundis eiicere.

ℭ Sexto exercitãdi sunt bellãtes ad percutiendum cum plumbatis. Nã pila plumbea uel ferrea cũ cathena aliqua coniuncta manubrio lineo uehæmentẽ ictum reddit. Nã propter uehæmentiorẽ motum aeris uehæmentius percutit pila cum cathẽa hoste infixa: q̃ si ipi hastæ uel ipsi manubrio lineo esset cõiuncta. Ad omne enim genus pcussionum exercitandi sunt bellantes: ut cõtra alios & alios hostes: aliter & aliter pcutiendo dimicẽt. ℭ Septimo bellatores exercitãdi sunt ascensiones equorũ. Nam ut Vegecius recitat: fiebãt antiqtus equi lignei: ad quos ascendendos iuuenes in yeme exercitabant̃ sub recto. æstate uero in cãpo. & prio equos illos ascendebãt inermes: deinde armati: & adeo ad hoc assuefiebant: ut a sinistris & a dextris: & undiqꝫ equos illos ascenderent. Imo ꝙ plus erat: euaginatis mediis gladiis ascẽdebãt i illos. In tãtũ ergo circa hoc exercitabatur in pace ꝙ in tumultu ꝑlii sine mora de facili ascẽdebãt equos. ℭ Octauo assuescendi sunt bellatores: ut ẽt naturæ sciant Nã nõ semper pontes sunt prompti & mul

totiens ignoratur aquæ profūditas propter
qd ex ignorantia natandi contingit multos
periclitatos esse. Inde est q; apud Romanos
antiquitus consuetudo erat: q; iuuenes futu
ri bellatores postq̄ p magnam partem diei
exercitati essent ad arma: si tēpus erat nata
tioni congruum: ducebantur ad fluuium: ut
artem natandi addiscerent. ymo nō solū pe
dites sed equites: & etiā ipsos equos ad na
tādum exercebāt. ¶ Aduertendum autem:
q; prædictorum exerciciorum: Quædā sūt ma
gis propria equitibus. quædā peditibus. quæ
dā utrisq;. Quod quō sit: non magna con
sideratio eget: & solertem mentē latere non
potest. Nam ascendere equos est proprium
equitibus. proiicere lapides cū funda: uidet̄
esse proprium peditibus. Alia uero sunt ali
quo modo applicabilia ad utrosq;.

¶ Quod est in exercitu facere fossas & cō
struere castra: & qualiter castra sūt constru
enda: & quæ sunt attendēda in constructio
ne castrorum. Capitulum. viii.

EGOCIA bellica inter cætera peri
n culosiora eē uidēt̄. Ideo ī eis ē ma
gna diligētia adhibenda. In talibus
igitur nō potest quis super habundare caute
lis. In pugna enim omino est eligēdū maio
rem diligentiā habuisse: q̄ bella cōmissa re
quirerent. quam circa ipsa in aliquo negle
xisse. Nā recitat Vegecius dixisse Catonem:
q; i aliis rebus si quid erratum est: pōt post
modū corrigi. Delicta uero bellorum emenda
tionē non recipiunt: sed stati pœna errorem
consequitur. quia imperite & īprudenter pu
gnantes: uel confestim pereunt: uel i fugam
peruersi: adeo efficiuntur timidi q; cōtra su
os uictores uix aut nunquā audent bella com
mittere. Quare si i bellis omino est supera
bundandum cautelis: nō est prætermittēdū
quicquid in aliquo casu potest exercitui esse
proficuū ne debelletur ab hostibus. Contin
git autem pluries diurno & nocturno tēpo
re: q; exercitu absq; fossis & castris existente
& nō credētes hostes esse propinquos. sup
uenientibus hostibus fugit exercitus debella
tus. igitur postquā exercitus suam dietam cō
plerūt & alicubi uult pernoctare uel ulterio
rem moram contrahere: si ad locū illum i ali
quo casu: uel in aliquo euētu hostes superue
nire possunt: statim circa exercitū fiendæ sūt
fossæ: erigēdæ mūitiōes aliq̄ quasi ad modū
castrorum. qa nihil neq; tam salutare neq; tā ne
cessariū inuenit̄ in bello sicut si debite sunt
factæ munitiōes & recte cōstituta sint castra
ita ut infra castrorum spacia totus exercitus se
curus permaneat: quādocūq; & undecūq; su
peruenietes hostes obsiderāt. Debet eni ex
ercitus secum ferre monitiones congruas ut
cum castrametari uoluerint: quasi quandam
munitam ciuitatem secum portasse uideat̄:
¶ Viso utile est esse circa exercitū facere fos
sas & construere castra. Restat ostēdere quō
hmōi monitiones & castra sunt cōstruēda.
Nam si hostes sūt absentes: facile est fossas
circa exercitū fodere: munitiones erigere &
castra construere. Sed si aduersarii præsētes
assint: difficilius ē castra munire. Sunt enim
in tali casu duo necessaria. uidelicet hostibus
resistere & castra construere. In tali ergo euē
tu fm sapientū sententiā: est exercitus diuidē
dus. ita q; omēs equites & una pars equitū:
debet ordinari i acie ad pellendum impetū
hostiū: Reliqua uero pars peditum quæ pos
sit sufficere ad celerē cōstructionē castrorū.
debet celeriter castra cōstruere: Oportet aūt
semper cōstruēdis castris & faciēdis fossis.
aliquos magistros præstitui: qui negligētes
solicitēt & unicuiq; iniungant q; ipsū opor
teat facere. ¶ Ostēso utile esse castra cōstru
ere. & qualiter etiā præsētibus hostibus con
struēda sint castra. Reliquū est declarare: q̄
sunt attendenda in constructione castrorū.
¶ In faciēdis enim fossis & i construēdis ca
stris iteri quorum spacium est exercitus col
locādus. Tria sunt consideranda. uidelicet:
situs: forma: & munitiōis modus. ¶ Circa si
tū quātum ad præsens spectat sunt quatuor
attēdenda. Primo ut sit ibi copia aquæ & ali

orum quæ sunt exercitui necessaria. Secūdo nō debet esse ibi uicin⁹ mons aliquis: a quo possit exercitus impugnari. Tertio circa sitū considerandum ē spaciū: ut pro numero bellatorum accipiendum est spaciū: circa quod sūt munitiones erigendæ: ut non accipiatur de spacio ultra q̄ requirat hmōi multitudo. nec etiam accipiatur tā̄m modic⁹: ut ultra q̄ debeat: oporteat exercitū constringi & constipari. ¶ Quarto si oporteat illico aliū exercitum moram contrahere: & assit possibilitas: est eligenda circa situm salubritas aeris. Nam in exercitu non solum cauenda sunt uulnera hostium: sed ut offert se facultas: cauendæ sunt pestes morborum. ¶ Declarato ergo quæ sunt attendenda circa situm castrorum, declarandum est qualis debeat esse eorum forma. Videtur autem uelle Vegecius: munitiones & fossas fiendas circa exercitum debere habere formam quadrilateram oblongam. Attamen quia figura circularis est capacissima: est elegibilius facere munitiones: secundum circularem formam: uel secūdum multorum angulorum. qa si multū timeret̄ de impetu hostiū: oporteat foueas facere multorum angulorum. eo q̄ illa est magis defensioni apta. ut infra patebit. talis itaq̄ forma est melior i cōstructione castrorū ne loci situs impediat. Nā contingit aliquā do situm illum nō pati talem formam. In tali ergo casu: construēda sunt castra semicircularia. triangularia: quadrata. uel aliquam formam aliam quā requirit disposito & aptitudo situs. ¶ Porta autem pricipalis ex illa parte fienda ē: quæ respicit hostes. uel circa quā profectus est exercitus. Sunt etiam in castris ponenda insignia: ad terrendū hostes. & etiam ad hoc ut si cōtingat aliquos de exercitu elongare a castris: uisis isignis melius sciant ad castra redire. ¶ Hiis itaq̄ pertractatis: superest uidere quis munitionis modus attendēdus sit in constructione castrorum. Nam si exercitus diu ibi morari intēdat: eligendæ sūt fortiores munitiōes & fiēdæ ampliores fossæ. Sed si solum ibi pernoctare cupit: Aut ibi debent per modicum tempus existere: non oportet tantas munitiones expetere. ¶ Modum autem & quantitatem fossarū: tradit Vegecius dicens: q̄ si nō imineat magna uis hostiū: fossa debet esse lata pedes nouem: alta septem. Sed si aduesariorum uis acrior iminet: contingit fossam ampliorē & altiorē facere. ita ut sit lata pedes. xii. & alta nouem. ¶ Est tamē aduertendū q̄ si fossa sit alta pedum. ix. propter terram eiectam supra fossam crescit quasi pedes quatuor. ita q̄ tota fossa alta erit quasi pedes. xiii. debet eē fossa i ante: ex parte hostium. & terra proiecta est ad partem itra ubi est exercitus collocandus. In terra autem illa figendi sunt stipites & ligna & munitiōes aliæ: q̄s secū exercit⁹ portarē debet. Sic ergo castris cōstitutis: sic fnisis factis: poterit exercit⁹ morari securus.

¶ Quæ & quot sūt cōsiderāda in bello: si debeat publica pugna cōmitti. Capitulū. ix.

u T patz phabita: circa negocia bellica est cautela maxīa adhibēda. Nā qa bellorum casus irremediabiles sūt. diligenter uidenda sunt: quæcunq̄ circa bella consideranda existūt: prius quā pugna publica cōmittatur. melius ē pugnam nō cōmittere: quā absq̄ debita præuisiōe fortūæ. & casui se exponere. Videmus autē in bello: duo existere: uidelicet uiros pugnātes: & auxilia alia quæ requiruntur ad pugnā. ¶ Ex parte autē uirorum pugnantiū quantū ad præsēs spectat: sex sunt attendenda. Sicut etiam ex parte auxiliorum & adminiculātiū ad bellum: sex alia enumerari possūt quæ etiā sunt attendēda. In uniuersu igitur rex aut princeps aut dux exercitus: qui debet esse uigilans sobrius: prudēs & industris. xii. debet considerarē: sex ex parte uirorum bellatorū. & sex ex parte amminiculātiū. Prius q̄ eligat publicā pugnā cōmittere: sunt enim sex ex parte hominū bellatoꝝ: quæ faciūt ad optinendā uictoriā. ¶ Primū est numerus bellātiū. Nā ubi plures sūt bellantes cæteris paribus aliis

secundum

ſecũdum q̃ huiuſmodi ſunt:uictoriã obtiere debẽt. Nã ut dicit̃. 2. polli. quantitas i cõpugnatiõe ẽ utilis: ſicut maius põdus magis trahit. ℭ Secũdo ex parte bellatorũ attẽdẽda eſt exercitatio: nam habẽtes brachia inaſſueta ad percutiendũ: & membra iexercitata ad bellandum deficiunt i ſuſtinendo pugnam. Eſt eni cõſuetudo quaſi altera natura ut quilibet uirilius & expeditius & ſine minori labore & pœna faciat opera cõſueta. ℭ Tertio attẽdẽda ẽ tolerãtia erga neceſſitates corporis: oã exñtes i exercitu oportet multa icõmoda tolerare: quare ſi ſint ibi aliqui molles & muliebres rẽnuẽtes incõmoditates aliquas ſuſtinere deuicti propter incõmoditates q̃s ſuſtiuẽt bellare recuſant & exercitũ fugiũt. ℭ Quarto cõſiderãda ẽ fortitudo & duricies corpis. Multũ.n. intereſt inter duriciẽ ferri & molliciẽ panni ſirici & iter ſuauitatem ludi & aſperitatẽ pugnæ. Cõſiderato.n. bello i uniuerſali oẽs uolũt eſſe bõi bellatores ſed poſtq̃ ueniũt ad experiẽtiã particulariũ geſtorũ: & guſtãt quãta ſit duricies ferri. & quãtum armoꝝ pondus. & quãtus ſit labor pugnæ. & quãtũ affligũt uulnera hoſtium: ut plurimum eſt durus carne & robuſtus corpe. ſi propter talia non retrahitur a bellãdo. Nam & ſi contingat molles carne: etiã poſtq̃ guſtauerũt bella appetere pugnã hoc eſt ut raro. Nã habentes carnes molles ut ſupra tangebat̃ ſunt aptiores ad intelligendũ ſed ut plurimũ ſunt inepti ad pugnãdũ. Nã tales difficilius ſuſtinent armoꝝ pondus: uehemẽti⁹ dolent ex illatiõe uulneꝝ. ℭ Quĩto conſiderãda eſt in bellantibus uerſucia & idruſtria ad bellandum. Nam quanto cautiores ſũt bellatores: tanto citius uictoriã optinent. ℭ Sexto attendenda eſt uirilitas & audacia mẽtis. qa audaciores & magis cordati: ut plurimũ i pugna uictoriam optinẽt. Rex igitur aut principes uel dux exercitus priusq̃ publice dimicet ex parte hominum bellatorũ ſeptem conſiderare debet: Primo ex qua parte ſũt bellatores plures. Secundo qui ſũt magis exercitati. Tertio qui ſunt fortiores i ſuſtinẽdo neceſſitates & icõmoda. Quarto qui ſũt robuſtiores & duriores corpe. Quĩto qui ſũt induſtriores & ſagaciores mente. Sexto qui ſũt audaciores & uiriliores corde & tũc dux ſobrius & uigilans prout uiderit ſuum exercitum in hĩis conditionibus abundare aut deficere: poterit accelerar̃ pugnam: uel differre. & bellar̃ publice & aperte. uel p inſidias & latẽter. ℭ Enumeratis ſeptẽ conditionibus quæ conſiderandæ ſunt prius quã committatur bellũ publicum ex parte hominum bellatorum. Reliquũ ẽ enumerare ſex alia quæ ſumuntur ex parte amminiculãtiũ & eorũ quæ auxiliantur ad bellum. In bello quidem auxiliantur eq: arma: uictualia: & loca pugnandi: tempus & auxiliũ præſtolat̃. ℭ Debet igitur Dux exercitus conſiderare: Primo ex qua parte ſũt plures equi & meliores: Secundo ex qua parte ſunt meliores ſagittarii. plures armati & habẽtes meliora arma. Tertio ubi plus uictualia abundant. Nã aliquãdo abſq; uulnere & abſq; bello aduerſarii cedunt deficiẽtes i uictualib⁹ & ob mẽdicitatem non ualentes moram contrahere. Quarto conſiderãdus eſt pugnationis loc⁹ qui ſunt in altiori ſitu uel meliori ad pugnandum. Quinto circa pugnam attendẽdum ẽ tempus utrum tempore quo committẽda eſt pugna: ſol ſit oppoſitus faciebus eorũ uel hoſtium. & utrum ſit aliquis uentus flans & eleuans puluerem contra ipſos: uel contra aduerſarios. Nam habentes ſolem & uentum ſiue puluerem contra ſe offendentur in oculis: ut dimicare non poſſint. Sexto eſt attendendum qui plures auxiliatores expectant. Nam ſi hoſtes plura expectant auxilia: uel non eſt bellandum: uel acceleranda eſt pugna: Si autem ipſi plures auxiliatores expectant non eſt compugnatio differẽda. ℭ Hiis itaq; igitur omnibus diligẽter inſpectis: prudens dux exercitus ſufficiẽter aduertere poteſt: utrum debeat publicam pugnãr committere. Nã prout uiderit ſe in pluribus

conditionibus p̃fatis habũdare uel deficere
Sic se habet poterit erga bellũ. forte eni nũ
q̃ contingeret oẽs conditiões p̃fatas concur
rere ex una pte: ubi tñ plures & meliores cõ
ditiões cõcurrũt ẽ pars potior ad bellãdum:

¶ Quod utile est in bello ferre uexilla &
constituere duces & præpositos: & quales es
se debeant qui in exercitu uexilla portant. &
qui equitibus & peditibus præponuntur.

Capitulum. x.

EMPER uirtus unita fortior ẽ se
ipsa dispersa & cõfusa. Cõtigit aũt
aliquãdo cõmisso bello ordies: &
acies turbari & confundi. Ne igitur hoc pos
set accidere: obseruabatur antiquitus: ut diui
deretur exercitus in turmas & acies: & singu
lis singula uexilla constituebãt. ita ut in quo
libet uexillo per litteras uel aliqua euidentia
signa aperte ostenderetur. cuius aciei. uel cu
ius turmæ esset uexillum illud. ut si continge
ret aliquem bellatorẽ deuiare a propria acie
de facili redire: ad illam. utile ergo fuit ĩ bel
lis insignia & uexilla deferre nẽ cõfũderet
exercitus. ¶ Rursus constituere expediebat
duces conturiones: decãos: & alios præposi
tos belli. Nam totus exercitus habet se ad si
militudinem unius corporis: quare sicut om
nia menbra coporis se inuicem iuuant: Sic
omnes bellatores & oẽs partes eiusdẽ exer
citus se inuicem defendunt. Quare sicot cõ
fundũtur membrorum opera: nisi dirigant
per ipsũ caput: in quo uiget sensus & cogni
tio. Sic cõfunduntur bellatores in exercitu:
si careant centurione & duce: qui debet esse
eorum caput & eorũ directiuum. Inde est ꝙ
antiquitus ne accideret confusio in bello: cõ
stituebatur dux aliquis: qui toti exercitui erat
præpositus. Sub hoc autem duce erant cẽtu
riones. Sub cẽturione uero decani. Dicitur
enim decanus a decem. Sic centurio a centũ
Habebat enim Centurio sub se decem deca
nos. ita ꝙ præerat centum bellatoribꝰ & de
cem decãis. quorũ quilibet decanorum sub
se decem uiros pugnatiuos habebat. In ga
lea enim centuriõis scriptæ erant litteræ ali
quæ: uel signum aliquod euidẽs: quod respi
ciẽtes decani agnoscebant centurionem pro
prium: & sciebant quoniam sequi deberent.
Sic etiam in galea cuiuslibet decanorum si
gnũ aliquod erat impressum: per quod decẽ
bellatores uiri: quibus ipse erat præpositus:
decãum propriũ agnoscebãt. Hoc itaqꝫ mõ
uel alio tam in aciebus equitum: q̃ etiam pe
ditum costituendi sũt duces & præpositi: &
ferẽtes uexilla: ut quilibet sciat quid debeat
agere. Est enim tantus terror in bello: prop
ter armorum strepitum & percussiones illa
tas: ꝙ uerba & monitiones: non sufficiunt:
ad dirigendũ bellantes. sed oportet dare eui
dẽtia signa: ut quilibet solo intuitu sciat se te
nere ordinate ĩ acie: & cognoscat quid sit ac
turus. ¶ Ex hoc autem patere potest: quales
debeant esse portantes insignia & uexilla.
Nam uexillo confracto totus exercitus ẽ cõ
fusus. Cum magna igitur diligẽtia est uexil
lifer eligẽdus: ut sit corpore fortis: animo cõ
stans: fidelis principi: & expertus ĩ armis. &
alia singula habeat: quæ requirũtur ad pro
bum & strennuum bellatorẽ. ¶ Contingit
enim nostris temporibus totum populũ ci
uitatis cuiusdam deuictũ esse a bellatoribus
paucis. eo ꝙ uexillifer fraudem committẽs:
uelauit uexillum & abscondit ipsũ: quare cõ
fũdebantur bellatores: quasi non habentes
caput & ignorantes ad quid deberẽt attẽde
re: propter quod si ĩ debellatione uita multo
rum hominum periculis mortis exponitur.
cum magna diligẽtia uexillifer est quæren
dꝰ. ¶ Ex dictis etiam patere potest qualiter
qualis debeat esse: qui in exercitu ẽ peditibus
& equitibus præponẽdus. Nam sicut caput
est præstantius membris aliis. Sic qui in bel
lo præpõitur aliquibus turmis: uel bellatori
bus aliis debet esse magis strennuus illis: &
magis expertus in hiis quæ requirũtur ad pu
gnam: Quare cũ pedites si debeãt bõi bel
latores esse: existere debeant fortes uiribꝰ: ꝑ
ceri statura: scientes proiicere hastas & tela:

Scire

Scire etiam debeāt gladium uibrare ad per
cutiendum: portare scutum ad se protegēdū
debeant esse uigilantes: agiles: sobrii: haben
tes armorum experiētiam. Oportet omnia
hæc per amplius & perfectius reperiri in eo:
qui est supra pugnatores pedites preponen/
dus. Debet ergo qui in pugna peditibus præ
ponitur esse fortis uiribus: procer statura: sci
ens eiicere hastas & iacula: sciēs dimicare gla
dio ad percutiendum: protare scutum ad se
ꝓtegēdum: uigilans: agilis: sobrius: habens
omnium armorum experiētiam ut sciat eru
dire pugnātes sibi commissos: & cogat eos
ad bene bellandum & ad arma tergendum.
Nam ipse armorum uictor terrorem incutit
hostibus: ut portans huiusmodi arma creda
tur bonus esse bellator. Ipsa enim rubigo ar/
morum ī eo qui portat illa arguit inertiam
bellandi. Si ergo talis debet esse qui præpo/
nit̄ pedibus bellatoribus multo magis de/
bet asse armorum expertus.: & procer corpo
re: & fortis uiribus qui est equitib⁹ præponē
dus. quia in bello equesti: maior conflictus
efficitur: q̄ in pedestri pugna, Oportet igit̄
præpositum & ducē militaris belli esse abi/
lem corpore: ut posit etiam armatus agiliter
equū conscendere. scire fortiter equitare cū
lancea percutere: eiicere iacula: cū scuto se ꝓ
tegere: cū claua & ense dimicare. habere om
nium armorum exercitium: ut possit suos cō
militones de pugna erudire, ut fortiter pu/
gnent. arma tergant: & alia faciunt quæ re/
quiruntur ad bellum.

¶ Quibus cautelis debet uti dux belli: ne suus exercitus ledatur in uia. Capitulum. xi.

m ORS ē qd terribilissimū & finis
omnium terribilium. ut dicitur: ter
tio ethicorum. Vbi ergo quæritur
mors populi: & ubi hostes insidiant̄ morti:
ciuium. est omnis cautela adibenda ut exer/
citus seruetur illesus & ut uita ciuiū cōseruet̄.
Nō ergo sufficit cōsiderare ea q̄ sūt cōsiderā
da ī pugna publica committēda, nisi sciātur
cautelæ ad remouēdū: ipedimenta uiarū: ne
exercitus per isidias hostiū periclitetur ī uia.
¶ Possum⁹ aūt quātū ad p̄sens spectat octo
cautelas enumerare: q̄s debet dux belli recti
nere mēoriter ut saluet̄ uita pugnatorū q̄ sūt
sub ipso. ¶ Prima ē ut sciat itinera regionū:
p q̄ exercitus ꝓficisci debet: & iterualla loco
rū qualitates uiarū: & compendia & diuerti
cula: & montes & flumina existentia in itine
re illo debet habere cōscripta. Imo si uiæ illæ
& passus & flumia dux exercitus haberet de
picta. quasi oculorū aspectu prospiceret qua
liter exercitus deberet pergere. tutius posset
suum exercitum ducere. Sic etiam mariarii
faciunt: qui uidentes maris pericula: ne eorū
naues patiantur naufragium, descripserunt
maris mappam. ubi portus marini discrimi
na maris & cætera talia proportionaliter sūt
descripta, quæ marinarii intuentes statim p
cipiunt qualiter debeant pergere: & in quo
loco existunt. & a quibus debeant se cauere:
Quare etiam propter isidias hostium exer
citus tot quasi: uel etiam pluribus periculis:
exponatur in uia: q̄ nautæ in mari. nullo mo
do debet exercitus pergere per uiam aliquā
in qua pati possit insidias. nisi qualitates uia
rum mōtes: flumina: & cætera reperta in ip/
so itinere habeat dux cōscripta etiam & depi
cta: ¶ Secunda cautela est: ut simul cum hoc
ꝙ habet uias & qualitates uiarum conscrip
tas & depictas: ducat dux belli conductores
aliquos bene sciētes uias illas: qui pluries p
uias illas peragrauere: & experti sint illas. Nā
uidere aliqua conscripta & depicta non sūt
ita nota sicut per seipsa sensibiliter uidemus
ipsa. Nam potior est cognito rei per quā co
gnoscitur i seipsa: q̄ per quam cognoscitur:
in pictura uel in alio simili. Ne tamen cōdu
ctores moliantur fraudes aliquas: debet cir/
ca eos dux belli bonas appōere custodias ne
possint fugere. Debet etiam eis minari mor
tem: si in aliquo fraudulenter se habeant: &
promittere dona si se fideliter gesserint.
¶ Tertia ē habere secum usapientes plres
fideles principi exercitatos in bellis de quoꝝ

cōsilio agat quicquid uiderit ipse dux belli esse fiēdū. Nā ubi tātū currit periculū nullus debet inniti ꝓprio capiti: nec credere sibi soli.

¶ Quarta est ut itinera ignorētur: per quæ debet exercitus proficisci: Nam cōsilium ducis: quanto minus est publicum: tanto quæ sunt in consiliis deliberata: minus impediuntur: & citius fini debito mancipantur. Postquam igitur deliberatum ē per quas uias debet exercitus pergere: & uias illas, Dux habet conscriptas & depictas. & habētur cōductores aliqui fideles. quanto hoc minus ē publicum & magis celatur ab hostibus, tāto exercitus magis secure proficiscitur. ¶ Quinta est in quolibet munimine: & in qualibet acie habere aliquos eqtes fidelissimos & strēnuissimos: habentes equos ueloces & fortes qui ante & a tergo: & a dextra & a leua pcurrant: illustrantes & discooperientes insidias. ne hostes aliq latitātes ex aliqua pte molestent exercitū. Nā si nullis esset notū ducis cōsiliū: eo tamē ipso: q per aliquas uias incipit exercitus iter arripere: cōiecturari quis potest: per quas partes debeat proficisci. Et qa probabile est semper in talibus aliquos exploratores adesse. cogitare debet dux belli: q & hoc posset ad aures hostiū peruenire. Ita cū pericula uisa: minus noceant: per uelocissimos equites sūt detegēdæ isidiæ: ne exercitus circa aliquā partē ex iprouiso patiatur molestias. ¶ Sexta ē ut sēper ex illa parte exercitus probiores milites & magis bellicosi pedites: apponātur. ex qua creditur maius periculū imminere q si ex omni parte de periculo dubitatur: undiq sunt remedia adhibenda.

¶ Septima ē ne exercitus disparsim uadat: Nam interrupta acie facilius debellatur. In qualibet eni hora sic exercitus se debet habere: ut si & tūc hostes præsētes adessēt: ei nō possēt efficere nocumētū. Vnde & ꝓuerbialiter dicit. q q ē munitus: nō ē derisus: Semper ergo dux belli: cui cōmissa ē tātorū uita: debet eē attētus & uigilās: ne hostes eū iuadere possēt: quasi negligentem & dormientē.

¶ Debet etiā dux exercitus Centuriones & decanī: & alii qui operibus bellicis præponūtur: semper monere milites pedites ut sint parati ad arma: ut si contingeret aliqua inuasio subita: possent inuadentibus resistere. Sic casu dicendo: dato q accideret aliquis repentinus insultus esset quasi prouisus: & minus: præstaret nocumentum:

¶ Octaua est considerare nocumētum exercitum in quibus sit copiosior utrū magis habundet peditibus: uel equitibus. Nam equites melius se defendūt in campis. Pedites uero in locis siluestribus & mōtuosis. Itaq ꝓut uiderit dux belli se abundare in equitibus uel in peditibus eligere poterit uias campestres & amplas uel mōtanas siluestres & nemorosas & alia ꝓut nouerit expedire.

¶ Qualiter ordinandæ sunt acies: si debeamus contra hostes uel contra aduersarios dimicare. Capitulum. xii.

p OSTQVAM diximus sub quo cōtiet operatio bellica. Et ex qbus regiōibus sūt meilores pugnātes: Et ex quibus artibus sunt meliores bellicosi. Declarauimus etiam qualiter in exercitu cōstruendæ sunt muritiones & castra. Et q sunt consideranda si debeat publica pugna cōmitti. & quibus cautelis habūdare decet bellorū ducem. ne suus exercitus ledatur in uia: quātum ad campestrum bellum. Nihil ut uidet ulterius dicere restat: nisi ut doceamus ordinare acies: Percutere aduersarios: & iuadere hostes. Prius tamen dicemus de ordine acierum. Si enim ordo seruetur in ipsa acie nō modicum ualet ad pugnam. Nam ut ait Vegecius. nisi bellātes sint ordinari: & occupēt debitum spacium bene pugnar nō poterūt Nam si nimis sunt cōstricti: impediunt ne alios percuter possint. Si uero nimis rari & iterlucētes: aditum præstant hostibus: ut facilius deuincantur. Seruare autem debitum ordinem i acie ut equites & pedites suam aciem seruēt. non sine magno exercicio fieri potest. Qui igitur in tēpore aliquo uult bellare per

lare per diuturna tempora: debet exercitare
pugnatores ad seruandum debitum ordinē
& ad faciendum ea quæ requirunt in bello.
Modus autem per quem pugnatores hmōi
ordinē seruare discunt: est ut frequenter tam
equites q̄ pedites ducant ad campos: & il/
le q est exercitus in bellis: & qui debet equi/
tibus uel peditibus eē præpositus. ¶ Primo
debet equites & pedites linealiter dispōere:
ita ut seriatim maneant: & æqualiter a se inui
cē distent: secundum distantiam quā requi
rit acies equestris uel pedestris. Postea præci
pere debēt ut duplicent aciē: ita ꝙ medietas
aciei statim separet se a medietate alia: & se/
riati ordinet se ante aliā uel post ipam. quo
facto stati debet præcipere dux belli: ut aciē
quadratā faciant: & deinde ut constituant:
trigonum quod faciliter sit. Nā acie quadru
plata & secuta dyametro: & partib⁹ quadra
ris cōiunctis simul faciunt trigonum: uel ut
sit ad unum dicere: ꝙ non oēs hos modos
geometricos capiūt ductis pugnatoribus ad
cāpos: siue equitibus siue peditibus impera
re debet dux belli: ꝙ pugnatores ordinēt se
secundum formā quadrangularē: & postea
ꝙ secundum triangularē. & deinde ꝙ scd̄m
rotundū. & sic deinceps debet assuefacere bel
lantes: ut sciant construere aciē: secundum
quamcūq; formam. ¶ Hiis uisis sciendum
quadrangularē formam aciei: inter cæteras
formas eē magis inutilem. Ideo scd̄m hanc
formam nūquam formanda est acies simpli
citer: sed in casu ut si situs localē formam re
quireret. In huiusmodi casu construenda est
forma prædicta. ¶ Formæ autē acierū secū
dū se utiles ad bellandū: sunt pyrramidalis.
rotunda & forficularis. Nā pugnātes uel so
lū nolūt se defēdere & sustinere ictus: uel uo
lunt alios inuadere. Si ergo bellātes nō sen
tiunt se tātæ potētiæ ut alios debellare pos/
sint: sed sufficit eis ut se defendāt: tūc est cō/
struēda acies scd̄m rotūdā formā. & pugnā
tes debent se magis constringere & cōstipa
re ut acies non possit ab hostibus trāscindi.

Circa aciem āt in summitate: & in exteriori
parte cōstituendi sunt homines grauioris ar
maturæ & melius armati: q absq; miori gra
uamine possint ictus suscipere. Si uero pu/
gnātes credunt se eē tātæ potētiæ ut possint
aduersarios iuadere tūc scd̄m eorū ꝓportio
nē hostes sūt pauci uel multi. Si hostes sūt
ualde pauci: cōstruēda est acies scd̄m formā
forficularē. ut acies sit aperta ad modū ferri
equi: & quasi forficis: ut aduersarios quasi
in medio capiat & cōcludat. Si uero hostes
sunt multi: constituenda est ipa acies secun/
dū formā quam appellant cyemum. i. scd̄m
figuram pyrramidalē & acutā: ut possit ho
stes scindere & diuidere. Nam diuisis hosti/
bus facilius debellāt. Acies ergo cōstructa
in forma rotūda utilis est ad sustinēdum. In
forma uero forficulari est utilis ad circunstā
dū & concludendum: cum hostes sunt pau
ci. Sed in forma acuta & pirramidali utilis
est ad scindēdū & diuidēdū: cū hostes sunt
plures. ¶ Sciēdū ē ergo ꝙ nūet⁹ acieꝝ cōsti
tuēd⁹ ē scd̄m multitudinē pugnatoꝝ: ut ꝓ/
ut qs ē plures & pauciores pugnātes uiderit
se hr̄e poterit plures aut pauciores acies cō/
struere. ¶ Sciēdū ēt ꝙ semp in cornu aciei
& in locis ubi maius periculum est: ne acies
confondatur: apponendi sunt probiores
pugnatores: qui possint uirilius dimicare.
¶ Est ēt aduertēdum ꝙ in qualibet acie ꝓ/
pter numerū pugnatorum constitutoꝝ aciē
reseruādi sūt aliqui strēnui bellatores extra
ipsam aciem: qui possint ad illam partē suc
currere: ubi uiderit magis aciem deficere.
Hæc igit tria obseruāda sūt in cōstitutione
acierum. ¶ Primo ut acies bene ordinet se
cundum formam acutā rotūdam & forficu
larē: ut requirit bellum cōmittēdum. ¶ Se/
cundo ut ꝓbiores bellatores in illis partibus
aciei apponāt: in qbus magis pōt cōfūdi et
pforari acies. ¶ Tertio ut extra qualibet aci
em reseruēt aliq milites strēnui & audaces:
q possint succurrerē ad partē illā erga quā ui
derint aciē titubare & deficere.

¶ Q d derīdēdi sūt ī bello oēs ꝑcutiētes cesim, et ꝙ elegibili⁹ ē ꝑcutere pūctī. Ca. xiii.

o STENSO qualiter sunt acies ordinandæ & construendæ: reliquū est ōndere qualiter pugnantes percutere debeant: utrū elegibilius est percutere cesim uel punctim. ¶ Possumus āt quinꝙ uiis ōndere: deridendi sunt percutientes cesim: & elegibilius est percutere punctim. ¶ Prima sumit̃ ex prohibitione armorū. ¶ Scda ex resistentia ossiū. ¶ Tertia ex ꝓuidentia uulnerū. ¶ Q uarta ex fatigatione mēbrorū. ¶ Q uinta ex detectione percutientū. ¶ Prima uia sic patet. Nam quanto ensis aut gladius plus capit de armis: tanto propter armoꝝ resistentiam difficilius itur ad carnem. Inde est ꝙ bellorum experti dicunt pugnantes semper debere habere loricas amplas: ita ut annuli loricarū se constringant: quia quanto illi annuli magis sunt cōpacti: tanto oportet plures ex eis frangere: ut uulnera noceant. Sic quia percutiētes cesim: oportet plus de armis incidere: quam percutientes punctim. Vt ergo nullus perueniat citius ad carnē: magis est elegibile percutere punctim: q̄ cesim. Modica autem armorum incisio sufficit ad legendum carnē percutiendo punctim: quæ non sufficeret si percuteretur cesim. ¶ Secunda uia ad inuestigandum hoc idem sumitur ex resistentia ossium. Nam & si quis quasi inermis existeret in percussione cessim, prius quā perueniretur ad cor uel ad mēbra uitilia: oporteret magnam plagam facere: & multa ossa incidere: sed percutiendo punctim: duæ unciæ sufficiūt: ad hoc ut fiat plaga mortalis: & fiet letale uulnus: considerare quidem debemus ꝙ quicquid est hosti nociuum secundum ꝙ huiusmōi: est nobis proficuum. Ideo in exercitu ubi quæritur mors aduersariorum pecutiendum est punctim: quia sic feriendo citius infligit̃ plaga mortifera. ¶ Tertia uia sumitur ex prouidentia uulnerum. Nam quanto hostis magis uulnera prouidet: magis pōt se protegere: & citius potest illa uitare: quia iacula prouisa minus ledunt. In percutiēdo autem cesim: quia oportet fieri magnum brachiorum motum prius: infligatur plaga, aduersarius ex longinquo pōt prouidere uulnus. Ideo magis sibi cauere potest & cooperire se ictibus. Ideo ait Vegecius: ꝙ punctim percutere aduersariū sauciat ante q̄ uideat. Vnde hoc genere percutiendi potissime usi sunt Romani. Dicebantur enim Romani milites omnes percutientes cesim: quia & ipsi semper nolebant percutere punctim.

¶ Q uarta uia sumitur ex fatigatione membrorum. Inter cætera enim in bellis est hoc potissime attendēdum: ut pugnantes absꝙ nimia fatigatione sui possint nimis aduersarios ledere. Nā si bellantes nimis se fatigent non ualentes laborem illum tolerare: de facili dimittunt aciem & conuertunt̃ in fugā. Q uare cum percutiēdo cesim propter magnum motum brachiorum insurgat ibi magnus labor. Punctim uero feriendo modica fatigatio sufficiat. Elegibilius est percutere punctim quam cesim. Cesa. n. percussio quouis impetu ueniat: raro occidit. Sed puncta modico impetu inflicta facit letale uulnus.

¶ Q uinta uia sumitur ex detectione percutientis. Nam bonus bellator si potest: sic debet aduersarium ledere: ut tamen ip̄e non ledatur. Omnis ergo ille modus percutiendi est magis eligendus: secundum quem feriens minus discooperitur & detegitur, quia sic feriendo minor lesio ei potest accidere. Q uare cum percutiēdo punctim etiam tecto corpore possit nimis aduersarius ledi. magis est percutere punctim q̄ cesim. Percutiendo enim cesim oportet eleuare brachiū dextrum: quo eleuato dextrum latus nudat̃ & discooperit̃: & datur hosti uia: ut possint nos ledere: nam leuius infertur lesio & nocumentum corpore nudato q̄ tecto.

¶ Q uot & quæ sunt illa quæ hostes potētiores reddūt: & quot modis & qualiter debemus hostes inuadere. Capitulū. xiiii.

VT dicebatur

T dicebat̃ sup̃iusq̃ hosti est ꝓfi-
cuū: nobis est nociuū. Et ecōuer-
so q̃cūq̃ igit̃ reddūt hostes for-
tiores ad resistēdū bellātibus: qa illa sūt eis
ꝓficua eorū opposita sūt eis nociua: & red
dūt eos debiliores ne possint ipugnātibus
resistere. Q uātū āt ad p̄sens spectat possu-
mus septē enumerare: p̄ q̄ hostes sūt fortio
res cōtra ipugnātes. ℭ Primū e͂t: si sint in
acie debite ordiati. Nā cū ipa uirt⁹ unita: et
ē ut supra tāgebat̃. fortior sit se ipsa disper
sa: si hostes sunt bñ uniti & debite in acie or
dinati si inuadantur difficilius euincuntur.
ℭ Scd̃m quod reddit hostes fortiores ad
resistendum: est locus. Nam in uno loco ho
stes facilius se tuentur q̄ in alio. Nam ut trā-
situ fluuiorū inter præcipicia mōtium: & in
ter facultates uiatū: si cōtingat hostes: in ta-
li situ repiri: difficilius se defendere poterūt
quia oportet eos sparsim incedere quare si
est locus ineptus defensioni: si in eo hostes
iueniāt̃ reddit eos debiliores ad bellādū. Sic
loc⁹ aptus facit eos potētiores ad resistēdū:
ℭ Tertiū est ip̄m tēpus. Nā tēpore in quo
uentus est contra hostes: & in quo puluis fa
cies eoꝝ percutit: & in quo solares radii op
ponunt̃ eorū oculis: difficilius pñt hostes
resistere: tēpore uero in quo hæc mō oppo
sito se hñt hostes abiliores sūt ad pugnādū.
ℭ Q oartū quod reddit hostes magis ani-
mosos & magis promptos ad renitēdum
est præuisio. quia quādo prouisi sunt & præ
sciunt pugnatorum aduētum: magis se mu-
niunt & minus terrent̃ ex eorum occursu.
ℭ Q uintū āt est debita & moderata quie-
tatio. Nam quanto hostes sunt lassati labori
bus uigiliis: & incōmoditatibus aliis. si tunc
inuaduntur facilius deuincuntur q̄ si debite
quieuissent. Debita ergo quies hostes poten
tiores reddit. ℭ Sextum quidē est amor &
cōcordia ipsorū. Nā si hostes diuisi corpora
liter facilius deuincunt̃. multo magis diuisi
animo & uoluntate debellant̃ celerius quia
maior est diuisio animorum q̄ corporū. Et
econtrario si hostes nō sunt sparsi: sed sunt
corporaliter cōiuncti: potētes sunt ad bel-
landum. & multo magis si se diligūt & sint
coniuncti animo & uoluntate. quia de ipsis
magis cōfident: & erunt uiriliores & prom
ptiores ad pugnā. Omnis. n. amor est quæ
dam uis unitiua: & plus amor unit amantiū
corda. q̄ loci unitas existētiū corpora. qua-
re si unitas loci & cōgregatio bellantiū eos
potētiores facit. amor & unitas cordiū: eos
uiriliores reddit. ℭ Septimū qd̃ facit ho-
stes potētiores: ad renitēdū. est latētia ꝓpria
rū cōditionū existētiū circa ipsos. Nā quā
to cōditiones hostiū melius sciunt̃: tāto fa
cilior eligit̃ uia: qualiter debeāt ipugnari:
quāto uero eorum negocia sunt magis latē
tia magis ignoratur impugnatiōis modus.
ℭ Enumeratis itaq̃ quæ reddūt hostes po
tentiores ad retinēdum. de facili patere po
test: quō & qualiter bellantes suos hostes in
uadere debeant. Nā cū septē modis enume
ratis hostes fortiores existant: cū mō oppo
sito se habeāt: sunt inuadēdi: & debellādi.
ℭ Prio igit̃ dux belli p insidias: uel ꝓpter
aliquē aliū modū: debet diligēter aduertere
qñ hostes sūt dispsi. & tūc debet eos inuade
re: quia nō habebunt potentiam resistendi.
ℭ Scd̃o debet diligēter explorare eorū itine
ra: ut trāsitus fluuiorū: ad p̄cipitia mōtiū: ad
angustas siluarū: ad difficultates paludū &
uiarū se hostibus opponāt. qa sic facilius de
uincēt̃. ℭ Tertio debet aspicere ad ip̄m tē
pus: qñ sol reuerberat ad oculos hostiū. pul
uis & uētus repcutiunt ad eorū uultus: tunc
debet eos inuadere. qa oculis eorū disgrega
tis a sole: & offensis per uentū et puluerē nō
bñ uidere poterunt: qualiter debeant dimi
care. ꝓpter qd̃ oportebit eos fugā eligere.
ℭ Q uarto dux exercitus sic se tempore de
bet: ut tali hora facit suos commilitones ci
bū capere et requiescere: et eorū equos pau
sare: ut posint iuadere hostes ex improuiso
ut eos inuadant quando cibum capiunt: uel
quādo dormiunt. quādo sunt securi existen

tes inermes: uacantes: discalciati: distractis equis: non suspicantes eorum aduentum.

¶ Quinto debet diligenter explorare qñ hostes magnam fecerunt dietam: sunt fatigati: habent laxatos equos. Tunc. n. si eos inuadere poterint: de facili terga uertent.

¶ Sexto scdm Vegeciũ debet dux belli inter suos hostes & inimicos: uel p se: uel p alios mittere dissensiões iurgia cõmouere eos ad lites uel ad inimicitiã: ut de se inuicẽ non confidant. Hoc. n. facto si eos inuadat: nõ habentes fiduciã de se inuicem: de facili cõuertentur in fugã. Sed hæc cautela licet ponat eã Vegecius: non multum est appretianda. quia uidetur impugnare bonis moribꝰ.

¶ Septimo debet diligẽter explorare cõditiones hostiũ: qualiter se gerant qualiter se habeant: quis est dux eorũ. De quo dux ille magis confidit: quos mores habeãt. Nã exploratis cõditiõibꝰ singulis: facilꝰ iueniẽt uia qualiter possit hostes iuadere & debellare.

¶ Quõ hoĩes bellatores stare debeãt si uelint hostes pcutere: & quõ debeãt eos circũdare: & quõ debeãt se declinare a pugna si nõ sit bonũ pugnã cõmittere. Ca. xiiii.

d IXIMVS in quodã capitulo pcedẽti pcutiẽdũ eẽ pũctim nõ cesim in quo docuimus milites & etiam pedites. In hoc autem capitulo specialẽ doctrinã uoluimus dare peditibus: qualiter debeant stare cũ uolunt hostes percutere. Percussionis autẽ hostium duplex est modus. Vnus a remotis: ut cum iaciendo iacula: uel missilia aduersarios feriunt. Alius autẽ cum adeo appropinquãt ꝙ manu ad manũ se pcutiunt. Aliter autem debẽt stare bellatores uiri: cum a remotis iacula iaciunt: & aliter cum ex propinquo se feriunt. Nã iacẽdo iacula a remotis debent hẽre ipsos pedes sinistros ante. & dextros retro. Nã cor quod est in animali principiũ motus principalius in partem dextram. ita ꝙ pars dextra in animalibus fortior est in mouẽdo & aptior ad motũ & qa sẽp innitiť alicui mobili. ut si mouetur manus innititť bracbio. statim & si mouetur bracbiũ: innititť corpori quiescenti: & si moueretť unus pes: innititť alii pedi nõ moto. oportet ꝙ pars dextra innitatť parti sinistræ quiescenti. Cum igitť pes sinister anteponitť: & latus dextrum elongatur: optime disponitť homo ad iacendum iacula & missilia: quia tunc quiescit in sinistra: & mouetť in dextra uibrans ipsum iaculum quo uibrato uehæmentius mouet aerem & fortius ferit. Licet. n. tam scdm partem dextram q̃ secundũ sinistram possumus quiescere et moueri. Dextra tñ est aptior ad mouendũ: & sinistra ad quiescendũ. Ideo percutientes a remotis debemus quiescere super sinistrũ pedẽ ante missum: & elongare nos cũ dextro ut possumus uehæmẽtius ĩpellere & uibrare iaculum. Sed quando manu ad manum pugnatur gladio: debemus econtrario nos hẽre ita ꝙ pedẽ dextrum teneamus ante & sinistrum post. Nam quia latus dextrum aptius est ad motũ. si illud sit hosti propinquius: ratione motus poterit melius ictus effugere. Vehæmẽtius. n. pcutiť qď stat q̃ qď mouetť

¶ Rursus si dextrũ latus sit hosti ppinqus melius poterit ipm pcutere. Debẽt. n. bellatores cũ ad manũ pugnãt tenere pedẽ sinistrũ immobiliter: & cũ uolũt pcutere cũ pede dextro debẽt se ante facere: & cũ uolunt ictus fugere: cũ eodẽ pede debẽt se retrahere: sic itaq; tenẽdo pedẽ sinistrũ immobilẽ: & cũ dextro se mouẽdo poterunt fortius hostes pcutere: & eorum ictus facilius fugere.

¶ Viso quõ debeãt stare bellãtes si debeãt hostes pcutere. uidere restat quõ sũt hostes includẽdi & circũdãdi. ¶ Sciẽdũ igitť ꝙ raro aut nũquã sic circũdãdi sũt hostes in pugna publica ꝙ nõ pateat aliqs aditꝰ fugiẽdi qa desperantes quasi necessitate cõpulsi efficiunť audaces. Vidẽtes. n. se necessario moriẽdos: pñt multa mala cõmittere in eos q cõtra pugnãt. Inde est ꝙ laudatť scipionis seotentia dicentis nunquam sic eẽ claudendos hostes: ꝙ non pateat eis aditus fugiendus.

Nam fugiẽtibus

Nam fugientibus hostibus nullum est periculũ: & in fuga perclitant multi absq; nocumento persequentiũ. Sed cũ se uident inclusos, quasi coacti fiunt includentes. Cũ ergo supra diximus: formandã aliqñ eẽ aciẽ sub forma fosicularis: ut qñ hostes pauci ad hoc q; melius includant & circundent: non sic intelligendũ est q; ita debeant circundari q; nullus pateat aditus ad fugiẽdũ: nisi forte adeo essent pauci q; quantumcũq; debellare uellent nullum possent nocumentum efficere. ℭ Ostenso itaq; qualiter debeant stare pugnantes: si uelint hostes percutere: & qualiter eos circunstare. Restat nunc tertio declarare qualiter sit declarandũ a pugna: si non habeatur consilium, nec uideatur bonũ pugnam cõmittere: eo q; hostes sint fortiores: & nõ possumus illis resistere. In quo quantũ ad præsens spectat: debet dux belli duplicẽ cautelã hẽre. Prima est quantũ ad exercitũ propriũ. Nã & si dux consiliũ habeat nõ eẽ pugnandũ: debet hoc ualde paucis patefacere: & nõ debet illud toti exercitui pandere ne timentes turpiter fugiant: & ab insequentibus hostibus occidant. Taliter itaq; dux se habere debet: q; nõ credat exercitus q; uelit fugere: sed q; uelit alibi insidias parare: & cõtra hostes uelit acrius dimicare. ℭ Secunda cautela adhibenda est ex parte exercitus hostiũ. Nã sic debet deducere bellum: ut hoc hostes lateat. Ideo multi tempore nocturno: potius quã diurno hoc agũt & plures hanc habuere cautelã: q; milites stantes in acie ex opposito hostiũ prohibent eos ne pedites uidere possint ꝓpter qd' pedestris pugna latẽter recedit, qua recedẽte: equites postea melius põt uitare hostiũ persecutiones. ℭ Est etiam aduertendum q; quando sic declinatur pugna nunquam acies se debent diuidere: quia si cõtingeret hostes insequi fugientes a bello: plures occiderent: & manus nocumentum eis infertur fugiẽtibus: quam si se uerterent & bellarent. Debet etiam dux belli inquirere utrum sit aliquis locus propinquus ad quem posset confugere exercitus si fugaretur ab hostibus.

ℭ Quot sunt genera bellorũ: & quot modis deuincendæ sunt munitiones & urbanitates: & quo tempore melius est obsidere ciuitates & castra. Capitulũ. xv.

Uidentur autem omnia bella ad quattuor genera reduci. uidelicet ad pestre: obsessiuũ: defensiuũ: & naturale. ℭ Bellũ autẽ cãpestre dicitur omnis pugna facta in terra: secũdũ quã bellantes adinuicem pugnant absq; mutatione media. Quanto tamẽ huiusmodi pugna magis est a munitionibus separata: tãto est magis cãpestris: & magis periculosa. ℭ Secundum genus pugnæ dicit' obsessiuũ quando bellatores sunt tantæ potẽtiæ: q; nõ expectãt q; hostes de munitionibus exeuntes uadant bellare ad campum: sed ipsi munitiões inuadũt & obsident illas. Tale genus pugnæ communi nomine dicit' obsessiuũ. ℭ Est autẽ & tertium genus pugnæ: quod defensiuũ uocari potest. Nam sicut contingit pugnantes aliquos in tãta multitudine esse: & tantam habere potẽtiam: ut non expectant hostes exire ad cãpum: sed ipsas munitones obsideãt & inuadãt. Sic contingit aliquos eẽ adeo paucos & tã debiles: ut non putent in campo posse resistere impugnãtibus, ideo se in munitionibus tenent clausos & sufficit eis q; possint munitiones defẽdere: si contingat eas ab hostibus impugnari. Tale genus pugnæ quo quis defendit munitiones & castra dicit' defensiuum. Nam & si in omni pugna est aliquo modo inuasio & defensio. Attamẽ cũ quis obsedit munitiones & castra: magis dicit' alios inuadere: quã se defendere. in pugna ergo obsessiuæ magis est inuasio quã defensio. in bello uero q; quis se tuet' in munitionibus & castris: magis est ibi defensio quam inuasio. ideo tale genus pugnæ merito dicitur defensiuũ. ℭ Quartus aũt pugnandi modus dicit' naualis, quia sicut contingit eẽ pugnã in terra

ſic contingit eā eē in aquis. Imo horribilio
res & periculoſiores ſunt pugnæ aquaticæ
quā terreſtres. Hmōi aūt pugnæ in aquis fa
ctæ cuiuſcūq; conditionis aquæ illæ exiſtant
nauales dicunť. quaȓ cū ſint quattuor gene
ra pugnarū. poſtquā diximus de campeſtri.
Reſtat dicere de obſeſſiua defenſiua & na/
uali: Contingit. n. aliqñ reges & principes
pugnare oibus hiis modis pugnandi. Nā ali
qñ cōmitit cāpeſtre bellū. Aliqñ uero obſi/
dent munitiones & caſtra. Contingit ēt ali/
qñ aliquos inuadere aliquas munitiōes eoꝝ
propter qđ oportet eos uti pugna defēſiua.
Amplius in principatu & regno contingit
eē portus & terras maritimas iuxta mare ſi/
tas propter qđ ne portus deſtruanť: & ne fi
at ab hoſtibus per eos introitus in regnū: &
ne terræ marinæ īpugnenť: expedit regibus
& principibus aliqñ ordinare bella naualia.
℄ Dicto itaq; de bello cāpeſtri dicendū eſt
de aliis generibus bellorū. Verū de cāpeſtri
pugna diffuſius diximus: & de cautelis bello
rū multa diſcutimus. cū per iā dicta circa oē
bellū pñt cautelæ hri qualiter quis debeat ſe
hrē: nō oportet circa alia belloꝝ genera diu
tius īmorari. Prio tñ dicemus de bello obſeſ
ſiuo. ℄ Viſo ergo quot ſunt belloꝝ genera
& dicto ꝙ poſt caſtrū cāpeſtre prio dicendū
eſt de pugna obſeſſiua. cū per hmōi pugnā
contingat optineri & deuinci munitiōes &
urbanitates. Reſtat dicere quot modis talia
deuinci pñt. Eſt aūt triplex modus optinen
di munitiones & caſtra uidelicet per ſitim:
famē & pugnā. Contingit. n. aliqñ obſeſſos
carere aqua. Iō uel oportet eos ſiti perire uel
munitiones reddere. quare diligenter exco
gitare debent obſidentes munitiōes aliquas
utrū uel aliqua ingenia uel per aliquā indu/
ſtriā poſſint ab obſeſſis accipere aquā. Nā
multotiens euenit aquā a remoto pricipio
deriuari uſq; ad munitiones obſeſſas. quare
ſi in illo fontali pricipio deſtruať fiſtula uel
meatus: ꝑpter quā pergit aqua ad obſeſſos:
oportebit ipos pati aquaꝝ penuriā. ℄ Rur
ſus aliqñ munitiones ſunt altæ. & aqua nō
peruenit uſq; ad eas. quare ſi ſit a munitio/
nibus rēota debēt obſidētes adhibere oēm
diligētiā: qūo poſſint obſeſſis ꝓhibeȓ aquā.
℄ Secundus īpugnandi munitiōes eſt per
famē. Nā ſine cibo durare nō poſſumus. Iō
obſidentes ut munitiones obtineant paſſus
uias & oia loca per quæ poſſent obſeſſis ui
ctualis deferri diligenter cuſtodire debent:
ne eis talia deferanť. In hmōi. n. obſeſſioni
bus multotiens plus affligit fames q̄ gladius
inde eſt ꝙ multotiens obſidentes uolentes
citius opprīere munitiones ſi contingat eos
capere aliquos de obſeſſis: nō occidūt illos:
ſed p mutilationē mēbroꝝ eos reddt inuti
les & poſtea illos rēittunt ad munitiōes ob
ſeſſas. ut ibi una cū aliis cōmedētes apud ip/
ſos obſeſſos maiorē famē & inopiā īducāt.
℄ Tertio modus optinendi munitiōes eſt
per pugnam. ut cū itur ad muros: & cum
per pugnam dimicatur contra obſeſſos. Sꝫ
qualiter & quot modis contingat pugnam
cōmittere: in ſequenti capitulo oſtendetur.
℄ Oñſo quot ſunt genera bellorū: & quot
modis deuīcēdæ ſunt mūitiōes obſeſſæ. Re
ſtat oñdere: quo tēpore melius eſt obſidere
ciuitates & caſtra. ℄ Sciēdū itaq; ꝙ tēpore
æſtiuo ante q̄ recollecta blada: uina: & alia p
q̄ ſubuēiri pōt inopiæ obſeſſorū: eſt melius
obſeſſionē facere. Illo. n. tēpore oimodi de
uīcēdi melius deuīcūť obſeſſi. Nā ſi p ſitim
mūitiōes optinēdæ melius eſt facere obſeſ/
ſionē tēpore æſtiuo. eo ꝙ tūc magis deſiccāť
aquæ. nec ſic abūdāt pluuiæ cæleſtes: ut poſ/
ſit p ciſternas ſubuēiȓ obſeſſis. ℄ Rurſus ſic
p famē eſt caſtrū uel ciuitas obſeſſa optinen
da melius eſt obſeſſionē facere æſtiuo tēpo
re: antequā meſſes & uina ſint recollecta: qa
ſemper tali tēpore cōſueuerūt deficere fru/
ctus anni p̄teriti. quare ſi obſeſſi nō pñt gau
dere fructibus anni aduenītis: citius pib ūt
inopia. Amplius ſi poſt bellū & pugnā mu
nitiōes ſunt optinendæ: melius eſt hoc age
re æſtiuo tpe. Nam tēpore yemali abundāt
pluuiæ

pluuiæ replent fossæ aquis: quare difficilius impugnant obsessi. ¶ Rursus incommoditates téporum magis molestant obsidentes & existentes in campis q̃ obsessos manẽtes in domibus. Vel igit̃ obsessiones siẽdæ sũt tẽpore æstiuo, uel si per multa tẽpora obsessiones durare debent, saltẽ inchoandæ sunt tẽpore æstiuo: prius q̃ blada: uina: & alios fructus terræ recolligere possint obsessi.

¶ Quomodo debent munitiones obsideri: & quomodo periculosius impugnari possunt munitiones obsessæ. Ca. xvii.

i

I obsidẽtes negligẽtes fuerit: et nõ diligẽter se mũiãt ab obsessis molestari poterũt. Nã cũ cõtigat obsessiões p multa aliqñ durare tẽpora: nõ est possibile obsidẽtes semp eẽ paratos æque, lõ nisi sũt mũiti: qđ cõtigit: q existẽtes in castris cũ fuerit occupati obsidentes somno uel ludo uel ocio: aut aliqua necessitate disp̃sir epẽte, ꝓrumpũt in ipos & succẽdũt tẽtoria: destruũt obsidẽtiũ machias: & aliquando multi ex obsidẽtibus periũt. Quare obsidẽtes ut tuti pmaneãt: lõge a mũitiõe obsessa: saltẽ p ictũ teli uel iaculi: debẽt castrametari: & circa se facere fossas: & figere ibi ligna: & cõstruere ꝓpugnacula: ut si oppidãi eos repẽte uellẽt iuadere: resistẽtiã inuẽirẽt. ¶ Viso qũo se munire debent obsidentes ne ab oppidanis molestent̃. Restat oõderei quot modis impugnare debẽt obsessos. ¶ Est autem unus modus impugnãdi communis & publicus, uidelicet per balistas: arcus: & per lapides emissos manibus uel fundis: & etiam per appositiones scalarum. Multũ enim industres in pugna si obsessi faciũt se ad muros: & ad propugnacula: statim impugnãt eos cum balistis & arcubus. Iaciunt contra ipsos lapides cũ manibus uel cum fuodis apponuot scalas ad muros: ut si possint ascendere sint pares illis. ¶ Præter tamen hos modos impugnatioois apertos est dare triplicem impugnationis modũ oõibus notũ. Quorũ: unus est per cuniculos. Alius est per machinas proiicientes lapides: magoos & graues. & tertius per ædificia impulsa usq; ad muros muuitionis obsessæ. De omnibus itaq; hiis impugnatiõibus dicem⁹ sed primo de impugnatione per cuniculos. ¶ Primo igitur per cuniculos. i. per uias subterraneas deuincuntur munitiones. Debent eni obsidẽtes priuati in aliquo loco terrã fodere anteq̃ locum tentorium uel aliqđ aliud ædificiũ debẽt appõere ne obsessi uider̃ possint: ubi incipiãt fodere. ibi enĩ fodiendo uias subterraneas: sicut faciunt fodiẽtes argentum: & inueniẽtes uenas metallorũ. debẽt p uias illas faciendo eas profundiores q̃ sint fossæ muuitionis deuicẽdæ. & pergere usq; ad muros munitiõis prædictæ. q si hoc fieri potest: leue est munitionem capere. Nã hoc facto: prio debẽt muros fodere & supponere ibi ligna: ne statim cadant. Et cũ omnes muros uel maximã partẽ murorũ sic suffosseiũt & subpũctauerũt: si uiderint obsidẽtes: q p solũ casũ murorũ possint mũitioõẽ optinere: stati debẽt apponere ignẽ i lignis sustinẽtibus muros: & facere omẽs muros uel facere magnã partẽ eorũ cadere: & replere fossas: quomodo quasi ex inopinato facto terreãtur obsessi: ut facilius deuicat̃ oppidũ. ¶ Est etiam attẽdẽdum q uiæ subterraneæ semper sunt muniendæ tabulis & aliis artificiis: ne eadat terra & suffocet fodiẽtes. terra etiam quæ extrahitur de dictis fossis: est taliter abicondenda: ne uideatur ab obsessis. Et rursus cũ ignis apponitur ad ipsa ligna sustinentia murum. Apponens huiusmodi ignẽ: & existentes cum eo: debẽt se ad locũ tutum facere: ne ledantur per murorũ casũ Sic ergo agẽdam est in impugnatiõe per cuniculos, cum ad muoitionem obtinendã sufficit sola murorũ ruina. Sed cum hoc creditur oõ sufficere muris existentibus suffossis & sub pũctatis: nondũ appoocodus ẽ ignis sed procedẽdũ est ad maiores munitiões & ad maiora mœnia castri uel ciuitatis obsessæ & per similes uias subterraneas. ẽ similiter fa-

ciendum circa ea qđ factum est circa muros.

¶ Rursus procedẽdum est diuertendo uias subterraneas, ut per eas possit haberi ingressus ad ciuitatem & castrum: quæ omnia latẽter fieri possunt absq; eo q; sentiantur ab obsessis. licet tamen sine difficultate & diuturnitate tẽporis: possint hæc omnia fini debito mãcipari. His itaq; sic peractis in aliquo nocturno tẽpore: uel in aliquo alio cõgruo: ad pugnandũ per appositionem ignis fieri debet: ut simul cadãt muri & munitiones suffossæ: & per uias subterraneas fiat ingressus ad castrum uel ad ciuitatem: & per aditum factum ex muris cadentibus. reliqui obsidentes igrediantur castrum uel ciuitatem obsessam: & sic poterunt optinere illam.

¶ Quę & quot sunt genera machinarum eiicientium lapides: per quæ impugnari possunt munitiones obsessæ: & deuinci possunt ciuitates & castra. Capitulum. xviii.

[C]ONTINGIT aũt pluries munitiões aliquas obsessas sup lapides fortissimos esse cõstructas: uel esse aqs circũdatas uel habere profũdissimas foueas. uel aliquo alio modo esse munitas ut p cuniculos & per subterraneas uias nunquã: uel ualde de difficili optineri possint. Euenit etiam pluries: ut si munitio obsessa per uias subterraneas capi possit. Obsessi tñ prouidentes fossionẽ impediũt eam: ne p ipsam fraudulẽter & per insidias deuincantur. q; quomõ fieri habeat: ostẽdemus cum in sequentibus capitulis agetur de defensiua pugna. cum eni tractabimus: q̃liter obsessi se defẽdere deãt Declarabitur qualiter obsessi per cuniculos: & alia machinamenta obsidentiũ debeãt puidere: quare si modus artis debet imitari naturam quæ sẽper faciliori uia res ad effectũ producit. cũ per cuniculos nõ ita de facili munitiones impugnari possũt: Sicut per machinas lapidarias: uel per ædificia propulsa usq; ad mœnia castri uł ciuitatis obsessæ: oportet talibus uti argumẽtis ut habeatur intentum.

¶ Videdũm est igitur quot sunt genera machinarum lapidariarum. & quot sunt modi ædificiorũ per quæ munitiones impugnãtur Machiæ autẽ lapidariæ quasi ad quatuor genera reducũtur. Nam in omni tali machina est dare aliquid trahens & eleuans uirgã machinæ: ad quam cõiuncta est funda qua lapides iaciũtur. Huiusmodi autem eleuatio uirgæ: aliqñ fit per cõtrapõdus: Aliquando autẽ non sufficit cõtrapondus: Sed ulterius cũ fũibus eleuatur uirga machinæ. qua eleuata iaciũtur lapides. Si ergo per solũ contrapondus fit hmõi proiectio pontrapund9 illud: uel est fixum: uel ẽ mobile. uel ẽ cõpositum ex utroq;. Dicitur aũt cõtrapondus esse fixũ qñ in uirga infixa ẽ quædã cassa imobiliter adhærens uirgæ plena lapidib9 & arena. uel plena plumbo. uel aliquo alio graui corpore qđ gẽus machinæ ueteres trabuciũ uocare uoluerũt. Inter cæteras aũt machinas hæc rectius pĩicit: eo q; contrapondus sẽp uniformiter trahat. ideo sẽper eodẽ mo ipellit cũ hac eni machina quasi acus peui posset. Nã cũ aliquod signũ percutiẽdũ ẽ per ipsã si nimis pĩicit ad dextrã uel ad sinistrã: uertẽda ẽ ad locũ erga quod iaciẽdus ẽ lapis: Si uero nimis alte pĩicit: uel elõgãda ẽ machina a signo: uel ĩ fũda ei9 apponẽd9 ẽ lapis grauior quẽ nõ tãtũ eleuare poterit. Si uero nimis yme uel nimis basse appropĩquãda ẽ machina: uel alleuiãdus ẽ lapis. Semper eni pondeandi sũt lapides ipsarum machinarum: si determinate proiicẽdũ sit aliqđ certũ signum.

¶ Aliud genus machinarũ habet cõtrapõdus ipsi machiæ mobiliter adhærẽs: circa flagellũ uel circa uirgam ipsius machiæ: uertẽs se circa huiusmodi uirgã. Et hoc genus machiæ Rõani pugnatores appellauerũt biffã. Offert aũt hæc attributio. Na qa cõtrapondus mobiliter adhæret machiæ uirgæ. lʒ plus trahat ratione motus. nõ tñ sic uniformiter trahit. ideo plus pĩicit. nõ tñ ita recte & uniformiter percutit. ¶ Est aũt & tertium gen9 machinæ: qđ tripantũ nũcupant habẽs utrũq; contrapõdus. unum infixum uirgæ: & aliud mobiliter

ud mobiliter se uertens circa ipsum. hoc eni ratione ponderis infixi rectius proiicit ꝗ bifsa. ratione ponderis mobiliter se uertẽtis lõgiꝰ emittit lapidem ꝗ trabutium. ℭ Quartum uero genus machinæ ē ꝙ loco cõtrapõderis habet funes: qui tranhuntur p uires & manꝰ hominum. Huiusmodi eni machina nõ proiicit lapides ita magnos: sicut pdicta tria genera machiarum. tñ nõ oportet tãtũ tẽpus apponere ad proportionãdum hmõi macbinã: sicut i machinis præfatis: ita ꝙ pluries & suspicius proiicit hæc machina ꝗ prædictæ. Ille igitur qui obsidet castrum aut ciuitatem aliquã: si uult eam impugnare per machinas lapidarias: diligenter cõsiderare debꝫ utrum magis possit munitionẽ illam impugnare proiiciendo rectius uel lõgius: uel medio modo inter utrunqꝫ. uel etiã magis posset obsessos offẽdere piiciẽdo spissius & frequẽtius. Nã prout uiderit expedire oibus pdictis machinis: uel omnibus pfatis modis piiciẽdi. uel aliquibꝰ sine aliꝗ pdictarũ machiarũ: castrũ uel ciuitatẽ obsessã poterit ĩpugnare. ℭ Si eni plẽa noticia habeat de machinis: de qbus mẽtionẽ fecimus: sufficienter scietur: quomodo per machinas lapidarias poterit quælibet munitio impugnari: Nã omne genꝰ machinæ lapidariæ: uel ẽ aliqd prædictorũ: uel potest originẽ sumere ex pdictis. Est etiam aduertendum ꝙ die & nocte per lapidarias machinas impugnari possunt munitiones obsessæ. Tamen ut uideatur qualiter in nocte percutiunt lapides emissi a machinis: semper cum lapide alligandus ẽ ignis uel ticio ignitus. Nã per ticionẽ ignitũ lapidi alligatum: apparere poterit: qualiter machina proiicit. & qualis siue quam ponderosus lapis est in funda machiæ imponẽdus.

ℭ Quomodo per ædificia lignea impulsa ad muros ciuitatis & castri: impugnari possint munitiones obsessæ. Capitulum. xix.

t ANGEBANTVR autẽ supra tres modi ĩpugnãdi munitiões obsessas: Quoꝝ unꝰ erat p cũicolos. Alius p macbinas lapidarias. Tertiꝰ uero p ædificia lignea ĩpulsa ad muros mũitiõis obsessæ: ℭ Dicto ergo de ĩpugnatiõe facta per cũiculos & p lapidarias machinas: Restat dicere de ĩpugnatiõe: quã fieri cõtigit p ædificia ipulsa ad muros, uel ad mœnia castri uel ciuitatis obsessæ. ℭ Hmõi autem ædificia: ꝗsi ad ꝗtuor genera reducũtur. uidelicet ad arietes: uineas: turres: & musculos. Vocat eni aries testudo quædã lignorũ: quæ ne igne cõburatur: crudis coriis cooperit. Sub hac eni testudine sic cooperta coriis: & fortiter contexta: ne lapidibus obruatur: intrinsicus ponitur trabs: cuius caput ferro uestitur. ideo appellatur aries: quia ratione fierri ibi appositi durissimã habet frõtẽ ad percutiendũ Huiusmodi autẽ trabs funibus uel cathenis ferreis alligatur ad testudinẽ factã ex lignis: & ad modũ arietis se subtrahit: & postea fortiter muros mũitiõis obsessæ pcutit & disrumpit. Cũ eni per huiusmodi trabẽ sic ferratã: multis ictibus percussus est murus. ita ꝙ iam lapides existẽtes ĩ ipso ĩcipiunt commoueri. ĩ capite eius infligitur: quoddã ferrũ retortũ ad modũ falcis. per ꝙ lapides cõmoti & conquassati euelũtur a muro: ut citius perforet: ℭ Valet aũt huiusmodi ædificium ad impugnandum munitionẽ aliquam. Dato ꝙ quis non possit pertingere usqꝫ ad muros eiꝰ: Nã quia huiusmodi trabs habens caput sic ferratum: retrahitur & impingitur: poterit & etiã percuti muros ipsius munitionis obsessæ. dato ꝙ textura illa sub qua sunt homines impingentes trabem: nõ pertingat usqꝫ ad muros. ℭ Est autẽ huiusmodi textura: sub qua sunt homines inpingentes arietem siue trabem: optinere munienda. ne uiri illi sagittis: uel lapidibus: uel aliquo modo ex aliqua parre possint offẽdi. ℭ Aliud autem ædificiũ: est ad impugnandum munitiones obsessas: quod uocant uineam. Quidam autẽ hmõi ædificium catum nominant. Fit autẽ hoc cũ tabulæ grossæ & fortes optĩe colligãtur & duplicantur, siue sit duplex tabulatum. ne la

pides emiſſi poſſint tale ædificium frãgere:
Cooperitur etiã crudis coriis: ne ab igne poſ
ſit offẽdi. Conſueuit autem tale ædificium:
fieri ĩ lattitudine octo pedum. & in lõgitudi
ne ſedecim. In altitudine uero tot pedum: ꝙ
homines ibi competẽter poſſint exiſtere. hu
iuſmodi enim ædificiũ tãtæ quantitatis: uel
etiã maioris ẽ optĩe undiq; muniẽdũ & ĩpel
lẽdũ uſq; ad muros munitionis obſeſſæ: ſub
quo homines exiſtẽtes fodiũt muros illos.
Eſt aũt hoc ædificiũ utile. cũ talis eſt muni
tio obſeſſa: ꝙ uſq; ad muros eius poteſt tale
ædificiũ ĩpelli. ¶ Tertiũ gen⁹ ædificiorũ ſũt
turres uel caſtra. Nã ſi nec p arietes: nec p ui
neas capi poſſũt munitiões obſeſſæ: accipiẽ
da ẽ mẽſura muroꝝ munitiõis illis & ſecũdũ
hmõi menſuram: uel etiam ſm altiorẽ con
ſtruẽdæ ſunt ligneæ turres: uel castra: quæ te
genda ſunt crudis coreis: ne ſuccendãtur ab
igne. Cum hiis quidem ligneis caſtris: du
pliciter impugnantur munitiones obſeſſæ.
¶ Primo iaciẽdo lapides. Nã ſi altitudo ca
ſtrorum excedit altitudinẽ muroꝝ: & etiam
curricularum & propugnaculorum exiſtẽti
um in ipſis. Sic ſe habebunt exiſtentes in ca
ſtris: ad exiſtentes ĩ munitionibus. quodam
modo ſicut exiſtẽtes in munitionib⁹: ad eos
qui ſunt in baſſo uel ĩ terra. ¶ Rurſus in hu
iuſmodi caſtris ordinantur pontes cadentes
per quos itur ad muros mũnitionis obſeſſæ
Altitudo autẽ muroꝝ dupliciter poteſt acci
pi. Primo per umbram. Nã per leue filum:
cuius nota ſit quantitas: ligandum eſt ad ſa
gittam & proiicendum uſq; ad muros muni
tionis: ſecundum quantitatem cuius ſciri po
terit quãtitas umbræ. In illa ergo hora ĩ qua
accipit͛ umbræ quantitas erigendũ eſt aliqđ
lignum ĩ altũ faciens tantam umbrã. & ſm
altitudinem illius illi erit altitudo murorum
Verum quia nõ ſplẽdet ſemp ſol & facit um
brã. ſed aliquando tegitur nubibus. ¶ Dabi
mus alium modũ accipiendi altitudinem cu
iuſlibet ædificii: & quorumcũq; muroꝝ. Ac
cipiatur aũt lignum uel tabula aliqua ad quã

titatem alicuius hominis. & illæ hõ ad cuius
quantitatem accepta eſt tabula illa: iaceat ſe
ĩ terram: & ad pedes eius ponatur p̃dicta ta
bula: & aſpiciat per ſũmitatẽ illi⁹ tabulæ: & ſi
uiſus eius proceditur magis alte: q̃ ſit ædifi
cium: cuius eſt altitudo ſumẽda: trahat ſe ma
gis prope ædificiũ illud. Si uero uiſus protẽ
datur magis baſſe: q̃ tabula ſic exiſtẽte ad pe
des: & ſic iacente in terra: elõget ſe ab ædifi
cio prædicto donec p ſummitatẽ tabulæ pũ
ctaliter uideat ſummitatẽ eius. Nam ut pro
bari poteſt geometrice: quãta erit diſtãtia a
capite hominis ſic iacentis uſq; ad ædificiũ
illud: tanta erit ædificii altitudo. Poſſẽt etiã
menſuræ talium altitudinum accipi per regu
las traditas in aſtrolabio & quadrante. Sed
de hoc uobis non ſit curæ: ſufficiat aũt de ta
libus ad præſens tanta dicere: quanta ſuffici
unt ad propoſitũ. ¶ Quartũ gen⁹ ædificio
rũ uocãt muſculos. Sunt eñi muſculi quædã
ædificia parua: ſub quibus tegũtur homines
trahentes uel impellentes caſtra uſq; ad mœ
nia munitiõis obſeſſæ. ¶ Poteſt aũt p hmõi
muſculos quaſi continuari caſtra uſq; ad mu
nitionẽ obſeſſã. ꝙ cum factũ ẽ: tripliciter eſt
ĩpugnanda munitio. Nam ĩ caſtro ſic ædifi
cato ad munitionẽ ĩpugnandam: eſt tria cõ
ſiderare. uidelicet partẽ ſupiorem excedẽtẽ
muros & turriculas munitiõis capiẽdæ. Par
tem quaſi mediã: ad quam applicantur pon
tes cadendi ſuper illos muros & partẽ in ĩ
mam: ad quam applicãtur muſculi. a quibus
ſunt homines trahentes uel impellentes ca
ſtrum. Cum ergo caſtrum illud appropiqua
uit quãtũ debuit ad muros munitõis obſeſſæ
Illi qui ſunt in parte ſuperiori debent proii
cere lapides & fugare eos qui ſunt in muris:
Qui uero ſunt in parte ĩtermedia debẽt pũ
tes dimittere & ĩuadere muros. Sed qui ſũt
ĩ parte infima & ſub muſculis: ſi poſſunt ad
muros attẽdere & eos ſuffodere: ut etiam &
ſic obſidẽtes intrare poſſint obſeſſam muni
tionẽ. Sũt & baliſtæ arcus machinæ lapida
riæ & omnia talia cõgregãda ut quãdo hæc
fienda

fienda sont tūc munitionē percutiūt. Quāto enī pluribus modis simul munitio impugnat̄: tāto plus terrēt̄ obsessi & citi⁹ capit̄.

℃ Qualiter ædificanda sunt castra aut ciuitates: ne pugna obsidentibus facilius deuincatur. Capitulum. xx.

POSTQVAM diximus de bello cāpestri & determiauim⁹ de bello obsessiuo: docētes ipsos obsidētes munitiones & castra q̄liter debeāt ea obsidere & debellare. In parte ista determinate uolumus de bello defensiuo: ut postquā docuimus obsidētes qualiter debeāt inuadere obsessos uolumus docere ipsos obsessos qualiter se debeant defendere ab obsidentibus. ℃ Primū aūt qd̄ maxie facit ne obsessa ciuitas deuincat̄ ab obsidentibus: & maxie facit ut obsessi faciliter possint defendere munitionē aliquā: est scire: qualiter ædificāda sūt castra & ciuitates & munitiōes cæteræ: ne faciliter impugnēt̄. Sunt aūt quinq; in huiusmodi ædificatione cōsiderāda: p q̄ munitiones fortiores existūt: & difficiliores ad capiēdū. Primo quidē fortificantur munitiones: & sūt difficiliores ad bellādū ex natura loci. Secūdo ex angularitate murorū. Tertio ex terratis. Quarto ex ꝓpugnaculis. Quinto ex fossatis. Ex natura qdē loci urbs munitiones etiā fortiores existūt: si editæ sunt in proruptis rupibus. Vel in locis eminentibus & inaccessibilibus. Aut si mare sit circa eas: uel paludes: aut flumina circūdāt ipsas. A pricipio igit̄ quādo ædificādæ sunt munitiones defendēdæ ab exteriori pugna & ab obsidētibus: cōsiderāda est natura loci: ut in tali loco ædificētur: q̄ ex ipso situ fortiores existāt. Vel si nō uacat munitiōes de nouo ædificare. Et aliqui timētes irā dominorū. Aut domini metuētes furorē populi: uolūt se tueri in munitiōe aliqua: si assit facultas q̄rēda est munitio talis: q̄ ex ipsa natura loci fortior existat: & difficilior ad impugnandū. ℃ Secūdo urbes & munitiones sont difficiliores ad impugnādū ex angularitate murorꝫ. Nā si munitio muros habeat angulares: si cōtingat obsidentes ad muros accedere: ut munitionē deuincāt: obsessi facilius se tuentur ab illis: & leuius offendūt obsidētes. Nā ꝓpter angularitatē murorū non solū ex parte anteriori: sed etiā a tergo: & quasi ex parte posteriori percurrūt impugnātes munitionē illā. Fiēdi itaq; sunt muri angulares: ut munitio faciliter defendi possit. ℃ Tertiū qd reddit munitionē difficiliorē ad capiendū: dicūtur eē terrata uel muri ex terra facti. Nā in munitione fienda nō solū est querēda bonitas situs & angularitas murorū: sed circa munitionē illā ædificandi sunt duo muri aliqualiter distātes: & itra spaciū: q̄ inter illos duos muros includit̄: ponēda est terra: q̄ fodienda est de fossis q̄ fiendæ sunt circa munitionē illā: uel est aliunde terra apportāda & ponenda in illo spacio intermedio. Est etiā huiusmodi terra inter tale spaciū posita ita dēsanda: q̄ ad inuicē conglutinet̄ & efficiatur quasi murus. Cōtingit etiā turres: ex terra facere: si bene cōdensetur: ꝓpter qd̄ nō est inconueniēs cōstruere hmōi muros ex terra depræssata: ualet qdē constitutio taliū murorū ad defendēdū munitionē: ne deuincatur p machinas lapidarias. Nā dato q̄ per hmōi machinas totus murus exterior rueret: mur⁹ constitutus ex terra quasi absq; lesione susciperet ictus machinarū: qa cū lapis eiectus a machia pueniret ad hmōi murū: ꝓpter mollicié eius cederet terra & reciperet lapidē illū quasi ac si esset fabricatus. Expertū est enī muros ex terra depræssata cōstitutos minus lædi a machinis lapidariis q̄ muri alii: debet qdē talis ex terra factus eē grossus: quia tūc quasi absq; læsiōe suscipiet lapides emissos a machinis. ℃ Quartū aūt qd̄ facit munitiōes fortiores sont turres & propugnacula. Nā in ipsis muris cōstruēdæ sunt turres & ꝓpugnacula: ut munitio leui⁹ defendi possit. Maxime aūt ante portā quālibet ipsius munitionis: de qua timet̄: ne ad eā accedāt obsidētes: fiendæ sunt turres & propugnacula &

ante hmōi portā ponēda est catheracta pē/
dēs annulis ferreis undiq; etiā ferrata prohi
hibēs ingressum hostiū & incēdiū ignis. Nā
si obsidētes uellēt portas munitiōis succēde
re catheracta q̄ est ante portā ꝓhibebit eos.
Rursus supra catheractā: debet esse murus p
foratus recipiēs ipsam p quē locū poterunt
proiici lapides; emitti poterit aqua ad extin
guēdū igoē: si contigeret ipm ab obsidenti/
bus eē appositū. ¶ Quintū qđ facit muni
tiones magis inaccessibiles & fortiores: ē la
titudo & profunditas fossarū: q̄ si adsit facul
tas teplēdæ sūt aquis. Hiis ergo modis sunt
munitiones difficiliores ad capiendū. Ideo
uidēdū est a principio ab his qui uolunt mu
nitiones defendere ab obsidentibus eas: ut
ī munitiōibus illis oīa hæc uel plueas ex istis
concurrant ad hoc: ꝙ facilius defendantur.
¶ Quō muniēdæ sunt ciuitates & castra:
& uniuersaliter oēs munitiōes ꝙ ab obsidē/
tibus difficilius capiantur. Capitulum. xxi.

ON sufficit scire quō ædificandæ
sunt munitiones: & quales muros
debēt hrē: & quō debēt eē sitæ: ni
si sciat̄ quō sūt muniēdæ: ut nō de facili uin
ci possint. ¶ Dicebat̄ eni supra triplicē esse
modū deuincēdi munitiones: uidelicet p fa
mē sitim & pugnā. Sic ergo muniendæ sunt
munitiōes obsessæ: ne aliquo horū modorū
possint deuinci. Ne eni fame deuincāt̄ tria
sunt attēdēda: uidelicet ut frumēta aueoz or
deū & cibaria singula & uniuersa pabula: q̄
possunt deseruire ad uictū: deportāda sunt
ad munitionē obsessam: prius q̄ obsideatur
ab extraneis: & si timetur de obsessione ante
recollectionē frugū: ex aliis locis ꝓpinquis
sunt talia acquirēda: ne munitio obsessa ob
carētiā uictus possit pati defectū. Quicqd
aūt oō pōt ad munitionem deferri: uel si de
ferretur nō multū esset utile castro uel ciuita
ti obsessæ totū est igni cōburēdū ne obsidē
tes superuenientes: inde capiāt emolumentū:
& ex bonis ꝓpriis munitionis obsessæ impu
gnēt ipsam. Si aūt timeatur de diuturnitate

tēporis: ut ꝙ per multa tēpora debeat obses
sio perdurare: maxime muniēda est ciuitas
uel castrū obsessū milio. Nā miliū iter cæte/
ra minus putrefit: & plus durare perhibetur
copia etiā caeniū salitarū nō est prætermittē
da: salis etiā multitudo multū est expediens
munitioni obsessæ: eo ꝙ ad multa sit utilis.
¶ Secundo in muniendo castrū uel ciuita/
tē aliquā obsidendā quātū ad uictū: nō solū
attendendū est ut magna copia uictualium
deferat̄ ad munitionē obsessam: sed etiam
ut uictualia delata per temperatos erogato/
res per familias dispensentur: unde si fieri
posset. Si ciuitas obsessa esset magna: & nō
posset aliunde recuperare uictum: in quali/
bet cōtrata ciuitatis uictualia reduci debent
ad horrea publica: & parce & temperate per
uiros prouidos dispensare: ꝙ si munitio
obsessa modici eēt ambitus hoc efficere nō
est difficile: quare eni nihil prodest multa ꝓ
paratio uictualium: nisi parce & cum tempe
ramēto dispensetur. ¶ Tertio est in talibus
attendendum: ut personæ debiles & inutiles
nō ualentes proficere ad defensionem mu/
nitionis obsessæ. si commode fieri pōt sunt
ad partes alias transmittēdæ: tales enim cō
sumunt & commedunt. quæ deberent bella
toribus erogari. ¶ Rursus si timeatur de ino
pia uictualium: bestiæ q̄ sunt in munitione
obsessa: a quibus obsessi possunt cōmode ab
stinere sunt occidendæ & cōmedēdæ uel sa
liēdæ si esui aptæ sunt. ymo in tali casu cōme
dēda sūt multa quæ ad esum uetat cōis usus.
¶ Viso quō munitio obsessa uitat ne capiat̄
fame: de leui patere pōt qualiter se debeant
habere obsessi: ne deuincant̄ per sitim. Nā
anteq̄ aliqui eos obsideāt: ꝓuidere debent
ꝙ ad talem munitionem pergant in qua sit
aquarum copia: ꝙ si uero ibi nō sint fontes: fo
diendi sunt putei: ꝙ si etiam locus sit siccus:
ut ibi nec putei fieri possunt: fiendæ sunt ci/
sternæ: ut cælestiū aquarum superabundantia
suppleat aliarū aquarū defectum: ꝙ si muni
tio obsessa sit circa mare & non possit habe
re aquam

re aquam nisi salitam: eo ꝙ dulcem aquã ha
beat distantẽ. ad quã capiendam prohibent
obsidẽtes: tunc mediante cera poterit dulci/
ficari. Nã scdm phũm in methauris. Q u'e
qd est ex aqua salita p poros cere ptrasit to/
tũ in dulce conuertitur defendedum est eti
am ad munitionẽ obsidendã in magna co/
pia acetum & uinum ne ex potu solius aquæ
bellatores adeo debilitent': ꝙ nõ possint ui
riliter resistere obsidentibus. ℭ Oñso qũo
sunt remedia adhibẽda cõtra famẽ & sitim
p quæ obsessa munitio deuinci cõsueuit. Re
stat uidere q̃ sunt remedia adhibẽda: ne p
pugnam obsessa munitio deuincat'. ℭ De
bẽt ergo ad ciuitatẽ uel ad castrũ obsessum
deportari i magna copia: sulphur: pix oleũ
ad comburendum machias hostium. Ferra
ãt & ligna sunt ad mũitionẽ obsessam in de
bita abũdantia deportanda. ut per ligna ha
stæ sagittarũ & telorũ: & etiam ædificia ne
cessaria munitiõi fieri possint. Per ferra ue
ro etiã reparari possint arma. & fieri tela &
sagittæ: & alia per quæ ĩpugnari ualeãt obsi
dentes. Est etiam multitudo fieri per utilis:
ĩpis obsessis ad destruendum ædificia & ma
chinas ipsorũ obsidentium. ut in sequẽti ca
pitulo apparebit. Sexta etiã torrẽtiũ in ma/
gna copia sunt ad munitionem deportãda
qa talia sunt solidiora & aptiora ad iaciẽdũ
ex eis ergo replẽdi sunt muri & turres muni
tionis obsessæ. Calcẽ etiam puluerizatã de/
ferendũ ẽ ad ĩpam munitionẽ in magna ha
bundantia: & ex ea replẽda sunt multa uasa:
ut cũ obsidentes appropinquant muris mu
nitionis. iacienda sunt uasa illa quibus fra/
ctis puluis illius subintrat obsidentiũ oculos
& adeo offẽdit eos ut quasi cæci & nõ uidẽ
tes ppercuti possint. Neruorũ etiam copia
& funiũ utilis est munitioni obsessæ: ꝑpter
balistas & arcus & alia præparanda. ꝙ si nec
ni deficiant: loco eorum adhiberi poterunt:
crines equi uel capilli mulierũ. ℭ Recitat. n.
Vegecius ꝙ cum romanis neruorum copia
defecisset: & nõ possent eorum machinas re
parare ad resistendũ bellatoribus: mulieres
romanæ abscisis crinibus: eos suis maritis:
tradiderunt: per quos machinis reparatis ad
uersariorum ĩpetum repulerunt. Maluerũt
.n. ut ait Vegecius illæ pudicissimæ fœmi/
næ cũ maritis cõuiuere deformato capite: q̃
seruire hostibus integris crinibus. Sunt etiã
ad munitiones deportanda cornua bestiarũ
ad reformandũ balistas & arcus & coria cru
da ad tegendũ machinas & alia ædificia: ne
ab aduersariis per incendia comburantur.
Hiis etiam cautelis: & per ea quæ dicta sunt
resistere poterũt obsessi: ne eorum munitio
nes per pugnã ab obsidentibus deuincat'.

ℭ Q ũo resistẽdũ ẽ mũitiõi factæ p cũicu.
los: & q̃liter machinis lapidariis & aliis ædi
ficiis obsessi debeãt obuiare. Ca. xxii.

NVMERABANTVR supra
tres speciales modi ĩpugnãdi mu
nitiões obsessas. Q uorũ unꝰ erat
p cũiculos & uias subterrãeas. Aliꝰ p machi
nas lapidarias. Et tertius p ædificia ĩpulsa us
ꝗ ad mœnia castri uel ciuitatis obsessæ. q̃te
si docuimus p præfatos modos ĩuadere ob
sidentes obsessos. Reliquũ est ut declaremꝰ
quomodo obsessi a p̃dictis ĩpugnationibus
contra obsidentes se defendere ualeant.
ℭ Prĩo ergo dicemꝰ de remediis cõtra im/
pugnationẽ per cuniculos. Possumus autem
circa hæc duo remedia assignare. V num est
per profunditatẽ fossarum repletaru; aquis
Nã si circa munitionẽ obsessam sint profũ
dæ foueæ aquis repletæ: ĩpediunt' obsiden/
tes nec obsessos impugnare possint per cu/
nicos & uias subterraneas. Dato tñ ꝙ fossæ
aquis repleri nõ possint: si sint ualde ꝓfun/
dæ peramplæ sufficienter ĩpediunt subter/
raneas uias: qa hoc genere ĩpugnationis im
pugnari nõ possunt munitiones obsessæ. ni
si dictæ uiæ subterraneæ ꝓfũdiores sũt fos/
sis. Munitio ergo defẽdẽda: uel ẽ supra pe/
trã firmã: & tunc ꝑpter duritiẽ lapidũ non
est facile per cuniculos debellare eã. uel est
supra petrã de facili labilẽ: aut supra terã:

de facili fodi poteſt, & tunc per profundas
foueas eſt fortificanda munitio: ne per cu
niculos deuincat̃. ℭ Secundũ remediũ cõ
tra cuniculos & uias ſubterraneas eſt facere
in munitione obſeſſa uiam aliam correſpon
dẽtem uiæ ſubterraneæ factæ ab obſidenti
bus. Si.n. obſeſſa munitio foueas nõ habet
ꝓfundas: nec habet eas repletas aq̃s. ꝓptẽ
quod timetur de ĩpugnatione per cuniculos
diligenter conſiderare debent obſeſſi: utrũ
ab aliqua parte uideãt terrã deferri: & utrum
per aliqua ſigna cognoſcere poſſint obſidẽ
tes inchoare cuniculos. ꝙ cũ perceperint: ſta
tim dedent uiã aliam ſubterraneam facere:
correſpondentẽ illis cuniculis, ita tamen ꝙ
nia illa pendeat contra obſidẽtes. & tũc per
uiam illam ſic perforatam: cuius partẽ fece
runt obſidentes: & partẽ obſeſſi: debet eẽ
bellum cõtinuum ne obſidentes per uiam il
lam munitionẽ ingrediantur. ℭ Debent eti
am obſeſſi iuxta incboatiõẽ uiæ ſubterrãeæ
hẽre magnas tinas plenas aquis: nel etiam
urinis, & cum bellant contra obſidẽtes: de
bent ſe fingere fugere: & exire foueã illam
quo facto tantam aquam aut urinã cõgrega
tam effundere debẽt ſopra obſidẽtes: exiſtẽ
tes in cuniculis. Temporibus enim noſtris:
multi obſidentiũ ſic periclitati ſunt. Quare
ſi hoc aliquando factũ fuit: nõ debemus re
putare impoſſibile ne iterum fieri poſſit.
ℭ Viſo quomodo reſiſtendum ſit debella
tioni factæ ꝑ cuniculos. Reſtat uidere quo
modo obſeſſi debeant obuiare ĩpugnationi
factæ ꝑ lapidarias machinas. Cõtra has aũt
quadrupliciter ſubuenit̃. ℭ Primo quia ali
quãdo ſubito ex munitiõe obſeſſa exiuit ma
gna multiudo armarorum & inuadũt ma
chinam. & prius q̃ exercitus poſſit ſuccurre
re ad defendendum eam ſuccedunt ipſam.
Sed ſi munitionẽ ipſam obſeſſi exire nõ au
deant: tunc clã de nocte aliqui ligati funibus
per muros emittuntur: q̃ abſconſe ignẽ poe
tantes abſq; eo ꝙ alii percipiant: machinam
incendunt quo peracto: trahuntur ſuperius
per funes ad munitionem illam. ℭ Eſt etiã
& tertius modus deſtruẽdi machinas: faciẽ
do ſagittas: quas appellant telos. Eſt autem
ſagitta illa in medio quaſi quædã cauea: in
qua ponitur ignis fortis: factus ex oleo ſul
fure & pice & reſina quẽ ignem cõ ſtupa cõ
uolutũ bellatores antiqui incendarium uo
cauerunt. Hmõi aũt ſagitta per baliſtã for
tẽ emiſſa uſq; ad machinam multotiẽs ſuc
cendit ipſum. ℭ Quarto ẽt modo reſiſten
tur machinis lapidariis: uidelicet faciendo
alias machinas interius: ꝑcutiẽdo eas & de
ſtruendo ipſas. ℭ Inter cætera autẽ ſummũ
remediũ eſt poſtq̃ conſtituta eſt machina:
interius facere ei fundã ex chatenulis ferre
is uel teſtam ex ferro & iuxta machinã illã
conſtruere fabricã in qua aliquod magnum
ferrũ bene ingeratur: ꝙ bene ignitum appo
natur ſuper fundam ex ferro textam: & proi
iciatur ad machinã aliam uel ad quodcunq;
ædificiũ lignorum. Contra hoc enim coria
cruda non ualẽt: ligna non habent reſiſten
tiã. Omne enim ædificiũ ligneum hoc mo
do comburi poteſt. Sunt autẽ & multæ aliæ
particulares cautelæ: ualẽtes ad defenſionẽ
contra lapidarias machinas. Sed quia talia
cõpleta ſunt narratione non cadunt: prudẽ
tis iuditio relinquãtur. ℭ Oſtenſo quomo
do reſiſtendũ ſit cuniculis & lapidariis ma
chinis. reliquum eſt delectare: quomodo ob
uiare debeãt ædificiis aliis ĩpulſis ad mœnia
munitionis obſeſſæ. Ad hoc ãt ualeret quæ
cũq; diximus contra reſiſtentiam machina
rum. Nã ſicut deſtrui poſſunt lapidariæ ma
chinæ per ĩprouiſum inſultum obſeſſorum:
& per homines de nocte latenter emiſſos.
& ꝑ ſagittã deferentẽ ignẽ fortẽ: & per ma
chinas alias emittentes lapides. uel per fun
das ex ferro textas iacentes ignita ferra. Sic
omnibus hiis modis poſſunt huiuſmod ædi
ficia lignea impugnari. Imo expertum eſt cõ
tra ſingula hmõi ædificia maxĩe ualere: ſi ꝑ
alias machinas uel aliquo alio modo ferra
ignita iaciant̃ in ipſa. ℭ Poſſumus tamẽ ſpe
cialia

cialia remedia cōtra huiusmodi ędificia assignare: ut cōtra arietē constituatur lupus. Dicebatur enim trabē ferratam percutientē muros munitionis obsessę: propter duriciē capitis uocari arietem. Contra hoc aūt constituit̄ quoddam ferrom curuū dentatū dētibus fortissimis & acutis & ligatū funibus cum quo capit̄ caput arietis: uel caput illius trabis ferratę, quo capto: uel omnino aries ad supiora trahit̄: uel ita suspenditur: ut muris nocere nō possit. Vnde & bellatores antiqui hmōi ferrū uocauerunt lupum. eo q̄ acutis dentibus arietē caperet. Contra castra uero multum ualent ferra ignita adhibetur speciale remedium cōtra ipa, quia fiunt cunicoli & uię subterraneę: & clā suffodit̄ terra, unde debet transire castrū, quia sub fossa et castro dimerso in ipam propter magnitudinem ponderis oportet castrum iterū construi eo modo q̄ non possit ex fouea in in/tegrū remoueri. ℭ Cōtra uineas uero et musculos ēt multum ualent ignita ferra. Q d̄ si tñ contingeret p hmōi ędificia perforari muros munitionis obsessę, cū de hoc dubitat̄ anteq̄ hoc fiat extinguant̄ ędificia sineat uel si fit possibile: ędificent̄ muri lapidei: ut si cōtinges obsidentes intrare munitionē: retineant̄ clausi inter muros illos: & non ualentes se defendere propter murorū inclusionē lapidibus obruant̄. Est tantum diligenter aduertēdum q̄ aliquādo obsidētes fingunt se fugere: & sic p insidias & uersutias inuadunt munitionē obsessam. Ideo non statim post recessum hostiū suot munitiones dimittēdę & ēt custodia negligēda Imo inuestigandę sunt conditiones hostiū ut quod palam habere non poterunt per insidias & astutias optinere non possint.

ℭ Qualiter construenda est nauis & qualiter cōmittendum nauale bellum: & ad quę bella singula ordioantur. Ca. xxiii.

In hoc ultimo capitulo tractare nolumus aliqua de nauali bello. Non tamen oportet circa hoc tantum insistere quia multa quę dicta sunt in aliis generibus bellorum: applicari poterunt ad naualem pugnam circa hanc autem pugnam dicemus. Primo uidendum est qualiter fabricanda sit nauis. Nam naui male fabricata ex modica impugnatione hostium de facili perit. ℭ Sciēdum ergo q̄ scdm Vegecium ligna ex quibus ēnstruenda est nauis: non sunt quolibet tempore incidenda. Nam tēpore martii & aprilis in quo humor incipit in arboribus abundare: non est bonū incidere arbores: ex quibus fabricanda est nauis. Sed tēpore iulii et augusti uel aliquo alio tēpore in quo humor arborē deficeret: ad hmōi fabricam: incidēda sunt ligna. ℭ Rursus nō statim incisis lignis est ex eis fabricanda nauis. Sed primo arbores sunt diuidēdę per tabulas: et per aliquod tēpus dimittēdę: ut desiccari possint. Nā si ex lignis uiridibus cōstruat̄ nauis quando naturalis eorum humor expirauerit contrahunt̄ ligna et faciunt in nauibus rimas. quibus in nauibus nihil periculosius esse potest. Durū est enim intendere simul bellis naualibus et exponere se periculis: ne puppis per rimas: naufragium patiat̄. ℭ Viso qualiter incidēda sunt ligna: & quomodo reseruanda ut ex eis nauis debite ualeat fabricari. Restat uidere quomodo in naui bn̄ fabricata cōmittenda sunt bella. Habet autē nauale bellū quātū ad aliqua similem modum bellandi cum ipsa pugna terrestri. Nam sicut terrestri pugna oportet pugnātes bn̄ armatos eē: & bene se scire a pcutionibus protegere: & hostibus uulnera infligere: Sic & hęc requirūtur in bello nauali. Imo in huiusmodi pugna oportet homines melius esse armatos: q̄ in terrestri quia cum pugnatores marini quasi fixi stētin naui & quasi modicū se moueāt melius sustinere possunt armorum pōdera: quare eorum armatura grauior esse debet. ℭ Possumus tamē quantum ad pręsens decem enomerare. p quę marini pugnatores hostes ipugnare debēt. ℭ Primū est ignis

quem incendarium uocant. Expedit enim
eis habere multa uasa plena pice: sulphure:
rasinatoleo, quæ omnia sunt cum stupa con
uoluenda. Hæc enim uasa sic repleta sunt
succedenda & proiicienda ad nauem hosti
um. Ex qua proiectione uas frangitur & il-
lud incendarium comburitur: & succendit
nauem. Sunt enim multa talia in naui proi
cien da: ut ex multis partibus possit nauis suc
cēdi: & cum proiiciuntur talia. Tunc enim
contra nautas committendum dutum bel-
lum ne possint currere ad extinguendum.
¶ Secundo ad committendum marinum
bellum multum ualent insidiæ. Nam sicut
in terra ponuntur insidiæ militum: qui ex
improuiso inuadentes hostes eos terrent:
& de facili uincunt. Sic in mari post aliquas
insidias fiunt insidiæ: ut marini pugnatores
ex improuiso irruentes in hostes: eos facili-
us uincant. ¶ Tertio est circa marinum bel
lum attendendum: ut semper pugnantes
nauem suam faciant circa profundum aqua
rum: & nauem hostium impigant ad litus,
quia pugnandi impetum perdunt qui detra
huntur ad terram. ¶ Quarto ad arborem
nauis suspendendum est lignum quoddam
longum: ex utraq; parte ferratum: quod ad
percutiendum tam nauem q̄ nautas: se habe
at quasi aries cum quo teruntur muri ciuita
tis obsessæ. Debet autem sic ordinari lignū
illud: ut ligamentum retinens ipsum possit
deprimi & eleuari, quia hoc facto maior ha
betur commoditas: ut cum ipso percuti pos
sit tam nauis q̄ ēt existentes in ipsa. ¶ Qui
to in bello nauali habenda est copia ampla
rum sagittarum: cum quibus scindenda sunt
uela hostium. Nam uelis eorum perforatis
& non ualentibus retinere uentum, non ta-
mē possunt ipsi hostes impetum habere pu
gnandi. Nec etiam possunt sic faciliter rece
dere si uolunt declinare a bello. ¶ Sexto cō
sueuerunt nautæ habere ferrum quoddā cur
uatum ad modum falcis, bene incidens: q;
ad placitum ad funes retinentes uela statim
incidit ipsa. Velis autem sic incisis & caden
tibus ab arbore: subtrahitur ab hostibus: ne
sic pugnare possint. quia per talem incisio-
nem uelorum redditur nauis pigrior: & quo
dammodo inutilior: ad pugnandū. ¶ Sep
timo cōsueuerūt etiam nautæ habere uncos
ferreos fortes: ut cum uident se eē plures ho
stibus: cum illis uncis capiunt eorum naues
ut non permittant eos discedere. ¶ Octa-
uo in nauali bello est hæc cautela attenden-
da: ut de calce alba puluerizata habeant mul
ta uasa plena: quare ex alto sunt proiicienda
in naues hostium. quibus ex impetu proie-
ctis & factis eleuatē puluis: ut supra diximus
in bello terrestri. & subintrat hostium ocu-
los: & adeo offēdit eos: ut quasi cæci uidere
non possint, quod in bello nauali: est ualde
periculosum, quia ex omni parte bellantes:
in tali bello uident sibi imminere mortem:
quare si oculi bellantium in tali pugna ex
puluere calcis sic offenduntur, ut uidere nō
possint: de facili uel perimuntur ab hostibus
uel submerguntur in aquis. ¶ Nona caute
la est habere multa uasa plena ex molli sapo
ne: quare cum impetu proiicienda sunt ad
naues hostium: & hoc super loca illa: in qui
bus contingit hostes existere ad defenden-
dum naues. Nam uasis illi confractis in hu-
iusmodi locis. loca illa per saponem liquidū
redduntur adeo lubrica: q; hostes ibi ponen
tes pedes statim labuntur in aquis. ¶ Est eti
am & decima cautela quasi pernitiosior om
nibus aliis. Nam reperiuntur aliqui mariua
rii: qui diu sub aquis durare possunt. Nautæ
igitur debent se serio ordinare contra naues
hostium: & clam post tergum: debent ali-
quem emittere diu ualentem durare sub aqs
qui accepto penetrali sub aquis debet acce-
dere ad hostilē nauem: & eam in profundo
perforare: faciendo ibi plura foramina: q̄ fo
ramina ab hostibus reperiri nō poterunt. cū
per ipsa cœperit abundare aqua qua abundā
te & hostes & nauem periclitabit. Sunt au-
tem in bello nauali alia obseruāda: ut sit ibi

copia lapidum

copia lap' dum & etiam ferrorum acutoruȝ quæ quasi lapides iaciuntur: cum quibus hostes nimium offenduntur. Sed cætera talia quia nim's particularia sunt: sub narratione non cadunt. Sufficiant ergo cautelæ: quas tradidimus erga nauale bellum. ℭ Ostenso qualiter incidenda sunt ligna: ex quibus constituenda est nauis: & quomodo bellandum est in nauali bello. Reliquum est: ut declaremus ad qui bella omnia ordinantur. ℭ Sciendum ergo ꝙ secundum philosophum non bellamus: ut bellemus: sed ut pacem habeamus. Potest ergo bellum ex nequitia hominum: & ex cupiditate eorum ordinari ad lucrum: uel ad aliquam aliam satisfationem iræ uel concupiscentiæ. Bella tamen si iuste gerantur & debite fiant: ordinanda sunt ad pacem: & ad quietem hominum: & ad commune bonum. Nam sic se debent habere in societate hominum. sicut se habent potiones & flebotomiæ in corpore humano. Nam sicut in humano corpore sunt plures humores: sic in conuersatione et societate hominum est dare plures personas et plures homines: et sicut quando homines sunt æquati in corpore. et non est ibi humorum excessus non indigemus potione nec flebotomia. Sic quamdiu homines debite se habent: et unus non iniuriatur alteri non sunt committenda bella. quare sicut per flebotomiam et potionem: superfluitas humorum est eiicienda: per quam turbatur sanitas corporis. Sic per bella sunt hostes conculcandi et occidendi. per quos impeditur commune bonum: et pax ciuium: et eorum qui sunt in regno. ℭ Supposito ergo reges et principes habere iustum bellum et hostes eorum iniuste perturbare pacem et commune bonum. non est inconueniens docere eos omnia genera bellandi. et omnem modum per quem possint suos hostes uincere. ꝙ totum ordinare debent ad commune bonum et pacem ciuium. Nam si intendant commune bonum et pacem ciuium. merebuntur pacem illam eternam in qua est suprema requies. quam deus ipse suis promisit fidelibus. Qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

ℭ Explicit liber de regimine principum æditus a fratre Egidio Romano ordinis fratrum heremitarum Santi Augustini.

ℭ Impressum Venetiis per magistrum Simonem Beuilaquam Papiésem Anno Domini Millesimo. CCCCLXXXXVIII. Die nona Mensis Iulii.

REGISTRVM

ℭ A a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y

ℭ Oés sunt terni præter A qui est duernus.

[illegible]

[illegible]

Juana Juan [illegible]

[illegible]

Jesu Maria [illegible]